

අභිගුත්තරනිකායෙ

දුකනිපාත-ටීකා

1. පටිමපණ්ණාසකං

1. කම්මකාරණවග්ගො

1. චජ්ජසුත්තවණ්ණනා

1. දුකනිපාතස්ස පටිමෙ පහාරසාධනත්ථන්ති දණ්ඩප්පහාරස්ස සුඛසිද්ධි-අත්ථං. කඤ්ථිතො නිබ්බත්තං කඤ්ථියං, ආරනාලං, යං බ්ලභගන්තිපි වුව්වති, තං යත්ථ සිඤ්චති, සා කඤ්ථියඋක්ඛලිකා බ්ලභගථාලිකා, තංසදිසං කාරණං බ්ලභගථාලිකං. සීසකථාහං උප්පාටෙන්වාති අයොගුළප්පවෙසප්පමාණං ඡිද්දං කත්වා. සඬබ්බුණ්ඩකම්මකාරණන්ති සඬබං විය මුණ්ඩකාරණං කම්මකාරණං. රාහුමුඛකම්මකාරණන්ති රාහුමුඛගතසුරියසදිසකම්මකාරණං.

ජොතිමාලිකන්ති ජොතිමාලවන්තං කම්මකාරණං. හත්ථපජ්ජොතිකන්ති හත්ථස්ස පජ්ජොතනකම්මකාරණං. එරකවත්තකම්මකාරණන්ති එරකවත්තසදිසෙ සරීරතො වම්මවත්තෙ උප්පාටනකම්මකාරණං. වීරකවාසිකකම්මකාරණන්ති සරීරතො උප්පාටිතවත්තවීරකෙහි නිවාසාපනකම්මකාරණං. තං කරොන්තා යථා ගීවතො පටියාය වද්ධෙ කන්තිත්වා කටියං යපෙන්නි, එවං ගොප්ඵකතො පටියාය කන්තිත්වාපි කටියමෙව යපෙන්නි. අට්ඨකථායං පන ‘‘කටිතො පටියාය කන්තිත්වා ගොප්ඵකෙසු යපෙන්නි’’ති වුත්තං. එණෙය්‍යකකම්මකාරණන්ති එණිමිගසදිසකම්මකාරණං. අයවලයානි දන්වාති අයවලයානි පටිමුඤ්චිත්වා. අයසුලානි කොට්ටෙන්ති කප්පරජණ්ණකකොට්ඨ අයසුලානි පවෙසෙන්නි. තන්ති තං තථාකතකම්මකාරණං සත්තං.

බලිසමංසිකන්ති බලිසෙහි මංසුප්පාටනකම්මකාරණං. කහාපණ්ණිකන්ති කහාපණ්ණමත්තසො ඡින්දනකම්මකාරණං. කොට්ටෙන්ති ඡින්දන්ති. බාරාපතච්ඡිකන්ති තච්ඡෙත්වා බාරාපසිඤ්චනකම්මකාරණං. පලිසපරිවත්තිකන්ති පලිසස්ස විය පරිවත්තනකම්මකාරණං. එකාබද්ධං කරොන්ති අයසුලස්ස කොට්ටනෙන. පලාලපීඨකන්ති පලාලපීඨස්ස විය සරීරස්ස සංවෙල්ලනකම්මකාරණං. කාරණිකානි ඝාතනකාරකා. පලාලවට්ටිං විය කත්වාති යථා පලාලපීඨං කරොන්තා පලාලං වට්ටිං කත්වා සංවෙල්ලනවසෙන පුන වෙයෙන්නි, එවං කරොන්තිති අත්ථො. ඡාතකසුනබ්භිති වුද්දකෙහි

කොලෙයාකසුනබෙහි. තෙ හි බලවත්තා ජවයොගා සුරා ව හොන්ති.
සහස්සහණ්ඩිකන්ති සහස්සත්ථවිකං.

යාහන්ති යං අහං. යන්ති ච කාරණවචනං. තෙනාහ “යෙන අහ”න්ති.
ජින්නමූලකෙති තණ්හාමූලස්ස උච්ඡින්නත්තා සඤ්ජින්නමූලකෙ.

වජ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පධානසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ උභතොබ්බුල්ලභසඬගාමජ්ජවෙසනසදිසන්ති යුද්ධත්ථාය
උභතොරාසිකතවතුරඬගිතිසෙනාමජ්ඣප්පවෙසනසදිසං. දානඤ්ච යුද්ධඤ්ච
සමානමාහුති එත්ථ කථං පතීදමුහයං සමානං? ජීවිතවිනාසභීරුකො හි යුජ්ඣිතුං න
සක්කොති, හොගක්ඛයභීරුකො දානං දාතුං න සක්කොති. “ජීවිතඤ්ච රක්ඛිස්සාමි,
යුජ්ඣිස්සාමි”ති හි වදන්තො න යුජ්ඣති, ජීවිතෙ පන ආලයං විස්සජ්ජෙත්වා
“හත්ථපාදාදිච්ඡෙදො වා හොතු මරණං වා, ගණ්හිස්සාමෙතං ඉස්සරිය”න්ති
උස්සහන්තොව යුජ්ඣති. “හොගෙ ව රක්ඛිස්සාමි, දානඤ්ච දස්සාමි”ති වදන්තොපි
න දදාති, හොගෙසු පන ආලයං විස්සජ්ජෙත්වා “මහාදානං දස්සාමි”ති
උස්සහන්තොව දෙති. එවං දානඤ්ච යුද්ධඤ්ච සමං හොති. කිඤ්ච හියොයා – අප්පාපි
සන්තා බහුකෙ ජිනන්ති, යථා ව යුද්ධෙ අප්පකාපි වීරපුරිසා බහුකෙ භීරුපුරිසෙ
ජිනන්ති, එවං සද්ධාදිසම්පන්නො අප්පකම්පි දානං දදන්තො බහුවිධං
ලොභදොසඉස්සාමච්ඡරියදිට්ඨිවිකිච්ඡාදිහෙදං තප්පට්ඨකං අභිභවති, බහුඤ්ච
දානවිපාකං අධිගච්ඡති. එවම්පි දානඤ්ච යුද්ධඤ්ච සමානං. තෙනාහ “අප්පම්පි වෙ
සද්දහානො දදාති, තෙනෙව යො හොති සුඛී පරත්ථා”ති.

අගාරස්ස හිතං කසිගොරක්ඛාදි අගාරියං, තං නත්ථි එත්ථාති අනගාරියං,
පබ්බජ්ජාති ආහ “අගාරස්ස...පෙ.... අනගාරියං පබ්බජ්ජ”න්ති.
සබ්බුපධිපට්ඨිස්සග්ගත්ථායාති එත්ථ චත්තාරො උපධි – කාමුපධි, ඛන්ධුපධි,
කිලෙසුපධි, අභිසඬ්ඛාරුපධිති. කාමාපි හි “යං පඤ්ච කාමගුණෙ පට්ඨිච උප්පජ්ජති
සුඛං සොමනස්සං, අයං කාමානං අස්සාදො”ති (අ. නි. 9.34) එවං චුත්තස්ස සුඛස්ස,
තදස්සාදනිමිත්තස්ස වා දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො උපධියති එත්ථ සුඛන්ති ඉමිනා
චචනත්ථෙත “උපධි”ති චුච්චන්ති. ඛන්ධාපි ඛන්ධමූලකස්ස දුක්ඛස්ස
අධිට්ඨානභාවතො, කිලෙසාපි අපායදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, අභිසඬ්ඛාරාපි
භවදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො “උපධි”ති චුච්චන්ති. සබ්බෙසං උපධිනං
පට්ඨිස්සග්ගො පහානං එත්ථාති සබ්බුපධිපට්ඨිස්සග්ගං, නිබ්බානං. තෙනාහ
“සබ්බෙසං ඛන්ධුපධි...පෙ.... නිබ්බානස්ස අත්ථායා”ති.

පධානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තපනියසුත්තවණ්ණනා

3. තනියෙ තපනියානි එත්ථ කත්තුඅත්ථෙ අනිය-සද්දොති ආහ “තපන්තීති තපනියා”ති. තපන්තීති විබාධෙන්ති, විහෙයෙන්තිති අත්ථො. තපනං වා දුක්ඛං, දිට්ඨෙය වෙව ධම්මෙ අභිසම්පරායඤ්ච තස්ස උප්පාදනෙන වෙව අනුබලප්පදානෙන ව භිතාති තපනියා. අථ වා තපන්ති තෙනාති තපනං, අනුතාපො, විප්පට්ඨාරොති අත්ථො. තස්ස හෙතුභාවතො භිතාති තපනියා. අනුසොවතීති විප්පට්ඨාරී හුත්වා කතාකතං අනුගම්ම සොවති. සොවනඤ්ඡි කතත්තා ව හොති අකතත්තා ව. තථා වෙව පාළියං විහත්තං. නන්දයක්ඛාදීනං වත්ථුනි පාකටානීති තානි අදස්සෙත්වා ද්වෙභාතිකවත්ථුං දස්සෙන්නො “තෙ කීරා”ති ආදිමාහ. තත්ථ තෙති ද්වෙ භාතරො. පුන කිං මග්ගසීති පුන කිං ඉච්ඡසී.

තපනියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උපඤ්ඤාතසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ ඉමඤ්ඡි ධම්මද්වයන්ති කුසලෙසු ධම්මෙසු අසන්තුට්ඨිතා, පධානස්මිං අනොසක්කනසඬ්ඛාතං ධම්මද්වයං. ඉමිනාති “අසන්තුට්ඨිතා කුසලෙසු ධම්මෙසු”ති වචනෙන. ඉමං දීපෙතීති “යාව සො උප්පජ්ජති, න තාවාහං සන්තුට්ඨො අහොසි”න්ති එතං පරියන්තං කත්වා වක්ඛමානත්ථං දීපෙති. පධානස්මිත්ති වීරියාරම්භෙ. ඉමමත්ථන්ති “පධානස්මිඤ්චා”ති ආදිනා චුත්තමත්ථං. වීරියප්පවාහෙ වත්තමානෙ අන්තරා එව පටිගමනං නිවත්තනං පටිවානං, තදස්ස අත්ථිති පටිවානී, න පටිවානී අප්පට්ඨානී, තස්ස භාවො අප්පට්ඨානිතා, අනොසක්කනාති ආහ “අප්පට්ඨානිතාති අප්පට්ඨකමනා අනොසක්කනා”ති. තත්ථ අනොසක්කනාති අප්පට්ඨිවත්ති.

ආගමනීයපටිපදාති සමථවිපස්සනාසඬ්ඛාතා පුබ්බභාගපටිපත්ති. සා හි ආගච්ඡන්ති විසෙසමධිගච්ඡන්ති එතාය, ආගච්ඡති වා විසෙසාධිගමො එතායාති ආගමනීයා, සා එව පටිපජ්ජිතබ්බතො පටිපදාති ආගමනීයපටිපදා. අප්පට්ඨානපධානන්ති ඔසක්කනාරහිතප්පධානං, අන්තරා අනොසක්කිත්වා කතවීරියන්ති අත්ථො.

උපඤ්ඤාතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සංයොජනසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙය සංයොජනානං භිතා පච්චයභාවෙනාති සංයොජනියා, තෙභූමකා ධම්මා. තෙනාහ “දසන්තං සංයොජනාන”න්ති ආදි. සංයොජනියෙ ධම්මෙ අස්සාදතො අනුපස්සති සිලෙනාති අස්සාදානුපස්සී, තස්ස භාවො අස්සාදානුපස්සිතා. නිබ්බදානුපස්සිතාති එත්ථාපි එසෙව නයො. උක්කණ්ඨනවසෙනාති සංයොජනියෙසු තෙභූමකධම්මෙසු නිබ්බන්දනවසෙන. ජනනං ජාති, ඛන්ධානං පාතුභාවොති ආහ “ජාතියාති ඛන්ධනිබ්බත්තිතො”ති, ඛන්ධානං තත්ථ තත්ථ භවෙ අපරාපරං නිබ්බත්තිතොති අත්ථො. ඛන්ධපරිපාකො එකභවපරියාපන්නානං ඛන්ධානං

පුරාණභාවය. එකඟව පරියාපන්නයී විනිත්‍රිය ප්‍රභවන්ධ විච්ඡේද වසෙන බන්ධනං හෙදො ඉධ මරණන්ති ආහ “මරණෙනාති බන්ධහෙදතො” ති. අන්තොනිජ්ඣානං විත්තසන්නාපො. පරිදෙවො නාම ඤාතිත්‍යසනාදීහි චුට්ඨස්ස වාචාවිජ්ජලාපො. සො ච සොකසමුට්ඨානොති ආහ “තන්තිස්සිතලාලප්පිතලක්ඛණෙහි පරිදෙවෙහි” ති. ලාලප්පිතං වාචාවිජ්ජලාපො, සො ච අත්ථතො සද්දොයෙව.

දුක්ඛන්ති ඉධ කායිකං දුක්ඛං අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “කායපටිපිළනදුක්ඛෙහි” ති. මනොවිසාතදොමනස්සෙහිති මනසො විසාතකරෙහි දොමනස්සෙහි. ඛ්‍යාපාදසම්පයොගෙන මනසො විහනනරසඤ්ඤි දොමනස්සං. භුසො ආයාසො උපායාසො යථා ‘භුසමාදානං උපාදාන’ න්ති, සො ච අත්ථතො ඤාතිත්‍යසනාදීහි චුට්ඨස්ස අධිමත්තවෙනොදුක්ඛප්පභාවිතො දොසොයෙව. කායවිත්තානඤ්ඤි ආයාසනවසෙන දොසස්සෙව පවත්තිආකාරො උපායාසොති වුවචති සඨ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නො. තං වුද්දසහි අකුසලවෙතසිකෙහි අඤ්ඤො එකො වෙතසිකධම්මොති එකෙ. යං විසාදොති ච වදන්ති.

සංයොජනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කණ්ණසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ යථා “කණ්ණා ගාථි” තිආදීසු කාලවණ්ණෙන සමන්තාගතා “කණ්ණා” ති වුවචති, න එවං කාලවණ්ණනාය ධම්මා “කණ්ණා” ති වුවචන්ති, අථ ඛො කණ්ණාහිජාතිනිබ්බන්තිහෙතුතො අප්පහස්සරභාවකරණතො වා “කණ්ණා” ති වුවචන්තිති දස්සෙන්නො “න කාලවණ්ණනායා” තිආදිමාහ. කණ්ණනායාති කණ්ණාහිජාතිතාය. කණ්ණාහිජාතිති ච අපායා වුවචන්ති මනුස්සෙසු ච දොහග්ගියං. සරසෙනාති සභාවෙන. න හිරියති න ලජ්ජතිති අහිරිකො, පුග්ගලො, විත්තං, තං සම්පයුත්තධම්මසමුදායො වා. තස්ස භාවො අහිරික්කන්ති වත්තබ්බෙ එකස්ස ක-කාරස්ස ලොපං කත්වා අහිරිකන්ති වුත්තන්ති ආහ “අහිරිකන්ති අහිරිකභාවො” ති. න ඔත්තප්පතිති අනොත්තාපි, පුග්ගලො, යථාවුත්තධම්මසමුදායො වා, තස්ස භාවො අනොත්තප්පන්ති ආහ “අනොත්තාපිභාවො” ති.

කණ්ණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සුක්කසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ “සුක්කං වත්ථ” න්තිආදීසු විය න වණ්ණසුක්කතාය ධම්මානං සුක්කතා, අථ ඛො සුක්කාහිජාතිහෙතුතො පහස්සරභාවකරණතො වාති දස්සෙන්නො “න වණ්ණසුක්කතායා” තිආදිමාහ. සුක්කතායාති සුක්කාහිජාතිතාය. හිරි පාපධම්මෙ ගුථං විය පස්සන්ති ජිගුච්ඡතිති ආහ “පාපතො ජිගුච්ඡනලක්ඛණා හිරි” ති. ඔත්තප්පං තෙ උණ්හං විය පස්සන්තං තතො භායතීති වුත්තං “භායනලක්ඛණං ඔත්තප්ප” න්ති. ඉදඤ්ච හිරොත්තප්පං අඤ්ඤමඤ්ඤවිජ්ජයොගී පාපතො විමුඛභුතඤ්ච, තස්මා තෙසං ඉදං නානාකරණං – අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරි,

බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං. අත්තාධිපති හිරි, ලොකාධිපති ඔත්තප්පං.
 ලජ්ජාසභාවසංශ්ඨිතා හිරි, භයසභාවසංශ්ඨිතං ඔත්තප්පං. සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරි,
 වජ්ජහිරුකභයදස්සාවලක්ඛණං ඔත්තප්පන්ති.

තත්ථ අජ්ඣක්ඛසමුට්ඨානං හිරිං චතුහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙනි ජාතිං
 පච්චචෙක්ඛිත්වා, වයං, සුරභාවං, බාහුසච්චං පච්චචෙක්ඛිත්වා. කථං? “පාපකරණං
 නාමෙතං න ජාතිසම්පන්නානං කම්මං, හීනජච්චානං කෙට්ටිටාදීනං කම්මං,
 මාදිසස්ස ජාතිසම්පන්නස්ස ඉදං කාතුං න යුත්ත”න්ති එවං තාව ජාතිං
 පච්චචෙක්ඛිත්වා පාපං අකරොත්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙනි. තථා “පාපකරණං
 නාමෙතං දහරෙහි කත්තබ්බං කම්මං, මාදිසස්ස වයෙ ධීතස්ස ඉදං කාතුං න
 යුත්ත”න්ති එවං වයං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාපං අකරොත්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙනි. තථා
 “පාපකරණං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කම්මං, මාදිසස්ස සුරභාවසම්පන්නස්ස
 ඉදං කාතුං න යුත්ත”න්ති එවං සුරභාවං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාපං අකරොත්තො හිරිං
 සමුට්ඨාපෙනි. තථා “පාපකම්මං නාමෙතං අත්ඨබ්බාලානං කම්මං, න පණ්ඩිතානං,
 මාදිසස්ස පණ්ඩිතස්ස බහුස්සුතස්ස ඉදං කාතුං න යුත්ත”න්ති එවං බාහුසච්චං
 පච්චචෙක්ඛිත්වා පාපං අකරොත්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙනි. එවං අජ්ඣක්ඛසමුට්ඨානං
 හිරිං චතුහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙනි, සමුට්ඨාපෙත්තො ච හිරිං නිස්සාය පාපකම්මං
 න කරොති.

කථං බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං? “සචෙ ත්වං පාපකම්මං කරිස්සසී, චතුසු
 පරිසාසු ගරහප්පත්තො භවිස්සසී, තතො තං සීලවත්තො සබ්බමචාරි
 විචජ්ජිස්සන්ති”ති පච්චචෙක්ඛිත්වා බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං නිස්සාය
 පාපකම්මං න කරොති. එවං බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං.

කථං අත්තාධිපති හිරි? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො අත්තානං අධිපතිං ජෙට්ඨකං
 කත්වා “මාදිසස්ස සද්ධාපබ්බජිතස්ස බහුස්සුතස්ස ධුතඨරස්ස න යුත්තං පාපකම්මං
 කාතු”න්ති පාපං න කරොති. එවං අත්තාධිපති හිරි. තෙනාහ භගවා “සො
 අත්තානංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති,
 අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරති”ති (අ. නි. 3.40).

කථං ලොකාධිපති ඔත්තප්පං? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො ලොකං අධිපතිං
 ජෙට්ඨකං කත්වා “සචෙ බො ත්වං පාපකම්මං කරෙය්‍යාසී, සබ්බමචාරිතො තාව තං
 ජාතිස්සන්ති, මහිද්ධිකා මහානුභාවා ලොකෙ ච සමණ්‍යාභිමණා දෙවතා ච, තස්මා
 තෙ න යුත්තං පාපං කාතු”න්ති පාපකම්මං න කරොති. යථාහ – “මහා බො පනායං
 ලොකසන්නිවාසො, මහත්තස්මිං බො පන ලොකසන්නිවාසෙ සන්ති
 සමණ්‍යාභිමණා ඉද්ධිමත්තො දිබ්බවක්ඛුකා පරචිත්තවිදුතො. තෙ දුරතොපි
 පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙතසාපි චිත්තං ජානන්ති, තෙපි මං එවං
 ජාතිස්සන්ති ‘පස්සථ, හො, ඉමං කුලපුත්තං, සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං
 පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි”ති.
 සන්ති දෙවතා ඉද්ධිමත්තිනියො දිබ්බවක්ඛුකා පරචිත්තවිදුතිනියො, තා දුරතොපි

පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, වෙනසාපි චිත්තං ජානන්ති, තාපි මං ජානිස්සන්ති ‘පස්සට්, හො, ඉමං කුලපුත්තං, සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි’ති...පෙ.... සො ලොකංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං...පෙ.... පරිහරති’ති. එවං ලොකාධිපති ඔත්තප්පං.

ලජ්ජාසභාවසංශ්ඨිතාති එත්ථ ලජ්ජාති ලජ්ජනාකාරො, තෙන සභාවෙන සංශ්ඨිතා හිරි. භයන්ති අපායභයං, තෙන සභාවෙන සංශ්ඨිතං ඔත්තප්පං. තද්දුභයං පාපපරිවජ්ජනෙ පාකටං හොති. තත්ථ යථා ද්විසු අයොගුලෙසු එකො සීතලො භවෙය්‍ය ගුට්ඨකම්බිතො, එකො උණ්හො ආදිත්තො. තෙසු යථා සීතලං ගුට්ඨකම්බිතත්තා ජිගුච්ඡන්තො විඤ්ඤාජාතිකො න ගණ්හාති, ඉතරං ඩාහභයෙන. එවං පණ්ඩිතො ලජ්ජාය ජිගුච්ඡන්තො පාපං න කරොති, ඔත්තප්පෙන අපායභයහිතො පාපං න කරොති, එවං ලජ්ජාසභාවසංශ්ඨිතා හිරි, භයසභාවසංශ්ඨිතං ඔත්තප්පං.

කථං සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරි, වජ්ජහිරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං? එකච්චො හි ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සබ්බමචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති එවං චතුහි කාරණෙහි තත්ථ ගාරවෙන සප්පතිස්සවලක්ඛණං හිරි. සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. එකච්චො අත්තානුවාදභයං, පරානුවාදභයං, දණ්ඩභයං, දුග්ගතිභයන්ති එවං චතුහි කාරණෙහි වජ්ජතො භායන්තො වජ්ජහිරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා පාපකම්මං න කරොති. එත්ථ ච අජ්ඣත්තසමුට්ඨානාදිතා හිරොත්තප්පානං තත්ථ තත්ථ පාකටභාවෙන චුත්තා, න පන නෙසං කදාපි අඤ්ඤමඤ්ඤවිජ්ජයොගො. න හි ලජ්ජනං නිබ්භයං, පාපභයං වා අලජ්ජනං අත්ථීති. එවමෙත්ථ චිත්ථාරතො අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

සුක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. වරියසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ ලොකන්ති සත්තලොකං. සන්ධාරෙන්නීති ආචාරසන්ධාරණවසෙන ධාරෙන්නි. යපෙන්නීති මරියාදායං යපෙන්නි. රක්ඛන්තීති ආචාරසන්ධාරණෙන මරියාදායං යපෙත්වා රක්ඛන්ති. ගරුචිත්තීකාරවසෙන න පඤ්ඤායෙථාති ගරුං කත්වා චිත්තෙ කරණවසෙන න පඤ්ඤායෙථ, අයමාවාරො න ලබ්භෙය්‍ය. මාතුච්ඡාති වාති එත්ථ ඉති-සද්දො ආද්‍යත්ථො. තෙන මාතුලානීති වා ආචරියභරියාති වා ගරුනං දාරාති වාති ඉමෙ සඬිගණ්හාති. තත්ථ මාතු භගිනී මාතුච්ඡා. මාතුලභරියා මාතුලානී. ගරුනං දාරා මහාපිතුචුළපිතුජෙට්ඨභාතුආදීනං ගරුට්ඨානියානං භරියා. යථා අජෙළකාතිආදීසු අයං සඬිබෙපත්ථො – යථා අජෙළකාදයො තිරච්ඡානා හිරොත්තප්පරහිතා මාතාති සඤ්ඤං අකත්වා හින්තමරියාදා සබ්බත්ථ සම්භෙදෙන වත්තන්ති, එවමයං මනුස්සලොකො යදි ලොකපාලධම්මා න භවෙය්‍යුං, සබ්බත්ථ

සම්භෙදෙන වත්තෙය්‍යා. යස්මා පනිමෙ ලොකපාලකධම්මා ලොකං පාලෙන්නි,
තස්මා නත්ථි සම්භෙදොති.

වරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වස්සුපනායිකසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ අපඤ්ඤත්තාති අනනුඤ්ඤාතා, අවිහිතා වා. වස්සෙති වස්සාරත්තං
සන්ධාය වදති, උතුචස්සෙති හෙමන්තං සන්ධාය. එකින්දියං ජීවං විහෙයෙන්නාති
රුක්ඛලතාදිසු ජීවසඤ්ඤිතාය එවමාහංසු. එකින්දියන්ති ව කායින්දියං අත්ථිති
මඤ්ඤමානා වදන්ති. සඬ්ඝාතං ආපාදෙන්තාති විනාසං ආපාදෙන්තා.
සංකසායිස්සන්තීති අප්පොස්සුක්කා නිබ්බ්ථාසං වසිස්සන්ති. අපරජ්ජුගතාය
ආසාල්හියා උපගන්තබ්බාති එත්ථ අපරජ්ජු ගතාය අස්සාති අපරජ්ජුගතා, තස්සා
අපරජ්ජුගතාය අතික්කන්තාය, අපරස්මිං දිවසෙති අත්ථො, තස්මා
ආසාල්හිපුණ්ණමාය අනන්තරෙ පාටිපදදිවසෙ උපගන්තබ්බාති එවමෙත්ථ අත්ථො
දට්ඨබ්බො. මාසගතාය ආසාල්හියා උපගන්තබ්බාති මාසො ගතාය අස්සාති
මාසගතා, තස්සා මාසගතාය අතික්කන්තාය, මාසෙ පරිපුණ්ණෙති අත්ථො. තස්මා
ආසාල්හිපුණ්ණමතො පරාය පුණ්ණමාය අනන්තරෙ පාටිපදදිවසෙ උපගන්තබ්බාති
අත්ථො දට්ඨබ්බො.

වස්සුපනායිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කම්මකාරණවග්ගවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා නිට්ඨිතා.

2. අධිකරණවග්ගවණ්ණනා

11. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ අප්පට්ඨසඬ්ඛානෙ න කම්පතීති පට්ඨසඬ්ඛානබලං,
උපපරික්ඛනපඤ්ඤායෙනං නාමං. වීරියසීසෙන සත්ත ඛොජ්ඣුඬ්ඛගෙ භාවෙන්තස්ස
උප්පන්නං බලං භාවනාබලං. වීර්යුපත්ථම්භෙන හි කුසලභාවනා බලවතී ථීරා
උප්පජ්ජති, තථා උප්පන්නා බලවතී කුසලභාවනා බලවන්නො සත්ත
ඛොජ්ඣුඬ්ඛගාතිපි වුච්චන්ති. අත්ථතො වීරියසම්ඛොජ්ඣුඬ්ඛගසීසෙන සත්ත
ඛොජ්ඣුඬ්ඛගා භොන්ති. චුත්තම්පි චෙතං – “තත්ථ කතමං භාවනාබලං? යා
කුසලානං ධම්මානං ආසෙවනා භාවනා බහුලීකම්මං, ඉදං වුච්චති භාවනාබලං.
සත්තපි ඛොජ්ඣුඬ්ඛගා භාවනාබල”න්ති (ධ. ස. 1361).

අකම්පියට්ඨෙතාති පට්ඨක්ඛෙහි අකම්පතීයට්ඨෙත. දුරභිභවනට්ඨෙතාති
දුරභිභවතීයට්ඨෙත. අනජ්ඣොමද්දනට්ඨෙතාති අධිභවිත්වා අනවමද්දනට්ඨෙත.
එතානීති එතානි යථාචුත්තානි ද්වෙපි බලානි. එතදග්ගං නාගතන්ති “එතදග්ගං,
හික්ඛවෙ, ද්වින්නං බලානං යදිදං භාවනාබල”න්ති එවමෙත්ථ එතදග්ගං නාගතන්ති
අත්ථො.

12. දුතියෙ විවෙකං නිස්සිතන්ති විවෙකනිස්සිතං, යථා වා විවෙකවසෙන පවත්තං ඝාතං “විවෙකජ”න්ති චුත්තං, එවං විවෙකවසෙන පවත්තො සතිසම්බොජ්ඣකඛිගො “විවෙකනිස්සිතො”ති දට්ඨබ්බො. නිස්සයට්ඨො ව විපස්සනාමග්ගානං වසෙන මග්ගඵලානං වෙදිතබ්බො, අසතිපි වා පුබ්බාපරභාවෙ “පටිච්චසමුප්පාදො”ති එත්ථ පච්චයෙන සමුප්පාදනං විය අවිනාහාවිධම්මඛ්‍යාපාරා නිස්සයනභාවනා සම්භවන්තීති. “තදඛිගසමුච්ඡෙදනිස්සරණවිවෙකනිස්සිත”න්ති වත්වා පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතස්ස අවචනං “සතිසම්බොජ්ඣකඛිග භාවෙති”ති ආදිනා ඉධ භාවෙතබ්බානං සම්බොජ්ඣකඛිගානං චුත්තත්තා. භාවිතබොජ්ඣකඛිගස්ස හි සච්ඡිකාතබ්බා බලබොජ්ඣකඛිගා, තෙසං කිච්චං පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකො. අජ්ඣාසයතොති “නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සාමි”ති පවත්තඅජ්ඣාසයතො. යදිපි හි විපස්සනාක්ඛණෙ සඬ්ඛාරාරම්මණං චිත්තං, සඬ්ඛාරෙසු පන ආදීනවං දිස්වා තප්පටිපක්ඛෙ නිබ්බානෙ නින්තතාය අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතො හොති උණ්හාභිභූතස්ස පුග්ගලස්ස සිතනින්තවත්තතා විය.

“පඤ්චවිධවිවෙකනිස්සිතම්පිති එකෙ”ති වත්වා තත්ථ යථාචුත්තවිවෙකත්තයතො අඤ්ඤං විවෙකද්වයං උද්ධරිත්වා දස්සෙතුං “තෙ ඡී”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ ඝාතක්ඛණෙ තාව කිච්චතො වික්ඛම්භනවිවෙකනිස්සිතං, විපස්සනාක්ඛණෙ අජ්ඣාසයතො පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතං භාවෙතිති වත්තබ්බං “එවාහං අනුත්තරං විමොක්ඛං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි”ති තත්ථ නින්තජ්ඣාසයතාය. තෙනාහ “තස්මා තෙසං මතෙනා”ති ආදි. හෙට්ඨා කසිණජ්ඣානග්ගහණෙන ආරුප්පානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං, තස්මා “එතෙසං ඝාතාන”න්ති ඉමිනාපි තෙසං සඬ්ඛහො වෙදිතබ්බො. යස්මා පහානවිනයො විය විරාගනිරොධාපි ඉධාධිප්පෙනවිවෙකෙන අත්ථතො නිබ්බිසිට්ඨා, තස්මා චුත්තං “එස නයො විරාගනිස්සිතන්ති ආදීසු”ති. තෙනාහ “විවෙකත්ථා එව හි විරාගාදයො”ති.

වොස්සග්ග-සද්දො පරිච්චාගත්ථො පක්ඛන්දනත්ථො වාති වොස්සග්ගස්ස දුවිධතා චුත්තා. වොස්සජ්ජනඤ්ඤි පහානං විස්සට්ඨභාවෙන නිරොධනපක්ඛන්දනම්පි ව. තස්මා විපස්සනාක්ඛණෙ තදඛිගවසෙන මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන පටිපක්ඛස්ස පහානං වොස්සග්ගො, තථා විපස්සනාක්ඛණෙ තන්තින්තභාවෙන, මග්ගක්ඛණෙ ආරම්මණකරණෙන විස්සට්ඨසභාවනා වොස්සග්ගොති වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ “තත්ථ පරිච්චාගවොස්සග්ගො”ති ආදි. අයං සතිසම්බොජ්ඣකඛිගොති අයං මිස්සකවසෙන චුත්තො සතිසම්බොජ්ඣකඛිගො. යථාචුත්තෙන පකාරෙනාති තදඛිගජ්ජහානසමුච්ඡෙදජ්ජහානජ්ජකාරෙන තන්තින්තතදාරම්මණජ්ජකාරෙන ව. පුබ්බෙ වොස්සග්ගවචනස්සෙව අත්ථස්ස චුත්තත්තා ආහ “සකලෙන වචනෙනා”ති. පරිණමන්තන්ති විපස්සනාක්ඛණෙ තදඛිගතන්තින්තජ්ජකාරෙන පරිණමන්තං. පරිණතන්ති මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදතදාරම්මණජ්ජකාරෙන පරිණතං. පරිණාමො නාම ඉධ පරිපාකොති ආහ “පරිපච්චන්තං පරිපක්කඤ්චා”ති. පරිපාකො ව ආසෙවනලාභෙන

ලද්ධසාමත්ථියස්ස කිලෙසෙ පරිච්ඡිත්තුං නිබ්බානං පක්ඛන්දිත්තුං තික්ඛවිසදහාවො.
 තෙනාහ “අයඤ්ඡි”තිආදි. එස නයොති ය්වායං නයො
 “විවෙකනිස්සිත”න්තිආදිනා සතිසම්බොජ්ඣකිගෙ වුත්තො, සෙසෙසු
 ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣකිගාදීසුපි එසෙව නයො, එවං තත්ථ නෙතබ්බන්ති අත්ථො.

“විවෙකනිස්සිත”න්තිආදීසු ලබ්භමානමත්ථං සාමඤ්ඤතො දස්සෙත්වා ඉදානි
 ඉධාධිජ්ජෙතමත්ථං දස්සෙත්තො “ඉධ පනා”තිආදිමාහ. තත්ථ සබ්බසංඛිතෙහීති
 සබ්බෙහි පච්චයසමුප්පන්නධම්මෙහි. සබ්බෙසන්ති සංඛිතධම්මානං. විවෙකං
 ආරම්මණං කත්වාති නිබ්බානසංඛිතං විවෙකං ආරම්මණං කත්වා. තඤ්ච බොති
 තදෙව සතිසම්බොජ්ඣකිගං.

13. තතියෙ චිත්තෙකග්ගත්ථායාති චිත්තසමාධානත්ථාය, දිට්ඨධම්මෙ
 සුඛවිහාරායාති අත්ථො. චිත්තෙකග්ගතාසීසෙන හි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො වුත්තො.
 සුක්ඛවිපස්සකඛිණාසවානං වසෙන හෙනං වුත්තං. තෙ හි සමාපජ්ජිත්වා
 “එකග්ගචිත්තා සුඛං දිවසං විහරිස්සාමා”ති ඉච්චෙව කසිණපරිකම්මං කත්වා අට්ඨ
 සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙන්ති. විපස්සනාපාදකත්ථායාතිආදීසු පන
 සෙක්ඛපුප්ප්පනා “සමාපත්තියො වුට්ඨාය සමාහිතෙන චිත්තෙන විපස්සාමා”ති
 නිබ්බත්තෙන්තා විපස්සනාපාදකත්ථාය භාවෙන්ති.

යෙ පන අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙන්වා අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං
 සමාපජ්ජිත්වා සමාපත්තියො වුට්ඨාය “එකොපි හුත්වා බහුධා හොති”ති (දී. නි.
 1.238; ම. නි. 1.147; සං. නි. 2.70; 5.834, 842) වුත්තනායා අභිඤ්ඤායො
 පත්ථෙන්නා නිබ්බත්තෙන්ති, තෙ අභිඤ්ඤාපාදකත්ථාය භාවෙන්ති. යෙ අට්ඨ
 සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙන්වා නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා “සත්තාහං
 අචිත්තා හුත්වා දිට්ඨෙව ධම්මෙ නිරොධං නිබ්බානං පත්වා සුඛං විහරිස්සාමා”ති
 නිබ්බත්තෙන්ති, තෙ නිරොධපාදකත්ථාය භාවෙන්ති. යෙ පන අට්ඨ සමාපත්තියො
 නිබ්බත්තෙන්වා “අපරිභින්නාසාධාරා බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පජ්ජිස්සාමා”ති
 නිබ්බත්තෙන්ති, තෙ භවවිසෙසත්ථාය භාවෙන්ති.

යුත්තං තාව චිත්තෙකග්ගතාය භවවිසෙසත්ථතා විය විපස්සනාපාදකත්ථතාපි
 චතුක්කජ්ඣානසාධාරණාති තෙසං වසෙන “චත්තාරි ඤානානි”ති වචනං,
 අභිඤ්ඤාපාදකත්ථතා පන නිරොධපාදකත්ථතා ව චතුත්ථස්සෙව ඤානස්ස
 ආවෙණිකා, සා කථං චතුක්කජ්ඣානසාධාරණා වුත්තාති?
 පරම්පරාධිට්ඨානභාවතො. පද්ධිතපද්ධිතමිපි හි පද්ධිතන්ති වුච්චති
 කාරණකාරණන්ති යථා “තිණ්ණෙහි හත්තං සිද්ධ”න්ති.

14. චතුත්ථෙ සසකස්ස උප්පතනං විය හොතීති පථවිජ්ඣුච්ඡනසසකස්ස
 උප්පතනං විය හොති. තත්ථායං අත්ථසල්ලාපිකා උපමා – පථවි කිර සසකං ආහ –
 “හෙ සසකා”ති. සසකො ආහ – “කො එසො”ති. කස්මා මමෙව උපරි
 සබ්බඉරියාපථෙ කප්පෙත්තො උච්චාරපස්සාවං කරොන්තො මං න ජානාසීති? සුට්ඨ

තයා අහං දිට්ඨො, මයා අක්කන්තට්ඨානඤ්ඤි අභිගුලග්ගෙහි ඵ්ථට්ඨානං විය හොති, විස්සට්ඨඋදකං අප්පමත්තකං, කර්මං කට්ඨකඵලමත්තං, හත්ථිඅස්සාදීහි පන අක්කන්තට්ඨානම්පි මහත්තං, පස්සාවොපි නෙසං සට්ඨමත්තො, උච්චාරොපි පච්ඡිමත්තො හොති, අලං මය්හං තයාති උප්පතිත්වා අඤ්ඤස්මිං යානෙ පතිතො. තතො නං පථවී ආහ – “අහො දුරං ගතොපි නනු මය්හංයෙව උපරි පතිතොසි”ති? සො පුන තං ඡිගුච්ඡන්තො උප්පතිත්වා අඤ්ඤත්ථ පතිතො. එවං වස්සසහස්සම්පි උප්පතිත්වා උප්පතිත්වා පතමානො සසකො නෙව පථවියා අන්තං පාපුණ්තුං සක්කොති. න කොට්ඨන්ති න පුබ්බකොට්ඨං. ඉතරෙසන්ති විපඤ්චිතඤ්ඤුනෙයාපදපරමානං.

15. පඤ්චමෙ සමපෙහි අධිකරියති වූපසම්මතීති අධිකරණං, අට්ඨාරස හෙදකරවත්ථුති නිස්සාය උප්පන්නො විවාදොයෙව විවාදාධිකරණං. “ඉධ භික්ඛු භික්ඛුං අනුවදන්ති සීලවිපත්තියා වා”තිආදිනා (වුළුව. 215) වතස්සො විපත්තියො නිස්සාය උප්පන්නො අනුවාදොයෙව අනුවාදාධිකරණං. පඤ්චපි ආපත්තික්ඛන්ධා ආපත්තාධිකරණං. “සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා ආපත්තාධිකරණං”න්ති (වුළුව. 215) වචනතො ආපත්තියෙව ආපත්තාධිකරණං. “යා සඨස්ස කිච්චයතා කරණියතා අපලොකනකම්මං ඤත්තිකම්මං ඤත්තිදුතියකම්මං ඤත්තිවතුත්ථකම්මං”න්ති (වුළුව. 215) එවමාගතං චතුබ්බිධං සඨස්සකිච්චං කිච්චාධිකරණන්ති වෙදිතබ්බං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

16. ඡට්ඨෙ අපාකට්ඨාමොති “සෙලො, කුට්ඨන්තො”තිආදිනා අනභිඤ්ඤාතො. යෙන වා කාරණෙනාති හෙතුම්හි ඉදං කරණවචනං. හෙතුඅත්ථො හි කිරියාකාරණං, න කරණං විය කිරියත්ථො, තස්මා නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමත්ථා ඉධ උපසඨකමනකිරියාති “අන්තෙන වසති, අප්ඤ්ඤානෙන වසති”තිආදීපු විය හෙතුඅත්ථමෙවෙනං කරණවචනං යුත්තං, න කරණත්ථං තස්ස අයුජ්ජමානත්තාති වුත්තං “යෙන වා කාරණෙනා”ති. අවිභාගතො සත්තං පචත්තිතනිරතිසසාදුවිපුලාමතරසසද්ධම්මඵලතාය සාදුඵලතිච්චඵලිතමහාරුක්ඛෙන භගවා උපමිතො. සාදුඵලපහොගාධිප්පායග්ගහණෙනෙව හි රුක්ඛස්ස සාදුඵලතා ගහිතාති. උපසඨකම්හි උපසඨකන්තො. සම්පත්තකාමතාය හි කිඤ්චි යානං ගච්ඡන්තො තංතංපදෙසාතික්කමනෙන උපසඨකම්, උපසඨකන්තොති ච වත්තබ්බතං ලහති. තෙනාහ “ගතොති වුත්තං හොති”ති, උපගතොති අත්ථො. උපසඨකම්ත්ථාති පුබ්බකාලකිරියාතිද්දෙසොති ආහ “උපසඨකමනපරියොසානදීපන”න්ති. තතොති යං යානං පත්තො “උපසඨකම්”ති වුත්තො, තතො උපගතට්ඨානතො.

යථා ඛමනියාදීති පුච්ඡන්තොති යථා භගවා “කච්චි තෙ, බ්‍රාහ්මණ, ඛමනියං, කච්චි යාපනිය”න්තිආදිනා ඛමනියාදීති පුච්ඡන්තො තෙන බ්‍රාහ්මණෙන සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො අහොසි පුබ්බභාසිතාය, එවං සොපි බ්‍රාහ්මණො තදනුකරණෙන භගවතා සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො අහොසිති යොජනා. තං පන සමප්පවත්තමොදනං උපමාය දස්සෙතුං “සීතොදකං වියා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ

සම්මොදිතන්ති සංසන්දිතං. එකිනෙකාවන්ති සම්මොදනකිරියාය සමානතං. බමනීයන්ති “ඉදං චතුර්වක්කං නවද්වාරං සරිරයන්තං දුක්ඛභ්‍රූතාය සභාවතො දුස්සහං, කච්චි බමිතුං සක්කුණෙය්‍යා”න්ති ප්‍රච්ඡති. යාපනීයන්ති ආභාරාදිප්පට්ඨවුත්තිකං විරජ්ජන්ධසඬ්ඛාතාය යාපනාය කච්චි යාපෙතුං සක්කුණෙය්‍යං. සීසරොගාදිආබාධාභාවෙන කච්චි අප්පාබාධං. දුක්ඛජීවිකාභාවෙන කච්චි අප්පාතඬ්ඛං. තංතංකිච්චකරණෙ උට්ඨානසුඛතාය කච්චි ලහුට්ඨානං. තදනුරූපබලයොගතො කච්චි බලං. සුඛවිහාරසම්භවෙන කච්චි ඵාසුචිභාරො අත්ථිති සබ්බත්ථ කච්චි-සද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

බලප්පත්තා පිති පිතියෙව. තරුණපිති පාමොජ්ජං. සම්මොදං ජනෙති කරොතීති සම්මොදනීකං, තදෙව සම්මොදනීයං. සම්මොදිතබ්බතො සම්මොදනීයන්ති ඉමං පන අත්ථං දස්සෙතුං “සම්මොදිතුං යුත්තභාවතො”ති ආහ. සරිතබ්බභාවතොති අනුස්සරිතබ්බභාවතො. “සරණීය”න්ති වත්තබ්බෙ දීඝං කත්වා “සාරණීය”න්ති වුත්තං. සුයාමානසුඛතොති ආපාඨගතමධුරතං ආහ, අනුස්සරියමානසුඛතොති විමද්දරමණීයතං. බ්‍යඤ්ජනපරිසුද්ධතායාති සභාවනිරුත්තිභාවෙන තස්සා කථාය වචනවාතුරියමාහ. අත්ථපරිසුද්ධතායාති අත්ථස්ස නිරුපක්කිලෙසතං. අනෙකෙහි පරියායෙහිති අනෙකෙහි කාරණෙහි.

අනිදුරඅව්වාසන්තප්පට්ඨකපෙත නානිදුරං නව්වාසන්තං නාම ගහිතං, තං පන අවකංසතො උභින්නං පසාරිතහත්ථාසඬ්ඝට්ටනෙන දට්ඨබ්බං. ගීවං පසාරෙත්වාති ගීවං පරිවට්ටනවසෙන පසාරෙත්වා.

එතදවොචාති එතං “කො නු බො, හන්තෙ, හෙතු”ති ආදිප්‍රච්ඡාවචනං අවොච. තෙනෙව “එතදවොචා”ති පදං උද්ධරිත්වා දුට්ඨා හි ප්‍රච්ඡාතිආදිනා ප්‍රච්ඡාතිභාගං දස්සෙති. තත්ථ අගාරෙ නියුත්තො අගාරිකො, තස්ස ප්‍රච්ඡා අගාරිකප්‍රච්ඡා. අගාරිකතො අඤ්ඤො අනගාරිකො පබ්බජ්ජපගතො, තස්ස ප්‍රච්ඡා අනගාරිකප්‍රච්ඡා. කිඤ්චාපි අඤ්ඤත්ථ “ජනකො හෙතු, පග්ගාහකො පච්චයො. අසාධාරණො හෙතු, සාධාරණො පච්චයො. සභාගො හෙතු, අසභාගො පච්චයො. පුබ්බකාලිකො හෙතු, සහපචත්තො පච්චයො”ති ආදිනා හෙතුපච්චයා විභජ්ජ වුව්වන්ති. ඉධ පන “චත්තාරො බො, හික්ඛවෙ, මහාභූතා හෙතු චත්තාරො මහාභූතා පච්චයො රූපක්ඛන්ධස්ස පඤ්ඤාපනායා”ති ආදිසු (ම. නි. 3.86) විය හෙතුපච්චයසද්දා සමානත්ථාති දස්සෙත්තො “උභයම්පෙතං කාරණවෙච්චනමෙවා”ති ආහ. විසමවරියාති භාවනාපුංසකනිද්දෙසො.

අභික්කන්තාති අතික්කන්තා, විගතාති අත්ථොති ආහ “බයෙ දිස්සති”ති. තථා හි “නික්ඛන්තො පට්ඨො යාමො”ති උපරි වුත්තං. අභික්කන්තතරොති අතිවිය කන්තතරො මනොරමො, තාදිසො ච සුන්දරො හද්දකො නාම භොතීති ආහ “සුන්දරෙ දිස්සති”ති. කොති දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදිසු කො කතමො? මෙති මම. පාදානීති පාදෙ. ඉද්ධියාති ඉමාය එවරූපාය දෙවිද්ධියා. යසසාති ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන පරිච්ඡෙදෙන ච. ජලන්ති විජ්ජොතමානො. අභික්කන්තෙනාති අතිවිය

කන්තෙන කමතීයෙන අභිරුපෙන. චණ්ණෙනාති ඡවිචණ්ණෙන
සරීරචණ්ණනිභාය. සබ්බා ඕභාසයං දිසාති දස දිසා පභාසෙන්තො, චන්දො විය
සුරියො විය ච එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති ගාථාය අත්ථො. අභිරුපෙති
උළාරරුපෙ සම්පන්නරුපෙ.

“වොරො, වොරො; සප්පො, සප්පො” තිආදීසු භයෙ ආමෙඛිතං. “විජ්ඣ, විජ්ඣ; පහර, පහරා” තිආදීසු කොට්ඨෙ. “සාධු, සාධු” තිආදීසු (ම. නි. 327.සං. නි. 2.127; 3.35; 5.1085) පසංසායං. “ගච්ඡ, ගච්ඡ; ලුනාහි, ලුනාහි” තිආදීසු තුරිතෙ. “ආගච්ඡ, ආගච්ඡා” තිආදීසු කොතුහලෙ. “බුද්ධො, බුද්ධොති වින්තෙන්තො” තිආදීසු (බු. වං. 2.44) අච්ඡරෙ. “අභික්කමථායස්මන්තො, අභික්කමථායස්මන්තො” තිආදීසු භාසෙ. “කභං එකපුත්තක, කභං එකපුත්තකා” තිආදීසු (ම. නි. 2.353; සං. නි. 2.63) සොකෙ. “අහො සුඛං, අහො සුඛං” තිආදීසු (උදා. 20; දී. නි. 3.305; චූළව. 332) පසාදෙ. ව-සද්දො අවුත්තසමුච්චයත්තො. තෙන ගරභාඅසම්මානාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ “පාපො, පාපො” තිආදීසු ගරභායං. “අභිරුපක, අභිරුපකා” තිආදීසු අසම්මානෙ දට්ඨබ්බං.

නයිදං ආමෙඛිතවසෙන ද්වික්ඛත්තුං චුත්තං, අථ ඛො අත්ථද්වයවසෙනාති දස්සෙන්තො “අථ වා” තිආදිමාහ. “අභික්කන්ත” න්ති වචනං අපෙක්ඛිත්වා නපුංසකවසෙන චුත්තං, තං පන භගවතො වචනං ධම්මස්ස දෙසනාති කත්වා තථා චුත්තං “හොතො ගොතමස්ස ධම්මදෙසනා” ති. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. දොසනාසනතොති රාගාදිකිලෙසවිධමනතො. ගුණාධිගමනතොති සීලාදිගුණානං සම්පාපනතො. යෙ ගුණෙ දෙසනා අධිගමෙති, තෙසු පධානභූතෙ තාව දස්සෙතුං “සද්ධාජනනතො පඤ්ඤාජනනතො” ති චුත්තං. සද්ධාපමුඛා හි ලොකියා ගුණා, පඤ්ඤාපමුඛා ලොකුත්තරා.

සීලාදිඅත්ථසම්පත්තියා සාත්ථතො, සභාවනිරුත්තිසම්පත්තියා සබ්බාසද්දෙනා. සුච්ඤ්ඤෙය්‍යසද්දප්පයොගතාය උත්තානපදෙනා, සණ්භසුබ්බමභාවෙන දුච්ඤ්ඤෙය්‍යත්ථතාය ගම්භීරත්ථතො. සිනිද්ධමුදුමධුරසද්දප්පයොගතාය කණ්ණසුබ්බතො, විපුලවිසුද්ධපෙමනීයත්ථතාය හදයඬගමතො. මානාතිමානවිධමනෙන අනත්තුක්කංසනතො, ථම්මසාරම්භනිම්මද්දෙනෙන අපරවම්භනතො. භික්ඛාධිප්පායප්පවත්තියා පරෙසං රාගපරිලාභාදිවූපසමනෙන කරුණාසීතලතො, කිලෙසන්ධකාරවිධමනෙන පඤ්ඤාවදාතතො. කරවිකරුතමඤ්ජුතාය ආපාථරමණීයතො, පුබ්බාපරාවිරුද්ධසුච්ඤ්ඤත්ථතාය විමද්දක්ඛමතො. ආපාථරමණීයතාය එවං සුය්‍යමානසුබ්බතො, විමද්දක්ඛමතාය භික්ඛාසයප්පවත්තිතතාය ව විමංසියමානහිතතො. එවමාදීහිති ආදි-සද්දෙන සංසාරවක්කනිවත්තනතො, සද්ධම්මවක්කප්පවත්තනතො, මිච්ඡාවාදවිගමනතො, සම්මාවාදපතිට්ඨාපනතො, අකුසලමූලසමුද්ධරණතො, කුසලමූලසංරොපනතො, අපායද්වාරපිධානතො, සග්ගමොක්ඛද්වාරවිවරණතො, පරියුට්ඨානවූපසමනතො, අනුසයසමුග්ගානනතොති එවමාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො.

අක්බායතීති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදාන්ථො, පකාරන්ථො වා. තෙන “යාවතා, හික්ඛවෙ, ධම්මා සඬ්ඛතා වා අසඬ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්බායතී”ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) සුත්තපදං සඬ්ගණ්හාති, “විත්ථාරො”ති වා ඉමිනා. එත්ථ ච අරියමග්ගො නියානිකතාය, නිබ්බානං තස්ස තදන්ථසිද්ධිහෙතුතායාති උභයමෙව නිස්පරියායෙන ධම්මොති වුත්තො. නිබ්බානඤ්ඤි ආරම්මණපච්චයභූතං ලභිත්වා අරියමග්ගො තදන්ථසිද්ධියා සංවත්තති, තථාපි යස්මා අරියඵලානං “තාය සද්ධාය අවුපසන්තායා”තිආදිවචනතො මග්ගෙන සමුච්ඡින්නානං කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිප්පභානකිච්චතාය නියානානුගුණතාය නියානපරියොසානතාය ව. පරියත්තිධම්මස්ස පන නියානිකධම්මසමධිගමහෙතුතායාති ඉමිනා පරියායෙන වුත්තනයෙන ධම්මභාවො ලබ්භති ඵව. ස්වායමන්ථො පාඨාරුළුහො ඵවාති දස්සෙන්නො “න කෙවල”න්තිආදිමාහ.

කාමරාගො භවරාගොති ඵවමාදිහෙදො සබ්බොපි රාගො විරජ්ජති පභියති එතෙනාති රාගවිරාගොති මග්ගො කථිතො. එජාසඬ්ඛතාය තණ්හාය අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණස්ස සොකස්ස ච තදුප්පත්තියං සබ්බසො පරික්ඛිණත්තා අනෙජමසොකන්ති ඵලං කථිතං. අප්පටිකුලන්ති අවිරොධදීපනතො කෙනචි අවිරුද්ධං, ඉට්ඨං පණිතන්ති වා අත්ථො. පගුණරූපෙන පවත්තිතත්තා, පකට්ඨගුණවිභාවනතො වා පගුණං. සබ්බධම්මක්ඛන්ධා කථිතාති යොජනා.

දිට්ඨිසීලසඬ්ඝාතෙනාති “යායං දිට්ඨි අරියා නියානිකා නියාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය, තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරති”ති (දී. නි. 3.324, 357; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.12; පරි. 274) ඵවං වුත්තාය දිට්ඨියා, “යාති තාති සීලාති අබණ්ඩාති අච්ඡිද්දාති අසබ්බාති අකම්මාසාති භූජිස්සාති විඤ්ඤප්පසත්ථාති අපරාමට්ඨාති සමාධිසංවත්තතිකාති, තථාරූපෙහි සීලෙහි සීලසාමඤ්ඤගතො විහරති”ති (දී. නි. 3.324; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.12; පරි. 274) ච ඵවං වුත්තානං සීලානඤ්ච සංභතභාවෙන, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. සංභතොති සට්තො, සමෙතොති අත්ථො. අරියපුග්ගලා හි යත්ථ කත්ථවි දුරෙ ධීතාපි අත්තතො ගුණසාමග්ගියා සංභතා ඵව. අට්ඨ ච පුග්ගල ධම්මදසා තෙති තෙ පුරිසයුගවසෙන චත්තාරොපි පුග්ගලවසෙන අට්ඨෙව අරියධම්මස්ස පච්චක්ඛදස්සාවිතාය ධම්මදසා. තිණි චත්ථුනි සරණන්ති ගමනෙන තික්ඛත්තුං ගමනෙන ච තිණි සරණගමනාති. පටිවෙදෙසීති අත්තතො හදයගතං වාචාය පවෙදෙසී.

සරණගමනස්ස විසයප්පහෙදඵලසංකිලෙසහෙදානං විය කත්තු විභාවනා තත්ථ කොසල්ලාය හොතීති සරණගමනෙසු අත්ථකොසල්ලත්ථං “සරණං, සරණගමනං, යො ච සරණං ගච්ඡති, සරණගමනප්පහෙදො, සරණගමනඵලං, සංකිලෙසො, හෙදොති අයං විධි වෙදිතබ්බො”ති වුත්තං තෙන විනා සරණගමනස්සෙව අසම්භවතො. කස්මා පනෙත්ථ වොදානං න ගහිතං, නනු වොදානවිභාවනාපි තත්ථ කොසල්ලාය හොතීති? සච්චමෙතං, තං පන සංකිලෙසග්ගහණෙන අත්ථතො දීපිතං හොතීති න ගහිතං. යාති හි නෙසං සංකිලෙසකාරණාති අඤ්ඤාණාදීනි, තෙසං

සබ්බෙන සබ්බං අනුප්පන්නානං අනුප්පාදනෙන, උප්පන්නානස්ථ පභානෙන
වොදානං හොතිති.

හිංසත්ථස්ස ධාතුසද්දස්ස වසෙනෙනං පදං දට්ඨබ්බන්ති “හිංසතීති සරණ”න්ති
චත්වා තං පන හිංසනං කෙසං, කථං, කස්ස වාති වොදනං සොධෙන්තො
“සරණගතාන”න්තිආදිමාහ. තත්ථ භයන්ති වට්ටභයං. සන්තාසන්ති චිත්තුත්‍රාසං.
තෙනෙව චෙතසිකදුක්ඛස්ස ගහිතන්තා දුක්ඛන්ති කායිකං දුක්ඛං.
දුග්ගතිපරික්කිලෙසන්ති දුග්ගතිපරියාපන්නං සබ්බමිපි දුක්ඛං. තයිදං සබ්බං පරතො
ඵලකථාය ආවි භවිස්සති. එතන්ති සරණන්ති පදං. එවං අවිසෙසතො සරණසද්දස්ස
පදත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි විසෙසතො දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදි වුත්තං. හිතෙ
පවත්තනෙනාති “සම්පන්නසීලා, හික්ඛවෙ, විහරට්ඨා”තිආදිනා (ම. නි. 1.64, 69)
අත්ථෙ නියොජනෙන. අහිතා නිවත්තනෙනාති “පාණානිපාතස්ස ඛො පාපකො
විපාකො අහිසම්පරාය”න්තිආදිනා ආදිනවදස්සනාදිමුඛෙන අනත්ථතො
නිවත්තනෙන. භයං හිංසතීති හිතාහිතෙසු අප්පවත්තිප්පවත්තිහෙතුකං ඛාසනං
අප්පවත්තිකරණෙන විනාසෙති බුද්ධො. භවකන්තාරා උත්තාරණෙන
මග්ගසඬ්ඛාතො ධම්මො. ඉතරො අස්සාසදානෙන සත්තානං භයං හිංසතීති
යොජනා. කාරානන්ති දානවසෙන සුඡාවසෙන ච උපනීතානං සක්කාරානං.
විපුලඵලප්පට්ඨාහකරණෙන සත්තානං භයං හිංසති සඬ්ඝො
අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවතොති අධිප්පායො. ඉමිනාපි පරියායෙනාති ඉමිනාපි
විහජිත්වා වුත්තෙන කාරණෙන.

“සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පට්පන්නො සඬ්ඝො”ති
එවං පවත්තො තත්ථ රතනත්තයෙ පසාදො තප්පසාදො, තදෙව රත්තනත්තයං ගරු
එතස්සාති තග්ගරු, තබ්භාවො තග්ගරුතා, තප්පසාදො ච තග්ගරුතා ච
තප්පසාදතග්ගරුතා. තාහි තප්පසාදතග්ගරුතාහි.
විධුතදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසම්මොහඅස්සද්ධියාදිතාය විහතකිලෙසො. තදෙව රතනත්තයං
පරායණං ගති තාණං ලෙණන්ති එවං පවත්තියා තප්පරායණකාරප්පවත්තො
චිත්තුප්පාදො සරණගමනං සරණන්ති ගච්ඡති එතෙනාති. තංසමඬ්ඨීති තෙන
යථාවුත්තචිත්තුප්පාදෙන සමන්තාගතො. එවං උපෙනීති එවං භජති සෙවති
පයිරුපාසති, එවං වා ජානාති බුජ්ඣතිති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච පසාදග්ගහණෙන ලොකීයසරණගමනමාහ. තස්සෙහි පසාදප්පධානං.
ගරුතාගහණෙන ලොකුත්තරං. අරියා හි රතනත්තයගුණාහිස්සද්දතාය
පාසාණච්ඡත්තං පිය ගරුං කත්වා පස්සන්ති, තස්මා තප්පසාදෙන වික්ඛම්භනවසෙන
විහතකිලෙසො, තග්ගරුතාය සමුච්ඡෙදවසෙනාති යොජෙතබ්බං
අගාරවකරණහෙතුනං සමුච්ඡින්නෙනො. තප්පරායණකා පනෙත්ථ තග්ගතිකතාති
තාය චතුබ්බිධමිපි වක්ඛමානං සරණගමනං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. අවිසෙසෙන වා
පසාදගරුතා ජොතිතාති පසාදග්ගහණෙන අවෙච්චප්පසාදස්ස ඉතරස්ස ච ගහණං,
තථා ගරුතාගහණෙනාති උභයෙනපි උභයං සරණගමනං යොජෙතබ්බං.

මග්ගක්ඛණේ ඉප්ඤ්ඤානීති යොජනා. නිබ්බානාරම්මණං හුත්වාති එතෙන අත්ථනො චතුසච්චාධිගමො ඵච ලොකුත්තරසරණගමනන්ති දස්සෙති. තත්ථ හි නිබ්බානාරම්මො සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන, මග්ගාරම්මො භාවනාහිසමයවසෙන පටිච්ඡික්ඛියමානොයෙව සරණගමනන්තං සාධෙති, බුද්ධගුණා පන සාවකගොචරභූතා පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන, තථා අරියසඬ්ඤාණා. තෙනාහ “කිච්චනො සකලෙපි රතනත්තයෙ ඉප්ඤ්ඤානී”ති. ඉප්ඤ්ඤානීතඤ්ච සහෙව ඉප්ඤ්ඤානී, න ලොකියං විය පටිපාටියා අසම්මොහජ්ජට්ඨෙධෙන පටිච්චිද්ධත්තාති අධිජ්ජායො. යෙ පන වදන්ති “න සරණගමනං නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා පවත්තති, මග්ගස්ස අධිගතත්තා පන අධිගතමෙව හොති ඵකච්චානං තෙවිජ්ජාදීනං ලොකියවිජ්ජාදයො වියා”ති, තෙසං ලොකියමෙව සරණගමනං සියා, න ලොකුත්තරං, තඤ්ච අයුත්තං දුට්ඨස්සපි ඉච්ඡිතබ්බත්තා.

තන්ති ලොකියසරණගමනං. සද්ධාපටිලාභො “සම්මාසම්බුද්ධො භගවා”ති ආදිනා. සද්ධාමූලිකාති යථාචුත්තසද්ධාපුබ්බභිගමා. සම්මාදිට්ඨි බුද්ධසුබුද්ධතං, ධම්මසුධම්මතං, සඬ්ඤ්ජුජ්ජට්ඨත්තිඤ්ච ලොකියාවබ්බාධවසෙනෙව සම්මා ඤායෙන දස්සනතො. සද්ධාමූලිකා ච සම්මාදිට්ඨිති එතෙන සද්ධුපනිස්සයා යථාචුත්තලක්ඛණා පඤ්ඤා ලොකියසරණගමනන්ති දස්සෙති. තෙනාහ “දිට්ඨිජුකම්මන්ති චුච්චති”ති. දිට්ඨියෙව අත්තනො පච්චයෙහි උජු කරියතීති කත්වා, දිට්ඨි චා උජු කරියති එතෙනාති දිට්ඨිජුකම්මං, තථාපවත්තො චිත්තුජ්ජාදො. ඵඤ්ච කත්වා “තජ්ජරායණතාකාරජ්ජවත්තො චිත්තුජ්ජාදො”ති ඉදඤ්ච වචනං සමත්ථිතං හොති, සද්ධාපුබ්බභිගමසම්මාදිට්ඨිග්ගහණං පන චිත්තුජ්ජාදස්ස තජ්ජරායණතායාති දට්ඨබ්බං. සද්ධාපටිලාභොති ඉමිනා මාතාදිහි උස්සාහිතදාරකාදීනං විය ඤාණචිජ්ජයුත්තං සරණගමනං දස්සෙති, සම්මාදිට්ඨිති ඉමිනා ඤාණසම්පයුත්තං සරණගමනං.

තයිදං ලොකියං සරණගමනං. අත්තා සන්තියායාතියති අජ්ජියති පරිච්චජියති එතෙනාති අත්තසන්තියායාතනං, යථාචුත්තං දිට්ඨිජුකම්මං. තං රතනත්තයං පරායණං පටිසරණං ඵත්තස්සාති තජ්ජරායණො, පුග්ගලො චිත්තුජ්ජාදො චා, තස්ස භාවො තජ්ජරායණතා, යථාචුත්තං දිට්ඨිජුකම්මමෙව. සරණන්ති අධිජ්ජායෙන සිස්සභාවං අන්තෙවාසිකභාවං උපගච්ඡති එතෙනාති සිස්සභාවූපගමනං. සරණගමනාධිජ්ජායෙනෙව පණ්ණාසති එතෙනාති පණ්ණාසතො. සබ්බත්ථ යථාචුත්තදිට්ඨිජුකම්මවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. අත්තපරිච්චජනන්ති සංසාරදුක්ඛනිස්සරණත්ථං අත්තනො අත්ථභාවස්ස පරිච්චජනං. ඵස නයො සෙසෙසුපි. බුද්ධාදීනංයෙවාති අවධාරණං අත්තසන්තියායාතනාදීසුපි තත්ථ තත්ථ වත්තබ්බං. ඵඤ්ඤි තදඤ්ඤනිවත්තනං කතං හොති.

ඵචං අත්තසන්තියායාතනාදීති එකෙන පකාරෙන දස්සෙත්වා ඉදාති අපරෙහිපි පකාරෙහි දස්සෙතුං “අපිචා”ති ආදි ආරද්ධං. තෙන පරියායන්තරෙහිපි අත්තසන්තියායාතනං කතමෙව හොති අත්ථස්ස අභින්නත්තාති දස්සෙති. ආලවකාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන සාතාගිරිගෙමවතාදීනං සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො. නනු

වෙන ආලවකාදයෝ මග්ගෙනෙව ආගතසරණගමනා, කථං තෙසං
තප්පරායණතාසරණගමනං වුත්තන්ති? මග්ගෙනාගතසරණගමනෙහිපි “සො අහං
විවරිස්සාමි...පෙ.... සුධම්මනං (සං. නි. 1.246; සු. නි. 194). තෙ මයං විවරිස්සාම,
ගාමා ගාමං නගා නගං...පෙ.... සුධම්මන”න්ති (සු. නි. 182) ව තෙහි
තප්පරායණතාකාරස්ස පවෙදිතත්තා තථා වුත්තං.

සො පනෙස ඤාති...පෙ.... වසෙනාති එත්ථ ඤාතිවසෙන, භයවසෙන,
ආවරියවසෙන, දක්ඛිණෙය්‍යවසෙනාති පච්චෙකං “වසෙනා”ති පදං යොජෙතඛිඛං.
තත්ථ ඤාතිවසෙනාති ඤාතිභාවවසෙන. එවං සෙසෙසුපි.
දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතෙනාති දක්ඛිණෙය්‍යතාහෙතුකෙන පණිපතනෙනාති අත්ථො.
ඉතරෙහීති ඤාතිභාවාදිවසප්පවත්තෙහි තීහි පණිපාතෙහි. ඉතරෙහීතිආදිනා
සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “තස්මා”තිආදි වුත්තං. වන්දනීති
පණිපාතස්ස ලක්ඛණවචනං. එවරූපන්ති දිට්ඨධම්මිකං සන්ධාය වදති.
සම්පරායිකඤ්ඤි නිය්‍යානිකං වා අනිය්‍යානිකං වා අනුසාසනං පච්චාසිසන්තො
දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතමෙව කරොතිති අධිප්පායො. සරණගමනප්පහෙදොති
සරණගමනවිභාගො.

අරියමග්ගො එව ලොකුත්තරං සරණගමනන්ති ආහ “වත්තාරි සාමඤ්ඤඵලාති
විපාකඵල”න්ති. සබ්බදුක්ඛක්ඛයොති සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො.
එතන්ති “වත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සති”ති (ධ. ප. 190) එවං
වුත්තං අරියසච්චානං දස්සනං.

නිව්වතො අනුපගමනාදිවසෙනාති නිව්වන්ති අග්ගහණාදිවසෙන. අට්ඨානන්ති
හෙතුප්පට්ඨිකෙපො. අනවකාසොති පච්චයප්පට්ඨිකෙපො. උභයෙනපි කාරණමෙව
පට්ඨිකෙපති. යන්ති යෙන කාරණෙන. දිට්ඨිසම්පන්නොති මග්ගදිට්ඨියා
සමන්තාගතො සොතාපන්නො. කඤ්චි සඬබ්බාරන්ති චතුහුමකෙසු සඬබ්බසඬබ්බාරෙසු
එකසඬබ්බාරමිපි. නිව්වතො උපගච්ඡෙය්‍යාති නිව්වොති ගණ්ඨෙය්‍ය. සුඛතො
උපගච්ඡෙය්‍යාති “එකන්තසුඛි අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා”ති (දී. නි. 1.76,
79) එවං අත්තදිට්ඨිවසෙන සුඛතො ගාහං සන්ධායෙනං වුත්තං.
දිට්ඨිවිප්පයුත්තවිත්තෙන පන අරියසාවකො පරිලාභවූපසමනත්ථං.
මත්තහත්ථිපරිතාසිතො විය වොක්ඛබ්බාහ්මණො උක්කාරහුමිං කඤ්චි සඬබ්බාරං
සුඛතො උපගච්ඡති. අත්තවාරෙ කසිණාදිපඤ්ඤත්තිසඬගහත්ථං “සඬබ්බාර”න්ති
අවත්වා “කඤ්චි ධම්ම”න්ති වුත්තං. ඉමෙසුපි යානෙසු චතුහුමකවසෙනෙව
පරිච්ඡෙදො වෙදිතඛිඛො තෙහුමකවසෙනෙව වා. යං යඤ්ඤි පුපුප්පතො ගාහවසෙන
ගණ්ඨාති, තතො තතො අරියසාවකො ගාහං විනිවෙයෙති.

මාතරන්තිආදිසු ජනිකා මාතා, ජනකො පිතා, මනුස්සභූතො ඛිණාසවො අරහාති
අධිප්පෙතො. කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති? එතමිපි
අට්ඨානං, පුපුප්පනභාවස්ස පන මහාසාවප්පනාවදස්සනත්ථං අරියභාවස්ස ව
එලදස්සනත්ථං එවං වුත්තං. පද්ධට්ඨිත්තොති වධකවිත්තෙන පද්ධට්ඨිත්තො.

ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යාති ජීවමානකසරීරෙ බුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි
 ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යා. සඬ්ඝං භිත්දෙය්‍යාති සමානසංවාසකං සමානසීමායං ධීතං
 සඬ්ඝං “කම්මෙන උද්දෙසෙන වොහරන්තො අනුස්සාවනෙන සලාකග්ගාහෙනා”ති
 (පරි. 458) එවං චුත්තෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි භිත්දෙය්‍යා. අඤ්ඤං සත්ථාරන්ති
 අඤ්ඤං තිත්ථකරං “අයං මෙ සත්ථා”ති එවං ගණ්භෙය්‍යාති නෙතං යානං විජ්ජතීති
 අත්ථො.

න තෙ ගමිස්සන්ති අපායන්ති තෙ බුද්ධං සරණං ගතා තන්තිමිත්තං අපායං න
 ගමිස්සන්ති, දෙවකායං පන පරිපුරෙස්සන්තිති අත්ථො. දසහි යානෙහීති දසහි
 කාරණෙහි. අධිගණ්භන්තිති අධිභවන්ති.

වෙලාමසුත්තාදිවසෙනාති එත්ථ “කරිසස්ස චතුත්ථභාගප්පමාණානං
 චතුරාසීතිසහස්සසඬ්ඛානං සුවණ්ණපාතිරුපියපාතිකංසපාතීනං යථාක්කමං
 රුපියසුවණ්ණහිරඤ්ඤපුරානං සබ්බාලඬ්ඛකාරප්පටිමණ්ඩිතානං චතුරාසීතියා
 හත්ථිසහස්සානං, චතුරාසීතියා අස්සසහස්සානං, චතුරාසීතියා රථසහස්සානං,
 චතුරාසීතියා ධෙත්‍රසහස්සානං, චතුරාසීතියා කඤ්ඤාසහස්සානං, චතුරාසීතියා
 පල්ලඬ්ඛකසහස්සානං, චතුරාසීතියා වත්ථකොට්ඨසහස්සානං, අපරිමාණස්ස ව
 ඛජ්ජහොජ්ජාදිහෙදස්ස ආහාරස්ස පරිච්චජනවසෙන සත්තමාසාධිකාති සත්ත
 සංවච්ඡරාති නිරන්තරං පවත්තවෙලාමමහාදානතො එකස්ස සොතාපන්නස්ස
 දින්නදානං මහජ්ඵලතරං. තතො සතං සොතාපන්නානං දින්නදානතො එකස්ස
 සකදාගාමීතො, තතො එකස්ස අනාගාමීතො, තතො එකස්ස අරහතො, තතො
 එකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස, තතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස, තතො බුද්ධප්පමුඛස්ස
 සඬ්ඝස්ස දින්නදානං මහජ්ඵලතරං, තතො වාතුද්දිසං සඬ්ඝං උද්දිස්ස විහාරකරණං,
 තතො සරණගමනං මහජ්ඵලතර”න්ති ඉමමත්ථං පකාසෙන්නස්ස වෙලාමසුත්තස්ස
 (අ. නි. 9.20) වසෙන. චුත්තඤ්ඤෙන “යං, ගහපති, වෙලාමො බ්‍රාහ්මණො දානං
 අදාසි මහාදානං, යො එකං දිට්ඨිසම්පන්නං හොපෙය්‍යා, ඉදං තතො
 මහජ්ඵලතර”න්තිආදි (අ. නි. 9.20). වෙලාමසුත්තාදීති ආදි-සද්දෙන
 අග්ගප්පසාදසුත්තාදීනං (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) සඬ්ඝහො දට්ඨබ්බො.

අඤ්ඤාණං වත්ථුත්තයස්ස ගුණානං අජානනං තත්ථ සම්මොහො, “බුද්ධො නු
 බො, න නු බො”තිආදිනා විචිකිච්ඡා සංසයො. මිච්ඡාඤාණං තස්ස ගුණානං
 අගුණභාවපරිකප්පනෙන විපරිතග්ගාහො. ආදි-සද්දෙන අනාදරාගාරවාදීනං
 සඬ්ඝහො. න මහාජුතිකන්ති න උජ්ජලං, අපරිසුද්ධං අපරියොදාතන්ති අත්ථො. න
 මහාවිජ්ජාරන්ති අනුළාරං. සාවජ්ජොති දිට්ඨිතණ්භාදිවසෙන සදොසො. ලොකියං
 සරණගමනං සික්ඛාසමාදානං විය අග්ගහිතකාලපරිච්ඡෙදං ජීවිතපරියන්තමෙව
 හොති, තස්මා තස්ස ඛන්ධහෙදෙන හෙදොති ආහ “අනවජ්ජො කාලකිරියායා”ති.
 සොති අනවජ්ජො සරණගමනහෙදො. සතිපි අනවජ්ජත්තෙ ඉට්ඨඵලොපි න හොතීති
 ආහ “අඵලො”ති. කස්මා? අවිපාකත්තා. න හි තං අකුසලන්ති.

කො උපාසකොති සරුපප්‍රච්ඡා, තස්මා ‘‘කිංලක්ඛණො උපාසකො’’ති වුත්තං හොති. කස්මාති හෙතුප්‍රච්ඡා. තෙන කෙන පවත්තිනිමිත්තෙන උපාසකසද්දො තස්මිං පුග්ගලෙ නිරුජ්ඣොති දස්සෙති. තෙනාහ ‘‘කස්මා උපාසකොති වුවිච්ඡි’’ති. සද්දස්ස අභිධෙය්‍යො පවත්තිනිමිත්තං තදත්ථස්ස තබ්භාවකාරණං. කිමස්ස සිලන්ති කිදිසං අස්ස උපාසකස්ස සිලං, කිත්තකෙන සිලෙනායං සිලසම්පන්නො නාම හොතීති අත්ථො. කො ආජීවොති කො අස්ස සම්මාආජීවො? සො පන මිච්ඡාජීවස්ස පරිවජ්ජනෙන හොතීති සොපි විභජියතීති. කා විපත්තීති කා සිලස්ස, ආජීවස්ස වා විපත්ති. අනන්තරස්ස හි විධි වා පටිසෙධො වාති. කා සම්පතීති එත්ථාපි එසෙව නයො.

යො කොච්ඡි ඛත්තියාදිසු යො කොච්. තෙන සරණගමනමෙවෙත්ථ කාරණං, න ජාතිආදිවිසෙසොති දස්සෙති. උපාසනතොති තෙනෙව සරණගමනෙන තත්ථ ව සක්කච්චකිරියාය ආදරගාරවබ්‍රුමානාදියොගෙන පශ්චරුපාසනතො. වෙරමණියොති වෙරං වුවිච්ඡි පාණානිපාතාදිදුස්සිලාං, තස්ස මණනතො භනනතො විනාසනතො වෙරමණියො, පඤ්ච වර්තියො වර්තිජ්ජානාත්තා තස්ස සිලස්ස. තෙනෙවාහ ‘‘පටිච්චරතො හොතී’’ති.

මිච්ඡාවණිජ්ජාති න සම්මාවණිජ්ජා අයුත්තවණිජ්ජා අසාරුජ්ජවණිජ්ජා. පභායාති අකරණෙනෙව පජහිත්වා. ධම්මෙනාති ධම්මතො අනපෙතෙන. තෙන අඤ්ඤම්පි අධම්මිකං ජීවිකං පටික්ඛිපති. සමෙනාති අවිසමෙන. තෙන කායවිසමාදිදුච්චරිතං වජ්ජෙත්වා කායසමාදිනා සුවරිතෙන ආජීවං දස්සෙති. සත්ථවණිජ්ජාති ආයුධභණ්ඩං කත්වා වා කාරෙත්වා වා යථාකතං වා පටිලහිත්වා තස්ස වික්කයො. සත්තවණිජ්ජාති මනුස්සවික්කයො. මංසවණිජ්ජාති සුනකාරාදියො විය මිගසුකාරාදිකෙ පොසෙත්වා මංසං සම්පාදෙත්වා වික්කයො. මජ්ජවණිජ්ජාති යං කිඤ්චි මජ්ජං යොජෙත්වා තස්ස වික්කයො. විසවණිජ්ජාති විසං යොජෙත්වා විසං ගහෙත්වා වා තස්ස වික්කයො. තත්ථ සත්ථවණිජ්ජා පරොපරොධනිමිත්තතාය අකරණියා වුත්තා. සත්තවණිජ්ජා අභුජස්සභාවකරණතො, මංසවිසවණිජ්ජා වධහෙතුතො, මජ්ජවණිජ්ජා පමාදට්ඨානතො.

තස්සෙවාති පඤ්චවෙරමණිලක්ඛණස්ස සිලස්ස වෙච්ච පඤ්චමිච්ඡාවණිජ්ජාලක්ඛණස්ස ආජීවස්ස ව. විපත්තීති හෙදො පකොපො ව. යායාති යාය පටිපත්තියා. චණ්ඩාලොති උපාසකචණ්ඩාලො. මලන්ති උපාසකමලං. පටිකුට්ඨොති උපාසකනිහිනො. බුද්ධාදිසු කම්මකම්මඵලෙසු ව සද්ධාවිපරියායො අස්සද්ධියං මිච්ඡාධිමොක්ඛො, යථාවුත්තෙන අස්සද්ධියෙන සමන්තාගතො අස්සද්ධො. යථාවුත්තසිලවිපත්තිආජීවවිපත්තිවසෙන දුස්සිලො. ‘‘ඉමිනා දිට්ඨාදිනා ඉදං නාම මඬගලං හොතී’’ති – එවං බාලජනපරිකප්පිතකොතුහලසඬ්ඛාතෙන දිට්ඨසුතමුත්තමඬගලෙන සමන්තාගතො කොතුහලමඬගලිකො. මඬගලං පච්චෙතීති දිට්ඨමඬගලාදිහෙදං මඬගලමෙව පත්තියායති. නො කම්මන්ති කම්මස්සකතං නො පත්තියායති. ඉතො ඛනිද්ධාති ඉතො සබ්බඤ්ඤබුද්ධසාසනතො ඛනිද්ධා බාහිරකසමයෙ. දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසනීති දුජ්ජපටිපන්නං දක්ඛිණාරහසඤ්ඤී

ගවෙසති. පුබ්බකාරං කරොතීති දානමානනාදිකං කුසලකිරියං පයිමතරං කරොති. එත්ථ ච දක්ඛිණෙය්‍යපරියෙසනපුබ්බකාරෙ එකං කත්වා පඤ්ච ධම්මා වෙදිතබ්බා.

විපත්තියං වුත්තවිපරියායෙන සම්පත්ති වෙදිතබ්බා. අයං පන විසෙසො – චතුත්තම්පි පරිසානං රතිජනනට්ඨෙන උපාසකොච රතනං උපාසකරතනං. ගුණසොභාකිත්තිසද්දසුගන්ධතාහි උපාසකොච පදුමං උපාසකපදුමං. තථා උපාසකපුණ්ඩරිකො.

ආදිම්භීති ආදිඅත්ථෙ. කොටියන්ති පරියන්තකොටියං. විහාරග්ගෙනාති ඔවරකකොටියාසෙන, “ඉමස්මිං ගබ්භෙ වසන්තානං ඉදං නාම එලං පාපුණාති” තිආදීනා තං තං වසනට්ඨානකොටියාසෙනාති අත්ථො. අජ්ජතන්ති අජ්ජ ඉව්චෙව අත්ථො.

පාණෙනි උපෙතන්ති ඉමිනා තස්ස සරණගමනස්ස ආපාණකොටිකතං දස්සෙන්නො “යාව මෙ ජීවිතං පවත්තති” තිආදීති වත්වා පුන ජීවිතෙනපි තං වත්ථුත්තයං පටිපුපෙන්නො සරණගමනං රක්ඛාමීති උජ්ජන්තං තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අධිජ්ජායං විභාවෙන්තො “අහඤ්ඤී” තිආදිමාහ. පාණෙනි උපෙතන්ති හි යාව මෙ පාණා ධරන්ති, තාව සරණං උපෙතං. උපෙන්නො ච න වාචාමත්තෙන න එකචාරං විත්තුජ්ජාදමත්තෙන, අථ බො පාණානං පරිච්චජනවසෙනපි යාවජීවං උපෙතන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

17-19. සත්තමෙ ජාණුස්සොණීති නෙතං තස්ස මාතෘපිතුහි කතං නාමං, අපිච බො යානන්තරජ්ජට්ඨාහලද්ධන්ති දස්සෙන්නො ආහ “ජාණුස්සොණීති යානන්තරං කීරා” තිආදි. එකං යානන්තරන්ති එකං පුරොහිතට්ඨානං. උණ්භිසආදිකකුඨගණ්ඨෙහි සද්ධිං ලද්ධං තථා වස්ස රඤ්ඤා දින්නන්ති වදන්ති. තෙනාහ “රඤ්ඤො සන්තිකෙ ච ලද්ධජාණුස්සොණීසක්කාරත්තා” ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. අට්ඨමනවමෙසු නත්ථි වත්තබ්බං.

20-21. දසමෙ දුන්නික්ඛිත්තන්ති දුට්ඨු නික්ඛිත්තං පදපච්චාහට්ඨං කත්වා මනසි යපිතං. පජ්ජති ඤායති අත්ථො එතෙනාති පදං, අත්ථං බ්‍යඤ්ජයති පකාසෙතීති බ්‍යඤ්ජනං, පදමෙව. තෙනෙවාහ “උජ්ජට්ඨාටියා...පෙ.... බ්‍යඤ්ජනන්ති වුච්චති” ති. පදසමුදායබ්‍යතිරෙකෙන විසුං පාළි නාම නත්ථිති ආහ “උභයමෙතං පාළියාව නාම” ති. පකට්ඨානඤ්ඤි වචනජ්ජබන්ධානං ආළියෙව පාළිති වුච්චති. සෙසමෙත්ථ එකාදසමඤ්ච උත්තානත්ථමෙව.

අධිකරණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. බාලවග්ගවණ්ණනා

22-24. තතියස්ස පයිමදුතියතතියාති උත්තානත්ථානෙව.

25. චතුත්ථේ නෙතබ්බොති අඤ්ඤානො ආහරිත්වා බොධෙතබ්බො,
ඤාපෙනබ්බොති අත්ථො.

27. ඡට්ඨෙය නො චෙපි පට්ච්ඡාදෙන්වා කරොන්තිති පාණාතිපාතාදිති
කරොන්තො සචෙපි අප්පට්ච්ඡාදෙන්වා කරොන්ති. පට්ච්ඡන්තමෙවාති විඤ්ඤුහි
ගරහිතබ්බහාවතො පට්ච්ඡාදනාරහත්තා පට්ච්ඡන්තමෙවාති වුච්චති. අවිච්ඡාදයො
පදෙසවිසෙසා තත්ථුපපන්නා සත්තා ව නිරයග්ගහණෙන ගහිතාති ආහ “නිරයොති
සහොකාසකා බන්ධා”ති. තිරච්ඡාන යොනි නාම විසුං පදෙසවිසෙසො නත්ථීති ආහ
“තිරච්ඡාන යොනියං බන්ධාව ලබ්භන්ති”ති.

31. දසමෙ අත්ථො ඵලං තදධීනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති අත්ථවසො, හෙතුති
ආහ “අත්ථවසෙති කාරණාති”ති. අරඤ්ඤවනපත්ථානීති
අරඤ්ඤලක්ඛණපත්තාති වනපත්ථානි. වනපත්ථ-සද්දො හි සණ්ඨභූතෙ
රුක්ඛසමුහෙපි වත්තතීති අරඤ්ඤග්ගහණං. වතීයති විවෙකකාමෙහි හජීයති,
වනුතෙ වා තෙ අත්තසම්පත්තියා වසනත්ථාය යාවත්තො විය හොතීති වනං,
පතිට්ඨහන්ති ඵත්ථ විවෙකකාමා යථාධිප්පෙතවිසෙසාධිගමෙනාති පත්ථං, වනෙසු
පත්ථං ගහනට්ඨානෙ සෙනාසනං වනපත්ථං. කිඤ්චාපීති අනුජානනසම්භාවනත්ථේ
නිපාතො. කිං අනුජානාති? නිප්පරියායතො අරඤ්ඤභාවං ගාමතො බහි
අරඤ්ඤන්ති. තෙනාහ “නිප්පරියායෙනා”ති ආදි. කිං සම්භාවෙති?
ආරඤ්ඤකඨගනිප්ථාදකත්තං. යඤ්ඤි ආරඤ්ඤකඨගනිප්ථාදකං, තං විසෙසතො
අරඤ්ඤන්ති වත්තබ්බන්ති. තෙනාහ “යං තං පඤ්චධනුසතික”න්ති ආදි.
නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්ද්‍රිඬාති ඉන්ද්‍රිඬලතො බහි නික්ඛමිත්වා, තතො බහි පට්ඨායාති
අත්ථො. බහි ඉන්ද්‍රිඬාති වා යත්ථ ද්වෙ තීණි ඉන්ද්‍රිඬාති, තත්ථ බහිද්ධා
ඉන්ද්‍රිඬලතො පට්ඨාය. යත්ථ තං නත්ථී, තදරහට්ඨානතො පට්ඨායාති වදන්ති.
ගාමන්තන්ති ගාමසම්පං. අනුපචාරට්ඨානන්ති නිව්චකිව්චවසෙන න
උපවර්තබ්බට්ඨානං. තෙනාහ “යත්ථ න කසීයති න වජීයති”ති.

අත්තතො ව දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ති එතෙන සත්ථා අත්තතො විවෙකාහිරතිං
පකාසෙති. තත්ථ දිට්ඨධම්මො නාම අයං පච්චක්ඛො අත්තහාවො, සුඛවිහාරො නාම
චතුත්තං ඉරියාපට්චිහාරානං ඵාසුතා. එකකස්ස හි අරඤ්ඤෙ අත්තමසො
උච්චාරවස්සාවකිච්චං උපාදාය සබ්බෙ ඉරියාපථා ඵාසුතා හොන්ති, තස්මා
දිට්ඨධම්මෙ සුඛවිහාරං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ති ඵචං වා ඵත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

පච්ඡිමඤ්ච ජනතං අනුකම්පමානොති කථං අරඤ්ඤවාසෙන පච්ඡිමා ජනතා
අනුකම්පිතා හොති? සද්ධාපබ්බජිතා හි කුලපුත්තා හගවතො අරඤ්ඤවාසං දිස්වා
“හගවාපි නාම අරඤ්ඤෙසනාසනාති න මුඤ්චති, යස්ස නෙවත්ථී පරිඤ්ඤාතබ්බං
න පහාතබ්බං න භාවෙතබ්බං න සච්ඡිකාතබ්බං, කිමඨගං පන මය”න්ති
චිත්තෙන්වා තත්ථ වසිතබ්බමෙව මඤ්ඤිස්සන්ති, ඵචං බිප්පමෙව දුක්ඛස්සන්තකරා
හවිස්සන්ති. ඵචං පච්ඡිමා ජනතා අනුකම්පිතා හොති. එතමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ
“පච්ඡිමෙ මම සාවකෙ අනුකම්පන්තො”ති.

32. එකාදසමෙ විජ්ජං භජන්තිති විජ්ජාභාගියා, විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ චත්තන්තිතිති විජ්ජාභාගියා. පදං පච්ඡිත්තදතීති මග්ගචිත්තස්ස පතිට්ඨං උපච්ඡිත්තදති, මග්ගචිත්තං පතිට්ඨාපෙනුං න දෙනීති අත්ථො. උඛ්ඛට්ටෙත්වාති සමුච්ඡෙදවසෙන සමුලං උද්ධරිත්වා. අට්ඨස්සු යානෙසුති බුද්ධාදීසු අට්ඨස්සු යානෙසු. රාගස්ස බයවිරාගෙනාති රාගස්ස බයසඬාතෙන විරාගෙන, රාගස්ස අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙනාති චුත්තං හොති.

බාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සමචිත්තවග්ගවණ්ණනා

33. චතුත්ථස්ස පයමෙ භවන්ති එත්ථ පතිට්ඨහන්තිති භූමි, අසප්පුරිසානං භූමි අසප්පුරිසභූමි. සප්පුරිසභූමියමපි එසෙව නයො. කතං න ජානාතීති අකතඤ්ඤ, අසමත්ථසමාසොයං ගමකත්තා “අසුරියපස්සා”තිආදීසු විය. තෙනාහ “කතං න ජානාතී”ති. අකතවෙදීති එත්ථාපි එසෙව නයො. පාකටං කත්වා න ජානාතීති “ඉදඤ්චිදඤ්ච මය්හං ඉමිනා කත”න්ති සඬ්ඝමජ්ඣගණමජ්ඣාදීසු පාකටං කත්වා න ජානාති, න පකාසෙතීති චුත්තං හොති. උපඤ්ඤාතන්ති ථොමනාවසෙන උපගන්ත්වා ඤාතං. තෙනාහ “වණ්ණිත”න්තිආදි.

34. දුතියෙ වස්සසතපරිමාණමායු අස්සාති වස්සසතායුකො, වස්සසතායුකතඤ්ච වස්සසතායුකකාලෙ ජාතස්සෙව හොති, නාඤ්ඤස්සාති ආහ “වස්සසතායුකකාලෙ ජාතො”ති. වස්සසතං ජීවති සිලෙනාති වස්සසතජීවී. වස්සසතන්ති ව අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. තෙනාහ “සකලං වස්සසතං ජීවන්තො”ති. මාතාපිතුනං මාතාව බහුපකාරතරාති තස්සායෙව පධානභාවෙන පටිකාතඛිඛත්තා දක්ඛිණං අංසකුටං වදන්ති. හදයලොහිතං පායෙත්වාති ඛීරං සන්ධාය වදති. ලොහිතඤ්චි ඛීරභාවෙන පරිණාමං ගවිජති. ත්‍යාස්සාති තෙ අස්ස. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

35. තතියෙ තෙනුපසඬකමීති එත්ථ යෙනාධිප්පායෙන සො බ්‍රාහ්මණො භගවන්තං උපසඬකමි, තං පාකටං කත්වා දස්සෙනුං “සො හි බ්‍රාහ්මණො”තිආදිමාහ. විරජ්ඣනපඤ්ඤන්ති යං පඤ්ඤං පුට්ඨො විරජ්ඣත්වා කට්ඨෙසි, අච්චරිතං කත්වා සම්පාදෙනුං න සක්කොති, තාදිසං පඤ්ඤන්ති අත්ථො. උභතොකොට්ඨකං පඤ්ඤන්ති උභොහි කොට්ඨි යුත්තං පඤ්ඤං. “කිංවාදි භවං ගොතමො”ති හි පුට්ඨො “කිරියවාදිමිහි”ති වා වදෙය්‍ය “අකිරියවාදිමිහි”ති වා, තස්මා ඉමස්ස පඤ්ඤස්ස විස්සජ්ජනෙ “කිරියවාදිමිහි”ති එකා කොට්, “අකිරියවාදිමිහි”ති දුතියාති කොට්ඨවයයුත්තො අයං පඤ්ඤො. උග්ගිලිතුන්ති ද්වෙ කොට්ඨො මොවෙත්වා කට්ඨෙනුං අසක්කොන්තො ඛහි නිහරිතුං අත්ථතො අපනෙතුං න සක්ඛිස්සති. ද්වෙ කොට්ඨො මොවෙත්තො හි තං ඛහි නිහරති නාම. නිග්ගිලිතුන්ති පුච්ඡාය දොසං දත්වා භාරෙනුං අසක්කොන්තො පවෙසෙනුං න සක්ඛිස්සති. තත්ථ දොසං දත්වා භාරෙත්තො හි ගිලිත්වා විය අදස්සනං ගමෙත්තො

පවෙසෙති නාම. කිංලද්ධිකොති කිංද්දිට්ඨිකො. වදන්ති එතෙනාති වාදො, දිට්ඨි. කො වාදො එතස්සාති කිංවාදී. කිමක්ඛායීති කිමභිධායී, කීදිසී ධම්මකථා. තෙනාහ “කිං නාම...පෙ.... පුච්ඡති”ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

36. චතුත්ථෙප දක්ඛිණං අරහන්තීති දක්ඛිණෙය්‍යා. ආහුනං වුච්චති දානං, තං අරහන්තීති ආහුනෙය්‍යා.

37. පඤ්චමෙ කථමයං මිගාරමාතා නාම ජාතාති ආහ “සා හී”තිආදි. සබ්බජෙට්ඨකස්ස පුත්තස්සාති අත්තනො පුත්තෙසු සබ්බපයමං ජාතස්ස පුත්තස්ස. අය්‍යකසෙට්ඨිනොව සමානනාමකත්තාති මිගාරසෙට්ඨිනා එව සදිසනාමකත්තා. තස්සා කිර සබ්බජෙට්ඨස්ස පුත්තස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ අය්‍යකස්ස මිගාරසෙට්ඨිස්සෙව නාමං අකංසු. අනිබද්ධවාසො හුත්වාති එකස්මිංයෙව විහාරෙ නිබද්ධවාසො අහුත්වා. ධුච්ඡරිභොගානීති නියතපරිභොගානි. නනු භගවා කදාචි වාරිකම්පි පක්කමති, කථං තාති සෙනාසනාති ධුච්ඡරිභොගෙන පරිභුඤ්ජීති ආහ “උතුචස්සං වාරිකං වරිත්වාපී”තිආදි. තත්ථ උතුචස්සන්ති හෙමන්තගිම්හෙ සන්ධාය වදති. මග්ගං යපෙත්වාති ථෙරස්ස ආගමනමග්ගං යපෙත්වා. උණ්භවලාභකාති උණ්භවලාභො පච්චයභුතමෙසමාලාසමුට්ඨාපකා දෙවපුත්තා. තෙසං කිර තථාචිත්තුප්පාදසමකාලමෙව යථිච්ඡිතං යානං උණ්භං ඵරමානා, වලාභකමාලා නාතිබහලා ඉතො චිතො නහං ඡාදෙන්තී විධාවති. එස නයො සීතවලාභකචස්සවලාභකාසු. අභිභවලාභකා පන දෙවතා සීතුණ්භවස්සෙහි චිතා කෙවලං අභිභවලස්සෙව සමුට්ඨාපකා වෙදිතබ්බා. කෙවලං වා වාතස්සෙව, තෙනෙව දෙවතා වාතවලාභකා.

එත්ථ ව යං වස්සානෙ ව සිසිරෙ ව අඛිභං උප්පජ්ජති, තං උතුසමුට්ඨානං පාකතිකමෙව. යං පන අඛිභමිහියෙව අතිඅඛිභං සත්තාහමිපි චන්දසුරියෙ ඡාදෙන්වා එකන්ධකාරං කරොති, යඤ්ච චිත්තවෙසාබ්බමාසෙසු අඛිභං, තං දෙවතානුභාවෙන උප්පන්නං අඛිභන්ති වෙදිතබ්බං. යො ව තස්මිං තස්මිං උතුමිහි උත්තරදක්ඛිණාදිපකතිවාතො හොති, අයං උතුසමුට්ඨානො. වාතෙපි වනරුක්ඛක්ඛන්ධාදිප්පදාලනො අතිවාතො නාම අත්ථි. අයඤ්චෙව, යො ව අඤ්ඤාපි අකාලවාතො, අයඤ්ච දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තො. යං ගිම්හානෙ උණ්භං, තං උතුසමුට්ඨානිකං පාකතිකමෙව. යං පන උණ්භෙපි අතිඋණ්භං සීතකාලෙ ව උප්පන්නං උණ්භං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං. යං වස්සානෙ ව හෙමන්තෙ ව සීතං හොති, තං උතුසමුට්ඨානමෙව. යං පන සීතෙපි අතිසීතං, ගිම්හෙ ව උප්පන්නං සීතං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං. යං වස්සිකෙ චත්තාරො මාසෙ වස්සං, තං උතුසමුට්ඨානමෙව, යං පන වස්සෙයෙව අතිවස්සං, යඤ්ච චිත්තවෙසාබ්බමාසෙසු වස්සං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං.

තත්ත්වං වත්ථු – එකො කිර වස්සවලාභකදෙවපුත්තො තගරකුට්ඨාසිඛිණාසචත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො – “කොසි ත්ව”න්ති පුච්ඡි. අහං, හන්තෙ, වස්සවලාභකො දෙවපුත්තොති. තුම්භාකං

කිර විත්තෙන දෙවො වස්සති? ආම, හන්තෙනි. පස්සිතුකාමා මයන්ති. තෙමිස්සථ, හන්තෙනි. මෙසසීසං වා ගජ්ජිතං වා න පඤ්ඤායති, කථං තෙමිස්සාමාති? හන්තෙ, අම්භාකං විත්තෙන දෙවො වස්සති, තුම්භෙ පණ්ණසාලං පවිසංති. සාධු දෙවපුත්තාති පාදෙ ධොවිත්වා පණ්ණසාලං පාවිසි. දෙවපුත්තො තස්මි. පවිසන්තෙයෙව එකං ගීතං ගායිත්වා හන්ථං උක්ඛිපි, සමන්තා තියොජනට්ඨානං එකමෙසං අහොසි. ථෙරො අඬ්ඞිතිත්තො පණ්ණසාලං පට්ටියොති.

කාමං හෙට්ඨා චුත්තාපි දෙවතා වාතුමහාරාජිකාව, තා පන තෙන තෙන විසෙසෙන වත්වා ඉදානි තදඤ්ඤෙ පට්ඨමභූමිකෙ කාමාවචරදෙවෙ සාමඤ්ඤතො ගණ්හන්තො “වාතුමහාරාජිකා”ති ආහ. ධනරට්ඨවිරුල්භකවිරුපක්ඛකුචෙරසඬ්ඛාතා වත්තාරො මහාරාජානො එතෙසන්ති වාතුමහාරාජිකා, තෙ සිනෙරුස්ස පබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙ හොන්ති. තෙසු පබ්බතට්ඨකාපි අත්ථි ආකාසට්ඨකාපි. තෙසං පරම්පරා චක්කවාලපබ්බතං පත්තා. බ්බිඬාපදොසිකා මනොපදොසිකා වන්දිමා දෙවපුත්තො සුරියො දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙපි වාතුමහාරාජිකදෙවලොකට්ඨා එව.

තාවතිංසාති තාවතිංසානං දෙවානං නාමං, තෙපි අත්ථි පබ්බතට්ඨකා, අත්ථි ආකාසට්ඨකා, තෙසං පරම්පරා චක්කවාලපබ්බතං පත්තා. තථා යාමාදීනං. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා චක්කවාලපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථි. තත්ථ මසෙන මාණවෙන සද්ධිං මචලගාමෙ කාලං කත්වා තෙත්තිංස සහපුඤ්ඤකාරිනො එත්ථ නිබ්බත්තාති තං සහචාරිතං යානං තෙත්තිංසං, තදෙව තාවතිංසං, තං නිවාසො එතෙසන්ති තාවතිංසාති වදන්ති. යස්මා පන සෙසවක්කවාලෙසුපි ඡකාමාවචරදෙවලොකා අත්ථි. චුත්තම්පි වෙතං “සහස්සං වාතුමහාරාජිකානං සහස්සං තාවතිංසාන”න්ති (අ. නි. 3.81). තස්මා නාමපණ්ණත්තියෙවෙසා තස්ස දෙවලොකස්සාති වෙදිතබ්බා. දුක්ඛතො යාතා අපයාතාති යාමා. අත්තතො සිරිසම්පත්තියා තුසං ඉතා ගතාති තුසිතා. නිම්මානෙ රති එතෙසන්ති නිම්මානරතිනො. වසවත්ති දෙවතාති පරනිම්මිතවසවත්තිනො දෙවා. පරනිම්මිතෙසු හොගෙසු වසං වත්තෙන්තිති පරනිම්මිතවසවත්තිනො.

බුහිතො පරිවුද්ධො තෙහි තෙහි ක්ඛානාදිහි විසිට්ඨෙහි ගුණෙහිති බ්‍රහ්මා. වණ්ණවත්තතාය වෙව දීඝායුකතාය ව බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදිහි මහන්තො බ්‍රහ්මාති මහාබ්‍රහ්මා. තස්ස පරිසායං හවා පරිචාරිකාති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා. තස්සෙව පුරොහිතට්ඨානෙ ධීතාති බ්‍රහ්මපුරොහිතා. ආහස්සරෙහි පරිත්තා ආහා එතෙසන්ති පරිත්තාහා. අප්පමාණා ආහා එතෙසන්ති අප්පමාණාහා. දීපිකාය අච්චි විය එතෙසං සරිරතො ආහා ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පතන්ති විය සරති විස්සරතිති ආහස්සරා, යථාචුත්තජ්ජහාය ආහාසනසීලා වා ආහස්සරා. සුභාති සොහනා පහා. සුභාති හි එකග්ගනා නිච්චලා සරිරාහා වුවචති, සා පරිත්තා සුභා එතෙසන්ති පරිත්තසුභා. අප්පමාණා සුභා එතෙසන්ති අප්පමාණසුභා. සුහෙන ඔකිණ්ණා විකිණ්ණා, සුහෙන සරිරජ්ජහාවණ්ණෙන එකග්ගනා සුවණ්ණමඤ්ජුසාය යපිතසම්පජ්ජලිතකඤ්චනපිණ්ඩසස්සිරිකාති සුභකිණ්ණා. තත්ථ සොහනාය පහාය

කිණ්ණා සුභාකිණ්ණාති වත්තබ්බෙ භා-සද්දස්ස රස්සත්තං අන්තිම ණ-කාරස්ස භ-කාරඤ්ච කත්වා “සුභකිණ්ණා”ති වුත්තං. විපුලඵලා වෙහප්ඵලා. විපුලඵලාති ව විපුලසන්තසුඛවණ්ණාදිඵලා. අප්පකෙන කාලෙන අත්තනො යානං න විජහන්තීති අවිහා. කෙනවි න තපනියාති අතප්පා. අකිවිජෙන සුඛෙන පස්සිතබ්බා මනුඤ්ඤරූපතායාති සුදස්සා. සුපරිසුද්ධදස්සනතාය සම්මා පස්සන්ති සිලෙනාති සුදස්සි. උක්කට්ඨසම්පත්තීහි යොගනො නත්ථි එතෙසං කනිට්ඨා සම්පත්තීහි අකනිට්ඨා.

කායසක්ඛීහීති නාමකායෙන දෙසනාය සම්පට්ඨිජනවසෙන සක්ඛිභූතෙහි. භලාභලන්ති කොලාභලං. මහග්ගතචිත්තෙනාති චතුත්ථජ්ඣානපාදකෙන අභිඤ්ඤාවත්තෙන.

නනු ව “අජ්ඣත්තන්ති කාමභවො, බහිද්ධාති රූපාරූපභවො”ති ව අයුත්තමෙතං? යස්මිඤ්ච භවෙ සත්තා බහුතරං කාලං වසන්ති, සො නෙසං අජ්ඣත්තං. යස්මිඤ්ච අප්පතරං කාලං වසන්ති, සො නෙසං බහිද්ධාති වත්තුං යුත්තං. රූපාරූපභවෙ ව සත්තා විරතරං වසන්ති, අප්පතරං කාමභවෙ, තස්මා “අජ්ඣත්තන්ති කාමභවො, බහිද්ධාති රූපාරූපභවො”ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ “කිඤ්චාපි”ති ආදි. චතුත්ථමෙව කොට්ඨාසන්ති විචට්ටට්ඨායිසඬ්ඛාතං චතුත්ථං අසඬ්ඛොයායාකප්පං. ඉතරෙසුති සංවට්ටසංවට්ටට්ඨායිවිචට්ටසඬ්ඛාතෙසු තීසු අසඬ්ඛොයායාකප්පෙසු. ආලයොති සඬ්ඛො. පත්ථනාති “කථං නාම තනුපපන්නා භවිස්සාමා”ති අභිපත්ථනා. අභිලාසොති තනුපපජ්ජිතුකාමතා. තස්මාති ආදිනා යථාචුත්තමත්ථං නිගමෙති.

එත්ථායං අධිප්පායො – කස්සච්චි කිලෙසස්ස අවික්ඛම්භිතත්තා කෙනච්චි පකාරෙන වික්ඛම්භනමත්තෙනච්චි අවිමුත්තො කාමභවො අජ්ඣත්තග්ගහණස්ස අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පවත්තග්ගහස්ස විසෙසපච්චයොති අජ්ඣත්තං නාම. තත්ථ බන්ධනං අජ්ඣත්තසංයොජනං, තෙන සංයුත්තො අජ්ඣත්තසංයොජනො. තබ්බිපරියායනො බහිද්ධාසංයොජනොති.

ජන්දරාගවසෙනෙව අජ්ඣත්තසංයොජනං බහිද්ධාසංයොජනඤ්ච පුග්ගලං දස්සෙත්වා ඉදානි ඔරම්භාගියඋද්ධම්භාගියසංයොජනවසෙනච්චි දස්සෙතුං “ඔරම්භාගියානි වා”ති ආදිමාහ. ඔරං වුච්චති කාමධාතු, පටිසන්ධියා පච්චයභාවෙන තං ඔරං භජන්තීති ඔරම්භාගියානි. තත්ථ ව කම්මුතා විපාකං සත්තෙන ව දුක්ඛං සංයොජෙන්නීති සංයොජනානි, සක්කායදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසකාමරාගපටිසා. උද්ධං වුච්චති රූපාරූපධාතු, වුත්තනයෙනෙතං උද්ධං භජන්තීති උද්ධම්භාගියානි, සංයොජනානි. රූපරාගාරූපරාගමානුද්ධච්චාවිජ්ජා. අථ වා ඔරම්භාගො වුච්චති කාමධාතු රූපාරූපභවතො ගෙට්ඨාභූතත්තා, තනුපපත්තියා පච්චයභාවතො ඔරම්භාගස්ස භිතානීති ඔරම්භාගියානි යථා “වච්ඡායොගො දුභකො”ති. උද්ධම්භාගො නාම මහග්ගතභාවො, තස්ස භිතානි උද්ධම්භාගියානි. පාදෙසු බද්ධපාසාණො විය

පඤ්චොරම්භාගියසංයෝජනානි හෙට්ඨා ආකඨ්ඨමානාකාරානි භොන්ති. භත්ථෙහි ගහිතරුක්ඛසාබා විය පඤ්චුද්ධම්භාගියසංයෝජනානි උපරි ආකඨ්ඨමානාකාරානි. යෙසඤ්ඤි සක්කායදිට්ඨිආදීනි අප්පහිනානි, තෙ භවග්ගෙපි නිබ්බන්තෙ එතානි ආකඨ්ඨිත්වා කාමභවෙයෙව පානෙන්නි, තස්මා එතානි පඤ්ච ගච්ඡන්තං වාරෙන්නි, ගතං පුන ආනෙන්නි. රූපරාගාදීනි පඤ්ච ගච්ඡන්තං න වාරෙන්නි, ආගන්තුං පන න දෙන්නි.

අසමුච්ඡින්නෙසු ඔරම්භාගියසංයෝජනෙසු උද්ධපව්වයෙසු උද්ධම්භාගියානි සංයෝජනානි අගණුපගානි භොන්තිති ලබ්භමානානම්පි පුපුජ්ජනානං වසෙන අවිහජිත්වා අරියානං යොගවසෙන විහජිතුකාමො “උභයම්පි චෙත”න්තිආදිමාහ. තත්ථ වට්ටනිස්සිතමභාජනස්සාති පුපුජ්ජනෙ සන්ධාය වදති. ද්වෙධා පරිච්ඡින්නොති කාමසුගතිරූපාරූපභවවසෙන ද්විති පකාරෙහි පරිච්ඡින්නො.

වච්ඡකසාලොපමං උත්තානත්ථමෙව. ඔපම්මසංසන්දනෙ පන කස්සවි කිලෙසස්ස අවික්ඛම්භිතත්තා, කථඤ්චිපි අවිමුත්තො කාමභවො අජ්ඣත්තග්ගහණස්ස විසෙසපච්චයත්තා, ඉමෙසං සත්තානං අබ්භන්තරට්ඨයෙන අන්තො නාම. රූපාරූපභවො තබ්බිපරියායතො බහි නාම. තථා හි යස්ස ඔරම්භාගියානි සංයෝජනානි අප්පහිනානි, සො අජ්ඣත්තසංයෝජනො චුත්තො. යස්ස තානි පහිනානි, සො බහිද්ධාසංයෝජනො. තස්මා අන්තො අසමුච්ඡින්නබන්ධනතාය බහි ව පවත්තමානභවඨගසත්තානතාය අන්තොබද්ධො බහිසයිතො නාම. නිරන්තරජ්ජවත්තභවඨගසත්තානවසෙන හි සයිතවොහාරො. කාමං නෙසං බහිබන්ධනම්පි අසමුච්ඡින්නං, අන්තොබන්ධනස්ස පන මූලතාය එවං චුත්තං. තෙනාහ “සංයෝජනං පන තෙසං කාමාවචරූපනිබද්ධමෙවා”ති. ඉමිනා නයෙන සෙසත්තයෙපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා ව කිරාති කිර-සද්දො අරුචිසංසුචනත්ථො. තෙනෙත්ථ ආචරියවාදස්ස අත්තතො අරුචිචනභාවං දීපෙති. “සීලවා”ති අනාමට්ඨවිසෙසසාමඤ්ඤතො සීලසඨ්ඨෙපෙන ගහිතං, තඤ්ච චතුබ්බිධන්ති ආචරියත්ථෙරො “චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා”ති ආහ. තත්ථාති චතුපාරිසුද්ධිසීලෙසු. ජෙට්ඨකසීලන්ති පධානසීලං. උභයත්ථාති උද්දෙසනිද්දෙසෙසු, නිද්දෙසෙ විය උද්දෙසෙපි පාතිමොක්ඛසංවරොව ථෙරෙන චුත්තො “සීලවා”ති චුත්තත්තාති අධිජ්ජායො. සීලග්ගහණඤ්ඤි පාළියං පාතිමොක්ඛසංවරවසෙනෙව ආගතං. තෙනාහ “පාතිමොක්ඛසංවරොයෙවා”තිආදි. තත්ථ අවධාරණෙන ඉතරෙසං තිණ්ණං එකදෙසෙන පාතිමොක්ඛන්තොගධභාවං දීපෙති. තථා හි අනොලොකියොලොකනෙ ආජීවහෙතු ව සික්ඛාපදවිතික්කමෙ ගීලානපච්චයස්ස අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගෙ ව ආපත්ති විහිතාති. තිණ්ණි ඉන්ද්‍රියසංවරසීලාදීනි. සීලන්ති චුත්තට්ඨානං නාම අත්ථීති සීලපරියායෙන තෙසං කත්ථවි සුත්තෙ ගහිතට්ඨානං නාම කිං අත්ථී යථා “පාතිමොක්ඛසංවරො”ති? ආචරියස්ස සම්මුඛතාය අප්පටික්ඛිපන්නො උපචාරෙන පුච්ඡන්තො විය වදති. තෙනාහ “අනනුජානන්තො”ති. ඡද්ධාරරක්ඛාමත්තකමෙවාති තස්ස සල්ලභුකභාවමාහ

චිත්තාධිප්‍රියානභාවමත්තෙන පටිපාකතිකභාවාපත්තිනො. ඉතරද්වයෙපි එසෙව
 නයො. පච්චස්ථපත්තිමත්තකන්ති එලෙන හෙතුං දස්සෙති. උප්පාදනහෙතුකා හි
 පච්චයානං උප්පත්ති. ඉදමත්ථන්ති ඉදං පයොජනං ඉමස්ස පච්චයස්ස
 පරිභුඤ්ජනෙති අධිප්පායො. නිප්පරියායෙනාති ඉමිනා ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි තිණි
 පධානස්ස සීලස්ස පරිපාලනවසෙන පවත්ති යා පරියායසීලානි නාමාති දස්සෙති.
 ඉදානි පාතිමොක්ඛසංවරස්සෙව පධානභාවං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ව උපමාය
 විභාවෙතුං “යස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ සො පාතිමොක්ඛසංවරො. සෙසානි
 ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි.

පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතොති යො හි නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති
 මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහිති පාතිමොක්ඛන්ති ලද්ධනාමෙන සික්ඛාපදසීලෙන
 පිහිතකායවච්ඡ්වාරො. සො පන යස්මා එවංභූතො තෙන සමන්තාගතො නාම
 හොති, තස්මා චුත්තං “පාතිමොක්ඛසංවරෙන සමන්තාගතො”ති.

අපරො නයො – කිලෙසානං බලවභාවතො, පාපකිරියාය ව සුකරභාවතො,
 පුඤ්ඤකිරියාය ව දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාති,
 පුපුජ්ජනො. අනිච්චතාය වා භවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො සට්ඨන්තං විය
 අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනතො ගමනසීලොති පාති, මරණවසෙන තම්හි
 තම්හි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පාතනසීලො වා පාති, සත්තසන්තානො,
 චිත්තමෙව වා. තං පාතිං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතිති පාතිමොක්ඛං. චිත්තස්ස හි
 විමොක්ඛෙන සත්තො විමුත්තොති චූච්චති. චුත්තඤ්ඤි “චිත්තවොදානා
 විසුජ්ඣන්ති”ති, “අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්ත”න්ති (මහාව. 28) ව.

අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තීති පාති,
 “අවිජ්ජානිවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත”න්ති
 (සං. නි. 2.124) හි චුත්තං, තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො
 මොක්ඛො එතෙනාති පාතිමොක්ඛො. “කණ්ඨෙකාලො”තිආදීනං වියස්ස
 සමාසසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙති පාති, චිත්තං. චුත්තඤ්ඤි –

“චිත්තෙන නියතෙ ලොකො, චිත්තෙන පරිකස්සති”ති; (සං. නි. 1.62);

තස්ස පාතිනො මොක්ඛො එතෙනාති පාතිමොක්ඛො. පතති වා එතෙන
 අපායදුක්ඛෙ සංසාරදුක්ඛෙ වාති පාති, තණ්හාදිසංකිලෙසො. චුත්තඤ්ඤි –

“තණ්හා ජනෙහි පුරිසං, (සං. නි. 1.56-57) තණ්හාදුනියො පුරිසො”ති
 (ඉතිවු. 15, 105; අ. නි. 4.9) ව ආදි;

තතො පාතිනො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අථ වා පතති එත්ථාති පාති, ඡ අජ්ඣක්ඛිකඛාහිරාති ආයතනාති. චුත්තඤ්ඤි -

“ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව්”න්ති (සං. නි. 1.70; සු. නි. 171);

තතො ඡඅජ්ඣක්ඛිකඛාහිරායතනසඬ්ඛාතතො පාතිතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථිති පාති, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො.

අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා “පති”ති වුච්චති, මුච්චති එතෙනාති මොක්ඛො, පතිතො මොක්ඛො පතිමොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙන පති ව සො යථාචුත්තට්ඨෙන මොක්ඛො වාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. තථා හි චුත්තං “පාතිමොක්ඛන්ති ආදිමෙතං මුඛමෙතං පමුඛමෙතං”න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා ප-ඉති පකාරෙ, අතීති අච්චන්තත්ථෙ නිපාතො, තස්මා පකාරෙහි අච්චන්තං මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛො. ඉදඤ්ඤි සීලං සයං තදඬිගවසෙන, සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන, සමුච්ඡෙදවසෙන ව අච්චන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති පාතිමොක්ඛො. පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්භා තම්භා විනික්කමදොසතො පච්චෙකං මොක්ඛොති අත්ථො. පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. මොක්ඛො වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පතිබ්බිඛභූතොති පතිමොක්ඛො. සීලසංවරො හි සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පට්ඨාගො විය යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතො පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛංයෙව පාතිමොක්ඛං.

අථ වා මොක්ඛං පති වත්තති, මොක්ඛාහිමුඛන්ති වා පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛමෙව පාතිමොක්ඛන්ති එවමෙත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො චෙදිතබ්බො.

ආචාරගොචරසම්පන්නොති කායිකවාචසිකඅවිනික්කමසඬ්ඛාතෙන ආචාරෙන, නවෙසියාදිගොචරතාදිසඬ්ඛාතෙන ගොචරෙන සම්පන්නො, සම්පන්නආචාරගොචරොති අත්ථො. අප්පමත්තකෙසුති පරිත්තකෙසු අනාපත්තිගමනීයෙසු. “දුක්කට්ඨඛාසිතමත්තෙසු”ති අපරෙ. වජ්ජෙසුති ගාරය්ගෙසු. තෙ පන එකන්තතො අකුසලසභාවා භොන්තීති ආහ “අකුසලධම්මෙසු”ති. භයදස්සීති භයතො දස්සනසීලො, පරමාණුමත්තම්පි වජ්ජං සිනෙරුප්පමාණං විය කත්ථා භායනසීලො. සම්මා ආදියිත්ථාති සම්මදෙව සක්කච්චං සබ්බසොච ආදියිත්ථා. සික්ඛාපදෙසුති නිද්ධාරණෙ භූමිමන්ති සමුදායතො අවයවනිද්ධාරණං දස්සෙන්නො “සික්ඛාපදෙසු තං තං සික්ඛාපදං සමාදියිත්ථා

සික්බිති” නි අත්ථමාහ, සික්බාපදමෙව හි සමාදාතබ්බං සික්බිතබ්බඤ්චාති අධිජ්ජායො. යං කිඤ්චි සික්බාපදෙසුති සික්බාකොට්ඨාසෙසු මූලපඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිසබ්බත්ථපඤ්ඤත්තිපදෙසපඤ්ඤත්තිආදිහෙදං යං කිඤ්චි සික්බිතබ්බං. යං පටිපජ්ජිතබ්බං පුරෙතබ්බං සීලං, තං පන ද්වාරවසෙන දුට්ඨමෙවාති ආහ “කාසිකං වා වාවසිකං වා” නි. ඉමස්මිං අත්ථවිකජ්ජෙ සික්බාපදෙසුති ආධාරෙ භූමිමං සික්බාභාගෙසු කස්සචි විසුං අග්ගහණතො. තෙනාහ “තං සබ්බ” නිති.

අඤ්ඤතරං දෙවසටන්ති අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං. ආගාමී භොතීති පටිසන්ධිවසෙන ආගමනසීලො භොති. ආගන්තාති එත්ථාපි එසෙව නයො. ඉමිනා අභිගෙනාති ඉමිනා කාරණෙන.

සුක්ඛවිපස්සකො යෙභුයොන චතුර්ධාතුවචත්ථානමුඛෙන කම්මට්ඨානාහිනිවෙසී භොතීති ආහ “සුක්ඛවිපස්සකස්ස ධාතුකම්මට්ඨානිකහික්ඛුනො” නි. චුත්තමෙවත්ථං සම්පිණ්ඨෙත්වා නිගමෙත්තො “පයමෙන අභිගෙනා” නිආදිමාහ.

චිත්තස්ස සුබ්බමභාවො ඉධ සුබ්බමත්තභාවමාපන්නෙන දට්ඨබ්බොති ආහ “සබ්බාපි හි තා” නිආදි. තත්තිවසෙනාති කෙවලං තත්තිට්ඨපතවසෙන, න පන ථෙරස්ස කස්සචි මග්ගස්ස වා ඵලස්ස වා උජ්ජාදනත්ථාය, නාපි සම්මාපටිපත්තියං යොජනත්ථායාති අධිජ්ජායො.

38. ඡට්ඨෙය මහාකච්චානොති ගිහිකාලෙ උජ්ජෙතිරඤ්ඤො පුරොහිතපුත්තො අහිරුපො දස්සනීයො පාසාදිකො සුවණ්ණවණ්ණො ව. වරණා නාම රුක්ඛො, තස්ස අවිදුරෙ හවත්තා නගරමිපි වරණසද්දෙන වුවිච්ඡිති ආහ “වරණා නාම එකං නගර” නිති. ද්වන්ද්වදස්ස පච්චෙකං අහිසම්බන්ධො භොතීති හෙතුසද්දං පච්චෙකං යොජෙත්වා දස්සෙත්තො “කාමරාගාහිනිවෙසහෙතු” නිආදිමාහ. හෙතුසද්දෙන සම්බන්ධෙ සති යො අත්ථො සම්භවති, තං දස්සෙතුං “ඉදං චුත්තං භොතී” නිආදිමාහ. තත්ථ කාමරාගෙන අහිනිවිට්ඨත්තාති එතෙන කාමරාගාහිනිවෙසහෙතුති ඉමස්ස අත්ථං දීපෙති, තථා විනිබද්ධත්තාතිආදිහි කාමරාගවිනිබද්ධහෙතුතිආදීනං. තතො මුඛොති තදහිමුඛො. මානන්ති ආජ්ඣකාදිමානහණ්ඩං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

39. සත්තමෙ මධුරායන්ති උත්තරමධුරායං. ගුන්දාවනෙති කණ්ඨගුන්දාවනෙ, කාලපිජ්ජලිවනෙති අත්ථො. ජරාජිණ්ණෙනි ජරාය ජිණ්ණෙ, න බ්‍යාධිආදීනං වසෙන ජිණ්ණසදිසෙ නාපි අකාලිකෙන ජරාය අහිභූතෙ. වයොවුද්ධෙති ජිණ්ණත්තා එව වස්ස වයොවුද්ධිජ්ජත්තියා වුද්ධෙන සීලාදිවුද්ධියා. ජාතිමහල්ලකෙති ජාතියා මහත්තතාය චිරරත්තතාය මහල්ලකෙ, න භොගපරිවාරාදිහිති අත්ථො. අද්ධගතෙති එත්ථ අද්ධ-සද්දො දීඝකාලවාචිති ආහ “දීඝකාලද්ධානං අතික්කන්තෙ” නි. වයොති පුරිමපදලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ “පච්ඡිමවය” නිති, වස්සසතස්ස තතියකොට්ඨාසසඬ්ඛාතං පච්ඡිමවයං අනුජ්ජත්තෙති අත්ථො.

හවති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති භූමී, කාරණන්ති ආහ “යෙන කාරණෙනා” තිආදි. පරිපක්කොති පරිණතො, වුද්ධිභාවං පත්තොති අත්ථො. මොසපීණ්ණොති අත්තො ටීරකරණානං ධම්මානං අභාවෙන තුව්ඡපීණ්ණො නාම. බාලදාරකොපි දහරොති වුච්චතීති තතො විසෙසනත්ථං “යුවා” ති වුත්තං. අතික්කන්තපයමවයා එව සත්තා සභාවෙන පලිතසිරා හොන්තීති පයමවයෙ ධීතභාවං දස්සෙතුං “සුසුකාලකෙසො” ති වුත්තං. භද්‍රෙනාති ලද්ධකෙන. එකච්චො හි දහරොපි සමානො කාණො වා හොති කුණ්ආදීනං වා අඤ්ඤතරො, සො න භද්‍රෙන යොබ්බනෙන සමන්තාගතො නාම හොති. යො පන අහිරුපො හොති දස්සනීයො පාසාදිකො සබ්බසම්පත්තිසම්පත්තො යං යදෙව අලඬිකාරපරිහාරං ඉච්ඡති, තෙන තෙන අලඬිකතො දෙවපුත්තො විය වරති, අයං භද්‍රෙන යොබ්බනෙන සමන්තාගතො නාම හොති. තෙනෙවාහ “යෙන යොබ්බනෙන සමන්තාගතො” තිආදි.

යමිහි සච්චඤ්ච ධම්මො වාති යමිහි පුග්ගලෙ සොළසභාකාරෙහි පටිච්චිද්ධත්තා චතුබ්බිධං සච්චං, ඤාණෙන සච්ඡිකතත්තා නච්චිධලොකුත්තරධම්මො ච අත්ථී. අහිංසාති දෙසනාමත්තමෙතං, යමිහි පන චතුබ්බිධාපි අප්පමඤ්ඤාභාවනා අත්ථීති අත්ථො. සංයමො දමොති සීලඤ්චෙව ඉන්ද්‍රියසංවරො ච. වත්තමලොති මග්ගඤාණෙන නීහට්මලො. ධිරොති ධිතිසම්පත්තො. ථෙරොති සො ඉමෙහි ටීරභාවකාරණෙහි සමන්තාගතත්තා ථෙරොති පවුච්චතීති අත්ථො.

40. අට්ඨමෙ “වොරා බලවත්තො හොන්ති” ති පදං උද්ධරිත්වා යෙහි කාරණෙහි තෙ බලවත්තො හොන්ති, තෙසං සබ්භාවං දස්සෙත්තො “පක්ඛසම්පත්තා” තිආදිමාහ. තත්ථ නිවාසට්ඨානසම්පත්තතා ගිරිදුග්ගාදිසබ්භාවතො. අතියාතුන්ති අත්තො යාතුං, ගන්තුං පච්ඡිතුන්ති අත්ථො. තං පන අත්තොපච්ඡනං කෙනචි කාරණෙන බහිගතස්ස හොතීති ආහ “බහිද්ධා ජනපදචාරිකං වරිත්වා” තිආදි. නියායාතුන්ති බහි නික්බමිතුං. තඤ්ච බහිනික්බමනං බහිද්ධාකරණීයෙ සති සම්භවතීති ආහ “වොරා ජනපදං විලුම්පන්ති” තිආදි. අනුසඤ්ඤාතුන්ති අනුසඤ්චරිතුං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

41. නචමෙ මිච්ඡාපට්ඨපත්තාධිකරණහෙතුති එත්ථ අධි-සද්දො අනත්ථකොති ආහ “මිච්ඡාපට්ඨපත්තියා කරණහෙතු” ති. න ආරාධකොති න සම්පාදකො න පරිපූරකො. ඤායති පටිච්ඡික්ඛනවසෙන නිබ්බානං ගච්ඡතීති ඤායො, සො එව තංසමච්ඡිගිතං වට්ටදුක්ඛපාතතො ධාරණට්ඨෙත ධම්මොති ඤායො ධම්මො, අරියමග්ගො. සො පනෙත්ථ සහ විපස්සනාය අධිප්පෙතොති ආහ “සහවිපස්සනකං මග්ග” ති. ආරාධනං නාම සංසිද්ධි, සා පන යස්මා සම්පාදනෙන පරිපූරණෙන ඉච්ඡිතා, තස්මා වුත්තං “සම්පාදෙතුං පුරෙතු” ති.

42. දසමෙ දුග්ගතිතෙහීති අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච දුට්ඨු ගහිතෙහි, ඌනාධිකච්ඡරිතපදපච්චාහට්ඨාදිවසෙන විලොමෙත්වා ගහිතෙහීති අත්ථො. උප්පට්ඨාපට්ඨා ගහිතෙහීති ඉදං පන නිදස්සනමත්තං දුග්ගහස්ස ඌනාධිකාදිවසෙනපි

සම්භවතො. තෙනෙවාහ “අත්තනො දුග්ගතිසුත්තන්තානංයෙව අත්ථස්ථ පාළිස්ථ උත්තරිතරං කත්වා දස්සෙත්ති”ති.

සමචිත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පරිසවග්ගවණ්ණනා

43. පස්ථමස්ස පඨමෙ උද්ධච්චෙන සමන්තාගතාති අකප්පියෙ කප්පියසස්සද්දිතාය, කප්පියෙ අකප්පියසස්සද්දිතාය, අවජ්ජෙ වජ්ජසස්සද්දිතාය, වජ්ජෙ අවජ්ජසස්සද්දිතාය උද්ධච්චවජ්ජකතිකා. යෙ හි විනයෙ අපකතස්සද්දිතො සංකිලෙසවොදානියෙසු ධම්මෙසු න කුසලා සකිස්සද්දිතකාරිතො විජ්ජට්ඨාරඛණ්ඩා, තෙසං අනුජ්ජන්තස්ථ උද්ධච්චං උජ්ජජ්ජති, උජ්ජන්තස්ථ හියොයාභාවං වෙජුල්ලං ආපජ්ජති. සාරාභාවෙන තුවජ්ජත්තා නලො වියාති නලො, මානොති ආහ “උත්තලාති උග්ගතලා”ති. තෙනාහ “උට්ඨිතතුවජ්ජමානා”ති. මානො හි සෙය්සස්ස සෙය්සාති සද්දිසොති ව පවත්තියා විසෙසතො තුවජ්ජො. වාපල්ලෙනාති වපලභාවෙන, තණ්හාලොලුජ්ජෙනාති අත්ථො. මුඛඛරාති මුඛෙන ඵරුසා, ඵරුසවාදිතොති අත්ථො.

විකිණ්ණවාචාති විස්සට්ඨවනා සම්ඵජ්ජලාපිතාය අපරියන්තවචනා. තෙනාහ “අසංයතවචනා”තිආදි. විස්සට්ඨසතිතොති සතිවිරහිතා. පච්චයවෙකල්ලෙන විජ්ජමානායපි සතියා සතිකිච්චං කාතුං අසමත්ථතාය ඵලං වුත්තා. න සම්පජානන්තීති අසම්පජානා, තංයොගනිවත්තියං වායං අකාරො “අහෙතුකා ධම්මා (ධ. ස. දුකමාතිකා 2), අහික්ඛුකො ආවාසො”තිආදීසු (වුළුව. 76) වියාති ආහ “නිජ්ජස්සද්දා”ති, පස්සද්දාරහිතාති අත්ථො. පාළියං විඛින්නචිත්තාති උඛින්නචිත්තා. සමාධිවිරහෙන ලද්ධොකාසෙන උද්ධච්චෙන තෙසං සමාධිවිරහානං චිත්තං නානාරම්මණෙසු පරිඛින්නමති වනමක්කටො විය වනසාධාසු. පාකතින්ද්‍රියාති සංවරාභාවෙන ගිහිකාලෙ විය විවට්ඨන්ද්‍රියා. තෙනාහ “පකතියා ධිතෙහි”තිආදි. විවට්ඨෙහිති අසංවුතෙහි.

44. දුතියෙ භණ්ඩනං වුවචති කලහස්ස පුබ්බභාගොති කලහස්ස හෙතුභූතා පරිභාසා තංසදිසී ව අනිට්ඨකිරියා භණ්ඩනං නාම. කලහජාතාති හත්ථපරාමාසාදිවසෙන මත්ථකප්පත්තො කලහො ජාතො ඵතෙසන්ති කලහජාතාති ඵලමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. විරුද්ධවාදන්ති “අයං ධම්මො, නායං ධම්මො”තිආදිනා විරුද්ධවාදභූතං විවාදං. මුඛසන්නිස්සිතතාය වාචා ඉධ “මුඛ”න්ති අධිජ්ජෙනාති ආහ “දුබ්භාසිතා වාචා මුඛසත්තියොති වුවචන්ති”ති. චතුර්ඛිධම්පි සඬ්ඝකම්මං සිමාපරිච්ඡින්නොහි පකතත්තෙහි හික්ඛුහි ඵකතො කත්තබ්බත්තා ඵකකම්මං නාම. පස්ථවිට්ඨොපි පාතිමොක්ඛද්දෙසො ඵකතො උද්දිසිතබ්බත්තා ඵකුද්දෙසො නාම. පස්සද්දත්තං පන සික්ඛාපදං සබ්බෙහිපි ලජ්ජීපුග්ගලෙහි සමං සික්ඛිතබ්බභාවතො සමසික්ඛතා නාම. පාළියං බිරොදකිභූතාති යථා බිරස්ථ උදකස්ථ අස්සද්දමස්සද්දං සංසන්දති, විසුං න භොති, ඵකත්තං විය උපෙති. සතිපි හි

උභයෙසං කලාපානං පරමත්ථතො හෙදෙ පවුරජනෙහි පන දුට්ඨඤ්ඤායානානත්තං
 බීරොදකං සමොදිතං අවිචන්තමෙව සංසට්ඨං විය හුත්වා තිට්ඨති, එවං
 සාමග්ගිවසෙන එකත්තුපගතචිත්තුප්පාදා වියාති බීරොදකීභූතාති එවමෙත්ථ අත්ථො
 දට්ඨබ්බො. මෙත්තාවක්ඛුභීති මෙත්තාවිත්තං පච්චුපට්ඨපෙත්වා ඔලොකනවක්ඛුභී.
 තාති හි පියභාවදීපනතො “පියවක්ඛුභී”ති වුච්චන්ති.

45. තතියෙ අග්ගවතීති එත්ථ අග්ග-සද්දො උත්තමපරියායො, තෙන විසිට්ඨස්ස
 පුග්ගලස්ස, විසිට්ඨාය වා පටිපත්තියා ගහණං ඉධාධිජ්ජෙනන්ති ආහ “අග්ගවතීති
 උත්තමපුග්ගලවතී”තිආදි. අවිගතතණ්හතාය තං තං පරික්ඛාරජාතං බහුං ලන්ති
 ආදියන්තීති බහුලා, බහුලා එව බාහුලිකා යථා “වෙනයිකො”ති (අ. නි. 8.11; පාරා.
 8; ම. නි. 1.246). තෙ පන යස්මා පච්චයබහුභාවාය යුත්තප්පයුත්තා නාම භොන්ති,
 තස්මා ආහ “චීවරාදිබාහුල්ලාය පටිපන්නා”ති. සික්ඛාය ආදරගාරවාභාවතො සිථිලං
 අදල්හං ගණ්හන්තීති සාඨලිකාති වුත්තං. සිථිලන්ති ව භාවනපුංසකනිද්දෙසො,
 සිථිලසද්දෙන වා සමානත්ථස්ස සාඨලසද්දස්ස වසෙන සාඨලිකාති පදසිද්ධි
 වෙදිතබ්බො. අවගමනට්ඨෙන්නාති අධොගමනට්ඨෙන්න, ඔරම්භාගියභාවෙනාති අත්ථො.
 උපධිවිවෙකෙති සබ්බුපධිපට්තිස්සග්ගතාය උපධිවිචිත්තෙ. ඔරොපිතධුරාති
 උජ්ඣාසකස්සාහා. දුට්ඨමපි වීරියන්ති කායිකං චෙතසිකස්ස වීරියං.

46. චතුත්ථෙ ඉදං දුක්ඛන්ති දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස පච්චක්ඛන්තො
 අග්ගහිතභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. එත්තකමෙව දුක්ඛන්ති තස්ස පරිච්ඡේජ
 අග්ගහිතභාවදස්සනත්ථං. ඉතො උද්ධං දුක්ඛං නත්ථීති අනවසෙසෙත්වා
 අග්ගහිතභාවදස්සනත්ථං. යථාසභාවතො නප්පජානන්තීති
 සරසලක්ඛණප්පට්ඨෙධෙන අසම්මොහතො නප්පට්ඨිජ්ඣන්ති.
 අසම්මොහපට්ඨෙධො ව යථා තස්මිං ඤාණෙ පවත්තෙ පච්චා දුක්ඛස්ස
 රූපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න භොති, තථා පවත්ති. අවිචන්තක්ඛෙයොති
 අවිචන්තක්ඛයනිමිත්තං නිබ්බානං. අසමුප්පත්තීති එත්ථාපි එසෙව නයො. යං
 නිබ්බානං මග්ගස්ස ආරම්භණපච්චයට්ඨෙන්න කාරණභූතං ආගම්ම තදුභයමපි
 නිරුජ්ඣති, තං තෙසං අසමුප්පත්ති නිබ්බානං දුක්ඛනිරොධොති වුච්චති.

47. පඤ්චමෙ විසෙසනස්ස පරනිපාතෙන “පරිසාකසටො”ති වුත්තන්ති ආහ
 “කසටපරිසා”තිආදි. “කසටපරිසා”ති හි වත්තබ්බෙ “පරිසාකසටො”ති වුත්තං.
 පරිසාමණ්ඤොති එත්ථාපි එසෙව නයො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

48. ඡට්ඨෙ ගම්භීරාති අගාධා දුක්ඛොගාල්භා. පාළිවසෙනාති ඉමිනා යො
 ධම්මපටිසම්භිදාය විසයො ගම්භීරභාවො, තමාහ. ධම්මප්පට්ඨෙධස්ස හි
 දුක්ඛරභාවතො ධම්මස්ස පාළියා දුක්ඛොගාල්භතාය ගම්භීරභාවො. “පාළිවසෙන
 ගම්භීරා”ති වත්වා “සල්ලසුත්තසදිසා”ති වුත්තං තස්ස
 “අනිමිත්තමනඤ්ඤාත”න්තිආදිනා (සු. නි. 579) පාළිවසෙන ගම්භීරතාය
 ලබ්භනතො. තථා හි තත්ථ තා ගාථා දුට්ඨඤ්ඤායරූපා තිට්ඨන්ති. දුට්ඨඤ්ඤායඤ්ඤි
 ඤාණෙන දුක්ඛොගාල්භන්ති කත්වා “ගම්භීර”න්ති වුච්චති. පුබ්බාපරම්පෙත්ථ

කාසඤ්චි ගාථානං දුට්ඨඤ්ඤායානාය දුක්ඛොගාල්භමෙව, තස්මා තං “පාලිවසෙන ගම්භීරා” ති චුත්තං. ඉමිනාව නයෙන “අත්ථවසෙන ගම්භීරා” ති එත්ථාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. මහාවෙදල්ලසුත්තස්ස (ම. නි. 1.449 ආදයො) අත්ථවසෙන ගම්භීරතා සුට්ඨඤ්ඤායාව. ලොකං උත්තරතීති ලොකුත්තරො, නවවිධො අප්පමාණධම්මො. සො අත්ථභූතො එතෙසං අත්ථීති ලොකුත්තරා. තෙනාහ “ලොකුත්තරඅත්ථදීපකා” ති.

සත්තසුඤ්ඤං ධම්මමත්තමෙවාති සත්තෙන අත්තනා සුඤ්ඤං කෙවලං ධම්මමත්තමෙව. උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණිතබ්බන්ති ලිඛිගවචනවිපල්ලාසෙන චුත්තන්ති ආහ “උග්ගහෙතබ්බෙ ව පරියාපුණිතබ්බෙ වා” ති. කචිතො කම්මං කචිතා. යං පනස්ස කම්මං, තං තෙන කතන්ති චුච්චන්ති ආහ “කචිතාති කචිභි කතා” ති. ඉතරන්ති කාවෙය්‍යාති පදං, කාබ්‍යන්ති චුත්තං හොති. කාබ්‍යන්ති ව කචිතා චුත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ “තස්සෙව වෙච්චන” ති. විචිත්‍රඅක්ඛරාති විචිත්තාකාරක්ඛරා විඤ්ඤාපනීයා. සාසනතො බහිභූතාති න සාසනාවචරා. තෙසං සාවකෙහීති බුද්ධානං සාවකාති අපඤ්ඤානානං යෙසං කෙසඤ්චි සාවකෙහි. න වෙච අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිපුච්ඡන්තීති යෙ වාචෙන්ති, යෙ ව සුණන්ති, තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං අත්ථාදිං නප්පටිපුච්ඡන්ති, කෙවලං වාචනසවනමත්තෙනෙව පරිතුට්ඨා හොන්ති. වාරිකං න විවරන්තීති අසුකස්මිං යානෙ අත්ථාදිං ඡානන්තා අත්ථීති පුච්ඡනත්ථාය වාරිකං න ගච්ඡන්ති තාදිසස්ස පුග්ගලස්ස අභාවතො තස්ස ව පුබ්බාපරවිරොධතො. කථං රොපෙතබ්බන්ති කෙන පකාරෙන නික්ඛිපිතබ්බං. අත්ථො නාම සභාවතො අනුසන්ධිතො සම්බන්ධතො පුබ්බාපරතො ආදිපරියොසානතො ව ඤාතො සම්මාඤාතො හොතීති ආහ “කො අත්ථො” තිආදි. අනුත්තානීකතන්ති අක්ඛරසන්තිවෙසාදිනා අනුත්තානීකතං. කඬ්ඛායාති සංසයස්ස.

49. සත්තමෙ කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො ආමිසං, චත්තාරො පච්චයා. තදෙව ගරු ගරුකාතබ්බං එතෙසං, න ධම්මොති ආමිසගරු. තෙනාහ “ලොකුත්තරධම්මං ලාමකතො ගහෙත්වා යීතපරිසා” ති. උභතො භාගතො විමුත්තොති උභතොභාගවිමුත්තො. ද්විභි භාගෙහි ද්වෙ වාරෙ විමුත්තො. පඤ්ඤාය විමුත්තොති සමථසන්තිස්සයෙන විනා අග්ගමග්ගපඤ්ඤාය විමුත්තො. තෙනාහ “සුක්ඛවිපස්සකඛිණාසවො” ති. කායෙනාති නාමකායෙන. ඤානචස්සං චුසිත්වාති අට්ඨසමාපත්තිසඤ්ඤිතං ඤානචස්සං අධිගමවසෙන චුසිත්වා. පච්ඡා නිරොධං නිබ්බානං යථා ආලොචිතං නාමකායෙන සවිජ්ජරොතීති කායසක්ඛී. න තු විමුත්තො එකච්චානං ආසවානං අපරික්ඛිණත්තා. දිට්ඨන්තං පත්තොති දිට්ඨස්ස අත්තො අනන්තරො කාලො දිට්ඨන්තො, දස්සනසඬ්ඛාතස්ස සොතාපත්තිමග්ගඤාණස්ස අනන්තරං පත්තොති අත්ථො. පට්ඨාපලතො පට්ඨාය හි යාව අග්ගමග්ගා දිට්ඨිප්පත්තො. තෙනාහ “ඉමෙ ද්වෙපි ඡසු යානෙසු ලබ්භන්ති” ති.

සද්දහන්තො විමුත්තොති එතෙන සබ්බථා අවිමුත්තස්ස සද්ධාමත්තෙන විමුත්තභාවදස්සනෙන සද්ධාවිමුත්තස්ස සෙක්ඛභාවමෙව විභාවෙති. සද්ධාවිමුත්තොති වා සද්ධාය අවිමුත්තොති අත්ථො. ඡසු යානෙසුති පට්ඨාපලතො

පටියාය ඡසු යානෙසු. ධම්මං අනුස්සරතීති පටිමග්ගපඤ්ඤාසඬ්ඛානං ධම්මං අනුස්සරති. සද්ධං අනුස්සරතීති එත්ථාපි එසෙව නයො. උභොපි හෙතෙ සොතාපත්තිමග්ගටියායෙව. ඉමං කස්මා ගණ්හන්තීති එවං එකන්තපාසංසෙසු අරියෙසු ගය්හමානෙසු ඉමං එකන්තනින්දිතං ලාමකං දුස්සීලං කස්මා ගණ්හන්ති. සබ්බෙසු සබ්බතා සදියෙසු ලබ්හමානොපි විසෙසො න පඤ්ඤායති, විසභාගෙ පන සති එව පඤ්ඤායති පටභාවෙන විය විත්තපටස්සාති ආහ “එකච්චෙසු පනා”තිආදි. ගන්ථිතාති අවබද්ධා. මුච්ඡිතාති මුච්ඡං සම්මොහං ආපන්නා. ඡන්දරාගඅපකඬ්ඛනායාති ඡන්දරාගස්ස අපනයනත්ථං. නිස්සරණපඤ්ඤායාති තතො නිස්සරණාවභාය පඤ්ඤාය විරහිතා.

පඤ්ඤාධුරෙතාති විපස්සනාහිනිවෙසෙන. අහිනිවිටියොති විපස්සනාමග්ගං ඔතිණ්ණො. තස්මිං බණ්ණති සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ. ධම්මානුසාරී නාම පඤ්ඤාසඬ්ඛානෙන ධම්මෙන අරියමග්ගසොතස්ස අනුස්සරණතො. කායසක්ඛී නාම නාමකායෙන සච්ඡිකාතබ්බස්ස නිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණතො. වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදානං වසෙන ද්වික්ඛත්තුං. අරුපජ්ඣානෙන රූපකායතො, අග්ගමග්ගෙන සෙසකායතොති ද්විහි භාගෙහි නිස්සක්කච්චනඤ්ඤාවෙනං. දිට්ඨන්තං පත්තො, දිට්ඨන්තා වා පත්තොති දිට්ඨිප්පත්තො. තත්ථ දිට්ඨන්තං පත්තොති දස්සනසඬ්ඛානස්ස සොතාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණස්ස අනන්තරං පත්තොති අත්ථො. දිට්ඨන්තාති චතුසච්චදස්සනසඬ්ඛානාය පඤ්ඤාය නිරොධස්ස දිට්ඨන්තා. ඤානඵස්සරහිතාය සාතිසයාය පඤ්ඤාය එව විමුත්තොති පඤ්ඤාවිමුත්තො. සෙසං චුත්තනයත්තා සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

50. අට්ඨමෙ න සමාති විසමා. කායකම්මාදීනං විසමත්තා තතො එව තත්ථ පක්ඛලනං සුලභන්ති ආහ “සපක්ඛලනට්ඨෙතා”ති. නිප්පක්ඛලනට්ඨෙතාති පක්ඛලනාභාවෙන. උද්ධම්මානීති ධම්මතො අපෙතාති. උබ්බිතයානීති එත්ථාපි එසෙව නයො.

51. නවමෙ අධම්මිකාති අධම්මෙ නියුත්තා. තෙනාහ “නිද්ධම්මා”ති, ධම්මරහිතාති අත්ථො.

52. දසමෙ ගණ්හන්තීති පවත්තෙන්ති. න චෙව අඤ්ඤමඤ්ඤං සඤ්ඤාපෙත්තීති මූලතො පටියාය තං අධිකරණං යථා වූපසම්මති, එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං ඉතරීතරෙ න සම්මා ජානාපෙත්ති. සඤ්ඤාපනත්ථං සන්නිපාතෙ සති තත්ථ යුත්තපත්තකරණෙන සඤ්ඤත්තියා භවිතබ්බං, තෙ පන සඤ්ඤාපනත්ථං න සන්නිපතන්ති. න පෙක්ඛාපෙත්තීති තං අධිකරණං මූලතො පටියාය අඤ්ඤමඤ්ඤං න පෙක්ඛාපෙත්ති. අසඤ්ඤත්තියෙව අත්තනා ගහිතපක්ඛස්ස බලං එතෙසන්ති අසඤ්ඤත්තිබලා. න තථා මත්තෙන්තීති සන්දිට්ඨිපරාමාසිආධානග්ගාහිදුප්පටිනිස්සග්ගිභාවෙන තථා න මත්තෙන්ති. තෙනාහ “ථාමසා”තිආදි. උත්තානත්ථොයෙව කණ්හපක්ඛෙ චුත්තප්පටිපක්ඛෙන ගහෙතබ්බත්තා.

පරිසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පට්ඨපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. පුග්ගලවග්ගවණ්ණනා

53. දුතියපණ්ණාසකස්ස පට්ඨමෙ භිතග්ගහණෙන මෙත්තා වුත්තා හොති, න කරුණා, අනුකම්පාගහණෙන පන කරුණාති චක්කවත්තිතා සද්ධිං ගභිතත්තා “ලොකානුකම්පායා”ති න වුත්තං. නිජ්ජරියායතො ලොකානුකම්පා නාම සම්මාසම්බුද්ධාධිනාති. ද්වෙති මනුස්සදෙවසම්පත්තිවසෙන ද්වෙ සම්පත්තියො. තා ද්වෙ, නිබ්බානසම්පත්ති වාති තිස්සො.

54. දුතියෙ බහුසො ලොකෙ න විණ්ණා න පවත්තා මනුස්සාති ආවිණ්ණමනුස්සා. කදාව්දෙව හි නෙසං ලොකෙ නිබ්බත්ති අභුතපුබ්බා භූතාති අබ්භුතමනුස්සා.

55. තතියෙ දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු අනුතාපං කරොති තස්ස එකබුද්ධබෙත්තභාවතො.

56. චතුත්ථෙ ථූපස්ස යුත්තාති ධාතුයො පක්ඛිපිත්වා ථූපකරණස්ස යුත්තා.

57. පඤ්චමෙ අත්තනො ආනුභාවෙනාති සයම්භුඤ්ඤාණෙන. බුද්ධාති බුද්ධවත්තො.

58. ඡට්ඨෙ පභීනත්තා න භායතීති අත්තසිනෙභාභාවතො න භායති. සක්කායදිට්ඨිග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ නිදස්සනමත්තං, අත්තසිනෙහස්ස පටිසස්ස තදෙකට්ඨසම්මොහස්ස ව වසෙන භායනං හොතීති තෙසම්පි පභීනත්තා න භායති, අඤ්ඤථා සොතාපන්නාදීනං අභයෙන භවිතබ්බං සියා. සක්කායදිට්ඨියා බලවත්තාති එත්ථ අභංකාරසම්මොහනනාදීනම්පි බලවත්තාති වත්තබ්බං.

59. සත්තමෙ අස්සාජාතියොති ලිබන්ති, උසභාජාතියොති පන පාඨොති.

61. නවමෙ තත්ථාති අත්තරාපණෙ. එකොති ද්විසු කින්නරෙසු එකො. අම්බිලිකාඵලඤ්ච අද්දසාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. අම්බිලිකාඵලන්ති තින්නිණිඵලන්ති වදන්ති, චතුරම්බිලන්ති අපරෙ. ද්වෙ අත්ථෙති පාළියං වුත්තෙ ද්වෙ අත්ථෙ.

62. දසමෙ යථාආරද්ධෙ කිච්චෙ චත්තමානෙ අන්තරා එව පටිගමනං පටිචානං, නත්ථි එතස්ස පටිචානන්ති අප්පට්චානො. තත්ථ අසංකොචප්පත්තො. තෙනාහ “අනුක්කණ්ඨිකො”තිආදි.

63. එකාදසමෙ සන්තිවාසන්ති සහවාසං. යථා අසප්පුරිසා සහ වසන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤං අගාරවෙන අනාදරියං කරොන්ති, තප්පට්ඨිකප්පෙන සප්පුරිසානං සගාරවප්පට්පත්තිදස්සනපරමිදං සුත්තං දට්ඨබ්බං.

64. ද්වාදසමෙ ද්විසුප්පි පක්ඛෙසුති විවාදාපන්නානං භික්ඛූනං ද්විසුප්පි පක්ඛෙසු. සංසරමානාති පචත්තමානා. දිට්ඨිපළාසොති දිට්ඨිසන්තිස්සයො පළාසො යුගග්ගාහො. ආසාතෙන්තොති ආහනන්තො බාධෙන්තො. අනභිරාධනවසෙනාති යස්ස උප්පජ්ජති, තස්ස තදඤ්ඤෙසඤ්ච අත්ථස්ස අනභිරාධනවසෙන. සබ්බමිපෙතන්ති වට්ඨිසංසාරොති සබ්බමිපෙනං. අත්තනො චිත්තෙ පරිසාය ව චිත්තෙති ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

පුග්ගලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. සුඛවග්ගවණ්ණනා

65. දුතියස්ස පඨමෙ සබ්බකාමනිප්ඵත්තිමූලකං සුඛන්ති අනවසෙසඋපහොගපරිහොගචත්ථුනිප්ඵත්තිහෙතුකං කාමසුඛං. පබ්බජ්ජාමූලකං සුඛන්ති පබ්බජ්ජාහෙතුකං පච්චෙකසුඛං.

66. දුතියෙ කාමෙති පඤ්ච කාමගුණෙ, සබ්බෙපි වා තෙභූමකෙ ධම්මෙ. චුත්තඤ්ඤෙනං “සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා කමතීයට්ඨෙත කාමා”ති (මහානි. 1). නෙක්ඛම්මං චූච්චති පබ්බජ්ජා සරඛන්ධනතො නික්ඛන්තත්තා. නිබ්බානමෙව වා –

“පබ්බජ්ජා පඨමං ඤානං, නිබ්බානඤ්ච විපස්සනා;
සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, නෙක්ඛම්මන්ති පචුච්චරෙ”ති. (ඉතිචු. අට්ඨ. 109)

හි චුත්තං.

67. තතියෙ උපධි චූච්චන්ති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, තන්තිස්සිතං සුඛං උපධිසුඛං. තප්පට්පක්ඛතො නිරුපධිසුඛං ලොකුත්තරසුඛං.

68. චතුත්ථෙ වට්ඨපරියාපන්නං සුඛං වට්ඨසුඛං. නිබ්බානාරම්මණං සුඛං විවට්ඨසුඛං.

69. පඤ්චමෙ සංකිලෙසන්ති සංකිලිට්ඨං. තෙනාහ “වට්ඨගාමීසුඛ”න්ති. විවට්ඨසුඛන්ති මග්ගඵලසහගතං සුඛං.

70. ඡට්ඨෙ අරියානමෙව සුඛං අරියසුඛං, අරියඤ්ච තං සුඛඤ්චාතිපි අරියසුඛං.
අනරියානමෙව සුඛං අනරියසුඛං. අනරියඤ්ච තං සුඛඤ්චාතිපි අනරියසුඛං.

71. සත්තමෙ තත්ති වෙනසිකසුඛං.

72. අට්ඨමෙ සහ පිතියා වත්තතීති සජ්ජිතිකං, පිතිසහගතං සුඛං. සභාවතො
විරාගතො ච නත්ථි එතස්ස පිතීති නිජ්ජිතිකං සුඛං. අට්ඨකථායං පනෙත්ථ
ඤානසුඛමෙව උද්ධටං, තථා ච “ලොකියසජ්ජිතිකසුඛතො ලොකියනිජ්ජිතිකසුඛං
අග්ග”න්ති වුත්තං. ලොකියනිජ්ජිතිකමපි හි අග්ගං ලබ්භතෙවාති භූමන්තරං
හින්දිත්වා අග්ගභාවො වෙදිතබ්බො.

73. නවමෙ සාතසභාවමෙව සුඛං සාතසුඛං, න උපෙක්ඛාසුඛං විය අසාතසභාවං.
කාමඤ්චෙත්ථ කායවිඤ්ඤාණසහගතමපි සාතසුඛමෙව, අට්ඨකථායං පන “තීසු
ඤානෙසු සුඛ”න්තෙව වුත්තං.

74. දසමෙ සමාධිසම්පයුත්තං සුඛං සමාධිසුඛං. න සමාධිසම්පයුත්තං සුඛං
අසමාධිසුඛං.

75. එකාදසමෙ සුත්තන්තකථා එසාති “සජ්ජිතිකං ඤානද්වය”න්ති වුත්තං.

77. තෙරසමෙ රූපජ්ඣානං රූපං උත්තරපදලොපෙන, තං ආරම්මණං
එතස්සාති රූපාරම්මණං. චතුත්ථජ්ඣානග්ගහණං පන යදස්ස පටියොගී, තෙන
සමානායොගක්ඛමදස්සනපරං. යං කිඤ්චි රූපන්ති යං කිඤ්චි රූප්පනලක්ඛණං රූපං.
තජ්ජට්ඨකම්මෙපෙන අරූපං වෙදිතබ්බං.

සුඛවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. සනිමිත්තවග්ගවණ්ණනා

78-79. තතියස්ස පට්ඨමෙ නිමියති එත්ථ එලං අවසෙසපච්චයෙහි පක්ඛිපියති
වියාති නිමිත්තං, කාරණන්ති ආහ “සනිමිත්තාති සකාරණා”ති. දුතියාදීසුති
දුතියසුත්තාදීසු. එසෙව නයොති ඉමිනා නිදානාදිපදානමපි කාරණපරියායමෙව
දීපෙති. නිදදාති එලන්ති නිදානං, හිනොති එලං පතිට්ඨාති එතෙනාති හෙතු,
සඬ්ඛරොති එලන්ති සඬ්ඛාරො, පටිච්ච එතස්මා එලං එතීති පච්චයො, රූප්පති
නිරූප්පති එලං එත්ථාති රූපන්ති එවං නිදානාදිපදානමපි හෙතුපරියායනා වෙදිතබ්බා.

84. සත්තමෙ පච්චයභූතායාති සහජාතාදිපච්චයභූතාය.

87. දසමෙ සමෙච්ච සම්භූයා පච්චයෙහි කතොති සඬ්ඛතො, සඬ්ඛතො ධම්මො
ආරම්මණං එතෙසන්ති සඬ්ඛතාරම්මණා. මග්ගක්ඛණෙ න භොන්ති නාම

පහියන්තීති කත්වා. නාහෙසුන්ති එත්ථ ‘‘චුවචන්ති’’ති අජ්ඣාහරිතබ්බං. යාව අරහත්තා දෙසනා දෙසිතා තංතංසුත්තපරියොසානෙ ‘‘න භොන්ති’’ති චුත්තත්තා.

සනිමිත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. ධම්මවග්ගවණ්ණනා

88. චතුත්ථස්ස පයමෙ ඵලසමාධිති චතුසුපි අරියඵලෙසු සමාධි. තථා ඵලපඤ්ඤා වෙදිතබ්බා.

89. දුතියෙ සම්පයුත්තධම්මෙ පරිග්ගණ්හාතීති පග්ගාහො. න වික්ඛිපතීති අවික්ඛෙපො.

90. තතියෙ නමනට්ඨෙත නාමං. රුජ්ජනට්ඨෙත රුජං. සම්මසනචාරස්ස අධිජ්ජෙතත්තා ‘‘චත්තාරො අරුපක්ඛන්ධා’’ත්ථෙව චුත්තං. තෙනාහ ‘‘ධම්ම-කොට්ඨාසපරිච්ඡේදඤාණං නාම කථිත’’න්ති.

91. චතුත්ථෙව විජානනට්ඨෙත විජ්ජා. විමුච්චනට්ඨෙත විමුත්ති.

92. පඤ්චමෙ භවො නාම සස්සතං සදා භාවතො, සස්සතවසෙන උජ්ජජනදිට්ඨි භවදිට්ඨි. විභවො නාම උච්ඡේදො විනාසනට්ඨෙත, විභවවසෙන උජ්ජජනදිට්ඨි විභවදිට්ඨි. උත්තානත්ථානෙව භෙට්ඨා චුත්තනයත්තා.

95. අට්ඨමෙ දුක්ඛං වවො එතස්මිං විජ්ජට්ඨකුලගාහිමිහි විපච්චතීකසානෙ අනාදරෙ පුග්ගලෙති දුබ්බවො, තස්ස කම්මං දොවචස්සං, තස්ස දුබ්බවස්ස පුග්ගලස්ස අනාදරියවසෙන පචත්තා වෙතනා. තස්ස භාවො දොවචස්සතා. තස්ස භාවොති ව තස්ස යථාචුත්තස්ස දොවචස්සස්ස අත්ථිභාවො, අත්ථතො දොවචස්සමෙව. විත්ථාරතො පනෙසා ‘‘තත්ථ කතමා දොවචස්සතා? සහධම්මිකෙ චුවචමානෙ දොවචස්සාය’’න්ති අභිධම්මෙ ආගතා. සා අත්ථතො සඛ්ඛාරක්ඛන්ධො භොති. චතුත්තං වා ඛන්ධානං එතෙනාකාරෙන පචත්තානං එතං අධිවචනන්ති වදන්ති.

පාපයොගතො පාපා අස්සද්ධාදයො පුග්ගලා එතස්ස මිත්තාති පාපමිත්තො, තස්ස භාවො පාපමිත්තතා. විත්ථාරතො පනෙසා ‘‘තත්ථ කතමා පාපමිත්තතා? යෙ තෙ පුග්ගලා අස්සද්ධා දුස්සිලා අජ්ජස්සුතා මච්ජරිතො දුජ්ජඤ්ඤා. යා තෙසං සෙවනා නිසෙවනා සංසෙවනා හජනා සම්භජනා හත්ති සම්භත්ති තංසම්පවඬිකතා’’ති (ධ. ස. 1333) එවං ආගතා. සාපි අත්ථතො දොවචස්සතා විය දට්ඨබ්බා. යාය හි වෙතනාය පුග්ගලො පාපසම්පවඬිකො නාම භොති, සා වෙතනා චත්තාරොපි වා අරුපිනො ඛන්ධා තදාකාරජ්ජවත්තා පාපමිත්තතා.

96. නවමෙ සුබං වචො එතස්මිං පදක්ඛිණගාහිමිහි අනුලොමසාතෙ සාදරෙ පුග්ගලෙති සුබ්බචොතිආදිනා, කල්‍යාණා සද්ධාදයො පුග්ගලා එතස්ස මිත්තාති කල්‍යාණමිත්තොතිආදිනා චුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

97. දසමෙ පථවිධානුආදයො සුබ්බානුකාමධානුආදයො ච එතාස්වෙව අන්තොගධාති එතාසු කොසල්ලෙ දස්සිතෙ තාසුපි කොසල්ලං දස්සිතමෙව හොතිති “අට්ඨාරස ධාතුයො”ති චුත්තං. ධාතුති ජානනන්ති ඉමිනා අට්ඨාරසන්තං ධාතුනං සභාවපරිච්ඡෙදිකා සවනධාරණසම්මසනප්පට්ඨෙධපඤ්ඤා චුත්තා. තත්ථ ධාතුනං සවනධාරණපඤ්ඤා සුතමයා, ඉතරා භාවනාමයා. තත්ථාපි සම්මසනපඤ්ඤා ලොකියා. විපස්සනා හි සා, ඉතරා ලොකුත්තරා. ලක්ඛණාදිවසෙන අනිච්චාදිවසෙන ච මනසිකරණං මනසිකාරො, තත්ථ කොසල්ලං මනසිකාරකුසලතා. අට්ඨාරසන්තංයෙව ධාතුනං සම්මසනප්පට්ඨෙධපච්චෙක්ඛණපඤ්ඤා මනසිකාරකුසලතා, සා ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිධා හින්නා. තථා හි සම්මසනපඤ්ඤා තස්සා ආදි, පට්ඨෙධපඤ්ඤා මජ්ඣෙ, පච්චෙක්ඛණපඤ්ඤා පරියොසානං.

98. එකාදසමෙ ආපත්තියොව ආපත්තික්ඛන්ධා. තා පන අත්තරාපත්තිනං අග්ගහණෙන පඤ්ච, තාසං ගහණෙන සත්ත හොන්තිති ආහ “පඤ්චන්තඤ්ච සත්තන්තඤ්ච ආපත්තික්ඛන්ධාන”න්ති. ජානනන්ති “ඉමා ආපත්තියො, එත්තකා ආපත්තියො, එවඤ්ච තාසං ආපජ්ජනං හොති”ති ජානනං. එවං තිස්සකාරෙන ජානනපඤ්ඤා හි ආපත්තිකුසලතා නාම. ආපත්තිතො චුට්ඨාපනප්පයොගතාය කම්මභූතා වාචා කම්මවාචා, තථාභූතා අනුස්සාවනවාචා. “ඉමාය කම්මවාචාය ඉතො ආපත්තිතො චුට්ඨානං හොති, හොන්තඤ්ච පයමෙ, තතියෙ වා අනුස්සාවනෙ යා-කාරං පත්තෙ, ‘සංවරිස්සාමි’ති වා පදෙ පරියොසිතෙ හොති”ති එවං තං තං ආපත්තිහි චුට්ඨානපරිච්ඡෙදජානනපඤ්ඤා ආපත්තිචුට්ඨානකුසලතා. චුට්ඨානන්ති ව යථාපන්තාය ආපත්තියා යථා තථා අනන්තරායතාපාදනං. එවං චුට්ඨානග්ගහණෙනෙව දෙසනායපි සඬගහො සිද්ධො හොති.

ධම්මවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. බාලවග්ගවණ්ණනා

99. පඤ්චමස්ස පයමෙ අනාගතං භාරං වහතිති අත්තනො අසම්පත්තං භාරං වහති. අට්ඨෙරොව සමානො ථෙරෙහි වහිතබ්බං බීජනග්ගාහධම්මජ්ඣෙසනාදිභාරං වහතිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අට්ඨකථායං (මහාව. අට්ඨ. 159-160) පන යස්මා සම්මජ්ජනාදිනවට්ඨං පුබ්බකිච්චං ආණත්තෙනෙව කාතබ්බං, පාතිමොක්ඛඤ්ච ආණත්තෙනෙව උද්දිසිතබ්බං, තස්මා තං සබ්බං විනා ආණත්තියා කරොන්තො අනාගතං භාරං වහති නාමාති දස්සෙතුං “සම්මජ්ජනී පදීපො”තිආදි චුත්තං. යඤ්චි “අනුජානාමි, හික්ඛවෙ, උපොසථාගාරං සම්මජ්ජිතු”න්තිආදිනා නයෙන පාළියං ආගතං. අට්ඨකථාසු ච –

“සම්මජ්ජනී පදීපො ව, උදකං ආසන්නො ව;
උපොසථස්ස එතානි, ‘පුබ්බකරණ’න්ති වුච්චති.

“ඡන්දපාරිසුද්ධිඋතුක්ඛානං, භික්ඛුගණනා ව ඔවාදො;
උපොසථස්ස එතානි, ‘පුබ්බකිච්ච’න්ති වුච්චති” ති. (මහාව. අට්ඨ 168) –

එවං ද්විභි නාමෙහි නවවිධං පුබ්බකිච්චං දස්සිතං, තං අකත්වා උපොසථං කාතුං න වට්ටති. තස්මා “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, ථෙරෙන භික්ඛුනා නවං භික්ඛු ආණාපෙතු”න්ති වචනතො ථෙරෙන ආණත්තෙන අගිලානෙන භික්ඛුනා උපොසථාගාරං සම්මජ්ජිතබ්බං, පාතියං පරිභොජනයං උපට්ඨපෙතබ්බං, ආසනං පඤ්ඤාපෙතබ්බං, පදීපො කාතබ්බො, අකරොත්තො දුක්කටං ආපජ්ජති.

ථෙරෙනපි පතිරූපං ඤාත්වා ආණාපෙතබ්බං, ආණාපෙත්තෙනපි යං කිඤ්චි කම්මං කරොත්තො වා සදා කාලමෙව එකො වා භාරනිත්ථරණකො වා සරභාණකම්මකම්මකාදීසු වා අඤ්ඤතරො න උපොසථාගාරසම්මජ්ජනත්ථං ආණාපෙතබ්බො, අවසෙසා පන වාරෙන ආණාපෙතබ්බො. සචෙ ආණත්තො සම්මජ්ජනීං තාවකාලිකම්පි න ලහති, සාධාහඬිගං කජ්ජියං කාරොත්වා සම්මජ්ජිතබ්බං, තම්පි අලහන්තස්ස ලද්ධකජ්ජියං හොති. පදීපකරණෙපි චුත්තනයෙනෙව ආණාපෙතබ්බො, ආණාපෙත්තෙන ව “අමුකස්මිං නාම ඔකාසෙ තෙලං වා කපල්ලිකා වා අත්ථී, තං ගහෙත්වා කරොහී”ති වත්තබ්බො. සචෙ තෙලාදීනි නත්ථී, පරියෙසිතබ්බානි. පරියෙසිත්වා අලහන්තස්ස ලද්ධකජ්ජියං හොති. අපි ව කපාලෙ අග්ගි ජාලෙතබ්බො. ආසනපඤ්ඤාපනාණත්තියම්පි චුත්තනයෙනෙව ආණාපෙතබ්බො, ආණත්තෙන ව සචෙ උපොසථාගාරෙ ආසනානි නත්ථී, සඬ්ඝිකාවාසතො ආහරිත්වා පඤ්ඤාපෙත්වා පුන ආහරිතබ්බානි, ආසනෙසු අසති කටසාරකෙපි තට්ටිකායොපි පඤ්ඤාපෙතුං වට්ටති, තාසුපි අසති සාධාහඬිගානි කජ්ජියං කාරොත්වා පඤ්ඤාපෙතබ්බානි. කජ්ජියකාරකං අලහන්තස්ස ලද්ධකජ්ජියං හොති.

ඡන්දපාරිසුද්ධිති එත්ථ උපොසථකරණත්ථං සන්තිපතිතෙ සඬ්ඝෙ ඛනි උපොසථං කත්වා ආගතෙන සන්තිපාතට්ඨානං ගන්ත්වා කායසාමග්ගිං අදෙන්තෙන ඡන්දො දාතබ්බො. යොපි ගිලානො වා කිච්චජ්ජසුතො වා, තෙන පාරිසුද්ධිං දෙන්තෙන ඡන්දො දාතබ්බො. කථං දාතබ්බො? එකස්ස භික්ඛුනො සන්තිකෙ “ඡන්දං දම්මි, ඡන්දං මෙ හර, ඡන්දං මෙ ආරොචෙහී”ති අයමත්ථො කායෙන වා වාචය වා උභයෙන වා විඤ්ඤාපෙතබ්බො. එවං දින්තො හොති ඡන්දො. අකතුපොසථෙන පන ගිලානෙන වා කිච්චජ්ජසුතෙන වා පාරිසුද්ධිං දාතබ්බො. කථං දාතබ්බො? එකස්ස භික්ඛුනො සන්තිකෙ “පාරිසුද්ධිං දම්මි, පාරිසුද්ධිං මෙ හර, පාරිසුද්ධිං මෙ ආරොචෙහී”ති අයමත්ථො කායෙන වා වාචය වා උභයෙන වා විඤ්ඤාපෙතබ්බො. එවං දින්තා හොති පාරිසුද්ධිං. තං පන දෙන්තෙන ඡන්දොපි දාතබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා – “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, තද්වුපොසථෙ පාරිසුද්ධිං දෙන්තෙන ඡන්දම්පි දාතුං, සන්ති සඬ්ඝස්ස කරණීය”න්ති. තත්ථ

පාරිසුද්ධිදානං සඛිසස්සපි අත්තනොපි උපොසථකරණං සම්පාදෙති, න අවසෙසං සඛිසකිව්වං. ඡන්දදානං සඛිසස්සෙව උපොසථකරණඤ්ච සෙසකිව්වඤ්ච සම්පාදෙති, අත්තනො පන උපොසථො අකතොයෙව හොති, තස්මා පාරිසුද්ධිං දෙන්තෙන ඡන්දොපි දාතබ්බො.

උතුක්ඛානන්ති “හෙමන්තාදීනං උතුනං එත්තකං අතික්කන්තං, එත්තකං අවසිට්ඨ”න්ති එවං උතුනං ආවික්ඛනං. භික්ඛුගණනාති “එත්තකා භික්ඛු උපොසථග්ගෙ සන්තිපතිතා”ති භික්ඛුනං ගණනා. ඉදම්පි උභයං කත්වාච උපොසථො කාතබ්බො. ඔවාදොති භික්ඛුනොවාදො. න හි භික්ඛුනීහි යාවිතං ඔවාදං අනාරොචෙත්වා උපොසථං කාතුං වට්ටති. භික්ඛුනියො හි “ස්වෙ උපොසථො”ති ආගන්ත්වා “අයං උපොසථො වාතුද්දසො, පන්තරසො”ති පුච්ඡිත්වා පුන උපොසථදිවසෙ ආගන්ත්වා “භික්ඛුනිසඬිසො, අය්‍ය, භික්ඛුසඬිසස්ස පාදෙ වන්දති, ඔවාදුපසඬිකමනඤ්ච යාවති, ලහතු කිර, අය්‍ය, භික්ඛුනිසඬිසො ඔවාදුපසඬිකමන”න්ති එවං ඔවාදං යාවන්ති. තං යපෙත්වා බාලගිලානගම්යෙ අඤ්ඤො සවෙපි ආරඤ්ඤකො හොති, අප්පට්ඨගහෙනුං න ලහති, තස්මා යෙන සො පට්ඨගහිතො, තෙන භික්ඛුනා උපොසථග්ගෙ පාතිමොක්ඛද්දෙසකො භික්ඛු එවං වත්තබ්බො “භික්ඛුනිසඬිසො, හන්තෙ, භික්ඛුසඬිසස්ස පාදෙ වන්දති, ඔවාදුපසඬිකමනඤ්ච යාවති, ලහතු කිර, හන්තෙ, භික්ඛුනිසඬිසො ඔවාදුපසඬිකමන”න්ති.

පාතිමොක්ඛද්දෙසකෙන වත්තබ්බං – “අත්ථි කොචි භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො”ති. සවෙ හොති කොචි භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො, තතො තෙන සො වත්තබ්බො – “ඉත්ථන්තාමකො භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො, තං භික්ඛුනිසඬිසො උපසඬිකමතු”ති. සවෙ නත්ථි, තතො තෙන පුච්ඡිතබ්බං – “කො ආයස්මා උස්සහති භික්ඛුනියො ඔවදිතු”න්ති. සවෙ කොචි උස්සහති, සොපි ච අට්ඨහි අඬිගෙහි සමන්තාගතො, තං තත්ථෙව සම්මන්තිත්වා ඔවාදප්පට්ඨගාහකො වත්තබ්බො – “ඉත්ථන්තාමො භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො, තං භික්ඛුනිසඬිසො උපසඬිකමතු”ති. සවෙ පන න කොචි උස්සහති, පාතිමොක්ඛද්දෙසකෙන වත්තබ්බං – “නත්ථි කොචි භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො, පාසාදිකෙන භික්ඛුනිසඬිසො සම්පාදෙතු”ති. එත්තාවතා හි සික්ඛත්තයසඬිගහිතං සකලං සාසනං ආරොචිතං හොති. තෙන භික්ඛුනා “සාධු”ති සම්පට්ඨිත්වා පාටිපදෙ භික්ඛුනීනං ආරොචෙතබ්බං. පාතිමොක්ඛම්පි “න, භික්ඛවෙ, අනප්ඤ්ඤිට්ඨෙන පාතිමොක්ඛං උද්දිසිතබ්බං, යො උද්දිසෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්ඛට්ඨසා”ති වචනතො අනාණත්තෙන න උද්දිසිතබ්බං. “ථෙරාධෙය්‍යං පාතිමොක්ඛ”න්ති හි වචනතො සඬිසත්ථෙරො වා පාතිමොක්ඛං උද්දිසෙය්‍ය, “අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, යො තත්ථ භික්ඛු බ්‍යත්තො පට්ඨලො, තස්සාධෙය්‍යං පාතිමොක්ඛ”න්ති වචනතො නවකතරො වා ථෙරෙන ආණත්තො. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

109. එකාදසමෙ න කුක්කුච්චායිතඛිබං කුක්කුච්චායතීති න කුක්කුච්චායිතුං යුත්තකං කුක්කුච්චායති. සුකරමංසං ලභිත්වා “අව්ඡමංස”න්ති කුක්කුච්චායති, “සුකරමංස”න්ති ජානන්තොපි “අව්ඡමංස”න්ති කුක්කුච්චායති, න පරිභුඤ්ජනීති චුත්තං හොති. එවං මිගමංසං “දීපිමංස”න්ති, කාලෙ සන්තෙයෙව “කාලො නත්ථි”ති, අප්පචාරෙත්වා “පචාරිතොම්හී”ති, පත්තෙ රජස්මිං අපතිතෙයෙව “පතිත”න්ති, අත්තානං උද්දිස්ස මච්ඡමංසෙ අකතෙයෙව “මං උද්දිස්ස කත”න්ති කුක්කුච්චායති. කුක්කුච්චායිතඛිබං න කුක්කුච්චායතීති කුක්කුච්චායිතුං යුත්තං න කුක්කුච්චායති. අව්ඡමංසං ලභිත්වා “සුකරමංස”න්ති න කුක්කුච්චායති, “අව්ඡමංස”න්ති ජානන්තොපි “සුකරමංස”න්ති න කුක්කුච්චායති, මද්දිත්වා විතික්කමතීති චුත්තං හොති. එවං දීපිමංසං මිගමංසන්ති...පෙ.... අත්තානං උද්දිස්ස මච්ඡමංසෙ කතෙ “මං උද්දිස්ස කත”න්ති න කුක්කුච්චායතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අට්ඨකථායං පන “න කුක්කුච්චායිතඛිබන්ති සඬ්ඝභොගස්ස අපට්ඨපනං අව්චාරණං න කුක්කුච්චායිතඛිබං නාම, තං කුක්කුච්චායති. කුක්කුච්චායිතඛිබන්ති තස්සෙව පට්ඨපනං විචාරණං, තං න කුක්කුච්චායතී”ති එත්තකමෙව චුත්තං. තත්ථ සඬ්ඝභොගස්සාති සඬ්ඝස්ස චතුපච්චයපරිභොගත්ථාය දින්නබ්බත්තවත්ථුතළාකාදිකස්ස, තතො උප්පන්නධඤ්ඤභිරඤ්ඤාදිකස්ස ච සඬ්ඝස්ස භොගස්ස. අපට්ඨපනන්ති අසංවිදහනං. තෙනාහ “අව්චාරණ”න්ති. තස්සෙවති යථාචුත්තස්සෙව සඬ්ඝභොගස්ස.

බාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. ආසාදුප්පජ්ඣවග්ගවණ්ණනා

119. තතියපණ්ණාසකස්ස පඨමෙ දුක්ඛෙන පජ්ඣිතඛිබාති දුප්පජ්ඣා. දුච්චජාතිආදීසුපි එසෙව නයො. ද්විත්තං ආසානං දුච්චජ්ඣාවො කථං ජානිතඛිබොති පඨමං තාව ලාභාසාය දුච්චජ්ඣාවං විභාවෙති “ලාභාසායා”තිආදිනා. උභතොබ්බුළුහන්ති යුද්ධත්ථාය උභතො සන්තිපතිතං. පක්ඛන්දන්තීති අනුප්පවිසන්ති. ජීවිතාසාය දුප්පජ්ඣත්තාතිආදිනා ජීවිතාසාය දුච්චජ්ඣාවං විභාවෙති.

120. දුතියෙ දුල්ලහාති න සුලහා. ඉණං දෙමීති සඤ්ඤං කරොතීති එවං සඤ්ඤං කරොන්තො විය හොතීති අත්ථො. එත්ථ ව “පුබ්බකාරීති පඨමං උපකාරස්ස කාරකො. කතඤ්ඤා කතවෙදීති තෙන කතං ඤාත්වා පච්ඡා කාරකො. තෙසු පුබ්බකාරී ‘ඉණං දෙමී’ති සඤ්ඤං කරොති, පච්ඡා කාරකො ‘ඉණං ජීරාපෙමී’ති සඤ්ඤං කරොති”ති එත්තකමෙව ඉධ චුත්තං. පුග්ගලපණ්ණත්තිසංවණ්ණනායං (පු. ප. අට්ඨ. 83) පන –

“පුබ්බකාරීති පඨමමෙව කාරකො. කතවෙදීති කතං වෙදෙති, විදිතං පාකටං කරොති. තෙ අගාරියානගාරියෙහි දීපෙනබ්බා. අගාරිකෙසු හි මාතෘපිතරො පුබ්බකාරිනො නාම, පුත්තධීතරො පන මාතෘපිතරො පටිජග්ගන්තා අභිවාදනාදීති තෙසං කුරුමානා කතවෙදිනො නාම. අනගාරියෙසු ආචරියුපජ්ඣායා පුබ්බකාරිනො නාම, අන්තෙවාසිකසද්ධිවිහාරිකා ආචරියුපජ්ඣායෙ පටිජග්ගන්තා අභිවාදනාදීති ච තෙසං කුරුමානා කතවෙදිනො නාම. තෙසං ආවිභාවත්ථාය උපජ්ඣායපොසකසොණත්ථෙරාදීනං චත්ථුනි කථෙතබ්බානි.

“අපරො නයො – පරෙන අකතෙයෙව උපකාරෙ අත්තනි කතං උපකාරං අනපෙක්ඛිත්වා කාරකො පුබ්බකාරී, සෙය්‍යථාපි මාතෘපිතරො වෙව ආචරියුපජ්ඣායා ච. සො දුල්ලභො සත්තානං තණ්හාහිභූතත්තා. පරෙන කතස්ස උපකාරස්ස අනුරූපජ්ජවත්තිං අත්තනි කතං උපකාරං උපකාරතො ජානන්තො වෙදියන්තො කතඤ්ඤකතවෙදී සෙය්‍යථාපි මාතෘපිතූආචරියුපජ්ඣායෙසු සම්මාපටිපන්නො. සොපි දුල්ලභො සත්තානං අවිජ්ජාහිභූතත්තා. අපිච අකාරණවච්ඡලො පුබ්බකාරී, සකාරණවච්ඡලො කතඤ්ඤකතවෙදී. ‘කරිස්සති මෙ’ති එවමාදිකාරණනිරපෙක්ඛකිරියො පුබ්බකාරී, ‘කරිස්සති මෙ’ති එවමාදිකාරණසාපෙක්ඛකිරියො කතඤ්ඤකතවෙදී. තමොජොතිපරායණො පුබ්බකාරී, ජොතිජොතිපරායණො කතඤ්ඤකතවෙදී. දෙසෙනා පුබ්බකාරී, පටිපජ්ජිතා කතඤ්ඤකතවෙදී. සදෙවකෙ ලොකෙ අරහං සම්මාසම්බුද්ධො පුබ්බකාරී, අරියසාවකො කතඤ්ඤකතවෙදී”ති වුත්තං.

තත්ථ කාරණෙන විනා පවත්තහිතවිත්තො අකාරණවච්ඡලො. අනාගතමිහි පයොජනං අපෙක්ඛමානො “කරිස්සති මෙ”තිආදිනා විත්තෙන පඨමං ගහිතං තාදිසං කතං උපාදාය කතඤ්ඤ ඵල නාම හොති, න පුබ්බකාරීති අධිජ්ජායෙන “කරිස්සති මෙති එවමාදිකාරණසාපෙක්ඛකිරියො කතඤ්ඤකතවෙදී”ති වුත්තං. තමොජොතිපරායණො පුඤ්ඤඵලානි අනුපජීවන්තො ඵල පුඤ්ඤානි කරොතිති “පුබ්බකාරී”ති වුත්තො. පුඤ්ඤඵලං උපජීවන්තො හි කතඤ්ඤපක්ඛෙ තිට්ඨති.

121. තතියෙ තිත්තොති සුභිතො පරියොසිතො නිට්ඨිතකිච්චතාය නිරුස්සුක්කො. ගුණපාරිපූරියා හි පරිපුණ්ණො යාවදත්ථො ඉධ තිත්තො වුත්තො. තජ්ජෙනාති අඤ්ඤෙසම්පි තිත්තිකරො. පච්චෙකබුද්ධො ච තථාගතසාවකො ච බිණ්ණාසවො තිත්තොති එත්ථ පච්චෙකබුද්ධො නවලොකුත්තරධම්මෙහි සයං තිත්තො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤං පන තජ්ජෙනං න සක්කොති. තස්ස හි ධම්මකථාය අභිසමයො න හොති, සාවකානං පන ධම්මකථාය අපරිමාණානං දෙවමනුස්සානං අභිසමයො හොති. ඵලං සන්තෙපි යස්මා තෙ ධම්මං දෙසෙන්තා න අත්තනො වචනං කත්වා කථෙන්නි, බුද්ධානං වචනං කත්වා කථෙන්නි, සොතුං නිසින්තපරිසාපි – “අයං භික්ඛු න අත්තනා පටිවිද්ධං ධම්මං කථෙති”ති විත්තිකාරං කරොති. ඉති සො විත්තිකාරො බුද්ධානංයෙව හොති. ඵලං තත්ථ සම්මාසම්බුද්ධොව තජ්ජෙනා නාම.

යථා හි “අසුකස්ස නාම ඉදඤ්චිදඤ්ච දෙථා” ති රඤ්ඤා ආණත්තෙ කිඤ්චාපි ආනෙත්වා දෙනති, අථ ඛො රාජාව තත්ථ දායකො. යෙනිපි ලද්ධං හොති, තෙ “රඤ්ඤා අම්භාකං යානන්තරං දින්නං, ඉස්සරියවිභවො දින්නො” ත්වෙව ගණ්හන්ති, න “රාජපුරිසෙහි” ති එවංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බං.

122. චතුත්තෙ දුත්තප්පයාති අත්තප්පයා, න සක්කා කෙනවි තප්පෙතුං. යො හි උපට්ඨාකකුලං වා ඤාතිකුලං වා නිස්සාය වසමානො වීචරෙ ජිණ්ණෙ තෙහි දින්නං වීචරං නික්ඛිපති, න පරිභුඤ්ජති. පුනස්පුනං දින්නම්පි ගහෙත්වා නික්ඛිපතෙව. යො ච තෙනෙව නයෙන ලද්ධං ලද්ධං විස්සජ්ජෙති, පරස්ස දෙති, පුනස්පුනං ලද්ධම්පි තථෙව කරොති. ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා සකට්ඨෙහි පච්චයෙ උපනෙත්තෙන තප්පෙතුං න සක්කාති දුත්තප්පයා.

123. පඤ්චමෙ න විස්සජ්ජෙති අත්තනො අකත්වා පරස්ස න දෙති, අතිරෙකෙ පන සති න නික්ඛිපති, පරස්ස දෙති. තෙනෙවාහ “සබ්බංයෙව පරෙසං න දෙති” තිආදි. ඉදං චුත්තං හොති “යො හික්ඛු උපට්ඨාකකුලා වා ඤාතිකුලා වා ජිණ්ණවීචරො සාටකං ලභිත්වා වීචරං කත්වා පරිභුඤ්ජති න නික්ඛිපති, අග්ගළං දත්වා පාරුපන්තොපි පුනපි දියාමානෙ සහසා නප්පට්ඨගණ්හාති. යො ච ලද්ධං ලද්ධං අත්තනා පරිභුඤ්ජති, පරෙසං න දෙති. ඉමෙ ද්වෙපි සුඛෙන සක්කා තප්පෙතුන්ති සුත්තප්පයා” ති.

124-127. ඡට්ඨසත්තමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

ආසාදුප්පජභවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. ආයාවනවග්ගවණ්ණනා

131. සද්ධො හික්ඛුති සද්ධාය සමන්තාගතො හික්ඛු. යො හික්ඛු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙහි සදිසභාවං පත්ථෙති, සො යෙනි ගුණෙහි සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා එතදග්ගෙ යපිතා, තෙ ගුණෙ අත්තනො අභිකඬ්ඛෙය්‍යාති ආහ “යාදිසො සාරිපුත්තත්ථෙරො පඤ්ඤායා” තිආදි. ඉතො උත්තරි පත්ථෙන්නො මිච්ඡා පත්ථෙය්‍යාති සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානානං යෙ පඤ්ඤාදයො ගුණා උපලබ්භන්ති, තතො උත්තරි පත්ථෙන්නො මිච්ඡා පත්ථෙය්‍ය. අග්ගසාවකගුණපරමා හි සාවකගුණමරියාදා. තෙසං සාවකගුණානං යදිදං අග්ගසාවකගුණා, න තතො පරං සාවකගුණා නාම අත්ථී. තෙනෙවාහ “යං නත්ථී, තස්ස පත්ථිතත්තා” ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

135. පඤ්චමෙ යස්ස ගුණා ඛතා උපහතා ව, සො ඛතො උපහතො නාම හොතිති ආහ “ගුණානං ඛතත්තා” තිආදි. ඛතත්තාති ඡින්නත්තා. උපහතත්තාති නට්ඨත්තා. තෙනාහ “ඡින්නගුණං නට්ඨගුණන්ති අත්ථො” ති. අපුඤ්ඤස්ස පසවො නාම අත්ථතො පටිලාහොති ආහ “පසවතීති පටිලහති” ති, අත්තනො සන්තානෙ

උප්පාදෙතීති අත්ථො. අනනුපවිසිත්වාති ඤාණෙන අනොගාහෙත්වා. සෙසමෙත්ථ ඡට්ඨාදීති ව සුචිඤ්ඤයානොව.

ආයාචනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(13) 3. දානවග්ගවණ්ණනා

142. තතියස්ස පයමෙ දියතීති දානං, දෙයාධම්මස්සෙනං අධිවචනං. දියති අනෙතාති වා දානං, පරිච්චාගචෙනනායෙනං අධිවචනං. අයං දුච්ඡොපි අත්ථො ඉධාධිජ්ජෙතොති ආහ “දියානකචසෙන දානානී”තිආදි. තත්ථ දියානකචසෙනාති දාතඛිබ්බසෙන. අමතපත්තිපට්ඨදන්ති අමතජ්ජත්තිහෙතුභූතං සම්මාපට්ඨදං.

143-151. දුතියාදීති ව සුචිඤ්ඤයානොව.

දානවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(14) 4. සන්ථාරවග්ගවණ්ණනා

152. චතුත්ථස්ස පයමෙ ආමිසස්ස ව ධම්මස්ස ව අලාහෙන අත්තනො පරස්ස ව අත්තරෙ සම්භවත්තස්ස ඡිද්දස්ස විචරස්ස හෙදස්ස සන්ථරණං පිදහනං සඬගණ්හනං සන්ථාරො. අයඤ්ඨි ලොකසන්තිවාසො අලඛිතමානෙන ආමිසෙන ධම්මෙන වාති ද්විතී ඡිද්දො. තස්ස තං ඡිද්දං යථා න පඤ්ඤායති, එවං පීඨස්ස විය පච්චත්ථරණෙන ආමිසෙන ධම්මෙන ව සන්ථරණං සඬගණ්හනං සන්ථාරොති චුච්චති. එත්ථ ව ආමිසෙන සඬගහො ආමිසසන්ථාරො නාම. තං කරොන්තෙන මාතෘපිතුනං භික්ඛුගතිකස්ස වෙය්‍යාවච්චකරස්ස රඤ්ඤො වොරානඤ්ච අග්ගං අග්ගහෙත්වාපි දාතුං වට්ටති. ආමසිත්වා දින්තෙනි රාජානො ව වොරා ව අනත්ථමිපි කරොන්ති, ජීවිතක්ඛයමිපි පාපෙන්ති. අනාමසිත්වා දින්තෙන අත්තමනා හොන්ති, වොරනාගචත්ථුආදීති චෙත්ථ චත්ථුති කට්ඨකඛිබ්බාති. තාති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථායං (පාරා. 185) විත්ථාරිතාති. සක්කච්චං උද්දෙසදානං පාළිවණ්ණනා ධම්මකථාකථනන්ති එවං ධම්මෙන සඬගහො ධම්මසන්ථාරො නාම.

153-163. දුතියාදීති උත්තානත්ථානොව.

සන්ථාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(15) 5. සමාපත්තිවග්ගවණ්ණනා

164. පඤ්චමස්ස පයමෙ “ඉතො පුබ්බෙ පරිකම්මං පචත්තං, ඉතො පරං භවඬගං මජ්ඣෙ සමාපත්ති”ති එවං සහ පරිකම්මෙන අප්පනාපරිච්ඡෙදප්පජානනා

පඤ්ඤා සමාපත්තිකුසලතා. වුට්ඨානෙ කුසලභාවො වුට්ඨානකුසලතා. පගෙව වුට්ඨානපරිච්ඡේදකඤ්ඤාණන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

165. දුතියෙ උජුනො භාවො අජ්ජවං, අජිම්භතා අකුට්ඨතා අවඤ්ඤාති අත්ථො. අභිධම්මෙපි (ධ. ස. 1346) වුත්තං – “තත්ථ කතමො අජ්ජවො? යා අජ්ජවතා අජිම්භතා අකුට්ඨතා අවඤ්ඤාති, අයං වුච්චති අජ්ජවො”ති. අනජ්ජවඤ්ඤා අජ්ජවජ්ජපටික්ඛෙපෙන වෙදිතබ්බං. ගොමුත්තවඤ්ඤා, වන්දලොච්ඤා, නඤ්ඤාකොට්ඨඤාති හි තයො අනජ්ජවා. එකච්චො හි හික්ඛු පයමවයෙ මජ්ඣිම-පච්ඡිමවයෙ ව එකච්ඡති යා අනෙසනාසු ඡසු ව අගොවරෙසු වරති, අයං ගොමුත්තවඤ්ඤා නාම, ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා පටිපත්ති යා වඤ්ඤාභාවතො. එකො පයමවයෙ පච්ඡිමවයෙ ව චතුපාරිසුද්ධිසිලං පුරෙති, ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො භොති, මජ්ඣිමවයෙ පුරිමසදිසො, අයං වන්දලොච්ඤා නාම, පටිපත්ති යා මජ්ඣිමවයෙ වඤ්ඤාභාවාපත්තිතො. එකො පයමවයෙපි මජ්ඣිමවයෙපි චතුපාරිසුද්ධිසිලං පුරෙති, ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො භොති, පච්ඡිමවයෙ පුරිමසදිසො, අයං නඤ්ඤාකොට්ඨඤා නාම, පරියොසානෙ වඤ්ඤාභාවාපත්තිතො. එකො සබ්බමිපෙතං වඤ්ඤාං පභාය තිසු වයෙසු පෙසලො ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො භොති, තස්ස යො සො උජුභාවො, ඉදං අජ්ජවං නාම, සබ්බත්ථ උජුභාවසිද්ධිතො.

මද්දවන්ති එත්ථ “ලජ්ජව”න්තිපි පයන්ති. එවං පනෙත්ථ අත්ථො – “තත්ථ කතමො ලජ්ජවො? යො හිරියති හිරියතබ්බෙන හිරියති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්ති යා, අයං වුච්චති ලජ්ජවො”ති එවං වුත්තො ලජ්ජභාවො ලජ්ජවං නාම. ඉදං පනෙත්ථ නිබ්බන්ධනං – ලජ්ජතීති ලජ්ජො, හිරිමා, තස්ස භාවො ලජ්ජවං, හිරිති අත්ථො. ලජ්ජා එතස්ස අත්ථීති ලජ්ජී යථා “මාලී මායී”ති, තස්ස භාවො ලජ්ජභාවො, සා එව ලජ්ජා.

166. තතියෙ අධිවාසනඛන්තිති එත්ථ අධිවාසනං වුච්චති බමනං. තඤ්ඤි පරෙසං දුක්ඛං දුරුත්තඤ්ඤා පටිච්චරොධාකරණෙන අත්තනො උපරි ආරොපෙත්වා වාසනතො “අධිවාසන”න්ති වුච්චති. අධිවාසනලක්ඛණා ඛන්ති අධිවාසනඛන්ති. සුච්ඡිලතා සොරච්චං. සා හි සොභනකම්මරතතා. සුච්ඡු වා පාපතො ඔරතභාවො විරතතාති ආහ “සුරතභාවො”ති. තෙනෙව අභිධම්මෙපි (ධ. ස. 1349) –

“තත්ථ කතමං සොරච්චං? යො කායිකො අවිතික්කමො වාචසිකො අවිතික්කමො කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො, ඉදං වුච්චති සොරච්චං, සබ්බොපි සීලසංවරො සොරච්ච”න්ති – ආගතො.

167. චතුත්ථෙ සබ්බලො වුච්චති සණ්ඨවාචො, තස්ස භාවො සාබ්බලං, සණ්ඨවාචතා. තෙනාහ “සණ්ඨවාචාවසෙන සම්මොදමානභාවො”ති. සණ්ඨවාචාවසෙන හි සම්මොදමානස්ස පුග්ගලස්ස භාවො නාම සණ්ඨවාචතා. තෙනෙව අභිධම්මෙ (ධ. ස. 1350) –

“තත්ථ කතමං සාබ්බසං? යා සා වාචා අණ්ඩකා කක්කසා පරකට්ඨකා පරාභිසජ්ජතී කොධසාමන්තා අසමාධිසංවත්තනිකා, තථාරූපිං වාවං පභාය යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුඛා පෙමනීයා හදයඬගමා පොරී බහුජනකන්තා බහුජනමනාපා, තථාරූපිං වාවං භාසිතා හොති, යා තත්ථ සණ්ඨවාචනා සබ්බලවාචනා අඵරුසවාචනා, ඉදං වුව්චති සාබ්බසං” න්ති වුත්තං.

තත්ථ අණ්ඩකාති සදොසෙ සවණෙ රුක්ඛෙ නියාසාසපිණ්ඩො, අභිච්ඡන්තාදීනි වා උට්ඨිතාති අණ්ඩකානීති වදන්ති, ඵෙග්ගුරුක්ඛස්ස පන කුටීතස්ස අණ්ඩාති විය උට්ඨිතා වුණ්ණපිණ්ඩියො වා ගණ්ඨියො වා අණ්ඩකා. ඉධ පන ඛ්‍යාපජ්ජනකක්කසාදිසභාවතො කණ්ටකප්පට්ඨාගෙන වාචා අණ්ඩකාති වුත්තා. පදුමනාලං විය සොතං සංසයමානා පටිසන්ති කක්කසා දට්ඨබ්බා. කොධෙන නිබ්බත්තා තස්ස පරිවාරභූතා කොධසාමන්තා. පුරෙ සංවද්ධනාරී පොරී. සා විය සුකුමාරා මුදුකා වාචා පොරී වියාති පොරී. සණ්ඨවාචනාතිආදිනා තං වාවං පවත්තමානං දස්සෙති.

168. පඤ්චමෙ “අවිහිංසාති කරුණාපුබ්බහාගො”ති එත්තකමෙව ඉධ වුත්තං, දීඝනිකායට්ඨකථාය සඬභිතිසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 3.304) පන “අවිහිංසාති කරුණාපි කරුණාපුබ්බහාගොපි”ති වුත්තං. අභිධම්මෙපි (විභ. 182) “තත්ථ කතමා අවිහිංසා? යා සත්තෙසු කරුණා කරුණායනා කරුණායිතත්තං කරුණාවෙනොවිමුත්ති, අයං වුව්චති අවිහිංසා”ති ආගතං. එත්ථාපි හි යා කාචි කරුණා “කරුණා”ති වුත්තා, කරුණාවෙනොවිමුත්ති පන අප්පනාප්පත්තාව.

සුවිසද්දතො භාවෙ යකාරං ඉකාරස්ස ව උකාරාදෙසං කත්වා අයං නිද්දෙසොති ආහ “සොචඛ්‍යං සුවිභාවො”ති. එත්ථ ව සොචඛ්‍යන්ති සීලවසෙන සුවිභාවොති වුත්තං. දීඝනිකායට්ඨකථාය සඬභිතිසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 3.304) පන “සොචෙය්‍යන්ති මෙත්තාය ව මෙත්තාපුබ්බහාගස්ස ව වසෙන සුවිභාවො”ති වුත්තං. තෙනෙව අභිධම්මෙපි “තත්ථ කතමං සොචඛ්‍යං? යා සත්තෙසු මෙත්ති මෙත්තායනා මෙත්තායිතත්තං මෙත්තාවෙනොවිමුත්ති, ඉදං වුව්චති සොචඛ්‍යං” න්ති නිද්දෙසො කතො. එත්ථාපි හි “මෙත්ති”තිආදිනා යා කාචි මෙත්තා වුත්තා, මෙත්තාවෙනොවිමුත්ති පන අප්පනාප්පත්තාව.

169-171. ඡට්ඨසත්තමඅට්ඨමානි හෙට්ඨා වුත්තනායානෙව.

172. නවමෙ කාමං සම්පයුත්තධම්මෙසු ථීරභාවොපි බලට්ඨො ඵව, පටිපක්ඛෙහි පන අකම්පනීයතං සාතිසයං බලට්ඨොති වුත්තං “මුට්ඨස්සව්චෙ අකම්පනොනා”තිආදි.

173. දසමෙ පච්චනීකධම්මසමනතො සමථො, සමාධීති ආහ “සමථොති විත්තෙකග්ගතා”ති. අනිච්චාදිනා විච්චෙතනාකාරෙන දස්සනතො පස්සනතො විපස්සනා, පඤ්ඤාති ආහ “සඬබාරපරිග්ගාහකඤ්ඤාණං”න්ති.

174. එකාදසමෙ දුස්සීලාන්ති සමාදින්නස්ස සීලස්ස හෙදකරො වීතික්කමො.
දිට්ඨිවිපක්ඛිති “අත්ථි දින්න” න්තිආදිනායප්පවත්තාය සම්මාදිට්ඨියා දුස්සිකා
මිච්ඡාදිට්ඨිති ආහ “දිට්ඨිවිපක්ඛිති මිච්ඡාදිට්ඨි”ති.

175. ද්වාදසමෙ සීලසම්පදාති සබ්බභාගතො තස්ස අනුනතාපත්ති
පරිපුණ්ණභාවො සීලසම්පදා. පරිපුරණත්ථො හෙත්ථ සම්පදාසද්දො. තෙනෙවාහ
“පරිපුණ්ණසීලතා”ති. දිට්ඨිසම්පදාති අත්ථිකදිට්ඨිආදිසම්මාදිට්ඨිපාරිපුර්ණාවෙන
පවත්තං ඤාණං. තඤ්ච කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨිආදිවසෙන පඤ්චවිධං හොතිති
ආහ “තෙන කම්මස්සකතා”ති.

176. තෙරසමෙ සීලවිසුද්ධිති විසුද්ධිං පාපෙතුං සමත්ථං සීලං,
චිත්තවිසුද්ධිආදිපරිවිසුද්ධියා පච්චයො භවිතුං සමත්ථං විසුද්ධසීලන්ති චුත්තං
හොති. සුවිසුද්ධමෙව හි සීලං තස්සා පදට්ඨානං හොති. තෙනාහ “සීලවිසුද්ධිහි
විසුද්ධිසම්පාපකං සීල”න්ති. එත්ථාපි විසුද්ධිසම්පාපකන්ති
චිත්තවිසුද්ධිආදිපරිවිසුද්ධියා සම්පාපකන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො. අභිධම්මෙ (ධ. ස.
1372) පනායං “තත්ථ කතමා සීලවිසුද්ධි? කායිකො අචිතික්කමො වාචසිකො
අචිතික්කමො කායිකවාචසිකො අචිතික්කමො, අයං චුච්චති සීලවිසුද්ධි”ති එවං
විහත්තා.

දිට්ඨිවිසුද්ධිති විසුද්ධිං පාපෙතුං සමත්ථං දස්සනඤාණං දස්සනවිසුද්ධි,
පරමත්ථවිසුද්ධිං නිබ්බානඤ්ච පාපෙතුං උපනෙතුං සමත්ථං කම්මස්සකතඤාණාදි
සම්මාදස්සනන්ති අත්ථො. තෙනාහ “විසුද්ධිසම්පාපිකා...පෙ.... පඤ්චවිධාපි වා
සම්මාදිට්ඨි”ති. එත්ථාපි විසුද්ධිසම්පාපිකාති ඤාණදස්සනවිසුද්ධියා
දස්සනනිබ්බානසංඛාතාය පරමත්ථවිසුද්ධියා ව සම්පාපිකාති එවමත්ථො
දට්ඨබ්බො. අභිධම්මෙ (ධ. ස. 1373) පනායං “තත්ථ කතමා දිට්ඨිවිසුද්ධි?
කම්මස්සකතඤාණං, සච්චානුලොමිකං ඤාණං, මග්ගස්ස මග්ගසමඬ්ඛිස්ස ඤාණං,
එලසමඬ්ඛිස්ස ඤාණ”න්ති එවං චුත්තං.

එත්ථ ව ඉදං අකුසලකම්මං නො සකං, ඉදං පන කම්මං සකන්ති එවං
බ්‍යතිරෙකතො අත්ථයතො ව කම්මස්සකතජානනඤාණං කම්මස්සකතඤාණං.
තිවිධදුච්චරිතඤ්ච අත්තනා කතම්පි පරෙත කතම්පි නො සකකම්මං නාම හොති
අත්ථහඤ්ජනතො, සුවරිතං සකකම්මං නාම අත්ථජනනතො. විපස්සනාඤාණං පන
වච්ඡවච්චඤ්ච අනුලොමෙති, පරමත්ථසච්චඤ්ච න විලොමෙතිති
සච්චානුලොමිකඤාණන්ති චුත්තං. විපස්සනාඤාණඤ්ච ලක්ඛණානි
පටිච්ඡේදකත්ථං ආරම්භකාලෙ “අතිච්චං දුක්ඛං අනත්තා”ති පවත්තං වච්ඡවච්චඤ්ච
අනුලොමෙති, තථෙව පටිච්ඡේදකතො පරමත්ථසච්චං නිබ්බානඤ්ච න විලොමෙති
න විරාධෙති එකන්තෙනෙව සම්පාපනතො.

177. චුද්දසමෙ දිට්ඨිවිසුද්ධිති පයමමග්ගසම්මාදිට්ඨි චුත්තා. යථාදිට්ඨිස්ස ව
පධානන්ති තංසම්පයුත්තමෙව වීරියං. තෙනෙව දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ.

3.304) “දිට්ඨිවිසුද්ධිති ඤාණදස්සනං කමිතං. යථාදිට්ඨස්ස ව පධානන්ති තංසම්පයුත්තමෙව වීරිය”න්ති චූත්තං. එත්ථ හි ඤාණදස්සනන්ති ඤාණභූතං දස්සනං. තෙන දස්සනමග්ගං වදති. තංසම්පයුත්තමෙව වීරියන්ති පයමමග්ගසම්පයුත්තවීරියමාහ. අපිව දිට්ඨිවිසුද්ධිති සබ්බාපි මග්ගසම්මාදිට්ඨි. යථාදිට්ඨස්ස ව පධානන්ති තංසම්පයුත්තමෙව වීරියං. තෙනෙව දීඝනිකායට්ඨකථායං “අපිව පුරිමපදෙන චතුමග්ගඤාණං, පච්ඡිමපදෙන තංසම්පයුත්තං වීරිය”න්ති චූත්තං.

අථ වා දිට්ඨිවිසුද්ධිති කම්මස්සකතඤාණාදිසඬ්ඛාතා සබ්බාපි සම්මාදිට්ඨි චූත්තා. යථාදිට්ඨස්ස ව පධානන්ති යො චෙතසිකො වීරියාරම්භො...පෙ.... සම්මාචායාමොති. අයමෙව පාළියා සමෙති. අභිධම්මෙ හි “දිට්ඨිවිසුද්ධි ඛො පනාති යා පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි. යථාදිට්ඨස්ස ව පධානන්ති යො චෙතසිකො වීරියාරම්භො...පෙ.... සම්මාචායාමො”ති එවමයං දුකො විහත්තො. තෙනෙව අභිධම්මට්ඨකථායං (ධ. ස. අට්ඨ. 1374) “යා පඤ්ඤා පජානනාතිආදීහි හෙට්ඨා චූත්තාති කම්මස්සකතඤාණාදිනෙව චත්තාරි ඤාණාති විහත්තාති. ‘යො චෙතසිකො වීරියාරම්භො’තිආදීහි පදෙහි නිද්දිට්ඨං වීරියං ගහිතං පඤ්ඤාය ලොකියට්ඨානෙ ලොකියං, ලොකුත්තරට්ඨානෙ ලොකුත්තර”න්ති චූත්තං.

ඉධාපි විසුද්ධිසම්පාපිකා චතුමග්ගසම්මාදිට්ඨි, පඤ්චවිධාපි වා සම්මාදිට්ඨි දිට්ඨිවිසුද්ධිති අධිප්පායෙන “දිට්ඨිවිසුද්ධිති විසුද්ධිසම්පාපිකා සම්මාදිට්ඨියෙවා”ති චූත්තං. හෙට්ඨිමමග්ගසම්පයුත්තං වීරියන්ති ඉදං පන “යථාදිට්ඨස්ස ව පධානන්ති පයමමග්ගසම්පයුත්තං වීරියන්ති චූත්ත”න්ති අධිප්පායෙන වදති. එත්ථ ව තංතංභාණකානං මතභෙදෙනායං චණ්ණනාභෙදොති න අට්ඨකථාවචනානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරොධො සඬ්ඛිතබ්බො. අථ යථාදිට්ඨස්ස ව පධානන්ති හෙට්ඨිමමග්ගසම්පයුත්තමෙව වීරියං කස්මා චූත්තන්ති ආහ “තඤ්ඤි තස්සා දිට්ඨියා අනුරූපත්තා”තිආදි. තත්ථ තස්සා දිට්ඨියාති හෙට්ඨිමමග්ගසම්පයුත්තාය දිට්ඨියා. යථාදිට්ඨස්සාති අනුරූපදිට්ඨස්ස කල්‍යාණදිට්ඨස්ස නිබ්බත්තිතප්පකාරදිට්ඨස්ස වා නිබ්බත්තෙනබ්බපධානානුරූපදිට්ඨස්ස යථාදිට්ඨස්සචත්තකිරියස්ස වාති එවම්පෙත්ථ අත්ථං සංවණ්ණයන්ති.

178. පන්තරසමෙ සමත්තං තුස්සනං තිත්ති සන්තුට්ඨි, නත්ථි එතස්ස සන්තුට්ඨිති අසන්තුට්ඨි, අසන්තුට්ඨිස්ස භාවො අසන්තුට්ඨිතා. යා කුසලානං ධම්මානං භාවනාය අසන්තුට්ඨස්ස හියෙයාකමායතා, තස්සා එතං අධිවචනං. තාය හි සමඬ්ඛිභූතො පුග්ගලො සීලං පුරෙත්වා ඤානං උප්පාදෙති, ඤානං ලභිත්වා විපස්සනං ආරහති, ආරද්ධවිපස්සකො අරහත්තං අග්ගහෙත්වා අත්තරා වොසානං නාපජ්ජති, “අලමෙත්තාවතා කතමෙත්තාවතා”ති සඬ්ඛකොචං න පාපුණාති. තෙනාහ “අඤ්ඤානු අරහත්තමග්ගා කුසලෙසු ධම්මෙසු අසන්තුට්ඨිභාවො”ති. තත්ථ අඤ්ඤානු අරහත්තමග්ගාති අරහත්තමග්ගසම්පත්තං විනාති අත්ථො. “අප්පට්ඨානිතා ව පධානස්මි”න්ති ඉදං හෙට්ඨා චූත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙවාති න විහත්තං.

179. සොළසම මුට්ඨා නට්ඨා සති එතස්සාති මුට්ඨස්සති, තස්ස භාවො මුට්ඨස්සව්වන්ති ආහ “මුට්ඨස්සව්වන්ති මුට්ඨස්සතිභාවො”ති. මුට්ඨස්සතිභාවොති ච සතිප්පට්ඨකං ධම්මො, න සතියා අභාවමත්තං. අසම්පජ්ඣන්ති “තත්ථ කතමං අසම්පජ්ඣන්දං? යං අඤ්ඤාණං අදස්සනං...පෙ.... අවිජ්ජාලඛිසි මොහො අකුසලමූල”න්ති (ධ. ස. 1357) එවං චුත්තා අවිජ්ජායෙව. තථා හි විජ්ජාපට්ඨකං අවිජ්ජා විජ්ජාය පහාතබ්බතො, එවං සම්පජ්ඣන්දප්පට්ඨකං අසම්පජ්ඣන්දං. යස්මා පන සම්පජ්ඣන්දප්පට්ඨකං සති තස්ස වසෙන ඤාණස්ස අභාවො හොති, තස්මා චුත්තං “අඤ්ඤාණභාවො”ති.

180. සත්තරසම අපිලාපනලක්ඛණා සතීති උදකෙ ලාබු විය යෙන චිත්තං ආරම්මණෙ පිලචිත්තා විය තිට්ඨති, න ඕගාහති, තං පිලාපනං. න පිලාපනං අපිලාපනං, තං ලක්ඛණං සභාවො එතිස්සාති අපිලාපනලක්ඛණා.

සමාපත්තිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

1. කොට්ඨෙය්‍යාලං

181. ඉතො පරෙසු කොට්ඨගාදීසු උපනන්ධනලක්ඛණොති කුජ්ඣනවසෙන “අක්කොච්ඡි මං අවධි ම”න්තිආදිනා (ධ. ප. 3, 4) චිත්තපරියොනන්ධනලක්ඛණො. පුබ්බකාලිකං කොට්ඨං උපනස්සති බන්ධති, කුජ්ඣනාකාරං පබන්ධති සට්ඨති. ආසාතවත්ථුනා චිත්තං බන්ධන්ති විය හොතීති අපරකාලො කොට්ඨං උපනාහො. සුට්ඨු කතං කාරණං උපකාරො සුකතකාරණං, තස්ස පුබ්බකාරිතාලක්ඛණස්ස ගුණස්ස මක්ඛනං උදකපුඤ්ජනියා විය සරීරානුගතස්ස උදකස්ස පුඤ්ජනං විනාසනං ලක්ඛණමෙතස්සාති සුකතකරණමක්ඛනලක්ඛණො. තථා හි සො පරෙසං ගුණානං මක්ඛනට්ඨෙන මක්ඛොති චුච්චති. බහුස්සුතෙපි පුග්ගලෙ අජ්ඣොත්ථරිංසු, “ඊදිසස්ස ච බහුස්සුතස්ස අනියතා ගහිතා, තච ච මම ච කො විසෙසො”තිආදිනා නයෙන උප්පජ්ජමානො යුගග්ගාහි පලාසොති ආහ “යුගග්ගාහලක්ඛණො පලාසො”ති. තත්ථ යුගග්ගාහො නාම සමුදුරග්ගාහො, අසමිපි අත්තනා සමං කත්වා ගණ්හනං. පලාසතීති පලාසො, පරෙසං ගුණෙ ඩංසිත්වා දන්තෙහි විය ඡින්දිත්වා අත්තනො ගුණෙහි සමෙ කරොතීති අත්ථො.

උසුයනලක්ඛණොති පරෙසං සක්කාරාදීනි බියානලක්ඛණා. මච්ඡෙරස්ස භාවො මච්ඡරියං. තඤ්ච ආවාසමච්ඡරියාදිවසෙන පඤ්චවිධන්ති ආහ “පඤ්චමච්ඡෙරභාවො මච්ඡරිය”න්ති. මච්ඡරායනලක්ඛණන්ති අත්තනො සම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවෙ අසහනලක්ඛණං. කතප්පට්ඨිජාදනලක්ඛණොති කතපාපප්පට්ඨිජාදනලක්ඛණා. කෙරාට්ඨකභාවෙන උප්පජ්ජමානං සාධෙය්‍යන්ති ආහ “කෙරාට්ඨකලක්ඛණං සාධෙය්‍ය”න්ති. අඤ්ඤා ආත්තනො පච්චෙදනපුග්ගලො

කෙරාටිකො නෙකතිකවාණිජොති වදන්ති. කෙරාටිකො හි පුග්ගලො
ආනන්දමච්ඡො විය හොති.

187. යථාහතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙති යථා ආහතං කඤ්චි ආහරිත්වා
යපිතො, එවං අත්තනො කම්මුතා නික්ඛිත්තො නිරයෙ යපිතොයෙවාති අත්ථො.

2. අකුසලපෙය්‍යාලං

191-200. දුක්ඛස්ස වඩ්ඪි ඵතෙසන්ති දුක්ඛවඩ්ඪිකා. යෙ හි දුක්ඛං වඩ්ඪෙන්නි,
පුනප්පුනං උප්පාදෙන්ති, දුක්ඛස්ස වඩ්ඪි තෙසං අත්ථිති එවං වුත්තං. සුඛවඩ්ඪිකාති
ඵත්ථාපි ඵසෙව නයො.

3. විනයපෙය්‍යාලං

201. අත්ථවසෙති වුද්ධිවිසෙසෙ ආනිසංසවිසෙසෙ. තෙසං පන
සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාරණත්තා ආහ “ද්වෙ කාරණානි සන්ධායා”ති. අත්ථොයෙව
වා අත්ථවසො, ද්වෙ අත්ථෙ ද්වෙ කාරණානිති වුත්තං හොති. අථ වා අත්ථො ඵලං
තදධිනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති අත්ථවසො, කාරණන්ති ඵවම්පෙත්ථ අත්ථො
දට්ඨබ්බො. යථා “අනභිජ්ඣා ධම්මපද”න්ති වුත්තෙ අනභිජ්ඣා ඵකො
ධම්මකොට්ඨාසොති අත්ථො හොති. ඵවම්ධාපි සික්ඛාපදන්ති සික්ඛාකොට්ඨාසො
සික්ඛාය ඵකො පදෙසොති අයමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බොති ආහ “සික්ඛාපදං
පඤ්ඤත්තන්ති සික්ඛාකොට්ඨාසො යපිතො”ති.

සඬ්ඝසුට්ඨු නාම සඬ්ඝස්ස සුට්ඨුභාවො “සුට්ඨු දෙවා”ති (පාරා. අට්ඨ. 39)
ආගතට්ඨානෙ විය “සුට්ඨු, හන්තෙ”ති වචනසම්පට්ඨිජනභාවො. තෙනාහ
“සඬ්ඝසුට්ඨුතායාති සඬ්ඝස්ස සුට්ඨුභාවායා”තිආදි. දුම්මඬ්ඤානං පුග්ගලානං
නිග්ගහායාති දුම්මඬ්ඤා නාම දුස්සීලපුග්ගලා. යෙ මඬ්ඤානං ආපාදියමානාපි දුක්ඛෙන
ආපජ්ජන්ති, විතික්කමං කරොන්තා වා කත්වා වා න ලජ්ජන්ති, තෙසං
නිග්ගහත්ථාය. තෙ හි සික්ඛාපදෙ අසති “කිං තුම්හෙහි දිට්ඨං, කිං සුත්තං, කිං අම්හෙහි
කතං, කතරස්මිං වත්ථුස්මිං කතමං ආපත්තිං රොපෙත්වා අම්හෙ නිග්ගණ්හථා”ති
සඬ්ඝං විහෙයෙස්සන්ති, සික්ඛාපදෙ පන සති තෙසං සඬ්ඝො සික්ඛාපදං දස්සෙත්වා
ධම්මෙන විනයෙන සත්ථුසාසනෙන නිග්ගහෙස්සති. තෙන වුත්තං “දුම්මඬ්ඤානං
පුග්ගලානං නිග්ගහායා”ති.

පෙසලානං භික්ඛුනං ඵාසුචිභාරායාති පෙසලානං පියසීලානං භික්ඛුනං
ඵාසුචිභාරත්ථාය. පියසීලා හි භික්ඛු කත්තබ්බාකත්තබ්බං සාවජ්ජානවජ්ජං වෙලං
මරියාදං අජානන්තා සික්ඛත්තයපාරිපුරියා සට්ඨානා කිලමන්ති, උබ්බාළ්භා
හොන්ති, කත්තබ්බාකත්තබ්බං පන සාවජ්ජානවජ්ජං වෙලං මරියාදඤ්ච ඤත්වා
සික්ඛත්තයපාරිපුරියා සට්ඨන්තා න කිලමන්ති, න උබ්බාළ්භා හොන්ති. තෙන තෙසං
සික්ඛාපදප්පඤ්ඤාපනා ඵාසුචිභාරාය සංවත්තති. යො වා දුම්මඬ්ඤානං පුග්ගලානං

නිග්ගහො, ස්වෙව ඵනෙසං ඵාසුචිහාරො. දුස්සීලපුග්ගලෙ නිස්සාය හි උපොසථො න තිට්ඨති, පචාරණා න තිට්ඨති, සඬ්ඝකම්මානි නප්පවත්තන්ති, සාමග්ගී න හොති, හික්ඛු අනෙකග්ගා උද්දෙසපරිපුච්ඡාකම්මට්ඨානාදීනි අනුයුඤ්ඡිතුං න සක්කොන්ති. දුස්සීලෙසු පන නිග්ගහිතෙසු සබ්බොපි අයං උපද්දවො න හොති, තතො පෙසලා හික්ඛු ඵාසු විහරන්ති. එවං “පෙසලානං හික්ඛුනං ඵාසුචිහාරායා”ති එත්ථ ද්විධා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

“න වො අහං, චුන්ද, දිට්ඨධම්මිකානංයෙව ආසවානං සංවරාය ධම්මං දෙසෙමි”ති (දී. නි. 3.182) එත්ථ විවාදමූලභූතා කිලෙසා ආසවාති ආගතා.

“යෙන දෙවුපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඬිගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බපෙ;
තෙ මය්හං ආසවා බ්ණා, විද්ධස්සා විනළිකතා”ති. (අ. නි. 4.36) –

එත්ථ තෙභූමකං කම්මං අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා. ඉධ පන පරුපවාදවිජ්ජපටිසාරවධබන්ධනාදයො වෙව අපායදුක්ඛභූතා ච නානප්පකාරා උපද්දවා ආසවාති ආහ – “දිට්ඨධම්මෙ ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ වීතික්කමපච්චයා පටිලද්ධබ්බාන”න්තිආදි. යදි හි භගවා සික්ඛාපදං න පඤ්ඤාපෙය්‍ය, තතො අසද්ධම්මජ්ජපටිසෙවනඅදින්නාදානපාණාතිපාතාදිහෙතු යෙ උජ්ජජ්ජෙය්‍යං පරුපවාදාදයො දිට්ඨධම්මිකා නානප්පකාරා අනත්ථා, යෙ ච තත්තිමිත්තමෙව නිරයාදිසු නිබ්බත්තස්ස පඤ්ඤවිධබන්ධනකම්මකාරණාදිවසෙන මහාදුක්ඛානුභවනප්පකාරා අනත්ථා, තෙ සන්ධාය ඉදං චුත්තං “දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය සම්පරායිකානං ආසවානං පටිසානායා”ති. දිට්ඨධම්මො චූච්චති පච්චික්කො අත්තභාවො, තත්ථ භවා දිට්ඨධම්මිකා. සම්පරෙතබ්බතො පෙච්ච ගන්තබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො, තත්ථ භවා සම්පරායිකා.

අකුසලවෙරානන්ති පාණාතිපාතාදිපඤ්චදුච්චරිතානං. තානි වෙරකාරණත්තා “වෙරානි”ති චූච්චන්ති, පුග්ගලෙසු පන උජ්ජජ්ජමානානි වෙරානි. තෙ එව වා දුක්ඛධම්මානි හෙට්ඨා චුත්තා වධබන්ධනාදයො. තෙසං පක්ඛුපච්ඡෙදනත්ථායාති තෙසං පාපිච්ඡානං පක්ඛුපච්ඡෙදාය ගණහොජනසදිසං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං. පණ්ඩිතමනුස්සානන්ති ලොකියපරික්ඛකජනානං. තෙ හි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිං ඤත්වා වා යථාපඤ්ඤත්තං පටිපජ්ජමානෙ හික්ඛු දිස්වා වා – “යානි වත ලොකෙ මහාජනස්ස රජ්ජනදුස්සනමුය්හනට්ඨානානි, තෙහි ඉමෙ සමණා සකායපුත්තියා ආරකා විහරන්ති, දුක්කරං වත කරොන්ති, භාරියං වත කරොන්ති”ති පසාදං ආපජ්ජන්ති විනයපිටකෙ පොත්ථකං දිස්වා මිච්ඡාදිට්ඨිකතවෙදිබ්‍රාහ්මණො විය. උපරුපරිපසාදභාවායාති හියෙයා හියෙයා පසාදුප්පාදනත්ථං. යෙපි හි සාසනෙ පසන්නා කුලපුත්තා, තෙපි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිං වා ඤත්වා යථාපඤ්ඤත්තං පටිපජ්ජමානෙ හික්ඛු වා දිස්වා “අහො, අය්‍යා, දුක්කරකාරිනො, යෙ යාවජ්චං එකභත්තං බ්‍රහ්මවරියං විනයසංවරං අනුපාලෙන්ති”ති හියෙයා හියෙයා පසිදන්ති.

සද්ධම්මස්ස විරට්ඨිතත්ථන්ති පරියත්තිසද්ධම්මො, පටිපත්තිසද්ධම්මො, අධිගමසද්ධම්මොති තිවිධස්සපි සද්ධම්මස්ස විරට්ඨිතත්ථං. තත්ථ පිටකත්තයසඤ්ඤානං සබ්බම්පි බුද්ධච්චනං පරියත්තිසද්ධම්මො නාම. තෙරස ධුතගුණා, වුද්දස ඛන්ධකචත්තානි, ද්වෙඅසීති මහාවත්තානි, සීලසමාධිවිපස්සනානි අයං පටිපත්තිසද්ධම්මො නාම. චත්තාරො අරියමග්ගා චත්තාරි ව සාමඤ්ඤඵලානි නිබ්බානඤ්චානි අයං අධිගමසද්ධම්මො නාම. සො සබ්බො යස්මා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සති භික්ඛු සික්ඛාපදඤ්ච තස්ස විහඬගඤ්ච තදත්ථජොතනත්ථං අඤ්ඤඤ්ච බුද්ධච්චනං පරියාපුණන්ති, යථාපඤ්ඤත්තඤ්ච පටිපජ්ජමානා පටිපත්තිං පුරෙත්වා පටිපත්තියා අධිගන්තබ්බං ලොකුත්තරධම්මං අධිගච්ඡන්ති, තස්මා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා විරට්ඨිතිකො හොති.

පඤ්චවිධස්සපි විනයස්සාති තදඬගවිනයාදිවසෙන පඤ්චජ්ජකාරස්ස විනයස්ස. විනයට්ඨකථායං (පාරා. අට්ඨ. 39) පන සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සති සංවරවිනයො ව පහානවිනයො ව සමථවිනයො ව පඤ්ඤත්තිවිනයො වාති චතුබ්බිධොපි විනයො අනුග්ගහිතො හොති උපත්ථම්භිතො සුපත්ථම්භිතො. තෙන වුත්තං “විනයානුග්ගහායා”ති. තත්ථ සංවරවිනයොති සීලසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති පඤ්චවිධොපි සංවරො යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනෝතබ්බානඤ්ච කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො සංවරො, විනයනතො විනයොති වුච්චති. පහානවිනයොති තදඬගජ්ජහානං, වික්ඛම්භනජ්ජහානං, සමුච්ඡෙදජ්ජහානං, පටිපජ්ජසද්ධිජ්ජහානං, නිස්සරණජ්ජහානන්ති පඤ්චවිධම්පි පහානං යස්මා වාගට්ඨෙන පහානං, විනයනට්ඨෙන විනයො, තස්මා පහානවිනයොති වුච්චති. සමථවිනයොති සත්ත අධිකරණසමථා. පඤ්ඤත්තිවිනයොති සික්ඛාපදමෙව. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හි විජ්ජමානාය ඵව සික්ඛාපදසම්භවතො සික්ඛාපදසඬාතො පඤ්ඤත්තිවිනයොති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා අනුග්ගහිතො හොති.

202-230. භික්ඛුනං පඤ්චාති

නිදානපාරාජිකසඬ්ඝාදිසෙසානියතවිත්ථාරුද්දෙසවසෙන පඤ්ච භික්ඛුනං උද්දෙසා. භික්ඛුනීනං චත්තාරොති භික්ඛුනං වුත්තෙසු අනියතුද්දෙසං යපෙත්වා අවසෙසා චත්තාරො.

ඵහිභික්ඛුපසම්පදාති “ඵහි භික්ඛු”ති වචනමත්තෙන පඤ්ඤත්තඋපසම්පදා. භගවා හි ඵහිභික්ඛුභාවාය උපනිස්සයසම්පන්නං පුග්ගලං දිස්වා රත්තපංසුකුලන්තරතො සුවණ්ණචණ්ණං දක්ඛිණහත්ථං නීහරිත්වා බ්‍රහ්මසොසං නිච්ඡාරෙත්තො “ඵහි භික්ඛු, වර බ්‍රහ්මචරියං සම්මා දුක්ඛස්ස අන්තකිරියායා”ති වදති. තස්ස සහෙව භගවතො වචනෙන ගිහිලිඬගං අන්තරධායති, පබ්බජ්ජා ව උපසම්පදා ව රුහති, හණ්ඩු කාසාවචසනො හොති – ඵකං නිවාසෙත්වා ඵකං පාරුපිත්වා ඵකං අංසෙ යපෙත්වා වාමඅංසකුටෙ ආසත්තනීලුප්පලචණ්ණමත්තිකාපත්තො.

“තිව්වරඤ්ච පත්තො ව, වාසි සුචි ව ඛන්ධනං;
 පරිස්සාවනෙන අට්ඨෙතෙ, යුත්තයොගස්ස භික්ඛුනො” ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.215; ම. නි. අට්ඨ. 1.294; 2.349; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.198; භාරා. අට්ඨ. 45 පදනාපනීයවණ්ණනා; අප. අට්ඨ. 1.අවිදුරෙතිදානකථා; බු. වං. අට්ඨ. 27.අවිදුරෙතිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.අවිදුරෙතිදානකථා; මහානි. අට්ඨ. 206)

එවං චුත්තෙහි අට්ඨහි පරික්ඛාරෙහි සරීරෙ පටිමුක්කෙහියෙව වස්සසතිකත්ථෙරො විය ඉරියාපථසම්පත්තො බුද්ධාවරියකො බුද්ධුපජ්ඣායකො සම්මාසම්බුද්ධං වන්දමානොයෙව තිට්ඨති.

සරණගමනුපසම්පදාති “බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි” තිආදිනා නයෙන තික්ඛත්තුං වාවං භින්දිත්වා චුත්තෙහි තීහි සරණගමනෙහි අනුඤ්ඤාතඋපසම්පදා. ඔවාදුපසම්පදාති ඔවාදප්පටිග්ගහණඋපසම්පදා. සා ව “තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං ‘තිබ්බං මෙ භිරොත්තජ්ජං, පච්චුපට්ඨිතං භවිස්සති ථෙරෙසු නවෙසු මජ්ඣිමෙසු’ ති. එවඤ්ඤි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බං. තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං ‘යං කිඤ්චි ධම්මං සුඤ්ඤාමි කුසල්ලපසංහිතං, සබ්බං තං අට්ඨං කත්වා මනසි කරිත්වා සබ්බචෙතසා සමන්තාහරිත්වා ඔහිතසොනො ධම්මං සුඤ්ඤාමි’ ති, එවඤ්ඤි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බං. තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං ‘සාතසහගතා ව මෙ කායගතාසති න විජහිස්සති’ ති, එවඤ්ඤි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බං” තිති (සං. නි. 2.154) ඉමිනා ඔවාදප්පටිග්ගහණෙන මහාකස්සපත්ථෙරස්ස අනුඤ්ඤාතඋපසම්පදා.

පඤ්ඤාකරණුපසම්පදා නාම සොපාකස්ස අනුඤ්ඤාතඋපසම්පදා. භගවා කිර පුබ්බාරාමෙ අනුච්චිකමන්තං සොපාකසාමණෙරං “උද්ධුමාතකසඤ්ඤාති වා, සොපාක, රූපසඤ්ඤාති වා ඉමෙ ධම්මා නානත්ථා නානාඛ්‍යාඤ්ජනා, උදාහු එකත්ථා ඛ්‍යාඤ්ජනමෙව නාන” තිති දස අසුභනිස්සිතෙ පඤ්ඤෙ පුච්ඡි. සො ඛ්‍යාකාසි. භගවා තස්ස සාධුකාරං දත්වා “කතිවස්සොසි, ත්වං සොපාකා” ති පුච්ඡි. සත්තවස්සොහං භගවාති. සොපාක, ත්වං මම සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤානෙක සද්ධිං සංසන්දිත්වා පඤ්ඤෙ ඛ්‍යාකාසිති ආරද්ධවිත්තො උපසම්පදං අනුජාති. අයං පඤ්ඤාකරණුපසම්පදා.

ඤ්ඤත්තිවතුත්ථඋපසම්පදා නාම භික්ඛුනං එතරහි උපසම්පදා. ගරුධම්මුපසම්පදාති ගරුධම්මප්පටිග්ගහණෙන උපසම්පදා. සා ව මහාපජාපතියා අට්ඨගරුධම්මප්පටිග්ගහණෙන අනුඤ්ඤාතා. උභතොසඨ්ඨෙස උපසම්පදා නාම භික්ඛුනියා භික්ඛුනිසඨ්ඨෙතො ඤ්ඤත්තිවතුත්ථෙත, භික්ඛුසඨ්ඨෙතො ඤ්ඤත්තිවතුත්ථෙතාති ඉමෙහි ද්විති කම්මෙහි අනුඤ්ඤාතා අට්ඨවාචිකූපසම්පදා. දුතෙන උපසම්පදා නාම අඬ්ඬකාසියා ගණිකාය අනුඤ්ඤාතා උපසම්පදා.

ඤ්ඤත්තිකම්මං නව යානානි ගච්ඡති කතමානි නව යානානි ගච්ඡති? ඔසාරණං, නිස්සාරණං, උපොසථො, පචාරණා, සම්මුති, දානං, පටිග්ගහං, පච්චුක්කඬ්ඬනං,

කම්මලක්ඛණඤ්ඤෙව නවමන්ති එවං චුත්තානි නව යානානි ගච්ඡති. තත්ථ “සුඤ්ඤානු මෙ, භන්තෙ, සඬ්ඝො, ඉත්ථන්තාමො ඉත්ථන්තාමස්ස ආයස්මතො උපසම්පදාපෙක්ඛො, අනුසිට්ඨො සො මයා, යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්තාමො ආගච්ඡෙය්‍යා, ආගච්ඡාහීති වත්තඛ්ඛො”ති (මහාව. 126) එවං උපසම්පදාපෙක්ඛස්ස ඔසාරණා ඔසාරණා නාම.

“සුඤ්ඤානු මෙ, ආයස්මන්තා, අයං ඉත්ථන්තාමො හික්ඛු ධම්මකල්පිකො, ඉමස්ස නෙව සුත්තං ආගච්ඡති, නො සුත්තවිහඬිගො, සො අත්ථං අසල්ලක්ඛෙන්වා බ්‍යඤ්ජනවිජායාය අත්ථං පටිබාහති. යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්තාමං හික්ඛුං චුට්ඨාපෙත්වා අවසෙසා ඉමං අධිකරණං වූපසමෙය්‍යාමා”ති එවං උබ්බාහිකවිනිච්ඡයෙ ධම්මකල්පිකස්ස හික්ඛුනො නිස්සාරණා නිස්සාරණා නාම.

“සුඤ්ඤානු මෙ, භන්තෙ, සඬ්ඝො, අජ්ජපොසංචො පන්තරසො. යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඬ්ඝො උපොසථං කරෙය්‍යා”ති එවං උපොසථකම්මවසෙන යපිතා ඤත්ති උපොසථො නාම.

“සුඤ්ඤානු මෙ, භන්තෙ, සඬ්ඝො, අජ්ජ පචාරණා පන්තරස්සි. යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඬ්ඝො පචාරෙය්‍යා”ති එවං පචාරණාකම්මවසෙන යපිතා ඤත්ති පචාරණා නාම.

“සුඤ්ඤානු මෙ, භන්තෙ, සඬ්ඝො, ඉත්ථන්තාමො ඉත්ථන්තාමස්ස ආයස්මතො උපසම්පදාපෙක්ඛො. යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්තාමං අනුසාසෙය්‍යා”න්ති, “යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්තාමො ඉත්ථන්තාමං අනුසාසෙය්‍යා”ති, “යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්තාමං අන්තරාශිකෙ ධම්මෙ පුච්ඡෙය්‍යා”න්ති, “යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්තාමො ඉත්ථන්තාමං අන්තරාශිකෙ ධම්මෙ පුච්ඡෙය්‍යා”ති, “යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්තාමං විනයං පුච්ඡෙය්‍යා”න්ති, “යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්තාමො ඉත්ථන්තාමං විනයං පුච්ඡෙය්‍යා”ති, “යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්තාමෙන විනයං පුට්ඨො විස්සජ්ජෙය්‍යා”න්ති, “යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්තාමො ඉත්ථන්තාමෙන විනයං පුට්ඨො විස්සජ්ජෙය්‍යා”ති එවං අත්තානං වා පරං වා සම්මන්තිතුං යපිතා ඤත්ති සම්මුති නාම.

“සුඤ්ඤානු මෙ, භන්තෙ, සඬ්ඝො, ඉදං චීවරං ඉත්ථන්තාමස්ස හික්ඛුනො නිස්සග්ගියං සඬ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං. යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඬ්ඝො ඉමං චීවරං ඉත්ථන්තාමස්ස හික්ඛුනො දදෙය්‍යා”ති, “යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, ආයස්මන්තා ඉමං චීවරං ඉත්ථන්තාමස්ස හික්ඛුනො දදෙය්‍යා”න්ති එවං නිස්සට්ඨචීවරපත්තාදීනං දානං දානං නාම.

“සුඤ්ඤානු මෙ, භන්තෙ, සඬ්ඝො, අයං ඉත්ථන්තාමො හික්ඛු ආපත්තිං සරති විවරති උත්තානිං කරොති දෙසෙති. යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං

ඉන්ටන්තාමස්ස භික්ඛුනො ආපත්තිං පටිග්ගණ්හෙය්‍ය”න්ති, “යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, අහං ඉන්ටන්තාමස්ස භික්ඛුනො ආපතිං පටිග්ගණ්හෙය්‍ය”න්ති, තෙන චත්තබ්බො “පස්සසී”ති? ආම පස්සාමීති. “ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී”ති එවං ආපත්තිප්පටිග්ගහො පටිග්ගහො නාම.

“සුඤ්ඤානං මෙ, ආයස්මන්තා ආවාසිකා, යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, ඉදානි උපොසථං කරෙය්‍යාම, පාතිමොක්ඛං උද්දිසෙය්‍යාම, ආගමෙ කාලෙ පචාරෙය්‍යාමා”ති, තෙ චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු භණ්ඩනකාරකා කලහකාරකා සඬ්ඝෙ අධිකරණකාරකා තං කාලං අනුචසෙය්‍යං, ආවාසිකෙන භික්ඛුනා බ්‍යත්තෙන පටිබලෙන ආවාසිකා භික්ඛු ඤාපෙතබ්බො “සුඤ්ඤානං මෙ, ආයස්මන්තා ආවාසිකා, යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, ඉදානි උපොසථං කරෙය්‍යාම, පාතිමොක්ඛං උද්දිසෙය්‍යාම, ආගමෙ පුණ්හෙ පචාරෙය්‍යාමා”ති එවං කතා පචාරණා පච්චුක්කඩ්ඪනා නාම.

සබ්බෙහෙව එකජ්ඣං සන්තිපතිතබ්බං, සන්තිපතිත්වා බ්‍යත්තෙන භික්ඛුනා පටිබලෙන සඬ්ඝො ඤාපෙතබ්බො “සුඤ්ඤානං මෙ, හත්තෙ, සඬ්ඝො, අම්භාකං භණ්ඩනජාතානං කලහජාතානං විවාදාපන්තානං විහරතං බහු අස්සාමණකං අජ්ඣාචිණ්ණං භාසිතපරික්කන්තං. සචෙ මයං ඉමාහි ආපත්තිහි අඤ්ඤමඤ්ඤං කාරෙස්සාම, සියාපි තං අධිකරණං කක්ඛලන්තාය චාලන්තාය හෙදාය සංවත්තෙය්‍ය. යදි සඬ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඬ්ඝො ඉමං අධිකරණං තිණුචත්ථාරකෙන වූපසමෙය්‍ය යපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජං, යපෙත්වා ගිහිපටිසංයුත්ත”න්ති එවං තිණුචත්ථාරකසමථෙ කතා සබ්බපයමා සබ්බසඬ්ඝාහිකඤ්ඤන්ති කම්මලක්ඛණං නාම.

ඤ්ඤන්තිදුතියං කම්මං සත්ත යානානි ගච්ඡන්ති කතමානි සත්ත යානානි ගච්ඡන්ති? ඔසාරණං, නිස්සාරණං, සම්මුති, දානං, උද්ධරණං, දෙසනං, කම්මලක්ඛණඤ්ඤෙව සත්තමන්ති එවං චුත්තානි සත්ත යානානි ගච්ඡන්ති. තත්ථ වඩ්ඪස්ස ලිච්ඡවිනො පත්තනික්කුජ්ජනවසෙන ඛන්ධකෙ චුත්තා නිස්සාරණා, තස්සෙව පතඋක්කුජ්ජනවසෙන චුත්තා ඔසාරණා ච චෙදිතබ්බො. සීමාසම්මුති තිච්චරෙන අවිජ්ජවාසසම්මුති සන්ථතසම්මුති හත්තුද්දෙසකසෙනාසනග්ගාභාපකභණ්ඩාගාරික-විවරජ්ජටිග්ගහක-විවරභාජක-යාගුභාජක-එලභාජක-බජ්ජභාජක-අජ්ජමත්තකවිස්සජ්ජක-සාටියග්ගාභාපක-පත්තග්ගාභාපක-ආරාමිකපෙසක-සාමණෙරපෙසකසම්මුතීති එතාසං සම්මුතීනං වසෙන සම්මුති චෙදිතබ්බො. කඨිනවිවරදානමතකවිවරදානවසෙන දානං චෙදිතබ්බං. කඨිනුද්ධාරණවසෙන උද්ධාරො චෙදිතබ්බො. කුට්ඨත්ථුචිහාරවත්ථුදෙසනාවසෙන දෙසනා චෙදිතබ්බො. යා පන තිණුචත්ථාරකසමථෙ සබ්බසඬ්ඝාහිකඤ්ඤන්තිඤ්ඤෙව එකෙකස්මිං පක්ඛෙ එකෙකං ඤ්ඤන්තිඤ්ඤාති තිස්සොපි ඤ්ඤන්තියො යපෙත්වා පුන එකස්මිං පක්ඛෙ එකා, එකස්මිං පක්ඛෙ එකාති ද්වෙපි ඤ්ඤන්තිදුතියකම්මවාචා චුත්තා. තාසං වසෙන කම්මලක්ඛණං චෙදිතබ්බං.

ඤාත්විභූත්ථකම්මං සත්ත ධාතානි ගච්ඡති කතමානි සත්ත ධාතානි ගච්ඡති?
 ඔසාරණං, නිස්සාරණං, සම්මුති, දානං, නිග්ගහං, සමනුභාසනං,
 කම්මලක්ඛණඤ්ඤෙව සත්තමන්ති එවං චුත්තානි සත්ත ධාතානි ගච්ඡති. තත්ථ
 තප්පතීයකම්මාදීනං සත්තන්තං කම්මානං වසෙන නිස්සාරණා, තෙසංයෙව ව
 කම්මානං පටිප්පස්සම්භනවසෙන ඔසාරණා වෙදිතබ්බා.
 භික්ඛුනොවාදකසම්මුතිවසෙන සම්මුති වෙදිතබ්බා. පරිවාසදානමානත්තදානවසෙන
 දානං වෙදිතබ්බං. මූලායපටිකස්සනකම්මවසෙන නිග්ගහො වෙදිතබ්බො.
 උක්ඛිත්තානුවත්තකා, අට්ඨ යාවතතියකා, අරිට්ඨො, වණ්ඩකාළී ව ඉමෙන
 යාවතතියකානි ඉමාසං එකාදසන්තං සමනුභාසනානං වසෙන සමනුභාසනා
 වෙදිතබ්බා. උපසම්පදකම්මඅබ්භානකම්මවසෙන කම්මලක්ඛණං වෙදිතබ්බං.

ධම්මසම්මුඛතාතිආදීසු යෙන ධම්මෙන, යෙන චිත්තයෙන, යෙන සත්ථුසාසනෙන
 සඬ්ඝො කම්මං කරොති, අයං ධම්මසම්මුඛතා, චිත්තසම්මුඛතා,
 සත්ථුසාසනසම්මුඛතා. තත්ථ ධම්මොති භූතවත්ථු. චිත්තයොති වොදනා වෙව සාරණා
 ව. සත්ථුසාසනං නාම ඤාත්විසම්පදා වෙව අනුසාවනසම්පදා ව. යාවතිකා භික්ඛු
 කම්මප්පත්තා, තෙ ආගතා හොන්ති, ඡන්දාරහානං ඡන්දො ආහටො හොති,
 සම්මුඛිභූතා නප්පටික්කොසන්ති, අයං සඬ්ඝසම්මුඛතා. යස්ස සඬ්ඝො කම්මං
 කරොති, තස්ස සම්මුඛිභාවො පුග්ගලසම්මුඛතා. සෙසමෙත්ථ චුත්තනයත්තා
 උත්තානත්ථමෙව.

ඉති මනොරථපූරණියා අඬ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

දුක්ඛපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඬ්ගුත්තරනිකායෙ

තික්ඛිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. බාලවග්ගො

1. භයසුත්තවණ්ණනා

1. තික්ඛිපාතස්ස පඨමෙ භයන්ති භීති වෙතසො බ්‍යාධොති ආහ
 “චිත්තත්‍රාසො”ති. උපද්දවොති අන්තරායො. තස්ස පන වික්ඛෙපකාරණත්තා
 චුත්තං “අනෙකග්ගතාකාරො”ති. උපසග්ගොති උපසප්පනං, දෙවතොපපිළාදිනා

අප්පටිකාරවිසානාපත්ති. සා පන යස්මා පටිකාරාභාවෙන විහඤ්ඤමානස්ස කිඤ්චි කාතුං අසමත්ථස්ස ඔසිදනකාරණං, තස්මා චුත්තං “තත්ථ තත්ථ ලග්ගනාකාරො”ති. යථාචුත්තෙ දිවසෙ අනාගච්ඡන්තෙසුති වඤ්චෙත්වා ආගන්තුං නියමිතදිවසෙ අනාගච්ඡන්තෙසු. ද්වාරෙ අග්ගිං දත්වාති බහි අනික්ඛමනත්ථාය ද්වාරෙ අග්ගිං දත්වා.

නලෙහි ඡන්තපට්ච්ඡන්තාති නලෙහි තිණුවිජදනසඬ්ඛෙපෙන උපරි ඡාදෙත්වා තෙහියෙව දාරුකුටිකනියාමෙන පරිතොපි ඡාදිතා. එසෙව නයොති ඉමිතා තිණෙහි ඡන්තනං සෙසසම්භාරානං රුක්ඛමයතඤ්ච අතිදිසති.

විධවජුත්තෙති අත්තභාවොපලක්ඛණං. තෙ හි නිජ්ජිතිකා අවිනීතා අසංයතා යං කිඤ්චි කාරිතො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

භයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ ලක්ඛියති බාලො අයන්ති ඤායති එතෙනාති ලක්ඛණං, කම්මං ලක්ඛණමෙතස්සාති කම්මලක්ඛණොති ආහ “කායද්වාරාදිපචත්තං කම්ම”න්තිආදි. අපදියන්ති දොසා එතෙන රක්ඛියන්ති, ලුයන්ති ඡිජ්ජන්ති වාති අපදානං, සත්තානං සම්මා, මිථිජා වා පචත්තප්පයොගො. තෙන සොහතිති අපදානසොහනී. තෙනාහ “පඤ්ඤා නාමා”තිආදි. අත්තනො වරිතෙනෙවාති අත්තනො වරියාය එව. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. වින්තිසුත්තාදිවණ්ණනා

3-4. තතියෙ එතෙහීති දුච්චිත්තිතවිත්තිතාදීහි. එතෙන ලක්ඛණසද්දස්ස සරණත්ථතමාහ. තානෙවාති ලක්ඛණාති එව. අස්සාති බාලස්ස. බාලො අයන්ති නිමියති සඤ්ජානියති එතෙහීති බාලනිමිත්තාති. අපදානං චුච්චති, විබ්‍යාතං කම්මං, දුච්චිත්තිතවිත්තිතාදීහි ව බාලෙ විබ්‍යාතාති අසාධාරණභාවෙන. තස්මා “බාලස්ස අපදානානී”ති. අභිජ්ඣාදීහි දුට්ඨං දුසිතං වින්තිතං දුච්චිත්තිතං, තං වින්තෙතීති දුච්චිත්තිතවිත්ති. ලොභාදීහි දුට්ඨං භාසිතං මුසාවාදාදිං භාසනීති දුබ්භාසිතභාසී. තෙසංයෙව වසෙන කත්තබ්බතො දුක්කටකම්මං පාණානිපාතාදිං කරොතීති දුක්කටකම්මකාරී. තෙනාහ “වින්තයන්තො”තිආදි. චුත්තානුසාරෙනාති “බාලො අය”න්තිආදිනා චුත්තස්ස අත්ථවචනස්ස “පණ්ඩිතො අයන්ති එතෙහි ලක්ඛියතී”තිආදිනා අනුස්සරණෙන. මනොසුචරිතාදීනං වසෙනාති “වින්තයන්තො අනභිජ්ඣාබ්‍යාපාදසම්මාදස්සනවසෙන සුච්චිත්තිතමෙව වින්තෙතී”තිආදිනා මනොසුචරිතාදීනං තිණ්ණං සුචරිතානං වසෙන යොජෙතබ්බාති. චතුත්ථං චුත්තනායත්තා උත්තානත්ථමෙව.

විත්තිසුත්තාදිවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. අයොනියොසුත්තාදිවශ්ණනා

5-10. පඤ්චමෙ කති නු බො අනුස්සතිට්ඨානානීතිආදි ඡක්කෙ ආවි භවිස්සතීති. එවං විත්තිතන්ති අයොනියො විත්තිතං. අපඤ්භමෙව පඤ්භන්ති කට්ඨෙසීති අපඤ්භමෙව පඤ්භො අයන්ති මඤ්ඤමානො විස්සජ්ජෙසි. දසවිධං බ්‍යඤ්ජනබුද්ධිං අපරිභාපෙත්වාති —

“සිලීලං ධනිතඤ්ච දීඝරස්සං, ගරුකං ලහුකඤ්ච නිග්ගහීතං;
සම්බන්ධං වචන්තීතං විමුක්තං, දසධා බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා පභෙදො”ති. (දී.
නි. අට්ඨ. 1.190; ම. නි. අට්ඨ. 2.291; පරි. අට්ඨ. 485; වි. සඬග. අට්ඨ. 252)

එවං වුත්තං දසවිධං බ්‍යඤ්ජනබුද්ධිං අපරිභාපෙත්වා.

තත්ථ යානකරණානි සිලීලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං සිලීලං,
තානියෙව ධනිතානි අසිලීලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං ධනිතං.
ද්විමත්තකාලං දීඝං, එකමත්තකාලං රස්සං. ගරුකන්ති දීඝමෙව, යං වා
“ආයස්මතො බුද්ධරක්ඛිතත්ථෙරස්සා”ති සංයොගපරං කත්වා වුච්චති, ලහුකන්ති
රස්සමෙව, යං වා “ආයස්මතො බුද්ධරක්ඛිතත්ථෙරස්සා”ති එවං විසංයොගපරං
කත්වා වුච්චති. නිග්ගහීතන්ති යං කරණානි නිග්ගහෙත්වා අවිස්සජ්ජෙත්වා
අවිචට්ඨෙත මුඛෙන සානුනාසිකං කත්වා වත්තබ්බං. සම්බන්ධන්ති යං පරපදෙන
සම්බන්ධිත්වා “තුණ්හස්සා”ති වුච්චති. වචන්තීතන්ති යං පරපදෙන අසම්බන්ධං
කත්වා විච්ඡින්නිත්වා “තුණ්හී අස්සා”ති වුච්චති. විමුක්තන්ති යං කරණානි
අනිග්ගහෙත්වා විස්සජ්ජෙත්වා විචට්ඨෙත මුඛෙන සානුනාසිකං අකත්වා වුච්චති.
දසධා බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා පභෙදොති එවං සිලීලාදිවසෙන බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා
අක්ඛරුප්පාදකචිත්තස්ස දසප්පකාරෙන පභෙදො. සබ්බානි හි අක්ඛරානි
විත්තසමුට්ඨානානි යථාධිජ්ජෙතත්ථබ්‍යඤ්ජනතො බ්‍යඤ්ජනානි ව.

“අට්ඨානං බො එතං, ආවුසො සාරිපුත්තා”තිආදි පඤ්චමෙ ආවි භවිස්සති.
“කති නු බො, ආනන්ද, අනුස්සතිට්ඨානානී”තිආදි පන ඡක්කෙ ආවි භවිස්සති.
ඡට්ඨාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

අයොනියොසුත්තාදිවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

බාලවග්ගවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. රථකාරවග්ගො

1. ඤාතසුත්තවශ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ ඤාතොයෙව පඤ්ඤාතොති ආහ “ඤාතො පඤ්ඤාතො”ති. කස්ස අනනුලොමිකෙති ආහ “සාසනස්සා”ති, සාසනස්ස අනනුලොමිකෙ අප්පතිරූපෙති අත්ථො. ඉදානි අනනුලොමිකසද්දස්ස නිබ්බවනං දස්සෙන්නො “න අනුලොමෙතීති අනනුලොමික”න්ති ආහ. සාසනස්සාති වා සාසනන්ති අත්ථො. සාසනං න අනුලොමෙතීති අනනුලොමිකන්ති එවමෙන්ථ සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. සභාගච්ඡභාගන්ති ලිඛිගතො සභාගච්ඡභාගං. “වියපුග්ගලෙ”ති ආහාති ලිඛිගසභාගෙහි අවිසෙසෙත්වා ආහ. උම්මාදං පාපුණ්ති සො කිර සීලං අධිට්ඨාය පිහිතද්වාරගබ්භෙ සයනපිටියෙ නිසිදිත්වා හරියං ආරබ්භ මෙන්තං භාවෙන්තො මෙන්තාමුඛෙන උප්පන්නෙන රාගෙන අන්ධිකතො හරියාය සන්තිකං ගන්තුකාමො ද්වාරං අසල්ලක්ඛෙන්වා හිත්තිං හින්දිත්වාපි නික්ඛම්තුකාමතාය හිත්තිං පහරන්නො සබ්බරත්තිං හිත්තියුද්ධමකාසි. සෙසමෙන්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

ඤාතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සාරණියසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ චතුපාරිසුද්ධිසීලම්පි පබ්බජ්ජානිස්සිතමෙවාති ඉමිනා පබ්බජ්ජපගතසමනන්තරමෙව චතුපාරිසුද්ධිසීලම්පි සමාදින්නමෙව භොතිති දස්සෙති. මග්ගසන්නිස්සිතානෙව භොත්තිති මග්ගාධිගමත්ථාය පටිපජ්ජිතබ්බත්තා කසිණපරිකම්මාදීනි මග්ගසන්නිස්සිතානෙව භොත්තිති, තස්මා මග්ගග්ගහණෙනෙව තෙසම්පි ගහණං වෙදිතබ්බං, තෙහි විනා මග්ගාධිගමස්ස අසම්භවතොති අධිප්පායො.

අග්ගමග්ගාධිගමෙන අසම්මොහප්පට්ඨෙධස්ස සිබාපත්තත්තා මග්ගධම්මෙසු විය ඵලධම්මෙසුපි සාතිසයො අසම්මොහොති “සයං අභිඤ්ඤා”ති චුත්තං, සාමං ජානිත්වාති අත්ථො. තථා ජානනා පනස්ස සච්ඡිකරණං අත්තපච්චක්ඛකිරියාති “සච්ඡිකත්වා”ති චුත්තං. තෙනාහ “අත්තනාව අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය පච්චක්ඛං කත්වා”ති. තථා සච්ඡිකිරියා වස්ස අත්තනි පටිලාභොති “උපසම්පජ්ජා”ති චුත්තන්ති ආහ “පටිලභිත්වා”ති.

සාරණියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ආසංසසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ සන්නොති එත්ථ සන්න-සද්දො “දීඝං සන්නස්ස යොජන”න්තිආදීසු (ධ. ප. 60) කිලන්තභාවෙ ආගතො. “අයඤ්ච විතක්කො, අයඤ්ච විචාරො සන්නො භොත්ති සම්මා”තිආදීසු (විහ. 576) නිරුද්ධභාවෙ. “අධිගතො ඛො මයායං ධම්මො, ගම්භිරො දුද්දසො දුරනුබොධො සන්නො පණිතො”තිආදීසු (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; සං. නි. 1.172; මහාව. 7-8) සන්නඤාණගොචරතායං. “උපසන්නස්ස සදා සතිමතො”තිආදීසු (උදා. 27)

කිලෙසවූපසමෙ. “සන්තො හවෙ සබ්භි පවෙදයන්ති” තිආදීසු (ධ. ප. 151) සාධුසු. “පඤ්චිමෙ, හික්ඛවෙ, මහාවොරා සන්තො සංවිජ්ජමානා” තිආදීසු (පාරා. 195) අත්ථිභාවෙ. ඉධාපි අත්ථිභාවෙයෙවති ආහ “සන්තොති අත්ථි උපලබ්භන්ති” ති. තත්ථ අත්ථිති ලොකසඬකෙතවසෙන සංවිජ්ජන්ති. අත්ථිභාවො හෙත්ථ පුග්ගලසම්බන්ධෙන චුත්තත්තා ලොකසමඤ්ඤාවසෙනෙව වෙදිතබ්බො, න පරමත්ථවසෙන. අත්ථිති වෙනං නිපාතපදං දට්ඨබ්බං “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා” තිආදීසු (ම. නි. 1.110) විය.

සංවිජ්ජමානාති උපලබ්භමානා. යඤ්භි සංවිජ්ජති, තං උපලබ්භති. තෙනාහ “සංවිජ්ජමානාති තස්සෙව වෙවචන” න්ති. අනාසොති පත්ථනාරහිතො. තෙනාහ “අපත්ථනො” ති. ආසංසති පත්ථෙතීති ආසංසො. වෙණුවෙන්තාදිවිලිවෙහි සුප්පාදිභාජනකාරකා විලිවකාරකා. මිගමච්ඡාදීනං නිසාදනතො නෙසාදා, මාගචිකමච්ඡන්ධාදයො. රථෙසු වම්මෙන නහනකරණතො රථකාරා, ධම්මකාරා. පුඉති කර්මසස්ස නාමං, තං කුසෙන්ති අපනෙන්ති පුක්කුසා, පුප්ඵච්ඡධ්වකා.

දුබ්බණ්ණොති විරූපො. ඔකොට්මකොති ආරොහාභාවෙන හෙට්ඨිමකො, රස්සකායොති අත්ථො. තෙනාහ “ලකුණ්ඩකො” ති. ලකු විය සට්ඨකා විය ඩෙති පචත්තතීති හි ලකුණ්ඩකො, රස්සො. කණති නිමිලතීති කාණො. තං පනස්ස නිමිලනං එකෙන අක්ඛිනා ද්විහිපි වාති ආහ “එකක්ඛිකාණො වා උභයක්ඛිකාණො වා” ති. කුණනං කුණො, හත්ථවෙකල්ලං. තං එතස්ස අත්ථිති කුණි. බඤ්ජො චුච්චති පාදවිකලො. හෙට්ඨිමකායසඬබාතො සරිරස්ස පක්ඛො පදෙසො හතො අස්සාති පක්ඛහතො. තෙනාහ “පීයසප්පි” ති. පදීපෙ පදීපනෙ එතබ්බං නෙතබ්බන්ති පදීපෙයාං, තෙලාදිඋපකරණං.

ආසං න කරොතීති රජ්ජාහිසෙකෙ කනිට්ඨො පත්ථනං න කරොති ජෙට්ඨෙ සති කනිට්ඨස්ස අනධිකාරත්තා. අහිසෙකං අරහතීති අහිසෙකාරහො, න අහිසෙකාරහො කාණකුණිආදිදොසසමන්තාගතො.

සීලස්ස දුට්ඨු නාම නත්ථි, තස්මා අභාවත්ථො ඉධ දු-සද්දොති ආහ “නිස්සීලො” ති. “පාපං පාපෙන සුකර” න්තිආදීසු (උදා. 48; චූළව. 343) විය පාප-සද්දො නිහිනපරියායොති ආහ “ලාමකධම්මො” ති. සීලවිපත්තියා වා දුස්සීලො. දිට්ඨිවිපත්තියා පාපධම්මො. කායවාචාසංවරහෙදෙන වා දුස්සීලො, මනොසංවරහෙදෙන, සතිසංවරාදිහෙදෙන වා පාපධම්මො. අසුද්ධප්පයොගතාය දුස්සීලො, අසුද්ධාසයනාය පාපධම්මො. කුසලසීලවිරහෙන දුස්සීලො, අකුසලසීලසමන්තාගමෙන පාපධම්මො. අසුච්ඡිති අපරිසුද්ධෙහි. සඬකාහි සරිතබ්බසමාවාරොති “ඉමස්ස මඤ්ඤෙ ඉදං කම්ම” න්ති එවං පරෙහි සඬකාය සරිතබ්බසමාවාරො. තෙනාහ “කිඤ්චිදෙවා” තිආදි. අත්තනායෙව වා සඬකාහි සරිතබ්බසමාවාරොති එතෙනපි කම්මසාධනතංයෙව සඬකස්සරසද්දස්ස දස්සෙති. අත්තනො සඬකාය පරෙසං සමාවාරකිරියං සරති ආසඬකති විධාවතීතිපි සඬකස්සරසමාවාරොති එවමෙත්ථ කත්තුසාධනතාපි දට්ඨබ්බො. තස්ස හි ද්වෙ තයො

ජනෙ කටෙන්නෙ දිස්වා “මම දොසං මඤ්ඤෙ කටෙන්නි” ති තෙසං සමාවාරං සඬිකාය සරති ධාවති.

එවංපටිඤ්ඤාති සලාකග්ගහණාදීසු “කිත්තකා විහාරෙ සමණා” ති ගණනාය ආරද්ධාය “අහම්පි සමණො, අහම්පි සමණො” ති පටිඤ්ඤං දත්වා සලාකග්ගහණාදීති කරොතීති සමණො අහන්ති එවංසමණප්පටිඤ්ඤො. සුම්භකපත්තධරෙති මත්තිකාපත්තධරෙ. පුත්තීනා කම්මෙනාති සංකිලිට්ඨකම්මෙන, නිග්ගුණනාය වා ගුණසාරවිරහිත්තා අන්තොපුත්ති. කසම්බුකච්චරො ජාතො සඤ්ජාතො අස්සාති කසම්බුජාතොති ආහ “සඤ්ජාතරාගාදිකච්චරො” ති. අථ වා කසම්බු චුච්චති තිත්තකුණපකසටං උදකං, ඉමස්මිඤ්ච සාසනෙ දුස්සිලො නාම ජිගුච්ඡනීයත්තා තිත්තකුණපඋදකසදිසො, තස්මා කසම්බු විය ජාතොති කසම්බුජාතො. ලොකුත්තරධම්මඋපනිස්සයස්ස නත්ථිතායාති යත්ථ පතිට්ඨිතෙන සක්කා භවෙය්‍ය අරහත්තං ලද්ධං, තස්සා පතිට්ඨාය හින්තත්තා චුත්තං. මහාසීලස්මිං පරිපූරකාරිතායාති යත්ථ පතිට්ඨිතෙන සක්කා භවෙය්‍ය අරහත්තං පාපුණ්තුං, තස්මිං පරිපූරකාරිතාය.

ආසංසපුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ චතුභි සඬිගභවත්ථුභීති

දානපියවචනඅත්ථවරියාසමානත්තතාසඬිබාතෙහි චතුභි සඬිගභකාරණෙහි. චක්කං චත්තෙතීති ආණාවක්කං පචත්තෙති. චක්කන්ති වා ඉධ රත්තචක්කං වෙදිතබ්බං. අයඤ්භි චක්කසද්දො සම්පත්තියං, ලක්ඛණෙ, රථඬිගෙ, ඉරියාපටෙ, දානෙ, රත්තධම්මබුරචක්කාදීසු ව දිස්සති. “චත්තාරිමානි, හික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමනුස්සාන”න්තිආදීසු (අ. නි. 4.31) හි සම්පත්තියං දිස්සති. “පාදතලෙසු චක්කානි ජාතානී” ති (දී. නි. 2.35; 3.204) එත්ථ ලක්ඛණෙ. “චක්කං ච චහතො පද”න්ති (ධ. ප. 1) එත්ථ රථඬිගෙ. “චතුචක්කං නවද්වාර”න්ති (සං. නි. 1.29) එත්ථ ඉරියාපටෙ. “දදං භුඤ්ජ මා ව පමාදො, චක්කං චත්තය සබ්බපාණින්”න්ති (ජා. 1.7.149) එත්ථ දානෙ. “දිබ්බං චක්කරත්තං පාතුරහොසී” ති (දී. නි. 2.243) එත්ථ රත්තචක්කෙ. “මයා පචත්තිතං චක්ක”න්ති (සු. නි. 562) එත්ථ ධම්මචක්කෙ. “ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, චක්කං භමති මත්ථකෙ” ති (ජා. 1.5.103) එත්ථ බුරචක්කෙ. “බුරපරියන්තෙන චක්කෙනා” ති (දී. නි. 1.166) එත්ථ පහරණචක්කෙ. “අසනිව්චක්ක”න්ති (දී. නි. 3.61) එත්ථ අසනිමණ්ඩලෙ. ඉධ පනායං රත්තචක්කෙ දට්ඨබ්බො.

කිත්තාවතා පනායං චක්කවත්ති නාම හොති? එකඬිගුලද්වඬිගුලමත්තම්පි චක්කරත්තං ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පචත්තති. සබ්බචක්කවත්තිනඤ්භි නිසින්තාසනතො උට්ඨන්ත්වා චක්කරත්තසම්පං ගන්ත්වා හත්ථිසොණ්ඩසදිසපනාලිං සුවණ්ණහිඬිගාරං උක්ඛිපිත්වා උදකෙන අබ්භුක්කිරිත්වා

“අභිච්ඡිනාතු භවං චක්කරතන” න්ති චචනසමනන්තරමෙව වෙහාසං
 අඛ්භුග්ගන්ත්වා චක්කරතනං පවත්තතීති. යස්ස පවත්තිසමකාලමෙව, සො රාජා
 චක්කවත්ති නාම භොති.

ධම්මොති දසකුසලකම්මපථධම්මො, දසවිධං වා චක්කවත්තිවත්තං. දසවිධෙ වා
 කුසලධම්මෙ අගරහිතෙ වා රාජධම්මෙ නියුත්තොති ධම්මීකො. තෙන ච ධම්මෙන
 සකලලොකං රඤ්ජෙතීති ධම්මරාජා. ධම්මෙන වා ලද්ධරජ්ජත්තා ධම්මරාජා.
 චක්කවත්තිහි ධම්මෙන ඤායෙන රජ්ජං අධිගච්ඡති, න අධම්මෙන. දසවිධෙන
 චක්කවත්තිවත්තෙනාති දසප්පභෙදෙන චක්කවත්තිනං වත්තෙන.

කිං පන තං දසවිධං චක්කවත්තිවත්තන්ති? වුව්වතෙ –

“කතමං පන තං, දෙව, අරියං චක්කවත්තිවත්තන්ති? තෙන හි ත්වං,
 තාත, ධම්මංයෙව නිස්සාය ධම්මං සක්කරොන්තො ධම්මං ගරුං කරොන්තො
 ධම්මං මානෙන්තො ධම්මං පූජෙන්තො ධම්මං අපවායමානො ධම්මද්ධපො
 ධම්මකෙතු ධම්මාධිපතෙයො ධම්මිකං රක්ඛාවරණගුත්තිං සංවිදහස්සු
 අන්තොජනස්මිං බලකායස්මිං ඛත්තියෙසු අනුයන්තෙසු
 බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු නෙගමජානපදෙසු සමණබ්‍රාහ්මණෙසු මිගපක්ඛිසු. මා ව
 තෙ, තාත, විජිතෙ අධම්මකාරො පවත්තිත්ථ. යෙ ව තෙ, තාත, විජිතෙ අධනා
 අස්සු, තෙසඤ්ච ධනමනුජ්ජදෙය්‍යාසි. යෙ ව තෙ, තාත, විජිතෙ
 සමණබ්‍රාහ්මණා මදප්පමාදා පටිවිරතා ඛත්තිසොරච්චෙ නිව්ට්ඨා එකමත්තානං
 දමෙන්නි, එකමත්තානං සමෙන්නි, එකමත්තානං පරිනිබ්බාපෙන්නි. තෙ
 කාලෙන කාලං උපසඬ්ඛිතත්වා පරිපුච්ඡෙය්‍යාසි පරිග්ගණ්භෙය්‍යාසි – ‘කිං,
 භන්තෙ, කුසලං කිං අකුසලං, කිං සාවජ්ජං කිං අනවජ්ජං, කිං සෙවිතබ්බං කිං
 න සෙවිතබ්බං, කිං මෙ කරියමානං දීඝරත්තං අභිතාය දුක්ඛාය අස්ස, කිං වා
 පන මෙ කරියමානං දීඝරත්තං භිතාය සුඛාය අස්සා’ති. තෙසං සුත්වා යං
 අකුසලං, තං අභිනිවජ්ජෙය්‍යාසි, යං කුසලං, තං සමාදාය වත්තෙය්‍යාසි. ඉදං
 බො, තාත, තං අරියං චක්කවත්තිවත්ත” න්ති –

එවං චක්කවත්තිසුත්තෙ (දී. නි. 3.84) ආගතනයෙන අන්තොජනස්මිං බලකායෙ
 එකං, ඛත්තියෙසු එකං, අනුයන්තෙසු එකං, බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු එකං,
 නෙගමජානපදෙසු එකං, සමණබ්‍රාහ්මණෙසු එකං, මිගපක්ඛිසු එකං,
 අධම්මකාරජ්ජට්ඨකපො එකං, අධනානං ධනානුජ්ජදානං එකං, සමණබ්‍රාහ්මණ
 උපසඬ්ඛිතත්වා පඤ්ඤාපුච්ඡනං එකන්ති එවමෙවං තං චක්කවත්තිවත්තං දසවිධං
 භොති. ගහපතිකෙ පන පක්ඛිජාතෙ ව විසුං කත්වා ගණන්තස්ස ද්වාදසවිධං
 භොති.

අඤ්ඤථා වත්තිතුං අදෙන්තො සො ධම්මො අධිට්ඨානං එතස්සාති තදධිට්ඨානං.
 තෙන තදධිට්ඨානෙන වෙතසා. සක්කරොන්තොති ආදරකිරියාවසෙන කරොන්තො.
 තෙනාහ “යථා”තිආදි. ගරුං කරොන්තොති පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුකරණවසෙන

ගරුං කරොන්තො. තෙනෙවාහ “තස්මිං ගාරවුප්පත්තියා”ති.
 ධම්මාධිපතිභූතාගතභාවෙනාති ඉමිනා යථාචුත්තධම්මස්ස ජෙට්ඨකභාවෙන
 පුරිමතරං අත්තභාවෙසු සක්කච්චං සමුපචිතභාවං දස්සෙති. ධම්මවසෙනෙව ච
 සබ්බකිරියානං කරණෙනාති එතෙන යානනිසජ්ජාදීසු
 යථාචුත්තධම්මනින්නපොණ්ණපබ්භාරභාවං දස්සෙති. අස්සාති රක්ඛාවරණගුත්තියා.
 පරං රක්ඛන්තොති අඤ්ඤං දිට්ඨධම්මිකාදිඅනත්ථතො රක්ඛන්තො. තෙනෙව
 පරරක්ඛසාධනෙන ඛන්තිආදිගුණෙන අත්තානං තතො එව රක්ඛති.
 මෙත්තචිත්තතාති මෙත්තචිත්තතාය. නිවාසනපාරුපනගෙහාදීනි
 සිතුණ්හාදිජ්ජපට්ඨාහනෙන ආවරණං.

අන්තොජනස්මිත්ති අබ්භන්තරභූතෙ පුත්තදාරාදිජනෙ. සීලසංවරෙ
 පතිට්ඨාපෙන්තොති ඉමිනා රක්ඛං දස්සෙති. වත්ථගන්ධමාලාදීනි වස්ස දදමානොති
 ඉමිනා ආවරණං, ඉතරෙන ගුත්තිං. සම්පදානෙනපීති පි-සද්දෙන සීලසංවරෙසු
 පතිට්ඨාපනාදීනං සම්පිණ්ඨෙති. එස නයො පරෙසුපි පි-සද්දග්ගහණෙ. නිගමො
 නිවාසො එතෙසන්ති නෙගමා. එවං ජානපදාති ආහ “තථා
 නිගමවාසිනො”තිආදිනා.

රක්ඛාවරණගුත්තියා කායකම්මාදීසු සංවිදහනං යපනං නාම තදුපදෙසොයෙවාති
 චුත්තං “කථෙත්වා”ති. එතෙසුති පාළියං චුත්තෙසු සමණාදීසු. පටිවත්තෙතුං න
 සක්කා ඛිණානං කිලෙසානං පුන අනුප්පජ්ජනතො. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සවෙනනසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ ඉසයො පතන්ති සන්තිපතන්ති එත්ථාති ඉසිපතනන්ති ආහ
 “බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසඬ්ඛාතාන”න්තිආදි. සබ්බප්පකරණාති සජ්ජෙත්ථාති සබ්බාති
 රුක්ඛස්ස ඡෙදනතච්ඡනාදියාධනාති උපකරණාති රඤ්ඤා ආණත්තදිවසෙයෙව
 සජ්ජෙත්ථා. නානා කරියති එතෙනාති නානාකරණං, නානාභාවොති ආහ
 “නානත්ත”න්ති. නෙසන්ති සරලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ “න එස”න්ති.
 තථා අත්ථෙසන්ති එත්ථාපීති ආහ “අත්ථි එස”න්ති. පවත්තනත්ථං අභිසඬ්ඛරණං
 අභිසඬ්ඛාරො, තස්ස ගති වෙගසා පවත්ති. තං සන්ධායාහ “පයොගස්ස ගමන”න්ති.

සගණ්ඨාති බුද්ධානුබුද්ධකගණ්ඨා. තෙනාහ “උණ්ණතොණතට්ඨානසුත්තා”ති.
 සකසාවාති සකසටා. තෙනාහ “පුතිසාරෙනා”තිආදි. එවං ගුණපතනෙන පතිතාති
 යථා තං චක්කං නාභිඅරනෙමීනං සදොසතාය න පතිට්ඨාසි, එවමෙකච්චෙ පුග්ගලා
 කායවඬ්ඛාදිවසෙන සදොසතාය ගුණපතනෙන පතිතා සකට්ඨානෙ න තිට්ඨන්ති.
 එත්ථ ච ඵරුසවාචාදයොපි අපායගමනියා සොතාපත්තිමග්ගෙනෙව පභියන්තීති
 දට්ඨබ්බා.

සවෙනනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අපණ්ණකසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙ චිරජ්ඣනකිරියා නාම පච්ඡා සමාදානබ්බතාය

අපණ්ණකප්පයොගසමාදානා විය හොති, අචිරජ්ඣනකිරියා පන පච්ඡා අසමාදානබ්බතාය අනුනාති තංසමඨගිපුග්ගලො අපණ්ණකො, තස්ස භාවො අපණ්ණකතාති ආහ “අපණ්ණකපට්ඨපදන්ති අචිරද්ධපට්ඨපද”න්තිආදි. යස්මා සා අධිජ්ජෙතත්ථසාධනෙන එකංසිකා වට්ටතො නියායානාවහා, තත්ථ ච යුත්තියුත්තා අසාරාපගතා අචිරුද්ධතාය අපච්චනිකා අනුලොමිකා අනුධම්මභූතා ව, තස්මා චුත්තං “එකංසපට්ඨපද”න්තිආදි. න තක්කග්ගාහෙන වා නයග්ගාහෙන වාති තක්කග්ගාහෙන වා පට්ඨන්තො න හොති නයග්ගාහෙන වා අපණ්ණකපට්ඨපදං පට්ඨන්තො. තත්ථ තක්කග්ගාහෙන වාති ආවරියං අලභිත්වා “එවං මෙ සුගති, නිබ්බානං වා භවිස්සති”ති අත්තනො තක්කග්ගහණමත්තෙන. නයග්ගාහෙනාති පච්චක්ඛතො අදිස්වා නයතො අනුමානතො ගහණෙන. එවං ගහෙත්වා පට්ඨන්තොති තක්කමත්තෙන, නයග්ගාහෙන වා පට්ඨන්තො. පණ්ඩිතසත්ථවාහො විය සම්පත්තිහි න පරිභායතීති යොජනා.

යං සන්ධාය චුත්තන්ති පරිභානඤ්ච අපරිභානඤ්ච සන්ධාය ජාතකෙ (ජා. 1.1.1) චුත්තං. අයං පනෙත්ථ ගාථාය අත්ථයොජනා – අපණ්ණකං යානං අචිරද්ධකාරණං නියායානිකකාරණං එකෙ බොධිසත්තප්පමුඛා පණ්ඩිතමනුස්සා ගණ්හිංසු. යෙ පන තෙ බාලසත්ථවාහපුත්තප්පමුඛා තක්කිකා ආහු, තෙ දුතියං සාපරාධං අනෙකංසිකං යානං අනියායානිකං කාරණං අග්ගහෙසුං, තෙ කණ්හපට්ඨපදං පට්ඨන්තා. තත්ථ සුක්කපට්ඨපදා අපරිභානිපට්ඨපදා, කණ්හපට්ඨපදා පරිභානිපට්ඨපදා, තස්මා යෙ සුක්කපට්ඨපදං පට්ඨන්තා, තෙ අපරිභිනා සොත්ථිභාවං පත්තා. යෙ පන කණ්හපට්ඨපදං පට්ඨන්තා, තෙ පරිභිනා අනායබ්බසනං ආපන්නාති ඉමමත්ථං භගවා අනාථපිණ්ඩිකස්ස ගහපතිනො වත්වා උත්තරි ඉදමාහ “එතදඤ්ඤාය මෙධාවී, තං ගණ්හෙ යදපණ්ණක”න්ති.

තත්ථ එතදඤ්ඤාය මෙධාවීති මෙධාති ලද්ධනාමාය විසුද්ධාය උත්තමාය පඤ්ඤාය සමන්තාගතො කුලපුත්තො එතං අපණ්ණකං යානං දුතියඤ්චාති ද්විසු අතක්කග්ගාහතක්කග්ගාහසඬ්ඛාතෙසු යානෙසු ගුණදොසං චුද්ධිභානිං අත්ථානත්ථං ඤත්වාති අත්ථො. තං ගණ්හෙ යදපණ්ණකන්ති යං අපණ්ණකං එකංසිකං සුක්කපට්ඨපදාඅපරිභානියපට්ඨපදාසඬ්ඛාතං නියායානිකකාරණං, තදෙව ගණ්හෙයා. කස්මා? එකංසිකාදිභාවතොයෙව. ඉතරං පන න ගණ්හෙයා. කස්මා? අනෙකංසිකාදිභාවතොයෙව.

යවන්ති තාය සත්තා අමිස්සිතාපි සමානජාතිතාය මිස්සිතා විය හොත්තිති යොති. සා පන අත්ථතො අණ්ඩාදිඋප්පත්තිට්ඨානවිසිට්ඨො ඛන්ධානං භාගසො පවත්තිවිසෙසොති ආහ “ඛන්ධකොට්ඨාසො යොනි නාමා”ති. කාරණං යොනි නාම, යොනීති තං තං එලං අනුපච්ඡිකඤාණසම්භාරෙහි දුරවගාධහෙදතාය මිස්සිතං විය හොතීති. යතො එකත්තනයෙන සො එවායන්ති බාලානං මිච්ඡාගාහො.

පස්සාවමග්ගො යොනි නාම යවන්ති තාය සත්තා යොනිසම්බන්ධෙන මිස්සිතා
හොන්තිති. පග්ගහිතා අනුට්ඨානෙන, පුනප්පුනං ආසෙවනාය පරිපුණ්ණා.

“චක්ඛුතොපි” තිආදිමහි පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිවිථිසු
තදනුගතමනොවිඤ්ඤාණවිථිසු ච කිඤ්චාපි කුසලාදීනං පවත්ති අත්ථි,
කාමාසවාදයො එව පන චණුතො යුසං විය පග්ගරනකඅසුචිභාවෙන සන්දන්ති,
තස්මා තෙ එව “ආසවා” ති වුවිවන්ති. තත්ථ හි පග්ගරනකඅසුචිමහි ආසවසද්දො
නිරුල්ලොති. ධම්මතො යාව ගොත්‍රභූති තතො පරං මග්ගඵලෙසු අප්පවත්තනතො
වුත්තං. එතෙ හි ආරම්මණකරණවසෙන ධම්මෙ ගච්ඡන්ති තතො පරං න ගච්ඡන්ති.
නනු තතො පරං භවඩ්ගාදීනිපි ගච්ඡන්තිති වෙ? න, තෙසම්පි පුබ්බෙ ආලම්බිතෙසු
ලොකියධම්මෙසු සාසවභාවෙන අන්තොගධත්තා තතො පරතාභාවතො. එත්ථ ච
ගොත්‍රභුවවනෙන ගොත්‍රභුවොදානඵලසමාපත්තිපුරෙවාරිකපරිකම්මානි වුත්තානීති
වෙදිතබ්බාති. පයමමග්ගපුරෙවාරිකමෙව වා ගොත්‍රභු අවධිනිදස්සනභාවෙන ගහිතං,
තතො පරං පන මග්ගඵලසමානතාය අඤ්ඤෙසු මග්ගෙසු මග්ගවිථියං
සමාපත්තිවිථියං නිරොධානන්තරඤ්ච පවත්තමානෙසු ඵලෙසු නිබ්බානෙ ව
ආසවානං පවත්ති නිවාරිතාති වෙදිතබ්බං. සවන්තීති ගච්ඡන්ති,
ආරම්මණකරණවසෙන පවත්තන්තීති අත්ථො. අවධිඅත්ථො ආ-කාරො, අවධි ව
මරියාදානිවිධිහෙදතො දුට්ඨො. තත්ථ මරියාදං කිරියං බහි කත්වා පවත්තති යථා
“ආපාටලීපුත්තං වුට්ඨො දෙවො” ති. අහිවිධි පන කිරියං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තති යථා
“ආභවග්ගං භගවතො යසො පවත්තති” ති. අහිවිධිඅත්ථො වායමා-කාරො ඉධ
ගහිතොති වුත්තං “අන්තොකරණත්ථො” ති.

මදිරාදයොති ආදි-සද්දෙන සින්ධවකාදම්බරිකාපොතිකාදීනං සඬගහො
දට්ඨබ්බො. චිරපාරිවාසියට්ඨො චිරපරිවුට්ඨතා පුරාණභාවො. අවිජ්ජා
නාහොසිතිආදීති එත්ථ ආදි-සද්දෙන “පුරිමා, හික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති
භවතණ්හායා” ති (අ. නි. 10.62) ඉදං සුත්තං සඬගහිතං. අවිජ්ජාසවභවාසවානං
චිරපරිවුට්ඨතාය දස්සිතාය තබ්භාවභාවිතො කාමාසවස්ස චිරපරිවුට්ඨතා දස්සිතාව
හොති. අඤ්ඤෙසු ච යථාවුත්තෙ ධම්මෙ ඔකාසඤ්ච ආරම්මණං කත්වා
පවත්තමානෙසු මානාදීසු විජ්ජමානෙසු අත්තත්තනියාදිග්ගභවසෙන අහිබ්‍යාපනං
මදකරණවසෙන ආසවසදිසතා ච එතෙසංයෙව, න අඤ්ඤෙසන්ති එතෙස්වෙව
ආසවසද්දො නිරුල්ලොති දට්ඨබ්බො. ආයතං අනාදිකාලිකත්තා. පසවන්තීති
ඵලන්ති. න හි කිඤ්චි සංසාරදුක්ඛං අත්ථි, යං ආසවෙහි විනා උප්පජ්ජෙය්‍ය. පුරිමානි
වෙන්ථාති එතෙසු වතුසු අත්ථවිකප්පෙසු පුරිමානි තිණි. යත්ථාති යෙසු
සුත්තාහිධම්මප්පදෙසෙසු. තත්ථ යුජ්ජන්ති කිලෙසෙසුයෙව යථාවුත්තස්ස
අත්ථත්තයස්ස සම්භවතො. පච්ඡිමං කම්මෙපිති පච්ඡිමං “ආයතං වා සංසාරදුක්ඛං
සවන්ති පසවන්ති” ති වුත්තනිබ්බවනං කම්මෙපි යුජ්ජති දුක්ඛප්පසවනස්ස
කිලෙසකම්මසාධාරණත්තා.

දිට්ඨධම්මා වුවිවන්ති පච්චක්ඛන්තා බන්ධා, දිට්ඨධම්මෙ භවා දිට්ඨධම්මිකා.
විවාදමූලභූතාති විවාදස්ස මූලකාරණභූතා

කොටුපනාහමක්බපලාසඉස්සාමච්ඡරියමායාසාධේයාථම්හසාරම්භමානාතිමානා. යෙන දෙවුපපත්‍යස්සාති යෙන කම්මකිලෙසප්පකාරෙන ආසවෙන දෙවෙසු උපපත්ති නිබ්බන්ති අස්ස මය්හන්ති සම්බන්ධො. ගන්ධබ්බො වා විහඬිගමො ආකාසවාරි අස්සන්ති විහන්තිං විපරිණාමෙන්වා යොජෙතබ්බං. එත්ථ ච යක්ඛගන්ධබ්බවිනිමුත්තා සබ්බා දෙවතා දෙවග්ගහණෙන ගහිතා. නළො වුවුවති මූලං, තස්මා විනළිකතාති විගතනළා විගතමූලා කතාති අත්ථො. අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මාති අකුසලකම්මතො අවසෙසා අකුසලා ධම්මා ආසවාති ආගතාති සම්බන්ධො.

පටිඝාතායාති පටිසෙධනාය. පරුපවාද...පෙ.... උපද්දවාති ඉදං යදි හගවා සික්ඛාපදං න පඤ්ඤාපෙය්‍ය, තතො අසද්ධම්මප්පටිසෙවනඅදිත්තාදානපාණාතිපාතාදිහෙතු යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං පරුපවාදාදයො දිට්ඨධම්මිකා නානප්පකාරා අනත්ථා, යෙ ච තන්තිමිත්තමෙව නිරයාදිසු නිබ්බන්තස්ස පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණාදිවසෙන මහාදුක්ඛානුභවාදිප්පකාරා අනත්ථා, තෙ සන්ධාය වුත්තං.

තෙ පනෙතෙති එතෙ කාමරාගාදිකිලෙසතෙභුමකකම්මපරුපවාදාදිඋප්පද්දවප්පකාරා ආසවා. යත්ථාති යස්මිං විනයාදිපාළිප්පදෙසෙ. යථාති යෙන දුට්ඨාදිප්පකාරෙන අවසෙසෙසු ච සුත්තන්තෙසු තිධා ආගතාති සම්බන්ධො. නිරයං ගමෙන්තිති නිරයගාමිනියා. ඡක්කනිපාතෙති ඡක්කනිපාතෙ ආහුනෙය්‍යසුත්තෙ (අ. නි. 6.58). තත්ථ හි ආසවා ඡධා ආගතා.

සරසහෙදොති බණ්කනිරොධො. බිණාකාරොති අවිචන්තාය බිණතා. ආසවා බියන්ති පහියන්ති එතෙනාති ආසවක්ඛයො, මග්ගො. ආසවානං බයන්තෙ උප්පජ්ජනතො ආසවක්ඛයො, එලං. ආසවක්ඛයෙන පත්තබ්බතො ආසවා බියන්ති එත්ථාති ආසවක්ඛයො, නිබ්බානං. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.557-560) විත්ථාරිතො, තස්මා තත්ථ, තං සංවණ්ණනාය ච වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

තථාති ඉමිනා විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතතං උපසංහරති. කුසලප්පවත්තිං ආවරන්ති නිවාරෙන්තිති ආවරණියා. පුරිමප්පවත්තිවසෙනාති නිද්දොක්කමනතො පුබ්බෙ කම්මට්ඨානස්ස පවත්තිවසෙන. යපෙත්ථාති හත්ථගතං කිඤ්චි යපෙන්තො විය කම්මට්ඨානං සතිසම්පජ්ඤ්ඤවසෙන යපෙත්ථා කම්මට්ඨානමෙව මනසිකරොන්තො නිද්දං ඔක්කමති, ඤානසමාපන්තො විය යථාපරිච්ඡින්නෙනෙව කාලෙන පබුජ්ඣමානො කම්මට්ඨානං යපිතට්ඨානෙ ගණ්හන්තොයෙව පබුජ්ඣති නාම. තෙන වුත්තං “තස්මා...පෙ.... නාම හොති”ති. මූලකම්මට්ඨානෙති ආදිතො පටියාය පරිහරියමානකම්මට්ඨානෙ. පරිග්ගහකම්මට්ඨානවසෙනාති සයනං උපගච්ඡන්තෙන පරිග්ගහමානකම්මට්ඨානමනසිකාරවසෙන. සො පන ධාතුමනසිකාරවසෙන ඉච්ඡිතබ්බොති දස්සෙතුං “අයං හී”තිආදි වුත්තං.

අපඤ්ඤාකසුත්තවශේෂණා නිට්ඨිතා.

7. අත්තඛ්‍යාබාධසුත්තවශේෂණා

17. සත්තමෙ ඛ්‍යාබාධනං දුක්ඛාපනන්ති ආහ “අත්තඛ්‍යාබාධායාති අත්තදුක්ඛායා”ති. මග්ගඵලවිත්තුප්පාදාපි කායසුචරිතාදිසඬගහො ඵවාති ආහ “අචාරිතානෙවා”ති.

අත්තඛ්‍යාබාධසුත්තවශේෂණා නිට්ඨිතා.

8. දෙවලොකසුත්තවශේෂණා

18. අට්ඨමෙ ඉතීති පදසන්ධිඛ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාති පුරිමපදානං පච්ඡිමපදෙහි අත්ථතො සහිතතාය ඛ්‍යඤ්ජනානං වාක්‍යානං සිලිට්ඨතාය දීපතො නිපාතො.

දෙවලොකසුත්තවශේෂණා නිට්ඨිතා.

9. පයමපාපණිකසුත්තවශේෂණා

19. නවමෙ උග්ගාටෙත්වාති ආසනද්වාරඤ්චෙව භණ්ඩපසිබ්බකෙ ව විවරිත්වා. නාධිට්ඨාතීති තංතංකයවික්කයෙ අත්තනා වොයොගං නාපජ්ජති. දිවාකාලෙති මජ්ඣන්තිකසමයෙ. අස්සාමිකො හොති තීසුපි කාලෙසු ලද්ධබ්බලාභස්ස අලහනතො. අපතිවාතාබාධං රත්තිට්ඨානං. ඡායුදකසම්පන්නං දිවාට්ඨානං. විපස්සනාපි වට්ටති විපස්සනාකම්මිකොයෙව. තෙනපි හි නවධා ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛත්තං ආපාදෙන්තෙන සමාධිනිමිත්තං ගහෙතබ්බං, විපස්සනානිමිත්තං සමාහිතාකාරසල්ලක්ඛණාය.

පයමපාපණිකසුත්තවශේෂණා නිට්ඨිතා.

10. දුතියපාපණිකසුත්තවශේෂණා

20. දසමෙ විසිට්ඨධුරොති විසිට්ඨධුරසම්පග්ගාහො වීරියසම්පන්නො. ඤාණවීරියායත්තා හි අත්ථසිද්ධියො. තෙනාහ “උත්තමධුරො”තිආදි. වික්කායිකභණ්ඩන්ති වික්කයෙතබ්බභණ්ඩං. නික්ඛිත්තධනෙනාති නිදහිත්වා යපිතධනවසෙන. වළඤ්ජනකවසෙනාති දිවසෙ දිවසෙ දානුපහොගවසෙන වළඤ්ජිතබ්බධනවසෙන. උපහොගපරිහොගභණ්ඩෙනාති උපහොගපරිහොගූපකරණෙන. නිපතන්තීති නිපාතෙන්ති, අත්තතො ධනග්ගහෙන නිපාතවුත්තිකෙ කරොන්ති. තෙනාහ “නිමන්තෙන්තී”ති.

ඤාණථාමෙනාති ඤාණස්ස ථීරභාවෙන. ඤාණපරක්කමෙනාති ඤාණසහිතෙන වීරියෙන. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථහෙදඤ්චි යෙන සුතෙන ඉජ්ඣති, තං සුතං නාම. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන දස්සෙන්තො “එකනිකාය...පෙ.... බහුස්සුතා”ති

ආහ. ආගතොති සුප්පවත්තිභාවෙන ස්වාගතො. තෙනාහ “පගුණො පවත්තිතො”ති. අභිධම්මෙ ආගතා කුසලාදික්ඛන්ධාදිභෙදහින්නා ධම්මා සුත්තන්තපිටකෙපි ඔතරන්ති “ධම්මධරාති සුත්තන්තපිටකධරා”ඉව්වෙව චුත්තං. න හි ආභිධම්මිකභාවෙන චිනා නිප්පරියායතො සුත්තන්තපිටකඤ්ඤා සමභවති. ද්වෙමාතිකාධරාති භික්ඛුභික්ඛුනිමාතිකාවසෙන ද්වෙමාතිකාධරාති වදන්ති, “චිනායාභිධම්මමාතිකාධරා”ති යුත්තං. පරිපුච්ඡති සබ්බභාගෙන පුච්ඡිතබ්බං පුච්ඡති. තෙනාහ “අත්ථානත්ථං කාරණාකාරණං පුච්ඡති”ති. පරිග්ගණ්භානීති විචාරෙති.

න එවං අත්ථො දට්ඨබ්බොති එවං දෙසනානුක්කමෙන අත්ථො න ගහෙතබ්බො. අඤ්ඤො හි දෙසනාක්කමො වෙනෙයාප්ඤ්ඤාසයවසෙන පවත්තනතො, අඤ්ඤො පටිපත්තික්කමො. හෙට්ඨිමෙන වා පරිච්ඡේදොති සීලසමාධිපඤ්ඤාසඛිබාතෙසු තීසු භාගෙසු කත්ථවි හෙට්ඨිමනෙයෙන දෙසනාය පරිච්ඡේදං වෙදිතබ්බං සීලෙන, කත්ථවි උපරිමෙන භාගෙන පඤ්ඤාය, කත්ථවි ද්විහිපි භාගෙහි සීලපඤ්ඤාවසෙන. ඉධ පන සුත්තෙ උපරිමෙන භාගෙන පරිච්ඡේදො වෙදිතබ්බොති වත්වා තං දස්සෙන්නො “තස්මා”තිආදිමාහ. යස්මා වා හගවා වෙනෙයාප්ඤ්ඤාසයවසෙන පයමං කල්‍යාණමිත්තං දස්සෙන්නො අරහත්තං පවෙදෙත්වා “තයිදං අරහත්තං ඉමාය ආරද්ධවීරියතාය භොති”ති දස්සෙන්නො වීරියාරම්භං පවෙදෙත්වා “ස්වායං වීරියාරම්භො ඉමිනා කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන භවති”ති දස්සෙන්නො නිස්සයසම්පත්තිං පවෙදෙති හෙට්ඨා දස්සිතනිදස්සනානුරූපන්ති දට්ඨබ්බං.

දුතියපාපණිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

රථකාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පුග්ගලවග්ගො

1. සමිද්ධසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පයමෙ රුච්චතීති කායසක්ඛිආදීසු පුග්ගලෙසු අතිවිය සුන්දරතරපණිතතරභාවෙන තෙ චිත්තස්ස අභිරුචිඋප්පාදකො කතමොති පුච්ඡති. සද්ධිත්තියං ධුරං අභොසි සද්ධාධුරං මග්ගවුට්ඨානන්ති කත්වා, සෙසිත්තියානි පන කථන්ති ආහ “සෙසානී”තිආදි. පටිච්චද්ධමග්ගොවානි තීහිපි ථෙරෙහි අත්තනො අත්තනො පටිච්චද්ධඅරහත්තමග්ගො එව කථිතො, තස්මා න සුකරං එකංසෙන ඛ්‍යාකාතුං “අයං...පෙ.... පණිතතරො වා”ති. භූමිමත්තරෙනෙව කථෙසි “තීසුපි පුග්ගලෙසු අග්ගමග්ගට්ඨොව පණිතතරො”ති.

සමිද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ගිලානසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ හිතානීති භබ්‍යානි. වුද්ධිකරානීති ආරොග්‍යාදිවුද්ධිකරානි.

අනුවච්ඡිකන්ති උපට්ඨානකිරියාය අනුරූපං. වාතාපමාරරොගෙනාති වාතරොගෙන ව අපමාරරොගෙන ව, වාතනිදානෙන වා අපමාරරොගෙන. නිට්ඨප්පත්තගිලානොති “ඉමිනා රොගෙන න චිරස්සෙව මරිස්සති” ති නිට්ඨං පත්තො ගිලානො. බිපිතකං නාම වමථුරොගො. කච්ඡුති ථුල්ලකච්ඡුආබාධො. තිණුපුප්ඵකප්රො විසමවාතසම්ඵස්සප්රොගො. යෙසන්ති යෙසං රොගානං. පටිජග්ගනෙනාති පටිකාරමත්තෙන. ඵාසුකන්ති බ්‍යාධිවූපසමනෙන සරිරස්ස ඵාසුභාවො. බ්‍යාධිනිදානසමුට්ඨානජානනෙන පණ්ඩිතො, පටිකාරකිරියාය යුත්තකාරිතාය දක්ඛො, උට්ඨානවීරියසම්පත්තියා අනලසො.

පදපරමො පුග්ගලො කථිතො සම්මත්තනියාමොක්කමනස්ස අයොග්ගභාවතො. අලහන්තොව තථාගතජ්ජවෙදිනං ධම්මවිනයං සවනාය ඔක්කමති නියාමං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං පච්චෙකබොධිං. යන්ති, යතො. ඔවාදං ලභිත්වාති ආභිසමාවාරිකවත්තං ඔවාදමත්තං. එත්තකොපි හි තස්ස හිතාවහොති. තත්තිස්සිතොවාති විපඤ්චිතඤ්ඤානිස්සිතොව හොති. පුනස්පුනං දෙසෙතබ්බොව සම්මත්තනියාමොක්කමනස්ස යොග්ගභාවතො.

ගිලානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සඬබාරසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ විවිධෙහි ආකාරෙහි ආබාධනතො බ්‍යාබාධොව බ්‍යාබජ්ඣං, කායිකං චෙතසිකඤ්ච දුක්ඛං. සහ බ්‍යාබජ්ඣෙන චත්තනීති සබ්‍යාබජ්ඣං. තෙනාහ “සදුක්ඛ”න්ති. චෙතනාරාසින්ති පුබ්බචෙතනාදිරාසිං. චෙතනං පුනස්පුනං පචත්තෙන්තො “රාසිං කරොති පිණ්ඩං කරොති” ති ව චුත්තො. සදුක්ඛන්ති නිරන්තරදුක්ඛං. තෙනාහ “සාබාධං නිරස්සාද”න්ති. අත්ථිති උජුකං දුක්ඛවෙදනා නත්ථිති අචත්තබ්බත්තා චුත්තං. අනිට්ඨසභාවත්තා අනිට්ඨාරම්මණත්තා ව දුක්ඛපක්ඛිකාව සා දට්ඨබ්බා. න හි අකුසලවිපාකා ඉට්ඨා නාම අත්ථි, කුසලවිපාකා පන උපෙක්ඛාවෙදනා තත්ථ අප්පාවසරා. අට්ඨකථායං පන නිරයස්ස දුක්ඛබ්‍රලත්තා දුක්ඛස්ස ව තත්ථ බලවතාය සා අබ්බොහාරිකට්ඨානෙ ඨිතාති චුත්තං. උපමං කත්වා ආහවො විසෙසො විය සාමඤ්ඤස්ස යථා අයොපිණ්ඩිරොහිතො විය රූපානන්ති. පටිභාගඋපමාති පටිබ්බිඛඋපමා.

තෙ අග්ගහෙත්වාති හෙට්ඨිමබ්‍රහ්මලොකෙ අග්ගහෙත්වා. වොමිස්සකසුබදුක්ඛන්ති විමිස්සකසුබදුක්ඛං පිතිමිස්සකභාවතො. කම්මන්ති පාපකම්මං. කම්මසීසෙන ඵලං වදති. කාමඤ්චෙන්ථ “අබ්‍යාබජ්ඣං ලොකං උපපජ්ජති” ති ආගතං, “අබ්‍යාබජ්ඣා ඵස්සා ථුසන්ති” ති පන වචනෙන ලොකුත්තරඵස්සාපි සඬග්ගන්තිති “තිණි සුවරිතානි ලොකියලොකුත්තරමිස්සකානි කථිතානි” ති චුත්තං.

සඬ්ඛාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඛුකාරසුත්තවණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ අවස්සයං ගතොති වට්ඨකුක්ඛපරිමුත්තියා අවස්සයො මය්හන්ති සරණගමනක්කමෙන උපගතො හොති. සතන්තිකන්ති සපරියත්තිධම්මං. අග්ගහිතසරණපුබ්බස්සාති අග්ගහිතපුබ්බසරණස්ස. අකතාහිනිවෙසස්ස වසෙන චුත්තන්ති තස්මිං අත්තභාවෙ න කතො සරණගමනාහිනිවෙසො යෙනාති අකතාහිනිවෙසො, තස්ස වසෙන චුත්තං. කාමං පුබ්බෙපි සරණදායකො ආචරියො චුත්තො, පබ්බජ්ජාදායකොපි සරණදායකොව. පුබ්බෙ පන උපාසකභාවාපාදකවසෙන සරණදායකො අධිප්පෙනො. ඉදං පන ගහිතපබ්බජ්ජස්ස සරණගමනං. පබ්බජා හි සවිසෙසං සරණගමනන්ති පබ්බජ්ජාදායකො පුන චුත්තො. එතෙති පබ්බජ්ජාදායකාදයො. දුට්ඨෙන පරිච්ඡින්නාති ලොකියධම්මසම්පාපකො ලොකුත්තරධම්මසම්පාපකොති ද්විජ්ජකාරෙන පරිච්ඡින්නා, කතාහිනිවෙසඅකතාහිනිවෙසවසෙන වා. උපරිති පයමග්ගතො උපරි. නෙව සක්කොතිති ආචරියෙන කතස්ස උපකාරස්ස මහානුභාවත්තා තස්ස පතිකාරං නාම කාතුං න සක්කොති.

ඛුකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වජිරූපමසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ අරුඉති පුරාණං දුට්ඨවණං වුච්චති. ක-කාරො පදසන්ධිකරොති අරුකුපමං චිත්තං එතස්සාති අරුකුපමචිත්තො අජ්ජමත්තකස්සපි දුක්ඛස්ස අසහනතො. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. ඉත්තරකාලොභාසෙනාති පරිත්තමෙව කාලො ඤාණොභාසවිරහෙන. ලග්ගිති කොධාසඬ්ඛවසෙන කුප්පන්තො පුග්ගලො සම්මුඛා, “කිං වදසී” තිආදිනා පරම්මුඛා ව උපනස්හනවසෙන ලග්ගි, න තණ්හාසඬ්ඛවසෙන. කුප්පතීති කුප්ඤ්ඤාති. ඛ්‍යාපජ්ජතීති විපන්නචිත්තො හොති. ටද්ධභාවං ආපජ්ජති ඊසකම්පි මුදුන්තාභාවතො. දුට්ඨාරුකොති මංසලොහිතානං දුට්ඨභාවෙන පකතිභාවං ජහිත්වා යීතො දුට්ඨවණො. “දුට්ඨාරුතා” තිපි පයන්ති, තත්ථාපි තාකාරො පදසන්ධිකරො.

තස්සාති දුට්ඨාරුකස්ස. සවනන්ති අසුවිච්ඡන්දනං. උද්ධුමාතස්ස වියාති කොධෙන උද්ධං උද්ධං ධුමාතකස්ස විය කොධුපායාසස්ස අවිස්සජ්ජනතො. වණ්ඨිකතස්සාති කුපිතස්ස. එත්ථ ව කිඤ්ඤාපි හෙට්ඨිමග්ගවජ්ඤාපි කිලෙසා තෙහි අනුප්පන්තිධම්මතං ආපාදිතත්තා සමුච්ඡින්නා, තථාපි තස්මිං සන්තානෙ අග්ගමග්ගස්ස අනුප්පන්නත්තා තත්ථ අප්පහිනාපි කිලෙසා අත්ථෙවාති කත්වා තෙසං ඤාණානං විජ්ජුපමතා චුත්තා, න තෙහි මග්ගෙහි පහිනානං කිලෙසානං අත්ථිභාවතොති දුට්ඨබ්බං.

වජිරූපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ උපසඨකමිතබ්බොති කාලෙන කාලං උපසඨකමිතබ්බො.
අල්ලිසිතබ්බොති ඡායාය විය ව්‍යා භාවනාය නිල්ලිසිතබ්බො. පුනඡ්ඡුනං
උපාසිතබ්බොති අභිණ්හසො උපනිසිදිතබ්බො. අනුද්දයාති මෙත්තාපුබ්බහාගො.
උපසඨකමිතුං වට්ටතීති “එතස්ස සිලෙන අභිවුද්ධි භවිස්සතී”ති උපකාරත්ථං
උපසෙවනාදි වට්ටති.

න පටිහඤ්ඤිස්සතීති “අපෙහි, කිං එතෙනා”ති පටික්ඛෙපාභාවතො
පියසිලත්තා න පටිහඤ්ඤිස්සති. එාසු භවිස්සතීති ද්විසු හි සිලවත්තෙසු එකෙන
සිලස්ස වණ්ණෙ කට්ඨෙන ඉතරො අනුමොදති. තෙන තෙසං කථා එාසු වෙව හොති
පවත්තීති ව. එකස්මිං පන දුස්සිලෙ සති දුස්සිලස්ස සිලකථා දුක්කථා, නෙව සිලකථා
හොති, න එාසු හොති, න පවත්තීති. දුස්සිලස්ස හි සිලකථා අඑාසු භවිස්සති.
සිලකථාය වුත්තමත්ථං සමාධිපඤ්ඤාකථාසුපි අතිදිසති “සමාධිපඤ්ඤාකථාසුපි
එසෙව නයො”ති. ද්වෙ හි සමාධිලාභිතො සමාධිකථං සප්පඤ්ඤා ව පඤ්ඤාකථං
කට්ඨත්තා රත්තිං වා දිවසං වා අතික්කමන්තමිපි න ජානන්ති.

තත්ථ තත්ථ පඤ්ඤාය අනුග්ගහෙස්සාමීති තස්මිං තස්මිං අනුග්ගහෙතබ්බෙ
පඤ්ඤාය සොධෙතබ්බෙ වඩ්ඨෙතබ්බෙ ව අධිකසිලං නිස්සාය උප්පන්නපඤ්ඤාය
අනුග්ගහෙස්සාමීති අත්ථො. තඤ්ච අනුග්ගණ්හනං සිලස්ස
අසප්පායානුපකාරධම්මෙ වජ්ජෙත්වා තප්පට්ඨපක්ඛසෙවනෙන හොතීති ආහ
“සිලස්ස අසප්පායෙ”තිආදි. සිලස්ස අසප්පායානුපකාරධම්මා නාම
අනාචාරාගොචරාදයො, තප්පට්ඨපක්ඛතො උපකාරධම්මා වෙදිතබ්බා. තස්මිං තස්මිං
යානෙති තංතංසික්ඛාකොට්ඨාසපද්ධියානෙ. අනුග්ගණ්හාති නාමාති අභින්නං
අසංකිලිට්ඨං කත්වා අනුග්ගණ්හාති නාම. ඛාරපරිස්සාවනෙති රජකානං
ඌසඛාරාදිඛාරපරිස්සාවනපට්ඨෙ. භායතීති සිලාදිනා පරිභායතී. සෙට්ඨං පුග්ගලන්ති
සිලාදිගුණෙහි සෙට්ඨං උත්තරිතරං උත්තමං පුග්ගලං.

සෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ජිගුච්ඡිතබ්බසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ අබ්භුග්ගච්ඡතීති එත්ථ අභි-සද්දාපෙක්ඛාය “න”න්ති සාමිඅත්ථෙ
උපයොගච්චනන්ති ආහ “අස්සා”ති “තං බො පන භවත්ත”න්තිආදිසු විය.
පාපකො කිත්තිසද්දොති ලාමකභාවෙන කට්ඨතබ්බසද්දො. ගුථකූපො විය
දුස්සිලාන්ති එතෙන දුස්සිලස්ස ගුථසදිසත්තමෙව දස්සෙති. වචනන්ති
අනිට්ඨවචනං. පුරිමනසෙනෙවාති “ගුථකූපො විය දුස්සිලා”න්තිආදිනා පුබ්බෙ
වුත්තනසෙන. සුචිමිත්තොති සිලාචාරසුද්ධියා සුචිමිත්තො. සහ අයන්ති
පවත්තන්ති සහායාති ආහ “සහගාමිනො”ති.

ජිගුච්ඡිතබ්බසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ගුප්තභාෂිසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ ගුප්තභාෂිති ගුප්තසදිසවචනත්තා ගුප්තභාෂි. යථා හි ගුප්තං නාම මහාජනස්ස අනිට්ඨං හොති, එවමෙව ඉමස්ස පුග්ගලස්ස වචනං දෙවමනුස්සානං අනිට්ඨං හොති. දුග්ගන්ධකථන්ති කිලෙසාසුචිසංකිලිට්ඨතාය ගුප්තං විය දුග්ගන්ධවායනකථං. පුප්ඵභාෂිති සුපුප්ඵසදිසවචනත්තා පුප්ඵභාෂි. යථා හි පුළ්ලානි වස්සිකානි වා අධිමුත්තිකානි වා මහාජනස්ස ඉට්ඨානි කන්තානි හොන්ති, එවමෙව ඉමස්ස පුග්ගලස්ස වචනං දෙවමනුස්සානං ඉට්ඨං හොති කන්තං. පුප්ඵානි වියානි වම්පකසුමනාදිසුගන්ධපුප්ඵානි විය. සුගන්ධකථන්ති සුචිගන්ධවායනකථං කිලෙසදුග්ගන්ධාභාවතො. මධුභාෂිති එත්ථ “මුදුභාෂි” තිපි පඨන්ති. උභයත්ථාපි හි මධුරවචනොති අත්ථො. යථා හි චතුර්මධුරං නාම මධුරං පණිතං, එවමෙව ඉමස්ස පුග්ගලස්ස වචනං දෙවමනුස්සානං මධුරං හොති. මධුරකථන්ති කණ්ණසුඛතාය පෙමනීයතාය ව සද්දතො අත්ථතො ව මධුරසභාවකථං. අත්තහෙතු වාති අත්තතො වා හත්ථපාදාදිච්ඡේදනහරණහෙතු. පරහෙතු වාති එත්ථාපි එසෙව නයො. තෙනාහ “අත්තතො වා” තිආදි.

“නෙලඬිගොති බො, හන්තෙ, සීලානමෙතං අධිවචන”න්ති සුත්තෙ (සං. නි. 4.347) ආගතත්තා වුත්තං “එත්ථ වුත්තසීලං වියා” ති. පුරෙති ගුණානං පාරිපුරියං. සුකුමාරාති අඵරුසතාය මුදුකා කොමලා. පුරස්සාති එත්ථ පුර-සද්දො තන්තිවාසිවාචකො දට්ඨබ්බො “ගාමො ආගතො” තිආදිසු විය. තෙනාහ “නගරවාසීන”න්ති. මනං අප්පායති වඩ්ඨෙතීති මනාපා. තෙනාහ “චිත්තවුද්ධිකරා” ති.

ගුප්තභාෂිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අන්ධසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ අන්ධොතිආදිසු පාළිපදෙසු පඨමො දිට්ඨධම්මිකභොගසංහරණපඤ්ඤාවක්ඛුනො ව සම්පරායිකත්ථසාධනපඤ්ඤාවක්ඛුනො ව අභාවා “අන්ධො” ති වුවචති දුතියොපි, තතියො පන ද්විත්තමිපි භාවා “ද්විවක්ඛු” ති වුවචති. පඤ්ඤාවක්ඛුති ආයකොසල්ලභූතා පඤ්ඤාවක්ඛු. තෙනාහ “ථාතිං කරෙය්‍යා” ති. අධමුත්තමෙති අධමෙ චෙව උත්තමෙ ව. පටිපක්ඛවසෙනාති පටිපක්ඛස්ස අත්ථිතාවසෙන. සුක්කසප්පටිභාගාති සුක්කධම්මෙති පභායකෙහි සප්පටිභාගාති ජානෙය්‍ය. කණ්ණසප්පටිභාගාති කණ්ණධම්මෙති පභාතබ්බෙහි සප්පටිභාගාති ජානෙය්‍ය.

තථාජාතිකාති යාදියෙහි සපුත්තදාරපරිජනසඤ්ඤාතිමිත්තබන්ධවග්ගං අත්තානං සුබෙති පිණෙති, තාදියා භොගාපි න සන්ති. පුඤ්ඤානි ව න කරොතීති සමණබ්‍රාහ්මණකපණ්ණද්ධිකයාවකානං සන්තප්පනවසෙන පුඤ්ඤානි න කරොති. උභයත්ථාති උභයස්මිං ලොකෙ, උභයස්මිං වා අත්ථෙති විග්ගහොති දස්සෙත්තො

“ඉඩලොකෙ” තිආදිමාහ. උභයෙනාති වුත්තමත්ථං යොජෙත්වා දස්සෙතුං
“කප්” ත්තිආදි වුත්තං. යස්මිං යානෙන යස්මිංයෙව යානෙ. න සොවතීති
සොකහෙතුනං තත්ථ අභාවතො න සොවති.

අන්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අවකුප්පසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ අවකුප්පසඤ්ඤාති නික්කුප්පසඤ්ඤා. තෙනාහ
“අධොමුඛපඤ්ඤා” ති. පුඛ්ඛපට්ඨපනාති පට්ඨාරම්භො. සන්තිට්ඨානන්ති
කථාපරියොසානං. අප්පනාති දෙසනාය නිට්ඨාපනං. අනෙකෙ වා අනුසන්ධියොති
යොජෙතබ්බං. සමාධි වාතිආදීසු ලොකුත්තරධම්මා පරමත්ථතො සාසනන්ති
තදත්ථොපාදකසමාධි තස්ස ආදීති වුත්තො, තදාසන්නත්තා විපස්සනා, තස්ස
මූලභාවෙන එකදෙසත්තා මග්ගො.

සාසනස්ස පාරිපුරිසුද්ධියො නාම සත්ථාරා දෙසිතනියාමෙනෙව සිද්ධා, තා
පනෙත්ථ කටේත්තස්ස වසෙන ගහෙනබ්බාති දස්සෙතුං “අනුනං කත්වා
දෙසෙත්ති” ති, “නිග්ගණ්ඨිං කත්වා දෙසෙත්ති” ති ව වුත්තං. තත්ථ නිජ්ජටන්ති
නිග්ගුම්ඛං අනාකුලං. නිග්ගණ්ඨිත්ති ගණ්ඨිට්ඨානරහිතං සුවිඤ්ඤයාං කත්වා.

ආකිණ්ණානීති ආකිරිත්වා සංකිරිත්වා යපිතානීති අත්ථො. තෙනාහ
“පක්ඛිත්තානී” ති. උච්ඡඬගො විය උච්ඡඬගපඤ්ඤා පුග්ගලො දට්ඨබ්බොති
උච්ඡඬගසදිසපඤ්ඤානාය උච්ඡඬගපඤ්ඤා. එවං පඤ්ඤා විය පුග්ගලොපි
උච්ඡඬගො විය හොති, තස්මිං ධම්මානං අවිරට්ඨානතොති අධිජ්ජායෙන වුත්තං.
යථා ව උච්ඡඬගසදිසා පඤ්ඤා, එවං නික්කුප්පකුම්භසදිසා පඤ්ඤා එවාති දට්ඨබ්බා.

සංවිදහනපඤ්ඤායාති “එවං කතෙ ඉදං නාම හවිස්සතී” ති එවං
තංතංඅත්ථකිච්චං සංවිධාතුං සමත්ථතාය විචාරණපඤ්ඤාය රහිතො. සෙය්‍යොති
සෙට්ඨො පාසංසො. පුඛ්ඛභාගපටිපදන්ති විත්තවිසුද්ධිආදිකං අරියමග්ගස්ස
අධිගමාය පුඛ්ඛභාගපටිපත්තිං.

අවකුප්පසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුග්ගලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දෙවදුතවග්ගො

1. සබ්බමකසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පට්ඨමෙ සබ්බමකානීති සසෙට්ඨකානි. යෙසන්ති යෙසං කුලානං.
පුත්තානන්ති පුත්තෙහි. පුජිතසද්දයොගෙන හි ඉදං කරණත්ථෙ සාම්ච්චනං. තෙනාති

ආහාරාදිනා. පටිජග්ගිතා ගොපිතාති යථාකාලං තස්ස තස්ස දාතබ්බස්ස දානෙන
 වෙය්‍යාවච්චස්ස ච කරණෙන පටිජග්ගිතා වෙච උප්පන්නානත්ථප්පහරණෙන
 ගොපිතා ච භොන්ති. තෙසන්ති මාතාපිතුනං. බ්‍රහ්මාදිභාවසාධනත්ථන්ති තෙසං
 ගුණානං අත්ථිතාය ලොකෙ බ්‍රහ්මා නාම වුච්චති, ආචරියො නාම වුච්චති,
 ආහුනෙය්‍යො නාම වුච්චති, තෙ මාතාපිතුනං පුත්තකං පටිලහන්තීති දස්සනවසෙන
 නෙසං බ්‍රහ්මාදිභාවසාධනත්ථං ‘‘බ්‍රහ්මකාරා’’ති, චත්ථා තං තෙසං බ්‍රහ්මකාරතං
 නානාකාරතො දස්සෙතුං ‘‘ආපාදකා’’තිආදි වුත්තං. මාතාපිතරො හි පුත්තානං
 ජීවිතස්ස ආපාදකා, සරිරස්ස පොසකා, ආචාරසමාවාරානං සික්ඛාපකා සකලස්සපි
 ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො. තෙනාහ ‘‘පුත්තානං හි’’තිආදි. ඉට්ඨාරම්මණං තාව
 තෙ දස්සෙන්නු, අනිට්ඨාරම්මණං කථන්ති? තම්පි දස්සෙතබ්බමෙව
 වජ්ජනියභාවජානාපනත්ථං.

අවිජ්ඣිතා භොන්තීති තාසං භාවනාය බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පන්නත්තා
 අවිජ්ඣිතා භොන්ති භාවනා. ලොහනීයවයස්මිං පඨමයොබ්බතො අතිවිය
 මුදුභාවප්පත්තදස්සනත්ථං සතච්ඡතග්ගහණං. පාටියෙක්කන්ති විසුං. ඉමිනා
 කාරණෙනාති ඉමිනා යථාචුත්තෙන පුත්තෙසු පවත්තිතෙහි අතික්කමෙන
 මෙත්තාදිසමුප්පත්තිසංඛ්‍යාතෙන කාරණෙන.

ථරුසිප්පන්ති අසිසත්තිකුන්තකලාපාදිආයුධසිප්පං. මුද්දාගණනාති
 අභිගුලිසංකොචනාදිනා හත්ථමුද්දාය ගණනා. ආදිසද්දෙන පාණාදිනං සංඛිගහො.
 පච්ඡාවරියා නාම මාතාපිතුනං සන්තිකෙ උග්ගතිතගහට්ඨවත්තස්සෙව පුග්ගලස්ස
 යථාසකං හත්ථාවරියාදිනං සිප්පග්ගාභාපනන්ති කත්ථා සබ්බපඨමං ආචරියා නාමාති
 යොජෙතබ්බං. ආනීය හුතං ආහුතං. පකාරෙහි හුතං පාහුතං. අභිසංඛිතන්ති තස්සෙව
 වෙච්චනං.

නමො කරෙය්‍යාති සායං පාතං උපට්ඨානං ගන්ත්වා ‘‘ඉදං මය්හං
 උත්තමපුඤ්ඤක්ඛෙත්ත’’න්ති නමක්කාරං කරෙය්‍ය. තාය නං පාරිවරියායාති එත්ථ
 නන්ති නිපාතමත්තං, යථාචුත්තපරිවරණෙනාති අත්ථො. අථ වා පාරිවරියායාති
 හරණකිච්චකරණකුලවංසප්පතිට්ඨානාපනාදිනා පඤ්චවිධඋපට්ඨානෙන.
 චුත්තඤ්ඤෙතං –

‘‘පඤ්චභි බො, ගහපතිපුත්ත, ධානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා
 මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨාතබ්බො – ‘හතො නෙසං හරිස්සාමි, කිච්චං නෙසං
 කරිස්සාමි, කුලවංසං ඨපෙස්සාමි, දායජ්ජං පටිපජ්ජාමි, අථ වා පන පෙතානං
 කාලකතානං දක්ඛිණං අනුප්පදස්සාමි’ති. ඉමෙහි බො, ගහපතිපුත්ත, පඤ්චභි
 ධානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨිතා පඤ්චභි ධානෙහි
 පුත්තං අනුකම්පන්ති, පාපා නිවාරෙන්නි, කල්‍යාණෙ නිවෙසෙන්නි, සිප්පං
 සික්ඛාපෙන්නි, පතිරුපෙන දාරෙන සංයොජෙන්නි, සමයෙ දායජ්ජං
 නිය්‍යාදෙන්නි’’ති (දී. නි. 3.267).

අපිව යො මාතෘපිතරො තිසු වත්ථුසු අභිජපසන්තො කත්වා සීලෙසු වා පතිට්ඨාපෙත්වා පබ්බජ්ජාය වා නියොජෙත්වා උපට්ඨන්ති, අයං මාතෘපිතූපට්ඨාකානං අග්ගොති වෙදිතබ්බො. සා පනායං පාරිවරියා පුත්තස්ස උභයලොකහිතසුඛාවහාති තං දස්සෙතුං “ඉධෙව නං පසංසන්ති, පෙව්ව සග්ගෙ පමොදති”ති වුත්තං. පසංසන්තිති “අයං පුග්ගලො මත්තෙයොසා පෙත්තෙයොසා සග්ගසංවත්තනියං පටිපදං පුරෙති”ති ඉධෙව නං පසංසන්ති. ආමොදති ආදිනො පට්ඨාය මොදජ්ජන්තියා. පමොදති නානජ්ජකාරමොදසම්පවත්තියා.

සබ්බමකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

32. දුතියෙ තථාජාතිකොති තථාසභාවො. විත්තෙකග්ගතාලාහොති විත්තෙකග්ගතාය අධිගමො. රූපමෙව කිලෙසුජ්ජන්තියා කාරණභාවතො රූපනිමිත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. සස්සතාදිනිමිත්තන්ති සස්සතුවිජෙදභාවනිමිත්තං. පුග්ගලනිමිත්තන්ති පුග්ගලාභිනිවෙසනනිමිත්තං. ධම්මනිමිත්තන්ති ධම්මාරම්මණසඬ්ඛාතං නිමිත්තං. “සියා නු බො, හන්තෙ”ති ඵෙරෙන පුට්ඨො භගවා “සියා”ති අවොව ලොකුත්තරසමාධිජ්ජලාභං සන්ධාය. සො හි නිබ්බානං සන්තං පණිතන්ති ව පස්සති. තෙනාහ “ඉධානන්දා”තිආදි.

නිබ්බානං සන්තන්ති සමාපත්තිං අජ්ජෙත්වාති නිබ්බානං සන්තන්ති ආභූජිත්වා ඵලසමාපත්තිං අජ්ජෙත්වා. දිවසම්පීතිආදිනා අසඬ්ඛතාය ධාතුයා අව්චන්තසන්තපණිතාදිභාවං දස්සෙති. අට්ඨවිධෙති “සන්තං පණිතං සබ්බසඬ්ඛාරසමථො සබ්බපධිපටිනිස්සග්ගො තණ්හාක්ඛයො විරාගො නිරොධො නිබ්බාන”න්ති ඵවං අට්ඨවිධෙ ආහොගසඤ්ඤිතෙ සමන්තාහාරෙ. නිද්ධාරණෙ වෙතං භූමිමං. ඉමස්මිං යානෙ...පෙ.... ලබ්භන්තෙවාති “ඉධානන්ද, හික්ඛුනො ඵවං හොති”ති ආගතෙ ඉමස්මිං සුත්තජ්ජදෙසෙ එකොපි ආහොගසමන්තාහාරො වෙපි සබ්බෙ අට්ඨපි ආහොගසමන්තාහාරා ලබ්භන්තෙව සමන්තාහරතං අත්ථාවහන්තා.

ඤාණෙන ජානිත්වාති විපස්සනාඤාණසහිතෙන මග්ගඤාණෙන ජානිත්වා. පරානි ව ඔපරානි ව වක්ඛාදීනි ආයතනානි. සන්තකායාති පටිජ්ජස්සද්ධිතාය. කායදූව්චරිතාදිධූමවිරහිතොති කායදූව්චරිතාදි ඵව සන්තාපනට්ඨෙත ධූමො, තෙන විරහිතො. අනිසොති අපාපො. ජාතිජරාගහණෙනෙව බ්‍යාධිමරණම්පි ගහිතමෙවාති තබ්භාවභාවතොති වුත්තං.

ආනන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

33. තනියෙ, ‘සාරිපුත්ත, මයා සංඛිත්තෙන දෙසිතං ධම්මං තාදිසෙනපි න සුකරං විඤ්ඤාතු’ න්ති ඉමිනා අධිප්පායෙනෙව වදන්තො ථෙරස්ස ඤාණං සබ්බමතික්කමං. අඤ්ඤාතාරො ව දුල්ලභාති හි ඉමිනා සාමඤ්ඤවචනෙන සාරිපුත්තත්ථෙරම්පි අන්තොගධං කත්වා දස්සෙන්තො තෙනපි අත්තනො දෙසනාය දුප්පට්ඨිද්ධභාවං දස්සෙති.

සම්මාති හෙතුනා කාරණෙන. තෙනාහ “උපායෙනා” තිආදි. මානාභිසමයාති මානස්ස දස්සනාභිසමයා. පභානාභිසමයොති ව දස්සනාභිසමයොති ව පරිඤ්ඤාභිසමයො වුත්තො. අරහත්තමග්ගො හි පරිඤ්ඤාකිච්චසිද්ධියා කිච්චවසෙන මානං පස්සති, අසම්මොහජ්ජට්ඨෙධවසෙනාති වුත්තං හොති, අයමස්ස දස්සනාභිසමයො. තෙන දිට්ඨො පන පභානාභිසමයො ව. දස්සනාභිසමයෙන හි පරිඤ්ඤාභිසමයමෙව පභීයති. දිට්ඨිවසෙන දිට්ඨසත්තානං ජීවිතං විය අයමස්ස පභානාභිසමයො. අට්ඨකථායං පන පභානාභිසමයස්ස දස්සනාභිසමයනානත්තරියකත්තා “පභානාභිසමයෙන” ඉච්චෙව වුත්තං. පභානාභිසමයෙ හි ගහිතෙ දස්සනාභිසමයො ගහිතොව හොති.

අත්තමකාසි දුක්ඛස්සාති අරහත්තමග්ගෙන මානස්ස පභීනත්තා යෙ ඉමෙ “කායබන්ධනස්ස අන්තො ජීරති (වුළුව. 278), හරිතත්තං වා” ති (ම. නි. 1.304) එවං වුත්තඅත්තිමමරියාදන්තො ව “අත්තමිදං, භික්ඛවෙ, ජීවිකාන” න්ති (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 91) එවං වුත්තලාමකන්තො ව “සක්කායො එකො අන්තො” ති (සං. නි. 3.103) එවං වුත්තකොට්ඨාසන්තො ව “එසෙවන්තො දුක්ඛස්ස සපච්චයසඬ්ඛයා” ති එවං වුත්තකොට්ඨාසන්තො වාති වත්තාරො අන්තා, තෙසු සබ්බස්සෙව වට්ටදුක්ඛස්ස අදුං චතුත්ථකොට්ඨසඬ්ඛාතං අත්තමකාසි, පරිච්ඡේදං පරිවට්ටමං අකාසි, අන්තිමසමුදයමත්තාවසෙසං දුක්ඛමකාසිති වුත්තං හොති. තෙනාහ “වට්ටදුක්ඛස්ස අත්තමකාසි” ති.

නනු ව “පභාන” න්ති ඉමස්ස නිද්දෙසෙ නිබ්බානං ආගතං? ඉධ පටිප්පස්සද්ධිප්පභානසඬ්ඛාතං අරහත්තඵලං වුත්තං, තස්මා නිද්දෙසෙනායං වණ්ණනා විරුජ්ඣතිති ආහ “නිද්දෙසෙ පනා” තිආදි. තත්ථ තානි පදානි ආගතානීති තස්මිං නිද්දෙසෙ “පභානං වුපසමං පටිනිස්සග්ග” න්තිආදිති (වුළුති. 75 උදයමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො) පදානි ආගතානි.

ධම්මකක්කපුරෙජවන්ති ඉමිනා තස්මිං චතුත්ථජ්ඣානවිමොක්ඛෙ යත්වා ඤානඬ්ඛානි විපස්සිත්වා අධිගතං අරහත්තවිමොක්ඛං වදති. අරහත්තවිමොක්ඛස්ස හි මග්ගසම්පයුත්තසම්මාසඬ්ඛකජ්ජසඬ්ඛාතො ධම්මකක්කො පුරෙජවො හොති.

සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නිදානසුත්තවණ්ණනා

34. චතුත්ථෙ පිණ්ඩකරණත්ථායාති ආයුහනවසෙන රාසිකරණත්ථාය. අභින්නානීති එකදෙසෙනපි අඛණ්ඩිතාති. භින්නකාලතො පටියාය හි බීජං බීජකිව්වාය න උපකප්පති. අපුනීතීති උදකතෙමනෙන පුනිභාවං න උපගතාති. පුනිබීජඤ්චි බීජත්ථාය න උපකප්පති. තෙනාහ “පුනිභාවෙන අබීජත්තං අප්පත්තානී”ති. න වාතෙන න ව ආතපෙන හතානීති වාතෙන ව ආතපෙන ව න හතාති, නිරොජනං න පාපිතාති. නිරොජඤ්චි කසට්ඨං බීජත්ථාය න උපකප්පති. සාරාදානීති තණ්ඩුලසාරස්ස ආදානතො සාරාදාති. නිස්සාරඤ්චි බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. තෙනාහ “ගහිතසාරානී”ති, පතිට්ඨිතසාරානීති අත්ථො. සන්නිවයභාවෙන සුඛං සයිතානීති චත්තාරො මාසෙ කොට්ඨපක්ඛිත්තනියාමෙනෙව සුඛසයිතාති.

කම්මවිහත්තීති කම්මවිභාගො. දිට්ඨධම්මො චූච්චති පච්චක්ඛන්තො පච්චුප්පන්නො අත්තභාවො, තත්ථ වෙදිතබ්බඵලං කම්මං දිට්ඨධම්මවෙදනීයං. පච්චුප්පන්නභවතො අනන්තරං වෙදිතබ්බඵලං කම්මං උපපජ්ජවෙදනීයං. අපරපරියායවෙදනීයන්ති දිට්ඨධම්මානන්තරභවතො අඤ්ඤස්මිං අත්තභාවපරියායෙ අත්තභාවපරිවත්තෙ වෙදිතබ්බඵලං කම්මං. පටිපක්ඛෙහි අනභිභූතතාය පච්චයවිසෙසෙන පටිලද්ධවිසෙසතාය ව බලවභාවප්පත්තා තාදිසස්ස පුබ්බාහිසබ්බාරස්ස වසෙන සාතිසයා හුත්වා පවත්තා පයමජ්චනවෙතනා තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ ඵලදායීති දිට්ඨධම්මවෙදනීයකම්මං නාම. සා හි චුත්තාකාරෙන බලවතී ජවනසත්තානෙ ගුණවිසෙසයුත්තෙසු උපකාරානුපකාරවසප්පවත්තියා ආසෙවනාලාභෙන අප්පච්චාකතාය ව පයමජ්චනවෙතනා ඉතරද්වයං විය පවත්තසත්තානුපරමාපෙක්ඛං ඔකාසලාභාපෙක්ඛඤ්ච කම්මං න භොතීති ඉධෙව පුප්ඵමත්තං විය පවත්තිවිපාකමත්තං ඵලං දෙති. තථා අසක්කොන්තන්ති කම්මස්ස විපාකදානං නාම උපධිප්පයොගාදිපච්චයන්තරසමවායෙනෙව භොතීති තදභාවතො තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දාතුං අසක්කොන්තං. අභොසිකම්මන්ති අභොසි ඵව කම්මං, න තස්ස විපාකො අභොසි අත්ථි භවිස්සති වාති ඵවං වෙදිතබ්බං කම්මං.

අත්ථසාධිකාති දානාදිපාණාතිපාතාදිඅත්ථස්ස නිජ්ජාදිකා. කා පන සාති ආහ “සත්තමජ්චනවෙතනා”ති. සා හි සන්නිට්ඨාපකවෙතනා චුත්තනයෙන පටිලද්ධවිසෙසා පුරිමජ්චනවෙතනාහි ලද්ධාසෙවනා ව සමානා අනන්තරත්තභාවෙ විපාකදායීති උපපජ්ජවෙදනීයකම්මං නාම. පුරිමඋපමායයෙවාති මීගලුද්දකොපමායයෙව.

සති සංසාරප්පවත්තියාති ඉමිනා අසති සංසාරප්පවත්තියං අභොසිකම්මපක්ඛෙ තිට්ඨති විපච්චනොකාසස්ස අභාවතොති දීපෙති. යං ගරුකන්ති යං අකුසලං මහාසාවජ්ජං, කුසලඤ්ච මහානුභාවං කම්මං. කුසලං වා හි භොතු අකුසලං වා, යං ගරුකං මාතුසාතාදිකම්මං වා මහග්ගතකම්මං වා, තදෙව පයමං විපච්චති. තෙනාහ “කුසලාකුසලෙසු පනා”තිආදි. යං බහුලන්ති යං බහුලං අභිණ්භයො කතං සමාසෙවිතං. තෙනාහ “කුසලාකුසලෙසු පන යං බහුලං භොතී”තිආදි. යදාසන්නං නාම මරණකාලෙ අනුස්සරිතං කම්මං, ආසන්නකාලෙ කතෙ පන චත්තබ්බමෙව

නත්ථීති ආහ “යං පන කුසලාකුසලෙසු ආසන්නමරණෙ”තිආදි. අනුස්සරිතුන්ති පරිබ්බත්තභාවෙන අනුස්සරිතුං.

තෙසං අභාවෙනි තෙසං යංගරුකාදීනං තිණ්ණං කම්මානං අභාවෙ. යත්ථ කත්ථවි විපාකං දෙතීති පටිසන්ධිජනකවසෙන විපාකං දෙති. පටිසන්ධිජනකවසෙන හි ගරුකාදිකම්මවතුක්කං වුත්තං. තත්ථ ගරුකං සබ්බපයමං විපච්චති, ගරුකෙ අසති බහුලීකතං, තස්මිං අසති යදාසන්නං, තස්මිං අසති “කටත්තා වා පනා”ති වුත්තං පුරිමජාතීසු කතකම්මං විපච්චති. බහුලාසන්නපුබ්බකතෙසු ව බලාබලං ජානිතබ්බං. පාපතො පාපන්තරං කල්‍යාණඤ්ච, කල්‍යාණතො කල්‍යාණන්තරං පාපඤ්ච බහුලීකතං. තතො මහතොව පුබ්බකතාදි අප්පඤ්ච බහුලානුස්සරණෙන විජ්ජපිසාරාදිජනනතො, පටිපක්ඛස්ස අපරිපුණ්ණතාය ආරද්ධවිපාකස්ස කම්මස්ස කම්මසෙසස්ස වා අපරපරියායවෙදනීයස්ස අපරික්ඛිණතාය සන්නතියා පරිණාමවිසෙසතොති තෙහි තෙහි කාරණෙහි ආයුහිතඵලං පයමං විපච්චති. මහානාරදකස්සපජාතකෙ (ජා. 2.22.1153 ආදයො) විදෙහරඤ්ඤො සෙනාපති අලාතො, බීජකො දාසො, රාජකඤ්ඤො රුවා ව එත්ථ නිදස්සනං. තථා හි වුත්තං භගවතා –

“තත්‍රානන්ද, ය්වායං පුග්ගලො ඉධ පාණාතිපාතී...පෙ.... මිච්ඡාදිට්ඨි. කායස්ස හෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජති, පුබ්බෙ වාස්ස තං කතං භොති පාපකම්මං දුක්ඛවෙදනීයං, පච්ඡා වාස්ස තං කතං භොති පාපකම්මං දුක්ඛවෙදනීයං, මරණකාලෙ වාස්ස භොති මිච්ඡාදිට්ඨි සමත්තා සමාදින්නා, තෙන සො කායස්ස හෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජති”ති –

ආදි. සබ්බං මහාකම්මවිහඬිගසුත්තං (ම. නි. 3.303) විත්ථාරෙතබ්බං. කිං බහුතා. යං තං තථාගතස්ස මහාකම්මවිහඬිගඤ්ඤාණං, තස්සෙවායං විසයො, යදිදං තස්ස තස්ස කම්මස්ස තෙන තෙන කාරණෙන පුබ්බාපරවිපාකතා සමත්තීයති.

ඉදානි ජනකාදිකම්මවතුක්කං විහජන්තො “ජනකං නාමා”තිආදිමාහ. පචත්තිං න ජනෙතීති පචත්තිවිපාකං න ජනෙති. පයමනයෙ ජනකකම්මස්ස පටිසන්ධිවිපාකමත්තස්සෙව වුත්තත්තා තස්ස පචත්තිවිපාකදායකත්තමිපි අනුජානන්තො “අපරො නයො”තිආදිමාහ. තත්ථ පටිසන්ධිදානාදිවසෙන විපාකසන්නාතස්ස නිබ්බත්තකං ජනකං. සුබදුක්ඛසන්නාතස්ස නාමරූපජ්ජනන්ධස්ස වා චිරතරං පචත්තිහෙතුභූතං උපත්ථම්භකං. තෙනාහ “සුබදුක්ඛං උපත්ථම්භෙති, අද්ධානං පචත්තෙති”ති. උපපිළකං සුබදුක්ඛජ්ජනන්ධෙ පචත්තමානෙ සණ්ඨං සණ්ඨං භාපෙති. තෙනාහ “සුබදුක්ඛං පිළෙති බාධෙති, අද්ධානං පචත්තිතුං න දෙතී”ති.

වාතකාලකො මහල්ලකො වොරෙ සාතෙතුං න සක්කොතීති සො කිර මහල්ලකකාලෙ එකජ්ජහාරෙත සීසං ඡින්නිතුං න සක්කොති, ද්වෙ තයො වාරෙ

පහරන්නො මනුස්සෙ කිලමෙති, තස්මා තෙ එවමාහංසු. අනුලොමිකං ඛන්තිං පටිලභිත්වාති සොතාපත්තිමග්ගස්ස ඔරතො අනුලොමිකං ඛන්තිං ලභිත්වා. කරුණුවච්ඡාය ගාවියා මද්දිත්වා ජීවිතක්ඛයං පාපිතොති එකා කිර යක්ඛිනී ධෙනුවෙසෙන ආගන්ත්වා උරෙ පහරිත්වා මාරෙසි, තං සන්ධායෙන චුත්තං. නගරෙ භවො නාගරියො.

සාතෙත්වාති උපච්ඡිත්තිත්වා. කම්මස්ස උපච්ඡිත්තදනං නාම තස්ස විපාකප්පට්ඨානමෙවාති ආහ “තස්ස විපාකං පට්ඨානිත්වා”ති. තඤ්ච අත්තනො විපාකප්පත්තියා ඔකාසකරණන්ති චුත්තං. “අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති”ති. විපච්චනාය කතොකාසං කම්මං විපක්කම්මෙව නාම භොතිති ආහ “එවං පන කම්මෙන කතෙ ඔකාසෙ තං විපාකං උප්පන්නං නාම චුච්චති”ති. උපපිළකං අඤ්ඤස්ස විපාකං උපච්ඡිත්තදති, න සයං අත්තනො විපාකං දෙති. උපසාතකං පන දුබ්බලකම්මං උපච්ඡිත්තිත්වා අත්තනො විපාකං උප්පාදෙතිති අයමෙතෙසං විසෙසො. කිඤ්චි ඛන්වාබාධනාදිපච්චයුපසන්නිපාතෙන විපාකස්ස විබාධකං උපපිළකං, තථා විපාකස්සෙව උපච්ඡෙදකං. උපසාතකකම්මං පන උපසාතෙත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසකරණෙන විපච්චනෙ සති ජනකමෙව සියා. ජනකාදිභාවො නාම විපාකං පති ඉච්ඡිතබ්බො, න කම්මං පතීති විපාකස්සෙව උපසාතකතා යුත්තා විය දිස්සති, විමංසිතබ්බං.

අපරො නයො – යස්මිං කම්මෙ කතෙ පට්ඨන්ධියං පචත්තෙ ව විපාකකට්ඨතාරුපානං උප්පත්ති භොති, තං ජනකං. යස්මිං පන කතෙ අඤ්ඤෙන ජනිතස්ස ඉට්ඨස්ස වා අනිට්ඨස්ස වා එලස්ස විබාධකවිච්ඡෙදකපච්චයානුප්පත්තියා උපබුහනපච්චයුප්පත්තියා ජනකසාමත්තියානුරූපං පරිසුද්ධිවිරතරප්පබන්ධා භොති, තං උපත්ථම්භකං. ජනකෙන නිබ්බත්තිතං කුසලඵලං වා අකුසලඵලං වා යෙන පච්චනීකභූතෙන රොගධාතූවිසමතාදිනිමිත්තතාය විබාධයති, තං උපපිළකං. යෙන පන කම්මුනා ජනකසාමත්තියවසෙන විරතරප්පබන්ධාරහම්පි සමානං ඵලං විච්ඡෙදකපච්චයුප්පත්තියා උපහඤ්ඤති විච්ඡිජ්ජති, තං උපසාතකන්ති අයමෙත්ථ සාරො.

තත්ථ කෙවි දුතියස්ස කුසලභාවං ඉත්ථත්තමාගතස්ස අප්පාබාධදීඝායුකතාසංචත්තනවසෙන, පච්ඡිමානං ද්විත්තං අකුසලභාවං ඛන්වාබාධඅප්පායුකතාසංචත්තනවසෙන වණ්ණෙන්නි. තථා ව චුත්තං මජ්ඣිමනිකායෙ චූළකම්මවිභඩ්ගසුත්තවණ්ණනායං (ම. නි. අට්ඨ. 3.290) –

“චත්තාරි හි කම්මානි – උපපිළකං, උපච්ඡෙදකං, ජනකං, උපත්ථම්භකන්ති. බලවකම්මෙන හි නිබ්බත්තං පචත්තෙ උපපිළකං ආගන්ත්වා අත්ථනො එවං වදති නාම ‘සවාහං පඨමතරං ජානෙය්‍යං, න තෙ ඉධ නිබ්බත්තිතුං දදෙය්‍යං, චතුසුයෙව තං අපායෙසු නිබ්බත්තාපෙය්‍යං. භොතු, ත්වං යත්ථ කත්ථවි නිබ්බත්ත, අහං උපපිළකකම්මං නාම තං පිළෙත්වා

නිරෝජනං නියුජ්ජං කසටං කරිස්සාමි'ති. තතො පට්ඨාය තං තාදිසං කරොති. කිං කරොති? පරිස්සයං උපනෙති, හොගෙ විනාසෙති.

“තත්ථ දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතු අස්සාදො වා සුඛං වා න හොති, මාතාපිතුනං පිළාව උප්පජ්ජති. එවං පරිස්සයං උපනෙති. දාරකස්ස පන මාතුකුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය ගෙහෙ හොගා උදකං පත්වා ලොණං විය රාජාදීනං වසෙන නස්සන්ති, කුම්භදොහනධෙනුයො බීරං න දෙන්ති, සුරතා ගොණා වණ්ඩා හොන්ති, කාණා හොන්ති, බඤ්ජා හොන්ති, ගොමණ්ඩලෙ රොගො පතති, දාසාදයො වචනං න කරොන්ති, වාපිතං සස්සං න ජායති, ගෙහගතං ගෙහෙ, අරඤ්ඤගතං අරඤ්ඤෙ නස්සති, අනුපුබ්බෙන සාසවිජාදනමත්තං දුල්ලභං හොති, ගබ්භපරිහාරො න හොති, විජාතකාලෙ මාතු ථඤ්ඤං ඡිජ්ජති, දාරකො පරිහාරං අලභන්තො පිළිතො නිරොජො නියුජ්ජො කසටො හොති. ඉදං උපපිළකකම්මං නාම.

“දීඝායුකකම්මෙන පන නිබ්බත්තස්ස උපවිජෙදකකම්මං ආගන්ත්වා ආයුං ඡින්දති. යථා හි පුරිසො අට්ඨසහගමනං කත්වා සරං බිපෙය්‍ය, තමඤ්ඤො ධනුතො මුත්තමත්තං මුග්ගරෙන පහරිත්වා තත්ථෙව පාතෙය්‍ය, එවං දීඝායුකකම්මෙන නිබ්බත්තස්ස උපවිජෙදකකම්මං ආයුං ඡින්දති. කිං කරොති? වොරානං අට්ඨං පවෙසෙති, වාළමච්ඡොදකං ඔතාරෙති, අඤ්ඤතරං වා පන සපරිස්සයයානං උපනෙති. ඉදං උපවිජෙදකකම්මං නාම. ‘උපසාතක’න්තිපි එතස්සෙව නාමං. පටිසන්ධිනිබ්බත්තකං පන කම්මං ජනකකම්මං නාම. අප්පහොගකුලාදීසු නිබ්බත්තස්ස හොගසම්පදාදිකරණෙන උපත්ථම්භකකම්මං උපත්ථම්භකකම්මං නාම.

“පරිත්තකම්මෙනපි නිබ්බත්තං එතං පවත්තෙ පාණාතිපාතාදිවිරතිකම්මං ආගන්ත්වා අත්ථතො එවං වදති නාම ‘සවාහං පඨමතරං ජාතෙය්‍යං, න තෙ ඉධ නිබ්බත්තිතුං දදෙය්‍යං, දෙවලොකෙයෙව තං නිබ්බත්තාපෙය්‍යං, හොතු, ත්වං යත්ථ කත්ථවි නිබ්බත්ත, අහං උපත්ථම්භකකම්මං නාම උපත්ථම්භං තෙ කරිස්සාමි’ති උපත්ථම්භං කරොති. කිං කරොති? පරිස්සයං නාසෙති, හොගෙ උප්පාදෙති.

“තත්ථ දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතාපිතුනං සුඛමෙව සාතමෙව හොති. යෙපි පකතියා මනුස්සාමනුස්සපරිස්සයා හොන්ති, තෙ සබ්බෙ අපගච්ඡන්ති. එවං පරිස්සයං නාසෙති. දාරකස්ස පන මාතුකුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය ගෙහෙ හොගානං පමාණං න හොති, නිධිකුම්භියො පුරතොපි පච්ඡතොපි ගෙහං පරිවට්ටමානා පවිසන්ති. මාතාපිතරො පරෙහි ධර්මධනස්සපි සම්මුඛිභාවං ගච්ඡන්ති, ධෙනුයො බහුබීරා හොන්ති, ගොණා සුඛසීලා හොන්ති, වජ්ජට්ඨානෙ සස්සානි සම්පජ්ජන්ති, වඩ්ඪියා වා සම්පයුත්තං, තාවකාලිකං වා දින්නං ධනං අවොදිතා සයමෙව

ආහරිත්වා දෙන්ති, දාසාදයො සුඛබවා භොන්ති, කම්මන්තා න පරිභායන්ති,
 දාරකො ගබ්භතො පටියාය පරිහාරං ලහති, කොමාරිකවෙජ්ජා සන්නිහිතාව
 භොන්ති. ගහපතිකුලෙ ජාතො සෙට්ඨිටියානං, අමච්චකුලාදීසු ජාතො
 සෙනාපතිටියානාදීනි ලහති. එවං භොගෙ උප්පාදෙති. සො අපරිස්සයො
 සභොගො විරං ජීවති. ඉදං උපත්ථම්භකකම්මං නාම. ඉමෙසු චතුසු පුරිමානි
 ද්වෙ අකුසලානෙව, ජනකං කුසලම්පි අකුසලම්පි, උපත්ථම්භකං
 කුසලමෙවා'ති.

එත්ථ විබාධුපසාකා නාම කුසලවිපාකම්භි න යුත්තාති අධිජ්ජායෙන “ද්වෙ
 අකුසලානෙවා”ති වුත්තං. දෙවදත්තාදීනං පන නාගාදීනං ඉතො
 අනුප්පදිත්තයාපනකපෙතානඤ්ච නරකාදීසු
 අකුසලවිපාකුපත්ථම්භනුපපිළනුපසාතකානි සන්නිති චතුත්තම්පි
 කුසලාකුසලභාවො න විරුජ්ඣති. එවඤ්ච කත්වා යා බහුසු ආනන්තරියෙසු කතෙසු
 එකෙන ගහිතජ්ජටිසන්ධිකස්ස ඉතරෙසං තස්ස අනුබලජ්ජදායිකා වුත්තා, සාපි
 සමත්ථිකා භොති.

සුත්තන්තපරියායෙන එකාදස කම්මානි විහජිත්වා ඉදානි අභිධම්මපරියාපන්නං
 දස්සෙන්නො “අත්ථෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි”තිආදිනා විහඬිගපාළිං.
 (විහ. 810) දස්සෙති. තත්ථ ගතිසම්පත්තිපටිබාළ්භානීති ගතිසම්පත්තියා
 පටිබාහිතානි නිවාරිතානි පටිසෙධිතානි. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ ච
 ගතිසම්පත්තීති සම්පන්නගති දෙවලොකො ච මනුස්සලොකො ච. ගතිවිපත්තීති
 විපන්නගති චත්තාරො අපායා. උපධිසම්පත්තීති අත්තභාවසම්ද්ධි. උපධිවිපත්තීති
 හීනඅත්තභාවතා. කාලසම්පත්තීති සුරාජසුමනුස්සකාලසඬ්ඛාතො සම්පන්නකාලො.
 කාලවිපත්තීති දුරාජදුම්මනුස්සකාලසඬ්ඛාතො විපන්නකාලො. පයොගසම්පත්තීති
 සම්මාපයොගො. පයොගවිපත්තීති මිච්ඡාපයොගො.

ඉදානි යථාවුත්තපාළියා අත්ථං දස්සෙන්නො “තත්ථා”තිආදිමාහ. තත්ථ
 අනිට්ඨාරම්මණානුභවනාරහෙ කම්මෙ විජ්ජමානෙයෙවාති ඉමිනා
 අනිට්ඨාරම්මණානුභවනානිමිත්තකස්ස පාපකම්මස්ස සබ්භාවං දස්සෙති. තං
 කම්මන්ති තං පාපකං කම්මං. එකච්චස්ස හි අනිට්ඨාරම්මණානුභවනානිමිත්තං
 බහුපාපකම්මං විජ්ජමානම්පි ගතිවිපත්තියං ධීතස්සෙව විපච්චති. යදි පන සො
 එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන ගතිසම්පත්තියං දෙවෙසු වා මනුස්සෙසු වා
 නිබ්බත්තෙය්‍ය, තාදිසෙ යානෙ අකුසලස්ස වාරො නත්ථි, එකත්තං කුසලස්සෙවාති
 තං කම්මං ගතිසම්පත්තිපටිබාළ්භං න විපච්චති. පතිබාහිතං හුත්වාති බාධිතං හුත්වා.
 අත්තභාවසම්ද්ධියන්ති සරිරසම්පත්තියං. කිලිට්ඨකම්මස්සාති
 හත්ථිමෙණ්ඩඅස්සබන්ධකගොපාලකාදිකම්මස්ස. පලායිතබ්බයුත්තකාලෙති
 හත්ථිආදිපච්චත්ථිකසමාගමකාලෙ. ලඤ්ජං දෙතීති එවං මෙ බාධිතං පරෙසං වසෙ න
 භොතීති දෙති. වොරිකයුත්තකාලෙති පක්ඛබ්බලාදීනං ලබ්භමානකාලෙ.
 අත්තරකජ්ජෙති පරියොසානජ්ජත්තෙ අත්තරකජ්ජෙ.

අනිධම්මනායක සොළස කම්මානි විහරිත්වා පටිසම්භිදාමග්ගපරියායෙන (පටි. ම. 1.234-235) ද්වාදස කම්මානි විහරිත්වා දස්සෙතුං “අපරානිපී”තිආදිමාහ. තත්ථ අනිතභවෙසු කතස්ස කම්මස්ස අනිතභවෙසුයෙව විපක්කවිපාකං ගහෙත්වා “අහොසි කම්මං අහොසි කම්මවිපාකො”ති චුත්තන්ති ආහ “යං කම්මං අතීතෙ ආයුහිත”න්තිආදි. විපාකචාරන්ති විපච්චනාවසරං විපාකචාරං. “විපාකචාරං ලහතී”ති ඉමිනා චුත්තමෙවත්ථං “පටිසන්ධිං ජනෙසී”තිආදිනා විභාවෙති. තත්ථ පටිසන්ධිං ජනෙසීති ඉමිනා ච පටිසන්ධිදායකස්ස කම්මස්ස පවත්තිවිපාකදායිනාපි චුත්තා හොති. පවත්තිවිපාකස්සෙව පන දායකං රූපජනකසීසෙන වදති. තස්සෙව අනිතස්ස කම්මස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස ච පච්චයවෙකල්ලෙන අනිතභවෙසුයෙව අවිපක්කවිපාකඤ්ච, අතීතෙයෙව පරිනිබ්බුතස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයඋපපජ්ජවෙදනීයඅපරපරියායවෙදනීයස්ස කම්මස්ස අවිපක්කවිපාකඤ්ච ගහෙත්වා “අහොසි කම්මං නාහොසි කම්මවිපාකො”තිපි චුත්තන්ති ආහ “යං පන විපාකචාරං න ලහී”තිආදි.

අනිතස්සෙව කම්මස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස පච්චුප්පන්තභවෙ පච්චයසම්පත්තියා විපච්චමානං විපාකං ගහෙත්වා “අහොසි කම්මං අත්ථි කම්මවිපාකො”ති චුත්තන්ති ආහ “යං පන අතීතෙ ආයුහිත”න්තිආදිමාහ. අනිතස්සෙව කම්මස්ස අනික්කන්තවිපාකකාලස්ස ච පච්චුප්පන්තභවෙ පරිනිබ්බායන්තස්ස ච අවිපච්චමානවිපාකං ගහෙත්වා “අහොසි කම්මං නත්ථි කම්මවිපාකො”ති චුත්තන්ති ආහ “අලද්ධවිපාකචාර”න්තිආදි. අනිතස්සෙව කම්මස්ස විපාකාරභස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස අනාගතභවෙ පච්චයසම්පත්තියා විපච්චිතබ්බං විපාකං ගහෙත්වා “අහොසි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො”ති චුත්තන්ති දස්සෙන්නො “යං පන අතීතෙ ආයුහිත”න්තිආදිමාහ. අනිතස්සෙව කම්මස්ස අනික්කන්තවිපාකකාලස්ස ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අවිපච්චිතබ්බවිපාකඤ්ච ගහෙත්වා “අහොසි කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකො”ති චුත්තන්ති ආහ “යං අනාගතෙ විපාකචාරං න ලහිස්සති”තිආදි. එවං තාව අනිතකම්මං අනිතපච්චුප්පන්තානාගතවිපාකාවිපාකවසෙන ඡධා දස්සිතං.

ඉදානි පච්චුප්පන්තභවෙ කතස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස ඉධෙව විපච්චමානං විපාකං ගහෙත්වා “අත්ථි කම්මං අත්ථි කම්මවිපාකො”ති චුත්තන්ති දස්සෙන්නො “යං පන එතරහි ආයුහිත”න්තිආදිමාහ. යං පන එතරහි විපාකචාරං න ලහතීතිආදිනා තස්සෙව පච්චුප්පන්තස්ස කම්මස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන ඉධ අවිපච්චමානඤ්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ පරිනිබ්බායන්තස්ස ඉධ අවිපච්චමානඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා “අත්ථි කම්මං නත්ථි කම්මවිපාකො”ති චුත්තන්ති දස්සෙති. පච්චුප්පන්තස්සෙව කම්මස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස අපරපරියායවෙදනීයස්ස ච අනාගතභවෙ විපච්චිතබ්බවිපාකං ගහෙත්වා “අත්ථි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො”ති චුත්තන්ති ආහ “යං පන එතරහි ආයුහිතං අනාගතෙ විපාකචාරං ලහිස්සති”තිආදි. පච්චුප්පන්තස්සෙව කම්මස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන අනාගතභවෙ අවිපච්චිතබ්බඤ්ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අපරපරියායවෙදනීයස්ස අවිපච්චිතබ්බඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා

“අත්ථි කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකො” ති චුත්තන්ති ආහ “යං පන විපාකවාරං න ලභිස්සති” තිආදි.

එවඤ්ච පච්චුප්පන්තකම්මං පච්චුප්පන්තානාගතවිපාකාවිපාකවසෙන චතුර්ධා දස්සෙත්වා ඉදානි අනාගතභවෙ කතස්ස කම්මස්ස අනාගතෙ විපච්චිතබ්බවිපාකං ගහෙත්වා “භවිස්සති කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො” ති චුත්තන්ති දස්සෙන්නො “යං පනානාගතෙ ආයුභිස්සති” තිආදිමාහ. තස්සෙව අනාගතස්ස කම්මස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන අවිපච්චිතබ්බඤ්ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අවිපච්චිතබ්බඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා “භවිස්සති කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකො” ති චුත්තන්ති ආහ “යං පන විපාකවාරං න ලභිස්සති” තිආදි. එවං අනාගතකම්මං අනාගතවිපාකාවිපාකවසෙන ද්විධා දස්සිතං. එවන්තිආදිනා යථාචුත්තද්වාදසකම්මානි නිගමෙති.

ඉදානි සබ්බෙසු යථාචුත්තජ්ජහෙදෙසු කම්මෙසු යානි අභිධම්මනයෙන විභත්තානි සොළස කම්මානි, යානි ච පටිසම්භිදාමග්ගපරියායෙන විභත්තානි ද්වාදස කම්මානි, තානි සබ්බානි සුත්තන්තිකපරියායෙන විභත්තෙසු එකාදසවිධෙසුයෙව කම්මෙසු අත්තොගධානි, තානි ච දිට්ඨධම්මවෙදනීයඋපපජ්ජවෙදනීයඅපරපරියායවෙදනීයෙසු තිසුයෙව අත්තොගධානීති දස්සෙන්නො “ඉති ඉමානි වෙවා” තිආදිමාහ. තත්ථ අත්තනො යානා ඔසක්කිත්වාති අත්තනො යථාචුත්තද්වාදසසොළසජ්ජහෙදසඛ්ඛාතට්ඨානනො පරිභාපෙත්වා, තං තං පහෙදං භිත්වාති චුත්තං හොති. එකාදස කම්මානීයෙව භවන්තීති තංසභාවානංයෙව කම්මානං ද්වාදසධා සොළසධා ච විභජිත්වා චුත්තත්තා එවමාහ. යස්මා එකාදසධා චුත්තකම්මානි දිට්ඨධම්මවෙදනීයානි වා සියුං උපපජ්ජවෙදනීයානි වා අපරපරියායවෙදනීයානි වා, තස්මා චුත්තං “තිණ්ණෙයෙව කම්මානි හොන්ති” ති.

තෙසං සඬ්ඤානං නත්ථිති තෙසං දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීනං සඬ්ඤානං නත්ථි, සඬ්ඤානං උපපජ්ජවෙදනීයාදිභාවාපත්ති. තෙනාහ “යථායානෙයෙව තිට්ඨන්ති” ති, අත්තනො දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදිට්ඨානෙයෙව තිට්ඨන්තීති අත්ථො. දිට්ඨධම්මවෙදනීයමෙව හි පයමජ්චනවෙතනා, උපපජ්ජවෙදනීයමෙව සත්තමජ්චනවෙතනා, මජ්ඣෙ පඤ්ච අපරපරියායවෙදනීයමෙවාති නත්ථි තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං සඬ්ඤානො, තස්මා අත්තනො අත්තනො දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදිසභාවෙයෙව තිට්ඨන්ති. තෙනෙව භගවතා – “දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ, උපපජ්ජ වා, අපරෙ වා පරියායෙ” ති තයො විකප්පා දස්සිතා. තෙනෙවාහ “දිට්ඨධම්මවෙදනීයං කම්ම” තිආදි. තත්ථ “දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ” ති සත්ථා න වදෙය්‍යාති අසති නියාමෙ න වදෙය්‍ය. යස්මා පන තෙසං සඬ්ඤානං නත්ථි, නියතසභාවා හි තානි, තස්මා සත්ථා “දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ” තිආදිමවොච.

සුක්කපක්ඛෙති “අලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයායා” තිආදිනා ආගතෙ කුසලපක්ඛෙ. නිරුද්ධෙති අරියමග්ගාධිගමෙන අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධෙ.

තාලවත්ථු විය කතන්ති යථා තාලෙ ඡින්නෙ යිතට්ඨානෙ කිඤ්චි න හොති, එවං කම්මෙ පභිනෙ කිඤ්චි න හොතිති අත්ථො. තාලවත්ථුති වා මත්ථකච්ඡින්නො තාලො චුත්තො පත්තඵලමකුලසුච්ඡාදිනං අභාවතො. තතො එව සො අවිරුළ්භිධම්මො. එවං පභිනකම්මො සත්තසන්නානො. තෙනාහ “මත්ථකච්ඡින්නතාලො වියා”ති. අනුඅභාවං කතං පච්ඡතො ධම්මජ්ජවත්තියා අභාවතො. තෙනාහ “යථා”තිආදි. අජ්ජවත්තිකතකාලො වියාති ඛිජානං සබ්බසො අජ්ජවත්තියා කතකාලො විය. ඡින්නමූලකානන්ති කිලෙසමූලස්ස සබ්බසො ඡින්නත්තා ඡින්නමූලකානං. කිලෙසා හි ඛන්ධානං මූලාති.

වෙදනීයන්ති වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤං වත්ථු නත්ථීති අඤ්ඤං අධිට්ඨානං නත්ථී. සුගතිසඤ්ඤිතාපි හෙට්ඨිමන්තෙන සඬ්ඛාරදුක්ඛතො අනපගතත්තා දුග්ගතියො එවාති චුත්තං “සබ්බා දුග්ගතියො”ති, එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ලොභො එතස්ස කාරණභූතො අත්ථීති ලොභං, ලොභනිමිත්තං කම්මං. තථා දොසන්ති එත්ථාපි. තෙනාහ “ලොභදොසසීසෙන ලොභජඤ්ච දොසජඤ්ච කම්මමෙව නිද්දිට්ඨ”න්ති. වට්ඨවිවට්ඨන්ති වට්ඨඤ්ච විවට්ඨඤ්ච.

නිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. හත්ථකසුත්තවණ්ණනා

35. පඤ්චමෙ ආලවියන්ති ආලවිරට්ඨෙ, න ආලවිනගරෙ. තෙනාහ “ආලවියන්ති ආලවිරට්ඨෙ”ති. අථාති අවිච්ඡෙදත්ථෙ නිපාතො. තත්ථ භගවතො නිසජ්ජාය අවිච්ඡින්නාය එවාති අත්ථො. තෙනාහ “එව”න්තිආදි. හත්ථතො හත්ථං ගතත්තාති ආලවකස්ස යක්ඛස්ස හත්ථතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස හත්ථං, තතො රාජපුරිසානං හත්ථං ගතත්තා.

මාසස්සාති මාසමාසස්ස. එවං එග්ගුනස්සාති එත්ථාපි. බුරන්තරෙහි කද්දමො උග්ගන්ත්වා තිට්ඨතීති කද්දමො බුරන්තරෙහි උග්ගන්ත්වා තිට්ඨති. චතුහි දිසාහි වායන්තො වාතො වෙරම්භොති චුච්චති වෙරම්භවාතසදිසත්තා.

පඤ්චද්වාරකායන්ති පඤ්චද්වාරානුසාරෙන පචත්තං විඤ්ඤාණකායං. බොහයමානාති කිලෙසබොහවසෙන බොහයමානා චිත්තං සඬ්ඛොභං කරොන්තා. වෙතසිකාති මනොද්වාරිකචිත්තසන්නිස්සිතා. තෙනාහ “මනොද්වාරං බොහයමානා”ති. සො රාගොති තංසදිසො රාගො. භවති හි තංසදිසෙ තබ්බොභාරො යථා “සා එව තිත්තිරිකා, තාති එව ඔසධාතී”ති. යාදිසො හි එකස්ස පුග්ගලස්ස උජ්ජජ්ජකරාගො, තාදිසො එව තතො අඤ්ඤස්ස රාගභාවසාමඤ්ඤතො. තෙන චුත්තං “තථාරූපො රාගො”තිආදි. ඉච්ඡිතාලාභෙන රජනීයෙසු වා නිරුද්ධෙසු වත්ථුසු දොමනස්සජ්ජවත්තියා දොසපරිලාභානං සම්භවො වෙදිතබ්බො.

න ලිම්පති අනුපලික්තවත්තත්තා. සීතිභූතො නිබ්බූතසබ්බපරිලාහත්තා.
ආසත්තියො වුවචන්ති තණ්හායො තත්ථ තත්ථ ආසඤ්ජනට්ඨෙත. දරථන්ති
පරිලාහජාතං. වෙතසොති සාම්චචනං.

හත්ථකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දෙවදුතසුත්තවණ්ණනා

36. ඡට්ඨෙය් දෙවදුතානීති ලිඬගවිපල්ලාසං කත්වා වුත්තන්ති ආහ “දෙවදුතා”ති,
උභයලිඬගං වා එතං පදං, තස්මා නපුංසකලිඬගවසෙන පාළියං වුත්තස්ස
පුල්ලිඬගවසෙන අත්ථදස්සනං කතං. දෙවොති මච්චුති අභිභවනට්ඨෙත සත්තානං
අත්තනො වසෙ වත්තාපනනො මච්චුරාජා “දෙවො”ති වුවචති. යථා හි දෙවො
පකතිසත්තෙ අභිභවති, එවං මච්චු සබ්බසත්තෙ අභිභවති, තස්මා දෙවො වියාති
දෙවො. “තස්ස දුතා”ති වත්වා ඉදානිස්ස දුතෙ තෙසං දුතභාවඤ්ච විභාවෙතුං
“ජිණ්ණඛ්‍යාධිමතා හී”තිආදි වුත්තං. තෙන වොදනත්ථෙත දෙවස්ස දුතා වියාති
දෙවදුතාති දස්සෙති. “අහං අසුකං පමද්දිතුං ආගමිස්සාමි, තුවං තස්ස කෙසෙ
ගහෙත්වා මා විස්සජ්ජෙහී”ති මච්චුදෙවස්ස ආණාකරා දුතා වියාති හි දුතාති
වුවචන්ති.

ඉදානි සද්ධාතබ්බට්ඨෙත දෙවා විය දුතාති දෙවදුතාති දස්සෙත්තො “දෙවා විය
දුතා”තිආදිමාහ. තත්ථ අලඬකතජ්ජට්ඨස්සත්තායාති ඉදං අත්තනො දිබ්බානුභාවං
ආවිකත්වා ධීතායාති දස්සනත්ථං වුත්තං. දෙවතාය ඛ්‍යාකරණසද්ධිමෙව හොති න
විරස්සෙව ජරාඛ්‍යාධිමරණස්ස සම්භවතො. විසුද්ධිදෙවනන්ති ඛිණ්ණසවබ්‍රහ්මානං.
තෙ හි වරිමභවෙ බොධිසත්තානං ජිණ්ණාදිහෙදං දස්සෙත්ති, තස්මා
අන්තිමභවිකබොධිසත්තානං විසුද්ධිදෙවෙහි උපට්ඨාපිතභාවං උපාදාය
තදඤ්ඤෙසම්පි තෙහි අනුපට්ඨාපිතානම්පි තථා වොහරිතබ්බතා පරියායසිද්ධාති
වෙදිතබ්බා. දිස්වාලාති විසුද්ධිදෙවෙහි දස්සිතෙ දිස්වාච. තතොයෙව හි තෙ
විසුද්ධිදෙවනං දුතා වුත්තා.

කස්මා ආරද්ධන්ති කෙවලං දෙවදුතෙ එව සරූපතො අදස්සෙත්වාති
අධිජ්ජායො. දෙවනං දුතානං දස්සනුපායත්තා තථා වුත්තන්ති දස්සෙත්තො
“දෙවදුතා...පෙ.... සමනුයුඤ්ජති”ති ආහ. තත්ථ දෙවදුතා...පෙ.... දස්සනත්ථන්ති
දෙවදුතානං අනුයුඤ්ජනට්ඨානුපගස්ස කම්මස්ස දස්සනත්ථං.

එකච්චෙ ථෙරාති අන්ධකාදිකෙ විඤ්ඤාණවාදිනො ව සන්ධාය වදති.
නෙරයිකෙ නිරයෙ පාලෙන්නි තතො නිග්ගන්තුං අජ්ජදානවසෙන රක්ඛන්තීති
නිරයපාලා. අථ වා නිරයපාලතාය නෙරයිකානං නිරයදුක්ඛෙන පරියොනද්ධාය අලං
සමත්ථාති නිරයපාලා. තන්ති “නත්ථි නිරයපාලා”ති වචනං. පටිසෙධිතමෙවාති
“අත්ථි නිරයෙසු නිරයපාලා අත්ථි ව කාරණිකා”තිආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ
(කථා. 866) පටිසෙධිතමෙව. යදි නිරයපාලා නාම න සියුං, කම්මකාරණාපි න

භවෙය්‍යා. සති හි කාරණිකෙ කම්මකාරණාය භවිතබ්බන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ
 “යථා හී”තිආදි. එත්ථාහ – “කිං පනෙන නිරයපාලා නෙරයිකා, උදාහු
 අනෙරයිකා”ති. කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව නෙරයිකා නිරයසංවත්තනියෙන කම්මෙන
 නිබ්බන්තා, සයම්පි නිරයදුක්ඛං පච්චනුභවෙය්‍යං, තථා සති අඤ්ඤෙසං නෙරයිකානං
 ඝාතනාය අසමත්ථා සිද්ධං, “ඉමෙ නෙරයිකා ඉමෙ නිරයපාලා”ති වචන්ථානඤ්ච න
 සිද්ධා. යෙ ව යෙ ඝාතෙන්ති, තෙහි සමානරූපබලප්පමාණෙහි ඉතරෙසං භයසන්තාසා
 න සිද්ධං. අථ අනෙරයිකා, නෙසං තත්ථ කථං සම්භවොති? වුච්චතෙ – අනෙරයිකා
 නිරයපාලා අනිරයගතිසංවත්තනියකම්මනිබ්බන්තිතො.
 නිරයුපපත්තිසංවත්තනියකම්මතො හි අඤ්ඤෙනෙව කම්මුතා තෙ නිබ්බන්තන්ති
 රක්ඛසජාතිකත්තා. තථා හි වදන්ති සබ්බන්තීවාදිතො –

“කොධා කුරුරකම්මන්තා, පාපාහිරුචිතො තථා;
 දුක්ඛිතෙසු ව නන්දන්ති, ජායන්ති යමරක්ඛසා”ති.

තත්ථ යදෙකෙ වදන්ති “යාතනාදුක්ඛං පටිසංවෙදෙය්‍යං, අථ වා අඤ්ඤමඤ්ඤං
 ඝාතෙය්‍ය”න්තිආදි, තයිදං අසාරං නිරයපාලානං නෙරයිකභාවස්සෙව අභාවතො.
 යදිපි අනෙරයිකා නිරයපාලා, අයොමයාය පන ආදිත්තාය සම්පජ්ජලිතාය
 සජ්ජානිභූතාය නිරයභූමියා පරික්කමමානා කථං දාහදුක්ඛං නානුභවන්තිති?
 කම්මානුභාවතො. යථා හි ඉද්ධිමන්තො වෙතොවසිප්පත්තා
 මහාමොග්ගල්ලානාදයො නෙරයිකෙ අනුකම්පන්තා ඉද්ධිබලෙන නිරයභූමිං.
 උපගතා දාහදුක්ඛෙන න බාධියන්ති, එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

ඉද්ධිවිසයස්ස අවින්තෙය්‍යභාවතොති වෙ? ඉදමපි තංසමානං කම්මවිපාකස්ස
 අවින්තෙය්‍යභාවතො. තථාරූපෙන හි කම්මුතා තෙ නිබ්බන්තා යථා නිරයදුක්ඛෙන
 අබාධිතා එව හුත්වා නෙරයිකෙ ඝාතෙන්ති, න චෙත්තකෙන බාහිරවිසයාභාවො
 යුජ්ජති ඉට්ඨානිට්ඨතාය පච්චෙකං ද්වාරපුරිසෙසුපි විහත්තසභාවත්තා. තථා හි
 එකච්චස්ස ද්වාරස්ස පුරිසස්ස ව ඉට්ඨං එකච්චස්ස අනිට්ඨං, එකච්චස්ස ව අනිට්ඨං.
 එකච්චස්ස ඉට්ඨං භොති. එවඤ්ච කත්වා යදෙකෙ වදන්ති “නත්ථි කම්මවසෙන
 තෙජසා පරුපතාපන”න්තිආදි, තදපාහතං භොති. යං පන වදන්ති “අනෙරයිකානං
 තෙසං කථං තත්ථ සම්භවො”ති නිරයෙ නෙරයිකානං යාතනාසබ්භාවභාවතො.
 නෙරයිකසත්තයාතනායොග්ගඤ්ඤි අත්තභාවං නිබ්බන්තෙන්තං කම්මං.
 තාදිසනිකන්ති විනාමිතං නිරයට්ඨානෙ එව නිබ්බන්තෙති. තෙ හි නෙරයිකෙහි
 අධිකතරබලාරොහපරිණාහා අතිවිය භයානකදස්සනා කුරුරතරපයොගා ව භොන්ති.
 එතෙනෙව තත්ථ නෙරයිකානං විබාධකකාකසුනබාදීනම්පි නිබ්බන්තියා
 අත්ථිභාවො සංවණ්ණිතොති දට්ඨබ්බො.

කථමඤ්ඤගතිකෙහි අඤ්ඤගතිකබාධනන්ති ව න වත්තබ්බං අඤ්ඤත්ථාපි තථා
 දස්සනතො. යං පනෙකෙ වදන්ති “අසත්තසභාවා එව නිරයෙ නිරයපාලා නිරයෙ
 සුනබාදයො වා”ති, තම්පෙනෙසං මනිමත්තං අඤ්ඤත්ථ තථා අදස්සනතො. න හි
 කාචි අත්ථි තාදිසී ධම්මප්පවත්ති, යා අසත්තසභාවා, සම්පතිසත්තෙහි අප්පයොජිතා

ව අත්ථකිච්චං සාධෙත්තී දිට්ඨපුබ්බා. පෙනානං පානීයනිවාරකානං දණ්ඩාදිහත්ථානඤ්ච පුරිසානං සබ්භාවෙ අසත්තභාවෙ ව විසෙසකාරණං නත්ථීති තාදිසානං සබ්භාවෙ කිං පාපකානං වත්තබ්බං. සුපිනොපසානොපි අත්ථකිච්චසමත්ථතාය අප්පමාණං දස්සනාදිමත්තෙනපි තදත්ථසිද්ධිතො. තථා හි සුපිනො ආහාරුපභොගාදිනා න අත්ථසිද්ධි, ඉද්ධිනිම්මානරූපං පනෙත්ථ ලද්ධපරිහාරං ඉද්ධිවිසයස්ස අවිත්තෙය්‍යභාවතො. ඉධාපි කම්මවිපාකස්ස අවිත්තෙය්‍යභාවතොති චෙ? තං න, අසිද්ධත්තා. නෙරයිකානං කම්මවිපාකො නිරයපාලාති සිද්ධමෙත්තං, චුත්තනායෙන පාළිතො ව තෙසං සත්තභාවො ඵව සිද්ධො. සක්කා හි වත්තුං සත්තසම්බතා නිරයපාලසඤ්ඤිතා ධම්මප්පවත්ති සාහිසන්ධිකපරුපසාති අත්ථකිච්චසබ්භාවතො ඔපාහාරාදි රක්ඛසසත්තති විය. අහිසන්ධිපුබ්බකතා චෙත්ථ න සක්කා පටික්ඛිපිතුං තථා තථා අහිසන්ධියා ඝාතනතො. තතො ඵව න සම්ඝාතපබ්බතෙනහි අනෙකන්තිකතා. යෙ පන වදන්ති “භූතවිසෙසා ඵව තෙ වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසවන්තො හෙරවාකාරා නරකපාලාති සමඤ්ඤං ලහන්ති”ති, තදසිද්ධං උජුකමෙව පාළියං “අත්ථී නිරයෙ නිරයපාලා”ති වාදස්ස පතිට්ඨාපිතත්තා.

අපිව යථා අරියවිනයෙ නරකපාලානං භූතමත්තතා අසිද්ධා, තථා පඤ්ඤත්තිමත්තවාදිනොපි භූතමත්තතා අසිද්ධා සබ්බසො රූපධම්මානං අත්ථිභාවස්සෙව අප්පටිජානනතො. න හි තස්ස භූතාති නාම පරමත්ථතො සන්ති. යදි පරමත්ථං ගහෙත්වා වොහරති, අථ කස්මා චක්ඛුරූපාදීනි පටික්ඛිපතීති? තිට්ඨතෙසා අනවට්ඨිතතක්කානං අප්පහීනවිපල්ලාසානං වාදවිමංසා. ඵවං අත්ථෙව නිරයෙ නිරයපාලාති නිට්ඨමෙත්ථ ගත්තබ්බං. සති ව තෙසං සබ්භාවෙ අසතිපි බාහිරෙ විසයෙ නරකෙ විය දෙසාදිනියමො හොතීති වාදො න සිජ්ඣති, සති ඵව පන බාහිරෙ විසයෙ දෙසාදිනියමොති දට්ඨබ්බං.

දෙවදුතසරාපනවසෙන සත්තෙ යටුපවිතෙ පුඤ්ඤකම්මෙ යමෙති නියමෙතීති යමො. තස්ස යමස්ස වෙමානිකපෙනානං රාජභාවතො රඤ්ඤො. තෙනාහ “යමරාජා නාම වෙමානිකපෙතරාජා”ති. කම්මවිපාකන්ති අකුසලකම්මවිපාකං. වෙමානිකපෙනා හි කණ්හසුක්කවසෙන මිස්සකං කම්මං කත්වා විනිපාතිකදෙවතා විය සුක්කෙන කම්මුතා පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. තථා හි මග්ගඵලභාගිනොපි හොන්ති, පවත්තියං පන කම්මානුරූපං කදාපි පුඤ්ඤඵලං, කදාපි අපුඤ්ඤඵලං පච්චනුභවන්ති. යෙසං පන අරියමග්ගො උප්පජ්ජති, තෙසං මග්ගාධිගමතො පට්ඨාය පුඤ්ඤඵලමෙව උප්පජ්ජතීති දට්ඨබ්බං. අපුඤ්ඤඵලං පුබ්බෙ විය කටුකං න හොති, මනුස්සත්තභාවෙ ධීතානං විය මුදුකමෙව හොතීති අපරෙ. ධම්මිකො රාජාති ඵත්ථ තස්ස ධම්මිකභාවො ධම්මදෙවපුත්තස්ස විය උප්පත්තිනියතො ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බො. ද්වාරෙසුති අවිච්චිතනරකස්ස වතුසු ද්වාරෙසු. ඛිණාසවා බ්‍රාහ්මණා නාම උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන.

අනුයොගවත්තන්ති අනුයොගෙ කතෙ වත්තිතබ්බවත්තං. ආරොපෙන්තොති කාරාපෙන්තො, අත්තනො පුච්ඡං උද්දිස්ස පටිච්චනං දාපෙන්තො පුච්ඡති. පරස්ස හි

අධිප්පායං ඤාතුං ඉච්ඡන්තො තදුපගං පයොගං කරොන්තො පුච්ඡති නාම. ලද්ධිත්ති ගාහං. පතිට්ඨාපෙන්නොති තත්ථ නිව්විකාලං කාරාපෙන්නො. කාරණං පුච්ඡන්තොති යුත්තිං පුච්ඡන්තො. සමනුභාසනීති යථානුයුත්තමත්ථං විභූතං කත්වා කපෙති.

ජිණ්ණන්ති ජරාපත්තියා ජිණ්ණං. එකච්චො දහරකාලතො පට්ඨාය පණ්ඩුරොගාදිනා අභිභූතකායනාය ජිණ්ණසදිසො හොති, අයං න තථා ජරාපත්තියා ජිණ්ණොති දස්සෙති. ගොපානසී විය වඩකන්ති වඩකගොපානසී විය වඩකං. න හි වඩකභාවස්ස නිදස්සන්තං අවඩකගොපානසී ගස්හති. හග්ගන්ති හග්ගසරීරං කටියං හග්ගකායත්තා. තෙනාහ “ඉමිනාපිස්ස වඩකභාවමෙව දීපෙති”ති. දණ්ඩපටිසරණන්ති යානගමනෙසු දණ්ඩො පටිසරණං එතස්සාති දණ්ඩපටිසරණං තෙන විනා වත්තිතුං අසමත්ථත්තා. තෙනාහ “දණ්ඩදුනිය”න්ති. ජරාතුරන්ති ජරාය පත්ථතසංකිලන්තකායං. සබ්බසො කිම්භතං විය මහාබල්ලාටං සිසමස්සාති මහාබල්ලාටසීසං. සඤ්ජාතවලින්ති සමන්තතො ජාතවලිකං. ජරාධම්මොති ජරාපකතිකො. තෙනාහ “ජරාසභාවො”ති. සභාවො ච නාම තෙජොධාතුයා උණ්හතා විය න කදාචි විගච්ඡතිති ආහ “අපරිමුත්තො ජරායා”තිආදි.

අත්ථතො එවං වදති නාම, වාචාය අවදන්තොපි අත්ථාපත්තිතො එවං වදන්තො විය හොති විඤ්ඤානන්ති අත්ථො. තරුණො අහොසිං යොබ්බනෙන සමන්තාගතො. උරුතං බලං එතස්ස අත්ථීති උරුබලී. තෙන දුරෙපි ගමනාගමනලඬසනාදිසමත්ථතං දස්සෙති, බාහුබලීති පන ඉමිනා හත්ථෙහි කාතබ්බකිච්චසමත්ථතං, ජවග්ගහණෙන වෙගසා පවත්තිසමත්ථතං. අත්තරහිතාති නට්ඨා. එත්ථ ච න බො පනාහන්තිආදි ජරාය දෙවදුතභාවදස්සනං. තෙනාහ “තෙනෙස දෙවදුතො නාම ජාතො”ති. ආබාධස්ස අත්ථීතාය ආබාධිකං. විවිධං දුක්ඛං ආදහනීති බ්‍යාධි, විසෙසෙන වා ආධියති එතෙනාති බ්‍යාධි, බ්‍යාධි සංජාතො එතස්සාති බ්‍යාධිතං. එස නයො දුක්ඛිතන්ති එත්ථාපි.

දුනියං දෙවදුතන්ති එත්ථාපි චුත්තනසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. බ්‍යාධිනා අභිහතොති බ්‍යාධිනා බාධිතො, උපද්දුතොති අත්ථො.

විපරිහින්තවණ්ණොති විපරිහින්තනීලවණ්ණො. තඤ්ඤි යත්ථ යත්ථ ගහිතපුබ්බකං, තත්ථ තත්ථ පණ්ඩුවණ්ණං, මංසුස්සදට්ඨානෙ රත්තවණ්ණං, යෙභුයොන ච නීලසාටකපාරුතං විය හොති. තෙන චුත්තං “විපරිහින්තනීලවණ්ණො”ති.

“කො ලහති, කො න ලහති”ති නිරුපුපගස්සෙව වසෙනායං විචාරණාති “යෙන තාව බහු පාපං කත”න්තිආදි ආරද්ධං. බහු පාපං කතන්ති බහුසො පාපං කතං. තෙන පාපස්ස බහුලීකරණමාහ. බහුති වා මහන්තං. මහත්ථොපි හි බහුසද්දො දිස්සති “බහු වත කතං අස්සා”තිආදීසු, ගරුකන්ති චුත්තං හොති. සො ගරුකං බහුලං වා පාපං කත්වා ධීතො නිරයෙ නිබ්බත්තතියෙව, න යමපුරිසෙහි යමස්ස සන්තිකං නියතීති.

පරිත්තන්ති පමාණපරිත්තනය කාලපරිත්තනය ව පරිත්තං. පුරිමස්මිං අත්ථෙ අගරුති අත්ථො, දුතියස්මිං අබ්බුලන්ති. යථාචුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙනුං “යථා හී”තිආදි චුත්තං. කත්තබ්බමෙව කරොන්තීති දණ්ඩමෙව කරොන්ති. අනුවජ්ජිත්වාති විමංසිත්වා. විනිවිජයට්ඨානන්ති අට්ටකරණට්ඨානං. පරිත්තපාපකම්මාති දුබ්බලපාපකම්මා. අත්තනො ධම්මකායාති පරෙහි අසාරියමානෙපි අත්තනො ධම්මකාය සරන්ති. තෙ හි පාපකම්මස්ස දුබ්බලභාවතො කතුපචිතස්ස ව ඔකාසාරහකුසලකම්මස්ස බලවභාවතො අත්තනො ධම්මකායපි සරන්ති. සාරියමානාපිති “ඉදං නාම තයා කතං පුඤ්ඤකම්ම”න්ති පරෙහි සාරියමානාපි.

ආකාසවෙතියන්ති ගිරිසිංහරෙ අබ්බොකාසෙ විවට්ඨගණෙ කතවෙතියං. රත්තපට්ඨොති රත්තවණ්ණෙන පට්ඨන පුජෙසි පටාකං කත්වා. අග්ගිජාලසද්දන්ති පටපටායන්තං නරකෙ අග්ගිජාලසද්දං සුත්වාච. අත්තනා පුජිතපටං අනුස්සරීති තදා පටාකාය වාතජ්ජහාරසද්දෙ නිමිත්තස්ස ගහිතත්තා “මයා තදා ආකාසවෙතියෙ පුජිතරත්තපටසද්දො වියා”ති අත්තනා පුජිතපටං අනුස්සරි.

සුමනපුප්ඵකුම්භෙනාති කුම්භපරිමාණෙන සුමනපුප්ඵරාසිනා. “දසාධිකං නාළිසහස්සකුම්භ”න්ති කෙච්චි, “පඤ්චඅම්බණ”න්ති අපරෙ. තීහිපි න සරති බලවතො පාපකම්මෙන ඛ්‍යාමොහිතො. තුණ්හි අහොසිති “කම්මාරහො අය”න්ති තත්ථ පටිකාරං අපස්සන්තො තුණ්හි අහොසි.

ඵකපක්ඛච්ඡදනමත්තාහීති මජ්ඣිමස්පමාණස්ස ගෙහස්ස ඵකච්ඡදනජ්ජමාණෙහි. සුත්තාහතං කරිත්වාති කාලසුත්තං පාතෙත්වා. යථා රථො සබ්බසො පජ්ජලිතො හොති අයොමයො, එවං යුගාදයොපිස්ස පජ්ජලිතා සජොතිභූතා එව හොන්තීති ආහ “සද්ධිං...පෙ.... රථෙ යොජෙත්වා”ති. මහාකුටාගාරජ්ජමාණන්ති සත්තභූමකමහාකුටාගාරජ්ජමාණං.

විහත්තොති සත්තානං සාධාරණෙන පාපකම්මුනා විහත්තො. හීනං කායන්ති හීනං සත්තනිකායං, හීනං වා අත්තභාවං. උපාදානෙති චතුබ්බිධෙ උපාදානෙ. අත්ථතො පන තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහොති ආහ “තණ්හාදිට්ඨිග්ගණෙ”ති. සම්භවති ජරාමරණං එතෙනාති සම්භවො, උපාදානන්ති ආහ “ජාතියා ව මරණස්ස ජ කාරණභූතෙ”ති. අනුපාදාති අනුපාදාය. තෙනාහ “අනුපාදිසිත්වා”ති. සකලවට්ඨුක්ඛං අතික්කන්තාති වරිමචිත්තනිරොධෙන වට්ඨුක්ඛස්ස කිලෙසානම්පි අසම්භවතො සබ්බං වට්ඨුක්ඛං අතික්කන්තා.

දෙවදුතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. චතුමහාරාජසුත්තවණ්ණනා

37. සත්තමෙ අමා සහ වත්තන්ති තස්මිං තස්මිං කිච්චෙති අමච්චා, සහිතා. පරිසති භවාති පාරිසජ්ජා, පරිවාරට්ඨානියා පරිසාපරියාපන්නා. තෙනාහ

“පරිවාරිකදෙවතා” ති. තාතාති ආලපනං. එවන්ති “කච්චි බහු මනුස්සා” තිආදිනා වුත්තාකාරෙන. අට්ඨ වාරෙති එකස්මිං අභිසම්මාසෙ චතුක්ඛත්තුං තථා ඉතරස්මිත්ති එවං අට්ඨ වාරෙ. අධිට්ඨහන්තිති අධිතිට්ඨන්ති. පටිජාගරොන්තිති පටි පටි ජාගරොන්ති. පුඤ්ඤං කරොන්තා හි සත්තා ජාගරොන්ති නාම කාතබ්බකිච්චප්පසුතත්තා, ඉතරෙ පන සුපන්ති නාම සහිතපරහිතවිමුත්තත්තා. වාතුද්දසිඋපොසථස්ස අනුගමනං විය පන්තරසිඋපොසථස්ස පච්චුග්ගමනං න ලබ්භති දිවසාභාවතො.

තතොති තතො තතො. තං උපනිස්සායාති තා තා ගාමනිගමරාජධානියො උපනිස්සාය. අධිවත්ථාති ආරාමවනරුක්ඛාදිසු අධිවත්ථා දෙවතා. තෙති තෙ දෙවා. සන්ධාය කට්ඨෙති හගවා කට්ඨෙති. වුත්තන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං.

නිච්චං නිබ්ද්ධං උපොසථො සංචච්ඡරෙ සංචච්ඡරෙ පටි පටි හරිතබ්බතො පවත්තෙතබ්බතො පාටිහාරියපක්ඛො නාම. ගුණධිගෙහීති උපොසථධිගෙහි.

වුත්ථවාසොති වුසිතබ්බමවරියවාසො. කත්තබ්බකිච්චන්ති දුක්ඛාදිසු පරිඤ්ඤාතාදිකිච්චං. ඕතාරෙත්ථාති ඡඩ්ඛෙත්ථා. පරික්ඛිණ්ණභවසංයොජනොති සබ්බසො ඛිණ්ණභවත්ථතො. කාරණෙන ඡානිත්ථාති විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය වත්තාරි අරියසච්චාති ඡානිත්ථා.

ඡානන්තොති “අරහන්තානං අනුකරණප්පටිපත්ති එසා, යදිදං සම්මදෙව උපොසථානුට්ඨාන”න්ති එවං උපොසථකම්මස්ස ගුණං ඡානන්තො. එවරුපෙනාති යාදිසො හගවතො උපොසථභාවො විහිතො, එවරුපෙන අරහන්තානුකරණෙන උපොසථකම්මෙන. සක්කා පහිතත්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්ථා ඛිණ්ණසච්ඡප්පත්තිං පාපුණිතුං. අට්ඨමං උත්තානක්ථමෙව සත්තමෙ වුත්තනයත්තා.

චතුමහාරාජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සුබ්බමාලසුත්තවණ්ණනා

39. නවමෙ නිද්දුක්ඛොති කායිකචෙතසිකදුක්ඛවිරහිතො. සදුක්ඛෙ හි සවිසානෙ සුබ්බමාලත්තා අනවසරා, තස්මා සුඛිතො නිද්දුක්ඛතාය සුබ්බමාලො නාම. යාවස්ස සුබ්බමාලත්තා පරමුක්කංසගතාති ආහ “පරමසුබ්බමාලො”ති. අතිවිය සුබ්බමාලොති අත්ථො. අත්තමතීතං අච්චන්තං. සබ්බදා සුබ්බමාලොති ආහ “සතතනිද්දුක්ඛො”ති. වරියකාලෙති බොධිවරියාය වරණකාලෙ. තෙනාති බොධිසත්තෙන. අඤ්ඤත්ථ පන පදුමන්ති රත්තං කමලං. පුණ්ඩරිකන්ති සෙතං වුව්චති. ඉතරාති ඉතරපොක්ඛරණියො. “බොධිසත්තස්ස කිරා”තිආදිකං පොක්ඛරණිනං උප්පත්තිදස්සනං. කුද්දාලකම්මකාරෙති බණකෙ. පොක්ඛරණිට්ඨානානීති පොක්ඛරණිබණනායොග්ගට්ඨානානි. ගණ්භාපෙසීති බණාපෙසි. පොක්ඛරණිසද්දො චෙත්ථ තාදිසෙ ජලාසයෙ නිරුල්ලො දට්ඨබ්බො පඬිකජාදිසද්දා විය.

සොපානබාහුකානං මත්ථකට්ඨානං උණ්ඨීසන්ති අධිජපෙනං. උදකසෙවනනාලිකාති උදකච්ඡටාච්ඡස්ඡජනනාලියන්තාති. පඤ්චවිධාති වණ්ණවසෙන ජාතිවසෙන ව.

බො පනස්සාති නිපාතමත්තං. කාසික-සද්දො අතිවිය සණ්ඨෙ සුබ්බමෙ මහග්ග්ග්වත්ථෙ නිරුල්ලො, අඤ්ඤස්මිම්පි තථාජාතිකෙ රුල්ලිවසෙන පවත්තති දිට්ඨිබ්බං. තෙනාහ “අකාසිකං වන්දන”න්ති. හෙමන්තෙ වාසො හෙමන්තං, හෙමන්තං අරහති හෙමන්තිකො, පාසාදො. “ඉතරෙසුපි එසෙව නයො”ති වත්වා තදෙව නෙසං අරහතං දස්සෙතුං “තත්ථ හෙමන්තිකො”තිආදි වුත්තං. සජාලානීති සජාලවාතපානාති, උදකයන්තානීති උදකධාරාච්ඡස්සන්දනකයන්තාති. පාසාදමත්ථකෙති පාසාදස්ස උපරිආකාසතලෙ. බන්ධිත්වාති පයොජිතයන්තෙ සුක්ඛමභිංසවම්මං බන්ධිත්වා. යන්තං පරිවත්තෙත්වාති යථාපයොජිතං යන්තං පාසාණාරොපනත්ථඤ්චෙව පුන තෙසං විස්සජ්ජනත්ථඤ්ච පරිවත්තෙත්වා. තස්මිං විස්සජ්ජෙත්ති ඡදනපිට්ඨෙ බද්ධසුක්ඛමභිංසවම්මෙ විස්සජ්ජෙත්ති.

සහස්සථාමන්ති පුරිසසහස්සබලං, පුරිසසහස්සෙන වහිතබ්බහාරවහං. පල්ලඬිකෙ නිසින්තොවාති රතනමයපල්ලඬිකෙ යථානිසින්තො එව. උජ්ජනනාකාරපත්තන්ති උජ්ජනිත්වා ධීතං විය. ජියං පොථෙත්තස්සාති ජියාසාතං කරොත්තස්ස. ජියජ්ජහාරසද්දොති ජියාසාතසද්දො. යන්තෙ බද්ධන්ති යන්තබද්ධං කත්වා යපිතං. සද්දන්තරෙති ථාමමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සද්දසවනට්ඨානෙ. ගාචුතස්ස චතුත්ථො භාගො කොසොතිපි වුවිච්ඡි ද්විසහස්සදණ්ඩප්පමාණට්ඨානං.

සබ්බට්ඨානානීති මහාපුරිසස්ස තාති තාති සබ්බාති වසනට්ඨානාති. සිබ්බබද්ධොති පුරිසසභාවස්සෙව විසෙසනො දස්සනමෙතං. න උජ්ජිලාවිතභාවත්ථන්ති උජ්ජිලාවිතභාවසඬ්ඛාතං අත්ථං න කථෙසීති අත්ථො. තස්ස හි බොධිමුලෙයෙව සෙතුසානො. තෙනෙවාති අප්පමාදලක්ඛණස්ස දීපනතො එව. අත්තානං අතික්කම්භිත්වාති අත්තනො ජරාපත්තිං අවිත්තෙත්වා අට්ටියති. න පනෙස මග්ගෙන පභීනො තදා මග්ගස්ස අනධිගතත්තා. සික්ඛං පටික්ඛිපිත්වාති යථාසමාදින්නසික්ඛං පභාය.

අවිපරිතබ්බාධිආදිසභාවාවාති එකන්තෙන බ්බාධිආදිසභාවා එව. එවං ජිගුච්ඡාචිහාරෙතාති එවං සකලස්සෙව වට්ටදුක්ඛස්ස ජිගුච්ඡනචිහාරෙන විහරන්තස්ස. එවං ජිගුච්ඡනන්ති එවං පරස්ස ජිගුච්ඡනං. පරං අජිගුච්ඡමානොති කරුණායනෙන එවං පරං අජිගුච්ඡන්තො. අභිභොස්මිති අභිභවිතා අස්මි. උස්සාහො අහුති චතුරඬිගසමන්තාගතං චිරියමෙව චතුබ්බිධසම්මප්පධානචිරියඤ්ච අහොසි, යෙන මග්ගබ්බුග්ග්වරියපරායණො ජාතො.

සුබ්බමාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආධිපතෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

40. දසමෙ අභිභවිත්වා පවත්තනටියෙන අධිපති යං කිඤ්චි ජෙට්ඨකං න කාරකං අත්තානං අධිපතීති කත්වා අත්තා එව අධිපති, තතො ආගතං අත්තාධිපතෙය්‍යං. තෙනාහ “අත්තාන”න්තිආදි. ලොකන්ති සත්තලොකං. සො ච බො ඉද්ධිවිධාදිගුණවිසෙසයුත්තො අධිජ්ජෙතො අධිපතිභාවස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. නවවිධං ලොකුත්තරධම්මන්ති උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන වුත්තං. ඉති භවොති එවං සම්පත්තිභවො, තත්ථ එවං අභිවුද්ධිති. සම්පත්තිභවස්ස හෙතුති තංතංසම්පත්තිභවස්ස තත්ථ ච අභිවුද්ධියා හෙතු. ජාතිනිමිත්තස්ස කම්මභවස්ස කතුපචිතත්තා ජාති අත්තොපට්ඨයා. ජරාදීසුපි එසෙව නයො හෙතුසිද්ධියා එලසිද්ධිතො.

අසල්ලීනන්ති න සඬකොවජ්ජත්තං. උපට්ඨිතාති කායාදිසභාවසල්ලක්ඛණවසෙන උපට්ඨිතා. අසම්මුට්ඨා සම්මොසාභාවතො. අසාරද්ධොති සාරම්භස්ස සාරම්භහෙතුනඤ්ච වික්ඛම්භනෙන අසාරද්ධො. එකග්ගං අනෙකග්ගභාවස්ස දුරසමුස්සාපිතත්තා. නිම්මලං කත්වාති රාගාදිමලානං අපනයනෙන මලරහිතං කත්වා. ගොපායතීති සංකිලෙසානත්ථතො රක්ඛති. අයන්ති එවංපටිපන්නො හික්ඛු. සුද්ධමත්තානං පරිහරති අසුද්ධභාවස්ස කිලෙසස්සපි අභාවතො.

අතික්කම්ත්වා මඤ්ඤසීති අසක්ඛිං කත්වා මඤ්ඤසී. තාය තණ්හාය නිබ්බත්තොති තම්මයො, තණ්හාවසිකො. තස්ස භාවො තම්මයතා, තස්සා තම්මයතාය අභාවෙන. න භායති පඤ්ඤාදිගුණවෙසුල්ලජ්ජත්තියා.

ආධිපතෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙවදුතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චූළවග්ගො

1. සම්මුඛිභාවසුත්තවණ්ණනා

41. පඤ්චමස්ස පඨමෙ සම්මුඛො භවති යෙන සො සම්මුඛිභාවො, පුරතො විජ්ජමානතා, තස්මා සම්මුඛිභාවා. පුඤ්ඤකම්මන්ති දානසඬ්ඛාතං පුඤ්ඤකම්මං. ද්වෙ ධම්මා සුලභා ඛාහිරත්තා යථාසකං පච්චයසමවායෙන ලබ්භනතො. සද්ධා පන දුල්ලභා පවුරජනස්ස අනවට්ඨිතකිච්චත්තා. තෙනෙවාහ “පුච්ඡජනස්සා”න්තිආදි.

සම්මුඛිභාවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. තිඨානසුත්තවණ්ණනා

42. දුතියෙ මච්ඡරියමෙව මලං මච්ඡරියමලං, චිත්තස්ස මලීනසභාවාපාදනතො විගතං මච්ඡරියමලං එත්ථාති විගතමච්ඡරියමලං. ගෙධාභාවෙන කොචි කිඤ්චි

දෙන්තොපි තත්ථ ආසත්තිං න විස්සජ්ජෙති, අයං පන න තාදියොති ආහ
 “විස්සට්ඨවාගො”ති. මලීනහත්ථොව චිත්තවිසුද්ධියා අභාවතො. ධොතහත්ථොව
 ධොතහත්ථොන කාතබ්බකිච්චසාධනතො. තෙන චුත්තං – “චිත්තෙ සුද්ධෙ
 විසුජ්ඣන්ති, ඉති චුත්තං මහෙසිනා”ති. යාවිතුං යුත්තො යාවකානං
 මනොරථපුරණතො. යාවයොගො පයොගාසහෙහි යාවකෙහි සුට්ඨු යුත්තභාවතො.
 තංසමඬ්ඨි එව තත්ථ රතො නාම, න චිත්තමත්තෙනෙවාති ආහ “දානං...පෙ....
 රතො නාම හොති”ති.

“උච්චා, හත්තෙ”ති වත්ථා අයං මං උච්චතො වදන්ති චිත්තෙයාති පුන
 “නාතිඋච්චා තුම්හෙ”ති ආහ, සරීරෙනාති අධිජ්ජායො. මෙවකවණ්ණස්සාති
 නිලොභාසස්ස. පුච්ඡිති හික්ඛු පුච්ඡි. භූමියං ලෙඛං ලිඛන්තො අච්ඡිති පයමං මඤ්චෙ
 නිපජ්ජිත්වා උට්ඨාය භූමියං ලෙඛං ලිඛන්තො අච්ඡි “අබ්බිණාසවොති මඤ්ඤනා
 හොතු”ති. තථා හි රාජා බ්බිණාසවස්ස නාම...පෙ.... නිවත්ති. ධජ්ජග්ගිනිතාවාති
 පග්ගහිතධජාව. සිලාවෙති යට්ඨානන්ති ථුපාරාමස්ස ව මහාවෙති යස්ස ව අන්තරෙ
 සිලාය කතවෙති යට්ඨානං. වෙති යං...පෙ.... අට්ඨාසි සාවකස්ස තං කුටාගාරන්ති
 කත්වා.

පච්ඡාභාගෙනාති ධම්මකථිකස්ස ථෙරස්ස පිට්ඨිපස්සෙන. ගොනසොති
 මණ්ඩලසජ්ජො. ධම්මස්සවනන්තරාය බහුනං සග්ගමග්ගජ්ජට්ඨාහන්තරායො
 හවෙය්‍යාති අධිජ්ජායෙන “ධම්මස්සවනන්තරායං න කර්ස්සාමි”ති චිත්තෙසි. විසං
 වික්ඛම්හෙත්වාති විපස්සනාතෙජෙන විසවෙගං වික්ඛම්හෙත්වා. ගාථාසහස්සන්ති
 ගාථාසහස්සවන්තං. පට්ඨානගාථායාති පට්ඨාපනගාථාය, ආදිගාථායාති අත්ථො.
 පට්ඨාන...පෙ.... අවසානගාථං එව වචන්ථපෙසි, න ද්විත්තං අන්තරෙ චුත්තං
 කිලන්තකායත්තා. සරභාණං සායන්හධම්මකථා. පග්ගණ්හාති පච්චක්ඛං
 කරොන්ති ගණ්හාති, සක්කච්චං සුණාතිති අත්ථො. ධම්මකථනදිවසෙ
 ධම්මකථිකානං අකිලමනත්ථං සද්ධා උපාසකා සිනිද්ධහොජනං මධුපානකඤ්ච
 දෙන්ති සරස්ස මධුරභාවාය සජ්ජිමධුකතෙලාදිඤ්ච හෙසජ්ජං. තෙනාහ “අරියවංසං
 කට්ඨස්සාමි”තිආදි. වතුහි දායාහි ඩංසිත්වාති දළ්භදට්ඨභාවදස්සනං. වරිස්සාමිති
 සම්මානෙස්සාමි, සක්කච්චං සුණ්ණස්සාමිති අත්ථො. නිම්මට්ඨන්තොති නිම්මද්දිත්වා,
 අපනෙත්වාති අත්ථො.

තිශානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අත්ථවසසුත්තවණ්ණනා

43. තතියෙ අත්ථො නාම ඵලං, තං එතස්ස වයොති අත්ථවසො. හෙතු, අත්ථො
 එතස්ස අත්ථිති අත්ථො, සො ඵවාති ආහ “තයො අත්ථෙ තිණි කාරණාති”ති.
 ධම්මදෙසනා නාම උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන වතුන්තං අරියසච්චානං පකාසනාති ආහ
 “වතුසච්චධම්මං පකාසෙති”ති. අට්ඨකථං ඤාණෙන පටිසංවෙදීති පාළිපදානං
 අත්ථං විවරණඤාණෙන පටි පටි සංවෙදනසිලො “අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස

අත්පොත්' ති. එතෙත අත්පට්පට්සමිහිදාබ්‍යාපාරමාහ. පාළිධම්මං පටිසංවෙදීති පාළිගතිං පාළිං පදවිවරණං පටි පටි සංවෙදනසිලො. එතෙත ධම්මපටිසමිහිදාබ්‍යාපාරමාහ.

අත්පට්පට්සමිහිදාබ්‍යාපාරමාහ නිට්ඨිතා.

4. කථාපවත්තිසුත්තවණ්ණනා

44. චතුත්තොපවත්තිනීති යාව අධිප්පෙතත්තනිගමනා අවිච්ඡේදෙන පවත්තිනී. පටිසානාභාවෙන අප්පට්භතා. නිය්‍යානිකා සප්පාට්භීරකා.

කථාපවත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා

45. පඤ්චමෙ පණ්ඩිතපඤ්ඤත්තානීති පණ්ඩිතෙහි පයමං පඤ්ඤත්තානි. කථිතානීති සෙය්‍යසො කථිතානි. මහාපුරිසෙහීති බුද්ධබොධිසත්තෙහි. කරුණාති කරුණාවෙතොවිමුත්ති වුත්තා. පුබ්බභාගොති තස්ස උපවායො. දමොති ඉන්ද්‍රියසංවරො “මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං දමන” ත්ති කත්වා. අත්තදමනත්ති විත්තදමනං. පුණ්ණොවාදෙ (ම. නි. 3.396) “සක්ඛිස්සසි බො, ත්වං පුණ්ණ, ඉමිනා දමුපසමෙතා” ති ආගතත්තා දමොති වුත්තා බත්තිපි. ආලවකෙ ආලවකසුත්තෙ (සං. නි. 1.246; සු. නි. 190) “සච්චා දමා වාගා” ති එවං වුත්තා පඤ්ඤාපි ඉමස්මිං සුත්තෙ “දමො” ති වත්තුං වට්ටති. රක්ඛනං ගොපනං පටිජග්ගනත්ති මාතාපිතුනං මනුස්සාමනුස්සකතුපද්දවතො රක්ඛනං, බ්‍යාධිආදිඅනත්තො ගොපනං, සාසච්ඡාදනාදීහි වෙය්‍යාවච්චකරණෙන පටිජග්ගනං. සත්තො නාම සබ්බකිලෙසදරපරිලාභපසමෙන උපසන්නකායවච්ඡිසමාවාරතාය ව. උත්තමට්ඨේන සත්තානත්ති මත්තෙය්‍යතාදීහි සෙට්ඨට්ඨේන සත්තානං.

ඉධ ඉමෙසංයෙව තිණ්ණං යානානං කරණෙනාති ඉමස්මිං සුත්තෙ ආගතානං තිණ්ණං යානානං කරණෙන නිබ්බත්තෙන. එතානි...පෙ.... කාරණානීති මාතුපට්ඨානං පිතුපට්ඨානත්ති එතානි ද්වෙ උත්තමපුරිසානං කාරණානි. උත්තමකිච්චකරණෙන හි මාතාපිතුඋපට්ඨාකා “උත්තමපුරිසා” ති වුත්තා. තෙනාහ “මාතාපිතු...පෙ.... වුත්තො” ති. අනුපද්දවහාවෙන බෙමං.

පණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සීලවත්තසුත්තවණ්ණනා

46. ඡට්ඨේ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකත්ති එත්ථ “මනුස්සා පුඤ්ඤං පසවත්ති” ති අවිසෙසෙන වුත්තත්තා භාවනාමයස්සපි පුඤ්ඤස්ස සධ්ගණ්හනතො ලොකුත්තරස්සපි සම්භවො දට්ඨබ්බො.

සිලවන්තසුත්තවශ්ශතා නිට්ඨිතා.

7. සඬ්ඛතලක්ඛණසුත්තවශ්ශතා

47. සත්තමෙ සමෙව්ව සම්භූය පච්චයෙහි කතං සඬ්ඛතං. නිමිත්තානීති සඤ්ජානනස්ස නිමිත්තානි. හෙතුපච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනං උප්පාදො, අත්තලාභො. වයොති හඬගො. ධීතස්සාති උප්පාදක්ඛණතො උද්ධං ධීතික්ඛණපත්තස්ස. සා පනස්ස අවත්ථා උප්පාදාවත්ථාය හින්තාති කත්ථා අඤ්ඤථත්තං ජරාති ව චුත්තා. යස්මා ධම්මො උප්පජ්ජමානො එව හිජ්ජති, තථා සති උප්පාදහඬගා සමානක්ඛණා සිද්ධං, න ව තං යුජ්ජති, තස්මා උප්පාදාවත්ථාය හින්තා හඬගාහිමුඛාවත්ථා ජරාති වෙදිතඛ්ඛා. යෙ පන “සඬ්ඛාරාතං ධීති නත්ථී”ති වදන්ති, තෙසං තං මිච්ඡා. යථා හි තස්සෙව ධම්මස්ස උප්පාදාවත්ථාය හින්තා හඬගාවත්ථා ඉච්ඡතා, අඤ්ඤථා “අඤ්ඤං උප්පජ්ජති, අඤ්ඤං නිරුජ්ඣති”ති ආපජ්ජති, එවං උප්පජ්ජමානස්ස හඬගාහිමුඛා ධම්මා ඉච්ඡිතඛ්ඛා. සා ව ධීතික්ඛණො. න හි උප්පජ්ජමානො හිජ්ජතීති සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති.

සඬ්ඛතන්ති තෙභූමකා ධම්මා පච්චයසමුප්පන්නත්තා. යදි එවං මග්ගඵලධම්මා කථන්ති ආහ “මග්ගඵලානි පනා”තිආදි. ලක්ඛණකථා හි යාවදෙව සම්මසන්නත්ථා. උප්පාදක්ඛණෙ උප්පාදො, න යානහඬගක්ඛණෙසු. කස්මා? උප්පාදඋප්පාදක්ඛණානං අඤ්ඤමඤ්ඤං පරිච්ඡින්නත්තා. යථා හි උප්පාදසඬ්ඛාතෙන විකාරෙන උප්පාදක්ඛණො පරිච්ඡින්නො, එවං උප්පාදක්ඛණෙනපි උප්පාදො පරිච්ඡින්නො. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. ධම්මජ්ජවත්තිමත්තතායපි කාලස්ස ලොකසමඤ්ඤාවසෙනෙව චුත්තං. ලක්ඛණං න සඬ්ඛතං, සඬ්ඛතං න ලක්ඛණන්ති නෙසං හෙදදස්සනං. අවත්ථාවතො හි අවත්ථා හින්තාථාති. පරිච්ඡින්නන්ති එත්ථ උප්පාදවයෙහි තාව සඬ්ඛතං පරිච්ඡින්නං භොතු, ජරාය පන තං කථං පරිච්ඡින්නන්ති චුච්චති? න චුච්චති පරිච්ඡෙදො පුබ්බන්තාපරන්තමත්තෙන, අථ ඛො සභාවහෙදෙනාති නායං දොසො. සඬ්ඛතං ධම්මජාතං පරිච්ඡින්නං තඛ්ඛන්තං ධම්මජාතං සඬ්ඛතන්ති පඤ්ඤායති එවං තෙසං අභාවෙන නිබ්බානමෙතන්ති ලක්ඛිතඛ්ඛතො සඤ්ජානිතඛ්ඛතො. ඉදානි “යථා හී”තිආදිනා යථාචුත්තමත්තං උපමාහි විභාවෙති.

සඬ්ඛතලක්ඛණසුත්තවශ්ශතා නිට්ඨිතා.

8. අසඬ්ඛතලක්ඛණසුත්තවශ්ශතා

48. අට්ඨමෙ අසඬ්ඛතස්සාති චුත්තන යෙන න සඬ්ඛතස්ස. තෙනාහ “පච්චයෙහී”තිආදි. යථා උප්පාදාදීනං භාවෙන සඬ්ඛතධම්මජාතං සඬ්ඛතන්ති පඤ්ඤායති, එවං තෙසං අභාවෙන නිබ්බානං අසඬ්ඛතන්ති පඤ්ඤායති.

අසඬ්ඛතලක්ඛණසුත්තවශ්ශතා නිට්ඨිතා.

9. පබ්බතරාජසුත්තවණ්ණනා

49. නවමෙ ඉධ සාල-සද්දො රුක්ඛසාමඤ්ඤපරියායො, න රුක්ඛවිසෙසපරියායොති ආහ “මහාසාලාති මහාරුක්ඛා”ති. කුලජෙට්ඨකන්ති තස්මිං කුලෙ ජෙට්ඨභූතං සාමිභූතං. සිලාමයො න පංසුමයො මිස්සකො ච. ගාමං ගාමුපචාරඤ්ච යපෙත්වා සබ්බං අරඤ්ඤන්ති ආහ “අරඤ්ඤස්මිත්ති අගාමකට්ඨානෙ”ති. මහන්තො පබ්බතො සෙලොති යොජනා.

පබ්බතරාජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආතප්පකරණියසුත්තවණ්ණනා

50. දසමෙ සරිරසම්භවානන්ති සරිරෙ සම්භූතානං. දුක්ඛානන්ති අනිට්ඨානං. ඛහලානන්ති නිරන්තරජ්ජවත්තියා අවිරළානං. තාපනවසෙනාති දුක්ඛාපනවසෙන. තිබ්බානන්ති කුරුරානං. තාසං යථාචුත්තානං අධිවාසනාය පහාතබ්බදුක්ඛවෙදනානං පජ්භනං නාම බමනමෙවාති ආහ “බමනත්ථායා”ති. ආණාපෙත්වාති “ආතප්පං කරණිය”න්ති බුද්ධාණං විධාය. ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා සසම්භාරානං මග්ගධම්මානං කථිතන්තා.

ආතප්පකරණියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. මහාවොරසුත්තවණ්ණනා

51. එකාදසමෙ මහාබලවචොරො මහාවොරොති ආහ “මහන්තො බලවචොරො”ති. බලවචොරොති ච මහාථාමනාය මහාපරිවාරනාය මහාවොරියකම්මසමත්ථනාය ච වෙදිතබ්බො. මහතං ගාමනිගමානං විලුප්පනං මහාවිලොපො. තං තං කාරණං පක්ඛිපිත්වාති තං තං අකරණමෙව කාරණං කත්වා තජ්ජට්ඨද්ධාය කථාය පක්ඛිපිත්වා. අත්ථං කථයිස්සන්ති තස්ස තස්ස අත්ථඤ්ච කථයිස්සන්ති. භරන්තාති අපනෙන්නා පරිහරන්තා. දසවත්ථුකායාති “සස්සතො ලොකො”ති (ම. නි. 1.269) ආදිදසවත්ථුසන්නිස්සිතාය. අන්තං ගහෙත්වා ඨිතදිට්ඨියාති තමෙව සස්සතාදිඅන්තං ගහෙත්වා අවිස්සජ්ජෙත්වා ඨිතදිට්ඨියා.

මහාවොරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චූළවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. බ්‍රාහ්මණවග්ගො

1. පද්මදේවබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

52. බ්‍රාහ්මණවග්ගස්ස පද්මෙ ජරාජිණ්ණාති ජරාවසෙන ජිණ්ණා, න
බ්‍යාධිආදීනං වසෙන ජිණ්ණසදිසත්තා ජිණ්ණා. වයොවුද්ධාති වයසො
වුද්ධිප්පත්තියා වුද්ධා, න සීලාදිවුද්ධියා. ජාතිමහල්ලකාති ජාතියා මහත්තතාය
විරරත්තඤ්ඤතාය ජාතිමහල්ලකා. තයො අද්ධෙ අතික්කත්තාති පද්මො,
මජ්ඣිමො, පච්ඡිමොති තයො අද්ධෙ අතිතා. තතියං වයං අනුප්පත්තාති තතො එව
පච්ඡිමං වයං අනුප්පත්තා. අකතභයපරිත්තාණාති එත්ථ භයපරිත්තාණන්ති
දුග්ගතිභයතො පරිත්තායකං පුඤ්ඤං, තං අකතං එතෙහීති අකතභයපරිත්තාණා.
පතිට්ඨාකම්මන්ති සුගතිසඬ්ඛාතප්පතිට්ඨාවහං කම්මං. උපසංහරීයතීති සම්පාපීයති.
“උපතීයතී”ති චුත්තං, කිං කෙන උපතීයතීති ආහ “අයඤ්ඤි ජාතියා ජරං
උපතීයතී”තිආදි. අයන්ති ලොකො. ජාතො න ජාතභාවෙනෙව තිට්ඨති, අථ ඛො
තතො පරං ජරං පාපීයති, ජරාය බ්‍යාධිං පාපීයති. එවං පරතො පරං දුක්ඛමෙව
උපතීයති.

තායනට්ඨෙතාති රක්ඛනට්ඨෙත. නිලීයනට්ඨෙතාති නිලීනට්ඨානභාවෙන.
පතිට්ඨානට්ඨෙතාති පතිට්ඨානභාවෙන. අවස්සයනට්ඨෙතාති
අවස්සයිතඛිඛභාවෙන. උත්තමගතිවසෙතාති පරමගතිභාවෙන.

පද්මදේවබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියදේවබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

53. දුතියෙ හජිතඛිඛට්ඨෙත පරෙසං හාජිතඛිඛට්ඨෙත භාජනං, හණ්ඩකං.

දුතියදේවබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. අඤ්ඤතරබ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා

54-55. තතියෙ යෙසං රාගාදීනං අප්පහානෙන පුරිසස්ස අත්තබ්‍යාබාධාදීනං
සම්භවො, පහානෙන අසම්භවොති එවං රාගාදීනං පහායකො අරියධම්මො
මහානුභාවතාය මහානිසංසතාය ච සාමං පස්සිතඛිඛොති සන්දිට්ඨිකො. ඉමිනා
තයෙන සෙසෙසු පදෙසුපි යථාරහං නීහරිත්වා වත්තඛිඛො. සද්දත්ථො පන
විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු (විසුද්ධි. මහාටී. 1.147) චුත්තතයෙන වෙදිතඛිඛො.
චතුත්ථං උත්තානත්ථමෙව.

අඤ්ඤතරබ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නිබ්බුතසුත්තවණ්ණනා

56. පඤ්චමෙ න කාලන්තරෙ පත්තබ්බන්ති යදා සච්චජ්ජට්ඨෙධො, තදා එව ලද්ධබ්බන්තා න කාලන්තරෙ පත්තබ්බං. මග්ගඤ්ඤාණෙන උපනෙතබ්බන්තා උපනෙය්‍යං. උපනෙය්‍යමෙව ඔපනෙය්‍යයිකන්ති ආහ “පටිපත්තියා උපගන්තබ්බ”න්ති.

නිබ්බූතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පලොකසුත්තවණ්ණනා

57. ඡට්ඨෙ ආවරියපාවරියානන්ති ආවරියානම්පි ආවරියානං. නිරන්තරථුටො තෙරයිකසත්තෙහි නිරයගාමිකම්මස්ස කාරකානං බහුභාවා. උභයම්පෙතන්ති යථාචුත්තං අත්ථද්වයං. සනනිවාසතන්ති ගාමානං සනසන්තිවාසනං. එකන්තෙනෙව අධම්මොති අයොනියොමනසිකාරහෙතුකත්තා අනත්ථහෙතුකාය ව නියමෙනෙව අධම්මො. න අධම්මරාගොති අධිජ්ජෙතොති පරපරික්ඛාරෙසු රාගො විය න මහාසාවජ්ජොති කත්වා චුත්තං. තථා හි සකසකපරික්ඛාරවිසයො රාගො විසමලොභො විය න එකන්තතො අපායුජ්ජත්තිජනකො. පරපරික්ඛාරෙසු උජ්ජජ්ජමානස්ස මහාසාවජ්ජතාය අධම්මරාගතා. ලොභස්ස සමකාලො නාම නත්ථි කායදුච්චරිතාදීනං විය අයොනියොමනසිකාරසමුට්ඨානන්තා. එසාති එසො පාපධම්මො. සමලොභො විසමලක්ඛණාභාවතො. තථා හි තංසමුට්ඨානො පයොගො මිච්ඡාවාරොති න චුච්චති. අවත්ථුපටිසෙවනසඬ්ඛාතෙනාති යං ලොකියසාධුසමනුඤ්ඤානං රාගස්ස වත්ථුට්ඨානං, තතො අඤ්ඤස්මිං වත්ථුස්මිං පටිසෙවනසඬ්ඛාතෙන.

විවිධසස්සානන්ති සාලිව්හිආදිනානප්පකාරසස්සානං. දුස්සස්සන්ති පච්චයදුසෙන දුස්සිතං සස්සං. සම්පජ්ජමානෙති නිජ්ජජනතො පගෙව ගබ්භපරිවුද්ධිකාලෙ. පාණකාති සලභාදිපාණකා. පතන්තීති සස්සානං මත්ථකෙ පතන්ති. සලාකාමත්තමෙව සම්පජ්ජන්ති වඩ්ඪිත්වා ගබ්භං ගහෙතුං අසමත්ථං සම්පජ්ජති. තෙති වාළඅමනුස්සා. ලද්ධොකාසාති යක්ඛාධිපතීහි අනුඤ්ඤාතත්තා ලද්ධොකාසා.

පලොකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වච්ඡගොත්තසුත්තවණ්ණනා

58. සත්තමෙ මහාවිපාකන්ති උළාරඵලං බහුවිපාකං. ධම්මො නාම කථිතකථා “අත්ථං දහති විදහති”ති කත්වා. අනුධම්මො නාම පටිකථනං “තං අනුගතො ධම්මො”ති කත්වා. සහ ධම්මෙනාති සහධම්මො, සො එව සහධම්මිකො. ධම්මසද්දො වෙත්ථ කාරණපරියායොති ආහ “සකාරණො”ති. වාදස්සාති වචනස්ස. අනුපාතො අනුපච්ඡා පවත්ති.

පරිපත්‍රේ නිවැරදිව පාරිපත්‍රීකො. පත්‍රේ යන්වා පරෙසං සාපතෙයාං ඡන්දනතො පන්ථදුහනවොරො. යදි පච්චවෙක්ඛණඤාණං, කථං තං අසෙක්ඛන්ති ආහ “අසෙක්ඛස්ස පවත්තත්තා”ති. ඉතරානීති සිලක්ඛන්ධාදීනි. සයම්පීති පි-සද්දො “අසෙක්ඛස්ස පවත්තා වා”ති ඉමමත්ථං සම්පිණ්ඨෙති.

නිබ්බිසෙවනොති විසෙවනරහිතො විගතවිලොමභාවො. න උපපරික්ඛන්තීති න විවාරෙන්ති. ජාතිං නිබ්බන්තිං යාති උපගච්ඡතීති ජාතියො, ජාතොති අත්ථො. තෙනාහ “යත්ථ කත්ථවි කුලජාතෙ”ති.

කෙවලීති කෙවලවා, පාරිපුරිමාති අත්ථො. තෙනාහ “පරිපුණ්ණභාවෙන යුත්තො”ති. එතං කෙවලීති පදං. අභිඤ්ඤාපාරන්ති අභිජානස්ස පාරං. පරියන්තං ගතත්තා පාරගු. එස නයො සෙසපදෙසුපි. ඛේතවිනිච්ඡයසවනෙනාති “ඉමෙහි සිලාදිගුණසම්පන්නා සදෙවකෙ ලොකෙ පුඤ්ඤස්ස ඛේතං, තදඤ්ඤො න ඛේත”න්ති එවං ඛේතවිනිච්ඡයසවනෙන රහිතා.

වච්ඡගොත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. තිකණ්ණසුත්තවණ්ණනා

59. අට්ඨමෙ දුරාසදාති දුරුපසඬිකමනා. ගරභා මුච්චිස්සතීති මයි එවං කථෙන්නෙ සමණො ගොතමො කිඤ්චි කථෙස්සති, එවං මෙ වචනමත්තම්පි න ලද්ධන්ති අයං ගරභා මුච්චිස්සතීති. පණ්ඩිතාති පණ්ඩිව්වෙන සමන්තාගතා. ධීරාති ධීතිසම්පන්නා. බ්‍යත්තාති පරවාදමද්දනසමත්ථෙන වෙය්‍යන්තියෙන සමන්තාගතා. බහුස්සුතාති බාහුසච්චවන්තො. වාදිනොති වාදිමග්ගකුසලා. සම්මතාති බහුනො ජනස්ස සාධුසම්මතා. පණ්ඩිතාදිආකාරපරිච්ඡෙදන්ති තෙසං තෙවිජ්ජානං පණ්ඩිතාකාරාදිආකාරපරිච්ඡෙදං. ආකාරසද්දො කාරණපරියායො, පරිච්ඡෙදසද්දො පරිමාණත්ථොති ආහ “එත්තකෙන කාරණෙන”ති.

යථාති යෙනාකාරෙන, යෙන කාරණෙනාති අත්ථො. තෙනාහ “යථාති කාරණවචන”න්ති. “ද්විහිපි පක්ඛෙහී”ති වත්වා තෙ පක්ඛෙ සරුපතො දස්සෙන්නො “මාතිතො ව පිතිතො වා”ති ආහ. තෙසං පක්ඛානං වසෙනස්ස සුජාතනං දස්සෙතුං “යස්ස මාතා”තිආදි වුත්තං. ජනකජනිකාභාවෙන විනාපි ලොකෙ මාතාපිතුසමඤ්ඤා දිස්සති, ඉධ පන සා ඔරසපුත්තවසෙනෙව ඉච්ඡිතාති දස්සෙතුං “සංසුද්ධගහණිකො”ති වුත්තං. ගබ්භං ගණ්හාති ධාරෙතීති ගහණි, ගබ්භාසයසඤ්ඤිතො මාතුකුච්ඡිප්පදෙසො. යථාභුත්තස්ස ආභාරස්ස විපාවනවසෙන ගණ්හනතො අජඬිඬනතො ගහණි, කම්මජතෙජොධාතු.

පිතා ව මාතා ව පිතරො, පිතුනං පිතරො පිතාමහා, තෙසං යුගො පිතාමහයුගො, තස්මා “යාව සත්තමා පිතාමහයුගා පිතාමහද්වන්දා”ති එවමෙත්ථ අත්ථො අට්ඨබ්බො. අට්ඨකථායං පන ද්වන්දං අග්ගහෙත්වා “යුගන්ති ආයුජ්ජමාණං

වුවවති” ති වුත්තං. යුග-සද්දස්ස ව අත්ථකථා දස්සිතා “පිතාමහොයෙව පිතාමහයුග” ත්ති. පුබ්බපුරිසාති පුරිසග්ගහණඤ්චෙත්ථ උක්කට්ඨනීද්දෙසවසෙන කතන්ති දට්ඨබ්බං. එවඤ්ඤි “මාතිතො” ති පාළිවචනං සමත්ථිතං හොති. අක්ඛිත්තොති අක්ඛෙපො. අනවක්ඛිත්තොති සද්ධථාලිපාකාදීසු අනවක්ඛිත්තො න ඡඩ්ඞිතො. ඡාතිවාදෙනාති හෙතුමිහි කරණවචනන්ති දස්සෙතුං “කෙන කාරණෙන” තිආදි වුත්තං. එත්ථ ව “උභතො...පෙ.... පිතාමහයුගා” ති එතෙන බ්‍රාහ්මණස්ස යොනිදොසාභාවො දස්සිතො සංසුද්ධගහණිකතාකිත්තනතො. “අක්ඛිත්තො” ති ඉමිනා කිරියාපරාධාභාවො. සංසුද්ධජාතිකාපි හි සත්තා කිරියාපරාධෙන ඛෙපං පාපුණන්ති. “අනුපක්කුට්ඨො” ති ඉමිනා අයුත්තසංසග්ගාභාවො. අයුත්තසංසග්ගඤ්ඤි පටිච්ච සත්තා සුද්ධජාතිකා කිරියාපරාධරහිතාපි අක්කොසං ලහන්ති.

තන්ති ගරභාවචනං. මන්තෙ පරිවත්තෙතීති වෙදෙ සජ්ඣායති, පරියාපුණාතීති අත්ථො. මන්තෙ ධාරෙතීති යථාඅධිතෙ මන්තෙ අසම්මුට්ඨෙ කත්වා හදයෙ යපෙති.

ඔට්ඨපහනකරණවසෙනාති අත්ථාවධාරණවසෙන. සනිසණ්ඩුකෙටුභානන්ති එත්ථ වචනියවාචකභාවෙන අත්ථං සද්දඤ්ච ඛණ්ඩති හින්දති විහජ්ජ දස්සෙතීති නිඛණ්ඩු, සො එව ඉධ ඛ-කාරස්ස ස-කාරං කත්වා “නිසණ්ඩු” ති වුත්තො. කිට්ති ගමෙති කිරියාදිවිභාගං, තං වා අනවසෙසපරියාදානතො ගමෙත්තො පුරෙතීති කෙටුභං. වෙච්චනජ්ජකාසකන්ති පරියායසද්දදීපකං, එකෙකස්ස අත්ථස්ස අනෙකපරියායවචනවිභාවකන්ති අත්ථො. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං අනෙකෙසම්පි අත්ථානං එකසද්දවචනියතාවිභාවනවසෙනපි තස්ස ගන්ථස්ස පවත්තත්තා. වච්චෙදාදිලක්ඛණා කිරියා කප්පියති විකප්පියති එතෙනාති කිරියාකප්පො, සො පන වණ්ණපදසම්බන්ධපදත්ථාදිවිභාගතො ඛුකප්පොති ආහ “කිරියාකප්පවිකප්පො” ති. ඉදඤ්ච මූලකිරියාකප්පගන්ථං සන්ධාය වුත්තං. සො හි මහාවිසයො සතසහස්සපරිමාණො නමාවරියාදිජ්ජකරණං. ධානකරණාදිවිභාගතො නිබ්බවනවිභාගතො ව අක්ඛරා පහෙදියන්ති එතෙහිති අක්ඛරජ්ජපහෙදා, සික්ඛානිරුත්තියො. එතෙසන්ති චතුත්තං වෙදානං.

පදන්ති චතුබ්බිධං, පඤ්චවිධං වා පදං, තං පදං කායතීති පදකො, තෙයෙව වා වෙදෙ පදසො කායතීති පදකො. තදවසෙසන්ති වුත්තාවසෙසං වාකායං. එත්තාවතා සද්දබ්‍යාකරණං වත්වා පුන “බ්‍යාකරණ” ත්ති අත්ථබ්‍යාකරණමාහ. තං තං සද්දං තදත්ථඤ්ච බ්‍යාකරොති බ්‍යාවික්ඛති එතෙනාති බ්‍යාකරණං, සද්දසත්ථං. ආයතිං හිතං තෙන ලොකො න යතති න ඊහතීති ලොකායතං. තඤ්ඤි ගන්ථං නිස්සාය සත්තා පුඤ්ඤකිරියාය චිත්තමිපි න උජ්ජාදෙන්ති.

අසීති මහාසාවකාති අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤො, වජ්ජො, හද්දියො, මහානාමො, අස්සජී, නාළකො, යසො, විමලො, සුබ්‍රහු, පුණ්ණජී, ගවම්පති, උරුවෙලකස්සපො, නදීකස්සපො, ගයාකස්සපො, සාරිපුත්තො, මහාමොග්ගල්ලානො, මහාකස්සපො, මහාකච්චානො, මහාකොට්ඨිකො, මහාකප්පිනො, මහාවුත්ථො, අනුරුද්ධො,

කඩ්බාරෙවතො, ආනන්දො, නන්දකො, හගු, නන්දියො, කිම්බලො, හද්දියො, රාහුලො, සීවලී, උපාලී, දබ්බො, උපසෙනො, බද්දිවනියරෙවතො, පුණ්ණො මන්තානිපුත්තො, පුණ්ණො සුනාපරන්තකො, සොණො කුටිකණ්ණො, සොණො කොළිවිසො, රාධො, සුභුතී, අභිගුලිමාලො, වක්කලී, කාළදායී, මහාඋදායී, පිලින්දවච්ඡො, සොහිතො, කුමාරකස්සපො, රට්ඨපාලො, වඩ්ඨිසො, සහියො, සෙලො, උපවාණො, මෙසියො, සාගතො, නාගිතො, ලකුණ්ඩකහද්දියො, පිණ්ඩොලො භාරද්වාජො, මහාපන්ථකො, චූළපන්ථකො, බාකුලො, කුණ්ඩානො, දාරුචීරියො, යසොජො, අජිතො, තිස්සමෙත්තෙයො, පුණ්ණකො, මෙත්තගු, ධොතකො, උපසිවො, නන්දො, හෙමකො, තොදෙයො, කජ්ජො, ජතුකණ්ණි, හද්දාවුධො, උදයො, පොසලො, මොසරාජා, පිඨිගියොති එතෙ අසීති මහාසාවකා නාම.

කස්මා පනෙනෙ එව ථෙරා ‘‘මහාසාවකා’’ති වුවුවන්ති? අභිනිහාරස්ස මහන්තභාවතො. තථා හි ද්වෙ අග්ගසාවකාපි මහාසාවකෙසු අන්තොගධා. තෙ හි සාවකපාරමිඤ්ඤාණස්ස මත්ථකප්පත්තියා සාවකෙසු අග්ගධම්මාධිගමෙන අග්ගට්ඨානෙ ධීතාපි අභිනිහාරමහන්තතාසාමඤ්ඤෙන ‘‘මහාසාවකා’’තිපි වුවුවන්ති, ඉතරෙ පන පකතිසාවකෙහි සාතිසයං මහාභිනිහාරා. තථා හි තෙ පදුමුත්තරස්ස හගවතො කාලෙ කතපණ්ඩානා, තතො එව සාතිසයං අභිඤ්ඤාසමාපත්තිසු වසිතො පහින්තප්පට්ඨසම්භිදා ව. කාමං සබ්බෙපි අරහන්තො සීලවිසුද්ධිආදිකෙ සම්පාදෙන්වා චතුසු සතිපට්ඨානෙසු සුප්පතිට්ඨිතචිත්තා සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ යථාභූතං භාවෙන්වා මග්ගප්පට්ඨානියා අනවසෙසතො කිලෙසෙ බෙපෙන්වා අග්ගඵලෙ පතිට්ඨහන්ති, තථාපි යථා සද්ධාවිමුත්තතො දිට්ඨිප්පත්තස්ස, පඤ්ඤාවිමුත්තතො ච උභතොභාගවිමුත්තස්ස පුබ්බභාගභාවනාවිසෙසසිද්ධො මග්ගභාවනාවිසෙසො, එවං අභිනිහාරමහන්තත්තපුබ්බයොගමහන්තත්තා හි සසන්තානෙ සාතිසයස්ස ගුණවිසෙසස්ස නිප්ථාදිතත්තා සීලාදීහි ගුණෙහි මහන්තා සාවකාති මහාසාවකා. තෙසුයෙව පන යෙ බොධිපක්ඛියධම්මෙසු පාමොක්ඛභාවෙන ධුරභූතානං සම්මාදිට්ඨිසංඛිකප්පාදිතං සාතිසයං කිච්චානුභාවනිප්ථත්තියා කාරණභූතාය තප්පාභිනිහාරාභිනිහටාය සක්කච්චං නිරන්තරං චිරකාලසම්භාවිතාය සම්මාපට්ඨපත්තියා යථාක්කමං පඤ්ඤාය සමාධිස්මිඤ්ඤ උක්කට්ඨපාරමිප්පත්තියා සවිසෙසං සබ්බගුණෙහි අග්ගභාවෙ ධීතා, තෙ සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා. ඉතරෙ අට්ඨසත්තති ථෙරා සාවකපාරමියා මත්ථකෙ සබ්බසාවකානං අග්ගභාවෙන අට්ඨිතත්තා ‘‘මහාසාවකා’’ඉච්චෙව වුවුවන්ති. පකතිසාවකා පන අභිනිහාරමහන්තත්තභාවතො පුබ්බයොගමහන්තත්තභාවතො ච ‘‘සත්ථුසාවකා’’ඉච්චෙව වුවුවන්ති. තෙ පන අග්ගසාවකා විය මහාසාවකා විය ච න පරිමිතා, අථ බො අනෙකසතා අනෙකසහස්සා.

වයතීති වයො, ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු කත්ථවි අපරිකිලමන්තො අචිත්ථායන්තො තෙ ගන්ථෙ සන්තානෙති පණෙතීති අත්ථො. ද්වෙ පටිසෙධා පකතිං ගමෙත්තීති දස්සෙතුං ‘‘අවයො න භොතී’’ති වත්වා තත්ථ අවයං දස්සෙතුං ‘‘අවයො නාම...පෙ.... න සක්කොතී’’ති වුත්තං.

ඉධානි ඉමස්මිං සුත්තෙ. එතන්ති “විච්චිවෙව කාමෙහි” තිආදිවචනං.
 තතියච්ඡාදිගමාය පටිපත්තික්කමො විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.70) සාතිසයං
 විත්ථාරිතො, තථා ඉධ අවත්තුකාමනාය භයහෙරවසුත්තාදීසු (ම. නි. 1.34 ආදයො)
 විය සඬ්ඛෙපතො ච වත්තුකාමනාය “ද්විත්තං විජ්ජාන” මිච්චෙව චුත්තං.

විජ්ජානි පුබ්බෙනිවාසප්පට්චජාදකස්ස මොහක්ඛන්ධස්ස විජ්ජනට්ඨෙනපි විජ්ජා.
 මොහො පට්චජාදකට්ඨෙන තමොති වුවචති තමො වියාති කත්වා. කාතබ්බතො
 කරණං, ඕභාසොච කරණං ඕභාසකරණං, අත්තනො පච්චයෙහි ඕභාසභාවෙන
 නිබ්බත්තෙතබ්බට්ඨෙනාති අත්ථො. අයං අත්ථොති අයමෙව අධිප්පෙතත්ථො.
 පසංසාවචනන්ති තස්සෙව අත්ථස්ස ථොමනාවචනං.
 පටිපක්ඛවිධමනපවත්තිවිසෙසානං බොධනතො. යොජනාති පසංසාවසෙන
 චුත්තපදානං අත්ථදස්සනවසෙන චුත්තපදස්ස ච යොජනා. අවිජ්ජා විහතාති එතෙන
 විජ්ජනට්ඨෙන විජ්ජාති අයමිපි අත්ථො දීපිතොති දට්ඨබ්බං. යස්මා විජ්ජා
 උප්පන්නාති එතෙන විජ්ජාපටිපක්ඛා අවිජ්ජා, පටිපක්ඛතා වස්සා පභාතබ්බභාවෙන
 විජ්ජාය ච පභායකභාවෙනාති දස්සෙති. ඉතරස්මිමිපි පදද්වයෙති “තමො විහතො,
 ආලොකො උප්පන්නො” ති පදද්වයෙපි. එසෙව නයොති යථාචුත්තයොජනං
 අතිදිසති. තත්ථායං යොජනා – එවං අධිගතවිජ්ජස්ස තමො විහතො විද්ධස්සෙතො.
 කස්මා? යස්මා ආලොකො උප්පන්නො ඤාණාලොකො පාතුභූතොති.
 පෙසිතත්තස්සාති යථාධිප්පෙතත්ථස්සිද්ධිප්පත්තිං විස්සට්ඨවිත්තස්ස,
 පට්ඨවිජ්ජාදිගමාය පෙසිතවිත්තස්සාති චුත්තං හොති.

විපස්සනාපාදකන්ති ඉමිනා තස්ස ඤානවිත්තස්ස නිබ්බේධභාගියතමාහ.
 විපස්සනා තිව්ධා විපස්සකපුග්ගලභෙදෙන. මහාබොධිසත්තානඤ්ඤි
 පච්චෙකබොධිසත්තානඤ්ඤව විපස්සනා වින්තාමයඤාණසංවඨිසීත්තා
 සයම්භුඤාණභූතා, ඉතරෙසං සුතමයඤාණසංවඨිසීත්තා පරොපදෙසසම්භූතා. සා
 “යථෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අවසෙසරූපාරූපජ්ඣානානං
 අඤ්ඤතරතො වුට්ඨායා” තිආදිනා අනෙකධා අරූපමුඛවසෙන චතුර්ධාතුවත්ථානෙන
 චුත්තානං තෙසං තෙසං ධාතුපරිග්ගහමුඛානං අඤ්ඤතරමුඛවසෙන ච අනෙකධාව
 විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.306) නානානායතො විභාවිතා. මහාබොධිසත්තානං පන
 චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සමුඛෙන පහෙදගමනතො නානානායං
 සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණසන්තිස්සයස්ස අරියමග්ගඤාණස්ස අධිට්ඨානභූතං
 පුබ්බභාගඤාණගබ්භං ගණ්භාපෙත්තං පරිපාකං ගච්ඡන්තං පරමගම්භීරං
 සණ්ඨසුමුමතරං අනඤ්ඤසාධාරණං විපස්සනාඤාණං හොති, යං අට්ඨකථාසු
 “මහාවජීරඤාණ” න්ති වුවචති. යස්ස ච පවත්තිවිභාගෙන
 චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සප්පහෙදස්ස පාදකභාවෙන සමාපජ්ජියමානා
 චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛා දෙවසිකං සත්ථු වළඤ්ජනකසමාපත්තියො
 වුවචන්ති, ස්වායං බුද්ධානං විපස්සනාවාරො පරමත්ථමඤ්ජුසායං
 විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. මහාටී. 1.144) දස්සිතො, අත්ථිකෙහි තතො
 ගහෙතබ්බොති. ඉධ පන සාවකානං විපස්සනාවාරං සන්ධාය “විපස්සනාපාදක” න්ති
 චුත්තං.

කාමං හෙට්ඨිමග්ගඤ්ඤාණානිපි ආසවානං ඛෙපනඤ්ඤාණානි එව, අනවසෙසනො පන තෙසං ඛෙපනං අග්ගමග්ගඤ්ඤාණෙනෙවාති ආහ

“අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණත්ථායා”ති. ආසවචිනාසනතොති ආසවානං නිස්සෙසං සමුච්ඡින්නෙනා. ආසවානං ඛයෙ ඤාණං ආසවක්ඛයඤ්ඤාණන්ති දස්සෙන්නො “තත්ත චෙතං ඤාණං”න්ති වත්වා “ඛයෙ”ති ආධාරෙ භූමිමං, න විසයෙති දස්සෙන්නො “තත්ථ පරියාපන්නත්තා”ති ආහ. අභිනිහරතිති අභිමුඛං නිහරති, යථා මග්ගාභිසමයො හොති, සවනං තදභිමුඛං පවත්තෙති. ඉදං දුක්ඛන්ති දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස තදා භික්ඛුනා පච්චක්ඛතො ගහිතභාවදස්සනං. එත්තකං දුක්ඛන්ති තස්ස පරිච්ඡිජ්ජ ගහිතභාවදස්සනං. න ඉතො භියොයාති තස්ස අනවසෙසනො ගහිතභාවදස්සනං. තෙනාහ “සබ්බමපි දුක්ඛසච්ච”න්තිආදි.

සරසලක්ඛණපටිච්චෙධෙනාති සභාවසඬ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස අසම්මොහතො පටිච්ඡික්ඛනෙන. අසම්මොහපටිච්චෙධොති ව යථා තස්මිං ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛසච්චස්ස සරුපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්ති. තෙනෙවාහ “යථාභූතං පජානාති”ති. දුක්ඛං සමුදෙති එත්තස්මාති දුක්ඛසමුදයො. යං යානං පත්වාති යං නිබ්බානං මග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයට්ඨෙන කාරණභූතං ආගම්ම. පත්වාති ව තදුභයවතො පුග්ගලස්ස පවත්තියාති කත්වා වුත්තං. පත්වාති වා පාපුණනහෙතු. අප්පවත්තින්ති අප්පවත්තිනිමිත්තං. තෙ වා න පවත්තන්ති එත්ථාති අප්පවත්ති, නිබ්බානං. තස්සාති දුක්ඛනිරොධස්ස. සම්පාපකන්ති සච්ඡිකිරියාවසෙන සම්මදෙව පාපකං.

කිලෙසවසෙනාති ආසවසඬ්ඛාතකිලෙසවසෙන. යස්මා ආසවානං දුක්ඛසච්චපරියායො තප්පරියාපන්නත්තා සෙසසච්චානඤ්ච තංසමුදයාදිපරියායො අත්ථි, තස්මා වුත්තං “පරියායතො”ති. දස්සෙන්නො සච්චානීති යොජනා. ආසවානඤ්චෙත්ථ ගහණං “ආසවානං ඛයඤ්ඤාණායා”ති ආරද්ධත්තා. තථා හි “කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චති”තිආදිනා ආසවවිමුත්තිසීසෙනෙව සබ්බකිලෙසවිමුත්ති වුත්තා. “ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං පජානාති”තිආදිනා මිස්සකමග්ගො ඉධ කටීතොති “සහ විපස්සනාය කොට්ඨපත්තං මග්ගං කට්ඨෙසී”ති වුත්තං. ඡානතො පස්සතොති ඉමිනා පරිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයා වුත්තා. විමුච්චතිති ඉමිනා පහානාභිසමයො වුත්තොති ආහ “ඉමිනා මග්ගක්ඛණං දස්සෙති”ති. ඡානතො පස්සතොති වා හෙතුනිද්දෙසො. යං ඡානනහෙතු කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චතිති යොජනා. ධම්මානඤ්චි සමානකාලිකානම්පි පච්චයපච්චයූප්පන්නතා සහජාතකොටියා ලබ්භති. භවාසවග්ගහණෙනෙව එත්ථ භවරාගස්ස විය භවදිට්ඨියාපි සමවරොධොති දිට්ඨාසවස්සපි සඬ්භහො දිට්ඨිබ්බො.

බිණා ජාතීතිආදීහි පදෙහි. තස්සාති පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණස්ස. භූමීන්ති පවත්තිට්ඨානං. යෙනාධිප්පායෙන “කතමා පනස්සා”තිආදිනා වොදනා කතා, තං විවරන්නො “න තාවස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ න තාවස්ස අතීතා ජාති බිණා මග්ගභාවනායාති අධිප්පායො. තත්ථ කාරණමාහ “පුබ්බෙව බිණත්තා”ති. න අනාගතා අස්ස ජාති බිණාති යොජනා. න අනාගතතාති ව අනාගතභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා ලෙසෙන වොදෙති. තෙනාහ “අනාගතෙ වායාමාභාවතො”ති.

අනාගතවිසෙසො පනෙත්ථ අධිජපෙනො, තස්ස ඛෙපනෙ වායාමො ලබ්භතෙව.
 තෙනාහ “යා පන මග්ගස්සා”තිආදි. එකචතුපඤ්චවොකාරභවෙසුති
 භවත්තයග්ගහණං වුත්තනයෙන අනවසෙසතො ජාතියා බිණ්ණාවදස්සනත්ථං. තත්ති
 යථාචුත්තං ජාතිං. සොති බිණ්ණාවො භික්ඛු.

බුග්මවරියවාසො නාම ඉධ මග්ගබුග්මවරියස්ස නිබ්බත්තනමෙවාති ආහ
 “පරිචුත්ථ”න්ති. සම්මාදිට්ඨියා චතුසු සච්චෙසු පරිඤ්ඤාදිකිච්චසාධනවසෙන
 පවත්තමානාය සම්මාසඬකප්පාදිනම්පි දුක්ඛසච්චෙ පරිඤ්ඤාභිසමයානුගුණා
 පවත්ති, ඉතරෙසු ච සච්චෙසු නෙසං පහානාභිසමයාදිවසෙන පවත්ති පාකටා එව.
 තෙන වුත්තං “චතුසු සච්චෙසු චතුහි මග්ගෙහි
 පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයවසෙනා”ති. පුච්ඡජනකල්‍යාණකාදයොති
 ආදි-සද්දෙන සත්තසෙඛං සඬගණ්ණාති.

ඉත්ථත්තායාති ඉමෙ පකාරා ඉත්ථං, තබ්භාවො ඉත්ථත්තං, තදත්ථත්ති වුත්තං
 හොති. තෙ පන පකාරා අරියමග්ගඛ්‍යාපාරභූතා පරිඤ්ඤාදයො ඉධාධිජපෙනාති ආහ
 “එවංසොළසවිධකිච්චභාවායා”ති. තෙ හි මග්ගං පච්චචෙක්ඛතො මග්ගානුභාවෙන
 පාකටා හුත්වා උපට්ඨහන්ති, පරිඤ්ඤාදියු ච පහානමෙව පධානං තදත්ථත්තා
 ඉතරෙසත්ති ආහ “කිලෙසක්ඛයාය වා”ති. පහිනකිලෙසපච්චචෙක්ඛණවසෙන වා
 එතං වුත්තං. දුතියවිකප්පෙ ඉත්ථත්තායාති නිස්සක්කෙ සම්පදානවචනත්ති ආහ
 “ඉත්ථභාවතො”ති. අපරත්ති අනාගතං. ඉමෙ පන වර්මකත්තභාවසඬබාතා
 පඤ්චක්ඛන්ධා. පරිඤ්ඤාතා තිට්ඨන්තීති එතෙන තෙසං අප්පතිට්ඨතං දස්සෙති.
 අපරිඤ්ඤාමූලකා හි පතිට්ඨා. යථාහ “කඛළිකාරෙ වෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ අත්ථි
 රාගො, අත්ථි නන්දි, අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරුළ්භ”න්තිආදි
 (සං. නි. 2.64; කථා. 296; මහානි. 7). තෙනෙවාහ – “ඡිත්තමූලකා රුක්ඛා
 වියා”තිආදි.

යස්සාති පුච්ඡජනස්ස. තස්ස හි සීලං කදාචි වඩ්ඪති, කදාචි භායති. සෙක්ඛාපි පන
 සීලෙසු පරිපූරකාරිනොව, අසෙක්ඛෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථි. තෙනාහ
 “බිණ්ණාවස්සා”තිආදි. වසිජ්ජත්තත්ති වසිභාවජ්ජත්තං. සුට්ඨු සමාහිතත්ති
 අග්ගඵලසමාධිතා සම්මදෙව සමාහිතං. ධිතිසම්පන්නත්ති අග්ගඵලධිතියා
 සමන්තාගතං. මච්චුං ජහිත්වා ධීතත්ති ආයතිං පුනබ්භවාභාවතො වුත්තං. කථං
 පුනබ්භවාභාවොති ආහ “සබ්බෙ පාපධම්මෙ පජහිත්වා ධීත”න්ති. සබ්බස්සපි
 ඤෙය්‍යාධම්මස්ස චතුසච්චන්තොගධත්තා වුත්තං “බුද්ධන්ති චතුසච්චබුද්ධ”න්ති.
 බුද්ධසාවකාති සාවකබුද්ධා නමස්සන්ති, පගෙව ඉතරා පජා. ඉතරා හි පජා සාවකෙපි
 නමස්සන්ති. ඉති එත්තකෙන යානෙන සම්මාසම්බුද්ධස්ස වසෙන ගාථානං අත්ථං
 වත්වා ඉදානි සාවකස්සපි වසෙන අත්ථං යොජෙත්වා දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදි
 වුත්තං. සාවකොපි ගොතමො මුඛනිබ්බත්තෙන සම්පත්තෙන සම්බන්ධෙන, යතො
 සබ්බෙපි අරියසාවකා භගවතො ඔරසපුත්තාති වුවවන්තීති.

නිවුස්සතීති නිවාසො, නිවුත්ථො ඛන්ධසන්තානොති ආහ
 “නිවුත්ථක්ඛන්ධපරම්පර”න්ති. අවෙනි, අවෙදීති පාඨද්වයෙනපි
 පුබ්බෙනිවාසඤාණස්ස කිව්වසිද්ධිංයෙව දස්සෙති.
 එකත්තකායඑකත්තසඤ්ඤිභාවසාමඤ්ඤතො වෙහස්ඵලාපි එත්ථෙව සඬගහං
 ගච්ඡන්තීති “ඡ කාමාවචරෙ, නව බ්‍රහ්මලොකෙ”ඉච්චෙව වුත්තං. ඉතරෙ පන
 අපචුර්භාවතො න වුත්තා. එකච්චානං අවිසයභාවතො ව අවචනං දට්ඨබ්බං. ඡාති
 බීයති එතෙනාති ඡාතික්ඛයො, අරහත්තන්ති ආහ “අරහත්තං පත්තො”ති.
 “අභිඤ්ඤායා”ති වත්තබ්බෙ යකාරලොපෙන “අභිඤ්ඤා”ති නිද්දෙසො කතොති
 ආහ “ඡාතිත්වා”ති. කිව්වචොසානෙනාති චතුභි මග්ගෙහි කත්තබ්බස්ස
 සොළසවිධස්ස කිව්වස්ස පරියොසානෙන. වොසිතොති පරියොසිතො, නිට්ඨිතොති
 අත්ථො. මොනෙය්‍යෙත සමන්තාගතොති කායමොනෙය්‍යාදීහි සමන්තාගතො.
 ලපිතං ලපතීති ලපිතලාපනො. අත්තපච්චක්ඛතො ඤත්වාති ඉමිනා තෙසං විජ්ජානං
 පටිලද්ධභාවං දීපෙති.

තිකණ්ණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ඡාණුස්සොණ්ණසුත්තවණ්ණනා

60. නවමෙ දෙය්‍යධම්මස්සෙතං නාමන්ති යාගං කරොන්තෙන
 දාතබ්බදෙය්‍යධම්මං සන්ධාය වදති තදඤ්ඤස්ස පාළියං දෙය්‍යධම්මග්ගහණෙනෙව
 ගහිතත්තා. මතකහත්තන්ති මතකෙ උද්දිස්ස දාතබ්බහත්තං, පිතුපිණ්ඩන්ති වුත්තං
 හොති. වරපුරිසානන්ති විසිට්ඨපුරිසානං, උත්තමපුරිසානන්ති අත්ථො. සබ්බමෙතං
 දානන්ති යථාවුත්තහෙදං යඤ්ඤසද්ධාදිදානං.

ඡාණුස්සොණ්ණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සඬගාරවසුත්තවණ්ණනා

61. දසමෙ ජිණ්ණානං හත්ථිසාලාදීනං පටිසඬ්ඛරණං පුන පාකතිකකරණං
 ජිණ්ණපටිසඬ්ඛරණං, තස්ස කාරකො ජිණ්ණපටිසඬ්ඛරණකාරකො. බාහිරසමයෙති
 සත්ථුසාසනතො බාහිරෙ අඤ්ඤතිත්ථිසසමයෙ. සබ්බවතුක්කෙනාතිආදීසු සබ්බෙසු
 ද්විපදවතුප්පදාදිහෙදෙසු පාණෙසු එකෙකස්මිං වත්තාරො වත්තාරො පාණෙ
 වධිත්වා යජිතබ්බං යඤ්ඤං සබ්බවතුක්කං නාම. සෙසෙසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො
 වෙදිතබ්බො. යස්ස වා තස්ස වාති නිස්සක්කෙ සාමිවචනන්ති ආහ “යස්මා වා
 තස්මා වා”ති. එවමස්සායන්ති එත්ථ අස්සුති නිපාතමත්තන්ති ආහ “එවං සත්තෙපි
 අය”න්ති.

වඩ්ඪෙන්නොති පට්ඨපෙන්නො. මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස ඔගධං මූලං පතිට්ඨාභූතං
 බ්‍රහ්මවරියොගධං. තෙනාහ “අරහත්තමග්ගසඬ්ඛාතස්සා”තිආදි.
 උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන චෙත්ථ අරහත්තමග්ගස්සෙව ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං.
 උත්තමං පතිට්ඨාභූතං ආරම්මණුපනිස්සයභාවෙන.

අප්පෙහි වෙය්‍යාවච්චකරාදීහි අත්ථො එතිස්සාති අප්පට්ඨා ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා. තෙනාහ “යත්ථ ඛ්‍යු”තිආදි. යත්ථාති යස්සං පටිපදායං. අප්පො සමාරම්භො එතස්සාති අප්පසමාරම්භො. පාසංසාති පසංසාරහා. එතං යෙව කථාපෙස්සාමිති එතෙනෙව බ්‍රාහ්මණෙන කථාපෙස්සාමි.

සොප්පෙනාති නිද්දාය. පමාදෙනාති ජාගරියාදීසු අනනුයුක්ඛජනතො සතිවිජ්ජවාසලක්ඛණෙන පමාදෙන. පච්චතීකපටිහරණවසෙනාති පටිපක්ඛාපනයනවසෙන. තථා හි භගවතො ව සාසනස්ස ව පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං හරණතො පටිහාරියං. තෙ හි දිට්ඨිහරණවසෙන දිට්ඨිජ්ජකාසනෙ අසමත්ථභාවෙන ව ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහි හරිතා අපනීතා භොන්තීති. “පටි”ති වා අයං සද්දො “පච්ඡා”ති එතස්ස අත්ථං බොධෙති “තස්මිං පටිපට්ඨස්මිං, අඤ්ඤො ආගඤ්ඤි බ්‍රාහ්මණො”තිආදීසු (සු. නි. 985; වුළුති. වත්ථුගාලා 4) විය, තස්මා සමාහිතෙ විත්තෙ විගතූපක්කිලෙසෙ කතකිච්චෙන පච්ඡා හරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති පටිහාරියං, අත්තතො වා උපක්කිලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡාහරණං පටිහාරියං, ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීයො ව විගතූපක්කිලෙසෙන කතකිච්චෙන ව සත්තහිතත්ථං සුත පවත්තෙතබ්බා, හරිතෙසු ව අත්තතො උපක්කිලෙසෙසු පරසත්තානං උපක්කිලෙසහරණාති භොන්තීති පටිහාරියාති භවන්ති, පටිහාරියමෙව පාටිහාරියං. පටිහාරියෙ වා ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීසමුදායෙ භවං එකෙකං පාටිහාරියන්ති වුච්චති. පටිහාරියං වා චතුත්ථජ්ඣානං මග්ගො ව පටිපක්ඛහරණතො, තත්ථ ජාතං නිමිත්තභූතෙ, තතො වා ආගතන්ති පාටිහාරියං.

ආගතනිමිත්තෙනාති ආගතාකාරසල්ලක්ඛණවසෙන. එස නයො සෙසෙසුපි. එකො රාජාති දක්ඛිණමධුරාධිපති එකො පණ්ඩුරාජා. එවම්පි තෙ මනොති ඉමිනා ආකාරෙන තව මනො පවත්තොති අත්ථො. තෙන පකාරෙන පවත්තොති ආහ “සොමනස්සිතො වා”තිආදි. සාමඤ්ඤපොතනා විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති අධිජ්ජායෙනෙවං වුත්තං. “එවං තව මනො”ති ඉද්දෙව මනසො සොමනස්සිතතාදිමත්තදස්සනං, න පන යෙන සො සොමනස්සිතො වා දොමනස්සිතො වා, තංදස්සනං. සොමනස්සග්ගහණෙන චෙත්ථ තදෙකට්ඨා රාගාදයො සද්ධාදයො ව දස්සිතා භොන්ති, දොමනස්සග්ගහණෙන දොසාදයො දුතියන්ති “ඉත්ථම්පි තෙ මනො”ති පදං. ඉතිපිති එත්ථ ඉති-සද්දො නිදස්සනත්ථො “අත්ථීති බො, කච්චාන, අයමෙකො අත්තො”තිආදීසු (සං. නි. 2.15; 3.90) විය. තෙනාහ “ඉමඤ්ච ඉමඤ්ච අත්ථං විත්තයමාන”න්ති. පි-සද්දො වුත්තත්ථසම්පිණ්ඩනත්ථො.

කථෙත්තානං සුත්ථාති කථෙත්තානං සද්දං සුත්ථා. තස්ස වසෙනාති තස්ස විතක්කිතස්ස වසෙන. අට්ටකාරකෙනාති විනිවිජයකාරකෙන.

න අරියානන්ති අරියානං මග්ගඵලවිත්තං න ජානාතීති අත්ථො. තඤ්ඤි තෙන අනධිගතත්තා වෙතොපරියඤ්ඤාණෙනපි න සක්කා විඤ්ඤාතුං, අඤ්ඤං පන විත්තං.

ජානාතියෙව. හෙට්ඨිමො උපරිමස්ස චිත්තං න ජානාතීති ආදීනිපි මග්ගඵලචිත්තමෙව සන්ධාය චුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. සොතාපන්නාදයොපි හි අත්තනා අධිගතමෙව මග්ගඵලං පරෙහි උප්පාදිතං සම්මා වෙනොපරියඤාණෙන ජානිතුං සක්කොන්ති, න අත්තනා අනධිගතං. සබ්බෙපි අරියා අත්තනො ඵලං සමාපජ්ජන්ති අධිගතත්තාති දස්සෙන්නො “එතෙසු වා”ති ආදිමාහ. යදි අරියා අත්තනා අධිගතඵලං සමාපජ්ජන්ති, උපරිමාපි හෙට්ඨිමං ඵලං සමාපජ්ජන්ති අධිගතත්තා ලොකියසමාපත්තියො වියාති කස්සපි ආසඬ්ඤා සියා, තන්තිවත්තනත්ථමාහ “උපරිමො හෙට්ඨිමං න සමාපජ්ජති”ති.

උපරිමොති සකදාගාමි ආදි අරියපුග්ගලො. හෙට්ඨිමන්ති සොතාපත්ති ඵලාදිං. න සමාපජ්ජන්ති සතිපි අධිගතත්තෙ න සමාපජ්ජති. කස්මාති වෙ? කාරණමාහ “තෙසඤ්ඤි”ති ආදි, තෙසං සකදාගාමි ආදීනං හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා ඵලසමාපත්ති තෙසු තෙසුයෙව හෙට්ඨිමෙසු අරියපුග්ගලෙසු පවත්ති, න උපරිමෙසුති අත්ථො. ඉමිනා හෙට්ඨිමං ඵලචිත්තං උපරිමස්ස න උප්පජ්ජන්ති දස්සෙති. කස්මාති වෙ? පුග්ගලන්තරභාවූපගමනෙන පටිප්පස්සද්ධත්තා. එතෙන උපරිමො අරියො හෙට්ඨිමං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්ති අත්තනා අධිගතත්තා යථා තං ලොකියසමාපත්තින්ති ඵලං පවත්තො හෙතු බාහිවාරිතොති දට්ඨබ්බං. න හි ලොකියජ්ඣානෙසු පුග්ගලන්තරභාවූපගමනං නාම අත්ථි විසෙසාභාවතො, ඉධ පන අසමුග්ගාටිතකම්මකිලෙසනිරොධනෙන පුට්ඨජනෙහි විය සොතාපන්නස්ස සොතාපන්නාදිහි සකදාගාමි ආදීනං පුග්ගලන්තරභාවූපගමනං අත්ථි. යතො හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා ඵලධම්මා උපරුපරිමග්ගධම්මෙහි නිවත්තිතා පටිපක්ඛෙහි විය අභිභූතා අප්පවත්තිධම්මතංයෙව ආපන්නා. තෙනෙව චුත්තං “පටිප්පස්සද්ධත්තා”ති.

අපිව කුසලකිරියප්පවත්ති නාම අඤ්ඤා, විපාකප්පවත්ති ව අඤ්ඤාති අනන්තරඵලත්තා ව ලොකුත්තරකුසලානං හෙට්ඨිමතො උපරිමො භවන්තරගතො විය භොති. තංතංඵලවසෙනෙව හි අරියානං සොතාපන්නාදිනාමලාභො. තෙ සවෙ අඤ්ඤඵලසමඬ්ඛිතොපි භොන්ති, සොතාපන්නාදිනාමම්පි තෙසං අවචන්ථිතං සියා. තස්ස තස්ස වා අරියස්ස තං තං ඵලං සදිසන්ති කත්වා න උපරිමස්ස හෙට්ඨිමඵලසමඬ්ඛිතාය ලෙසොපි සම්භවති, කුතො තස්සා සමාපජ්ජනන්ති දට්ඨබ්බං. හෙට්ඨිමා ව සොතාපන්නාදයො උපරිමං සකදාගාමි ඵලාදිං න සමාපජ්ජන්ති අනධිගතත්තා. න හි අනධිගතං සමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං සක්කා, තස්මා සබ්බෙපි අරියා අත්තනොයෙව ඵලං සමාපජ්ජන්තිති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

පවත්තෙන්තාති පවත්තකා හුත්වා, පවත්තනවසෙනාති අත්ථො. ඵවන්ති යථානුසිට්ඨාය අනුසාසනියා විධිවසෙන පටිසෙධවසෙන ව පවත්තිතාකාරපරාමසනං. සා ව සම්මාවිතක්කා නාම මිච්ඡාවිතක්කානඤ්ච පවත්තිආකාරදස්සනවසෙන පවත්ති. තත්ථ ආනිසංසස්ස ආදීනවස්ස ව විභාවනත්ථං අනිච්චසඤ්ඤාමෙව, න නිච්චසඤ්ඤාන්ති අත්ථො.

පටියොගිනිවත්තනත්ථස්ස ඵලං-කාරග්ගහණං. ඉධාපි ඵලසද්දග්ගහණස්ස අත්ථො පයොජනස්ස චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉදං-ගහණෙපි ඵසෙව නයො. පස්සකාමගුණරාගන්ති නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං තදස්සදරාගස්ස දොසාදීනස්ස පහානස්ස ඉච්ඡිතත්තා තප්පහානස්ස ච තදස්සදරාගාදිබෙසස්ස උපායභාවතො. තථා චුත්තං දුට්ඨලොභිතවිමොචනස්ස පුබ්බදුට්ඨමංසබ්බපනුපායතා විය. ලොකුත්තරධම්මමෙවන්ති අවධාරණං පටික්ඛෙපභාවතො සාවජ්ජධම්මනිවත්තනපරං දට්ඨබ්බං, තස්ස අධිගමුපායානිසංසභුතානං තදස්සදෙසං අනවජ්ජධම්මානං නානත්තරියභාවතො.

චිත්තාමණිකවිජ්ජාසරික්ඛකතන්ති ඉමිනා “චිත්තාමණි”ති ඵලං ලද්ධනාමා ලොකෙ ඵකා විජ්ජා අත්ථි, යාය පරෙසං චිත්තං විජානන්තිති දීපෙති. “තස්සා කිර විජ්ජාය සාධකො පුග්ගලො තාදිසෙ දෙසකාලෙ මත්තං පරිජජිත්වා යස්ස චිත්තං ජානිතුකාමො, තස්ස දිට්ඨහත්ථාදිවිසෙසස්සද්දානනමුඛෙන චිත්තාවාරං අනුමිනන්තො කථෙති”ති කෙවි. අපරෙ “වාචං නිව්ඡරාපෙත්වා තත්ථ අක්ඛරසල්ලක්ඛණවසෙනා”ති වදන්ති.

ඉදස්ස පන සබ්බන්ති “භවං ගොතමො අනෙකච්ඡිතං ඉද්ධිවිධං පච්චනුභොති”ති ආදිනයජ්ජවත්තං සබ්බමපි.

සඨගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රාහ්මණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. මහාවග්ගො

1. තිත්ථායතනසුත්තවණ්ණනා

62. දුතියස්ස පඨමෙ තිත්ථං නාම ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො තබ්බිනිමුත්තස්ස කස්සචි දිට්ඨිවිජ්ජන්තිතස්ස අභාවතො. ඵත්ථ හි සත්තා තරන්ති උජ්ජිලවන්ති උම්මුජ්ජනිමුජ්ජං කරොන්ති, තස්මා “තිත්ථ”න්ති වුච්චති. පාරගමනසඬ්ඛාතස්ස තරණං දිට්ඨිගතිකානං නත්ථි, තත්ථෙව අපරාපරං නිමුජ්ජනුම්මුජ්ජනවසෙන පිලවනමෙව තෙසං තරණං නාම. උජ්ජාදකාති පුරණකස්සපාදයො. තිත්ථෙ ජානා තිත්ථියා, යථාචුත්තං වා දිට්ඨිගතසඬ්ඛාතං තිත්ථං එතෙසං අත්ථිති තිත්ථිකා, තිත්ථිකා ඵල තිත්ථියා. මනොරමෙති සාදුඵලහරිතතාය අභයදිසතාය ච මනොරමෙ. ඉමෙසුයෙව තීසු යානෙසුති යථාචුත්තෙසු තිත්ථායතනෙසු.

යො යථා ජානාති, තස්ස තථා වුච්චතිති ඉමිනා පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන තථා චුත්තන්ති දස්සෙති. පුග්ගල-සද්දො ව තිස්සන්තමපි පකතීනං සාධාරණො, තස්මා පුරිසග්ගහණෙන තතො විසෙසනං යථා “අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා”ති. පටිසංචිදිතං කරොතිති කෙවලං ජානනවසෙන විදිතං කරොති. අනුභවති වාති

විපාකලක්ඛණප්පත්තං අනුභවති. පුබ්බේකතහෙතුති අන්තොගධාවධාරණං පදන්ති ආහ “පුබ්බේකතකම්මපච්චයෙනෙවා”ති. ඉමිනාති “සබ්බං තං පුබ්බේකතහෙතු”ති ඉමිනා වචනෙන. කම්මවෙදනන්ති කුසලාකුසලකම්මසහජං වෙදනං. කිරියවෙදනන්ති “නෙව කුසලාකුසලා න ච කම්මවිපාකා”ති එවං චුත්තං කිරියචිත්තසහජං වෙදනං. න කෙවලඤ්ච තෙ කම්මකිරියවෙදනා එව පටික්ඛිපන්ති, අථ බො සාසනෙ ලොකෙ ච පාකටෙ වාතාබාධාදිරොගෙ ච පටික්ඛිපන්ති එවාති දස්සෙතුං “යෙ වා ඉමෙ”තිආදිමාහ. තත්ථ පිත්තසමුට්ඨානාති පිත්තවිකාරාධිකසම්භූතා. අනන්තරද්වයෙපි එසෙව නයො. සන්නිපාතිකාති පිත්තාදීනං තිණ්ණමපි විකාරානං සන්නිපාතතො ජාතා. උතුපරිණාමජාති සිතාදිඋතුනො විපරිණාමතො විසමපරිචුත්තිතො ජාතා. විසමපරිහාරජාති අසප්පායාහාරයොගපටිසෙවනවසෙන කායස්ස විසමං පරිහරණතො ජාතා. ඔපක්කම්කාති උපක්කමතො නිබ්බත්තා. කම්මවිපාකජාති කම්මස්ස විපාකභූතක්ඛන්ධතො ජාතා. විරොධිපච්චයසමුට්ඨානා ධාතුනං විකාරාවත්ථා, තප්පච්චයා වා දුක්ඛා වෙදනා ආබාධනට්ඨෙත ආබාධො, සො එව රුජ්ජනට්ඨෙත රොගො. තත්ථ “යො යාප්‍යලක්ඛණො, සො රොගො, ඉතරො ආබාධො”ති වදන්ති. සබ්බේසඤ්ච නෙසං තංතංධාතුනං විසමං ආසන්නකාරණං, න තථා ඉතරාති. තත්ථාපි ච පකොපාවත්ථා ධාතුයො ආසන්නකාරණං, න තථා පරපච්චයාවත්ථාති දට්ඨබ්බං. අට්ඨමංයෙව කම්මවිපාකජං ආබාධං සම්පට්ච්ඡන්ති “සබ්බං තං පුබ්බේකතහෙතු”ති විපල්ලාසග්ගාහෙන. “පුබ්බෙ”ති පුරාතනස්සෙව කම්මස්ස ගතිතත්තා උපපජ්ජවෙදනීයමපි තෙ පටික්ඛිපන්තිති චුත්තං “ද්වෙ පටිබාහිත්වා”ති. සම්පට්ච්ඡන්තිති අනුජානන්ති.

අත්තනා කතමුලකෙනාති සාහත්ථිකකම්මහෙතු. ආණත්තිමුලකෙනාති පරස්ස ආණාපනවසෙන කතකම්මහෙතු. ඉමාති තිස්සො වෙදනා. සබ්බෙ පටිබාහන්තිති සබ්බෙ රොගෙ පටිසෙධෙන්ති සබ්බෙසමපි තෙසං එකෙන ඉස්සරෙනෙව නිම්මිතත්තා තබ්බාවිභාවාසම්භවතො. එස නයො සෙසෙසුපි. සබ්බං පටිබාහන්තිති හෙතුපච්චයපටිසෙධනතො සබ්බං නිසෙධෙන්ති.

මාතිකං නික්ඛිපිත්වාති තිණ්ණමපි වෙදානං අසාරභාවදස්සනත්ථං උද්දෙසං කත්වා. තන්ති තං මාතිකං. විභජිත්වා දස්සෙතුන්ති දොසදස්සනවසෙනෙව විභාගතො දස්සෙතුං. ලද්ධිපතිට්ඨාපනත්ථන්ති අත්තනො ලද්ධියා පටිජානාපනත්ථං. ලද්ධිතො ලද්ධිං සඬකමන්තිති මූලලද්ධිතො අඤ්ඤලද්ධිං උපගච්ඡන්ති පටිජානන්ති. පුබ්බේකතහෙතුයෙව පටිසංවෙදෙතීති කම්මවෙදනමපි විපාකවෙදනං කත්වා වදන්ති. දිට්ඨිගතිකා හි ඛ්‍යාමුල්භවිත්තා කම්මන්තරවිපාකන්තරාදීනි ආලොළෙන්ති, අසඬකරතො සඤ්ඤාපෙතුං න සක්කොන්ති. යථා ච අකුසලකම්මෙ, එවං කුසලකම්මෙපිති දස්සෙතුං “එවං පාණාතිපාතා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ එවන්ති යථා පුබ්බේකතහෙතු එව පාණාතිපාතිතො නාම හොන්ති, න ඉදානි සයංකතකාරණා, එවං පාණාතිපාතා විරමණමපි පුබ්බේකතහෙතු එවාති විචාරියමානො පුබ්බේකතවාදො අකිරියවාදො එව සම්පජ්ජති.

කත්තුකම්‍යතාජන්දො න තණ්හාජන්දො. කත්තුකම්‍යතාති කාතුමිච්ඡා.
 පච්චත්තපුරිසකාරොති තෙන තෙන පුරිසෙන කත්තබ්බකිච්චං න හොති
 පුබ්බෙකතහෙතු එව සිජ්ඣනතො. උභයමිපි තං එස න ලබ්හතීති කත්තබ්බකරණං
 සුචරිතපුරණං, අකත්තබ්බඅකරණං දුච්චරිතවිරතීති ඉදං උභයමිපි එස න ලහති.
 සමණාපි හි පුබ්බෙකතකාරණායෙව හොන්තීති පුබ්බෙකතකාරණායෙව සමණාපි
 හොන්ති, න ඉදානි සංවරසමාදානාදිනා. අස්සමණාපි පුබ්බෙකතකාරණායෙවාති
 පුබ්බෙකතකාරණායෙව අස්සමණාපි හොන්ති, න සංවරහෙදෙන.

යථා පුබ්බෙකතවාදෙ ඡන්දවායාමානං අසම්භවතො පච්චත්තපුරිසකාරානං
 අභාවො, එවං ඉස්සරනිම්මානවාදෙපි ඉස්සරෙනෙව සබ්බස්ස
 නිම්මිතභාවානුජානනතොති වුත්තං “පුබ්බෙකතවාදෙ වුත්තනයෙනෙව
 චෙදිතබ්බො”ති. එස නයො අහෙතුකවාදෙපිති ආහ “තථා අහෙතුකවාදෙපි”ති.

ඉමෙසන්තිආදිනා ඉමෙසං තිත්ථායතනානං තුව්ඡාසාරතාය ථුසකොට්ටනෙන
 කුණ්ඩකමත්තස්සපි අලාභො විය පරමත්ථලෙසස්සපි අභාවො, තථා
 ඛජ්ජොපනකොභාසතො තෙජසො ථුලිඬිගමත්තස්සපි අභාවො විය
 අන්ධවෙණිකස්සපි මග්ගස්ස අප්පට්ඨලාභො විය සද්දමත්තං නිස්සාය මිච්ඡාභාගෙන
 විපල්ලත්ථතාය දද්දරජාතකෙ (ජා. 1.2.43-43) සසකසදිසතා ච විභාවිතා හොති.
 සාරභාවන්ති සීලසාරාදිසම්පත්තියා සාරසබ්භාවං. නිය්‍යානිකභාවන්ති
 එකන්තෙනෙව චට්ටතො නිය්‍යානාවහභාවං. අනිග්ගහිතොති න නිග්ගහෙනබ්බො.
 තෙනාහ “නිග්ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යා”ති. අසංකිලිට්ඨොති සංකිලෙසවිරහිතො.
 තෙනාහ “නික්කිලෙසො”තිආදි. අනුපචජ්ජොති ධම්මතො න උපචදිතබ්බො.
 අප්පට්ඨකුට්ඨො නාම අප්පට්ඨෙධනං වා සියා අනක්කොසනං වාති තදුභයං
 දස්සෙන්තො “අප්පට්ඨාහිතො අනුපක්කුට්ඨො”ති ආහ.

තස්ස ධම්මස්සාති “අයං බො පන, හික්ඛවෙ”තිආදිනා උද්ධටස්ස ධම්මස්ස.
 පඤ්ඤං පුච්ඡන්තාති කට්ඨකම්‍යතාවසෙන පඤ්ඤං පුච්ඡන්තා. යථාපට්ඨාපට්ඨාති
 මානිකාය යථානික්ඛිත්තප්පට්ඨාපට්ඨා. ධාතුයොති සභාවධාරණට්ඨෙයන ධාතුයො. තා
 පන යස්මා
 තණ්හාදිට්ඨිකප්පනාපරිකප්පිතඅත්තසුභසුඛසස්සතාදිපකතිආදිධුවාදිජීවාදිකායාදිකා
 විය න ඉච්ඡාසභාවා දිට්ඨිආදිරහිතෙහි
 විමුච්චිමානඋදුම්බරපුප්ඵාදිලොකවොහාරවත්ථුනි විය ච වාචාවත්ථුමත්තා, අථ බො
 සච්චපරමත්ථභූතාති ආහ “සභාවා”ති, සච්චසභාවාති අත්ථො. අත්තතො සභාවං
 ධාරෙන්තීති හි ධාතුයො. නිජ්ජීවනිස්සත්තභාවජ්ජකාසකොති
 බාහිරපරිකප්පිතජීවාභාවජ්ජකාසකො
 ලොකියමහාජනසංකප්පිතසත්තභාවජ්ජකාසකො ච. ආකරට්ඨෙයනාති
 උප්පජ්ජනට්ඨානභාවෙන. උප්පත්තිට්ඨානමිපි හි ආකරො ආයතනන්ති වුච්චති යථා
 “කම්බොජො අස්සානං ආයතන”න්ති. මනොපච්චාරාති තං තං ආරම්මණං
 උපෙච්ච මනසො විවිධවරණාකාරො. කෙහි කත්ථාති ආහ

“විතක්කවිවාරපාදෙහි”තිආදි. අට්ඨාරසසු යානෙසුති ඡ සොමනස්සට්ඨානියානි, ඡ දොමනස්සට්ඨානියානි, ඡ උපෙක්ඛාට්ඨානියානීති එවං අට්ඨාරසසු යානෙසු.

පතිට්ඨායාදායකාදි සෙසභුතත්තයස්ස චෙව සබ්බපාදාරුපානාඤ්ච පතිට්ඨාසභාවා ධාතු. ඉමිනා නයෙන ආබන්ධනාදාදිසුපි අත්ථො චෙදිතබ්බො. අපිච කක්ඛ්‍යාභාවසිද්ධො සහජාතධම්මානං ආධාරභාවො පතිට්ඨාභාවො. ද්‍රවභාවසිද්ධං සම්පිණ්ඩනං ආබන්ධනං. උණ්හභාවසිද්ධං මුදුනාපක්කතාවහං පරිපාවනං. ඵද්ධභාවාවහං උද්ධුමානනං විත්ථම්භනං. රූපවිචිත්තො රූපපරියන්තො ආකාසොති යෙසං සො පරිච්ඡේදො, තෙහි සො අසම්ප්‍රිට්ඨොවාති වුත්තං “ආකාසධාතුති අසම්ප්‍රිට්ඨධාතු”ති. සඤ්ජානනවිධුරා ආරම්මණුපලද්ධි විජානනධාතු. විත්ථාරතොපි කපෙතුං වට්ටති සඬ්ඛෙපන්තොගධත්තා විත්ථාරස්ස. සඬ්ඛෙපතො කපෙතුං න වට්ටති කපෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස අනවසෙසපරියාදානාභාවතො. තෙනාහ “විත්ථාරතොව වට්ටති”ති. උභයථාති සඬ්ඛෙපතො විත්ථාරතො ව.

අනිජ්ජන්තාපි ආකාසධාතු භූතාති උපාදාය ගහෙතබ්බතාමත්තෙන “උපාදාරූප”න්තෙව වුච්චති. දිට්ඨානෙවාති සල්ලක්ඛෙතබ්බාති උපාදාරූපභාවසාමඤ්ඤතො. තෙන සහජාතා චෙදනා චෙදනාක්ඛන්ධො සමුදායෙ පචත්තවොහාරස්ස අවයවෙපි දිස්සනතො යථා “චත්ථෙකදෙසෙ දඬ්ඬෙ වත්ථං දඬ්ඬ”න්ති. “එස්සො ව චෙතනා ව සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො”ති වුත්තං මහාභූමකත්තා තෙසං තජ්ජධානත්තා ව සඬ්ඛාරක්ඛන්ධස්ස. අරූපක්ඛන්ධා නාමං ආරම්මණාහිමුඛං නමනතො නාමාධිනග්ගහණතො ව. රූපක්ඛන්ධො රූපං පරිබ්‍යන්තං රූප්පනට්ඨෙන. පච්චයන්ති නිස්සයභූතං පච්චයං. විභාගෙන ද්වාචත්තාලිය. එකාසීති විත්තාති “සම්මසනවාරොය”න්ති කත්වා. අනුක්කමෙන පටිපජ්ජමානොති එවං කඬ්ඛාවිතරණවිසුද්ධියං යිතො උපරිමෙන නිස්සන්තං විසුද්ධිතං සම්පාදනවසෙන විසුද්ධිභාවනං උස්සුක්කාපෙන්නො.

එස්සායතනන්ති එස්සස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. සුවණ්ණොදීනන්ති සුවණ්ණමණිවජිරාදීනං. ආකිණ්ණං විය හුත්වා උප්පජ්ජන්ති එත්ථාති ආකරො. යථා චක්ඛු විපාකඑස්සස්ස විසෙසපච්චයො, න තථා ඉතරෙසන්ති කත්වා වුත්තං “ද්වෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාති”තිආදි. එස නයො සෙසවාරෙසුපි. ද්වත්තිංසාය විපාකඑස්සෙසු ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසහගතඑස්සෙ යථෙත්වා සෙසා ද්වාච්ඡති විපාකඑස්සා චෙදිතබ්බො. දිට්ඨමෙව හොති තෙන සමානයොගක්ඛමත්තා. “සඬ්ඛෙපතො තාවා”ති සඬ්ඛෙපකථං ආරහිත්වාපි විත්ථාරකථාපෙත්ථ වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාවාති වුත්තං “හෙට්ඨා...පෙ.... චෙදිතබ්බ”න්ති.

සොමනස්සස්ස උප්පත්තිට්ඨානභූතං සොමනස්සට්ඨානියං. තෙනාහ “සොමනස්සස්ස කාරණභූත”න්ති. උපවිවරතීති උපෙච්ච පචත්තති. සභාවතො සඬ්ඛජ්ජතො ව සොමනස්සාදිඋප්පත්තිහෙතුකා සොමනස්සට්ඨානියාදිතාති ආහ “ඉට්ඨං වා හොතු”තිආදි. චතුත්ථං දිට්ඨමෙව හොති තදවිනාභාවතො.

අරියසම්මානීති පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ
 “අරියභාවකරානී”තිආදි. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.531) පකාසිතං, තස්මා න ඉධ
 පකාසෙනබ්බන්ති අධිජ්ජායො. සුඛාවබ්බොධනත්ථන්ති දෙසියමානාය වට්ටකථාය
 සුබ්බෙන අවබ්බොධනත්ථං. තෙනාහ “යස්ස හී”තිආදි. ද්වාදසපදන්ති අවිජ්ජාදීහි
 පදෙහි ද්වාදසපදං. පච්චයවට්ටන්ති පච්චයජ්ජබන්ධං. කට්ඨකාමො හොති
 පච්චයාකාරමුබ්බෙන සම්මානී දස්සෙතුකාමනාය. ගම්භාවක්කන්තිවට්ටන්ති
 ගම්භොක්කන්තිමුබ්බෙන විපාකවට්ටං දස්සෙති “ගම්භස්සාවක්කන්ති
 හොති”තිආදිනා. තස්මා පනෙත්ථ ගම්භාවක්කන්තිවසෙනෙව වට්ටං දස්සිතන්ති
 ආහ “ගම්භාවක්කන්තිවට්ටස්මිං හී”තිආදි. ගම්භාවක්කන්තිවට්ටස්මිත්ති
 මාතුකුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තනවසෙන පවත්තධම්මජ්ජබන්ධො. දස්සිතෙති
 දෙසනාවසෙන දස්සිතෙ. පුරිමා ද්වෙ යොනියො ඉතරාහි ඔළාරිකතාය
 පරිබ්බත්තතරාති වුත්තං “ගම්භාවක්කන්ති...පෙ.... අවබ්බොධෙතුමිහි”ති.

පච්චයමත්තන්ති ඡන්තං ධාතුනං සාධාරණං පච්චයභාවමත්තං, න තෙහි
 භාගසො නිජ්ජාදියමානං පච්චයවිසෙසං “කුතො පනෙතං ඡන්තං ධාතුන”න්ති
 අවිභාගෙන වුත්තත්තා. තෙනාහ “ඉදං වුත්තං හොති”තිආදි. න මාතු න පිතු තාසං
 ධාතුනං ඉමස්ස සත්තස්ස බාහිරභාවතො. ගම්භස්සාති එත්ථ ගම්භති
 අත්තභාවභාවෙන වත්තතීති ගම්භො, කලලාදිඅවත්ථො ධම්මජ්ජබන්ධො.
 තත්තිස්සිතත්තා පන සත්තසත්තානො ගම්භොති වුත්තො යථා මඤ්චනිස්සිතා
 “මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්ති”ති. තත්තිස්සයභාවතො මාතුකුච්ඡි ගම්භොති
 වුච්චති “ගම්භෙ වසති මාණවො”තිආදිසු (ජා. 1.15.363). ගම්භො වියාති වා
 ගම්භො. යථා හි නිවාසට්ඨානතාය සත්තානං ඔවරකො “ගම්භො”ති වුච්චති, එවං
 ගම්භසෙය්‍යාකානං සත්තානං යාව අභිජාති නිවාසට්ඨානතාය මාතුකුච්ඡි
 “ගම්භො”ති වුච්චති. ඉධ පන පයමං වුත්තඅත්ථෙතෙව ගම්භොති වෙදිතබ්බො.
 තෙනාහ “ගම්භො ව නාමා”තිආදි.

නිරතිඅත්ථෙත නිරයො ව සො යථාවුත්තෙන අත්ථෙත ගම්භො වාති
 නිරයගම්භො. එස නයො සෙසපදෙසුපි. අයං පන විසෙසො – දෙවමනුජාදයො විය
 උද්ධං දිසා අහුත්වා තිරියං අඤ්චිතා දිසාති තිරච්ඡානා. තෙ එව
 බන්ධකොට්ඨාසභාවෙන යොනි ව සො වුත්තනයෙන ගම්භො වාති
 තිරච්ඡානයොනිගම්භො. පකට්ඨතො සුබ්බතො අපෙතං අපගමො පෙතභාවො, තං
 පත්තානං විසයොති පෙත්තිවිසයො, පෙතයොනි. මනස්ස උස්සන්තතාය
 සුරභාවාදිගුණෙහි උපචිතමානසතාය උක්කට්ඨගුණවත්තතාය මනුස්සා. දිබ්බන්ති
 කාමගුණාදීහි කීළන්ති ලළන්ති ජොතන්තිති දෙවා. ගම්භසද්දො වුත්තනයො එව.
 නානජ්ජකාරොති යථාවුත්තෙන තදනන්තරහෙදෙන ව නානජ්ජකාරකො.
 මනුස්සගම්භො අධිජ්ජෙතො සුපාකට්ඨතාය පච්චක්ඛභාවතො. ඔක්කන්ති මාතුකුච්ඡි.
 ඔක්කමිත්වා විය උජ්ජතිත්වාති කත්වා. නිබ්බත්තනං නිබ්බත්ති. පාතුභාවො
 උජ්ජතිත්ථිප්පකාසකො ව.

සන්නිපාතො නාම අවෙකල්ලජාතිහීනවෙකල්ලෙනි දස්සෙතුං “ඉධ මාතෘපිතරො”තිආදි චුත්තං. ඉධාති ඉමස්මිං සත්තලොකෙ. සන්නිපතිතාති සමොධානභාවතො සන්නිපතිතා සමාගතා සංසිලිට්ඨා. උතුනීති උතුමනී සඤ්ජාතපුප්ඵා. ඉදඤ්ච උතුසමයං සන්ධාය චුත්තං, න ලොකසමඤ්ඤාකරජස්ස ලග්ගනදිවසමත්තං. මාතුගාමස්ස හි යස්මිං ගබ්භසහසඤ්ඤිතෙ ඔකාසෙ දාරකො නිබ්බත්තති, තත්ථ මහතී ලොහිතපිළකා සණ්ඨහිත්වා අග්ගහිතපුබ්බා ඵච හිජ්ජිත්වා පග්ගරති, වත්ථු සුද්ධං හොති පග්ගරිතලොහිතත්තා අනාමයත්තා ච. විසුද්ධෙ වත්ථුමිහි මාතෘපිතූසු එකවාරං සන්නිපතිතෙසු යාව සත්ත දිවසාති ඛේත්තමෙව හොති. සුද්ධං වත්ථු නභානතො පරමපි කතිපයාති දිවසාති ගබ්භසණ්ඨහනතාය ඛේත්තමෙව හොති පරිත්තස්ස ලොහිතලෙසස්ස විජ්ජමානත්තා. තස්මිං සමයෙ හත්ථග්ගාහවෙණ්ග්ගාහාදිනා අභිගපරාමසනෙනපි දාරකො නිබ්බත්තතියෙව. ඉත්ථිසත්තානෙපි හි සත්තපි ධාතු ලබ්භන්තෙව. තථා හි පාරිකාය නාභිපරාමසනෙන සාමස්ස බොධිසත්තස්ස, දිට්ඨමඛිගලිකාය නාභිපරාමසනෙන (ජා. අට්ඨ. 4.15.මාතභිගජාතකවණ්ණනා; ම. නි. අට්ඨ. 2.65) මණ්ඩබ්බස්ස නිබ්බත්ති අහොසි. ගන්ධනතො උප්පන්නගතියා නිමිත්තූපට්ඨානෙන සුවනතො දීපනතො ගන්ධොති ලද්ධනාමෙන හවගාමිකම්මුතා අබ්බති පවත්තතීති ගන්ධබ්බො, තත්ථ උප්පජ්ජමානකසත්තො. පච්චුපට්ඨිතො හොතීති න මාතෘපිතූනං සන්නිපාතං ඔලොකයමානො සමීපෙ යිතො පච්චුපට්ඨිතො නාම හොති, කම්මයන්තයන්තිතො පන ඵකො සත්තො තස්මිං ඔකාසෙ නිබ්බත්තනකො හොතීති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. තදා හි තනුපගසත්තො තනුපපත්තිආවහන්තකම්මසඬ්ඛානෙන පෙල්ලකයන්තෙන තථත්ථාය පෙල්ලිතො උපතීතො විය හොති.

විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති ඵත්ථ විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවෙන ගහිතත්තා “තයො අරූපිනො බන්ධා”ති චුත්තං. ඉධ පන විඤ්ඤාණං පච්චයභාවෙන අග්ගහෙත්වා ගබ්භොක්කන්තියා ඵච පච්චයභාවෙන ගහිතත්තා “විඤ්ඤාණක්ඛන්ධම්පි පක්ඛිපිත්වා”ති චුත්තං. ඉධ පන මනුස්සගබ්භස්ස ඔක්කන්තියා අධිප්පෙතත්තා “ගබ්භසෙය්‍යාකානං පටිසන්ධික්ඛණෙ”ති චුත්තං.

තණ්හාය සමුදයසච්චභාවෙන ගහිතත්තා “යපෙත්වා තණ්හ”න්ති චුත්තං. තස්සෙව පභාවිකාති තස්සෙව යථාචුත්තස්ස දුක්ඛසච්චස්ස උප්පාදිකා. දුක්ඛනිරොධොති ඵත්ථ දුක්ඛග්ගහණෙන තණ්හාපි ගහිතාති ආහ “තෙසං ද්වින්තම්පි...පෙ.... දුක්ඛනිරොධො”ති. අවිසෙසෙන හි තෙභූමකවට්ටං ඉධ දුක්ඛන්ති අධිප්පෙතං. අථ වා දුක්ඛස්ස අනුප්පත්තිනිරොධො තබ්භාවිකාය තණ්හාය අනුප්පත්තිනිරොධෙන විනා න හොතීති චුත්තං. “තෙසං ද්වින්තම්පි...පෙ.... දුක්ඛනිරොධො”ති. අනුප්පත්තිනිරොධොති ච අනුප්පත්තිනිරොධනිමිත්තං නිබ්බානං දස්සෙති.

“තත්ථ චුත්තනෙයනෙව වෙදිතබ්බ”න්ති වත්වා උභයත්ථ පාළියා පවත්තිආකාරහෙදං දස්සෙතුං “අයං පන විසෙසො”ති ආහ. තත්ථාති විසද්ධිමග්ගෙ. ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. අවිජ්ජාය ත්වෙවාති අවිජ්ජාය තු ඵච.

අසෙසවිරාගනිරොධාති එත්ථ අවිචන්තමෙව සඬ්ඛාරෙ විරජ්ජති එතෙනාති විරාගො, මග්ගො, තස්මා විරාගසඬ්ඛාතෙන මග්ගෙන අසෙසනිරොධා අසෙසෙත්වා නිරොධා සමුච්ඡන්දනාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

සකලස්සාති අනවසෙසස්ස. කෙවලස්සාති වා සුද්ධස්ස,
පරපරිකප්පිතසත්තජීවාදිවිරහිතස්සාති අත්ථො. බීණාකාරොපි වුවචති “නිරුජ්ඣනං
නිරොධො”ති ඉමිනා අත්ථෙන. අරහත්තම්පි නිරොධොති වුවචති නිරොධන්තෙ
උප්පන්නත්තා. නිබ්බානම්පි නිරොධොති වුවචති අවිජ්ජාදීනං නිරොධස්ස
නිමිත්තභාවතො අවිජ්ජාදයො නිරුජ්ඣන්ති එත්ථාති නිරොධොති කත්වා.
බීණාකාරදස්සනවසෙනාති අවිජ්ජාදීනං අනුප්පන්නිනිරොධෙන
නිරුජ්ඣනාකාරදස්සනවසෙන. නිබ්බානමෙව සන්ධාය, න පන අරහත්තන්ති
අධිප්පායො. සභාවධම්මානං නිග්ගහො නාම යථාචුත්තධම්මපරිච්ඡෙදතො
ඌනාධිකභාවජ්ජකාසනෙන අත්තසභාවච්ඡාවනෙනෙව හොතිති ආහ
“නිග්ගණ්හන්තො හී”තිආදි.

තිත්ථායතනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. භයසුත්තවණ්ණනා

63. දුතියෙ පරිත්තාතුං සමත්ථභාවෙනාති උප්පන්නභයතො රක්ඛිතුං
සමත්ථභාවෙන. නත්ථි එත්ථ මාතාපුත්තං අඤ්ඤමඤ්ඤං තායිතුං සමත්ථන්ති
අමාතාපුත්තාති, තානියෙව අමාතාපුත්තිකාති. තෙනාහ “නත්ථි එත්ථා”තිආදි.
යන්ති භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “යස්මිං සමයෙ”ති. මාතාපි පුත්තං
පස්සිතුං න ලහති, පරිත්තාතුං න සමත්ථන්ති අධිප්පායො. පුත්තොපි මාතරන්ති
එත්ථාපි එසෙව නයො. චිත්තුත්තාසොයෙව භයං චිත්තුත්තාසභයං. ඉමිනා
ඔත්තජ්ජභයාදිං නිවත්තෙති. අට්ඨිග්ගහණෙන අට්ඨිවාසිනො චුත්තා “සබ්බො
ගාමො ආගතො”තිආදියු වියාති ආහ “අට්ඨිති චෙත්ථ අට්ඨිවාසිනො වොරා
චෙදිතබ්බා”ති. එතෙති අට්ඨිවාසිනො වොරා. එතං චුත්තන්ති
“අට්ඨිසඬ්ඛොපො”ති ඉදං චුත්තං. යානගමනාදිඉරියාපට්ඨකසමඬ්ඨිගිනො
ඉරියාපට්ඨකසමාරුල්භා නාම හොත්තිති ආහ “ඉරියාපට්ඨකම්පි වට්ටති”ති.
ඉරියාපට්ඨොයෙව පචත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති ඉරියාපට්ඨකං.

පරියායන්තිති පරිතො තෙන තෙන දිසාභාගෙන ගච්ජන්ති. තෙනාහ “ඉතො
විතො ව ගච්ජන්ති”ති. මාතුපෙමෙන ගන්තුං අවිසහිත්වා අත්තනො සන්තිකං
ආගච්ජන්තං. අත්තසිනෙහස්ස බලවභාවතො මාතරම්පි අනපෙක්ඛිත්වා
“අත්තානංයෙව රක්ඛිස්සාමි”ති ගච්ජන්තං. එකස්මිං යානෙ නිලීනන්ති
චුත්තනයෙනෙව ගන්ත්වා එකස්මිං බෙමෙ පදෙසෙ නිසින්තං. කුල්ලෙ වාතිආදියු
කුලං පරතීරං වහති පාපෙතීහි කුල්ලො, තරණත්ථාය වෙළුනලාදිහි කලාපං කත්වා
බද්ධො. පත්ථරිත්වා බද්ධො පන උඵම්පො, වාටිආදි මත්තිකාභාජනං.
වුය්භමානන්ති උදකොසෙන අධොසොතං නියමානං.

යථාච්ඡිත්තානි තිණි භයානි සමානාපුත්තිකානියෙව අස්සුතවතො පුට්ඨජනස්ස වසෙන අමානාපුත්තිකානි දස්සිතානිති ආහ “එවං පරියායතො අමානාපුත්තිකානි භයානි දස්සෙත්වා”ති.

භයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. වෙනාගපුරසුත්තවණ්ණනා

64. තතියෙ එවංනාමකෙ ජනපදෙති යත්ථ නාමග්ගහණෙන කොසලසද්දස්ස රුල්භීසද්දතං දස්සෙති. තථා හි කොසලා නාම ජනපදිනො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුල්භීසද්දෙන “කොසලා”ති වුවවති. අක්ඛරවිත්තකා හි ඊදිසෙසු යානෙසු යුත්තෙ විය සලිඬිගවචනානි (පාණිනි 1.2.51) ඉච්ඡන්ති. අයමෙත්ථ රුල්භී යථා අඤ්ඤත්ථාපි “කුරුසු විහරති, අඬිගෙසු විහරති”ති ව. තඬිබ්බෙසසනෙ පන ජනපදසද්දෙ ජාතිසද්දෙ එකවචනමෙව යථා “කොසලෙසු ජනපදෙ”ති. වාරිකන්ති වරණං. වරණං වා වාරො, සො එව වාරිකා. තයිදං මග්ගගමනං ඉධාධිජ්ජෙතං, න චුණ්ණිකගමනමත්තන්ති ආහ “අද්ධානගමනං ගච්ඡන්තො”ති. තං විභාගෙන දස්සෙතුං “වාරිකා ව නාමෙසා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ දුරෙපිති දුරෙපි නාතිදුරෙපි. සහසා ගමනන්ති සීසගමනං.

මහාකස්සපපච්චුග්ගමනාදීසුති ආදි-සද්දෙන ආලවකාදීනං අත්ථාය ගමනං සඬිගණ්හාති. භගවා හි මහාකස්සපත්ථෙරං පච්චුග්ගච්ඡන්තො මුහුත්තෙන තිගාචුතමග්ගමගමාසි. ආලවකස්සත්ථාය තිංසයොජනං, තථා අඬිගුලිමාලස්ස, පුක්කුසාතිස්ස පන පඤ්චවත්තාලිසයොජනං, මහාකස්පිනස්ස විසයොජනසතං, ධනියස්සත්ථාය සත්ත යොජනසතානි, ධම්මසෙනාපතිනො සද්ධිවිහාරිකස්ස වනවාසිස්ස තිස්සසාමණෙරස්ස තිගාචුතාධිකං විසයොජනසතං අගමාසි. ඉමං සන්ධායාති ඉමං අතුරිතවාරිකං සන්ධාය.

උපලභිංසුති එත්ථ සවනවසෙන උපලභිංසුති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “සොතද්වාර...පෙ.... ජානිංසු”ති ආහ. සබ්බමිපි වාක්‍යං අවධාරණඵලත්තා අත්තොගධාවධාරණන්ති ආහ “පදපුරණමත්තෙ වා නිපාතො”ති.

අවධාරණත්ථෙතානි පන ඉමිනා ඉට්ඨත්ථතොවධාරණත්ථං බො-සද්දග්ගහණන්ති දස්සෙති. අස්සොසීති පදං බො-සද්දෙ ගහිතෙ තෙන ඵුල්ලිතමණ්ඩිතවිභූසිතං විය හොත්තං පූරිතං නාම හොති, තෙන ව පුරිමපච්ඡිමපදානි සංසිලිට්ඨානි නාම හොත්ති, න තස්මිං අග්ගහිතෙති ආහ “පදපුරණෙන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාමත්තමෙවා”ති. මත්තසද්දො විසෙසනිවත්තිඅත්ථො. තෙනස්ස අනත්ථත්තරදීපනතා දස්සිතා හොති, එවසද්දෙන පන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාය එකන්තිකතා.

සමිතපාපත්තානි අවචන්තං අනවසෙසතො සවාසනං සමිතපාපත්තා. එවඤ්ඤි බාහිරකච්ඡිතරාගසෙක්ඛාසෙක්ඛපාපසමනතො භගවතො පාපසමනං විසෙසිතං හොති. තෙනස්ස යථාභූතගුණාධිගතමෙතං නාමං යදිදං සමණොති දීපෙති.

අනෙකක්වත්තා නිපාතානං ඉධ අනුස්සවත්ථො අධිප්පෙතොති ආහ “ඛලුති අනුස්සවත්ථෙ නිපාතො”ති. ආලපනමත්තන්ති පියාලාපවචනමත්තං. පියසමුදාහාරා හෙතෙ “හො”ති වා “ආවුසො”ති වා “දෙව්වානං පියා”ති වා. ගොත්තවසෙනාති එත්ථ ගං තායතීති ගොත්තං. ගොතමොති හි පවත්තමානං වචනං බුද්ධිඤ්ච තායති එකංසිකච්ඡයනාය රක්ඛතීති ගොත්තං. යථා හි බුද්ධි ආරම්මණභූතෙන අත්ථෙත විනා න වත්තති, තථා අභිධානං අභිධෙයාභූතෙන, තස්මා සො ගොත්තසඬ්ඛානො අත්ථො තාති තායති රක්ඛතීති වුවචති. කො පන සොති?

අඤ්ඤකුලපරම්පරාසාධාරණං තස්ස කුලස්ස ආදිපුරිසසමුදාගතං
තංකුලපරියාපන්නසාධාරණං සාමඤ්ඤරූපන්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච සමණොති
ඉමිනා පරික්ඛකජනෙහි භගවතො බහුමතභාවො දස්සිතො
සමිතපාපතාකිත්තතතො. ගොතමොති ඉමිනා ලොකියජනෙහි උච්චාකුලසම්භූතතා
දීපිතා තෙන උදිතොදිතවිපුලබත්තියකුලවිභාවතතො. සබ්බබත්තියානඤ්ඤි
ආදිභූතමහාසම්මතමහාරාජතො පටියාය අසම්භින්නං උළාරතමං සකාරාජකුලං.

කෙනචි පාරිජුඤ්ඤානාති ඤාතිපාරිජුඤ්ඤාභොගපාරිජුඤ්ඤාදිනා කෙනචිපි පාරිජුඤ්ඤාන පරිභානියා අනභිභූතො අනජ්ඣොත්ථට්ඨො. තථා හි තස්ස කුලස්ස න කිඤ්චි පාරිජුඤ්ඤං ලොකනාථස්ස අභිජාතියං, අථ බො වඩ්ඪිසෙව. අභිනික්ඛමනෙ ච තතොපි සම්ඤ්ඤාමහාවො ලොකෙ පාකට්ඨො පඤ්ඤාතොති. සකාරකුලා පබ්බජිතොති ඉදං වචනං භගවතො සද්ධාපබ්බජිතභාවදීපනං වුත්තං මහන්නං ඤාතිපරිවට්ඨං මහන්නඤ්ච භොගක්ඛන්ධං පහාය පබ්බජිතභාවසිද්ධිතො.

ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථෙති ඉත්ථං එවංපකාරො භූතො ජාතොති එවං කථනත්ථෙ. උපයොගවචනන්ති “අබ්භුග්ගතො”ති එත්ථ අභි-සද්දො ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථජොතකො, තෙන යොගතො “තං බො පන භවන්ත”න්ති ඉදං සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං. තෙනාහ “තස්ස බො පන භොතො ගොතමස්සාති අත්ථො”ති. කල්‍යාණගුණසමන්තාගතොති කල්‍යාණෙහි ගුණෙහි යුත්තො, තන්තිස්සිතො තබ්බිසයනායාති අධිප්පායො. සෙට්ඨොති එත්ථාපි එසෙව නයො. කිත්තෙතබ්බතො කිත්ති, සා එව සද්දතියතො සද්දොති ආහ “කිත්තිසද්දොති කිත්තියෙවා”ති. අභිත්ථවනවසෙන පවත්තො සද්දො ථුතිසොසො. සදෙවකං ලොකං අජ්ඣොත්ථරිත්වා උග්ගතොති අනඤ්ඤසාධාරණෙ ගුණෙ ආරබ්භ පවත්තත්තා සදෙවකං ලොකං අජ්ඣොත්ථරිත්වා අභිභවිත්වා උග්ගතො.

සො භගවාති යො සො සමතිංස පාරමි යො පුරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ හඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා ලොකනාථො භාග්‍යවත්තතාදීහි කාරණෙහි සදෙවකෙ ලොකෙ “භගවා”ති පත්ථට්ඨකිත්තිසද්දො, සො භගවා. “භගවා”ති ච ඉදං සත්ථු නාමකිත්තනං. තෙනාහ ආයස්මා ධම්මසෙනාපති “භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කත”න්තිආදි (මහානි. 84). පරතො පන භගවාති ගුණකිත්තනං. යථා කම්මට්ඨානිකෙන “අරහ”න්තිආදීසු නවසු යානෙසු පච්චෙකං ඉති-සද්දං යොජෙත්වා බුද්ධගුණා අනුස්සරියන්ති, එවං බුද්ධගුණසංකිත්තනෙනෙපිති

දස්සෙන්නො “ඉතිපි අරහං ඉතිපි සම්මාසම්බුද්ධො...පෙ.... ඉතිපි භගවා”ති ආහ.
 “ඉතිපෙතං භූතං ඉතිපෙතං තච්ඡ”න්තිආදීසු (දී. නි. 1.6) විය ඉධ ඉතිසද්දො
 ආසන්නපච්චක්ඛකරණත්ථො, පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන ච තෙසං
 ගුණානං බහුභාවො දීපිතො, තානි ච සංකිත්තෙන්තෙන විඤ්ඤානා විත්තස්ස
 සම්මුඛිභූතානෙව කත්වා සංකිත්තෙතඛිබ්බානීති දස්සෙන්නො “ඉමිනා ච ඉමිනා ච
 කාරණෙනාති චුත්තං හොතී”ති ආහ. එවං නිරූපෙත්වා කිත්තෙන්තො යො
 කිත්තෙති, තස්ස භගවති අතිවිය අභිජ්ජසාදො හොති.

ආරකත්තාති සුච්චුරත්තා. අරීනන්ති කිලෙසාරීනං. අරානන්ති සංසාරචක්කස්ස
 අරානං. භතත්තාති විද්ධංසිතත්තා. පච්චයාදීනන්ති විචරාදිපච්චයානඤ්චෙව
 පූජාවිසෙසානඤ්ච. තතොති විසුද්ධිමග්ගතො (විසුද්ධි. 1.125-127). යථා ච
 විසුද්ධිමග්ගතො, එවං තංසංචණ්ණනාතොපි නෙසං විත්ථාරො ගහෙතඛිබ්බො.

ඉමං ලොකන්ති නයිදං මහාජනස්ස සම්මුඛමත්තං සන්ධාය චුත්තං, අථ ඛො
 අනවසෙසං පරියාදායාති දස්සෙතුං “සදෙවක”න්තිආදි චුත්තං. තෙනාහ “ඉදානි
 චත්තඛිබ්බං නිදස්සෙතී”ති. පජාතත්තාති යථාසකං කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බත්තත්තා.
 පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගණං පාරිසෙසනායෙන ඉතරෙසං පදන්තරෙන ගහිතත්තා.
 සදෙවකන්ති ච අවයවෙන විග්ගහො සමුදායො සමාසත්ථො.
 ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගණං පච්චාසත්තිනායෙන. තත්ථ හි සො ජාතො තන්තිවාසී
 ච. සමුභ්මකච්චනෙන මුභ්මකායිකාදිමුභ්මග්ගණන්ති එත්ථාපි එසෙව නායො.
 පච්චත්ථිකසමණුච්චණ්ණග්ගණන්ති නිදස්සනමත්තමෙන. අපච්චත්ථිකානං
 සම්මතඛිතපාපානඤ්ච සමණුච්චණ්ණානං සමණුච්චණ්ණවචනෙන ගහිතත්තා.
 කාමං “සදෙවක”න්තිආදිවිසෙසනානං වසෙන සත්තවිසයො ලොකසද්දොති
 විඤ්ඤායති තුල්‍යයොගවිසයත්තා තෙසං, “සලොමකො සපක්ඛකො”තිආදීසු පන
 අතුල්‍යයොගෙපි අයං සමාසො ලඛිතීති බ්‍යභිචාරදස්සනතො පජාගහණන්ති ආහ
 “පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගණං”න්ති.

අරුපිනො සත්තා අත්තනො ආනෙඤ්ජවිහාරෙන විහරන්තා දිබ්බන්තිති දෙවාති
 ඉමං නිබ්බවනං ලහන්තිති ආහ “සදෙවකග්ගණණෙන අරුපාවචරලොකො
 ගහිතො”ති. තෙනාහ “ආකාසානඤ්චායතනුපගානං දෙවනං සහබ්‍යත”න්ති (අ. නි.
 3.117). සමාරකග්ගණණෙන ඡකාමාවචරදෙවලොකො ගහිතො තස්ස සවිසෙසං
 මාරස්ස වසෙ චත්තනතො. සමුභ්මකග්ගණණෙන රුපීමුභ්මලොකො ගහිතො
 අරුපීමුභ්මලොකස්ස ගහිතත්තා. චතුපරිසවසෙනාති ඛත්තියාදිචතුපරිසවසෙන.
 ඉතරා පන චතස්සො පරිසා සමාරකාදිග්ගණණෙන ගහිතා එවාති.
 අවසෙසසත්තලොකො නාගගරුළාදිහෙදො. තීභාකාරෙහීති
 දෙවමාරමුභ්මසහිතතාසඛිබ්බාතෙහි තීහි පකාරෙහි. තීසු පදෙසුති
 “සදෙවක”න්තිආදීසු තීසු පදෙසු. තෙන තෙනාකාරෙනාති සදෙවකත්තාදිනා තෙන
 තෙන පකාරෙන. තෙධාතුකමෙව පරියාදින්නන්ති පොරාණා ආහුති යොජනා.

අභිඤ්ඤාති යකාරලොපෙනායං නිද්දෙසො, අභිජානිත්වාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “අභිඤ්ඤාය අධිකෙන ඤාණෙන ඤත්වා”ති.
අනුමානාදිපටික්ඛෙපොති අනුමානඅත්ථාපත්තිආදිපටික්ඛෙපො එකප්පමාණත්තා. සබ්බත්ථ අප්පටිභ්‍යක්ඛාණචාරතාය හි සබ්බපච්චක්ඛා බුද්ධා භගවන්තො.

අනුත්තරං විවෙකසුඛන්ති ඵලසමාපත්තිසුඛං. තෙන විමිස්සාපි කදාපි භගවතො ධම්මදෙසනා භොතිති “හිත්වාපී”ති පි-සද්දග්ගහණං. භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්නො යස්මිං බණ පරිසා සාධුකාරං වා දෙනි, යථාසුතං වා ධම්මං පච්චවෙක්ඛති, තං බණං පුබ්බභාගෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, යථාපරිච්ඡෙදඤ්ච සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ධීතට්ඨානතො පට්ඨාය ධම්මං දෙසෙති. අප්පං වා බහුං වා දෙසෙන්නොති උග්ගට්ඨකඤ්ඤස්ස වසෙන අප්පං වා, විපඤ්චිතඤ්ඤස්ස නෙය්‍යස්ස වා වසෙන බහුං වා දෙසෙන්නො. ධම්මස්ස කල්‍යාණතා ව නිය්‍යානිකතා ව සබ්බසො අනවජ්ජනාවෙනෙවාති ආහ “අනවජ්ජමෙව කත්වා”ති.

දෙසකායත්තෙන ආණාදිවිධිනා අතිසජ්ජනං පබ්බාධනං දෙසනාති සා පරියත්තිධම්මවසෙන වෙදිතබ්බාති ආහ “දෙසනාය තාව වාතුප්පදිකගාථායපී”තිආදි. නිදානනිගමානිපි සත්ථු දෙසනාය අනුවිධානතො තදන්තොගධාති ඵවාති ආහ “නිදානං ආදි, ඉදමචොවාති පරියොසාන”න්ති.

සාසිතබ්බපුග්ගලගතෙන යථාපරාධාදිසාසිතබ්බභාවෙන අනුසාසනං තදඛිගචිතයාදිවසෙන චිත්තයනං සාසනන්ති තං පටිපත්තිධම්මවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ “සීලසමාධිවිපස්සනා”තිආදි. කුසලානන්ති අනවජ්ජධම්මානං. සීලසමථවිපස්සනානං සීලදිට්ඨිකඤ්ච ආදිභාවො තංමුලිකත්තා උත්තරිමනුස්සධම්මානං. අරියමග්ගස්ස අන්තද්වයවිගමෙන මජ්ඣිමාපටිපදාභාවො විය සම්මාපටිපත්තියා ආරබ්භ නිබ්බත්තිනං වෙමජ්ඣකාපි මජ්ඣභාවොති වුත්තං. “අත්ථි, හික්ඛවෙ...පෙ.... මජ්ඣිමං නාමා”ති. ඵලං පරියොසානං නාම සඋපාදිසෙසතාවසෙන. නිබ්බානං පරියොසානං නාම අනුපාදිසෙසතාවසෙන. ඉදානි තෙසං ද්විත්තමිපි සාසනස්ස පරියොසානතං ආගමෙන දස්සෙතුං “තස්මාතිහ ත්ව”න්තිආදි වුත්තං. “සාත්ථං සබ්බඤ්ජන”න්තිආදිවචනතො ධම්මදෙසනාය ආදිමජ්ඣපරියොසානං අධිප්පෙතන්ති ආහ “ඉධ...පෙ.... අධිප්පෙත”න්ති. තස්මිං තස්මිං අත්ථෙව කථාවධිසද්දප්පබන්ධො ගාථාවසෙන සුත්තවසෙන ව වචන්ථිතො පරියත්තිධම්මො, සො ඉධ දෙසනාති වුත්තො, තස්ස පන අත්ථො විසෙසතො සීලාදි ඵවාති ආහ “භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්නො...පෙ.... දස්සෙති”ති. තත්ථ සීලං දස්සෙත්වාති සීලග්ගහණෙන සසම්භාරං සීලං ගහිතං, තථා මග්ගග්ගහණෙන සසම්භාරො මග්ගොති තදුභයවසෙන අනවසෙසතො පරියත්තිඅත්ථං පරියාදාය තිට්ඨති. තෙනාති සීලාදිදස්සෙන. අත්ථවසෙන හි ඉධ දෙසනාය ආදිකල්‍යාණාදිභාවො අධිප්පෙතො. කථිකසණ්ඨිති කථිකස්ස සණ්ඨානං කථනවසෙන සමවට්ඨානං.

න සො සාත්ථං දෙසෙති නියානන්තර්වර්තනො තස්සා දෙසනාය.

එකඛ්‍යඤ්ජනාදියුක්තා වාති සිථිලාදිභෙදෙසු ඛ්‍යඤ්ජනෙසු එකජපකාරෙනෙව ද්විජපකාරෙනෙව වා ඛ්‍යඤ්ජනෙන යුක්තා දමිළභාසා විය. විවටකරණතාය ඔටියෙ අච්ඡාසෙත්වා උච්චාරෙතබ්බතො සබ්බන්තිරොට්ඨඛ්‍යඤ්ජනා වා කිරාතභාසා විය. සබ්බස්සෙව විස්සජ්ජනියයුක්තතාය සබ්බවිස්සට්ඨඛ්‍යඤ්ජනා වා යවනභාසා විය. සබ්බස්සෙව සානුසාරතාය සබ්බන්තිග්ගහිතඛ්‍යඤ්ජනා වා පාරසිකාදිමිලක්ඛනාසා විය. සබ්බාපෙසා ඛ්‍යඤ්ජනෙකදෙසවසෙනෙව පවත්නියා අපරිපුණ්ණඛ්‍යඤ්ජනාති කත්වා “අඛ්‍යඤ්ජනා”ති වුත්තා.

යානකරණානි සිථිලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං පඤ්චසු වග්ගෙසු පයමතනියන්ති එවමාදි සිථිලං. තානි අසිථිලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං වග්ගෙසු දුතියවතුත්ථන්ති එවමාදි ධනිතං. ද්විමත්තකාලං දීඝං. එකමත්තකාලං රජ්ඝං. තදෙව ලහුකං ලහුකමෙව. සංයොගපරං දීඝඤ්ච ගරුකං. යානකරණානි නිග්ගහෙත්වා උච්චාරෙතබ්බං නිග්ගහිතං. පරෙන සම්බන්ධං කත්වා උච්චාරෙතබ්බං සම්බන්ධං. තථා න සම්බන්ධං වචන්තීතං. යානකරණානි විස්සට්ඨානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං විමුක්තං. දසධා ඛ්‍යඤ්ජනවුද්ධියා පහෙදොති එවං සිථිලාදිවසෙන ඛ්‍යඤ්ජනවුද්ධියා අක්ඛරුජ්ජාදකචිත්තස්ස දසජපකාරෙන පහෙදො. සබ්බානි හි අක්ඛරානි චිත්තසමුට්ඨානානි යථාධිජපෙතත්ථඛ්‍යඤ්ජනතො ඛ්‍යඤ්ජනානි ව.

අමක්ඛෙත්වාති අමිලෙච්ඡෙත්වා, අවිනාසෙත්වා, අභාපෙත්වාති අත්ථො. භගවා යමත්ථං ඤාපෙතුං එකගාථං එකවාක්‍යමිපි දෙසෙති, තමත්ථං තාය දෙසනාය පරිමණ්ඩලපදඛ්‍යඤ්ජනාය එව දෙසෙතිති ආහ “පරිපුණ්ණඛ්‍යඤ්ජනමෙව කත්වා ධම්මං දෙසෙති”ති. ඉධ කෙවලසද්දො අනවසෙසවාචකො, න අවොමිස්සතාදිවාචකොති ආහ “සකලාධිවචන”න්ති. පරිපුණ්ණන්ති සබ්බසො පුණ්ණං. තං පන කිඤ්චි ඌනං වා අධිකං වා න භොතිති “අනුනාධිකවචන”න්ති වුත්තං. තත්ථ යදත්ථං දෙසිතං, තස්ස සාධකත්තා අනුනතා වෙදිතබ්බා, තබ්බිධුරස්ස පන අසාධකත්තා අනධිකතා. සකලන්ති සබ්බභාගවන්තං. පරිපුණ්ණමෙවාති සබ්බසො පරිපුණ්ණමෙව. තෙනාහ “එකදෙසනාපි අපරිපුණ්ණා නත්ථී”ති. අපරිසුද්ධා දෙසනා නාම භොති තණ්හාසංකිලෙසත්තා. ලොකාමිසං වීචරාදයො පච්චයා, තත්ථ අගධිතචිත්තතාය ලොකාමිසනිරපෙක්ඛො. හිතචරණෙනානි හිතුපසංහරණෙන. මෙත්තාභාවනාය මුදුහදයොති මෙත්තාභාවනාය කරුණාය වා මුදුහදයො. උල්ලුම්පනසභාවසණ්ඨිතෙනානි සකලසංකිලෙසතො වට්ටදුක්ඛතො ව උද්ධරණාකාරාවට්ඨිතෙන චිත්තෙන, කරුණාධිජ්ජායෙනානි අත්ථො. තස්මාති යස්මා සික්ඛත්තයසඬ්ගහං සකලං සාසනං ඉධ බ්‍රහ්මවරියන්ති අධිජපෙතං, තස්මා. බ්‍රහ්මවරියන්ති ඉමිනා සමානාධිකරණානි සබ්බපදානි යොජෙත්වා අත්ථං දස්සෙත්තො “සො ධම්මං දෙසෙති...පෙ.... පකාසෙතිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො”ති ආහ.

සුන්දරන්ති හද්දකං. හද්දකතා ව පස්සන්තස්ස හිතසුඛාවහභාවෙන වෙදිතබ්බාති ආහ “අත්ථාවහං සුඛාවහ”න්ති. තත්ථ අත්ථාවහන්ති

දිට්ඨිධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථසංභිතභිතාවහං. සුඛාවහන්ති
 යථාචුත්තතිවිධසුඛාවහං. තථානුරූපානන්ති තාදිසානං. යාදිසෙහි පන ගුණෙහි භගවා
 සමන්තාගතො, තෙහි චතුස්පමාණිකස්ස ලොකස්ස සබ්බථාපි
 අවිචන්තස්පසාදනියො තෙසං යථාභූතසභාවත්තාති දස්සෙන්නො
 “යථාරූපො”තිආදිමාහ. තත්ථ යථාභූත...පෙ.... අරහත්ති ඉමිනා
 ධම්මස්පමාණලුඛස්පමාණානං සත්තානං භගවතො පසාදාවහතා දස්සිතා, ඉතරෙන
 ඉතරෙසං. දස්සනමත්තම්පි සාධු හොතිති එත්ථ කොසියවත්ථු කථෙතබ්බං.
 උභතොපක්ඛිකාති මිච්ඡාදිට්ඨිසම්මාදිට්ඨිවසෙන උභයපක්ඛිකා. කෙරාටිකාති සයා.

අනෙකත්ථත්තා නිපාතානං යාවඤ්චිදන්ති නිපාතසමුදායො
 අධිමත්තස්පමාණපරිච්ඡෙදං දීපෙතීති ආහ
 “අධිමත්තස්පමාණපරිච්ඡෙදවනමෙත”න්ති. අධිමත්තවිජ්ජසන්නානීති
 අධිකස්පමාණෙන විජ්ජසන්නානී. විජ්ජසන්නානීති ව පකතිආකාරං අතික්කමිත්වා
 විජ්ජසන්නානීති අත්ථො. නනු ව චක්ඛාදීනං ඉන්ද්‍රියානං මනෝවිඤ්ඤායාත්තා
 කථං තෙන තෙසං විජ්ජසන්නානා විඤ්ඤායතීති ආහ “තස්ස හී”තිආදි. තස්සාති
 බ්‍රාහ්මණස්ස. තෙසන්ති චක්ඛාදීනං පඤ්චන්තං ඉන්ද්‍රියානං. එවම්පි මනින්ද්‍රියෙන
 පතිට්ඨිතොකාසස්ස අදිට්ඨත්තා කථං මනින්ද්‍රියස්ස විජ්ජසන්නානා තෙන
 විඤ්ඤායතීති ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. නයග්ගාහපඤ්ඤා හෙසා තස්ස
 බ්‍රාහ්මණස්ස. මනෙ විජ්ජසන්නෙයෙව හොති පසන්නචිත්තසමුට්ඨිතරූපසම්පදාහි
 එව චක්ඛාදීනං පතිට්ඨිතොකාසස්ස පසන්නතාසම්භවතො.

ජම්බොනදසුචණ්ණං රත්තවණ්ණමෙව හොතිති ආහ “සුරත්තවණ්ණස්සා”ති.
 ජම්බොනදසුචණ්ණස්ස සට්ඨකාති ජම්බොනදසුචණ්ණපිණ්ඩං. ඉමිනා නෙක්ඛන්ති
 නෙක්ඛස්පමාණජම්බොනදසුචණ්ණෙන කතං අකතභණ්ඩං චුත්තන්ති දස්සෙති.
 නෙක්ඛන්ති වා අතිරෙකපඤ්චසුචණ්ණෙන කතපිලන්ධනං කතභණ්ඩං චුත්තං.
 තඤ්ඤි සට්ඨන්තමස්පනක්ඛමං හොතිති. සුචණ්ණන්ති ව පඤ්චධරණස්ස සමඤ්ඤා,
 තස්මා පඤ්චවිසතිධරණහිරඤ්ඤවිචිතං ආහරණං ඉධ නෙක්ඛන්ති අධිජ්ජෙතං.
 ජම්බොනදන්ති මහාජම්බුසාබාය පවත්තනදියං නිබ්බත්තං. තං කිර රතනං රත්තං.
 සුචණ්ණාකාරෙ මහාජම්බුඵලරසෙ වා පථවියං පට්ටියෙ සුචණ්ණභිකුරා උට්ඨහන්ති,
 තෙන සුචණ්ණෙන කතපිලන්ධනන්තිපි අත්ථො. සුපරිකම්මකතන්ති සුට්ඨ
 කතපරිකම්මං. සම්පහට්ඨන්ති සම්මා පහට්ඨං සට්ඨනාදිවසෙන සුකතපරිකම්මං.
 තෙනාහ “සුචණ්ණකාර...පෙ.... සුපරිමජ්ජිතන්ති අත්ථො”ති.

වාළරූපානීති ආහරිමානි වාළරූපානි. “අකප්පියරූපාකුලො අකප්පියමඤ්චො
 පල්ලභිකොති සාරසමාසෙ. රතනචිත්‍රන්ති හින්තිච්ඡෙදාදිවසෙන රතනචිත්‍රං.
 රුක්ඛතුලලතාතුලපොට්ඨිතුලානං වසෙන තිණ්ණං තුලානං. උද්දලොමියං කෙවීති
 සාරසමාසාවරියා උත්තරවිහාරිතො ව. තථා එකන්තලොමියං.
 කොසෙය්‍යකට්ඨස්සමයන්ති කොසෙය්‍යකසට්ඨමයං. අජිනවම්මෙහීති
 අජිනමිගවම්මෙහි. තාති කිර වම්මානි සුබ්බමතරානි. තස්මා දුපට්ඨිතිපට්ටාති කත්වා
 සිබ්බන්ති. තෙන චුත්තං “අජිනප්පවෙණි”තිආදි.

නිකාමලාභීනි යථිච්ඡිකලාභී. තෙනාහ “ඉච්ඡිනිච්ඡිකලාභී”ති. විපුලලාභීනි උළාරලාභී. කසිරන්ති හි පරිත්තං වුවිති, තප්පටික්ඛෙපෙන අකසිරං උළාරං. තෙනාහ “මහන්තලාභී”තිආදි.

ලද්ධා ව න කප්පන්තීති සාමඤ්ඤෙන පටිසිද්ධත්තා සබ්බථා න කප්පන්ති කස්සචි ආසඬ්ඤා සියා, තන්තිවත්තනත්ථං “කිඤ්චි කිඤ්චි කප්පන්ති”තිආදිමාහ. තත්ථ සුද්ධකොසෙය්‍යන්ති රත්තපරිසිබ්බනරහිතං. එත්ථ ව “සුද්ධකොසෙය්‍යං පන වට්ටන්ති”ති විනයෙ (මහාව. අට්ඨ. 254) වුත්තත්තා ඉධාපි එත්තකමෙව වුත්තං. දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.15) පන “යපෙත්වා තූලිකං සබ්බානෙව ගොනකාදීනි රත්තපරිසිබ්බිතානි න වට්ටන්ති”ති වුත්තං. තත්ථ “යපෙත්වා තූලික”න්ති එතෙන රත්තසිබ්බනරහිතාපි තූලිකා න වට්ටන්ති දීපෙති. වචනතොති එතෙන විනයෙ (වුළුව. 297) වුත්තභාවං දස්සෙති. එකෙන විධානෙනානි යථාවුත්තමෙව විධානං සන්ධාය වදන්ති. යදි එවං කස්මා භගවතා “ලද්ධා ව න කප්පන්ති”ති සාමඤ්ඤෙන පටිසෙධො කතොති ආහ “අකප්පියං පන උපාදායා”තිආදි.

පල්ලඬ්ඤානි එත්ථ පරි-සද්දො සමන්තතොති එතස්මිං අත්ථෙව වත්තති, තස්මා වාමුරුං දක්ඛිණුරුඤ්ච සමං යපෙත්වා උභො පාදෙ අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධෙ කත්වා නිසජ්ජා පල්ලඬ්ඤානි ආහ “සමන්තතො උරුබද්ධාසන”න්ති. උරුනං බන්ධනවසෙන නිසජ්ජා. පල්ලඬ්ඤානං ආභුජ්ත්වාති ව යථා පල්ලඬ්ඤාවසෙන නිසජ්ජා හොති, එවං උභො පාදෙ ආභුජෙ සම්ඤ්ජිතෙ කත්වාති අත්ථො. තං පන උභින්නං පාදානං තථා සම්බන්ධතාකරණන්ති ආහ “බන්ධිත්වා”ති. උජුං කායං පණ්ඩායාති උපරිමං සරීරං උජුකං යපෙත්වා අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකෙ කොට්ඨා කොටිං පටිපාදෙත්වා. එවඤ්චි නිසින්තස්ස වම්මමංසන්භාරුනි න පණමන්ති. අථස්ස යා තෙසං පණමනපච්චයා බණ්ණ බණ්ණ වෙදනා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තා න උප්පජ්ජන්ති. තාසු අනුප්පජ්ජමානාසු චිත්තං එකග්ගං හොති, කම්මට්ඨානං න පරිපතති, වුද්ධිං එතං ගච්ඡති. තෙනාහ “අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකෙ”තිආදි. උජුං කායං යපෙත්වාති උපරිමං කායං උජුකං යපෙත්වා, අයමෙව වා පායො. හෙට්ඨිමකායස්ස හි අනුජුකට්ඨපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව බොධිතන්ති. උජුං කායන්ති එත්ථ කාය-සද්දො උපරිමකායවිසයො.

පරිමුඛන්ති එත්ථ පරි-සද්දො අභිසද්දෙන සමානත්ථොති ආහ “කම්මට්ඨානාහිමුඛ”න්ති, බහිද්ධා පුටුත්තාරම්මණතො නිවාරෙත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛන්ත්වාති අත්ථො. එත්ථ යථා “වනන්තඤ්ඤෙව පටිසාමී”තිආදිනා භාවනානුරූපං සෙනාසනං දස්සිතං, එවං “නිසීදාමී”ති ඉමිනා අලිනානුද්ධවිචපක්ඛියො සන්තො ඉරියාපථො දස්සිතො, “පල්ලඬ්ඤා ආභුජ්ත්වා”ති ඉමිනා නිසජ්ජාය දළ්භහාවො, “පරිමුඛං සතිං උපට්ඨෙත්වා”ති ඉමිනා ආරම්මණපරිග්ගභූපායො. පරිග්ගහිතනියානන්ති සබ්බථා ගහිතාසම්මොසං පරිච්චන්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමසතිනෙපක්කං උපට්ඨෙත්වාති අත්ථො. පරිති පරිග්ගහට්ඨො “පරිණායිකා”තිආදිසු (ධ. ස. 16.20) විය. මුඛන්ති

නියානාවටයො ‘‘සුඤ්ඤතවිමොක්ඛ’’ න්තිආදීසු (පටි. ම. 1.209-210) විය.
පටිපක්ඛතො නිග්ගමනටයො හි නියානාවටයො.

චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි දිබ්බභාවාවහත්තා දිබ්බවිහාරා නාම භොන්තිති
තදාසන්තජ්ජවත්තවඤ්ඤාමොපි තදුපචාරතො දිබ්බො නාම භොන්තිති ආහ ‘‘චත්තාරි
හි රූපජ්ඣානානී’’තිආදි. සමාපජ්ජිත්වා වඤ්ඤාමන්තස්සාති ඉදඤ්ච වඤ්ඤාමන්තස්ස
අන්තරන්තරා සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා උට්ඨායුට්ඨාය වඤ්ඤාමනං සන්ධාය වුත්තං.
න හි සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා අවුට්ඨිතෙන සක්කා වඤ්ඤාමිතුං. සමාපත්තිතො
වුට්ඨාය වඤ්ඤාමන්තස්සපි වඤ්ඤාමොති ඉදං පන සමාපත්තිතො වුට්ඨහිත්වා
අන්තරන්තරා සමාපජ්ජිත්වා වඤ්ඤාමන්තස්ස වසෙන වුත්තං. ද්වීසු විහාරෙසුති
බ්‍රහ්මවිහාරෙ, අරියවිහාරෙ ච. මෙත්තාඤ්ඤාදයො හිතුපසංභාරාදිවසෙන පවත්තියා
බ්‍රහ්මභූතා සෙට්ඨභූතා විහාරාති බ්‍රහ්මවිහාරා. අනඤ්ඤාසාධාරණත්තා පන අරියානං
විහාරාති අරියවිහාරා, වතස්සොපි ඵලසමාපත්තියො. ඉධ පන
අරහත්තඵලසමාපත්තියෙව ආගතා.

පච්චවෙක්ඛණාය ඵලසමාපත්ති කථිතා සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨිතස්ස
පච්චවෙක්ඛණාසම්භවතො. වඤ්ඤාමාදයොති ඵලසමාපත්තිං සමාපත්තස්සපි
සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්සපි වඤ්ඤාමට්ඨානනිසජ්ජාදයො. අරියවඤ්ඤාමාදයො
භොන්ති න පන පච්චවෙක්ඛන්තස්සාති අධිජ්ජායො.

වෙනාගපුරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සරහසුත්තවණ්ණනා

65. චතුත්ථෙ ගිජ්ඣා ඵත්ථ සන්තිති ගිජ්ඣං, කුටං. තං ඵතස්සාති ගිජ්ඣකුටො.
ගිජ්ඣො වියාති වා ගිජ්ඣං, කුටං. තං ඵතස්සාති ගිජ්ඣකුටො, පබ්බතො. තස්මිං
ගිජ්ඣකුටෙ. තෙනාහ ‘‘ගිජ්ඣා වා’’තිආදි. අවිරපක්කන්තොති ඵත්ථ න
දෙසන්තරපක්කමනං අධිජ්ජෙතං, අථ ඛො සාසනපක්කමනන්ති දස්සෙන්තො
‘‘ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිත්වා’’තිආදිමාහ, තෙනෙව හි ‘‘ඉමස්සා ධම්මවිනයා’’ති
වුත්තං. ලබ්භන්ති ලාභො, චතුත්තං පච්චයානමෙතං අධිවචනං. සක්කච්චං
කාතබ්බො දාතබ්බොති සක්කාරො. පච්චයා ඵව හි පණ්ණපණ්ණා සුන්දරසුන්දරා
අභිසම්බරිත්වා කතා සක්කාරාති වුච්චන්ති. සක්කාරොති වා සුන්දරකාරො, පරෙහි
අත්තතො ගාරවකිරියා පුජ්ජාදිහි වා පුජා. ලාභො ච සක්කාරො ච ලාභසක්කාරා,
තෙ නට්ඨා පහිනා ඵතෙසන්ති නට්ඨලාභසක්කාරා.

මහාලාභසක්කාරො උජ්ජජ්ජිති තදා කිර හගවතො මහාලාභසක්කාරො උජ්ජජ්ජි
යථා තං චත්තාරො අසම්බලයො පුරිතදානපාරමිසඤ්චයස්ස. සබ්බදිසාසු හි
යමකමහාමෙසො වුට්ඨහිත්වා මහොසො විය සබ්බපාරමියො ‘‘ඵකස්මිං අත්තභාවෙ
විපාකං දස්සාමා’’ති සම්පිණ්ඩිතා විය ලාභසක්කාරමහොසං නිබ්බත්තයිංසු. තතො
තතො අත්තපානසානවත්ථමාලාගන්ධවිලෙපනාදිහත්ථා ඛත්තියබ්‍රාහ්මණාදයො

ආගන්ත්වා “කහං බුද්ධො, කහං භගවා, කහං දෙවදෙවො නරාසහො පුරිසසීහො” ති භගවත්තං පරියෙසන්ති, සකටසතෙහිපි පච්චයෙ ආහරිත්වා ඔකාසං අලභමානා සමන්තා ගාවුතජ්ජමාණමිපි සකටධුරෙන සකටධුරං ආභවිව තිට්ඨන්ති චෙව අනුබන්ධන්ති ච අන්ධකචින්ද්‍රාභ්මණො විය. යථා ච භගවතො, එවං හික්ඛුසඬ්ඝස්සපි. චුත්තමිපි චෙතං -

“තෙන බො පන සමයෙන භගවා සක්කතො හොති ගරුකතො මානිතො පූජිතො අපචිතො ලාභී
වීචරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරානං, හික්ඛුසඬ්ඝොපි සක්කතො හොති...පෙ.... පරික්ඛාරාන” ති (උදා. 38).

තථා -

“යාවතා බො පන, චුන්ද, එතරහි සඬ්ඝො වා ගණො වා ලොකෙ උජ්ජන්තො, නාහං, චුන්ද, අඤ්ඤං එකං සඬ්ඝමිපි සමනුපස්සාමි එවංලාභග්ගයසග්ගජ්ජත්තං යථරිවායං, චුන්ද, හික්ඛුසඬ්ඝො” ති (දී. නි. 3.176).

ස්වායං භගවතො ච සඬ්ඝස්ස ච උජ්ජන්තො ලාභසක්කාරො එකතො භුත්වා ද්විත්තං මහානදීතං උදකං විය අජ්ජමෙය්‍යා අහොසි, භගවතො පන හික්ඛුසඬ්ඝස්ස ච උජ්ජන්තො ලාභසක්කාරො ධම්මස්සපි උජ්ජන්තොයෙව. ධම්මධරානඤ්ඤි කතො සක්කාරො ධම්මස්ස කතො නාම හොති. තෙන චුත්තං “තිණ්ණං රතනානං මහාලාභසක්කාරො උජ්ජජ්ජී” ති.

චුත්තමත්ථං පාළියා නිදස්සෙන්තො “යථාහා” තිආදිමාහ. තත්ථ සක්කතොති සක්කාරජ්ජන්තො. යස්ස හි චත්තාරො පච්චයෙ සක්කත්වා සුඅභිසඬ්ඛතෙ පණ්ණිපණ්ණිතෙ උපනෙති, සො සක්කතො. ගරුකතොති ගරුභාවහෙතුනං උත්තමගුණානං මත්ථකජ්ජන්තියා අනඤ්ඤසාධාරණෙන ගරුකාරෙන සබ්බදෙවමනුස්සෙහි පාසාණච්ජත්තං විය ගරුකතො. යස්මිඤ්ඤි ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වා පච්චයෙ දෙන්ති, සො ගරුකතො. මානිතොති සම්මාපටිපත්තියා මානිතො මනෙන පියායිතො. තාය හි විඤ්ඤානං මනාපතා. පූජිතොති මානනාදිපූජාය චෙව චතුපච්චයපූජාය ච පූජිතො. යස්ස හි සබ්බමෙතං පූජනඤ්ච කරොන්ති, සො පූජිතො. අපචිතොති නිවචුත්තිකරණෙන අපචිතො. සත්ථාරඤ්ඤි දිස්වා මනුස්සා හත්ථික්ඛන්ධාදීහි ඔතරන්ති, මග්ගං දෙන්ති, අංසකුටතො සාටකං අපනෙත්ති. ආසනතො චුට්ඨහන්ති, චන්දන්තිති එවං සො තෙහි අපචිතො නාම හොති.

අවණ්ණං පත්ථරිත්වාති අවණ්ණං තත්ථ තත්ථ සංකිත්තනවසෙන පත්ථරිත්වා. ආචට්ඨනිමායන්ති ආචට්ඨෙත්වා ගහණමායං. ආචට්ඨෙති පුරිමාකාරතො නිවත්තෙති අත්තතො වසෙ වත්තෙති එතායාති ආචට්ඨනී, මායා, තං ආචට්ඨනිමායං ඔසාරෙත්වා පරිජජ්ජෙත්වාති අත්ථො. කොට්ඨො පට්ඨායාති අන්තිමකොට්ඨො පට්ඨාය. ථද්ධකායෙන ඵරුසවාචාය තිණ්ණං රතනානං අවණ්ණකථනං

අනත්ථාවහත්තා විසසිඤ්චනසදිසා හොතිති ආහ “විසං සිඤ්චිත්වා”ති.
අඤ්ඤාතොති ආඤාතො. තෙනාහ “ඤාතො”තිආදි.

කායඤ්ඤානි කායමෙව අඤ්ඤා, කායස්ස වා අඤ්ඤා, සීසාදි. වාචඤ්ඤානි “භොතු,
සාධු”ති ඵලමාදිවාචාය අවයවං. ඵකකෙනාති අසභායෙන. ඉමස්ස පනත්ථස්සාති
“වරියං වරණකාලෙ”තිආදිනා වුත්තස්ස. යතො යතො ගරු ධුරන්ති යස්මිං යස්මිං
යානෙ ධුරං ගරු භාරිකං හොති, අඤ්ඤෙ ඛලිඛද්දා උක්ඛිපිතුං න සක්කොන්ති.
යතො ගම්භිරවත්තනීති වත්තන්ති ඵත්ථාති වත්තනී, දුම්මග්ගස්සෙතං නාමං, යස්මිං
යානෙ උදකච්ඡිකල්ලමහන්තතාය වා විසමච්ඡින්නතට්ඨාවෙන වා මග්ගො
ගම්භිරො හොතිති අත්ථො. තදාස්සු කණ්භං යුඤ්ඤෙත්තීති අස්සුති නිපාතමත්තං,
තදා කණ්භං යුඤ්ඤෙත්තීති අත්ථො. යදා ධුරඤ්ච ගරු හොති මග්ගො ව ගම්භිරො,
තදා අඤ්ඤෙ ඛලිඛද්දෙ අපනෙත්වා කණ්භමෙව යුඤ්ඤෙත්තීති වුත්තං හොති.
ස්වාස්සු තං වහතෙ ධුරන්ති ඵත්ථපි අස්සුති නිපාතමත්තමෙව, සො තං ධුරං වහතිති
අත්ථො.

ගෙහවෙතනන්ති ගෙහෙ නිවුට්ඨභාවහෙතු දාතඛිං. කාලකො නාම නාමෙතාති
අඤ්ජනවණ්ණො කිරෙස, තෙනස්ස “කාලකො”ති නාමං අකංසු. කාලකං
උපසඬකම්ත්වා ආහාති කාලකො කිර ඵකදිවසං වින්තෙසි “මය්හං මාතා දුග්ගතා
මං පුත්තට්ඨානෙ යපෙත්වා දුක්ඛෙන පොසෙති, යංනුනාහං හතිං කත්වා ඉමං
දුග්ගතභාවතො මොවෙය්”න්ති. සො තතො පට්ඨාය හතිං උපධාරෙත්තො විවරති.
අථ තස්මිං දිවසෙ ගාමගොරුපෙහි සද්ධිං තත්ථ සම්පෙ වරති. සත්ථවාහපුත්තොපි
ගොසුත්තවිත්තකො, සො “අත්ථි නු ඛො ඵතෙසං ගුන්තං අත්තරෙ සකටාති
උත්තාරෙතුං සමත්ථො උපභාජානීයො”ති උපධාරයමානො ඛොධිසත්තං දිස්වා
“අයං ආජානීයො සක්ඛිස්සති මය්හං සකටාති උත්තාරෙතු”න්ති අඤ්ඤාසි. තෙන
තං උපසඬකම්ත්වා ඵලමාහ. සො අඤ්ඤෙසං...පෙ.... ගෙහමෙව අගමාසීති තදා
කිර ගාමදාරකා “කිං නාමෙතං කාලකස්ස ගලෙ”ති තස්ස සන්තිකං ආගච්ඡන්ති.
සො තෙ අනුබන්ධිත්වා දුරතොව පලාපෙත්තො මාතු සන්තිකං ගතො. තං
සන්ධායෙතං වුත්තං.

සායන්හසමයන්ති සායන්හකාලෙ. භුම්මත්ථෙ ඵතං උපයොගවචනං. න හෙත්ථ
අවචන්තසංයොගො සම්භවති. පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති ඵත්ථ තෙහි තෙහි
සද්ධිවිහාරිකඅත්තෙවාසිකඋපාසකඋපාසිකාදිසත්තෙහි වෙව
රුපාරම්මණාදිසඬ්ඛාරෙහි ව පටිනිවත්තෙත්වා අපසක්කිත්වා නිලීයනං විවෙචනං
කායචිත්තෙහි තතො විචිත්තතාය පටිසල්ලානං කායචිවෙකො, චිත්තචිවෙකො ව.
යො තතො දුට්ඨචිවෙකතො වුට්ඨිතො භවඬග්ගප්පත්තියා සබ්බමචාරීහි සමාගමෙන ව
අපෙතො. සො පටිසල්ලානා වුට්ඨිතො නාම හොති. අයං පන යස්මා
පටිසල්ලානානං උත්තමතො ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාසි, තස්මා
“ඵලසමාපත්තිතො”ති වුත්තං. කායසක්ඛිතො භවිස්සාමාති නාමකායෙන
දෙසනාසම්පට්ච්ඡනවසෙන සක්ඛිභූතා භවිස්සාම. නනු ව “පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ

නිසිදී’’ නි ඉදං කස්මා වුත්තං. නිත්ථියා හි භගවතො පටිපක්ඛා, තෙ කස්මා තස්ස ආසනං පඤ්ඤාපෙත්තීති ආහ “තථාගතො හී”තිආදි.

විග්ගාහිකකථන්ති විග්ගාහසංවත්තනිකං සාරම්භකථං. ආයාචෙය්‍යාසීති වච්ඡෙදං කත්වා යාචෙය්‍යාසී. පත්ථෙය්‍යාසීති මනසා ආසීසෙය්‍යාසී. පිහෙය්‍යාසීති තස්සෙව වෙවචනං. නිත්තෙජතං ආපන්නොති තෙජහානියා නිත්තෙජභාවං. ආපන්නො, නිත්තෙජභූතොති අත්ථො. තතො එව හික්ඛුආදයොපි සම්මුඛා ඔලොකෙතුං අසමත්ථතාය පත්තක්ඛන්ධො, පතිතක්ඛන්ධොති අත්ථො. තෙනාහ “ඔනතගීවො”ති. දස්සිතධම්මෙසුති වුත්තධම්මෙසු. වචනමත්තමෙව හි තෙසං, න පන දස්සනං තාදිසස්සෙව ධම්මස්ස අභාවතො. භගවතො එව වා “ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා”ති පරස්ස වචනවසෙන දස්සිතධම්මෙසු. පටිවරිස්සනීති පටිච්ඡාදනවසෙ වරිස්සනි පවත්තිස්සනි, පටිච්ඡාදනත්ථො එව වා වරති-සද්දො අනෙකත්ථත්තා ධාතුනන්ති ආහ “පටිච්ඡාදෙස්සනී”ති. අඤ්ඤෙන වා අඤ්ඤන්ති පන පටිච්ඡාදනාකාරදස්සනන්ති ආහ “අඤ්ඤෙන වා වචනෙනා”තිආදි.

තත්ථ අඤ්ඤං වචනන්ති යං සමනුයුඤ්ජන්තෙන භගවතා පරස්ස දොසවිභාවනං වචනං වුත්තං, තං තතො අඤ්ඤෙනෙව වචනෙන පටිච්ඡාදෙති. “ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති වොදකෙන වුත්තවචනං විය “කො ආපන්නො, කිං ආපන්නො, කිස්මිං ආපන්නො, කං භණ්ඨ, කිං භණ්ඨා”තිආදිවචනෙන අඤ්ඤං ආගන්තුකකථං ආහරන්තො “ත්වං ඉත්ථන්තාමං ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති පුට්ඨො “පාටලිපුත්තං ගතොමිහී”ති වත්වා පුන “න තව පාටලිපුත්තගමනං පුච්ඡාම, ආපත්තිං පුච්ඡාමා”ති වුත්තෙ තතො රාජගහං ගතොමිහී. රාජගහං වා යාහි බ්‍රාහ්මණගෙහං වා, ආපත්තිං ආපන්නොසීති. “තත්ථ මෙ සුකරමංසං ලද්ධ”න්තිආදීනි වදන්තො විය සමනුයුඤ්ජකෙන වුත්තවචනතො අඤ්ඤං ආගන්තුකකථං ආහරන්තො අපනාමෙස්සනි, වික්ඛෙපං ගමයිස්සනි. අප්පතීතා භොන්ති තෙන අතුට්ඨා අසොමනස්සිකාති අපච්චයො, දොමනස්සෙතං අධිවචනං. නෙව අත්තනො, න පරෙසං හිතං අභිරාධයතීති අනභිරද්ධි, දොමනස්සමෙව. තෙනෙවාහ “අපච්චයෙන දොමනස්සං වුත්ත”න්ති.

යස්ස බො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතොති එත්ථ ධම්ම-සද්දෙන චතුසච්චධම්මො වුත්තොති ආහ “යස්ස මග්ගස්ස වා ඵලස්ස වා අත්ථායා”ති. චතුසච්චධම්මො හි මග්ගඵලාධිගමත්ථාය දෙසියති. න නිග්ගච්ඡතීති න පවත්තෙති. නන්ති නං ධම්මං. ඉදානි “යස්ස බො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො”ති එත්ථ ධම්ම-සද්දෙන පටිපත්තිධම්මො දස්සිතො, න පන චතුසච්චධම්මොති අධිප්පායෙන අත්ථවිකප්පං දස්සෙන්නො “අථ වා”තිආදිවාහ. පඤ්ච ධම්මාති ගම්භීරඤ්ඤාණවරියභූතානං ඛන්ධාදීනං.

උග්ගහසවනධාරණපරිවයයොනියොමනසිකාරෙ සන්ධායාහ. තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායාති එත්ථ සම්මාසද්දො උභයත්ථාපි යොජෙතබ්බො “සම්මා තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායා”ති. යො හි සම්මා ධම්මං පටිපජ්ජති, තස්සෙව සම්මා දුක්ඛක්ඛයො භොතීති. යො පන වුත්තනයෙන තක්කරො, තස්ස නියානං.

අත්ථනො ධම්මස්සෙව නියානන්ති තප්පට්ඨකපෙන “සො ධම්මො...පෙ.... න නියාති න නිග්ගච්ඡති”ති ආහ.

යදි තිරච්ඡානසීහස්ස නාදො සබ්බතිරච්ඡානඵකච්චමනුස්සාමනුස්සනාදනො සෙට්ඨත්තා සෙට්ඨනාදො, කිම්භිගං පන තථාගතසීහස්ස නාදොති ආහ “සීහනාදන්ති සෙට්ඨනාද”න්ති. යදි වා තිරච්ඡානසීහනාදස්ස සෙට්ඨනාදනා නිබ්භයතාය අප්පට්ඨත්තුතාය ඉච්ඡිතා, තථාගතසීහනාදස්සෙව අයමත්ථො සාතිසයොති ආහ “අභීතනාදං අප්පට්ඨනාද”න්ති. “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො”තිආදිනා (ම. නි. 3.129; අ. නි. 1.268-271) හි යො අත්ථො චුත්තො, තස්ස භූතතාය අයං නාදො සෙට්ඨනාදො නාම හොති උත්තමනාදො. භූතත්ථො හි උත්තමත්ථොති. ඉමමත්ථං පන වදන්තස්ස භගවතො අඤ්ඤතො භයං වා ආසඩ්ඛා වා නත්ථීති අභීතනාදො නාම හොති. අභූතඤ්ඤි වදනො කුතොචි භයං වා ආසඩ්ඛා වා සියා, එවං පන වදන්තං භගවන්තං කොචි උට්ඨහිත්වා පටිබාහිතුං සමත්ථො නාම නත්ථීති අයං නාදො අප්පට්ඨනාදො නාම හොති.

සමන්තතො නිග්ගණ්හනවසෙන තොදනං විජ්ඣනං සන්තිතොදකං, සම්මා වා නිතුදන්ති පිළෙන්නි එතෙනාති සන්තිතොදකං. වාචායාති ව පච්චත්තෙ කරණවචනං. තෙනාහ “වචනපතොදෙනා”ති. සඤ්ජම්භරිමකංසුති සමන්තතො සම්භරිතං අකංසු, සබ්බෙ පරිබ්බාජකා වාචාතොදනෙහි තුදිංසුති අත්ථො. තෙනාහ “සම්භරිතං...පෙ.... විජ්ඣංසු”ති. සිඬගාලකංයෙවාති සිඬගාලමෙව, “සෙගාලකංයෙවා”තිපි පාඨො. තස්සෙවාති සිඬගාලරවස්සෙව. අථ වා භෙරණ්ඩකංයෙවාති භෙරණ්ඩසකුණ්සදිසංයෙවාති අත්ථො. භෙරණ්ඩං නාම එකො පක්ඛි ද්විමුඛො, තස්ස කිර සද්දො අතිවිය විරූපො අමනාපො. තෙනාහ “අපිච භින්තස්සරං අමනාපසද්දං නදති”ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සරහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. කෙසමුත්තිසුත්තවණ්ණනා

66. පඤ්චමෙ කෙසමුත්තං නිවාසො එතෙසන්ති කෙසමුත්තියාති ආහ “කෙසමුත්තනිගමවාසිනො”ති. අට්ඨවිධපානකානීති අම්බපානාදිඅට්ඨවිධානි පානානි.

“මා අනුස්සවෙනා”තිආදීසු පන එකො දහරකාලතො පට්ඨාය එවං අනුස්සවො අත්ථි, එවං විරකාලකතාය අනුස්සුතියා ලබ්භමානං කථමිදං අඤ්ඤථා සියා, තස්මා භූතමෙතන්ති අනුස්සවෙන ගණ්හාති, තථා ගහණං පටික්ඛිපන්තො “මා අනුස්සවෙනා”ති ආහ. අනු අනු සවනං අනුස්සවො. අපරො “අම්භාකං පිතුපිතාමභාදිචුද්ධානං උපදෙසපරම්පරාය ඉද්දමාහතං, එවං පරම්පරාහතකථං නාම න අඤ්ඤථා සියා, තස්මා භූතමෙත”න්ති ගණ්හාති, තං පටික්ඛිපන්තො “මා පරම්පරායා”ති ආහ. එකො කෙනචි කිස්මිඤ්චි චුත්තමත්තෙ “එවං කිර එත”න්ති

ගණ්භාති, තං නිසෙධෙත්තො “මා ඉතිකිරායා”ති ආහ. පිටකං ගන්ථො සම්පදියති එතස්සාති පිටකසම්පදානං, ගන්ථස්ස උග්ගණ්භනකො. තෙන පිටකඋග්ගණ්භනකභාවෙන එකච්චො තාදිසං ගන්ථං පගුණං කත්වා තෙන තං සමෙත්තං සමෙති, තස්මා “භූතමෙත”න්ති ගණ්භාති, තං සන්ධායෙස පටික්ඛෙපො “මා පිටකසම්පදානෙනා”ති, අත්තනො උග්ගහගන්ථසම්පත්තියා මා ගණ්භිත්ථාති චුත්තං හොති. සමෙතන්ති සංගතං.

කොච්චි කඤ්චි විතක්කෙන්තො “එවමෙව තෙන භවිතබ්බ”න්ති කෙවලං අත්තනො සඬකප්පවසෙන “භූතමිද”න්ති ගණ්භාති, තං සන්ධායෙන චුත්තං “මා තක්කහෙතු”ති. අඤ්ඤො “ඉමාය යුත්තියා භූතමිද”න්ති කෙවලං අනුමානනො නයග්ගාහෙන ගණ්භාති, තං පටික්ඛිපන්තො “මා නයහෙතු”ති ආහ. කස්සචි “එවමෙතං සියා”ති පරිකප්පෙන්තස්ස එකං කාරණං උපට්ඨාති, සො “අත්ථෙත”න්ති අත්තනො පරිකප්පිතාකාරෙන ගණ්භාති, තං පටිසෙධෙත්තො “මා ආකාරපරිචිතක්කෙනා”ති ආහ. අපරස්ස විත්තයනො යථාපරිකප්පිතං කඤ්චි අත්ථං “එවමෙතං න අඤ්ඤා”ති අභිනිවිසන්තස්ස එකා දිට්ඨි උප්පජ්ජති. යා යස්ස තං කාරණං නිජ්ඣායන්තස්ස පච්චක්ඛං විය නිරුපෙත්වා විත්තෙන්තස්ස බමති. සො “අත්ථෙත”න්ති දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා ගණ්භාති, තං සන්ධායාහ “මා දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා”ති.

අකුසලවෙරස්සාති පාණාතිපාතාදිපඤ්චවිධං වෙරං සන්ධාය වදති. කොධො නාම වෙතසො දුක්ඛන්ති ආහ “කොධවිත්තස්ස අභාවෙනා”ති. කිලෙසස්සාති විත්තං විබාධෙන්තස්ස උපතාපෙන්තස්ස උද්ධච්චකුක්කුච්චාදිකිලෙසස්ස. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

කෙසමුත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සාළ්භසුත්තවණ්ණනා

67. ඡට්ඨෙය් පාතො අසිතබ්බහොජනං පාතරාසං, භුත්තං පාතරාසං එතෙසන්ති භුත්තපාතරාසා. දාසා නාම අන්තොජාතා වා ධනක්කීතා වා කරමරානීතා වා සයං වා දාසබ්බං උපගතා. හත්තවෙනනහතා කම්මකාරා නාම.

නිව්ඡාතොති එත්ථ ඡාතං චුච්චති තණ්හා ජීඝව්ඡාහෙතුතාය, සා අස්ස නත්ථිති නිව්ඡාතො. තෙනාහ “නිත්තණ්හො”ති. අබ්භන්තරෙ සන්තාපකරානං කිලෙසානන්ති අත්තනො සන්තානෙ දරථපරිලාභජනනෙන සන්තාපනකිලෙසානං. අන්තොතාපනකිලෙසානං අභාවා සීතො සීතලො භූතො ජාතොති සීතිභූතො. තෙනාහ “සීතලිභූතො”ති. මග්ගඵලනිබ්බානසුබාති වා පටිසංවෙදෙතීති සුබප්පටිසංවෙදී. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙය්මෙව.

සාළ්භසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කථාවන් ප්‍රසූත්තවණ්ණනා

68. සත්තමෙ කථාවන් ප්‍රසූතීති කථාය පවත්තිට්ඨානානි. යස්මා තෙනි විනා කථාන පවත්තති, තස්මා “කථාකාරණානි”ති වුත්තං. අතති සතති සතතං ගච්ඡති පවත්තති අද්ධා, කාලොති ආහ “අතීතමද්ධානං නාම කාලොපි වත්තති”ති. ධම්මජ්ජපවත්තිමත්තතාය හි පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි කාලො තස්සෙව ධම්මස්ස පවත්ති අවත්ථාවිසෙසං උපාදාය තෙනෙව වොහාරොන අතීතොති ආදිනා වොහරීයති, අතීතාදිහෙදො ව නාමායං නිජ්ජරියායතො ධම්මානංයෙව හොති, න කාලස්සාති ආහ “ඛන්ධාපි වත්තන්ති”ති. යථා වුත්තමත්ථං ඉතරෙසු ද්විසු අතිදිසති “අනාගතපච්චුප්පන්තෙසුපි එසෙව නයො”ති. අතීතමද්ධානන්ති ආදිසු ව ද්වෙ පරියායා සුත්තන්තපරියායො, අභිධම්මපරියායො ව. සුත්තන්තපරියායෙන පටිසන්ධිතො පුබ්බෙ අතීතො අද්ධා නාම, වුත්තො පච්ඡා අනාගතො අද්ධා නාම, සහ වුත්තපටිසන්ධිති තදන්තරං පච්චුප්පන්තො අද්ධා නාම. අභිධම්මපරියායෙන තිසු බණෙසු උප්පාදතො පුබ්බෙ අතීතො අද්ධා නාම, උප්පාදතො උද්ධං අනාගතො අද්ධා නාම, ඛණ්ණතයං පච්චුප්පන්තො අද්ධා නාම. තත්ථායං සුත්තන්තදෙසනාති සුත්තන්තපරියායෙනෙව අතීතාදිවිසයං කථං දස්සෙන්නො “අතීතෙ කස්සපො නාමා”ති ආදිමාහ.

එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බො විස්සජ්ජෙනබ්බොති එකංසබ්‍යාකරණීයො. “චක්ඛු අනිච්ච”න්ති පඤ්ඤෙ උත්තරපදාවධාරණං සන්ධාය “එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බ”න්ති වුත්තං. නිච්චතාය ලෙසස්සපි තත්ථ අභාවතො, පුරිමපදාවධාරණෙ පන විහජ්ජබ්‍යාකරණීයතාය. තෙනාහ “අනිච්චං නාම චක්ඛුති පුට්ඨෙන පනා”ති ආදි. චක්ඛුසොතෙ විසෙසත්ථසාමඤ්ඤත්ථානං අසාධාරණභාවතො ද්විත්තං තෙසං සදිසවොදනා පටිච්ඡන්තමුඛෙනෙව බ්‍යාකරණීයා පටික්ඛෙපවසෙන අනුඤ්ඤාතවසෙන ව විස්සජ්ජෙනබ්බතොති ආහ “යථා චක්ඛු, තථා සොතං...පෙ.... අයං පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො පඤ්ඤො”ති. තං ජීවං තං සරිරන්ති ජීවසරිරානං අනඤ්ඤතාපඤ්ඤෙ යස්ස යෙන අනඤ්ඤතා වොදිනා, සො එව පරමත්ථතො නුපලබ්භතීති ව ඤානත්තයස්ස මෙත්තෙය්‍යතාකිත්තසදිසොති අබ්‍යාකාතබ්බතාය යථානීයො වුත්තො. එවරූපො හි පඤ්ඤො තිධා අවිස්සජ්ජනීයත්තා බ්‍යාකරණං අකත්ථා යපෙනබ්බො.

තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති යානං, කාරණන්ති ආහ “කාරණාකාරණෙ”ති. යුත්තෙන කාරණෙනාති අනුරූපෙන කාරණෙන. පහොතිති නිග්ගණ්හිතුං සමත්ථො හොති. සස්සතවාදිභාවමෙව දීපෙතීති අත්තනා ගහිතෙ උච්ඡෙදවාදෙ දොසං දිස්වා අත්තනොපි සස්සතවාදිභාවමෙව දීපෙති. පුග්ගලවාදිමහීති ඉමිනා වච්ඡකුත්තියවාදිං දස්සෙති. පඤ්ඤං පුච්ඡන්තෙහි පටිපජ්ජෙනබ්බා පටිපදා පඤ්ඤපුච්ඡනකානං වත්තං.

පටිච්චරතීති පටිච්ඡාදනවසෙන වරති පවත්තති. පටිච්ඡාදනත්ථො එව වා වරතිසද්දො අනෙකත්ථත්තා ධාතුනන්ති ආහ “පටිච්ඡාදෙති”ති.

අඤ්ඤානඤ්ඤාත්ති පන පටිච්ඡාදනාකාරදස්සනන්ති ආහ “අඤ්ඤාන වචනෙනා”තිආදි. තත්ථ අඤ්ඤාන වචනෙනාති යං වොදකෙන වුදිතකස්ස දොසවිභාවනං වචනං වුත්තං, තං තතො අඤ්ඤාන වචනෙන පටිච්ඡාදෙති. යො හි “ආපත්තිං ආපන්නොසී”ති වුත්තෙ “කො ආපන්නො, කිං ආපන්නො, කිස්මිං ආපන්නො, කං භණං, කිං භණං”ති වදති. “එවරුපං කිඤ්චි තයා දිට්ඨ”න්ති වුත්තෙ “න සුණාමී”ති සොතං වා උපනෙති, අයං අඤ්ඤානඤ්ඤං පටිවරති නාම. “කො ආපන්නො”තිආදිනා හි වොදනං අවිස්සජ්ජෙත්වාච වික්ඛෙපාපජ්ජනං අඤ්ඤානඤ්ඤං පටිවරණං, ඛනිද්ධා කථාපනාමනං විස්සජ්ජෙත්වාති අයමෙනෙසං විසෙසො. තෙනෙවාහ “ආගන්තුකකථං ඔතාරෙත්තො”තිආදි. තත්ථ අපනාමෙතීති වික්ඛෙපෙති. තත්තාති තස්මිං ඛනිද්ධාකථාය අපනාමනෙ.

උපනිසීදති එලං එත්ථාති කාරණං උපනිසා, උපෙච්ච නිස්සයතීති වා උපනිසා, සහ උපනිසායාති සඋපනිසොති ආහ “සඋපනිස්සයො සපච්චයො”ති.

ඔභිතසොතොති අනඤ්ඤවිහිතත්තා ධම්මස්සවනාය අපනාමිතසොතො. තතො එව තදත්ථං යපිතසොතො. කුසලධම්මන්ති අරියමග්ගො අධිජ්ජෙතොති ආහ “අරියමග්ග”න්ති.

කථාවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අඤ්ඤාතිත්ථියසුත්තවණ්ණනා

69. අට්ඨමෙ භගවා මූලං කාරණං එතෙසං යාථාවතො අධිගමායාති භගවංමූලකා. තෙනාහ “භගවත්තඤ්ඤි නිස්සාය මයං ඉමෙ ධම්මෙ ආජානාම පටිච්ඡ්ඤාමා”ති. අම්භාකං ධම්මාති තෙහි අත්තනා අධිගන්තබ්බතාය වුත්තං. සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බානඤ්ඤි යාථාවතො අධිගමඤ්ඤාණාති අධිගච්ඡනකසම්බන්ධීති, තාති ව සම්මාසම්බුද්ධමූලකාති අනඤ්ඤවිසයත්තා. තෙනාහ “පුබ්බෙ කස්සපසම්මාසම්බුද්ධො”තිආදි. ඉමෙ ධම්මාති ඉමෙ ඤාණධම්මා. ආජානාමාති අභිමුඛං පච්චක්ඛතො ජානාම. පටිච්ඡ්ඤාමාති තස්සෙව චෙච්චනං, අධිගච්ඡාමාති අත්ථො. භගවා තෙනා එතෙසන්ති භගවංතෙත්තිකා. තෙනාති සෙවිතබ්බධම්මෙ චෙනෙයාසන්තානං පාපෙතා. විනෙතාති අසෙවිතබ්බධම්මෙ චෙනෙයාසන්තානතො අපනෙතා. තදභිගවිතයාදිවසෙන වා විනෙතා. අථ වා යථා අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො භොති, එවං විසෙසතො තෙනා. අනුතෙතාති “ඉමෙ ධම්මා සෙවිතබ්බා, ඉමෙ න සෙවිතබ්බා”ති උභයසම්පාපනාපනයනත්ථං පඤ්ඤාපෙතා. තෙනාහ “යථාසභාවතො”තිආදි.

පටිසරන්ති එත්ථාති පටිසරණං, භගවා පටිසරණං එතෙසන්ති භගවංපටිසරණා. ආපාථං උපගච්ඡන්තා හි භගවා පටිසරණං සමොසරණට්ඨානං. තෙනාහ “චතුභුමකධම්මා”තිආදි. පටිසරති සභාවසම්පටිච්චෙධවසෙන පච්චෙකං උපගච්ඡතීති වා පටිසරණං, භගවා පටිසරණං එතෙසන්ති භගවංපටිසරණා. පටිසරති

පටිවිජ්ඣානීති වා පටිසරණං, තස්මා පටිවිජ්ඣානවසෙන හගවා පටිසරණං එතෙසන්ති හගවංපටිසරණා. තෙනාහ “අපිවා”තිආදි. පටිවෙධවසෙනාති පටිවිජ්ඣානබ්බතාවසෙන. අසතිපි මුඛෙ අත්ථතො එවං වදන්තො විය හොතිති ආහ “එස්සො ආගච්ඡති අහං හගවා කින්තාමො”ති. එස්සො ඤාණස්ස ආපාථං ආගච්ඡන්තොයෙව හි අත්තතො “අහං කින්තාමො”ති නාමං පුච්ඡන්තො විය, හගවා වස්ස නාමං කරොන්තො විය හොති.

පටිභාතුති එත්ථ පටිසද්දාපෙක්ඛාය “හගවන්ත”න්ති උපයොගවචනං, අත්ථො පන සාමිවචනවසෙනෙව වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ “හගවතො”ති. පටිභාතුති ච භාගො හොතු. හගවතො හි එස භාගො, යදිදං ධම්මස්ස දෙසනා, අම්භාකං පන භාගො සවනන්ති අධිප්පායො. එවඤ්ඤි සද්දලක්ඛණෙන සමෙති. කෙච් පන පටිභාතුති පදස්ස දිස්සතුති අත්ථං වදන්ති, ඤාණෙන දිස්සතු, දෙසියතුති වා අත්ථො. උපට්ඨාතුති ඤාණස්ස පච්චුපතිට්ඨතු. පාළියං කො අධිප්පයාසොති එත්ථ කො අධිකප්පයොගොති අත්ථො.

ලොකවජ්ජවසෙනාති ලොකියජනෙහි පකතියා ගරහිතබ්බවජ්ජවසෙන. විපාකවජ්ජවසෙනාති විපාකස්ස අපායසංවත්තනිකවජ්ජවසෙන. කථන්තිආදිනා උභයවජ්ජවසෙනපි අප්පසාවජ්ජතාය විසයං දස්සෙති. සෙසමෙත්ථ සුචිඤ්ඤායාමෙව.

අඤ්ඤතිත්ථියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අකුසලමූලසුත්තවණ්ණනා

70. නවමෙ ලුබ්භතීති ලොභො. දුස්සතීති දොසො. මුශ්භතීති මොහො. ලොභාදීති පනෙතාති අසහජාතානං පාණාතිපාතාදීනං කෙසඤ්චි අකුසලානං උපනිස්සයපච්චයට්ඨෙන, සහජාතානං අදින්නාදානාදීනං කෙසඤ්චි සම්පයුත්තා හුත්වා උප්පාදකට්ඨෙන, සයඤ්චි අකුසලානීති සාවජ්ජදුක්ඛවිපාකට්ඨෙනාති ආහ “අකුසලානං මූලානි, අකුසලානි ච තානි මූලානි”ති. චුත්තම්පි වෙතං “රත්තො ඛො, ආවුසො, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො පාණම්පි හනාති”තිආදි. යදපීති ලිඬගවිපල්ලාසෙන චුත්තන්ති ආහ “යොපි, භික්ඛවෙ, ලොභො”ති. තදපීති එත්ථාපි එසෙව නයොති ආහ “සොපි අකුසලමූල”න්ති. විනාපි ලිඬගවිපල්ලාසෙන අත්ථයොජනං දස්සෙන්තො “අකුසලමූලං වා”තිආදිමාහ. සබ්බත්ථාති “යදපි, භික්ඛවෙ, දොසො, තදපි අකුසලමූල”න්තිආදීසු. අභිසම්බරොතීති එත්ථ ආයුහතීති අත්ථං වත්වා තඤ්ච ආයුහනං පච්චයසමවායසිද්ධිතො සම්පිණ්ඩනං රාසිකරණං විය හොතිති ආහ “සම්පිණ්ඩෙති රාසිං කරොති”ති.

පාළියං “වධෙනා”තිආදීසු වධෙනාති මාරණෙන වා පොථනෙන වා. වධසද්දො හි හිංසනත්ථො විහෙයනත්ථො ව හොති. බන්ධනෙනාති අද්දුබන්ධනාදිනා. ජානියාති ධනජානියා, “සතං ගණ්හථ, සහස්සං ගණ්හථා”ති එවං.

පවත්නිතදණ්ඩෙනාති අත්ථො. ගරභායාති පඤ්චසිඛමුණ්ඩකකරණං,
ගොමයසිඤ්චනං, ගීවාය කුරණ්ඩකඛන්ධනන්ති එවමාදීති කත්වා ගරභපාපනෙන.
තත්ථ පඤ්චසිඛමුණ්ඩකකරණං නාම කාකපක්ඛකරණං. ගොමයසිඤ්චනං සීසෙන
කණොදකාවසෙවනං. කුරණ්ඩකඛන්ධනං ගද්දුලඛන්ධනං.

කාලස්මිං න වදනීති යුත්තකාලෙ න වදනි, වත්තබ්බකාලස්ස පුබ්බෙ වා පච්ඡා
වා අයුත්තකාලෙ වත්තා හොති. අභුතවාදීති යං නත්ථී, තස්ස වත්තා. තෙනාහ “භූතං
න වදනී”ති. අත්ථං න වදනීති කාරණං න වදනි, අකාරණනිස්සිතං නිජ්ඵලං වත්තා
හොති. ධම්මං න වදනීති සභාවං න වදනි, අසභාවං වත්තා අයථාවාදීති අත්ථො.
විනයං න වදනීති සංවරවිනයං න වදනි, න සංවරවිනයජ්ජපටිසංයුත්තස්ස වත්තා
හොති, අත්තනො සුභන්තස්ස ච න සංවරවිනයාවහස්ස වත්තාති අත්ථො.

අතච්ඡන්ති අභුතත්ථං. තෙනාහ “ඉතරං තස්සෙව වෙවචන”න්ති. අථ වා
අභුතන්ති අසත්තං අවිජ්ජමානං. අතච්ඡන්ති අතථාකාරං.

පුඤ්ඤකම්මතො එති උජ්ජජ්ජනීති අයො, වඩ්ඪී. තජ්ජට්ඨකේපෙන අනායො,
අවඩ්ඪීති ආහ “අනායං ආපජ්ජනීති අවඩ්ඪීං ආපජ්ජනී”ති. මාලුවාසිපාටිකා නාම
දීසසණ්ඨානං මාලුවාපක්කං, මාලුවාඵලපොට්ඨලිකාති අත්ථො. ඵලිකායාති
ආතපෙන සුස්සිත්වා භින්නාය. වටරුක්ඛාදීනං මූලෙති වටරුක්ඛාදීනං සමීපෙ.
සකභාවෙන සණ්ඨාතුං න සක්කොන්තිති කස්මා න සක්කොන්ති? භවනවිනාසභයා.
රුක්ඛමූලෙ පතිතමාලුවාබීජතො හි ලතා උජ්ජජ්ජිත්වා රුක්ඛං අභිරුහති. සා
මහාපත්තා වෙව ඛුපත්තා ච මහාකොලිරපත්තසණ්ඨාතෙනි තතො ච
මහන්තතරෙහි සාධාවිටපන්තරෙහි පත්තෙහි සමන්තාගතා. අථ නං රුක්ඛං මූලතො
පට්ඨාය විනන්ධමානා සබ්බවිටපානි සඤ්ජාදෙන්වා මහන්තං භාරං ජනෙන්වා
තිට්ඨති, සා වාතෙ වායන්තෙ දෙවෙ වා වස්සන්තෙ ඔසනහෙට්ඨාගතා
ඔලම්භනහෙතුභූතං සනභාවං ජනෙන්වා තස්ස රුක්ඛස්ස සබ්බසාධං භිජ්ජනී, භූමියං
නිපාතෙති. තතො තස්මිං රුක්ඛෙ පතිට්ඨිතවිමානං භිජ්ජනී විනස්සති. ඉති තා
දෙවතායො භවනවිනාසභයා සකභාවෙන සණ්ඨාතුං න සක්කොන්ති. එත්ථ ච යං
සාධට්ඨකවිමානං හොති, තං සාධාසු භිජ්ජමානාසු තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජිත්වා
සබ්බසාධාසු භින්නාසු සබ්බං භිජ්ජනී, රුක්ඛට්ඨකවිමානං පන යාව රුක්ඛස්ස
මූලමත්තමිපි තිට්ඨති, තාව න තස්සතීති වෙදිතබ්බං. තත්ථ තත්ථ පලුජ්ජිත්වාති
තත්ථ තත්ථ භිජ්ජිත්වා. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අකුසලමූලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපොසඨසුත්තවණ්ණනා

71. දසමෙ තද්දුති එත්ථ තස්මිං අහනීති අත්ථොති ආහ “තස්මිං අහු
උපොසථෙ”ති. උපවසන්ති එත්ථාති උපොසථො, උපොසඨදිවසො. උපවසන්තීති ච
සීලෙන වා අනසනෙන වා බීරසායනාදිවිධිනා වා උපෙතා හුත්වා වසන්තීති අත්ථො.

උපොසථදිවසෙ හි සාසනිකා සීලෙන, බාහිරකා සබ්බසො ආභාරස්ස අභුඤ්ජනෙන
 බීරසායනමධුසායනාදිධිනා වා උපෙනා හුත්වා විහරන්ති. සො පනෙස
 උපොසථදිවසො අට්ඨමිවාතුද්දසිපන්තරසිහෙදෙන තිවිධො, තස්මා
 සෙසද්වයනිවාරණත්ථං “පන්තරසිකඋපොසථදිවසෙ”ති චුත්තං. වචස්සග්ගත්ථෙති
 වචසායත්ථෙ. දිවසද්දො දිවාසද්දො විය දිවසපරියායො, තස්ස විසෙසනභාවෙන
 චුච්චමානො දිවාසද්දො සවිසෙසෙන දිපෙතීති ආහ “දිවසස්ස දිවා, මජ්ඣන්හිකෙ
 කාලෙති අත්ථො”ති. පටිච්ඡාපෙන්වාති සම්පට්ච්ඡනං කාරෙත්වා. විපාකඵලෙනාති
 සදිසඵලෙන. න මහජඵලො හොති මනොදුච්චරිතදුස්සීලොයන
 උපක්කිලිට්ඨභාවතො. විපාකානිසංසෙනාති උද්‍යඵලෙන. විපාකොභාසෙනාති
 පටිපක්ඛවිගමජනිතෙන සභාවසඬ්ඛාතෙන විපාකොභාසෙන. න මහාඕභාසො
 අපරිසුද්ධභාවතො. විපාකවිජ්ජාරස්සාති විපාකවෙසුල්ලස්ස.

නාහං ක්වචනීතිආදිවචනස්ස මිච්ඡාහිනිවෙසවසෙන පවත්තත්තා “ඉදං තස්ස
 මුසාවාදස්මිං වදාමි”ති පාළියං චුත්තං, චතුකොට්ඨසුඤ්ඤතාදස්සනවසෙන පවත්තං
 පන අරියදස්සනමෙවාති න තත්ථ මුසාවාදො. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“පුන වපරං, හික්ඛවෙ, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘නාහං
 ක්වචනි, කස්සචි කිඤ්චනතස්මිං, න ච මම ක්වචනි, කිස්මිඤ්චි
 කිඤ්චනතත්ථි’”තිආදි (ම. නි. 3.70).

එත්ථ හි චතුකොට්ඨසුඤ්ඤතා කථිතා. කථං? අරියො (විසුද්ධි. 2.760; ම. නි.
 අට්ඨ. 3.70) හි නාහං ක්වචනීති ක්වචි අත්තානං න පස්සති, කස්සචි
 කිඤ්චනතස්මිත්ති අත්තනො අත්තානං කස්සචි පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ
 උපනෙතබ්බං න පස්සති, භාතිට්ඨානෙ භාතරං, සභායට්ඨානෙ සභායං,
 පරික්ඛාරට්ඨානෙ පරික්ඛාරං මඤ්ඤිත්වා උපනෙතබ්බං න පස්සතීති අත්ථො. න ච
 මම ක්වචනීති එත්ථ මම-සද්දං තාව යිපෙත්වා ක්වචනි පරස්ස ච අත්තානං ක්වචි න
 පස්සතීති අයමත්ථො. ඉදානි මම-සද්දං ආහරිත්වා “මම කිස්මිඤ්චි
 කිඤ්චනතත්ථි”ති සො පරස්ස අත්තානං “මම කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනභාවෙන
 අත්ථි”ති න පස්සති, අත්තනො භාතිකට්ඨානෙ භාතරං, සභායට්ඨානෙ සභායං,
 පරික්ඛාරට්ඨානෙ පරික්ඛාරන්ති කිස්මිඤ්චි යානෙ පරස්ස අත්තානං ඉමිනා
 කිඤ්චනභාවෙන උපනෙතබ්බං න පස්සතීති අත්ථො. එවමයං යස්මා නෙව කත්ථවි
 අත්තානං පස්සති, න තං පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති. න කත්ථවි
 පරස්ස අත්තානං පස්සති, න පරස්ස අත්තානං අත්තනො කිඤ්චනභාවෙ
 උපනෙතබ්බං පස්සති, තස්මා අයං සුඤ්ඤතා චතුකොට්ඨානි වෙදිතබ්බා.

යස්මා පන මිච්ඡාදිට්ඨිකානං යාථාවදස්සනස්ස අසම්භවතො
 යථාචුත්තචතුකොට්ඨසුඤ්ඤතාදස්සනං න සම්භවති, තස්මා “නත්ථි මාතා, නත්ථි
 පිතා”තිආදිවචනං (දී. නි. 1.171) විය මිච්ඡාගාහවසෙන “නාහං ක්වචනී”තිආදි
 චුත්තන්ති යුත්තො චෙත්ථ මුසාවාදසම්භවො. කත්ථවීති යානෙ, කාලෙ වා. අථ
 “නිජඵලො”ති කස්මා චුත්තං. “න මහජඵලො”ති සද්දෙන හි මහජඵලාභාවොව

ජොතිතො, න පන සබ්බථා ඵලාභාවොති ආහ “බ්‍යඤ්ජනමෙව හි එත්ථ සාවසෙස”න්තිආදි. සෙසපදෙසුපිති “න මහානිසංසො”තිආදීසුපි.

අට්ඨහි කාරණෙහිති –

“අථ බො, හන්තෙ, සක්කො දෙවානමින්දො දෙවානං තාවතිංසානං හගවතො අට්ඨ යථාභූතවෙ චණ්ණෙ පයිරුදාහාසි – ‘තං කිං මඤ්ඤන්ති, හොන්තො දෙවා තාවතිංසා, යාවඤ්ච සො හගවා බහුජනහිතාය පටිපන්නො බහුජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං, ඵලං බහුජනහිතාය පටිපන්නං බහුජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං ඉමිනාපඬිගෙන සමන්තාගතං සත්ථාරං නෙව අතිතංසෙ සමනුපස්සාමි, න පනෙතරහි අඤ්ඤත්‍රු තෙන හගවතා’”ති –

ආදිනා මහාගොචින්දසුත්තෙ (දී. නි. 2.296) විත්ථාරිතෙහි බහුජනහිතාය පටිපන්නාදීහි බුද්ධානුභාවදීපකෙහි අට්ඨහි කාරණෙහි. අථ “නවහි කාරණෙහි”ති අවත්වා “අට්ඨහි කාරණෙහි”ති කස්මා චුත්තන්ති ආහ “එත්ථ හි...පෙ.... සබ්බෙ ලොකියලොකුත්තරා බුද්ධගුණා සඬිගහිතා”ති. ඉදං චුත්තං හොති – ඉමස්මිං සුත්තෙ “ඉතිපි සො හගවා”ති ඉමිනා වචනෙන අවිසෙසතො සබ්බෙපි ලොකියලොකුත්තරා බුද්ධගුණා දීපිතා, තස්මා තෙන දීපිතගුණෙ සන්ධාය “අට්ඨහි කාරණෙහි”ති චුත්තන්ති. අරහන්තිආදීහි පාටියෙක්කගුණාව නිද්දිට්ඨාති අරහන්තිආදීහි එකෙකෙහි පදෙහි එකෙකෙ ගුණාව නිද්දිට්ඨාති අත්ථො.

සහතන්තිකන්ති පාළිධම්මසහිතං. පුරිමනයෙනෙව යොජනා කාතබ්බාති “කිලිට්ඨස්මිඤ්ඤි කායෙ පසාධනං පසාධෙත්වා නක්ඛත්තං කීළමානා න සොහන්ති”තිආදිනා නයෙන යොජනා කාතබ්බාති අත්ථො.

සඬිසස්ස අනුස්සරණං නාම තස්ස ගුණානුස්සරණමෙවාති ආහ “අට්ඨන්නං අරියපුග්ගලානං ගුණෙ අනුස්සරති”ති. ද්වෙ තයො වාරෙ ගාභාපිතං උසුමන්ති ද්වෙ තයො වාරෙ උද්ධනං ආරොපෙත්වා සෙදනවසෙන ගාභාපිතං උසුමං. පුරිමනයෙනෙව යොජනා කාතබ්බාති “කිලිට්ඨස්මිඤ්ඤි චත්ථෙ පසාධනං පසාධෙත්වා නක්ඛත්තං කීළමානා න සොහන්ති”තිආදිනා නයෙන යොජනා කාතබ්බා.

පහිනකාලතො පට්ඨාය...පෙ.... වීරතාවාති එතෙන පහානහෙතුකා ඉධාධිජ්ජෙතා වීරතීති දස්සෙති. කම්මක්ඛයකරඤාණෙන හි පාණාතිපාතදුස්සීලාස්ස පහිනත්තා අරහන්තො අච්චන්තමෙව තතො පටිවීරතාති වුවචති සමුවිජෙදවසෙන පහානවීරතීනං අධිජ්ජෙතත්තා. කිඤ්චාපි පහානවීරමණානං පුරිමපච්ඡිමකාලතා නත්ථි, මග්ගධම්මානං පන සම්මාදිට්ඨිආදීනං සම්මාවාදීනඤ්ච පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙ අපෙක්ඛිතෙ සහජාතානම්පි පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙන ගහණං පුරිමපච්ඡිමභාවෙනෙව හොතීති, ගහණප්පචත්තිආකාරවසෙන පච්චයභූතෙසු සම්මාදිට්ඨිආදීසු පහායකධම්මෙසු

පහානකිරියාය පුරිමකාලවොහාරො, පච්චයුජ්ජන්නාසු ච චිරතීසු චිරමණකිරියාය
අපරකාලවොහාරො ච හොතීති පහානං වා සමුච්ඡේදවසෙන, චිරති
පටිපස්සද්ධිවසෙන යොජෙතබ්බා.

අථ වා පාණො අතිපාතීයති එතෙනාති පාණාතිපාතො, පාණසාතහෙතුභූතො
ධම්මසමුහො. කො පන සො? අභිරිකානොත්තජ්ජදොසමොභවිහිංසාදයො කිලෙසා.
තෙ හි අරහන්තො අරියමග්ගෙන පහාය සමුග්ගාතෙත්වා පාණාතිපාතදුස්සීලානො
අවචන්තමෙව පටිචරතාති වුච්චන්ති, කිලෙසෙසු පහිනෙසු කිලෙසනිමිත්තස්ස
කම්මස්ස අනුජ්ජප්පනතො. අදින්නාදානං පහායාතිආදීසුපි එසෙව නයො. චිරතාවාති
අවධාරණෙන තස්සා චිරතියා කාලාදිවසෙන අපරියන්තනං දස්සෙති. යථා හි
අඤ්ඤ සමාදින්තචිරතිකාපි අනවට්ඨිතචිත්තතාය ලාභජීවිතාදිහෙතු සමාදානං
හින්දන්ති, න එවං අරහන්තො, අරහන්තො පන සබ්බසො පහිනපාණාතිපාතත්තා
අවචන්තචිරතා එවාති.

දණ්ඩනසඬ්ඛාතස්ස පරච්භෙදනස්ස ච පරිවජ්ජනභාවදීපනත්ථං දණ්ඩසත්ථානං
නික්ඛෙපවචනන්ති ආහ “පරුපසාතත්ථායා”තිආදි. ලජ්ජීති එත්ථ චුත්තලජ්ජාය
ඔත්තජ්ජමපි චුත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං. න හි පාපජ්ගුච්ඡනපාපුත්තාසරහිතං, පාපහයං
වා අලජ්ජනං අත්ථීති. ධම්මගරුතාය වා අරහන්තානං ධම්මස්ස ච අත්තා ධීනත්තා
අත්තාධිපතිභූතා ලජ්ජාව චුත්තා, න පන ලොකාධිපති ඔත්තජ්ජං. “දයං
මෙත්තචිත්තනං ආපන්නා”ති කස්මා චුත්තං, නනු දයා-සද්දො
“අදයාපන්නො”තිආදීසු කරුණාය පවත්තතීති? සච්චමෙතං, අයං පන දයා-සද්දො
අනුරක්ඛණත්ථං අත්තොනීතං කත්වා පවත්තමානො මෙත්තාය කරුණාය ච
පවත්තතීති ඉධ මෙත්තාය පවත්තමානො චුත්තො. මිජ්ජති සිනිස්හතීති මෙත්තා,
මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති මෙත්තං, මෙත්තං චිත්තං එතස්සාති මෙත්තචිත්තො, තස්ස
භාවො මෙත්තචිත්තතා, මෙත්තාඉච්චෙව අත්ථො.

සබ්බපාණභූතහිතානුකම්පීති එතෙන තස්සා චිරතියා පවත්තවසෙන
අපරියන්තනං දස්සෙති. පාණභූතෙති පාණජාතෙ. අනුකම්පකාති කරුණායනකා,
යස්මා පන මෙත්තා කරුණාය විසෙසපච්චයො හොති, තස්මා චුත්තං “තාය එව
දයාපන්නතායා”ති. එවං යෙහි ධම්මෙහි පාණාතිපාතා චිරති සම්පජ්ජති, තෙහි
ලජ්ජාමෙත්තාකරුණාධම්මෙහි සමඬ්ඛිතාවො දස්සිතො.

පරපරිග්ගහිතස්ස ආදානන්ති පරසන්තකස්ස ආදානං. ථෙතො වුච්චති වොරො,
තස්ස භාවො ථෙය්‍යං, කාමඤ්චෙත්ථ “ලජ්ජී දයාපන්නො”ති න චුත්තං,
අධිකාරවසෙන පන අත්ථොතො චුත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං. යථා හි ලජ්ජාදයො
පාණාතිපාතජ්ජහානස්ස විසෙසපච්චයා, එවං අදින්නාදානජ්ජහානස්සපිති, තස්මා
සාපි පාළි ආනෙත්වා චත්තබ්බා. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. අථ වා සුචිභූතෙනාති
එතෙන හිරොත්තජ්ජාදීහි සමන්තාගමො, අභිරිකාදීනඤ්ච පහානං චුත්තමෙවාති
“ලජ්ජී”තිආදි න චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

අසේවිකාවරියන්හි අසේවිකාවන් භීතානං, අසේවිකාවා ලාමකං වරියං,
 නිභීතවුන්හිං මෙටුනන්ති අත්ථො. ඉන්මං සේවිකං ආචාරන්ති මෙටුනවිරතිමාහ.
 ආරාචාරී මෙටුනාති එතෙන – “ඉධෙකච්චො න භෙව ඛො මාතුගාමෙන සද්ධිං
 ද්වයංද්වයසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අපිච ඛො මාතුගාමස්ස
 උච්ඡාදනපරිමද්දනන්භාපනසම්බාහනං සාදියති, සො තං අස්සාදෙති, තං නිකාමෙති,
 තෙන ච විත්තිං ආපජ්ජති” තිආදිනා (අ. නි. 7.50) වුත්තා
 සත්තවිධමෙටුනසංයොගාපි පටිච්චරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බං.

“සච්චතො ථෙතතො” තිආදිසු (ම. නි. 1.19) විය ථෙත-සද්දො ථීරපරියායො,
 ථීරභාවො ච සච්චවාදිකාය ධීතකථන්තා කථාවසෙන වෙදිතබ්බොති ආහ
 “ධීතකථාති අත්ථො” ති. න ධීතකථොති යථා හලිද්දිරාගාදයො
 අනවට්ඨිතසභාවතාය න ධීතා, එවං න ධීතා කථා යස්ස සො න ධීතකථොති
 හලිද්දිරාගාදයො යථා කථාය උපමා භොන්ති, එවං යොජෙතබ්බං. එස නයො
 “පාසාණලොඛා වියා” තිආදිසුපි. සද්ධා අයති පවත්තති එත්ථාති සද්ධායා, සද්ධායා
 එව සද්ධායිකා යථා වෙනයිකා. සද්ධාය වා අයිතබ්බා සද්ධායිකා, සද්ධෙය්‍යාති
 අත්ථො. වත්තබ්බතං ආපජ්ජති විසංවාදනතොති අධිප්පායො.

එකං භත්තං එකභත්තං, තං එතෙසමත්ථීති එකභත්තිකා, එකස්මිං දිවසෙ
 එකචාරමෙව භුඤ්ජනකා. තයිදං රත්තිභොජනෙනපි සියාති ආහ “රත්තුපරතා” ති.
 එවම්පි සායන්භොජනෙනපි සියුං එකභත්තිකාති තදාසඬිකාතිවත්තනත්ථං “චීරතා
 විකාලභොජනා” ති වුත්තං. අරුණුග්ගමනතො පට්ඨාය යාව මජ්ඣන්තිකා අයං
 බුද්ධානං අරියානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණො භොජනස්ස කාලො නාම, තදඤ්ඤො
 විකාලො. අට්ඨකථායං පන දුතියපදෙන රත්තිභොජනස්ස පටික්ඛිත්තන්තා
 අපරණ්හො “විකාලො” ති වුත්තො.

සඬ්ඛෙපතො “සබ්බපාපස්ස අකරණ” තිආදිනායජ්ජවත්තං (දී. නි. 2.90; ධ.
 ප. 183) භගවතො සාසනං සච්ඡන්දරාගජ්ජවත්තිතො නච්චාදීනං දස්සනං න
 අනුලොමෙතිති ආහ “සාසනස්ස අනනුලොමත්තා” ති. අත්තනා පයොජියමානං
 පරෙහි පයොජාජියමානඤ්ච නච්චං නච්චභාවසාමඤ්ඤතො පාළියං එකෙනෙව
 නච්චසද්දෙන ගහිතං, තථා ගීතවාදිතසද්දා වාති ආහ
 “නච්චනනච්චාපනාදිවසෙනා” ති. ආදි-සද්දෙන ගායනගායාපනවාදනවාදාපනාති
 සඬ්ගණ්හාති. දස්සනෙන වෙත්ථ සවනම්පි සඬ්ගහිතං විරුපෙකසෙසනායෙන.
 ආලොචනසභාවතාය වා පඤ්චන්තං විඤ්ඤාණානං සවනකිරියායපි
 දස්සනසඬ්ඛෙපසබ්භාවතො දස්සනාඉච්චෙව වුත්තං. අවිසුකභූතස්ස ගීතස්ස සවනං
 කදාචි වට්ටතිති ආහ “විසුකභූතං දස්සන” ති. තථා හි වුත්තං පරමත්ථජොතිකාය
 බුද්දකපායට්ඨකථාය “ධම්මපසංහිතං ගීතං වට්ටති, ගීතුපසංහිතො ධම්මො න
 වට්ටති” ති.

යං කිඤ්චිති ගන්ථිතං වා අගන්ථිතං වා යං කිඤ්චි පුප්ඵං. ගන්ධජාතන්ති
 ගන්ධජාතියං. තස්සාපි “යං කිඤ්චි” ති වචනතො ධූපිතස්සපි අධූපිතස්සපි යස්ස

කස්සවි විලෙපනාදි න වට්ටනීති දස්සෙති. උච්චාති උච්චසද්දෙන සමානත්ථං එකං සද්දන්තරං. සෙති එත්ථාති සයනං. උච්චාසයනං මහාසයනඤ්ච සමණසාරුප්පරහිතං අධිප්පෙතන්ති ආහ “පමාණාතික්කන්තං අකප්පියත්ථරණ”න්ති, ආසන්දාදිආසනඤ්චෙත්ථ සයනෙන සඬගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. යස්මා පන ආධාරෙ පටික්ඛිත්තෙ තදාධාරකිරියා පටික්ඛිත්තාව හොති, තස්මා “උච්චාසයනමහාසයනා” ඉව්චෙව චූත්තං. අත්ථනො පන තදුපහොගභූතනිසප්පාතිපප්පනෙහි විරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බා. අථ වා “උච්චාසයනාසනමහාසයනාසනා” ති, එතස්මිං අත්ථෙ එකසෙසනයෙන අයං නිද්දෙසො කතො යථා “නාමරූපපච්චයා සළායනන”න්ති. (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1) ආසනකිරියාපුබ්බකත්තා වා සයනකිරියාය සයනග්ගහණෙනෙව ආසනමිපි සඬගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

“කීවා”ති අයං නිපාතො. “කිත්තක”න්ති ඉමස්ස අත්ථං බොධෙතීති ආහ “කීවමහප්ඵලොති කිත්තකං මහප්ඵලො”ති. සෙසපදෙසුති “කීවමහානිසංසො”තිආදීසු. රත්ත-සද්දො රතනපරියායොති ආහ “පභුතරත්තරතනානන්ති පභුතෙන රත්තසඬබාතෙන රතනෙන සමන්තාගතාන”න්ති. පාළියං පන “පභුතසත්තරතනාන”න්තිපි පාඨො දිස්සති. හෙරිතලසදිසං කත්ථාති හෙරිතලං විය සමං කත්ථා. තතො එකං භාගං න අග්ගතීති යථාචූත්තං වක්කවත්තිරප්පං තතො සොළසභාගතො එකං භාගං න අග්ගති. තතො බහුතරං හොතීති වක්කවත්තිරප්පසිරිතො බහුතරං හොති.

වාතුමහාරාජිකානන්තිආදීසු වාතුමහාරාජිකා නාම සිනෙරූපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙකෙ හොන්ති, තෙසු බහු පබ්බතට්ඨාපි ආකාසට්ඨාපි, තෙසං පරම්පරා වක්කවාළපබ්බතං පත්තා, බ්බිඬාපදොසිකා, මනොපදොසිකා, සීතවලාහකා, උණ්භවලාහකා, වන්දිමා, දෙවපුත්තො, සූරියො, දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙ වාතුමහාරාජිකදෙවලොකට්ඨකා එව. තෙත්තිංස ජනා තත්ථ උප්පන්තාති තාවතිංසා. අපිච තාවතිංසාති තෙසං දෙවානං නාමමෙවාති චූත්තං. තෙපි අත්ථි පබ්බතට්ඨකා, අත්ථි ආකාසට්ඨකා, තෙසං පරම්පරා වක්කවාළපබ්බතං පත්තා, තථා යාමාදීනං. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා වක්කවාළපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථි. තත්ථ දිබ්බසුඛං යාතා පයාතා සම්පත්තාති යාමා. තුට්ඨා පහට්ඨාති තුසිතා. පකතිපටියත්තාරම්මණෙන අතිරෙකෙන රමිතුකාමකාලෙ යථාරූචිතෙ හොගෙ නිම්මිනිත්වා නිම්මිනිත්වා රමන්තීති නිම්මානරති. විත්තාවාරං ඤත්වා පරෙහි නිම්මිතෙසු හොගෙසු වසං වත්තෙන්තීති පරනිම්මිතවසවත්තී.

තත්ථ වාතුමහාරාජිකානං දෙවානං මනුස්සගණනාය නචුතිවස්සසතසහස්සාති ආයුප්පමාණං. තාවතිංසානං දෙවානං තිස්සො ව වස්සකොට්ඨො සට්ඨි ව වස්සසතසහස්සාති. යාමානං දෙවානං චූද්දස ව වස්සකොට්ඨො වත්තාරි ව වස්සසතසහස්සාති. තුසිතානං දෙවානං සත්තපඤ්ඤාස ව වස්සකොට්ඨො සට්ඨි ව වස්සසතසහස්සාති. නිම්මානරතීනං දෙවානං ද්වෙ ව වස්සකොට්ඨසතාති තිස්සො ව

වස්සකොටියො වත්තාරි ව වස්සසතසහස්සානි. පරනිමිතිවසවත්තීනං දෙවනං නව ව වස්සකොටිසතානි එකවිස කොටියො ව සට්ඨි ව වස්සසතසහස්සානි.

මුට්ඨිහත්ථපාදකෙති පාදතලතො යාව අට්ඨාසා හෙට්ඨිමන්තො, තාව මුට්ඨිරතනප්පමාණපාදකෙ. තඤ්ච ඛො මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස හත්ථෙත, යස්සිදානි වඩ්ඪකීහත්ථොති සමඤ්ඤා. සීලසමාදානතො පට්ඨාය අඤ්ඤං කිඤ්චි අකත්වා ධම්මස්සවනෙන වා කම්මට්ඨානමනසිකාරෙන වා විතීනාමෙතඛිබන්ති ආහ “තං පන උපවසන්තෙන...පෙ.... විචාරෙතඛිබ්”න්ති.

වාචං භින්දිත්වා උපොසථචිගානි සමාදාතඛිබානීති “ඉමඤ්ච රත්තිං ඉමඤ්ච දිවස”න්ති කාලපරිච්ඡේදං කත්වා “උපොසථචිගවසෙන අට්ඨ සික්ඛාපදානි සමාදියාමී”ති එකතො කත්වා පුන පච්චෙකං “පාණාතිපාතා වෙරමණිසික්ඛාපදං සමාදියාමී...පෙ.... උච්චාසයනමහාසයනා වෙරමණිසික්ඛාපදං සමාදියාමී”ති එවං වච්ඡෙදං කත්වා යථාපාළි සමාදාතඛිබානි. පාළිං අජානන්තෙන පන අත්තතො භාසාය පච්චෙකං වා “බුද්ධපඤ්ඤත්තං උපොසථං අධිට්ඨාමී”ති එකතො අධිට්ඨානවසෙන වා සමාදාතඛිබානි, අඤ්ඤං අලහන්තෙන අධිට්ඨාතඛිබානි. උපාසකසීලඤ්ඤි අත්තනා සමාදියන්තෙනපි සමාදින්නං පරසන්තිකෙ සමාදියන්තෙනපි, එකජ්ඣං සමාදින්නම්පි සමාදින්නමෙව හොති පච්චෙකං සමාදින්නම්පි. තං පන එකජ්ඣං සමාදියතො එකායෙව විරති එකා චෙතනා හොති. සා පන සඛිබ්විරතිචෙතනානං කිච්චකාරීති තෙනපි සඛිබ්සික්ඛාපදානි සමාදින්නානෙව. පච්චෙකං සමාදියතො පන නානාවිරතිචෙතනායො යථාසකං කිච්චවසෙන උප්පජ්ජන්ති, සඛිබ්සමාදානෙ පන වච්ඡෙදො කාතඛිබොයෙව. පරුපරොධපටිසංයුක්තා පරවිහිංසාසංයුක්තා.

නනු ව “මණි”න්ති චුත්තෙ වෙළුරියම්පි සඬගහිතමෙව, කිමත්ථං පන වෙළුරියන්ති ආහ “වෙළුරියන්ති...පෙ.... දස්සෙති”ති. “මණි”න්ති වත්ථාව “වෙළුරිය”න්ති ඉමිනා ජාතිමණිභාවං දස්සෙතීති යොජෙතඛිබං. එකවස්සිකවෙළුරිණ්ණන්ති ජාතියො එකවස්සානික්කන්තවෙළුරිණ්ණං. ලද්ධකන්ති සුන්දරං. වන්දප්පභා තාරගණාව සඛිබ්බෙති යථා වන්දප්පභාය කලං සඛිබ්බෙ තාරගණා නානුභවන්තීති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “වන්දප්පභානි සාමිඅත්ථෙ පච්චත්ත”න්ති.

උපොසථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. ආනන්දවග්ගො

1. ඡන්තසුත්තවණ්ණනා

72. තනියස්ස පයමෙ ඡන්තපරිබ්බාජකොති න නග්ගපරිබ්බාජකො.
බාහිරකසමයං ලුඤ්චිත්වා හරන්තොති බාහිරකානං සමයං නිසෙධෙත්වා
ආපන්නො.

පඤ්ඤාවක්ඛුස්ස විබන්ධනතො අන්ධං කරොතිති අන්ධකරණොති ආහ “යස්ස
රාගො උප්පජ්ජති” තිආදි. අවක්ඛකරණොති අසමත්ථසමාසොයං “අසුරියපස්සානි
මුබානි” තිආදීසු වියාති ආහ “පඤ්ඤාවක්ඛුං න කරොතිති අවක්ඛකරණො” ති.
පඤ්ඤානිරොධිකොති අනුප්පන්නාය ලොකියලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං
න දෙනි, ලොකියපඤ්ඤං පන අට්ඨසමාපත්තිපඤ්චාහිඤ්ඤාවසෙන උප්පන්නම්පි
සමුච්ඡින්නදිත්වා බිපතීති පඤ්ඤානිරොධිකොති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.
අනුප්පන්නානුප්පාදඋප්පන්නපරිහානිනිමිත්තතාය හි පඤ්ඤං නිරොධෙතිති
පඤ්ඤානිරොධිකො. විහනති විබාධතීති විසාතො, දුක්ඛන්ති ආහ “දුක්ඛසඬ්ඛාතස්ස
විසාතස්සා” ති. කිලෙසනිබ්බානන්ති ඉමිනා අසඬ්ඛතනිබ්බානමෙව වදන්ති.
අසඬ්ඛතඤ්ඤි නිබ්බානං නාම, තං පච්චක්ඛං කාතුං න දෙනීති
අනිබ්බානසංවත්තනිකො. ලොකුත්තරම්ප්පකො කථිතො පුබ්බභාගියස්සපි
අරියමග්ගස්ස කථිතත්තා.

ඡන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආජීවකසුත්තවණ්ණනා

73. දුතියෙ න අඤ්ඤාතුකාමොති න ආජානිතුකාමොයෙවාති අත්ථො. තෙනාහ
“පරිග්ගණ්හනත්ථං පන ආගතො” ති, පඤ්ඤාය පරිච්ඡින්නදිත්වා උපපරික්ඛිත්වා
ගණ්හනත්ථන්ති අත්ථො. කාරණාපදෙසොති කාරණානිද්දෙසො. සෙසමෙත්ථ
උත්තානමෙව.

ආජීවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මහානාමසක්කසුත්තවණ්ණනා

74. තතියෙ ගිලානස්ස භාවො ගෙලඤ්ඤන්ති ආහ “ගිලානභාවතො” ති.
දීපෙතීති දෙසනාක්කමෙනෙව පඤ්ඤාපෙති. පයමඤ්ඤි සෙබ්බිලසමාධිපඤ්ඤායො
වත්වා පච්ඡා අසෙබ්බිලාදීනි වදන්තො ඉමමත්ථං දීපෙති.

මහානාමසක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නිගණ්ඨසුත්තවණ්ණනා

75. චතුත්ථෙ හංසවට්ඨකච්ඡන්තෙනාති හංසවට්ඨකපරිච්ඡන්තෙන,
හංසමණ්ඩලාකාරෙනාති අත්ථො. නත්ථි එතස්ස පරිසෙසන්ති අපරිසෙසං. තෙනාහ
“අප්පමත්තකම්පි අසෙසෙත්වා” ති. අපරිසෙසධම්මජානනතො වා

අපරිසෙසසඬිබාතං ඤාණදස්සනං පටිජානාතීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සතතන්ති නිව්චං. සමීතන්ති තස්සෙව වෙවචනන්ති ආහ “සතතං සමීතන්ති සබ්බකාලං නිරන්තර”න්ති. අථ වා නිව්චට්ඨෙයන සතත-සද්දෙන අභිණ්භප්පවන්ති ජොතිතා සියාති “සමීත”න්ති චුත්තං. තෙන නිරන්තරප්පවන්ති. දස්සෙතීති ආහ “සබ්බකාලං නිරන්තර”න්ති.

විසුද්ධිසම්පාපනත්ථායාති රාගාදීහි මලෙහි අභිජ්ඣාචිසමලොභාදීහි ව උපක්කිලිට්ඨවිත්තානං සත්තානං විසුද්ධිසාපනත්ථාය. සමතික්කමනත්ථායාති සොකස්ස ව පරිදෙවස්ස ව පහානත්ථාය. අත්ථං ගමනත්ථායාති කායිකදුක්ඛස්ස ව වෙතසිකදොමනස්සස්ස වාති ඉමෙසං ද්විත්තං අත්ථංචගමනාය, නිරොධායාති අත්ථො. ඤායති නිව්ඡයෙන කමති නිබ්බාතං. තං වා ඤායති පටිවිජ්ඣති එතෙනාති ඤායො, අරියමග්ගොති ආහ “මග්ගස්ස අධිගමනත්ථායා”ති. අපච්චයනිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණත්ථායාති පච්චයරහිතත්තා අපච්චයස්ස අසඬිබ්බත්තස්ස තණ්හාවානවිරහිතත්තා නිබ්බානන්ති ලද්ධනාමස්ස අමතස්ස සච්ඡිකිරියාය, අත්තපච්චක්ඛනායාති චුත්තං හොති. චුඡිත්ථා චුඡිත්ථාති පත්ථා පත්ථා. සෙසමෙත්ථ සුචිඤ්ඤායාමෙව.

නිගණ්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නිවෙසකසුත්තවණ්ණනා

76. පඤ්චමෙ කිව්චකරණීයෙසු සහභාවට්ඨෙයන අමා හොන්තිති අමච්චා. “අයං අජ්ඣත්තිකො”ති එවං ජානන්ති, ඤායන්ති වාති ඤාතී. සස්සුසසුරපක්ඛිකාති සස්සුසසුරා ව තප්පක්ඛිකො ව සස්සුසසුරපක්ඛිකා. ලොහිතෙන සම්බද්ධාති සාලොහිතා. පිතුපක්ඛිකා වා ඤාතී, මාතුපක්ඛිකා සාලොහිතා. මාතුපිතුපක්ඛිකා වා ඤාතී, සස්සුසසුරපක්ඛිකා සාලොහිතා. අවෙච්ච රතනස්ස ගුණෙ යාථාවතො ඤත්ථා පසාදො අවෙච්චප්පසාදො. සො පන යස්මා මග්ගෙනාගතත්තා කෙනචි අකම්පනීයො ව අප්පධංසියො ව හොති, තස්මා එවං චුත්තං “අචලප්පසාදො”ති. භාවඤ්ඤාපත්තන්ති සභාවස්ස අඤ්ඤාපත්තං.

විසතියා කොට්ඨාසෙසුති කෙසාදිමත්ථලුඬිගපරියන්තෙසු. ද්වාදසසු කොට්ඨාසෙසුති පිත්තාදිමුත්තපරියන්තෙසු. චතුසු කොට්ඨාසෙසුති “යෙන ව සන්තප්පති, යෙන ව ජීරියති, යෙන ව පරිදය්හති, යෙන ව අසිතපිතබායිතසායිතං සම්මා පරිණාමං ගච්ඡතී”ති (ම. නි. 1.304) එවං චුත්තෙසු චතුසු කොට්ඨාසෙසු. ඡසු කොට්ඨාසෙසුති “උද්ධඬිගමා වාතා, අධොගමා වාතා, කුච්ඡිසයා වාතා, කොට්ඨාසයා වාතා, අඬිගමඬිගානුසාරිනො වාතා, අස්සාසො පස්සාසො”ති (ම. නි. 2.305) එවං චුත්තෙසු ඡසු කොට්ඨාසෙසු. විත්ථම්භනං සෙසභුතත්තයසන්ථම්භිතතාපාදනං, “උපකිළන”න්ති එකෙ. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

නිවෙසකසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. පයමහවසුත්තාදිවශ්ණනා

77-78. ඡට්ඨෙ අභිසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණන්ති කම්මසහජාතං විඤ්ඤාණං.
සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙඤායාමෙව. සත්තමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පයමහවසුත්තාදිවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සිලබ්බතසුත්තවශ්ණනා

79. අට්ඨමෙ දුක්ඛරුකාරිකානුයොගොති දුක්ඛරුකිරියාය අනුයොගො.
උපට්ඨානෙන සාරන්ති උපට්ඨානාකාරෙන සාරං. “ඉදං වර”න්තිආදිනා
උපට්ඨානාකාරං විභාවෙති. එත්ථාති එතස්මිං සත්ථාරා පුච්ඡිතෙ පඤ්ඤෙ.

සිලබ්බතසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ගන්ධජාතසුත්තවශ්ණනා

80. නවමෙ මූලෙ, මූලස්ස වා ගන්ධො මූලගන්ධොති ආහ “මූලවත්ථුකො
ගන්ධො”ති. මූලං වත්ථු එතස්සාති මූලවත්ථුකො. ඉදාති මූලං ගන්ධයොගතො
ගන්ධොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “ගන්ධසම්පන්නං වා මූලමෙව මූලගන්ධො”ති
ආහ. පච්ඡිමොයෙවෙත්ථ අත්ථවිකප්පො යුත්තතරොති දස්සෙතුං “තස්ස හි
ගන්ධො”තිආදිමාහ. වස්සිකපුප්ඵාදිනන්ති සුමනපුප්ඵාදිනං.

ගන්ධජාතසුත්තවශ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වූළනිකාසුත්තවශ්ණනා

81. දසමෙ අරුණවතිසුත්තන්තඅට්ඨප්පත්තියන්ති “භූතපුබ්බං, භික්ඛවෙ, රාජා
අහොසි අරුණවා නාම. රඤ්ඤො ඛො පන, භික්ඛවෙ, අරුණවතො අරුණවතී නාම
රාජධානී අහොසි. අරුණවතිං ඛො පන, භික්ඛවෙ, රාජධානිං සිඛි භගවා අරහං
සම්මාසම්බුද්ධො උපනිස්සාය විභාසි. සිඛිස්ස ඛො පන, භික්ඛවෙ, භගවතො
අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස අභිභූසම්භවං නාම සාවකයුගං අහොසි අග්ගං භද්දයුගං.
අථ ඛො, භික්ඛවෙ, සිඛි භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො අභිභූං භික්ඛුං
ආමන්තෙසී”තිආදිනා බ්‍රහ්මසංයුත්තෙ (සං. නි. 1.185) ආගතස්ස
අරුණවතිසුත්තන්තස්ස අට්ඨප්පත්තියං. අතිප්පගොති අතිවිය පගො, අතිවිය
පාතොති අත්ථො, න තාව කුලෙසු භත්තං නිට්ඨාතීති වුත්තං හොති.

උප්ඝායන්තීති අවඝායන්ති, හෙට්ඨා කත්වා වින්තෙන්නී, ලාමකතො
වින්තෙන්නී. අනෙකවිභිතං ඉද්ධිවිකුබ්බනං කත්වාති “පකතිවණ්ණං විජහිත්වා
නාගවණ්ණං වා දස්සෙති, සුපණ්ණවණ්ණං වා දස්සෙති”තිආදිනා (පටි. ම. 3.13)

නයෙන ආගතං අනෙකප්පකාරං ඉද්ධිවිකුබ්බනං කත්වා. සහස්සිලොකධාතුන්ති චක්කවාලසහස්සං. ගාථාද්වයං අභාසීති ටෙරො කිර “කථං දෙසිතා බො ධම්මදෙසනා සබ්බෙසං පියා මනාපා”ති වින්තෙන්වා “සබ්බෙපි පාසණ්ඩා සබ්බෙ දෙවමනුස්සා අත්තනො අත්තනො සමයෙ පුරිසකාරං චණ්ණයන්ති, වීරියස්ස අචණ්ණවාදී නාම නත්ථි, වීරියප්පටිසංයුත්තං කත්වා දෙසෙස්සාමි. එවමස්ස ධම්මදෙසනා සබ්බෙසං පියා භවිස්සති මනාපා”ති ඤාත්වා තීසු පිටකෙසු විචිනිත්වා “ආරම්භට්ඨ නික්කමට්ඨා”ති (සං. නි. 1.186) ඉදං ගාථාද්වයං අභාසි.

කිං ආලොකො අයන්ති කස්ස නු බො අයං ආලොකොති. විචිනන්තානන්ති වින්තෙන්තානං. සබ්බෙති ලොකධාතුයං සබ්බෙ දෙවා ච මනුස්සා ච. ඔසටාය පරිසායාති ධම්මස්සවනත්ථං සමොසටාය පරිමිතපරිච්ඡින්නාය පරිසාය. අත්ථොපි තෙසං පාකටො අභොසීති න කෙවලං තෙ සද්දමෙව අස්සොසුං, අථ බො අත්ථොපි තෙසං පකතිසවනුපවාරෙ විය පාකටො අභොසි. තෙන සහස්සං ලොකධාතුං විඤ්ඤාපෙතීති අධිප්පායො.

පරිහරන්තීති සිනෙරුං දක්ඛිණතො කත්වා පරිවත්තෙන්ති. විරොචමානාති අත්තනො පුත්තියා දිබ්බමානා, සොභමානා වා. තාව සහස්සධා ලොකොති යත්තකො චන්දිමසුරියෙහි ඔභාසියමානො ලොකධාතුසඬ්ඛාතො එකෙකො ලොකො, තත්තකෙන පමාණෙන සහස්සධා ලොකො, ඉමිනා චක්කවාලෙන සද්ධිං චක්කවාලසහස්සන්ති අත්ථො. කස්මා පනෙසා ආතීතාති එසා වූළුනිකා ලොකධාතු කස්මා භගවතා ආතීතා, දෙසිතාති අත්ථො. මජ්ඣිමිකාය ලොකධාතුයා පරිච්ඡෙදදස්සනත්ථන්ති ද්විසහස්සිලොකධාතුයා පරිමාණදස්සනත්ථං.

සහස්සිලොකධාතුයා සහස්සි ද්විසහස්සිලොකධාතු, සා චක්කවාලගණනාය දසසතසහස්සචක්කවාලපරිමාණා. තෙනාහ “සහස්සචක්කවාලානි සහස්සභාගෙන ගණෙන්වා”තිආදි. කම්පනදෙවතුපසඬ්ඛකමනාදිනා ජාතචක්කවාලෙන සහ යොගක්ඛෙමං ධානං ජාතික්ඛෙන්තං. තත්තකාය එව ජාතික්ඛෙන්තභාවො ධම්මතාවසෙනෙව වෙදිතබ්බො, “පරිග්ගහවසෙනා”ති කෙවි. සබ්බෙසම්පි බුද්ධානං එවං ජාතික්ඛෙන්තං තන්තිවාසිනංයෙව ච දෙවතානං ධම්මාභිසමයොති වදන්ති. පටිසන්ධිග්ගහණාදීනං සත්තන්තංයෙව ගහණං නිදස්සනමත්තං මහාභිනීභාරාදිකාලෙපි තස්ස පකම්පනස්ස ලබ්භනතො.

සහස්සං සහස්සධා කත්වා ගණිතං මජ්ඣිමිකන්තිආදිනා මජ්ඣිමිකාය ලොකධාතුයා සහස්සං තිසහස්සිලොකධාතු, සායෙව ච මහාසහස්සිලොකධාතූති දස්සෙති. සරසෙනෙව ආණාපවත්තනං ආණාක්ඛෙන්තං, යං එකජ්ඣං සංවට්ටති විවට්ටති ච. ආණා ඵරතීති තන්තිවාසිදෙවතානං සිරසා සම්පට්චින්නෙන වත්තති, තඤ්ච බො කෙවලං බුද්ධානුභාවෙනෙව, අධිප්පායවසෙන ච පන “යාවතා පන ආකඬ්ඛෙය්‍යා”ති (අ. නි. 3.81) වචනතො බුද්ධානං අවිසයො නාම නත්ථි, විසයක්ඛෙන්තස්ස පමාණපරිච්ඡෙදො නාම නත්ථි. විසමොති සුරියුග්ගමනාදීනං

විසමභාවතො විසමො. තෙනෙවාහ “එකස්මිං යානෙ සුරියො උග්ගතො හොති” තිආදි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

වුළුතිකාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආනන්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. සමණවග්ගො

1-5. සමණසුත්තාදිවණ්ණනා

82-86. චතුත්ථස්ස පඨමෙ සම්මා ආදානං ගහණං සමාදානන්ති ආහ “සමාදානං වුවචති ගහණ” න්ති. අධිකං විසිට්ඨං සිලන්ති අධිසිලං. ලොකියසිලස්ස අධිසිලභාවො පරියායෙනාති නිජපරියායමෙව තං දස්සෙතුං “අපිව සබ්බමපි ලොකියසිල” න්තිආදි චුත්තං. සික්ඛිතබ්බතොති ආසෙවිතබ්බතො. පඤ්චපි දසපි වා සිලාති සිලං නාම, පාතිමොක්ඛසංචරො අධිසිලං නාම අනවසෙසකායිකචෙතසිකසංචරභාවතො මග්ගසිලස්ස පදට්ඨානභාවතො ව. අට්ඨ සමාපත්තියො චිත්තං, විපස්සනාපාදකජ්ඣානං අධිචිත්තං මග්ගසමාධිස්ස අධිට්ඨානභාවතො. කම්මස්සකතඤ්ඤාණං පඤ්ඤා, විපස්සනා අධිපඤ්ඤා මග්ගපඤ්ඤාය අධිට්ඨානභාවතො. අපිව නිබ්බානං පත්ථයන්තෙන සමාදින්නං පඤ්චසිලං දසසිලමපි අධිසිලමෙව නිබ්බානාධිගමස්ස පච්චයභාවතො. නිබ්බානං පත්ථයන්තෙන සමාපන්නා අට්ඨ සමාපත්තියොපි අධිචිත්තමෙව.

“කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ව පාපකං;
අනුහොති ද්වයමෙතං, අනුබන්ධඤ්ඤි කාරණ” න්ති. —

එවං අතීතෙ අනාගතෙ ව චට්ටමුලකදුක්ඛසල්ලක්ඛණවසෙන සංවෙගචත්ථුතාය විමුක්තිආකඤ්ඤාය පච්චයභූතා කම්මස්සකතපඤ්ඤාපි අධිපඤ්ඤාති වදන්ති. දුතියතතියචතුත්ථපඤ්චමානි උත්තානත්ථානෙව.

සමණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පට්මසික්ඛාසුත්තවණ්ණනා

87. ඡට්ඨෙය් සමත්තකාරීති අනුනෙන පරිපූරෙන ආකාරෙන සමන්තාගතො. සික්ඛාපදානං බුද්දානුබුද්දකත්තං අපෙක්ඛාසිද්ධන්ති ආහ “තත්‍රාපි සඨ්ඝාදියෙසං බුද්දක” න්තිආදි. අභිගුත්තරමහානිකායවළඤ්ජනකආචරියාති අභිගුත්තරනිකායං පරිහරන්තා ආචරියා, අභිගුත්තරභාණකාති චුත්තං හොති. ලොකවජ්ජං නාපජ්ජති ලොකවජ්ජසික්ඛාපදානං විතික්කමසාධකස්ස කිලෙසගහනස්ස සබ්බසො පහිනන්තා. පණ්ණත්තිවජ්ජමෙව ආපජ්ජති පණ්ණත්තිවිතික්කමං වා අජානන්තොපි

ආපත්තිසම්භවතො. චිත්තෙන ආපජ්ජන්තො රූපියප්පටිග්ගහණං ආපජ්ජති
උපනික්ඛිත්තසාදියෙන ආපජ්ජති.

බ්‍රහ්මවරියස්ස ආදිභූතානි ආදිබ්‍රහ්මවරියානි, තානි එව ආදිබ්‍රහ්මවරියකානි යථා
“විනයො එව චෙනයිකො” ති ආහ “මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්සා” ති ආදි. චත්තාරි
මහාසීලසික්ඛාපදානීති චත්තාරි පාරාජිකානි සන්ධාය වදති. පටිපක්ඛධම්මානං
අනවසෙසතො සවනතො පග්ගරණතො සොතො, අරියමග්ගොති ආහ
“සොතසඬ්ඛාතෙන මග්ගෙනා” ති. විනිපාතෙති විරූපං සදුක්ඛං සඋපායාසං
නිපාතෙති විනිපාතො, අපායදුක්ඛෙ බිපනකො. ධම්මොති සභාවො. නාස්ස
විනිපාතො ධම්මොති අවිනිපාතධම්මො, න අත්තානං අපායෙසු
විනිපාතනසභාවොති චුත්තං හොති. කස්මා? යෙ ධම්මා අපායගමනීයා, තෙසං
පහිනත්තා. තෙනාහ “අවිනිපාතධම්මොති වතුසු අපායෙසු අපතනසභාවො” ති.
තත්ථ අපතනසභාවොති අනුප්පජ්ජනසභාවො. සොතාපත්තිමග්ගනියාමෙන
නියතොති උපරිමග්ගාධිගමස්ස අවස්සංභාවිභාවතො නියතො. තෙනෙවාහ
“සම්බොධිපරායණො” ති. හෙට්ඨිමන්තතො සත්තමභවතො උපරි
අනුප්පජ්ජනධම්මතාය වා නියතො. සම්බුද්ධකීති සම්බොධි, අරියමග්ගො. සො පන
පඨමමග්ගස්ස අධිගතත්තා අවසිට්ඨො ව අධිගන්තබ්බභාවෙන ඉච්ඡිතබ්බොති
උපරිමග්ගත්තයසඬ්ඛාතා සම්බොධි පරං අයනං පරා ගති අස්සාති
සම්බොධිපරායණො. තෙනාහ “උපරිමග්ගත්තයසම්බොධිපරායණො” ති.

තනුභාවානි පරියුට්ඨානමන්දතාය ව කදාචි කරහවි උප්පත්තියා ව තනුභාවෙන.
තනුත්තඤ්ඨි ද්විඨි කාරණෙහි චෙදිතබ්බං අධිච්චුප්පත්තියා ව පරියුට්ඨානමන්දතාය
ව. සකදාගාමිස්ස හි වට්ටානුසාරිමහාජනස්ස විය කිලෙසා අභිණ්භං න උප්පජ්ජන්ති,
කදාචි කරහවි උප්පජ්ජන්ති විරළාකාරා හුත්වා විරළවාපිතෙ ඛෙත්තෙ අඬ්ඤා විය.
උප්පජ්ජමානාපි ව වට්ටානුසාරිමහාජනස්සෙව මද්දන්තා ඵරන්තා ඡාදෙන්තා
අන්ධකාරං කරොන්තා න උප්පජ්ජන්ති, මන්දමන්දා උප්පජ්ජන්ති තනුකාකාරා
හුත්වා අබ්භපට්ඨව මක්ඛිකාපත්තම්ච ව. තත්ථ කෙචි ථෙරා භණන්ති
“සකදාගාමිස්ස කිලෙසා කිඤ්චාපි විරෙන උප්පජ්ජන්ති, බහලාව උප්පජ්ජන්ති. තථා
හිස්ස පුත්තා ව ධිතරො ව දිස්සන්ති” ති. එතං පන අප්පමාණං. පුත්තධිතරො හි
අඬ්ගපච්චඩ්ගපරාමසනමත්තෙනපි හොන්තිති. ද්විඨියෙව කාරණෙහිස්ස කිලෙසානං
තනුත්තං චෙදිතබ්බං අධිච්චුප්පත්තියා ව පරියුට්ඨානමන්දතාය වාති.

හෙට්ඨාභාගියානන්ති එත්ථ හෙට්ඨාති මහග්ගතභූමිතො හෙට්ඨා, කාමභූමියන්ති
අත්ථො. තෙසං පච්චයභාවෙන හෙට්ඨාභාගස්ස හිතාති හෙට්ඨාභාගියා, තෙසං
හෙට්ඨාභාගියානං, හෙට්ඨාභාගස්ස කාමභවස්ස පච්චයභාවෙන ගහිතානන්ති
අත්ථො. සංයොජෙන්ති ඛන්ධන්ති ඛන්ධගතිභවාදිහි ඛන්ධගතිභවාදියො, කම්මං වා
එලෙනාති සංයොජනානීති ආහ “සංයොජනානන්ති ඛන්ධනාන” ති.
අසමුච්ඡින්නරාගාදිකස්ස හි එතරහි ඛන්ධාදීනං ආයතිං ඛන්ධාදිහි සම්බන්ධො,
සමුච්ඡින්නරාගාදිකස්ස පන තං නත්ථි, කතානම්පි කම්මානං.

අසමත්ථභාවාපත්තිතො රාගාදීනං අන්වයතො ඛාතිරෙකතො ච සංයොජනට්ඨො සිද්ධො. පරික්ඛයෙනාති සමුච්ඡේදෙන.

ඔපපාතිකොති උපපාතිකයොතිකො උපපතනෙ සාධුකාරී.
සෙසයොනිපටික්ඛෙපවචනමෙතං. තෙන ගඛිභවාසදුක්ඛාභාවමාහ. තත්ථ පරිනිබ්බාසීති ඉමිනා සෙසදුක්ඛාභාවං. තත්ථ පරිනිබ්බාසිතා චස්ස කාමලොකෙ ඛන්ධබ්ජස්ස අප්පනාගමනවසෙනෙවාති දස්සෙතුං “අනාවත්තිධම්මො”ති චුත්තං. උපරියෙවාති බ්‍රහ්මලොකෙයෙව. අනාවත්තිධම්මොති තතො බ්‍රහ්මලොකා පුනප්පුනං පටිසන්ධිවසෙන න ආවත්තනධම්මො. තෙනාහ “යොනිගතිවසෙන අනාගමනධම්මො”ති.

පදෙසං පදෙසකාරී ආරාධෙතීති සීලක්ඛන්ධාදීනං පාරිපුරියා එකදෙසභූතං හෙට්ඨිමමග්ගත්තයං පදෙසො, තං කරොන්තො පදෙසං එකදෙසභූතං හෙට්ඨිමං එලත්තයමෙව ආරාධෙතී, නිජ්ඵාදෙතීති අත්ථො. තෙනාහ “පදෙසකාරී පුග්ගලො නාම සොතාපන්නො”තිආදි. පරිපුරං පරිපුරකාරීති සීලක්ඛන්ධාදීහි සද්ධිත්තියාදීහි ච පරිතො පුරණෙන පරිපුරසඬ්ඛාතං අරහත්තමග්ගං කරොන්තො නිබ්බත්තෙන්තො පරිපුරං අරහත්තඵලං ආරාධෙතී, නිජ්ඵාදෙතීති අත්ථො. තෙනාහ “පරිපුරකාරී නාම අරහා”තිආදි.

පඨමසික්ඛාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. දුතියසික්ඛාසුත්තාදිවණ්ණනා

88-91. සත්තමෙ කුලා කුලං ගමනකොති කුලතො කුලං ගච්ඡන්තො. ද්වෙ වා තයො වා භවෙති දෙවමනුස්සවසෙන ද්වෙ වා තයො වා භවෙ. මිස්සකභවවසෙන හෙතං චුත්තං. දෙසනාමත්තමෙව චෙතං “ද්වෙ වා තීණි වා”ති. යාව ඡට්ඨභවා සංසරන්තොපි කොලංකොලොව හොති. තෙනෙවාහ “අයඤ්චි ද්වෙ වා භවෙ...පෙ.... එවමෙත්ථ විකප්පො දට්ඨබ්බො”ති. උළාරකුලවචනො වා එත්ථ කුලසද්දො, කුලතො කුලං ගච්ඡතීති කොලංකොලො.
සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියතො පට්ඨාය හි නිවකුලෙ උප්පත්ති නාම තත්ථී, මහාභොගකුලෙසු එව නිබ්බත්තතීති අත්ථො. කෙවලො හි කුලසද්දො මහාකුලමෙව වදති “කුලපුත්තො”තිආදීසු විය. එකබ්බිතී එත්ථ ඛන්ධබ්ජං නාම කථිතං, ඛන්ධබ්ජන්ති ච පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං චුච්චති. යස්ස හි සොතාපන්නස්ස එකං ඛන්ධබ්ජං අත්ථී, එකං භවග්ගභණං, සො එකබ්බිතී නාම. තෙනාහ “එකස්සෙව භවස්ස බ්ජං එකස්ස අත්ථීති එකබ්බිතී”ති. “මානුසකං භව”න්ති ඉදං පනෙත්ථ දෙසනාමත්තමෙව, “දෙවභවං නිබ්බත්තෙතී”තිපි පන වත්තුං වට්ටතියෙව.

උද්ධංවාහිභාවෙන උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං වට්ටසොතං වාති උද්ධංසොතො, උද්ධං වා ගන්ත්වා පටිලහිතබ්බතො උද්ධමස්ස මග්ගසොතන්ති උද්ධංසොතො. පටිසන්ධිවසෙන අකනිට්ඨභවං ගච්ඡතීති අකනිට්ඨගාමී. යත්ථ කත්ථවීති අවිභාදීසු

යත්ථ කත්ථවි. සප්පයොගෙනාති විපස්සනාඤාණාභිසම්බාරසම්බාතෙන පයොගෙන සහ, මහතා විපස්සනාපයොගෙනාති අත්ථො. උපහව්වාති එතස්ස උපගන්ත්වාති අත්ථො. තෙන වෙමජ්ඣාතික්කමො කාලකිරියාපගමනඤ්ච සම්ගහිතං හොති, තස්මා ආයුචෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා පරිනිබ්බායන්තො උපහව්වපරිනිබ්බායී නාම හොතීති ආහ “යො පන කප්පසහස්සායුකෙසු අවිහෙසු”තිආදි. සො තිව්ධො හොතීති ඤාණස්ස තික්කමජ්ඣමුද්දහාවෙන තිව්ධො හොති. තෙනාහ “කප්පසහස්සායුකෙසු”තිආදි.

සද්ධාධුරෙන අභිනිවිසිත්වාති “සවෙ සද්ධාය සක්කා නිබ්බත්තෙතුං, නිබ්බත්තෙස්සාමි ලොකුත්තරමග්ග”න්ති එවං සද්ධාධුරවසෙන අභිනිවිසිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා. පඤ්ඤාධුරෙන අභිනිවිට්ඨොති “සවෙ පඤ්ඤාය සක්කා, නිබ්බත්තෙස්සාමි ලොකුත්තරමග්ග”න්ති එවං පඤ්ඤාධුරං කත්වා අභිනිවිට්ඨො. යථාචුත්තමෙව අට්ඨවිධත්තං කොලංකොලසත්තක්ඛත්තුපරමෙසු අතිදිසන්තො “තථා කොලංකොලා සත්තක්ඛත්තුපරමා වා”ති ආහ. චුත්තනයෙනෙව අට්ඨ කොලංකොලා, අට්ඨ සත්තක්ඛත්තුපරමාති චුත්තං හොති.

තත්ථ සත්තක්ඛත්තුං පරමා හවුපපත්ති අත්තභාවග්ගහණං අස්ස, තතො පරං අට්ඨමං හවං නාදියතීති සත්තක්ඛත්තුපරමො. හගවතා ගහිතනාමවසෙනෙව චෙතාති අරියාය ජාතියා ජාතානං තෙසං නාමාති ජාතාති කුමාරානං මාතාපිතුහි ගහිතනාමාති විය. එත්තකඤ්ඤි යානං ගතො එකඛිජී නාම හොති, එත්තකං කොලංකොලො, එත්තකං සත්තක්ඛත්තුපරමොති හගවතා එතෙසං නාමං ගහිතං. නියමතො පන අයං එකඛිජී, අයං කොලංකොලො, අයං සත්තක්ඛත්තුපරමොති නත්ථී. කො පන තෙසං එතං පහෙදං නියමෙතීති? කෙචි තාව ථෙරා “පුබ්බහෙතු නියමෙතී”ති වදන්ති, කෙචි පට්ඨමග්ගො, කෙචි උපරි තයො මග්ගා, කෙචි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනාති.

තත්ථ “පුබ්බහෙතු නියමෙතී”ති වාදෙ පට්ඨමග්ගස්ස උපනිස්සයො කතො නාම හොති, “උපරි තයො මග්ගා නිරුපනිස්සයා උප්පන්නා”ති වචනං ආපජ්ජති. “පට්ඨමග්ගො නියමෙතී”ති වාදෙ උපරි තිණ්ණං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති. “උපරි තයො මග්ගා නියමෙතී”ති වාදෙ පට්ඨමග්ගෙ අනුප්පන්නෙයෙව උපරි තයො මග්ගා උප්පන්නාති ආපජ්ජති. “තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා නියමෙතී”ති වාදො පන යුජ්ජති. සවෙ හි උපරි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා බලවතී හොති, එකඛිජී නාම හොති, තතො මන්දතරාය කොලංකොලො, තතො මන්දතරාය සත්තක්ඛත්තුපරමොති.

එකච්චො හි සොතාපන්නො වට්ඨජ්ඣාසයො හොති වට්ඨාභිරතො, පුනස්පුනං වට්ඨස්මිංයෙව වරති සන්දිස්සති. අනාථපිණ්ඩිකො සෙට්ඨී, විසාබා උපාසිකා, චූළරථමහාරථා දෙවපුත්තා, අනෙකවණ්ණො දෙවපුත්තො, සක්කො දෙවරාජා, නාගදත්තො දෙවපුත්තොති ඉමෙ හි එත්තකා ජනා වට්ඨජ්ඣාසයා වට්ඨාභිරතා ආදිතො පට්ඨාය ඡ දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨෙ යත්වා

පරිනිබ්බායිස්සන්ති, ඉමෙ ඉධ න ගහිතා. න කෙවලඤ්චිමෙව, යොපි මනුස්සෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, යොපි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො දෙවෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං අපරාපරං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. ඉමෙපි ඉධ න ගහිතා, කාලෙන දෙවෙ, කාලෙන මනුස්සෙ සංසරිත්වා පන අරහත්තං පාපුණන්තොව ඉධ ගහිතො, තස්මා ‘සත්තක්ඛත්තුපරමො’ති ඉදං ඉධට්ඨකවොකිණ්ණහවුපපත්තිකසුක්ඛවිපස්සකස්ස නාමං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

“සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා”ති (පු. ප. 34) වචනතො පඤ්චසු සකදාගාමීසු චත්තාරො වජ්ජෙත්වා එකොව ගහිතො. එකච්චො හි ඉධ සකදාගාමීඵලං පත්වා ඉධෙව පරිනිබ්බායති, එකච්චො ඉධ පත්වා දෙවලොකෙ පරිනිබ්බායති, එකච්චො දෙවලොකෙ පත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායති, එකච්චො දෙවලොකෙ පත්වා ඉධුපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායති. ඉමෙ චත්තාරොපි ඉධ න ගහිතා. යො පන ඉධ පත්වා දෙවලොකෙ යාවතායුකං වසිත්වා පුන ඉධුපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායිස්සති, අයං එකොව ඉධ ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

ඉදානි තස්ස පහෙදං දස්සෙන්නො “තිසු පන විමොක්ඛෙසු”තිආදිමාහ. ඉමස්ස පන සකදාගාමීනො එකබ්ජිනා සද්ධිං කිං නානාකරණන්ති? එකබ්ජිස්ස එකාව පටිසන්ධි, සකදාගාමීස්ස ද්වෙ පටිසන්ධියො, ඉදං තෙසං නානාකරණං. සුඤ්ඤතවිමොක්ඛෙන විමුත්තබ්ණාසවො පටිපදාවසෙන චතුබ්බිධො භොති, තථා අනිමිත්තඅප්පණ්හිතවිමොක්ඛෙහිති එවං ද්වාදස අරහන්තා භොන්තිති ආහ “යථා පන සකදාගාමීනො, තථෙව අරහන්තො ද්වාදස වෙදිතබ්බා”ති. අට්ඨමනවමදසමානි උත්තානත්ථානෙව.

දුතියසික්ඛාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සඬකවාසුත්තවණ්ණනා

92. එකාදසමෙ විහාරපට්ඨද්ධනවකම්මාදිහාරං හරති පවත්තෙතීති භාරහාරො. තෙනෙවාහ “නවෙ ආවාසෙ සමුට්ඨාපෙති, පුරාණෙ පටිජග්ගති”ති. සික්ඛිතබ්බතො සික්ඛා, පජ්ජිතබ්බතො, පජ්ජන්ති එතෙහිති වා පදානි, සික්ඛායෙව පදානි සික්ඛාපදානීති ආහ “සික්ඛාසඬබාතෙහි පදෙහි”ති. දස්සෙතීති පච්චක්ඛතො දස්සෙති, හත්ථාමලකං විය පාකට්ඨෙ විභූතෙ කත්වා විභාවෙති. ගණ්භාපෙතීති තෙ ධම්මෙ මනසා අනුපක්ඛිතෙ දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිද්ධෙ කාරෙන්නො උග්ගණ්භාපෙති. සමුස්සාගෙතීති සමාධිමිති උස්සාහං ජනෙති. පටිලද්ධගුණෙහිති තාය දෙසනාය තන්තිස්සයපච්චත්තපුරිසකාරෙන ව තෙසං පටිවිද්ධගුණෙහි. වොදාපෙතීති තෙසං විත්තසන්තානං අස්සද්ධියාදිකිලෙසමලාපගමනෙන පහස්සරං කරොති. සණ්භං සණ්භං කථෙතීති අතිවිය සුබ්බමං කත්වා කථෙති.

අච්චයනං සාධුමරියාදං මද්දිත්වා චිතික්කමනං අච්චයොති ආහ “අපරාධො”ති. අච්චෙති අතික්කමති එතෙනානි වා අච්චයො, චිතික්කමස්ස පවත්තනකො

අකුසලධම්මො. සො එව අපරජ්ඣානි එතෙනානි අපරාධො. සො හි අපරජ්ඣානිතං පුරිසං අධිභවිත්වා පවත්තති. තෙනාහ “අතික්කම්ම අධිභවිත්වා පවත්තො”ති. පටිග්ගණ්භාතුති අධිවාසනවසෙන සම්පට්ඨිතත්වං අත්ථොති ආහ “බමතු”ති. සදෙවකෙන ලොකෙන නිස්සරණන්ති අරණියතො අරියො, තථාගතොති ආහ “අරියස්ස විනයෙති බුද්ධස්ස භගවතො සාසනෙ”ති. පුග්ගලාධිට්ඨානං කරොන්තොති කාමං “චුද්ධි භෙසා”ති ධම්මාධිට්ඨානවසෙන වාකාං ආරද්ධං, තථාපි දෙසනං පන පුග්ගලාධිට්ඨානං කරොන්තො “සංවරං ආපජ්ජති”ති ආහානි යොජනා.

සඬකවාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සමණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. ලොණකපල්ලවග්ගො

1. අව්වාසිකසුත්තවණ්ණනා

93. පඤ්චමස්ස පඨමෙ අතිපාතිකානීති සීසං පවත්තෙතබ්බානි. කරණියානීති එත්ථ අවස්සකෙ අනියසද්දො දට්ඨබ්බොති ආහ “අවස්සකිව්වානී”ති. නික්ඛන්තසෙතඬකුරානීති බීජතො නික්ඛන්තසෙතඬකුරානි. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

අව්වාසිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පච්චෙකසුත්තවණ්ණනා

94. දුතියෙ සාණෙහි වාකෙහි නිබ්බන්තිතානි සාණානි. මිස්සසාණානි මසාණානි න භට්ඨානි. ඵරකානිණාදීනීති ආදි-සද්දෙන අක්කමකච්ඡිකදලිවාකාදීනං සඬගහො. ඵරකාදීහි කතානි හි ඡවානි ලාමකානි දුස්සානීති “ඡවදුස්සානී”ති වත්තබ්බතං ලහන්ති. කුණ්ඩකන්ති තනුතරං තණ්ඩුලප්පකරණං. පඤ්ච දුස්සීලානීති පාණානිපාතාදීනි පඤ්ච. වත්තාරො ආසවානි කාමාසවාදයො වත්තාරො ආසවා. සීලග්ගප්පත්තොති සීලෙන, සීලස්ස වා අග්ගප්පත්තො.

පච්චෙකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සරදසුත්තවණ්ණනා

95. තතියෙ විද්ධෙති දුරිභූතෙ. දුරභාවො ව ආකාසස්ස වලාහකවිගමෙන භොතීති ආහ “වලාහකවිගමෙන දුරිභූතෙ”ති. තෙනෙව හි “විද්ධෙ විගතවලාහකෙ”ති චුත්තං. නහං අබ්භුස්සක්කමානොති ආකාසං අභිලඬ්ඝන්තො. ඉමිතා තරුණසුරියභාවො දස්සිතො. නාතිදුරොදිතෙ හි ආදිව්වෙ

තරුණසූරියසමඤ්ඤා. දුට්ඨමෙවස්ස සංයොජනං නත්ථිති
 ඔරම්භාගියඋද්ධම්භාගියවසෙන දුට්ඨමිපි සංයොජනං අස්ස පට්ඨමස්සානලාභිනො
 අරියසාවකස්ස නත්ථි. කස්මා පනස්ස උද්ධම්භාගියසංයොජනමිපි නත්ථිති චුත්තං.
 ඔරම්භාගියසංයොජනානමෙව හෙත්ථ පහානං චුත්තන්ති ආහ “ඉතරම්පි”තිආදි,
 ඉතරං උද්ධම්භාගියසංයොජනං පුන ඉමං ලොකං පටිසන්ධිවසෙන ආනෙනා
 අසමත්ථතාය නත්ථිති චුත්තන්ති අත්ථො. ක්කානලාභිනො හි සබ්බෙපි අරියා
 බ්‍රහ්මලොකුපපන්නා හෙට්ඨා න උප්පජ්ජන්ති, උද්ධං උද්ධං උප්පජ්ජන්තාපි
 වෙහස්ඵලං අකනිට්ඨං භවග්ගඤ්ච පත්වා න පුනඤ්ඤත්ථ ජායන්ති, තත්ථ තත්ථෙව
 අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායන්ති. තෙනෙවාහ “ඉමස්මිං සුත්තෙ ක්කානානාගාමී
 නාම කථිතො”ති. ක්කානවසෙන හි හෙට්ඨා න ආගච්ඡන්ති ක්කානානාගාමී.

සරදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පරිසාසුත්තවණ්ණනා

96. චතුත්ථෙ පච්චයබ්බුල්ලිකාති වීචරාදිබ්බුල්ලාය පටිපන්නා.

අවිතතණ්හතාය හි තං තං පරික්ඛාරජාතං බ්‍රහ්ම ලන්ති ආදියන්තිති බ්‍රහ්මා, තෙ ඵච
 බ්බුල්ලිකා යථා “වෙනයිකො”ති (ම. නි. 1.246; අ. නි. 8.11; පාරා. 8). තෙ
 පච්චයබ්බුල්ලාය යුත්තජ්ජයුත්තා හොත්තිති වීචරාදිබ්බුල්ලාය පටිපන්නා නාම
 හොත්ති. සික්ඛාය අගාරවභාවතො සිටීලං අගාල්භං ගණ්හන්තිති සාඨලිකා.
 සිටීලන්ති ච භාවනපුංසකනිද්දෙසො. සිටීලසද්දෙන සමානත්ථස්ස සඨලසද්දස්ස
 වසෙන සාඨලිකාති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. අවගමනට්ඨෙතාති අධොගමනට්ඨෙත,
 ඔරම්භාගියභාවෙනාති අත්ථො. නික්ඛිත්තධුරාති ඔරොපිතධුරා උප්ප්ඤ්ඤාසාහා.
 උපධිවිවෙකො නිබ්බානං. දුට්ඨමිපි වීරියන්ති කායිකං වෙතසිකඤ්ච වීරියං.

භණ්ඩනං ජාතං ඵතෙසන්ති භණ්ඩනජාතා. විසෙසනස්ස පරනිපාතවසෙන
 වෙතං චුත්තං. අට්ඨකථායං පන විසෙසනස්ස පුබ්බනිපාතවසෙනෙව අත්ථං
 දස්සෙන්නො “ජාතභණ්ඩනා”ති ආහ. කලහො ජාතො ඵතෙසන්ති කලහජාතාති
 ඵත්ථාපි ඵසෙව නයො. කලහස්ස පුබ්බභාගොති කලහස්ස හෙතුභූතා පටිභාගා
 තංසදිසි ච අනිට්ඨකිරියා. හත්ථපරාමාසාදිවසෙනාති කුප්ඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස
 හත්ථෙ ගහෙත්වා පලපනඅවිජ්න්දනාදිවසෙන. “අයං ධම්මො, නායං
 ධම්මො”තිආදිනා විරුද්ධවාදභූතං විවාදං ආපන්නාති විවාදපන්නා. තෙනාහ
 “විරුද්ධවාදං ආපන්නා”ති. මුඛසන්නිස්සිතතාය වාචා ඉධ “මුඛ”න්ති අධිජ්ජෙතාති
 ආහ “ඵරුසා වාචා මුඛසත්තියො”ති.

සතිපි උභයෙසං කලාපානං පරමත්ථතො හෙදෙ පචුරජනෙහි පන
 දුට්ඤ්ඤායානානත්තං බීරොදකසම්මොදිතං අච්චන්තමෙතං සංසට්ඨං විය හුත්වා
 තිට්ඨන්ති ආහ “බීරොදකං විය භූතා”ති. යථා බීරඤ්ච උදකඤ්ච අඤ්ඤාමඤ්ඤං
 සංසන්දති, විසුං න හොති, ඵකත්තං විය උපෙනි, ඵචං සාමග්ගිවසෙන
 ඵකත්තුපගතචිත්තුප්පාදාති අත්ථො. මෙත්තචිත්තං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා ඔලොකනං.

වක්බුනි විය වක්බුනි නාමානි ආහ “උපසන්තෙහි මෙන්තවක්බුනි”ති.
 පියභාවදීපකානි හි වක්බුනි පියවක්බුනි. පමුදිතස්ස පිති ජායනීති
 පමොදපච්චයබලවපිතිමාහ. පඤ්චවණ්ණා පිති උප්පජ්ජනීති බුද්දිකාදිභෙදෙන
 පඤ්චප්පකාරා පිති උප්පජ්ජනී. පිතිමනස්සානි තාය පිතියා පිණිතමනස්ස,
 පස්සද්ධිආවහෙහි උළාරෙහි පිතිවෙගෙහි තිත්තචිත්තස්සානි අත්ථො. විගතදරථොති
 කිලෙසපරිලාභානං දුරිභාවෙන වූපසන්තදරථො.

කෙන උදකෙන දාරිතො පබ්බතජ්ජදෙසොති කත්වා ආහ “කන්දරො
 නාමා”තිආදි. උදකස්ස යථානිත්තං පචත්තියා නදිනිබ්බත්තනභාවෙන
 “නදිකුඤ්ජො”තිපි වුවවති. සාවට්ඨා නදියො පදරා. අට්ඨ මාසෙති
 හෙමන්තගිම්හඋතුටසෙන අට්ඨ මාසෙ. බුද්දකා උදකවාහිනියො සාබා වියාති සාබා.
 බුද්දකසොබ්භා කුසුබ්භා ඔකාරස්ස උකාරං කත්වා. යත්ථ උපරි උන්නතජ්ජදෙසතො
 උදකං ආගන්ත්වා තිට්ඨති වෙව සන්දති ව, තෙ කුසුබ්භා බුද්දකආවාටා.
 බුද්දකනදියොති පබ්බතපාදාදිතො නික්ඛන්තා බුද්දකා නදියො.

පරිසාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-7. පට්ඨමආජානීයසුත්තාදිවණ්ණනා

97-99. පඤ්චමෙ අනුවඡ්චිකොති රඤ්ඤො පරිභුඤ්ජනයොග්ගො.
 හත්ථපාදාදිඅඛිගසමතායාති හත්ථපාදාදිඅවයවසමතාය, රඤ්ඤො වා සෙනාය
 අඛිගහුත්තා රඤ්ඤො අඛිගන්ති වුවවති. ආනෙත්වා හුනිතබ්බන්ති ආහුනං,
 ආහුනීති අත්ථතො එකන්ති ආහ “ආහුනිසඛිබාතං පිණ්ඩපාත”න්ති. දුරතොපි
 ආනෙත්වා සීලවන්තෙසු දාතබ්බස්සෙතං අධිවචනං. පිණ්ඩපාතන්ති ව
 නිදස්සනමත්තං. ආනෙත්වා හුනිතබ්බානඤ්ඤි වීචරාදීනං චතුත්තං පච්චයානමෙතං
 අධිවචනං ආහුනන්ති. තං අරහතීති ආහුනෙය්‍යා. පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති තස්ස
 මහජ්ඣලභාවකරණතො පටිග්ගණ්හිතුං අනුවඡ්චිකො.

පාහුනකහත්තස්සාති දිසවිදිසතො ආගතානං පියමනාපානං ඤාතිමිත්තානං
 අත්ථාය සක්කාරෙ පටියත්තස්ස ආගන්තුකහත්තස්ස. තඤ්ඤි යථෙත්වා තෙ
 තථාරූපෙ පාහුනකෙ සඛිසස්සෙව දාතුං යුත්තං, සඛිසොව තං පටිග්ගහෙතුං
 යුත්තො. සඛිසසදිසො හි පාහුනකො නත්ථී. තථා හෙස එකස්මිං බුද්ධන්තරෙ
 විනිවත්තෙ දිස්සති, කදාචි අසඛිබොයොයෙපි කජ්ජෙ විනිවත්තෙ. අබ්බොකිණ්ණඤ්ච
 පියමනාපතාදිකරෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො. එවං පාහුනමස්ස දාතුං යුත්තං,
 පාහුනඤ්ච පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති පාහුනෙය්‍යා. අයඤ්ඤෙත්ථ අධිජ්ජායො
 “ඤාතිමිත්තා විජ්ජවුට්ඨා න විරස්සෙව සමාගච්ඡන්ති, අනවට්ඨිතා ව තෙසු
 පියමනාපතා, න එවමරියසඛිසො, තස්මා සඛිසොව පාහුනෙය්‍යා”ති.

දක්බන්ති එතාය සත්තා යථාධිප්පෙතාහි සම්පත්තිහි වඩ්ඪන්තිති දක්ඛිණා,
පරලොකං සද්දහිත්වා දානං. තං දක්ඛිණං අරහති, දක්ඛිණාය වා හිතො යස්මා
මහජ්ඣලකරණතාය විසොධෙතිති දක්ඛිණෙය්‍යා.

පුඤ්ඤත්ථිකෙහි අඤ්ජලි කරණෙය්‍යා එත්ථාති අඤ්ජලිකරණෙය්‍යා. උභො හෙත්ථ
සිරසි පතිට්ඨාපෙත්වා සබ්බලොකෙන කයිරමානං අඤ්ජලිකම්මං අරහතිති වා
අඤ්ජලිකරණෙය්‍යා. තෙනාහ “අඤ්ජලිපග්ගහණස්ස අනුවච්ඡවිකො”ති.

යදිපි පාළියං “අනුත්තර”න්ති වුත්තං, නත්ථි ඉතො උත්තරං විසිට්ඨන්ති හි
අනුත්තරං, සමම්පිස්ස පන නත්ථිති දස්සෙත්තො “අසද්ධි”න්ති ආහ. බිත්තං වුත්තං
බිජං මහජ්ඣලභාවකරණෙන තායති රක්ඛති, බිපන්ති වපන්ති එත්ථ බිජානීති වා
බෙත්තං, කෙදාරාදි, බෙත්තං විය බෙත්තං, පුඤ්ඤානං බෙත්තං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං.
යථා හි රඤ්ඤො වා අමච්චස්ස වා සාලිනං වා යවානං වා විරුහනට්ඨානං “රඤ්ඤො
සාලික්ඛෙත්තං යවක්ඛෙත්තං”න්ති වුවච්ඡති, එවං සඬ්ඝො සබ්බලොකස්ස පුඤ්ඤානං
විරුහනට්ඨානං. සඬ්ඝං නිස්සාය හි ලොකස්ස නානජ්ජකාරහිතසුඛසංවත්තනිකානි
පුඤ්ඤානි විරුහන්ති, තස්මා සඬ්ඝො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්ස. සෙසං
සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. ඡට්ඨසත්තමානි උත්තානත්ථානෙව.

පඨමආඡානීයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පොත්ථකසුත්තවණ්ණනා

100. අට්ඨමෙ නවොති නවවායිමො. තෙනාහ “කරණං උපාදාය වුවච්ඡති”ති.
වාකමයවත්ථන්ති සාණාදිවාකසාටකං. දුබ්බණ්ණොති විවණ්ණො.
දුක්ඛසම්ඵස්සොති ඛරසම්ඵස්සො. අප්පං අග්ගන්ති අප්පග්ගො. අතිබ්‍රහ්මං අග්ගන්තො
කභාපණග්ගන්තො හොති. පරිභොගමජ්ඣිමොති පරිභොගකාලවසෙන මජ්ඣිමො.
සො හි නවභාවං අතික්කම්භිත්වා ජිණ්ණභාවං අප්පත්තො මජ්ඣෙ පරිභොගකාලෙපි
දුබ්බණ්ණො ව දුක්ඛසම්ඵස්සො ව අප්පග්ගොයෙව හොති. අතිබ්‍රහ්මං අග්ගන්තො
අඩ්ඨං අග්ගන්ති, ජිණ්ණකාලෙ පන අඩ්ඨමාසකං වා කාකණිකං වා අග්ගන්ති.
උක්ඛලිපරිපුඤ්ජනන්ති කාඨක්ඛලිපරිපුඤ්ජනං. නවොතිපි උපසම්පදාය
පඤ්චවස්සකාලතො හෙට්ඨා ජාතියා සට්ඨිවස්සොපි නවොයෙව. දුබ්බණ්ණතායාති
සරීරවණ්ණෙනපි ගුණවණ්ණෙනපි දුබ්බණ්ණතාය. දුස්සීලස්ස හි පරිසමජ්ඣෙ
නිත්තෙජ්ජතාය සරීරවණ්ණෙනපි න සම්පජ්ජති, ගුණවණ්ණෙන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.
අට්ඨකථායං පන සරීරවණ්ණෙන දුබ්බණ්ණතාපි ගුණවණ්ණස්ස අභාවෙන
දුබ්බණ්ණතායාති වුත්තං.

යෙ ඛො පනස්සාති යෙ ඛො පන තස්ස උපට්ඨාකා වා ඤාතිමිත්තාදෙය්‍යො වා එතං
පුග්ගලං සෙවන්ති. තෙසන්ති තෙසං පුග්ගලානං ඡ සත්ථාරෙ සෙවන්තානං
මිච්ඡාදිට්ඨිකානං විය. දෙවදත්තෙ සෙවන්තානං කොකාලිකාදීනං විය ව තං සෙවනං
දීසරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය හොති. මජ්ඣිමොති පඤ්චවස්සකාලතො පට්ඨාය යාව
නවවස්සකාලා මජ්ඣිමො නාම. ටෙරොති දසවස්සතො පට්ඨාය ටෙරො නාම.

එවමාහංසුති එවං වදන්ති. කිං නු බො තුය්හන්ති තුය්හං බාලස්ස භණ්ණෙන කො අත්ථොති වුත්තං හොති. තථාරූපන්ති තථාජාතිකං තථාසභාවං උක්ඛෙපනීයකම්මස්ස කාරණභූතං.

තීභි කප්පාසඅංසුභි සුත්තං කන්තිත්වා කතවත්ථන්ති තයො කප්පාසඅංසු ගහෙත්වා කන්තිතසුත්තෙන වායිතං සුබ්බමචත්ථං, තං නවවායිමං අනග්ගං හොති, පරිභොගමජ්ඣිමං විසම්පි තිංසම්පි සහස්සානි අග්ගති, ජිණ්ණකාලෙ, අට්ඨපි දසපි සහස්සානි අග්ගති.

තෙසං තං හොතීති තෙසං සම්මාසම්බුද්ධාදයො සෙවන්තා විය තං සෙවනං දීඝරත්තං භිත්තාය සුඛාය හොති. සම්මාසම්බුද්ධඤ්ඤි එකං නිස්සාය යාවජ්ජකාලා මුච්චනකසත්තානං පමාණං නත්ථී, තථා සාරිපුත්තත්ථෙරමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරෙ අවසෙසෙ ව අසීති මහාසාවකෙ නිස්සාය සග්ගගතසත්තානං පමාණං නත්ථී, යාවජ්ජකාලා තෙසං දිට්ඨානුගතිං පටිපන්නසත්තානම්පි පමාණං නත්ථීයෙව. ආධෙය්‍යං ගච්ඡතීති තස්ස මහාථෙරස්ස තං අත්ථනිස්සිතං වචනං යථා ගන්ධකරණ්ඩකෙ කාසිකවත්ථං ආධාතබ්බතං යථෙතබ්බතං ගච්ඡති, එවං උත්තමඤ්ඤෙ සිරස්මිං හදයෙ ව ආධාතබ්බතං යථෙතබ්බතං ගච්ඡති.

පොත්ථකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ලොණකපල්ලසුත්තවණ්ණනා

101. නවමෙ යථා යථා කම්මං කරොතීති යෙන යෙන පකාරෙන පාණ්ණාතාදිපාපකම්මං කරොති. විපාකං පටිසංවෙදියතෙවාති අවධාරණෙන කම්මසිද්ධියං තබ්බිපාකස්ස අප්පවත්ති නාම නත්ථීති දීපෙති. තෙනෙවාහ “න භි සක්කා”තිආදි. එවං සන්තන්ති භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “එවං සන්තෙ”ති. අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණනිරොධෙනාති කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ආයතිං අනුප්පත්තිධම්මතාපජ්ජනෙන.

“අයම්පි බො කායො එවංධම්මො එවංභාවී එවංඅනතීතො”තිආදිනා කායස්ස අසුභානිච්චාදිආකාරඅනුපස්සනා කායභාවනාති ආහ “කායානුපස්සනාසංඛිතාය කාය භාවනායා”ති. රාගාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන දොසමොභානං සංඛිගහො දට්ඨබ්බො. “රාගො බො, ආචුසො, පමාණකරණො, දොසො පමාණකරණො, මොහො පමාණකරණො, තෙ ඛිණාසවස්ස භික්ඛුනො පභීනා උච්ඡින්නමුලා තාලාවත්ථුකතා අනභාවංකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මා”ති (ම. නි. 1.459) හි වුත්තං.

යථා හි පබ්බතපාදෙ පුත්තිපණ්ණස්ස උදකං නාම හොති, කාලවණ්ණං ඔලොකෙන්තානං බ්‍යාමසතං ගම්භීරං විය බායති, යට්ඨිං වා රජ්ජුං වා ගහෙත්වා මිනන්තස්ස පිට්ඨිපාදොද්ධරණමත්තම්පි න හොති, එවමෙව එකච්චස්ස යාව රාගාදයො නුප්පජ්ජන්ති, තාව තං පුග්ගලං සඤ්ජානිතුං න සක්කා හොති,

සොනාපන්නො විය සකදාගාමී විය අනාගාමී විය ව බායති. යදා පනස්ස රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, තදා රත්තො දුට්ඨො මුළුභොති පඤ්ඤායති. ඉති තෙ රාගාදයො “එත්තකො අය”න්ති පුග්ගලස්ස පමාණං දස්සෙන්නාව උප්පජ්ජන්ති පමාණකරණා නාම වුත්තා.

ජාපෙතුන්ති ජිනධනං කාතුං. සොති රාජා, මහාමත්තො වා. අස්සාති අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා යාවත්තස්ස. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ලොණකපල්ලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පංසුධොවකසුත්තවණ්ණනා

102. දසමෙ අනිභතදොසන්ති අනපනිතථුලකාළකං. අනපනිතකසාවන්ති අනපගතසුබ්බමකාළකං. පහටමත්තන්ති ආහටමත්තං.

දසකුසලකම්මපථවසෙන උප්පන්නං චිත්තං චිත්තමෙව,
විපස්සනාපාදකඅට්ඨසමාපත්තිචිත්තං විපස්සනාචිත්තඤ්ච තතො චිත්තතො අධිකං
චිත්තන්ති අධිචිත්තන්ති ආහ “අධිචිත්තන්ති සමථවිපස්සනාචිත්ත”න්ති.
අනුයුත්තස්සාති අනුප්පන්නස්ස උප්පාදනවසෙන උප්පන්නස්ස පටිබුහනවසෙන අනු
අනු යුත්තස්ස, තත්ථ යුත්තප්පයුත්තස්සාති අත්ථො. එත්ථ ව පුරෙහත්තං පිණ්ඩාය
වරිත්වා පච්ඡාහත්තං පිණ්ඩපාතප්පටික්කන්තො නිසීදනං ආදාය “අසුකස්මිං
රුක්ඛමුලෙ වා වනයණ්ඨෙ වා පඬ්භාරෙ වා සමණධම්මං කරස්සාමි”ති
නික්ඛමන්තොපි තත්ථ ගන්ත්වා හත්ථෙහි වා පාදෙහි වා නිසජ්ජට්ඨානතො
තිණපණ්ණාති අපනෙන්නොපි අධිචිත්තං අනුයුත්තොයෙව. නිසීදිත්වා පන
හත්ථපාදෙ ධොවිත්වා මූලකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා භාවනං අනුයුඤ්ජන්තො
භාවනාය අප්පනං අප්පන්නායපි අධිචිත්තමනුයුත්තොයෙව තදත්ථෙතපි
තංසද්දවොහාරතො. චිත්තසම්පන්නොති ධම්මචිත්තස්ස සමන්තාගතත්තා
සම්පන්නචිත්තො. පණ්ඩිතජාතිකොති පණ්ඩිතසභාවො.

කාමෙ ආරබ්භාති වත්ථුකාමෙ ආරබ්භ. කාමරාගසඬ්ඛාතෙන වා කාමෙන
පටිසංයුත්තො චිත්තකො කාමචිත්තකො. බ්‍යාපජ්ජති චිත්තං එතෙනාති බ්‍යාපාදො,
දොසො. විහිංසන්ති එතාය සත්තෙ, විහිංසනං වා තෙසං එතන්ති විහිංසා, පරෙසං
විහෙද්ධනාකාරෙන පවත්තස්ස කරුණාපටිපක්ඛස්ස පාපධම්මස්සෙනං අධිවචනං.
ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නො චිත්තකොති ඤාතකෙ ආරබ්භ
ගෙහස්සිතපෙමවසෙන උප්පන්නො චිත්තකො. ජනපදමාරබ්භ උප්පන්නො
චිත්තකොති එත්ථාපි එසෙව නයො. අහො වත මං...පෙ.... උප්පන්නො
චිත්තකොති “අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යුං, න හෙට්ඨා කත්වා
මඤ්ඤෙය්‍යුං, පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුං කරෙය්‍යු”න්ති එවං උප්පන්නචිත්තකො.
දසවිපස්සනුපක්කිලෙසචිත්තකාති ඔහාසාදිදසවිපස්සනුපක්කිලෙසෙ ආරබ්භ
උප්පන්නචිත්තකා.

අවසිටියා ධම්මවිතක්කා එතස්සාති අවසිටියධම්මවිතක්කො, විපස්සනාසමාධි.
න එකග්ගභාවජ්ජත්තො න එකග්ගතං පත්තො. එකං උදෙතීති හි එකොදි,
පටිපක්ඛෙහි අනභිභූතත්තා අග්ගං සෙට්ඨං හුත්වා උදෙතීති අත්ථො. සෙට්ඨොපි හි
ලොකෙ එකොති වුවිච්ඡි, එකස්මිං ආරම්මණෙ සමාධානාවසෙන
පචත්තචිත්තස්සෙනං අධිවචනං. එකොදිස්ස භාවො එකොදිභාවො, එකග්ගතායෙනං
අධිවචනං.

නියකප්ඤ්ඤාත්තන්ති අත්තසන්තානස්සෙනං අධිවචනං. ගොවරජ්ඤාත්තන්ති ඉධ
නිබ්බානං අධිජ්ජෙනං. තෙනාහ “එකස්මිං නිබ්බානගොචරෙයෙව තිට්ඨතී”ති. සුට්ඨ
නිසීදනීති සමාධිපටිපක්ඛෙ කිලෙසෙ සන්තිසීදෙන්තො සුට්ඨ නිසීදති. එකග්ගං
හොතීති අඛ්‍යාග්ගභාවජ්ජත්තියා එකග්ගං හොති. සම්මා ආධියතීති යථා ආරම්මණෙ
සුට්ඨ අජ්ජිතං හොති, එවං සම්මා සම්මදෙව ආධියති.

අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරණියස්සාති එත්ථ “අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකරණියස්සා”ති
චත්තබ්බෙ “අභිඤ්ඤා”ති ය-කාරලොපෙන පන පුන කාලකිරියානිද්දෙසො
කතොති ආහ “අභිජානිත්වා පච්චක්ඛං කාතබ්බස්සා”ති. අභිඤ්ඤාය
ඉද්ධිවිධාදිඤාණෙන සච්ඡිකිරියං ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදිකං
අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණියන්ති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සක්ඛිභබ්බතං
පාපුණාතීති එත්ථ පන යස්ස පච්චක්ඛං අත්ථී, සො සක්ඛී, සක්ඛිතො භබ්බතා
සක්ඛිභබ්බතා, සක්ඛිභවනන්ති වුත්තං හොති. සක්ඛී ව සො භබ්බො වාති
සක්ඛිභබ්බො. අයඤ්ඤි ඉද්ධිවිධාදිතං භබ්බො තත්ථ ව සක්ඛීති සක්ඛිභබ්බො, තස්ස
භාවො සක්ඛිභබ්බතා, තං පාපුණාතීති අත්ථො.

අභිඤ්ඤාපාදකප්ඤ්ඤානාදිහෙදෙති එත්ථ අභිඤ්ඤාපාදා ව
අභිඤ්ඤාපාදකප්ඤ්ඤානාද්ව අභිඤ්ඤාපාදකප්ඤ්ඤානාති. ආදි-සද්දෙන අරහත්තඤ්ඤා
අරහත්තස්ස විපස්සනා ව සඬගහිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනෙව
මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 2.198) –

“සති සතිආයතනෙති සති සතිකාරණෙ. කිඤ්චෙත්ථ කාරණං? අභිඤ්ඤා
වා අභිඤ්ඤාපාදකප්ඤ්ඤානං වා, අවසානෙ පන අරහත්තං වා කාරණං
අරහත්තස්ස විපස්සනා වාති වෙදිතබ්බ”න්ති වුත්තං.

යඤ්ඤි තං තත්‍ර තත්‍ර සක්ඛිභබ්බතාසඬබ්බතං ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදි, තස්ස
අභිඤ්ඤා කාරණං. අථ ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදි අභිඤ්ඤා, එවං සති
අභිඤ්ඤාපාදකප්ඤ්ඤානං කාරණං. අවසානෙ ඡට්ඨාභිඤ්ඤාය පන අරහත්තං,
අරහත්තස්ස විපස්සනා වා කාරණං. අරහත්තඤ්ඤා “කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං
උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි, යදරියා එතරහි උපසම්පජ්ජ විහරන්තී”ති (ම. නි. 1.465;
3.307) අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨපෙත්වා අභිඤ්ඤා
නිබ්බත්තෙන්තස්ස කාරණං. ඉද්දඤ්ච සාධාරණං න හොති, සාධාරණවසෙන පන
අරහත්තස්ස විපස්සනා කාරණං. ඉමස්මිඤ්ඤි සුත්තෙ අරහත්තඵලවසෙන

ජට්ඨානිඤ්ඤා වුත්තා. තෙනෙවාහ “ආසවානං ඛයාතිආදි චෙත්ථ ඵලසමාපත්තිවසෙන වුත්තන්ති චෙදිතබ්බ”න්ති.

පංසුධොවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. නිමිත්තසුත්තවණ්ණනා

103. එකාදසමෙ යෙහි ඵලං නිමීයති, උප්පජ්ජනට්ඨානෙ පක්ඛිපමානං විය හොති, තානි නිමිත්තානි. තෙනාහ “තීණි කාරණානී”ති. කාලෙන කාලන්ති එත්ථ කාලෙනාති භූමිමත්ථෙ කරණවචනං. කාලන්ති ව උපයොගවචනන්ති ආහ “කාලෙ කාලෙ”ති. මනසි කාතබ්බාති විත්තෙ කාතබ්බා, උප්පාදෙනබ්බාති අත්ථො. උපලක්ඛිතසමාධානාකාරො සමාධියෙව ඉධ සමාධිනිමිත්තන්ති ආහ “එකග්ගතා හි ඉධ සමාධිනිමිත්තන්ති වුත්තා”ති. යානං තං චිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍යාති එත්ථ යානං අත්ථිති වචනසෙසො. තං භාවනාචිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍ය, තස්ස සංවත්තනස්ස කාරණං අත්ථිති අත්ථො. තං වා මනසිකරණං චිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍ය, එතස්ස යානං කාරණං අත්ථිති අත්ථො. තෙනාහ “කාරණං විජ්ජති”තිආදි. ඤාණජවන්ති සඬ්ඛාරෙසු අනිච්චාදිවසෙන පවත්තමානං පඤ්ඤාපවං.

යං කිඤ්චි සුවණ්ණතාපනායොග්ගඅඬ්ඛාරභාජනං ඉධ “උක්කා”ති අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “අඬ්ඛාරකපල්ල”න්ති. සජ්ජෙය්‍යාති යථා තත්ථ පක්ඛිත්තං සුවණ්ණං තජ්ජති, එවං පටියාදියෙය්‍ය. ආලිම්පෙය්‍යාති ආදියෙය්‍ය, ජලෙය්‍යාති අත්ථො. තෙනාහ “තත්ථ අඬ්ඛාරෙ...පෙ.... ගාභාපෙය්‍යා”ති. මුසාය වා පක්ඛිපෙය්‍යාති තත්තකෙ වා පක්ඛිපෙය්‍ය. උපධාරෙතීති සල්ලක්ඛෙති.

නිමිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ලොණකපල්ලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. සම්බොධවග්ගො

1-3. පුබ්බෙවසම්බොධසුත්තාදිවණ්ණනා

104-106. තතියස්ස පඨමෙ සම්බොධිතො පුබ්බෙවාති සම්බොධො වුච්චති චතුසු මග්ගෙසු ඤාණං “සාමං සම්මා බුජ්ඣි එතෙනා”ති කත්වා, තතො පුබ්බෙයෙවාති අත්ථො. තෙනාහ “අරියමග්ගජ්ජන්තිතො අපරභාගෙයෙවා”ති. බොධිසත්තස්සෙව සතොති එත්ථ යථා උදකතො උග්ගන්ත්වා යීතං පරිපාකගතං පදුමං.

සුරියරස්මිසම්ඵස්සෙන අවස්සං බුද්ධස්සතීති බුද්ධකපදුමන්ති වුවිවති. එවං බුද්ධානං සන්තිකෙ ඛ්‍යාකරණස්ස ලද්ධත්තා අවස්සං අනන්තරායෙන පාරමියො පුරත්වා බුද්ධස්සතීති බුද්ධකසත්තොති බොධිසත්තො. තෙනාහ “බුද්ධකසත්තස්සෙව...පෙ.... ආරහන්තස්සෙව සතො”ති. යා වා එසා චතුමග්ගඤ්ඤාණසඬ්ඛාතා බොධි, “තං බොධිං කුදාස්සු නාමාහං පාපුණ්ස්සාමි”ති පත්ථයමානො පටිපජ්ජතිති බොධියං සත්තො ආසත්තොතිපි බොධිසත්තො. තෙනාහ “සම්බොධියා වා සත්තස්සෙව ලග්ගස්සෙව සතො”ති.

අථ වා බොධිති ඤාණං “බුද්ධති එතෙනා”ති කත්වා, බොධිමා සත්තො බොධිසත්තො, පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපං කත්වා යථා “ඤාණසත්තො”ති, ඤාණවා පඤ්ඤවා පණ්ඩිතො සත්තොති අත්ථො. බුද්ධානඤ්ඤි පාදමුලෙ අභිනිභාරතො පට්ඨාය පණ්ඩිතොව සො සත්තො, න අන්ධබාලොති බොධිසත්තො. එවං ගුණවතො උප්පන්නනාමවසෙන බොධිසත්තස්සෙව සතො. අස්සාදියතිති අස්සාදො, සුඛං. තඤ්ච සාතාකාරලක්ඛණන්ති ආහ “අස්සාදොති මධුරාකාරො”ති. ඡන්දරාගො විනියති වෙව පභියති ව එත්ථාති නිබ්බානං “ඡන්දරාගවිනයො ඡන්දරාගප්පභානඤ්චා”ති වුවිවති. තෙනාහ “නිබ්බාන”න්තිආදි. තත්ථ ආගම්මාති ඉදං යො ඡනො රාගං විනෙති පජහති ව, තස්ස ආරම්මණකරණං සන්ධාය වුත්තං. දුතියතනියාති උත්තානත්ථානෙව.

පුබ්බෙවසම්බොධසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-9. සමණුභ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා

107-112. චතුත්ථෙප්ඨ සාමඤ්ඤන්ති අරියමග්ගො, තෙන අරණියතො උපගන්තබ්බතො සාමඤ්ඤත්ථං, අරියඵලන්ති ආහ “සාමඤ්ඤත්ථන්ති චතුබ්බිධං අරියඵල”න්ති. භුග්ගඤ්ඤත්ථන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. තෙනාහ “ඉතරං තස්සෙව වෙවචන”න්ති. අරියමග්ගසඬ්ඛාතං සාමඤ්ඤමෙව වා අරණියතො සාමඤ්ඤත්ථන්ති ආහ “සාමඤ්ඤත්ථෙව වා චත්තාරො මග්ගා”ති. පඤ්චමාදිති උත්තානත්ථානෙව.

සමණුභ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියනිදානසුත්තවණ්ණනා

113. දසමෙ විවට්ඨගාමිකම්මානන්ති විවට්ඨපනිස්සයකම්මානං. තදභිනිවත්තෙතීති එත්ථ තං-සද්දෙන පච්චාමසනස්ස විපාකස්ස පරාමාසොති ආහ “තං අභිනිවත්තෙතී”ති, තං විපාකං අභිභවිත්වා නිවත්තෙතීති අත්ථො. ඉදානි න කෙවලං විපාකස්සෙව පරාමාසො තං-සද්දෙන, අථ බො ඡන්දරාගට්ඨානියානං ධම්මානං තබ්බිපාකස්ස ව පරාමාසො දට්ඨබ්බොති ආහ “යදා වා තෙනා”තිආදි. තෙ වෙව ධම්මෙති තෙ ඡන්දරාගට්ඨානියෙ ධම්මෙ. නිබ්බිජ්ඣත්වා පස්සතිති කිලෙසෙ නිබ්බිජ්ඣත්වා විභූතං පාකටං කත්වා පස්සතිති.

දුතියනිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සම්බොධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. ආපායිකවග්ගො

1. ආපායිකසුත්තවණ්ණනා

114. දුතියස්ස පඨමෙ අපායෙසු නිබ්බත්තනසීලනාය අපායුපගා ආපායිකාති ආහ “අපායං ගච්ඡිස්සන්තිති ආපායිකා”ති. අඤ්ඤෙ බ්‍රහ්මචාරිනො සුනිවත්ථෙ සුපාරුතෙ සුමිහකපත්තධරෙ ගාමනිගමරාජධානීසු පිණ්ඩාය වරිත්වා ජීවිකං කප්පෙන්තෙ දිස්වා සයම්පි තාදිසෙන ආකාරෙන තථාපට්ඨප්පනතො “අහං බ්‍රහ්මචාරී”ති පටිඤ්ඤං දෙන්තො විය හොතිති ආහ “බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤාති බ්‍රහ්මචාරිපටිරුපකො”ති. “අහම්පි භික්ඛු”ති වත්වා උපොසථංගිගාදීති පටිසන්තො පන බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤා හොතියෙව, තථා සඬ්ඝිකං ලාභං ගණ්හන්තො. තෙනාහ “තෙසං වා...පෙ.... එවංපටිඤ්ඤා”ති. අක්කොසතීති “අස්සමණොසි, සමණපටිඤ්ඤාසි”තිආදිනා අක්කොසති. පරිභාසතීති “සො ත්වං ‘හොතු, මුණ්ඩකසමණො අහ’න්ති මඤ්ඤසි, ඉදානි තෙ අස්සමණභාවං ආරොපෙස්සාමී”තිආදිනා වදන්තො පරිභාසති.

කිලෙසකාමොපි අස්සාදියමානො වත්ථුකාමන්තොගධොයෙව, කිලෙසකාමවසෙන ව තෙසං අස්සාදනං සියාති ආහ “කිලෙසකාමෙන වත්ථුකාමෙ සෙවන්තස්සා”ති. කිලෙසකාමෙනාති කරණත්ථෙ කරණවචනං. නත්ථී දොසොති අස්සාදෙන්වා විසයපරිභොගෙ නත්ථී ආදීනවො, තප්පච්චයා න කොචි අන්තරායොති අධිප්පායො. පාතබ්බතං ආපච්ඡතීති පරිභුඤ්ජනකතං උපගච්ඡති. පරිභොගත්ථො හි අයං පා-සද්දො, කත්තුසාධනො ව තබ්බ-සද්දො, යථාරුචි පරිභුඤ්ජනීති අත්ථො. පිච්ඡබ්බතං පරිභුඤ්ජිතබ්බතන්ති එත්ථාපි කත්තුචසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ආපායිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුල්ලහසුත්තවණ්ණනා

115. දුතියෙ පරෙන කතස්ස උපකාරස්ස අනුරූපප්පවත්ති අත්තනි කතං උපකාරං උපකාරතො ජානන්තො වෙදියන්තො කතඤ්ඤා කතවෙදීති ආහ “ඉමිනා මය්හං කත”න්තිආදි.

දුල්ලහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අප්පමෙයාසුත්තවණ්ණනා

116. තනියෙ සුබෙන මෙතබ්බොති යථා පරිත්තස්ස උදකස්ස සුබෙන පමාණං ගය්හති, එවමෙව “උද්ධතො” තිආදිනා යථාචුත්තෙහි අගුණඬිගෙහි සමන්තාගතස්ස සුබෙන පමාණං ගය්හති, සුබෙන මෙතබ්බො. දුක්ඛෙන මෙතබ්බොති යථා මහාසමුද්දස්ස දුක්ඛෙන පමාණං ගය්හති, එවමෙව “අනුද්ධතො” තිආදිනා දස්සිතෙහි ගුණඬිගෙහි සමන්තාගතස්ස දුක්ඛෙන පමාණං ගය්හති, “අනාගාමී නු බො ඛිණාසවො නු බො” ති වත්තබ්බතං ගච්ඡති, තෙනෙස දුක්ඛෙන මෙතබ්බො. පමෙතුං න සක්කොතීති යථා ආකාසස්ස න සක්කා පමාණං ගහෙතුං, එවං ඛිණාසවස්ස, තෙනෙස පමෙතුං න සක්කාති අප්පමෙය්‍යො.

සාරාභාවෙන තුව්ඡත්තා නළො විය නළො, මානොති ආහ “උත්තළොති උග්ගතනළො” ති, උට්ඨිතතුව්ඡමානොති චුත්තං හොති. තෙනාහ “තුව්ඡමානං උක්ඛිපිත්වා ධිතොති අත්ථො” ති. මනො හි සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොති සදිසොති ව පචත්තියා විසෙසතො තුව්ඡො. වාපල්ලෙනාති වපලභාවෙන, තණ්හාලොඋප්පෙතාති අත්ථො. මුබරොති මුබෙන ඵරුසො, ඵරුසවාචොති අත්ථො. වික්ඤ්ඤවාචොති විසච්චවනො සම්ඵජ්ජලාපිතාය අපරියන්තවවනො. තෙනාහ “අසඤ්ඤතවවනො” ති, දිවසම්පි නිරන්ථකවචනං පලාපිති චුත්තං හොති. විත්තෙකග්ගතාරහිතොති උපචාරජ්ජනාසමාධිරහිතො වණ්ඩසොතෙ බද්ධතාවා විය අනවට්ඨිතකිරියො. හන්තවිත්තොති අනවට්ඨිතවිත්තො පණ්ණාරුල්භවාලම්භසදිසො. විචට්ඨ්ථියොති සංවරාභාවෙන ගිහිකාලෙ විය අසංචුතවක්ඛාදිඉන්ද්‍රියො.

අප්පමෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ආනෙඤ්ජසුත්තවණ්ණනා

117. චතුත්ථෙ සහ බ්‍යයති ගච්ඡතීති සහබ්‍යො, සහපචත්තනකො. තස්ස භාවො සහබ්‍යතා, සහපචත්තීති ආහ “සහභාවං උපපජ්ජතී” ති. “යාවතකං තෙසං දෙවානං ආයුජ්ජමාණං, තං සබ්බං බෙපෙත්වා නිරයම්පි ගච්ඡතී” තිආදිවචනතො අරුපභවතො චුතස්ස අපායුපපත්ති චුත්තා විය දිස්සතීති තන්තිවත්තනත්ථං හගවතො අධිජ්ජායං විචරන්තො “සන්ධායභාසිතමිදං වචන” ත්ති දිපෙති “නිරයාදීහි අවිජ්ජමුත්තත්තා” තිආදිනා. න හි තස්ස උපචාරජ්ජානතො බලවතරං අකුසලං අත්ථිති. ඉමිනා තතො වචන්තානං උපචාරජ්ජානමෙව පටිසන්ධිජනකං කම්මන්ති දිපෙති. අධිකං පයසති පයුජ්ජති එතෙනාති අධිජ්ජායාසො, සවිසෙසං ඉතිකත්තබ්බකිරියා. තෙනාහ “අධිකජ්ජයොගො” ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ආනෙඤ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. විපත්තිසම්පදාසුත්තවණ්ණනා

118. පඤ්චමෙ දින්නන්ති දෙය්‍යධම්මසීසෙන දානං චුත්තන්ති ආහ “දින්නස්ස ඵලාභාවං සන්ධාය වදති” ති. දින්නං පන අන්තාදිවත්ථුං කථං පටික්ඛිපති. එස

නයො “යිටියං හුත”න්ති එත්ථාපි. මහායාගොති සබ්බසාධාරණං මහාදානං. පහණකසක්කාරොති පාහුනකානං කාතබ්බසක්කාරො. එලන්ති ආනිසංසඵලං නිස්සන්දඵලඤ්ච. විපාකොති සද්දිසඵලං. පරලොකෙ ධීතස්ස අයං ලොකො නත්ථීති පරලොකෙ ධීතස්ස කම්මුතා ලද්ධබ්බො අයං ලොකො න හොති. ඉධලොකෙ ධීතස්ස පරලොකො නත්ථීති ඉධලොකෙ ධීතස්ස කම්මුතා ලද්ධබ්බො පරලොකො න හොති. තත්ථ කාරණමාහ “සබ්බෙ තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්ති”ති. ඉමෙ සත්තා යත්ථ යත්ථ භවයොනිගතිආදීසු ධීතා, තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්ති, ද්වයවිනාසෙන විනස්සන්ති.

එලාභාවවසෙනාති මාතාපිතුසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තිනං ඵලස්ස අභාවවසෙන “නත්ථී මාතා, නත්ථී පිතා”ති වදති, න මාතාපිතුනං, නාපි තෙසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තිනං අභාවවසෙන තෙසං ලොකපච්චක්ඛන්තා. පුබ්බුළකස්ස විය ඉමෙසං සත්තානං උප්පාදො නාම කෙවලො, න ච ඛනපුබ්බකොති දස්සනත්ථං “නත්ථී සත්තා ඔපපාතිකා”ති චුත්තන්ති ආහ “චචිත්ථා උප්පජ්ජනකා සත්තා නාම නත්ථීති වදති”ති. සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්ථා පච්චෙදන්තිති යෙ ඉමඤ්ච ලොකං පරඤ්ච ලොකං අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය සයං පච්චක්ඛං කත්ථා පච්චෙදන්ති, තෙ නත්ථීති සබ්බඤ්ඤවුද්ධානං අභාවං දීපෙති.

විපත්තිසම්පදාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. අපණ්ණකසුත්තාදිවණ්ණනා

119-120. ඡට්ඨෙ ඡහි තලෙහි සමන්තාගතො පාසකොති චතුසු පස්සෙසු චත්තාරි තලානි, ද්විසු කොට්ඨු ද්වෙ තලානිති එවං ඡහි තලෙහි සමන්තාගතො පාසකකීලාපසුතානං මණ්ඩසදිසො පාසකවිසෙසො. සත්තමං උත්තානමෙව.

අපණ්ණකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පයමසොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

121. අට්ඨමෙ සුචිභාවොති කිලෙසාසුචිවිගමෙන සුද්ධභාවො අසංකිලිට්ඨභාවො, අත්ථතො කායසුචරිතාදීනි.

පයමසොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දුතියසොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

122. නවමෙ සමුච්ඡෙදවසෙන පහීනසබ්බකායදුච්චරිතතාය කායෙ, කායෙන වා සුචි කායසුචි. තෙනාහ “කායද්වාරො”තිආදි. සොචෙය්‍යසම්පත්තන්ති පටිප්පස්සද්ධකිලෙසත්තා පරිසුද්ධාය සොචෙය්‍යසම්පත්තියා උපෙතං. නින්හාතා

අග්ගමග්ගසලිලෙන වික්ඛාලිතා පාපා එතෙනාති නින්හාතපාපකො, බීණාසවො.
තෙනාහ “බීණාසවොව කථිතො”ති.

දුතියසොවෙයාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මොනෙයාසුත්තවණ්ණනා

123. දසමෙ මුනිනො භාවා මොනෙයායාති, යෙනි ධම්මෙහි උභයහිතමුනනතො
මුනි නාම හොති, තෙ මුනිභාවකරා මොනෙයායා පටිපදා ධම්මා එව වුත්තා. මුනිනො
වා එතාති මොනෙයායාති, යථාචුත්තධම්මා එව. තත්ථ යස්මා කායෙන
අකත්තබ්බස්ස අකරණං, කත්තබ්බස්ස ව කරණං, “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ
කෙසා”තිආදිනා (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; සං. නි. 4.127; බු. පා.
3.ද්වත්තිංසාකාර) කායසඬ්ඛාතස්ස ආරම්මණස්ස ජානනං, කායස්ස ව සමුදයතො
අත්ථඬ්ගමතො අස්සාදතො ආදිනවතො නිස්සරණතො ව යාථාවතො පරිජානනතා,
තථා පරිජානනවසෙන පන පවත්තො විපස්සනාමග්ගො, තෙන ව කායෙ
ජන්දරාගස්ස පජහනං, කායසඬ්ඛාරං නිරොධෙත්වා පත්තබ්බසමාපත්ති වා, සබ්බෙ
එතෙ කායමුඛෙන පවත්තා මොනෙයාප්පටිපදා ධම්මා කායමොනෙයාං නාම.
තස්මා තමත්ථං දස්සෙතුං “කතමං කායමොනෙයාං? තිව්ධකායදූව්චරිතස්ස පභානං
කායමොනෙයාං, තිව්ධකායසුචරිතමිපි කායමොනෙයා”න්තිආදිනා (මහානි. 14)
පාළි ආගතා. ඉධාපි තෙනෙව පාළිනයෙන අත්ථං දස්සෙන්නො
“තිව්ධකායදූව්චරිතප්පභානං කායමොනෙයාං නාමා”තිආදිමාහ.

ඉදානි “කතමං වච්චමොනෙයාං? චතුබ්බිධවච්චදූව්චරිතස්ස පභානං
වච්චමොනෙයාං, චතුබ්බිධං වච්චසුචරිතං, වාචාරම්මණෙ ඤාණං, වාචාපරිඤ්ඤා,
පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, වාචාය ජන්දරාගස්ස පභානං, වච්චසඬ්ඛාරනිරොධො
දුතියජ්ඣානසමාපත්ති වච්චමොනෙයා”න්ති ඉමාය පාළියා වුත්තමත්ථං
අනිදිපෙන්නො “වච්චමොනෙයෙපි එසෙව නයො”තිආදිමාහ. තත්ථ
වොපනවාචඤ්චෙව සද්දවාචඤ්ච ආරබ්භ පවත්තා පඤ්ඤා වාචාරම්මණෙ ඤාණං.
තස්සා වාචාය සමුදයාදිතො පරිජානනං වාචාපරිඤ්ඤා.

“කතමං මනොමොනෙයාං? තිව්ධමනොදූව්චරිතස්ස පභානං
මනොමොනෙයාං, තිව්ධං මනොසුචරිතං, මනාරම්මණෙ ඤාණං, මනපරිඤ්ඤා,
පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, මනස්මිං ජන්දරාගස්ස පභානං, චිත්තසඬ්ඛාරනිරොධො
සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්ති මනොමොනෙයා”න්ති ඉමාය පාළියා
ආගතනයෙන අත්ථං විභාවෙන්නො “මනොමොනෙයෙපි ඉමීනාව නයෙන අත්ථං
ඤ්ඤත්වා”තිආදිමාහ. තත්ථ ව එකාසීතිව්ධං ලොකියචිත්තං ආරබ්භ පවත්තඤාණං
මනාරම්මණෙ ඤාණං. තස්ස සමුදයාදිතො පරිජානනං මනපරිඤ්ඤාති අයං
විසෙසො.

මොනෙයාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපායිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(13) 3. කුසිනාරවග්ගො

1-2. කුසිනාරසුත්තාදිවණ්ණනා

124-125. තතියස්ස පයමෙ තණ්හාගෙධෙන ගථිතොති තණ්හාබන්ධනෙන බද්ධො. තණ්හාමුච්ඡනායාති තණ්හාය වසෙන මුච්ඡාපත්තියා. මුච්ඡිතොති මුච්ඡං මොහං පමාදං ආපන්නො. අප්ප්ඤ්ඤාපන්නොති අධිඔපන්නො. තණ්හාය අධිභවිත්වා අප්ප්ඤ්ඤාත්ථො ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා විය ධිතො. තෙනාහ
“අප්ප්ඤ්ඤාපන්නොති තණ්හාය ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා පවත්තො”ති.
අනාදිනවදස්සාවීති ගථිතාදිභාවෙන පරිභොගෙ ආදිනවමත්තම්පි න පස්සති.
නිස්සරණපඤ්ඤොති අයමත්ථො ආහාරපරිභොගෙති තත්ථ පයොජනපරිච්ඡේදිකා
“යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ධිතියා”තිආදිනා (ම. නි. 1.23; 2.24; 3.75; සං. නි. 4.120; අ. නි. 6.58; 8.9) පවත්තා ආහාරපට්ඨබද්ධජන්දරාගනිස්සරණභූතා පඤ්ඤා අස්ස අත්ථිති නිස්සරණපඤ්ඤො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. දුතියෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

කුසිනාරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ගොතමකවෙතියසුත්තවණ්ණනා

126. තතියෙ සම්බහුලාති පඤ්චසතමත්තා. පඤ්චසතා කිර බ්‍රාහ්මණා තිණ්ණං වෙදානං පාරගු අපරහාගෙ භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා කාමෙසු ආදිනවං නෙක්ඛම්මෙ ව ආනිසංසං පස්සමානා භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා න විරස්සෙව සබ්බං බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා පරියත්තිං නිස්සාය මානං උප්පාදෙසුං – “යං යං භගවා කපෙති, තං තං මයං ඛිප්පමෙව ජානාම. භගවා හි ඉත්ථිලිඬගාදිති තිණ්ණ ලිඬගාති, නාමාදිති වත්තාරි පදාති, පයමාදයො සත්ත විභත්තියො මුඤ්චිත්වා න කිඤ්චි කපෙති, එවං කථිතෙ ව අම්භාකං ගණ්ඨිපදං නාම නත්ථි”ති, තෙ භගවති අගාරවා හුත්වා තතො පට්ඨාය භගවතො උපට්ඨානම්පි ධම්මස්සවනම්පි අභිණ්හං න ගච්ඡන්ති. තෙ සන්ධාය චුත්තං “සම්බහුලා කිර බ්‍රාහ්මණපබ්බජිතා...පෙ.... ධම්මස්සවනං න ගච්ඡන්ති”ති. මුඛපට්ඤ්ඤං ගහෙත්වාති “සච්චං කිර තුම්භෙ, හික්ඛවෙ”තිආදිනා තමත්ථං පටිපුච්ඡිත්වා “සච්චං භගවා”ති තෙහි හික්ඛුහි චුත්තං පටිච්චනං ගහෙත්වා. තඤ්ඤි අත්තතො මුඛෙනෙව පට්ඤ්ඤාතත්තා “මුඛපට්ඤ්ඤා”ති චුච්චති.

නෙව ආගතට්ඨානං න ගතට්ඨානං අද්දසංසු. කස්මා? අඤ්ඤාණතො. තෙ කිර තස්ස සුත්තස්ස අත්ථං න ජානිංසු. තෙසඤ්ඤි තස්මිං සමයෙ විචිත්‍රතයං දෙසනාවිලාසයුත්තම්පි තං සුත්තං සනපුපුලෙන දුස්සපට්ටෙන මුඛං බද්ධං කත්වා පුරතො ධ්වනිමනුඤ්ඤාහොජනං විය අහොසි. නනු ව භගවා අත්තනා දෙසිතං ධම්මං

පරෙ ඤාපෙනුං කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඬ්ඛෙය්‍යානි පාරමියො
 සුරත්වා සබ්බඤ්ඤතං පත්තො, සො කස්මා යථා තෙ න ජානන්ති, තථා
 දෙසෙතීති? තෙසං මානහඤ්ජනත්ථං. භගවා හි “අභබ්බා ඉමෙ ඉමං මානබ්ලං
 අනුපහච්ච මග්ගං වා එලං වා සච්ඡිකාතු”න්ති තෙසං සුතපරියත්තිං නිස්සාය
 උප්පන්නං අට්ඨප්පත්තිං කත්වා දෙසනාකුසලො මානහඤ්ජනත්ථං.
 “සබ්බධම්මමුලපරියාය”න්තිආදිනා මූලපරියායසුත්තං (ම. නි. 1.1) අභාසි.

සම්මාසම්බුද්ධො “මය්හං කථා නිය්‍යාතී”ති මුඛසම්පත්තමෙව කටෙතීති
 විත්තයිංසුති ඉදං අඬ්ගුත්තරභාණුකානං වළඤ්ජනකතන්තිනීභාරෙන චුත්තං.
 මජ්ඣිමභාණුකා පන එවං වදන්ති – එවං මානහඤ්ජනත්ථං දෙසිතඤ්ච පන තං
 සුත්තං සුත්වා තෙ භික්ඛු “තංයෙව කිර පථවිං දිට්ඨිගතිකො සඤ්ජානාති, සෙබොපි
 අරභාපි තථාගතොපි අභිජානාති, කි නාමිදං කථං නාමිදං”න්ති විත්තෙන්තා “පුබ්බෙ
 මයං භගවතා කථිතං යංකිඤ්චි ඛිප්පමෙව ජානාම, ඉදානි පනිමස්ස මූලපරියායස්ස
 අන්තං වා කොට්ඨං වා න ජානාම න පස්සාම, අහො බුද්ධා නාම අප්පමෙය්‍යා
 අතුලා”ති උද්ධතදායා විය සප්පා නිම්මදා හුත්වා බුද්ධුපට්ඨානඤ්ච ධම්මස්සවනඤ්ච
 සක්කච්චං අගමංසු. තෙන සමයෙන ධම්මසභායං සන්නිසින්නා භික්ඛු “අහො
 බුද්ධානං ආනුභාවො, තෙ නාමබ්‍රාහ්මණපබ්බජිතා තථා මානමදමන්තා භගවතා
 මූලපරියායදෙසනාය නිහතමානා කතා”ති කථං සමුට්ඨාපෙසුං. තං සුත්වා භගවා
 “න, භික්ඛවෙ, ඉදානෙව, පුබ්බෙපි අහං එවං ඉමෙ මානපග්ගහිතසීසෙ වරන්තෙ
 නිහතමානෙ අකාසි”න්ති චත්වා අතීතං ආහරන්තො “භූතපුබ්බං, භික්ඛවෙ,
 අඤ්ඤතරො දිසාපාමොක්ඛො බ්‍රාහ්මණො ඛාරාණසියං පටිවසති තිණ්ණං වෙදානං
 පාරගු සනිසණ්ටුකෙටුහානං සාක්ඛරප්පහෙදානං ඉතිභාසපඤ්චමානං පදකො
 වෙය්‍යාකරණො ලොකායතමභාපුරිසලක්ඛණෙසු අනවයො, සො පඤ්චමත්තානි
 මාණවකසතානි මන්තෙ වාවෙති. පණ්ඩිතමාණවකා බහුඤ්ච ගණහන්ති ලහුඤ්ච,
 සුට්ඨු ච උපධාරෙන්ති”තිආදිනා ජාතකං කටෙසි.

තං සුත්වා තෙ භික්ඛු “පුබ්බෙපි මයං මානෙතෙව උපහතා”ති
 හියෙයාසොමත්තාය නිහතමානා හුත්වා අත්තතො උපකාරකම්මට්ඨානපරායණා
 අහෙසුං. තතො භගවා එකං සමයං ජනපදවාරිකං වරන්තො වෙසාලිං පත්වා
 ගොතමකෙ චෙතියෙ විහරන්තො ඉමෙසං පඤ්චසතානං භික්ඛුනං ඤාණපරිපාකං
 විදිත්වා ඉදං ගොතමකසුත්තං කටෙසි. ඉදඤ්ච සුත්තං සුත්වා තෙ පඤ්චසතා භික්ඛු
 තස්මිංයෙව ආසනෙ සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණ්හුති.

අභිඤ්ඤායාති කුසලාදිහෙදං බන්ධාදිහෙදඤ්ච දෙසෙතබ්බං ධම්මං,
 වෙනෙය්‍යානඤ්ච ආසයානුසයවරියාධිමුත්තිආදිහෙදං, තස්ස ච නෙසං
 දෙසෙතබ්බජ්ජකාරං යථාවතො අභිජානිත්වාති අත්ථො. ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා
 ද්වාදසායතනානීතිආදි පනෙත්ථ නිදස්සනමත්තං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.
 සප්පච්චයන්ති සකාරණං, වෙනෙය්‍යානං අප්ඣාසයෙන වා පුච්ඡාය වා
 අට්ඨප්පත්තියා වා සනිම්ත්තං හෙතුදාහරණසහිතඤ්චාති අත්ථො. රාගාදීනං
 පටිහරණං පටිභාරියං, තදෙව පාටිභාරියං, සහ පාටිභාරියෙනාති සප්පාටිභාරියං.

රාගාදිප්පටිසෙධනවසෙනෙව හි සත්ථා ධම්මං දෙසෙති. තෙනාහ
 “පච්චතීකපටිහරණෙන සප්පාටිහාරියමෙව කත්වා”ති. අපරෙ පන “යථාරහං
 ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනිපාටිහාරියසහිත”න්ති වදන්ති අනුසාසනිපාටිහාරියරහිතා
 දෙසනා නත්ථිති කත්වා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ගොතමකචෙතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. හරණ්ඩුකාලාමසුත්තවණ්ණනා

127. චතුත්ථෙ ආළාරකාලාමකාලෙති ආළාරකාලාමානං ධරමානකාලෙ.
 පරිඤ්ඤන්ති පහානපරිඤ්ඤං. සා හි සමතික්කමො, න ඉතරා. තෙනාහ “පරිඤ්ඤා
 නාම සමතික්කමො”ති. එත්ථ ච පයමො සත්ථා රූපාවචරසමාපත්තිලාභී
 දට්ඨබ්බො, දුතියො අරූපාවචරසමාපත්තිලාභී, තතියො සම්මාසම්බුද්ධො
 දට්ඨබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙනං පුග්ගලපඤ්ඤන්තියං (පු. ප. 130) –

“ය්වායං සත්ථා කාමානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, න රූපානං පරිඤ්ඤං
 පඤ්ඤාපෙති, න වෙදනානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, රූපාවචරසමාපත්තියා
 ලාභී සත්ථා තෙන දට්ඨබ්බො. ය්වායං සත්ථා කාමානඤ්ච පරිඤ්ඤං
 පඤ්ඤාපෙති, රූපානඤ්ච පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, න වෙදනානං පරිඤ්ඤං
 පඤ්ඤාපෙති, අරූපාවචරසමාපත්තියා ලාභී සත්ථා තෙන දට්ඨබ්බො. ය්වායං
 සත්ථා කාමානඤ්ච පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, රූපානඤ්ච පරිඤ්ඤං
 පඤ්ඤාපෙති, වෙදනානඤ්ච පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, සම්මාසම්බුද්ධො සත්ථා
 තෙන දට්ඨබ්බො”ති.

තත්ථ තිත්ථියා සමයං ජානන්තා කාමානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙය්‍යං
 පයමජ්ඣානං වදමානා. රූපානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙය්‍යං අරූපරාගං වදමානා.
 වෙදනාපරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙය්‍යං අසඤ්ඤාරාගං වදමානා. තෙ පන “ඉදං නාම
 පයමජ්ඣානං, අයං රූපභවො, අයං අසඤ්ඤාභවො”තිපි න ජානන්ති. තෙ
 පඤ්ඤාපෙතුං අසක්කොන්තාපි කෙවලං “පඤ්ඤාපෙමා”ති වදන්ති. තථාගතො
 පන කාමානං පරිඤ්ඤං අනාගාමීග්ගෙන පඤ්ඤාපෙති, රූපවෙදනානං
 අරහත්තමග්ගෙන. එවමෙත්ථ ද්වෙ ජනා බාහිරකා, එකො සම්මාසම්බුද්ධොති
 ඉමස්මිං ලොකෙ තයො සත්ථාරො නාම.

හරණ්ඩුකාලාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. හත්ථකසුත්තවණ්ණනා

128. පඤ්චමෙ අභික්කන්තාති අතික්කන්තා, විගතාති අත්ථොති ආහ “බයෙ
 දිස්සති”ති. තෙනෙව හි “නික්ඛන්තො පයමො යාමො”ති අනන්තරං චුත්තං.
 අභික්කන්තතරොති අතිවිය කන්තතරො. තාදිසො ච සුන්දරො භද්දකො නාම
 භොතිති ආහ “සුන්දරෙ දිස්සති”ති. කොති දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදිසු කො

කතමො? මෙති මම. පාදානීති පාදෙ. ඉද්ධියානි ඉමාය එවරුපාය දෙවිද්ධියා. යසසානි ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන පරිවිජෙදෙන. ජලන්ති විජ්ජොතමානො. අභික්කන්තෙනාති අතිවිය කන්තෙන කමතියෙන අභිරුපෙන. වණ්ණෙනාති ඡවිවණ්ණෙන සරිරවණ්ණනිභාය. සබ්බා ඕභාසයං දිසාති දස දිසා පභාසෙන්තො, වන්දො විය සුරියො විය ව එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති ගාථාය අත්ථො. අභිරුපෙති උළාරරුපෙ සම්පන්නරුපෙ. අබ්භනුමොදනෙති සම්පභංසනෙ. ඉධ පනාති ‘‘අභික්කන්තාය රත්තියා’’ති එතස්මිං පදෙ. තෙනාති සුන්දරපරියායන්තා. ඛයෙ වා ඉධ අභික්කන්තසද්දො දට්ඨබ්බො, තෙන ‘‘අභික්කන්තාය පරික්ඛිණාය රත්තියා’’ති චුත්තං හොති.

රූපායතනාදීසුති ආදිසද්දෙන අක්ඛරාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. සුවණ්ණවණ්ණොති සුවණ්ණවිජවීති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආභ ‘‘ඡවිය’’න්ති. තථා හි චුත්තං ‘‘කඤ්චනසන්නිභත්තවො’’ති (ම. නි. 2.399; සු. නි. 556). සඤ්ඤුල්භාති සම්බන්ධිතා, ගන්ථිතාති අත්ථො. වණ්ණොති ගුණවණ්ණොති ආභ ‘‘ථුතිය’’න්ති, ථොමනායන්ති අත්ථො. කුලවග්ගෙති ඛත්තියාදිකුලකොට්ඨාසෙ. තත්ථ ‘‘අවිජො විජ්ජසන්තො’’ති ආදිනා වණ්ණිතබ්බට්ඨොන වණ්ණො, ඡවි. වණ්ණනට්ඨොන අභිත්ථවට්ඨොන වණ්ණො, ථුති. අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬකරතො වණ්ණෙතබ්බතො ඨපෙතබ්බතො වණ්ණො, ඛත්තියාදිකුලවග්ගො. වණ්ණියති ඤාපියති එතෙනාති වණ්ණො, ඤාපකකාරණං. වණ්ණනතො ථුලරස්සාදිභාවෙන උපට්ඨානතො වණ්ණො, සණ්ඨානං. මහන්තං බුද්දකං මජ්ඣිමන්ති වණ්ණෙතබ්බතො පමිතබ්බතො වණ්ණො, පමාණං. වණ්ණියති වක්ඛුනා පස්සියතිති වණ්ණො, රූපායතනන්ති එවං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ වණ්ණසද්දස්ස පචත්ති වෙදිතබ්බා. සොති වණ්ණසද්දො. ඡවියා දට්ඨබ්බො රූපායතනෙ ගය්හමානස්සපි ඡවිමුඛෙනෙව ගහෙතබ්බතො. ඡවිගතා පන වණ්ණධාතු එව ‘‘සුවණ්ණවණ්ණො’’ති එත්ථ වණ්ණග්ගහණෙන ගහිතාති අපරෙ.

කෙවලපරිපුණ්ණන්ති එකදෙසමිපි අසෙසෙත්ථා නිරවසෙසතොව පරිපුණ්ණන්ති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආභ ‘‘අනවසෙසතා අත්ථො’’ති. කෙවලකප්පාති කප්ප-සද්දො නිපාතො පදපුරණමත්තං, ‘‘කෙවලං’’ ඉව්චෙව අත්ථො. කෙවලසද්දො ව බහුලවාචිති ආභ ‘‘යෙභුයාතා අත්ථො’’ති. කෙවි පන ‘‘ඊසකං අසමත්තං කෙවලං කෙවලකප්ප’’න්ති වදන්ති. අනවසෙසත්ථො එත්ථ කෙවලසද්දො සියා, අනත්ථන්තරෙන පන කප්පසද්දෙන පදවඩ්ඨනං කතං ‘‘කෙවලා එව කෙවලකප්පා’’ති. තථා වා කප්පනීයන්තා පඤ්ඤපෙතබ්බත්තා කෙවලකප්පා. අඛ්‍යාමිස්සතා විජාතියෙන අසඬකරො සුද්ධතා. අනතිරෙකතා තංපරමතා විසෙසාභාවො. කෙවලකප්පන්ති කෙවලං දල්භං කත්ථාති අත්ථො. කෙවලං චුච්චති නිබ්බානං සබ්බසඬබ්බවිචිත්තන්තා, තං එතස්ස අධිගතං අත්ථිති කෙවලී, සවිජ්කතනිරොධො ඛිණාසවො.

කප්ප-සද්දො පනායං සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො වාති අධිප්පායෙන ඔකප්පනියපදෙ ලබ්භමානං ඔකප්පසද්දමත්තං නිදස්සෙති, අඤ්ඤථා කප්පසද්දස්ස

අත්පුද්ධාරෙ ඔකප්පනියපදං අනිදස්සනමෙව සියා. සමණකප්පෙහීති විනයසිද්ධෙහි සමණවාහාරෙහි. නිව්වකප්පන්ති නිව්වකාලං. පඤ්ඤත්තීති නාමං. නාමඤ්ඤෙතං තස්ස ආයස්මතො, යදිදං කප්පොති. කප්පිතකෙසමස්සුති කත්තරියා ඡෙදිතකෙසමස්සු. ද්වඩගුලකප්පොති මජ්ඣන්තිකවෙලාය විතික්කන්තාය ද්වඩගුලතාවිකප්පො. ලෙසොති අපදෙසො. අනවසෙසං ඵරිතුං සමන්ථස්ස ඔහාසස්ස කෙනවි කාරණෙන ඵකදෙසඵරණමිපි සියා, අයං පන සබ්බස්සෙව ඵරතීති දස්සෙතුං සමන්තත්ථො කප්පසද්දො ගහිතොති ආහ “අනවසෙසං සමන්තතො”ති.

ආභාය ඵරිත්වාති වත්ථමාලාලඬිකාරසරීරසමුට්ඨිතාය ආභාය ඵරිත්වා. දෙවතානඤ්ඤි සරීරොභාසං ද්වාදසයොජනමත්තං යානං. තතො හියොයාපි ඵරිත්වා තිට්ඨති, තථා වත්ථාහරණාදිසමුට්ඨිතා පහා.

හත්ථකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කටුචියසුත්තවණ්ණනා

129. ඡට්ඨෙ ගාවීනං කයවික්කයවසෙන යොගො ඵත්ථාති ගොයොගො, කයවික්කයං කරොත්තො ගාවීති යුජ්ජන්ති ඵත්ථාති වා ගොයොගො, ගාවීනං වික්කයට්ඨානං. තත්ථ ජාතො පිලක්ඛරුක්ඛො ගොයොගපිලක්ඛො, තස්මිං. සමීපත්ථෙ වෙතං භූමිමවචනං. තෙනාහ “ගාවීනං වික්කයට්ඨානෙ උට්ඨිතපිලක්ඛස්ස සන්තිකෙ”ති. රිත්තො අස්සාදො ඵතස්සාති රිත්තස්සාදො. තෙනාහ “ක්කානසුඛාභාවෙන රිත්තස්සාද”න්ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

කටුචියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියඅනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා

131. අට්ඨමෙ ඉදං තෙ මානස්මීන්ති ඵත්ථ මානස්මීන්ති පච්චත්තෙ භූමිමවචනං. ඉදන්ති ව ලිඬිගවිපල්ලාසෙන නපුංසකනිද්දෙසො කතොති ආහ “අයං තෙ නවවිධෙන වඩ්ඪිතමානො”ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

දුතියඅනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පටිච්ඡන්තසුත්තවණ්ණනා

132. නවමෙ අසාධාරණසික්ඛාපදන්ති හික්ඛුනීනං අසාධාරණං හික්ඛුනංයෙව පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං සාධාරණසික්ඛාපදන්ති හික්ඛුනං හික්ඛුනීනඤ්ඤෙව සාධාරණං උභතොපඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදං.

පටිච්ඡන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ලෙඛසුත්තවණ්ණනා

133. දසමෙ ථීරට්ඨානතොති ථීරට්ඨානතොව. පාසාණෙ ලෙබ්සදිසා පරාපරාධනිබ්බත්තා කොධලෙබ්ස යස්ස සො පාසාණලෙබ්සමසමන්තාගතො පාසාණලෙබ්සමොති චුත්තො. එවං ඉතරෙපි. අනුසෙතීති අප්පභීතතාය අනුසෙති. න බ්ඡපං ලුප්ඡතීති න අන්තරා නස්සති කම්මට්ඨානෙනෙව නස්සනතො. එවමෙවන්ති එවං තස්සපි පුග්ගලස්ස කොධො න අන්තරා පුනදිවසෙ වා අපරදිවසෙ වා නිට්ඨාති, අද්ධනියො පන හොති, මරණෙනෙව නිට්ඨාතීති අත්ථො. කක්ඛලෙනාති අතිකක්ඛලෙන ධම්මච්ඡෙදකෙන ථද්ධවවනෙන. සංසන්දතීති එකීභවති. සම්මොදතීති නිරන්තරො හොතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අථ වා සන්ධියතීති යානගමනාදීසු කායකිරියාසු කායෙන සමොධානං ගච්ඡති, තිලතණ්ඩුලා විය මිස්සිභාවං උපෙතීති අත්ථො. සංසන්දතීති චිත්තකිරියාසු චිත්තෙන සමොධානං ගච්ඡති, බීරොදකං විය එකීභාවං උපෙතීති අත්ථො. සම්මොදතීති උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීසු වචිකිරියාසු වාචාය සමොධානං ගච්ඡති, විජ්ජවාසාගතොපි පියසභායකො විය පියතරභාවං උපෙතීති අත්ථො. අපිච කිච්චකරණියෙසු තෙහි සද්ධිං ආදීතොව එකකිරියාභාවං උපගච්ඡන්තො සන්ධියති, යාව මජ්ඣා පචත්තන්තො සංසන්දති, යාව පරියොසානා අනිචත්තන්තො සම්මොදතීති වෙදිතබ්බො.

ලෙබ්සුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කුසිනාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(14) 4. යොධාජීවවග්ගො

1. යොධාජීවසුත්තවණ්ණනා

134. චතුත්ථස්ස පඨමෙ යුජ්ඣනං යොධො, සො ආජීවො එතස්සාති යොධාජීවො. යුද්ධමුපජීවතීති වා එතස්මිං අත්ථෙ යොධාජීවොති නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො. තෙනාහ “යුද්ධං උපජීවතීති යොධාජීවො”ති. සහ...පෙ.... පස්සතීති පුබ්බභාගෙ විපස්සනාපඤ්ඤාය සම්මසනවසෙන, මග්ගක්ඛණෙ අභිසමයවසෙන අත්තපච්චක්ඛෙන ඤාණෙන පස්සති.

යොධාජීවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පරිසාසුත්තවණ්ණනා

135. දුතියෙ අප්පට්ඨුච්ඡිත්ථා විනීතාති “තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, රූපං නිච්චං වා අනිච්චං වා”තිආදිනා අප්පට්ඨුච්ඡිත්ථා කෙවලං ධම්මදෙසනාවසෙනෙව විනීතපරිසා. දුබ්බනීතපරිසාති දුක්ඛෙන විනීතපරිසා. පුච්ඡිත්ථා විනීතාති “තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ”තිආදිනා පුච්ඡිත්ථා අනුමතිග්ගභණ්ඩවසෙන විනීතා.

සුවිනිතපරිසාති සුබෙන් විනිතපරිසා. අනුමතිග්ගහණවසෙන විනයනඤ්ඤි න දුක්කරං හොති.

පරිසාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. උප්පාදාසුත්තවණ්ණනා

137. චතුත්ථෙ උප්පාදා වා තථාගතානන්ති තථාගතානං උප්පාදෙපි වෙනෙය්‍යපුග්ගලානං මග්ගඵලප්පත්ති විය සඬ්ඛාරානං අනිච්චාදිසභාවො න තථාගතූප්පාදායත්තො, අථ ඛො තථාගතානං උප්පාදෙපි අනුප්පාදෙපි හොතිමෙවාති චුත්තං හොති. ඨිතාව සා ධාතුති ඨිතො ඵච සො අනිච්චසභාවො ඛාහිචාරාභාවතො න කදාපි සඬ්ඛාරා අනිච්චා න හොති. කාමං අසඬ්ඛතා විය ධාතු න නිච්චො සො සභාවො, තථාපි සබ්බකාලිකොයෙවාති අධිප්පායො.

අපරො නයො – ඨිතාව සා ධාතුති ‘සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා’ති එසා ධාතු එස සභාවො තථාගතානං උප්පාදතො පුබ්බෙ උද්ධඤ්ච අප්පට්ඨිජ්ඣියමානො න තථාගතෙහි උප්පාදිතො, අථ ඛො සබ්බකාලං සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා, ඨිතාව සා ධාතු, කෙවලං පන සයම්භුඤාණෙන අභිසම්බුද්ධිකතො ‘අයං ධම්මො තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො’ති පවෙදනතො ච තථාගතො ධම්මස්සාමීති චුච්චති අපුබ්බස්ස තස්ස උප්පාදනතො. තෙන චුත්තං ‘ඨිතාව සා ධාතු’ති.

අභිසම්බුද්ධිකීති ඤාණෙන අභිසම්බුද්ධිකීති. අභිසමෙතිති ඤාණෙන අභිසමාගච්ඡති. ආචික්ඛතීති කථෙති. දෙසෙතිති දස්සෙති. පඤ්ඤාපෙතිති ජානාපෙති. පට්ඨපෙතිති ඤාණමුඛෙ යපෙති. විචරතීති විචරිත්වා දස්සෙති. විහජතීති විහාගතො දස්සෙති. උත්තානීකරොතිති පාකටං කරොති.

අථ වා අභිසම්බුද්ධිකීති පච්චක්ඛකරණෙන අභිමුඛං බුද්ධිකීති, යාථාවතො පට්ඨිජ්ඣකීති. තතො ඵච අභිසමෙති අභිමුඛං සමාගච්ඡති. ආදිතො කථෙන්නො ආචික්ඛති, උද්දිසතීති අත්ථො. තමෙව උද්දෙසං පරියොසාපෙන්නො දෙසෙති. යථාඋද්දිට්ඨමත්ථං නිදස්සනවසෙන පකාරෙහි ඤාපෙන්නො පඤ්ඤාපෙති. පකාරෙහි එතමත්ථං පතිට්ඨපෙන්නො පට්ඨපෙති. යථාඋද්දිට්ඨං පටිනිදස්සනවසෙන විචරති විහජති. විචටං විහත්තඤ්ච අත්ථං හෙතුදාහරණදස්සනෙහි පාකටං කරොන්නො උත්තානීකරොති.

උප්පාදාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. කෙසකම්බලසුත්තාදිවණ්ණනා

138-143. පඤ්චමෙ තත්තාචුතානං වත්ථානන්ති ඉදං ‘යානි කානිච්චි’ති ඉමිනා සමානාධිකරණන්ති ආහ ‘පච්චත්තෙ සාම්චචන’න්ති. වාසිතානන්ති විතානං. ලාමකොති නිභීතො, මක්ඛලි මොසපුරිසොති එත්ථ මක්ඛලීති තස්ස නාමං. තං කිර

සකද්දමාය භූමියා තෙලසටං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තං, “තාත, මා බලී”ති සාමිකො ආහ. සො පමාදෙන බලීත්වා පතීත්වා සාමිකස්ස භයෙන පලායිතුං ආරද්ධො. සාමිකො උපධාවිත්වා නං දුස්සකණ්ණෙ අග්ගහෙසි, සාටකං ඡඩ්ඛෙත්වා අවෙලකො හුත්වා පලායි. සො පණ්ණෙන වා තිණෙන වා පටිච්ඡාදෙතුමිපි අජානන්තො ජාතරූපෙනෙව එකං ගාමං පාවිසි. මනුස්සා තං දිස්වා “අයං සමණො අරහා අපිපිච්ඡො, නත්ථි ඉමිනා සදිසො”ති පුවහත්තාදීනි ගහෙත්වා උපසඬකමන්ති. සො “මය්හං සාටකං අනිවත්ථහාවෙන ඉදං උප්පන්න”න්ති තතො පටියාය සාටකං ලහිත්වාපි න නිවාසෙසි, තදෙව ච පබ්බජ්ජං අග්ගහෙසි. තස්ස සන්තිකෙ අඤ්ඤෙපි අඤ්ඤෙපිති පඤ්චසතා මනුස්සා පබ්බජ්ජංසු. තං සන්ධායාහ “මක්බලී මොසපුරියො”ති. ඡටියාදීනි උත්තානත්ථානි එව.

කෙසකම්බලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11-13. පයමමොරනිවාපසුත්තාදිවණ්ණනා

144-146. එකාදසමෙ අකුප්පධම්මතාය බයවයසඬ්ඛාතං අන්තං අතීතාති අව්චන්තා, එවං අපරිභායනසභාවත්තා අව්චන්තා නිට්ඨා අස්සාති අව්චන්තනිට්ඨො. තෙනාහ “අන්තං අතීක්කන්තනිට්ඨො”තිආදි. න හි පටිවිද්ධස්ස ලොකුත්තරධම්මස්ස දස්සනං කුප්පනං නාම අත්ථි. ධුවනිට්ඨොති සතතනිට්ඨො. අව්චන්තමෙව චතුහි යොගෙහි බෙමො එතස්ස අත්ථිති අව්චන්තයොගක්ඛෙමී, නිච්චයොගක්ඛෙමීති අත්ථො. මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස වුසිතත්තා තස්ස අව්භායනසභාවත්තා අව්චන්තං බ්‍රහ්මචාරීති අව්චන්තබ්‍රහ්මචාරී, නිච්චබ්‍රහ්මචාරීති අත්ථො. පරියොසානන්ති බ්‍රහ්මවරියපරියොසානං වට්ටදුක්ඛපරියොසානඤ්ච. අව්චන්තං පරියොසානමස්සාති අව්චන්තපරියොසානො. ද්වාදසමතෙරසමානි උත්තානත්ථානෙව.

පයමමොරනිවාපසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යොධාජීවචග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

147-156. මඩ්ගලවග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

තතිපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

(16) 6. අවෙලකවග්ගවණ්ණනා

157-163. ඉතො පරෙසු පන සුත්තපදෙසු “ගාළ්භා”ති වුත්තමත්ථං විවරන්තො “කක්ඛලා”ති ආහ. කක්ඛලවාරො වස්සා න ලුඛසභාවො. අථ බො තණ්හාවසෙන ථීරග්ගහණන්ති ආහ “ලොභවසෙන ථීරග්ගහණා”ති. අගාළ්භා පටිපදාති වා කාමානං ඕගාහනං පටිපත්ති, කාමසුඛානුයොගොති අත්ථො. නිජ්ඣාමා පටිපදාති කායස්ස නිජ්ඣාපනවසෙන බෙපනවසෙන පවත්තා පටිපත්ති,

අත්තකිලමථානුයෝගොති අත්ථො. නිව්වෙලොති නිස්සට්ඨවෙලො සබ්බෙන සබ්බං පටික්ඛිත්තවෙලො. නග්ගියවතසමාදානෙන නග්ගො. ධීතකොච උච්චාරං කරොතිතිආදි නිදස්සනමත්තං වමිත්වා මුඛවික්ඛාලනාදිආචාරස්සපි තෙන විස්සට්ඨත්තා. ජීවිහාය හත්ථං අපලෙඛති අවලෙඛති උදකෙන අධොවනතො. දුතියවිකප්පෙපි එසෙව නයො. “එහි, හදන්තෙ”ති වුත්තෙ උපගමනසඬ්ඛාතො විධි එහිහදන්තො, තං වරතීති එහිහදන්තිකො, තප්පටික්ඛෙපෙන න එහිහදන්තිකො. න කරොති “සමණෙන නාම පරස්ස වචනකරෙන න හවිතබ්බ”න්ති අධිප්පායෙන.

පුරෙතරන්ති තං යානං අත්තනො උපගමනතො පුරෙතරං. තං කිර සො “හික්ඛුනා නාම යදිව්ජකා එව හික්ඛා ගහෙනබ්බා”ති අධිප්පායෙන න ගණ්හාති. උද්දිස්ස කතං මම නිමිත්තභාවෙන බහු බුද්දකා පාණා සඬ්ඛාතං ආපාදිතාති න ගණ්හාති. නිමන්තනං න සාදියති එවං තෙසං වචනං කතං හවිස්සතිති. කුම්භි ආදීසුපි සො සත්තසඤ්ඤීති ආහ “කුම්භි-කළොපියො”තිආදි. කබලන්තරායො හොතිති උට්ඨිතස්ස ද්විත්තමිපි කබලන්තරායො හොති. ගාමසභාගාදිවසෙන සඬ්ගමම කිත්තෙන්ති එතිස්සාති සඬ්කිත්ති, යථාසංහතතණ්ඩුලාදිසඤ්චයො. මානුසකානීති වෙය්‍යාවච්චකරා මනුස්සා.

සුරාපානමෙවාති මජ්ජලක්ඛණප්පත්තාය සුරාය පානමෙව. සුරාගහණෙනෙවත්ථ මෙරයමිපි සඬ්ගහිතං. එකාගාරමෙව උඤ්ජතීති එකාගාරිකො. එකාලොපෙනෙව වත්තතීති එකාලොපිකො. දියති එතායාති දත්ති, ද්වත්තිආලොපමත්තග්ගාහි බුද්දකං හික්ඛාදානභාජනං. තෙනාහ “බුද්දකපාති”ති. අභුඤ්ජනවසෙන එකො අහො එතස්ස අත්ථිති එකාහිකො, ආහාරො, තං එකාහිකං. සො පන අත්ථතො එකදිවසං ලඬ්ඝකො හොතිති ආහ “එකාදිවසත්තරික”න්ති. ද්වාහිකන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. එකාහං අභුඤ්ජිත්වා එකාහං භුඤ්ජනං එකාහවාරො, තං එකාහිකමෙව අත්ථතො. ද්විහං අභුඤ්ජිත්වා ද්විහං භුඤ්ජනං ද්විහවාරො. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. උක්කට්ඨො පන පරියායහත්තභොජනිකො ද්විහං අභුඤ්ජිත්වා එකාහමෙව භුඤ්ජති. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො.

මිච්ඡාචායාමවසෙනෙව උක්කට්ඨකවතානුයෝගොති ආහ “උක්කට්ඨකවීරියමනුයුත්තො”ති. අත්තකිලමථානුයෝගන්ති අත්තනො කිලමථානුයෝගං, සරීරදුක්ඛකාරණන්ති අත්ථො. සරීරපරියායො හි ඉධ අත්තසද්දො “අත්තන්තපො”තිආදීසු (ම. නි. 2.413) විය. ද්වෙ අන්තෙති උහො කොට්ඨො, උහො ලාමකපට්පත්තියොති අත්ථො. ලාමකමිපි හි අන්තොති වුව්චති “අත්තමිදං, හික්ඛවෙ, ජීවිකානං (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 61), කොට්ඨකො අන්තො”ති එවමාදීසු. මජ්ඣිමපට්පදාය උප්පථභාවෙන අමනියා ගන්තබ්බා ඤාතබ්බාති අත්තා. තතො එව ලාමකා.

අවෙලකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පෙය්‍යාලවග්ගවණ්ණනා

164-184. සමනුඤ්ඤාති සම්මදෙව කතානුඤ්ඤා. තෙනාහ
“සමානජ්ඣාසයො”ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ඉති මනොරථපුරණියා අභිගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

තිකතිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අභිගුත්තරනිකායෙ

චතුක්කතිපාත-ටීකා

1. පට්ඨපණ්ණාසකං

1. භණ්ඩගාමවග්ගො

1-2. අනුබුද්ධසුත්තාදිවණ්ණනා

1-2. චතුක්කතිපාතස්ස පට්ඨමෙ අනුබොධො පුබ්බභාගියං ඤාණං, පටිච්චෙධො
අනුබොධෙන අභිසම්මයො. තත්ථ යස්මා අනුබොධපුබ්බකො පටිච්චෙධො
අනුබොධෙන විනා න භොති. අනුබොධො හි එකච්චො පටිච්චෙධසම්බද්ධො,
තද්වයාභාවහෙතුකඤ්ච වට්ටෙ සංසරණං, තස්මා චුත්තං පාළියං
“අනනුබොධා...පෙ.... තුම්භාකඤ්චා”ති. පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන භවතො
භවත්තරුපගමනං සන්ධාවනං, අපරාපරං චචනුපපජ්ජනවසෙන සඤ්චරණං
සංසරණන්ති ආහ “භවතො”තිආදි. සන්ධාවිතසංසරිතපදානං කම්මසාධනතං
සන්ධායාහ “මයා ච තුම්භෙහි වා”ති පට්ඨවිකජ්ජෙ. දුතියවිකජ්ජෙ පන
භාවසාධනතං හදයෙ කත්වා “මමඤ්චෙව තුම්භාකඤ්චා”ති යථාරුතවසෙනෙව
චුත්තං. දීඝරජ්ජනා බද්ධසකුණං විය රජ්ජහත්ථො පුරිසො දෙසන්තරං
තණ්හාරජ්ජනා බද්ධං සත්තසන්තානං අභිසම්බොරො භවත්තරං නෙති එතායාති
භවනෙත්ති. තෙනාහ “භවරජ්ජ”තිආදි.

වට්ටදුක්ඛස්ස අත්තකරොති සකලවට්ටදුක්ඛස්ස සකසන්තානෙ පරසන්තානෙ
ච විනාසකරො අභාවකරො.

බුද්ධවක්ඛුධම්මවක්ඛුදිබ්බවක්ඛුමංසවක්ඛුසමන්තවක්ඛුසඤ්චාතෙහි පඤ්චභි වක්ඛුහි
වක්ඛුමා. සවාසනානං කිලෙසානං සමුච්ඡින්නත්තා සාතිසයං
කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතො. දුතියං උත්තානමෙව.

අනුබුද්ධසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. පයමබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා

3-4. තතියෙ කලින්ති අපරාධං. විචිනාතීති ආවිනොති පසවති. තෙන ච කලිනා සුඛං න පටිලහතීති තෙන අපරාධෙන සුඛං න වින්දති. නින්දියප්පසංඝාය හි පසංඝියනින්දාය ච සමකොච විපාකො. පසංඝියනින්දාති ච සම්පන්නගුණපරිධංසනවසෙන පවත්තියා මහාසාවජ්ජනය කටුකතරවිපාකා. නින්දියප්පසංඝා පන කථං තාය සම්විපාකාති චෙ? තස්මිං අවිජ්ජමානගුණසමාරොපනෙන අත්තනො පරෙසඤ්ච මිච්ඡාපටිපත්තිහෙතුභාවතො පසංඝියෙන තස්ස සබ්භාවකරණතො ච. ලොකෙපි හි අසුරං සුරෙන සමං කරොත්තො ගාරය්හො හොති, පගෙව දුප්පටිපන්නං සුප්පටිපන්නෙන සමං කරොත්තොති. සකෙන ධනෙනාති අත්තනො සාපතෙයොන. අප්පමත්තකොච කලිති දිට්ඨධම්මිකත්තා සප්පටිකාරත්තා ච අප්පමත්තකො අපරාධො. අයං...පෙ.... මහත්තතරො කලි කතුපචිතත්තා සම්පරායිකත්තා අප්පටිකාරත්තා ච.

නිරබ්බදොති ගණනාවසෙසො එසොති ආහ “නිරබ්බදගණනායා”ති, සතසහස්සං නිරබ්බදාති අත්ථො. නිරබ්බදපරිමාණං පන වස්සගණනාය එවං චෙදිතබ්බං. යථෙව හි සතං සතසහස්සානං කොටි හොති, එවං සතං සතසහස්සානං කොටියො පකොටි නාම හොති, සතං සතසහස්සානං පකොටියො කොටිපකොටි, සතං සතසහස්සකොටිපකොටියො නහුතං, සතං සතසහස්සනහුතාති නින්තහුතං, සතං සතසහස්සනින්තහුතාති එකං අබ්බදං, තතො විසතිගුණිතං නිරබ්බදං. යං අරියෙ ගරහන්තො නිරයං උපපජ්ජති අරියෙ ගරහන්තො යං නිරබ්බදසඬ්ඛාතං නිරයං උපපජ්ජති, නිරබ්බදොති ච පාටියෙක්කො නිරයො නත්ථි, අවිච්ඡිනියෙව පන නිරබ්බදගණනාය පච්චිතබ්බට්ඨානස්සෙතං නාමං. චතුත්ථං උත්තානමෙව.

පයමබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අනුසොතසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ අනුසොතං ගච්ඡතීති සංඝාරසොතස්ස අනුකූලභාවෙන ගච්ඡති. පච්චනීකපටිපත්තියාති සංඝාරසොතස්ස පටිකූලවසෙන පවත්තනිබ්බදානුපස්සනාදිපටිපත්තියා. ධීතසභාවොති අවලප්පසාදාදිසමන්තාගමෙන ධීතසභාවො. අනාගාමී හි අස්සද්ධියෙහි කාමරාගඛ්‍යාපාදෙහි අකම්පනියවිත්තතාය තම්භා ලොකා අනාවත්තිධම්මතාය ච ධීතසභාවො නාම. ඔසං තරිත්වාති කාමොසාදිචතුබ්බධං ඔසං අතික්කමිත්වා. පරතීරං ගතොති නිබ්බානපාරං ගතො. බ්‍රාහ්මණොති බාහිතපාපතාය බ්‍රාහ්මණොති සඬ්ඛං ගතො ඛිණ්ණසථො. තෙනාහ “සෙට්ඨො නිද්දොසො”ති. පඤ්චවෙරකම්මන්ති පාණාතිපානාදිපඤ්චදුච්චරිතං. සභාපි දුක්ඛෙන සභාපි දොමනස්සෙනාති කිලෙසපරිශුද්ධානෙ සති උප්පන්නෙන දුක්ඛදොමනස්සෙන

සද්ධිමිපි. පරිපූර්ණත්වය තිස්සන්නං සික්ඛානං එකායපි අනුනං. පරිසුද්ධත්ව
නිරූපකකිලෙසං. බ්‍රහ්මවරියන්ති සෙට්ඨවරියං. ඉමිනා වාරෙන
සොතාපන්නසකදාගාමිනො කථිතා. කිං පන තෙ රුදන්තා බ්‍රහ්මවරියං වරන්තිති?
ආම, කිලෙසරොදනෙන රොදන්තා වරන්ති නාම, සිලසම්පන්නො පුපුජ්ජනහික්ඛු
එත්ථෙව සඬගහිතො.

වෙනොවිමුත්තින්ති ඵලසමාධිං. පඤ්ඤාවිමුත්තින්ති ඵලඤාණං. ජහාකාරෙහි
පාරගතොති අභිඤ්ඤාපාරගු, පරිඤ්ඤාපාරගු, භාවනාපාරගු, පහානපාරගු,
සවිජ්ජිරියාපාරගු, සමාපත්තිපාරගුති එවං ජහි ආකාරෙහි සබ්බධම්මානං පාරං
පරියොසානං ගතො. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අනුසොතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අප්පස්සුතසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ අප්පකං සුතං භොතිති නවඬගසත්ථුසාසනෙ කිඤ්චිදෙව සුතං භොති.
තදෙව නවඬගසත්ථුසාසනං දස්සෙතුං “සුත්තං ගෙය්‍ය”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ
සුත්තාදීනි විහජිත්වා දස්සෙන්නො
“උභතොවිහඬගනිද්දෙසක්ඛන්ධකපරිවාරා”තිආදිමාහ. කථං පනායං විභාගො
යුජ්ජෙය්‍ය. සගාථකඤ්ඤි සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණං.
තදුභයවිනිමුත්තඤ්ච සුත්තං උදානාදිවිසෙසසඤ්ඤාරහිතං නත්ථි, යං සුත්තඬගං
සියා. මඬගලසුත්තාදීනඤ්ච (බු. පා. 5.1 ආදයො; සු. නි. 261 ආදයො)
සුත්තඬගසඬගහො න සියා ගාථාභාවතො ධම්මපදාදීනං විය. ගෙය්‍යඬගසඬගහො වා
සියා සගාථකත්තා සගාථාවග්ගස්ස විය. තථා උභතොවිහඬගාදීසු
සගාථකප්පදෙසානන්ති? වුවිවතෙ –

“සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධියො පරෙ;
සනිමිත්තා නිරුජ්ඣත්තා, සහතාඤ්ඤෙන නාඤ්ඤතො”. (නෙත්ති. අට්ඨ.
සඬගභවාරවණ්ණනා; දී. නි. ටී. 1.පඨමමහාසඬගීතිකථාවණ්ණනා;
සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඬගීතිකථාවණ්ණනා)

සබ්බස්සපි හි බුද්ධවචනස්ස සුත්තන්ති අයං සාමඤ්ඤවිධි. තෙනෙවාහ ආයස්මා
මහාකච්චානො නෙත්තියං (නෙත්ති. සඬගභවාරො)
“නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨි”ති. එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං
සුත්තපරියාපන්නං (පාවි. 655, 1242) සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානීති (ධ. ස. අට්ඨ.
නිදානකථා; කථා. අට්ඨ. නිදානකථා) එවමාදි ව එතස්ස අත්ථස්ස සාධකං.
විසෙසවිධියො පරෙ සනිමිත්තා තදෙකදෙසෙසු ගෙය්‍යාදයො විසෙසවිධියො තෙන
තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථා හි ගෙය්‍යස්ස සගාථකත්තං තබ්භාවනිමිත්තං.
ලොකෙපි හි සසිලොකං සගාථකං වා වුණ්ණියගන්ථං “ගෙය්‍ය”න්ති වදන්ති.
ගාථාවිරහෙ පන සති පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස

තබ්භාවනිමිත්තං. පුච්ඡාච්ඡිස්සජ්ජනාඤ්ඤි “බ්‍යාකරණ” න්ති වුච්චති. බ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණං. එවං සන්තෙ සගාථකාදීනම්පි පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො ආපජ්ජති? නාපජ්ජති ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤානං අනොකාසභාවතො, “ගාථාවිරහෙ සති” ති විසෙසිතත්තා ව. තථා හි ධම්මපදාදිසු කෙවලං ගාථාබන්ධෙසු සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤාණමයිකගාථායුත්තෙසු “චුත්තං හෙත” න්තිආදිවචනසම්බන්ධෙසු අබ්භුතධම්මජ්ජපටිසංයුත්තෙසු ව සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථාඋදානඉතිචුත්තකඅබ්භුතධම්මසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, තථා සතිපි ගාථාබන්ධභාවෙ භගවතො අතීතාසු ජාතීසු වරියානුභාවජ්ජකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා, සතිපි පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනභාවෙ සගාථකත්තෙ ව කෙසුචි සුත්තත්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදීනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති විසෙසවිධයො සුත්තඛගතො පරෙ ගෙය්‍යාදයො. යං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඛගාදිනිමිත්තරහිතං, තං සුත්තඛගං විසෙසසඤ්ඤාපරිභාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතො. නනු ව සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති සුත්තඛගං න සම්භවතීති වොදනා තදවත්ථාවාති? න තදවත්ථා සොධිතත්තා. සොධිතඤ්ඤි පුබ්බෙ “ගාථාවිරහෙ සති පුච්ඡාච්ඡිස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්ත” න්ති.

යඤ්ච චුත්තං – “ගාථාභාවතො මඛගලසුත්තාදීනං සුත්තඛගසඛගහො න සියා” ති, තං න, නිරුල්භත්තා. නිරුල්භො හි මඛගලසුත්තාදීනං සුත්තභාවො. න හි තාති ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන පඤ්ඤාතාති, අථ බො සුත්තභාවෙනෙව, තෙනෙව හි අට්ඨකථායං “සුත්තනාමක” න්ති නාමග්ගහණං කතං. යං පන චුත්තං “සගාථකත්තා ගෙය්‍යඛගසඛගහො සියා” ති, තදපි නත්ථි, යස්මා සහතාඤ්ඤෙන. සහ ගාථාහිති හි සගාථකං. සහභාවො නාම අත්ථතො අඤ්ඤෙන හොති, න ව මඛගලසුත්තාදිසු ගාථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තජ්ජපදෙසො අත්ථි, යො “සහ ගාථාහි” ති වුච්චෙය්‍ය, න ව සමුදායො නාම කොචි අත්ථි. යදපි චුත්තං – “උභතොවිභවිගාදිසු සගාථකජ්ජපදෙසානං ගෙය්‍යඛගසඛගහො සියා” ති, තදපි න, අඤ්ඤතො. අඤ්ඤා එව හි තා ගාථා ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා. අතො න තාහි උභතොවිභවිගාදීනං ගෙය්‍යඛගභාවාති. එවං සුත්තාදීනං අඛගානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සඛකරාභාවො වෙදිතබ්බො. අයමෙත්ථ සඛබ්බෙපො, විත්ථාරො පන සමන්තපාසාදිකාය විනයසංවණ්ණනාය සාරත්ථදීපනියා (සාරත්ථ. ටී. 1. පයමමභාසඛිතිකථාවණ්ණනා) අම්භෙහි පකාසිතො, ඉච්ඡන්තෙහි තතොයෙව ගහෙතබ්බො.

න අත්ථමඤ්ඤාය ධම්මමඤ්ඤාය ධම්මානුධම්මජ්ජපටිපන්නො හොතීති අට්ඨකථාඤ්ච පාළිඤ්ච ජානිත්වා ලොකුත්තරධම්මස්ස අනුරූපධම්මං පුබ්බතාගජ්ජපටිපදං පටිපන්නො න හොතීති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ “න අත්ථමඤ්ඤාය ධම්මමඤ්ඤායාති අට්ඨකථාඤ්ච පාළිඤ්ච ජානිත්වා...පෙ.... න පටිපන්නො හොතී” ති.

අප්පස්සුනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සොහනසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියෙනාති

සච්චසම්පට්ඨෙධාදිපඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියෙන. විනයං උපෙතාති තදඛිගාදිවසෙන කිලෙසානං විනයං උපෙතා. වෙසාරජ්ජෙනාති සාරජ්ජකරානං දිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාදිපාපධම්මානං විගමනතො වෙසාරජ්ජෙන, සාරජ්ජරහිතෙනාති අත්ථො. තෙපිටකවසෙන බහු සුතං එතෙසන්ති බහුස්සුතා. තමෙව පරියත්තිධම්මං ධාරෙන්ති සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීහවසං විය විනස්සන්තං අකත්වා සුප්පගුණසුප්පවත්තිභාවෙන හදයෙ යපෙන්තිති ධම්මධරා. එදිසා ව අත්තනා සුතස්ස ධම්මස්ස ආධාරභූතා නාම භොන්තිති ආහ “සුතධම්මානං ආධාරභූතා”ති.

සොහනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. වෙසාරජ්ජසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ ඛ්‍යාමොභවසෙන සරණපරියෙසනං සාරජ්ජනං සාරදො, ඛ්‍යාමොභහයං. විගතො සාරදො එතස්සාති විසාරදො, තස්ස භාවො වෙසාරජ්ජං. තං පන ඤාණසම්පදං, පභානසම්පදං, දෙසනාවිසෙසසම්පදං බෙමඤ්ච නිස්සාය පවත්තං චතුබ්බිධපච්චවෙක්ඛණඤාණං. තෙනාහ “චතුසු යානෙසු”තිආදි. උසහස්ස ඉදන්ති ආසහං, සෙට්ඨට්ඨානං. සබ්බඤ්ඤාපට්ඨානවසෙන අභිමුඛං ගච්ඡන්ති, අට්ඨ වා පරිසා උපසඬ්ඛමන්තිති ආසහා, පුබ්බබුද්ධා. ඉදං පනාති බුද්ධානං යානං සබ්බඤ්ඤාතමෙව වදන්ති. තිට්ඨමානොවාති අවදන්තොපි තිට්ඨමානොව පටිජානාති නාමාති අත්ථො. උපගච්ඡන්ති අනුජානාති.

අට්ඨසු පරිසාසුති “අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත, අනෙකසතං ඛත්තියපරිසං උපසඬ්ඛමිතා...පෙ.... බ්‍රාහ්මණපරිසං ගහපතිපරිසං, සමණපරිසං, වාතුමහාරාජිකපරිසං, තාවතිංසපරිසං, මාරපරිසං, බ්‍රහ්මපරිසං උපසඬ්ඛමිතා, තත්‍රපි මයා සන්තිසින්නපුබ්බඤ්චෙව සල්ලපිතපුබ්බඤ්ච සාකච්ඡා ව සමාපජ්ජිතපුබ්බා. තත්‍ර චත මං ‘භයං වා සාරජ්ජං වා ඔක්කමිස්සති’ති නිමිත්තමෙතං, සාරිපුත්ත, න සමනුපස්සාමි”ති (ම. නි. 1.151) එවං චුත්තපරිසාසු. අභීතනාදං නදන්ති පරතො දස්සිතඤාණයොගෙන විසාරදො අහන්ති අභීතනාදං නදති. සීහනාදසුත්තෙනාති ඛන්ධවග්ගෙ ආගතෙන සීහනාදසුත්තෙන.

“දෙවමනුස්සානං චතුරුක්කං චත්තති”ති (අ. නි. 4.31) සුත්තසෙසෙන සප්පුරිසුපනිස්සයාදිඵලසම්පත්තිපවත්ති චුත්තා, පුරිමසප්පුරිසුපනිස්සයාදිඋපනිස්සයා පච්ඡිමසප්පුරිසුපනිස්සයාදිසම්පත්තිපවත්ති වා චුත්තා. ආදි-සද්දෙන තත්ථ ව චක්කසද්දස්ස ගහණං වෙදිතබ්බං. විචක්කසණ්ඨානා අසනි එව අසනිවිචක්කං. උරචක්කාදීසුති ආදි-සද්දෙන ආණාසමුහාදීසුපි චක්කසද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. “සඬ්ඨහෙදං කර්ස්සාම චක්කහෙද”න්තිආදීසු

(පාරා. 409; වූළව. 343) හි ආණා “චක්ක” න්ති වුත්තා. “දෙවචක්කං අසුරචක්ක” න්ති ආදීසු සමුහොති.

පටිවෙධනිට්ඨන්තා අරහත්තමග්ගඤාණං පටිවෙධොති “ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාමා” ති වුත්තං. තෙන පටිලද්ධස්සපි දෙසනාඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්ති පරස්ස බුජ්ඣකමත්තෙන හොතිති “අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොතාපත්ති...පෙ.... ඵලක්ඛණෙ පචත්තං නාමා” ති වුත්තං. තතො පරං පන යාව පරිනිබ්බානා දෙසනාඤාණප්පචත්ති තස්සෙව පචත්තිතස්ස ධම්මචක්කස්ස යානන්ති වෙදිතබ්බං.

දස්සිතධම්මෙසුති වුත්තධම්මෙසු. වචනමත්තමෙව හි තෙසං, න පන දස්සනං තාදිසස්සෙව ධම්මස්ස අභාවතො. භගවතො ඵව වා “ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධො” ති පරස්ස වචනවසෙන දස්සිතධම්මෙසු. “ධම්මපටිසම්භිදා” ති ආදීසු (විහ. 718-721) විය ධම්ම-සද්දො හෙතුපරියායොති ආහ “සහධම්මෙනාති සහෙතුනා” ති. හෙතුති ව උපපත්තිසාධනහෙතු වෙදිතබ්බො, න කාරකො, සම්පාපකො වා. නිමිත්තන්ති වොදනාය කාරණං. තත්ථ වොදකො වොදනං කරොතීති කාරණං, ධම්මො වොදනං කරොති ඵතෙනාති කාරණං. තෙනාහ “පුග්ගලොපි” ති ආදි. බෙමන්ති කෙනවි අප්පට්ඨානියභාවෙන අනුපද්දුතං.

අන්තරායො ඵතෙසං අත්ථී, අන්තරායෙ වා නියුත්තාති අන්තරායිකා. ඵචංභූතා පන තෙ යස්මා අන්තරායකරා නාම හොන්ති, තස්මා ආහ “අන්තරායං කරොන්තීති අන්තරායිකා” ති. අසඤ්චිච්ච විනික්කමෙ නාතිසාවජ්ජාති කත්වා වුත්තං “සඤ්චිච්ච විනික්කන්තා” ති. සත්ත ආපත්තික්ඛන්ධාති ආදි නිදස්සනමත්තං ඉතරෙසම්පි චතුත්තං “අන්තරායිකා” ති වුත්තධම්මානං තබ්බාවෙ බ්‍යභිවාරාභාවතො. ඉධ පන මෙටුනධම්මො අධිප්පෙතොති ඉදං අට්ඨුප්පත්තිවසෙන වුත්තං අරිට්ඨසික්ඛාපදං (පාවි. 417) විය. යස්මා තංඤාමිපි කාමානං ආදීනවං දිස්වා විරතො හොති වෙ, විසෙසං අධිගච්ඡති, න කාමෙසු ආසත්තො, තස්මා වුත්තං “මෙටුන...පෙ....අන්තරායො හොති” ති. තත්ථ යස්ස කස්සචීති න කෙවලං පබ්බජිතස්සෙව, අථ බො යස්ස කස්සචි. තථා හි වුත්තං “මෙටුනමනුයුත්තස්ස, මුස්සතෙවාපි සාසන” න්ති (සු. නි. 820).

තස්මිං අනියානිකධම්මෙති තස්මිං පරෙහි පරිකප්පිතඅනියානිකධම්මනිමිත්තං. නිමිත්තත්ථෙව හි ඉදං කම්මසංයොගෙ භුම්මං.

උපනිබ්දධාති විරචිතා. තෙනාහ “අභිසඬ්ඛතා” ති. පුටුභාවන්ති බහුභාවං. පුටුහි වා සිතාති බහුහි සමණච්ඡාන්තමණෙහි සිතා උපනිබ්දධා.

වෙසාරජ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තණ්හුප්පාදසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ හවති එතෙන ආරොග්‍යන්ති හවො, ගිලානපච්චයො. පරිවුද්ධො හවො අහවො. වුද්ධිඅත්ථො හි අයමකාරො යථා “සංවරාසංවරො, ඵලාඵල”න්ති ව. සප්පිනවනීතාදීනීති ආදි-සද්දෙන තෙලමධුථාණිතාදීනං ගහණං. සප්පිනවනීතාදිග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං, සබ්බස්සපි ගිලානපච්චයස්ස සඬගහො දට්ඨබ්බො. භවාහවොති වා බුද්දකො චෙව මහන්තො ව උපපත්තිහවො චෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ “සම්පත්තිහවෙසු”තිආදි. හවොති වා සම්පත්ති, අහවොති විපත්ති. හවොති වුද්ධි, අහවොති භානි. තංනිමිත්තඤ්ච තණ්හා උප්පජ්ජතිති වුත්තං “භවාහවහෙතු වා”ති.

තණ්හාදුතියොති තණ්හාසභායො. තණ්හා හි නිරුද්ධකකන්තාරෙ මරිචිකාය උදකසඤ්ඤා විය පිපාසාහිභූතං තසිතං සත්තං අස්සාසදස්සනවසෙන සභායකිච්චං කරොන්ති භවාදීසු අනිබ්බින්නං කත්වා පරිබ්භමාපෙති. තථා හි තං පපාතකං අවිත්තෙන්වා මධුග්ගණ්හනකලුද්දකා විය අනෙකාදීනවාකුලෙසු හවෙසු ආනිසංසමෙව දස්සෙන්ති අනත්ථජාලෙ සා පරිබ්භමාපෙති, තස්මා තණ්හා “පුරිසස්ස දුතියා”ති වුත්තා. නනු ව අඤ්ඤාපි කිලෙසාදයො භවතිබ්බත්තිපච්චයාති? සච්චමෙතං, න පන තථා විසෙසපච්චයො, යථා තණ්හා. තථා හි සා කුසලෙහි විනා අකුසලෙහි, කාමාවචරාදිකුසලෙහි ව විනා රූපාවචරාදිකුසලෙහි භවතිබ්බත්තියා විසෙසපච්චයො. යතො සමුදයසච්චන්ති වුච්චතිති. ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවන්ති ඉත්ථභාවො ව අඤ්ඤථාභාවො ව ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවො, සො එතස්ස අත්ථිති ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවො, සංසාරො, තං ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං. තත්ථ ඉත්ථභාවො මනුස්සත්තං, අඤ්ඤථාභාවො තතො අවසිට්ඨස්ත්තවාසා. ඉත්ථභාවො වා තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්නො අත්තභාවො, අඤ්ඤථාභාවො අනාගතත්තභාවො. ඵවරූපො වා අඤ්ඤාපි අත්තභාවො ඉත්ථභාවො, න ඵවරූපො අඤ්ඤථාභාවො. තෙනෙවාහ “ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවන්ති එත්ථ ඉත්ථභාවො නාම අයං අත්තභාවො”තිආදි. සංසරණං සංසාරො.

“බන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ව;
අබ්බොච්ඡින්නං චත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චති”. (විසුද්ධි. 2.619; දී. නි. අට්ඨ. 2.95 අපසාදනාවණ්ණනා; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.60; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.199; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; විහ. අට්ඨ. 226 සඬබාරපදනිද්දෙසො; සු. නි. අට්ඨ. 2.523; උදා. අට්ඨ. 39; ඉතිවු. අට්ඨ. 14);

තෙනාහ “බන්ධානුආයතනානං පටිපාටි”න්ති, බන්ධානුආයතනානං හෙතුඵලභාවෙන අපරාපරප්පවත්තින්ති අත්ථො.

ඵවමාදීනවං ඤත්වාති එත්ථ ඵවමාදීනවං ඤත්වාතිපි පඨන්ති, එතං සකලවට්ඨක්කස්ස සම්භවං සමුදයං තණ්හං ආදීනවං ඤත්වාති අත්ථො. අථ වා ඵවමාදීනවං ඤත්වාති එතං යථාචුත්තං සංසාරානතිවත්තනආදීනවං දොසං ඤත්වා. නිග්ගහණොති චතුරූපාදානසඬබාතස්ස සබ්බස්ස ගහණස්ස පටිනිස්සජ්ජනෙන

නිග්ගහණො, බන්ධපරිනිබ්බානෙන සඬ්ඛාරජ්ජවත්තිනො අපගච්ඡෙය්‍යාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

තණ්හුප්පාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. යොගසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ යොජෙන්නීති කම්මං විපාකෙන භවාදිං, භවත්තරාදීහි දුක්ඛෙන සත්තං යොජෙන්නි සට්ඨන්ති යොගා. කාමනට්ඨෙන කාමො ව සො යථාචුත්තෙනත්ථෙන යොගො වාති කාමයොගො. භවයොගො නාම භවරාගොති දස්සෙතුං “රූපාරූපහවෙසු”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පඨමො උපපත්තිභවෙසු රාගො, දුතියො කම්මභවෙසු, තතියො භවදිට්ඨිසහගතො යථා රජ්ජනට්ඨෙන රාගො, එවං යුජ්ජනට්ඨෙන යොගොති චුත්තො. චතුසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණන්ති ඉදං සුත්තන්තනයං නිස්සාය චුත්තං. සුත්තන්තසංවණ්ණනා හෙසාති, තදන්තොගධන්තා වා පුබ්බන්තාදීනං.

සමුදයන්ති ද්වෙ සමුදයා ඛණිකසමුදයො පච්චයසමුදයො ව. උප්පාදක්ඛණො ඛණිකසමුදයො, පච්චයොව පච්චයසමුදයො. සමුදයතෙ සමුදයනං සමුදයො, සමුදෙති එතස්මාති සමුදයොති එවං උභින්නං සමුදයානං සද්දත්ථතොපි හෙදො වෙදිතබ්බො. පච්චයසමුදයං පජානන්තොපි භික්ඛු ඛණිකසමුදයං පජානාති, ඛණිකසමුදයං පජානන්තොපි පච්චයසමුදයං පජානාති. පච්චයතො හි සඬ්ඛාරානං උදයං පස්සතො ඛණතො ව නෙසං උදයදස්සනං සුඛං හොති, ඛණතො ව නෙසං උදයං පස්සතො පගෙව පච්චයානං සුග්ගහිතත්තා පච්චයතො දස්සනං සුඛෙන ඉජ්ඣති. ඉධ පන ඛණිකසමුදයං දස්සෙන්නො ආහ “සමුදයන්ති උප්පත්ති”න්ති.

අත්ථඬ්ඛගමොපි දුට්ඨො අච්චන්තත්ථඬ්ඛගමො, හෙදත්ථඬ්ඛගමොති. අච්චන්තත්ථඬ්ඛගමො අප්පවත්තිනිරොධො, නිබ්බානන්ති කෙචි. හෙදත්ථඬ්ඛගමො ඛණිකනිරොධො. තදුභයං පුබ්බභාගෙ උග්ගහපරිපුච්ඡාදිවසෙන පස්සතො අඤ්ඤතරදස්සනෙන ඉතරදස්සනම්පි සිද්ධමෙව හොති. පුබ්බභාගෙයෙව ආරම්මණවසෙන ඛයතො වයතො සම්මසනාදිකාලෙ හෙදත්ථඬ්ඛගමං පස්සන්තො ඛාතිරෙකවසෙන අනුස්සවාදිතො අච්චන්තත්ථඬ්ඛගමං පස්සති, මග්ගක්ඛණෙ පන ආරම්මණතො අච්චන්තත්ථඬ්ඛගමං පස්සන්තො අසම්මොහතො ඉතරම්පි පස්සති. ඉධ පන හෙදත්ථඬ්ඛගමං දස්සෙන්නො ආහ “අත්ථඬ්ඛගමන්ති හෙද”න්ති. කාමානං උප්පත්තිහෙදග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ යථා කාමානං පටිච්චසමුප්පන්නතා විභාවිතා, එවං කාමචත්ථුතොපිති උභයෙසම්පි අනිච්චතා දුක්ඛතා අනත්තතා ව විභාවිතාති දට්ඨබ්බං. මධුරභාවන්ති ඉමිනා කාමසන්නිස්සිතං සුඛං සොමනස්සං දස්සෙති. “යං ඛො, භික්ඛවෙ, ඉමෙ පඤ්ච කාමගුණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං කාමානං අස්සාදො”ති (ම. නි. 1.166) හි චුත්තං. අමධුරභාවන්ති ඉමිනා පන කාමහෙතුකං දුක්ඛං දොමනස්සං දස්සෙති.

එස්සායතනානන්ති ඡද්වාරිකස්ස එස්සස්ස කාරණභූතානං චක්ඛාදිආයතනානං. තෙනාහ “චක්ඛාදීනං චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකාරණාන”න්ති. පුනඛ්භවකරණං පුනොභවො උත්තරපදලොපෙන, මනො-සද්දස්ස විය ව පුරිමපදස්ස ඔකාරන්තතා දට්ඨබ්බා. පුනොභවො සීලමෙතෙසන්ති පොනොභවිකා. අථ වා සීලත්ථෙන ඉකසද්දෙන ගමිතත්ථත්තා කිරියාවාචකසද්දස්ස අදස්සනං දට්ඨබ්බං යථා අපුපහක්ඛන්තසීලො ආපුපිකො. අථ වා පුනඛ්භවං දෙන්ති, පුනඛ්භවාය සංවත්තන්ති, පුනස්පුනඛ්භවෙ නිබ්බත්තෙන්ති පොනොභවිකා. “තද්ධිතා”ති හි ඛ්‍යුච්චනනිද්දෙසා විචිත්තත්තා වා තද්ධිතානං අභිධානලක්ඛණත්තා වා “පුනඛ්භවං දෙන්ති”ති ආදීසුපි අත්ථෙසු පොනොභවිකසද්දසිද්ධි දට්ඨබ්බා.

විසංයොජෙන්ති පටිපන්නං පුග්ගලං කාමයොගාදිතො වියොජෙන්තිති විසංයොගා, අසුභජ්ඣානාදීනි විසංයොජනකාරණානි. තෙනාහ “විසංයොගාති විසංයොජනකාරණානි”ති ආදි.

යොගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

හණ්ඩගාමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චරවග්ගො

1. චරසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ චරතොති ගච්ඡන්තස්ස, චඩ්ඛමන්තස්ස වා. උජ්ජජ්ජති කාමචිතක්කො වාති චත්ථුකාමෙසු අවිතරාගතාය තාදිසෙ පච්චයෙ කාමපටිසංයුත්තො වා චිතක්කො උජ්ජජ්ජති වෙ, යදි උජ්ජජ්ජති. ඛ්‍යාපාදචිතක්කො වා විහිංසාචිතක්කො වාති ආසාතචිතයෙ විසෙසෙන චිත්තස්ස අදමිතත්තා ආසාතනිමිත්තෙ ඛ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො වා චිතක්කො, ලෙඩ්චුද්දණ්ඩාදීනි පරහිංසනවසෙන විහිංසාපටිසංයුත්තො වා චිතක්කො උජ්ජජ්ජති වෙති සම්බන්ධො. තං වෙ භික්ඛු අධිවාසෙතිති තං යථාචුත්තං කාමචිතක්කාදිං යථාපච්චයං අත්තනො චිත්තෙ උජ්ජන්නං “ඉතිපායං චිතක්කො පාපකො, ඉතිපි අකුසලො, ඉතිපි සාවජ්ජො, සො ව ඛො අත්තඛ්‍යාබාධාය සංවත්තන්ති”ති ආදිනා නයෙන පච්චවෙක්ඛණාය අභාවතො අධිවාසෙති අත්තනො චිත්තං ආරොපෙත්වා වාසෙති. අධිවාසෙන්නොයෙව ච නජ්ජජනති තද්ධිගාදිජ්ජභානවසෙන න පටිනිස්සජ්ජති. තතො එව ච න විනොදෙති අත්තනො චිත්තසන්තානතො න නුදති න නිහරති. තථා අවිනොදනතො න ඛ්‍යන්තිකරොති න විගන්තං කරොති. ආතාපි පහිතත්තො යථා තෙසං අන්තොපි නාවසිස්සති අන්තමසො හඬගමත්තමිපි, එවං කරොති, අයං පන තථා න කරොතිති අත්ථො. තථාභූතො පන න අනභාවං ගමෙති අනු අනු අභාවං න ගමෙති. න පජහති වෙ, න විනොදෙති වෙති ඉති ආදිනා වෙ-සද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එවංභූතොති එවං කාමචිතක්කාදිහි පාපචිතක්කෙහි සමඬගිභූතො. අනාතාපීති කිලෙසානං ආතාපයිකස්ස වීරියස්ස අභාවෙන අනාතාපී. පාපුත්‍රාසලක්ඛණස්ස ඔත්තප්පස්ස අභාවෙන අනොත්තාපී. සත්තං සමීතං සබ්බකාලං නිරන්තරං. කුසීනො භීනවීරියොති කුසලෙහි ධම්මෙහි පරිභාපයිත්වා අකුසලපක්ඛෙ කුච්ඡිතං සිද්ධතො කොසප්පසමන්තාගමෙන ච කුසීනො, සම්මප්පධානවීරියාභාවෙන භීනවීරියො වීරියවිරහිතොති වුවචති කථියති. ධීතස්සාති ගමනං උපච්ඡන්දිත්වා තිට්ඨතො. සයනඉරියාපථස්ස විසෙසතො කොසප්පසක්ඛිකත්තා යථා තංසමඬගිනො භාවිතත්තා සමභවන්ති, තං දස්සෙතුං “ජාගරස්සා”ති වුත්තං.

සුක්කපක්ඛෙ තඤ්ඤෙ භික්ඛු නාධිවාසෙතීති ආරද්ධවීරියස්සපි විහරතො අනාදිමති සංසාරෙ විරකාලභාවිතත්තා තථාරූපපච්චයසමායොගෙ සතිසම්මොසෙන වා කාමචිතක්කාදි උප්පජ්ජති වෙ, තං භික්ඛු අත්තතො චිත්තං ආරොපෙත්වා න වාසෙති, අබ්භන්තරෙ න වාසෙතීති අත්ථො. අනධිවාසෙත්තො කිං කරොති? පජ්ඣති ඡඩ්ඛෙති. කිං කචචරං විය පිටකෙනාති? න, අපිච ඛො තං වීනොදෙති නුදති නිහරති. කිං බලිබද්දං විය පතොදෙනාති? න, අථ ඛො ඛ්‍යන්තීකරොති විගතන්තං කරොති, යථා තෙසං අත්තොපි නාවසිස්සති අන්තමසො භඩ්ගමත්තමපි, තථා තෙ කරොති. කථං පන තෙ තථා කරොති? අනභාවං ගමෙති අනු අනු අභාවං ගමෙති, වික්ඛම්භනප්පභානෙන යථා සුවික්ඛම්භිතා හොන්ති, තථා තෙ කරොතීති වුත්තං හොති.

එවංභූතොතිආදීසු එවං කාමචිතක්කාදිනං අනධිවාසෙන සුවිසුද්ධාසයො සමානො තාය ච ආසයසම්පත්තියා තන්තිමිත්තාය ච පයොගසම්පත්තියා පරිසුද්ධසීලො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤා සතිසම්පජ්ඤා සමන්තාගතො ජාගරියං අනුයුත්තො තදඬිගාදිවසෙන කිලෙසානං ආතාපනලක්ඛණෙන වීරියෙන සමන්තාගතත්තා ආතාපී. සබ්බසො පාපුත්‍රාසෙන සමන්තාගතත්තා ඔත්තාපී සත්තං රත්තින්දිවං. සමීතං නිරන්තරං සමථවිපස්සනානුයොගවසෙන චතුබ්බිධසම්මප්පධානසිද්ධියා ආරද්ධවීරියො පහිතත්තො. නිබ්බානං පති පෙසිතචිත්තොති වුවචති කථියතීති අත්ථො.

ගාථාසු ගෙහනිස්සිතන්ති එත්ථ ගෙහවාසීහි අපරිච්චත්තත්තා ගෙහවාසිසභාවත්තා ගෙහධම්මත්තා වා ගෙහං වුවචති චත්ථුකාමො. අථ වා ගෙහප්පට්ඨිඛවානො, කිලෙසකාමානං නිවාසට්ඨානභාවතො වා ගෙහාති වුවචන්ති, තංචත්ථුකත්තා කාමචිතක්කාදි ගෙහනිස්සිතං නාම. කුම්මග්ගපට්ඨපන්තොති යස්මා අරියමග්ගස්ස උප්පථභාවතො අභිජ්ඣාදයො තදෙකට්ඨධම්මා ච කුම්මග්ගො, තස්මා කාමචිතක්කාදිබහුලො කුම්මග්ගපට්ඨපන්තො. මොහනෙයොසු මුව්ඡිතොති මොහසංවත්තනියෙසු රූපාදීසු මුව්ඡිතො සම්මත්තො අජ්ඣාපන්තො. සම්බොධිත්ති අරියමග්ගඤ්ඤාණං. පුට්ඨන්ති ඵ්ඨිතුං පත්තුං පාපො සො තාදිසො මිච්ඡාසඬ්ඤාප්පගොචරො පුග්ගලො අභබ්බො, න කදාපි තං පාපුණාතීති අත්ථො.

විතක්කං සමයිත්වානාති යථාචුත්තං මිච්ඡාචිතක්කං පටිසංඛානභාවනාබලෙන
 වූපසමෙත්වා. විතක්කූපසමෙ රතොති නවත්නමිපි මහාවිතක්කානං.
 අවිචන්තුපසමභූතෙ අරහත්තෙ, නිබ්බානෙ එව වා අජ්ඣාසයෙන රතො අභිරතො.
 භබ්බො සොති සො යථාචුත්තො සම්මාපටිපජ්ජමානො පුග්ගලො පුබ්බභාගෙ
 සමථවිපස්සනාබලෙන සබ්බවිතක්කෙ යථාරහං තදඛිගාදිවසෙන වූපසමෙත්වා
 යිතො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණසංඛාතං
 නිබ්බානසංඛාතඤ්ඤං අනුත්තරං සම්බොධිං ඵුට්ඨං අධිගන්තුං භබ්බො අරහා.
 එවමෙත්ථ පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

වරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සීලසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ සම්පන්නසීලාති එත්ථ තිවිධං සම්පන්නං
 පරිපුණ්ණසම්බගිමධුරවසෙන. තත්ථ –

“සම්පන්නං සාලිකෙදාරං, සුවා භුඤ්ජන්ති කොසිය;
 පටිවෙදෙමි තෙ බුහ්මෙ, න තෙ වාරතුමුස්සහෙ”ති. (ජා. 1.14.1) –

ඉදං පරිපුණ්ණසම්පන්නං නාම. “ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති
 සමුපෙතො උපාගතො සමුපාගතො උපපන්නො සම්පන්නො සමන්තාගතො”ති
 (විභ. 511) ඉදං සමඛගිසම්පන්නං නාම. “ඉමිස්සා, භන්තෙ, මහාපට්ඨියා
 හෙට්ඨිමතලං සම්පන්නං, සෙය්‍යාථාපි බුද්දමධුං අනීලකං, එවමස්සාද්”න්ති (පාරා.
 17) ඉදං මධුරසම්පන්නං නාම. ඉධ පරිපුණ්ණසම්පන්නවසෙන අත්ථං දස්සෙන්නො
 “සම්පන්නසීලාති පරිපුණ්ණසීලා”ති ආහ. සමඛගිසම්පන්නවසෙනපි අත්ථො
 යුජ්ජනියෙව, තස්මා සම්පන්නසීලාති පරිපුණ්ණසීලා හුත්වාතිපි සීලසමඛගිතො
 හුත්වාතිපි එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. තත්ථ සීලස්ස අනවසෙසසමාදානෙන
 අඛණ්ඩාදිභාවජ්ජන්තියා පරිපුණ්ණසීලා, සමාදානතො පට්ඨාය අවිච්ඡින්නෙන
 සීලසමඛගිතො. සමාදානවතො හි අවිචන්තවිරොධිධම්මානුජ්ජන්තියා සීලසමඛගිතා
 වෙදිතබ්බා, වෙනතාදීනං පන සීලනලක්ඛණානං ධම්මානං පවත්තිලක්ඛණෙන
 වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

තත්ථ “පරිපුණ්ණසීලා”ති ඉමිනා අත්ථෙත ඛෙත්තදොසවිගමෙන
 ඛෙත්තපාරිපූරි විය සීලදොසවිගමෙන සීලපාරිපූරි චුත්තා හොති. යථා හි ඛෙත්තං
 බීජබණ්ඩං, වජ්ජබණ්ඩං, උදකබණ්ඩං, ඌසබණ්ඩන්ති චතුදොසසමන්තාගතං
 අපරිපූරං හොති. තත්ථ බීජබණ්ඩං නාම යත්ථ අන්තරන්තරා බීජානි බණ්ඩානි වා
 පුතීනි වා හොන්ති, තානි යත්ථ පතන්ති, තත්ථ සස්සං න උට්ඨෙති, ඛෙත්තං බණ්ඩං
 හොති, අපරිපූරං හොතීති අත්ථො. වජ්ජබණ්ඩං නාම යත්ථ අකුසලො බීජානි
 වපන්නො අන්තරන්තරා නිපාතෙති. එවඤ්ඤි සබ්බත්ථ සස්සං න උට්ඨෙති, ඛෙත්තං
 බණ්ඩං හොති. උදකබණ්ඩං නාම යත්ථ කත්ථවි උදකං අතිබහුං වා හොති, න වා

හොති. තත්‍රාපි හි සස්සානි න උට්ඨෙත්ති, ඛෙත්තං ඛණ්ඩං හොති. ඌසඛණ්ඩං නාම යත්ථ කස්සකො කිස්මිඤ්චි පදෙසෙ නඩ්ගලෙන භූමිං චත්තාරො පඤ්ච වාරෙ කසන්තො අතිගම්හිරං කරොති, තතො ඌසං උප්පජ්ජති. තත්‍රාපි හි සස්සං න උට්ඨෙති, ඛෙත්තං ඛණ්ඩං හොති, තාදිසඤ්ච ඛෙත්තං න මහජ්ඵලං හොති න මහානිසංසං. තත්‍රාපි බහුමපි චපිත්වා අජ්ජං ලහති. ඉමෙසං පන චතුත්තං දොසානං විගමා ඛෙත්තං පරිපුණ්ණං හොති, තාදිසඤ්ච ඛෙත්තං මහජ්ඵලං හොති මහානිසංසං. එවමෙව ඛණ්ඩං, ඡිද්දං, සබ්බං, කම්මාසන්ති චතුදොසසමන්තාගතං සීලං අපරිපූරං හොති, තාදිසඤ්ච සීලං න මහජ්ඵලං හොති න මහානිසංසං. ඉමෙසං පන චතුත්තං දොසානං විගමා සීලං පරිපුණ්ණං හොති, තාදිසඤ්ච සීලං මහජ්ඵලං හොති මහානිසංසං.

“සීලසමඬ්භිතො” ති ඉමිනා පනත්ථෙත සීලෙන සමඬ්භිභූතා සමොධානගතා සමන්තාගතා හුත්වා විහරොති ඉදමෙව චුත්තං හොති. තත්ථ ද්විති කාරණෙහි සම්පන්නසීලතා හොති සීලවිපත්තියා ආදීනවදස්සනෙන, සීලසම්පත්තියා ච ආනිසංසදස්සනෙන. තද්වහයම්පි විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.14) විත්ථාරිතං. තත්ථ “සම්පන්නසීලාති එත්තාවතා ච කිර භගවා චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා ‘පාතිමොක්ඛසංවරසංචුතා’ ති ඉමිනා තත්ථ ජෙට්ඨකසීලං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙති” ති දිවාචිහාරවාසී සුමත්ථෙරො ආහ. අන්තෙවාසිකො පනස්ස තෙපිටකචූළනාගත්ථෙරො ආහ – “උභයත්ථාපි පාතිමොක්ඛසංවරො භගවතා චුත්තො, පාතිමොක්ඛසංවරොයෙව හි සීලං, ඉතරානි පන තීණි සීලන්ති චුත්තට්ඨානං නාම අත්ථි” ති චත්වා තං අනනුජානන්තො ආහ – “ඉන්ද්‍රියසංවරො නාම ඡද්චාරරක්ඛාමත්තකමෙව, ආජීවපාරිසුද්ධි ධම්මෙන සමෙන පච්චයුජ්ජත්තිමත්තකං, පච්චයනිස්සිතං පටිලද්ධපච්චයෙ ඉදමත්ථන්ති පච්චෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනමත්තකං. නිජ්ජරියායෙන පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං. යස්ස සො හින්තො, අයං ඡින්තසීසො විය පුරිසො හත්ථපාදෙ, සෙසානි රක්ඛිස්සති න චත්තබ්බො. යස්ස පන සො අරොගො, අයං අවිජින්තසීසො විය පුරිසො ජීවිතං, සෙසානි පුන පාකතිකානි කත්වා රක්ඛිතුං සක්කොති. තස්මා ‘සම්පන්නසීලා’ ති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරං උද්දිසිත්වා ‘සම්පන්නපාතිමොක්ඛා’ ති තස්සෙව වෙච්චනං චත්වා තං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙන්නො ‘පාතිමොක්ඛසංවරසංචුතා’ ති ආදිමාහා” ති.

පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙන සංචුතාති යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදිහි දුක්ඛෙහිති පාතිමොක්ඛන්ති ලද්ධනාමෙන සික්ඛාපදසීලෙන පිහිතකායච්චිද්චාරා. එවංභූතා ච තෙන උපෙතා සමන්තාගතා නාම හොන්තිති ආහ “උපෙතා හුත්වා” ති. ආචාරෙන ච ගොචරෙන ච සම්පන්නාති කායිකවාචසිකඅච්චිත්තකමසඬ්ඛාතෙන ආචාරෙන, න-වෙසියගොචරතාදිසඬ්ඛාතෙන ගොචරෙන ච සම්පන්නා, සම්පන්නආචාරගොචරාති අත්ථො. අණුජ්ජමාණෙසුති අතිපරිත්තකෙසු අනාපත්තිගමනියෙසු. දුක්කට්ඨබ්බාසිතමත්තෙසුති අපරෙ. දොසෙසුති ගාරය්හෙසු අකුසලධම්මෙසු. භයතො දස්සනසීලාති පරමාණුමත්තම්පි චජ්ජං සිනෙරුජ්ජමාණං විය කත්වා භායනසීලා. සබ්බසික්ඛාකොට්ඨාසෙසුති

මූලපඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිසබ්බත්ථපඤ්ඤත්තිපදෙසපඤ්ඤත්තිආදිභෙදෙසු. තං තං සමාදාතබ්බං සමාදායාති යං කිඤ්චි සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු මූලපඤ්ඤත්තිආදිභෙදෙසු සික්ඛිතබ්බං පටිපජ්ජිතබ්බං පූරිතබ්බං කායිකං වාවසිකං වා සීලං, තං සබ්බං සම්මා ආදාය, සම්මදෙව සක්කච්චං සබ්බසො ව ආදිශිත්වාති අත්ථො.

උදයං පස්සන්තො පඤ්චවීසති ලක්ඛණානි පස්සතීති “අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. තණ්හාසමුදයා...පෙ.... කම්මසමුදයා...පෙ.... ආහාරසමුදයා රූපසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි පස්සති. තථා අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. තණ්හාසමුදයා...පෙ.... කම්මසමුදයා...පෙ.... එස්සසමුදයා වෙදනාසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි පස්සතී”තිආදිනා නයෙන එකෙකස්මිං බන්ධෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා චුත්තානි පඤ්චවීසති උදයලක්ඛණානි පස්සති.

වයං පස්සන්තො පඤ්චවීසති ලක්ඛණානි පස්සතීති “අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධොති පච්චයනිරොධට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. තණ්හානිරොධා...පෙ.... කම්මනිරොධා...පෙ.... ආහාරනිරොධා රූපනිරොධොති පච්චයනිරොධට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි පස්සති. අවිජ්ජානිරොධා...පෙ.... තණ්හානිරොධා...පෙ.... එස්සනිරොධා වෙදනානිරොධොති පච්චයනිරොධට්ඨෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි පස්සතී”තිආදිනා නයෙන එකෙකස්මිං බන්ධෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා චුත්තානි පඤ්චවීසති වයලක්ඛණානි පස්සති. පෙසිතත්තොති නිබ්බානං පති පෙසිතවිත්තො. කථයන්තීති තථාවිධං භික්ඛුං බුද්ධාදයො අරියා ආචික්ඛන්ති.

යතං වරෙති වායමමානො වරෙය්‍ය, වඬිකමනාදිවසෙන ගමනං කප්පෙන්නොපි “අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය ඡන්දං ජනෙති වායමතී”තිආදිනා (විභ. 432) නයෙන චුත්තප්පධානවීරියං කරොන්නො සට්ඨන්තො වායමන්තො යථා අකුසලධම්මා පභීයන්ති, කුසලධම්මා භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡන්ති, එවං ගමනං කප්පෙය්‍යාති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. යතමෙනං පසාරයෙති එතං පසාරෙතබ්බං හත්ථපාදාදිං යතං යතමානො යථාචුත්තවීරියසමඬගී භුත්වා පසාරෙය්‍ය, සබ්බත්ථ පධානං න ජභෙය්‍යාති අධිප්පායො.

ඉදානි යථා පටිපජ්ජන්තො යතං යතන්තො නාම හොති, තං පටිපදං දස්සෙතුං “උද්ධ”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ උද්ධන්ති උපරි. තිරියන්ති පරිතො, පුරත්ථිමදිසාදිවසෙන සමන්තතො දිසාභාගෙසුති අත්ථො. අපාචිනන්ති හෙට්ඨා. යාවතා ජගතො ගතීති යත්තකා සත්තසඬ්ඛාරහෙදස්ස ලොකස්ස පවත්ති, තත්ථ සබ්බත්ථාති අත්ථො. එත්තාවතා අනවසෙසතා සම්මසනඤාණස්ස විසයං සඬ්ගහෙත්වා දස්සෙති. සමචෙක්ඛිතාති සමා හෙතුනා ඤායෙන අචෙක්ඛිතා, අනිච්චාදිවසෙන විපස්සිතාති වුත්තං හොති. ධම්මානන්ති සත්තසුඤ්ඤානං. ඛන්ධානන්ති රූපාදීනං පඤ්චන්තං ඛන්ධානං. උදයබ්බයන්ති උදයඤ්ච වයඤ්ච. ඉදං වුත්තං හොති – උපරි තිරියං අධොති තිධා සඬ්ගහිතෙ සබ්බස්මිං ලොකෙ අතීතාදිහෙදහින්නානං පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසඬ්ඛාතානං සබ්බෙසං රූපාරූපධම්මානං අනිච්චාදිසම්මසනාධිගතෙන උදයබ්බයඤාණෙන පඤ්චවිසතියා ආකාරෙහි උදයං, පඤ්චවිසතියා ආකාරෙහි වයං සමචෙක්ඛිතා සමනුපස්සිතා භවෙය්‍යාති.

චෙතොසමථසාම්චිත්ති විත්තසංකිලෙසානං අච්චන්තවූපසමනතො චෙතොසමථසඬ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස අනුච්ඡවිකං පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිං. සික්ඛමානන්ති පටිපජ්ජමානං භාවෙන්තං ඤාණපරම්පරා නිබ්බත්තෙන්තං. සදාති සබ්බකාලං රත්තිඤ්චෙව දිවා ව. සතන්ති චතුසම්පජඤ්ඤසමන්තාගතාය සතියා සතොකාරී. එවම්පෙත්ථ ගාථාවණ්ණනා දට්ඨබ්බා. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

සීලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පධානසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ උත්තමචීරියානීති සෙට්ඨචීරියානි විසිට්ඨස්ස අත්ථස්ස සාධනතො. මාරො ධියාති එත්ථාති මාරධෙය්‍යං, කිලෙසමාරස්ස පවත්තිට්ඨානභූතං, තං තෙභූමකවට්ටන්ති ආහ “තෙභූමකවට්ටසඬ්ඛාතං මාරධෙය්‍ය”න්ති. ජාතිමරණතො ජාතං භයං ජාතිමරණභයං, ජාතිමරණමෙව වා භයහෙතුතො භයන්ති ජාතිමරණභයං. තෙනාහ “ජාතිඤ්ච මරණඤ්ච...පෙ.... භයස්සා”ති සෙසං උත්තානමෙව.

පධානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සංවරසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ සංවරාදීනං සාධනවසෙන පදහති එතෙහීති පධානානි. සංවරන්තස්ස උප්පන්නචීරියන්ති යථා අභිජ්ඣාදයො න උප්පජ්ජන්ති, එවං සතියා උපට්ඨානෙ චක්ඛාදීනං පිදහනෙ අනලසස්ස උප්පන්නචීරියං. පජ්භන්තස්සාති විනොදෙන්තස්ස. උප්පන්නචීරියන්ති තස්සෙව පභානස්ස සාධනවසෙන පවත්තිචීරියං. භාවෙන්තස්ස උප්පන්නචීරියන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො.

සමාධිනිමිත්තන්ති සමාධි එව. පුරිමුජ්ජන්තසමාධි හි පරතො උජ්ජජනකසමාධිස්ස කාරණං හොතිති “සමාධිනිමිත්ත”න්ති වුත්තං.

උපධිවිවෙකත්තාති ඛන්ධුපධිආදිඋපධිහි විචිත්තත්තා විනිස්සටත්තා. තං ආගම්මාති තං නිබ්බානං මග්ගෙන අධිගමහෙනු. රාගාදයො විරජ්ජන්ති එත්ථ, එතෙනාති විරාගො. එවං නිරොධොපි දට්ඨබ්බො. යස්මා ඉධ බොජ්ඣංගමිස්සකවසෙන ඉච්ඡිතා, තස්මා “ආරම්මණවසෙන වා අධිගන්තබ්බවසෙන වා”ති වුත්තං. තත්ථ අධිගන්තබ්බවසෙනාති තන්තින්තතාවසෙන. වොස්සග්ගපරිණාමීන්ති වොස්සග්ගවසෙන පරිණාමිතං පරිච්චජනවසෙන වෙව පක්ඛන්දනවසෙන ව පරිණාමනසීලං. තෙනාහ “ද්වෙ වොස්සග්ගා”තිආදි. ඛන්ධානං පරිච්චජනං නාම තජ්ජපිඛද්ධකිලෙසජ්ජහානවසෙනාති යෙනාකාරෙන විපස්සනා කිලෙසෙ පජ්හති, තෙනෙවාකාරෙන තන්තිමිත්තක්ඛන්ධෙ ව පජ්හතීති වත්තබ්බතං අරහතීති ආහ “විපස්සනා...පෙ.... පරිච්චජති”ති. යස්මා විපස්සනා වුට්ඨානගාමිනිභාවං පාපුණන්ති නින්තපොණපබ්භාරභාවෙන එකංසතො නිබ්බානං පක්ඛන්දනීති වත්තබ්බතං ලහති, මග්ගො ව සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසෙ ඛන්ධෙ ව රාගං පරිච්චජති, තස්මා යථාක්කමං විපස්සනාමග්ගානං වසෙන පක්ඛන්දනපරිච්චාගවොස්සග්ගා වෙදිතබ්බා. වොස්සග්ගත්ථායාති පරිච්චාගවොස්සග්ගත්ථාය වෙව පක්ඛන්දනවොස්සග්ගත්ථාය ව. පරිණාමනීති පරිච්චජති. තං පන පරිණාමනං වුට්ඨානගාමිනිභාවජ්ජත්තියා වෙව අරියමග්ගභාවජ්ජත්තියා ව ඉච්ඡිතන්ති ආහ “විපස්සනාභාවඤ්ච මග්ගභාවඤ්ච පාපුණාති”ති. සෙසපදෙසුති “ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣංගං භාවෙති”තිආදීසු සෙසසම්බොජ්ඣංගකොට්ඨාසෙසු.

හද්දකන්ති අහද්දකානං නීවරණාදිපාපධම්මානං වික්ඛම්භනෙන රාගවිගමනෙන එකන්තහිතත්තා දුල්ලහත්තා ව හද්දකං සුන්දරං. න හි අඤ්ඤං සමාධිනිමිත්තං එවං දුල්ලහං රාගස්ස උජුච්චවනීකභූතං අත්ථී. අනුරක්ඛතීති එත්ථ අනුරක්ඛනා නාම අධිගතසමාධිතො යථා පරිහානි න හොති, එවං පටිපත්තිසාසන- තජ්ජපිපක්ඛවිගමනෙනාති ආහ “සමාධි”තිආදි. අට්ඨිකසඤ්ඤාදිකාති අට්ඨිකජ්ඣානාදිකා. සඤ්ඤාසීසෙන හි ඤානං වදති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සංවරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්ඤත්තිසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ අත්තභාවො එතෙසං අත්ථීති අත්තභාවිනො, තෙසං අත්තභාවීනං. තෙනාහ “අත්තභාවචන්තාන”න්ති. යාව ඡත්තිංසාය ඉන්ද්‍රානං ආයුජ්ජමාණං, තාව පණිතෙ කාමෙ පරිභුඤ්ජීති මන්ධාතුරාජා කිර එකදිවසං අත්තතො පරිණායකරතනං පුච්ඡි – “අත්ථී නු බො මනුස්සලොකතො රමණීයතරං යාන”න්ති. කස්මා දෙව එවං

හණසි, කිං න පස්සසි චන්දිමසුරියානං ආනුභාවං, නනු එතෙසං යානං ඉතො රමණීයතරන්ති? රාජා චක්කරතනං පුරක්ඛත්වා තත්ථ අගමාසි.

චත්තාරො මහාරාජානො “මන්ධාතුමහාරාජා ආගතො”ති සුත්වා “තාවමහිද්ධිකො මහාරාජා න සක්කා යුද්ධෙන පටිබාහිතු”න්ති සකරජ්ජං නියානෙසුං. සො තං ගහෙත්වා පුන පුච්ඡි – “අත්ථි නු බො ඉතො රමණීයතරං යාන”න්ති. අපස්ස තාවතිංසභවනං කප්පිංසු. “තාවතිංසභවනං, දෙව, රමණීයං, තත්ථ සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො ඉමෙ චත්තාරො මහාරාජානො පාරිචාරිකා දොචාරිකභූමියං තිට්ඨන්ති. සක්කො දෙවරාජා මහිද්ධිකො මහානුභාවො. තස්සිමානි උපහොගට්ඨානානි – යොජනසහස්සුඛිබ්බො වෙජයන්තපාසාදො, පඤ්චයොජනසතුඛිබ්බො සුධම්මදෙවසභා, දියඨ්ඨයොජනසතිකො වෙජයන්තරථො, තථා එරාවණො හත්ථි, දිබ්බරුක්ඛසහස්සප්පට්මණ්ඩිතං නන්දනවනං, චිත්තලතාවනං, ථාරුසකවනං, යොජනසතුඛිබ්බො පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, තස්ස හෙට්ඨා සට්ඨියොජනායාමා පඤ්ඤාසයොජනචිත්ථාරා පඤ්චදසයොජනුඛිබ්බො ජයසුමනපුප්ඵවණ්ණො පණ්ඩුකම්බලසිලා, යස්සා මුදුනාය සක්කස්ස නිසීදතො උපඨ්ඨකායො අනුප්පවිසති”ති.

තං සුත්වා රාජා තත්ථ ගන්තුකාමො චක්කරතනං අඛ්භුක්කිරි. තං ආකාසෙ උට්ඨහි සද්ධිං චතුරඨ්ඨිනියා සෙනාය. අප ද්විත්තං දෙවලොකානං වෙමජ්ඣතො චක්කරතනං ඔතරිත්වා පට්ඨියා ආසන්නෙ යානෙ අට්ඨාසි සද්ධිං. පරිණායකරතනප්පමුඛාය චතුරඨ්ඨිනියා සෙනාය. රාජා එකකොච අත්තනො ආනුභාවෙන තාවතිංසභවනං අගමාසි. සක්කො “මන්ධාතා ආගතො”ති සුත්වා තස්ස පටිචුග්ගමනං කත්වා “ස්වාගතං, මහාරාජ, සකං, තෙ මහාරාජ, අනුසාස මහාරාජා”ති වත්වා සද්ධිං නාටකෙහි රජ්ජං ද්වෙ භාගෙ කත්වා එකං භාගමදාසි. රඤ්ඤො තාවතිංසභවනෙ පතිට්ඨිතමත්තස්සෙව මනුස්සගන්ධසරිරනිස්සන්දාදිමනුස්සභාවො විගච්ඡි, දෙවලොකෙ පවත්තිවිපාකදායිනො අපරපරියායවෙදනීයස්ස කම්මස්ස කතොකාසත්තා සබ්බදා සොළසවස්සුද්දෙසිකතාමාලාමිලායනාදිදෙවභාවො පාතුරහොසි. තස්ස සක්කෙන සද්ධිං පණ්ඩුකම්බලසිලාය නිසින්නස්ස අක්ඛිනිමිසනමත්තෙන නානත්තං පඤ්ඤායති. තං අසල්ලක්ඛෙන්තා දෙවා සක්කස්ස ච තස්ස ච නානත්තෙ මුය්හන්ති. සො තත්ථ දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවමානො තදා මනුස්සානං අසඨ්ඨොයායායුකතාය යාව ඡත්තිංස සක්කා උපපජ්ජිත්වා චුතා, තාව සක්කරජ්ජං කාරෙත්වා “කිං මෙ ඉමිනා උපඨ්ඨරජ්ජෙනා”ති අනිත්තො කාමෙහි තතො වට්ඨිත්වා අත්තනො උයානෙ පතිතො මනුස්සලොකෙ උතුකක්ඛලෙනාය වාතාතපෙන චුසිතගත්තො කාලමකාසි. තෙන චුත්තං “දෙවලොකෙ පන යාව ඡත්තිංසාය ඉන්දානං ආයුප්පමාණං, තාව පණිතෙ කාමෙ පරිභුඤ්ජී”ති.

පඤ්ඤත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සොබුම්මසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙ සුබ්බමලක්ඛණපටිච්ඡික්ඛනකානීති අනිච්චාදිසුබ්බමලක්ඛණානං පටිච්ඡික්ඛනකානී. සුබ්බමලක්ඛණපරිග්ගාහකඤ්ඤාණෙනානි සුබ්බමලක්ඛණපරිග්ගාහකෙන ඤ්ඤාණෙන. පරතො ජානිත්වානි අවසවත්තනෙන අඤ්ඤතො ජානිත්වා. සඬබ්බාරා හි “මා හිජ්ජිංසු”ති ඉච්ඡිතාපි හිජ්ජන්තෙව, තස්මා තෙ අවසවත්තිතාය පරෙ නාම. සා ච නෙසං පරතා අනිච්චදස්සනෙ පාකටා භොතීති වුත්තං “ඉමිනා හි පදෙන අනිච්චානුපස්සනා කථිතා”ති. සෙසං උත්තානමෙව.

සොබ්බම්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. පට්ඨමඅගතිසුත්තාදිවණ්ණනා

17-20. සත්තමෙ ඡන්දාගතින්ති එත්ථ සන්ධිවසෙන සරලොපොති දස්සෙන්නො ආහ “ඡන්දෙන අගති”න්ති. ඡන්දාති හෙතුමිහි නිස්සක්කවචනන්ති ආහ “ඡන්දෙනා”ති, පෙමෙනාති අත්ථො. ඡන්දසද්දො හෙත්ථ තණ්හාපරියායො, අකුසලච්ඡන්දපරියායො වා. සෙසෙසුති “දොසාගතිං ගච්ඡති”තිආදීසු.

එත්ථ ච යො “අයං මෙ මිත්තොති වා, සන්දිට්ඨොති වා, ඤාතකොති වා, ලඤ්චං වා පන මෙ දෙති”ති ඡන්දවසෙන අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං ඡන්දෙන අකත්තබ්බං කරොති නාම. යො “අයං මෙ වෙරී”ති චිරකාලානුබද්ධවෙරවසෙන වා, තඬ්ඬණුප්පන්නකොධවසෙන වා සාමිකං අස්සාමිකං කරොති, අයං දොසෙන අකත්තබ්බං කරොති නාම. යො පන මන්දත්තා මොමුහත්තා යං වා තං වා අයුත්තං අකාරණං වත්වා අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං මොහෙන අකත්තබ්බං කරොති නාම. යො පන “අයං රාජවල්ලභොති වා විසමෙ වොරාදිකෙ විසමානි වා කායදුච්චරිතාදීනි සමාදාය වත්තනෙන විසමනිස්සිතො වා, අනත්ථමිපි මෙ කරෙය්‍යා”ති භීතො අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං භයෙන අකත්තබ්බං කරොති නාම.

යො පන කිඤ්චි භාජෙන්නො “අයං මෙ සන්දිට්ඨො වා සම්භත්තො වා”ති පෙමවසෙන අතිරෙකං දෙති, “අයං මෙ වෙරී”ති දොසවසෙන උෟනකං දෙති, යො මුය්භන්තො දින්තාදින්තං අජානමානො කස්සචි උෟනං, කස්සචි අධිකං දෙති, “අයං ඉමස්මිං අදීයමානෙ මය්භං අනත්ථමිපි කරෙය්‍යා”ති භීතො කස්සචි අතිරෙකං දෙති, සො චතුබ්බිධොපි යථානුක්කමෙන ඡන්දාගතිආදීනි ගච්ඡන්තො අකත්තබ්බං කරොති නාම.

නිභීයති තස්ස යසොති තස්ස අගතිගාමිතො කිත්තියසොපි පරිවාරයසොපි නිභීයති පරිභායති. යස්සති තෙන කිත්තියතීති හි යසො, කිත්ති ථුතිසොසො. යස්සති තෙන පුරෙවරානුවරභාවෙන පරිවාරයතීති යසො, පරිවාරො. අට්ඨමනවමදසමානි උත්තානත්ථානෙව.

චරවග්ගො දුතියො.

3. උරුවෙලවග්ගො

1. පයමඋරුවෙලසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පයමෙ මහාවෙලා විය මහාවෙලා, විපුලවාලිකපුඤ්ජනය මහන්තො වෙලාතටො වියාති අත්ථො. තෙනාහ “මහාවාලිකරාසීති අත්ථො”ති. උරු, මරු, සිකතා, වාලුකා, වණ්ණු, වාලිකාති ඉමෙ සද්දා සමානත්ථා, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. තෙනාහ “උරුති වාලිකා වුවච්ඡති”ති.

නජ්ජාති නදති සද්දායතීති නදී, තස්සා නජ්ජා, නදියා නින්තගායාති අත්ථො. තෙරඤ්ජරායාති “තෙරඤ්ජලායා”ති වත්තබ්බෙ ල-කාරස්ස ර-කාරං කත්ථා “තෙරඤ්ජරායා”ති වුත්තං, කද්දමසෙවාලපණකාදිදොසරහිතසලිලායාති අත්ථො. කෙච් “නීලං-ජලායාති වත්තබ්බෙ තෙරඤ්ජරායා”ති වදන්ති. නාමමෙව වා එතං තස්සා නදියාති වෙදිතබ්බං. තස්සා නදියා තීරෙ යත්ථ භගවා විහාසි, තං දස්සෙතුං “අප්පාලනිග්‍රොධෙ”ති වුත්තං. කස්මා පනායං අප්පාලනිග්‍රොධො නාම ජාතොති ආහ “තස්සා”තිආදි. කෙච් පන “යස්මා තත්ථ වෙදෙ සජ්ඣායිතුං අසමත්ථා මහල්ලකබ්‍රාහ්මණා පාකාරපරික්ඛෙපයුත්තාති නිවෙසනාති කත්ථා සබ්බෙ වසිංසු, තස්මාස්ස අප්පාලනිග්‍රොධොති නාමං ජාත”න්ති වදන්ති. තත්‍රායං වචනත්ථො – න ජපන්තීති අප්පා, මන්තානං අනජ්ඣායකාති අත්ථො. අප්පාලන්ති ආදියන්ති නිවාසං එත්ථාති අප්පාලොති. අපරෙ පන වදන්ති “යස්මා මජ්ඣන්තිකසමයෙ අත්තොපවිට්ඨෙ අපෙ අත්තතො ඡායාය පාලෙති රක්ඛති, තස්මා ‘අප්පාලො’තිස්ස නාමං රුළ්භ”න්ති. සබ්බත්ථාපි නාමමෙතං තස්ස රුක්ඛස්ස.

පයමාභිසම්බුද්ධොති පයමං අභිසම්බුද්ධො, අනුනාසිකලොපෙනායං නිද්දෙසො. තෙනෙවාහ “සම්බුද්ධො හුත්වා පයමමෙවා”ති. පයමන්ති ව භාවනපුංසකනිද්දෙසො, තස්මා අභිසම්බුද්ධො හුත්වා පයමං අප්පාලනිග්‍රොධෙ විහරාමීති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. අයං චිත්තකොති අයං “කින්තු බ්වාහං...පෙ.... විහරෙය්‍ය”න්ති එවං පවත්තවිතක්කො. භත්ථී ව වානරො ව තිත්තිරො ව භත්ථීවානරත්තිරා.

යෙ වුද්ධමපවායන්තීති ජාතිවුද්ධො, වයොවුද්ධො, ගුණවුද්ධොති තයො වුද්ධා. තෙසු ජාතිසම්පන්නො ජාතිවුද්ධො නාම, වයෙ ධීතො වයොවුද්ධො නාම, ගුණසම්පන්නො ගුණවුද්ධො නාම. තෙසු ගුණසම්පන්නො වයොවුද්ධො ඉමස්මිං යානෙ වුද්ධොති අධිජපෙතො. අපවායන්තීති ජෙට්ඨාපවායිකාකම්මෙන පුජෙත්ති. ධම්මස්ස කොවිදාති ජෙට්ඨාපවායනධම්මස්ස කොවිදා කුසලා. දිට්ඨෙව ධම්මෙති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. පාසංසාති පසංසාරහා. සම්පරායෙ ව සුග්ගතීති සම්පරෙතබ්බෙ ඉමං ලොකං හිත්වා ගන්තබ්බෙ පරලොකෙපි තෙසං සුගතියෙව. අයං පනෙත්ථ පිණ්ඩත්ථො – ඛත්තියා වා භොන්තු බ්‍රාහ්මණා වා වෙස්සා වා සුද්දා වා ගහට්ඨා වා පබ්බජිතා වා තිරච්ඡානගතා වා, යෙ කෙච් සත්තා ජෙට්ඨාපවිතිකම්මෙන සීලාදිගුණසම්පන්නානං වයොවුද්ධානං අපවිතිං කරොන්ති,

තෙ ඉමස්මිඤ්ච අත්තභාවෙ ජෙට්ඨාපචිතිකාරකානි පසංසං වණ්ණනං ථොමනං
ලභන්ති, කායස්ස ච හෙදා සග්ගෙ නිබ්බත්තන්තිති.

අඤ්ඤස්මිත්ති පරස්මිං. අත්තා න භොතිති අඤ්ඤො, පරො. සො පනෙත්ථ න
යො කොචි අධිජ්ජෙතො, අථ බො ගරුට්ඨානියො. තෙනාහ “කඤ්චි ගරුට්ඨානෙ
අට්ඨපෙත්වා”ති. පතිස්සති ගරුතො ආණං සම්පට්ච්ඡතිති පතිස්සො, න පතිස්සො
අජ්ජතිස්සො, පතිස්සයරහිතො, ගරුපස්සයරහිතොති අත්ථො.

සදෙවකෙති අවයවෙන විග්ගහො සමුදායො සමාසත්ථො. සදෙවකග්ගහණෙන
පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං පාරිසෙසඤ්ඤායෙන ඉතරෙසං පදන්තරෙහි
සඬගහිතත්තා. සමාරකග්ගහණෙන ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං
පච්චාසත්තිඤ්ඤායෙන. තත්ථ හි මාරො ජාතො තන්තිවාසී ච භොති.
සබ්බමකවචනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණං පච්චාසත්තිඤ්ඤායෙනෙව.
සස්සමණබ්‍රාහ්මණියා පජායාති සාසනස්ස පච්චත්ථිකසමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණං.
නිදස්සනමත්තඤ්ඤෙවනං අපච්චත්ථිකානං අසම්මානාහිතපාපානඤ්ච
සමණබ්‍රාහ්මණානං තෙනෙව වචනෙන ගහිතත්තා. කාමං
“සදෙවකෙ”ති ආදිවිසෙසනානං වසෙන සත්තවිසයො ලොකසද්දොති විඤ්ඤායති
තුල්‍යයොගවිසයත්තා තෙසං, “සලොමකො සපක්ඛකො”ති ආදීසු පන
අතුල්‍යයොගෙ අයං සමාසො ලබ්භතිති බ්‍යභිචාරදස්සනතො පජාගහණන්ති
පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණං.

දෙවභාවසාමඤ්ඤෙන මාරබ්‍රහ්මෙසු ගහිතෙසුපි ඉතරෙහි තෙසං
ලබ්භමානවිසෙසදස්සනත්ථං විසුං ගහණන්ති දස්සෙත්තො “මාරො
නාමා”ති ආදිමාහ. මාරො බ්‍රහ්මානම්පි විචක්ඛුකම්මාය පභොතිති ආහ
“සබ්බෙස”න්ති. උපරිති උපරිභාගෙ. බ්‍රහ්මාති දසසහස්සිබ්‍රහ්මානං සන්ධායාහ. තථා
වාහ “දසහි අඬගුලීහි”ති ආදි. ඉධ දීඝනිකායාදයො විය බාහිරකානම්පි
ගන්ථනිකායො ලබ්භතිති ආහ “ඵකනිකායාදිවසෙනා”ති. වත්ථුච්ඡ්ඡාදිති ආදි-
සද්දෙන විජ්ජාට්ඨානානි සඬගය්හන්ති. යථාසකං කම්මකිලෙසෙහි පජාතත්තා
නිබ්බත්තත්තා පජා, සත්තනිකායො, තස්සා පජාය. සදෙවමනුස්සායාති වා ඉමිනා
සම්මුතිදෙවග්ගහණං තදවසිට්ඨමනුස්සලොකග්ගහණඤ්ච දට්ඨබ්බං.

ඵචං භාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි අභාගසො ලොකං
ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙතුං “අපිචෙත්වා”ති ආදි චුත්තං. ලොකවසෙන චුත්තානි
“ලොකීයන්ති ඵත්ථ කම්මං කම්මඵලානී”ති කත්වා. පජාවසෙන “හෙතුපච්චයෙහි
පජාතා”ති කත්වා. සීලසම්පන්නතරන්ති ඵත්ථ පරිපුණ්ණසම්පන්නතා අධිජ්ජෙතා
“සම්පන්නං සාලිකෙදාර”න්ති ආදීසු (ජා. 1.14.1) විය. තෙනාහ “අධිකතරන්ති
අත්ථො”ති. පරිපුණ්ණඤ්ඤි අධිකතරන්ති වත්තුං අරහති. කාරණන්ති යුත්තිං.
අත්ථන්ති අවිපරිතත්ථං. වඩ්ඪිත්ති අතිවඩ්ඪිතිමිත්තං.

ඉමිනා වචනෙතනාති ඉමස්මිං සුත්තෙ අනන්තරං චුත්තවචනෙන. න කෙවලං ඉමිනාව, සුත්තන්තරමිපි ආනෙත්වා පටිබාහිතබ්බොති දස්සෙත්තො “න මෙ ආවරියො අත්ථි”ති ආදිමාහ. තත්ථ න මෙ ආවරියො අත්ථිති ලොකුත්තරධම්මෙ මය්හං ආවරියො නාම නත්ථි. කිඤ්චාපි ලොකියධම්මානම්පි යාදිසො ලොකනාථස්ස අධිගමො, න තාදිසො අධිගමො පරුපදෙසො අත්ථි. ලොකුත්තරධම්මෙ පනස්ස ලෙසොපි නත්ථි. නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලොති මය්හං සීලාදීහි ගුණෙහි පටිනිධිභූතො පුග්ගලො නාම නත්ථි. සරන්ති කරණෙ එතං පච්චත්තවචනන්ති ආහ “සරත්තෙනා”ති, සරන්ති වා සරණහෙතු වාති අත්ථො.

යතොති භූමිමත්ථෙ තොසද්දොති ආහ “යස්මිං කාලෙ”ති. රත්තියො ජානන්ති රත්තඤ්ඤ, අත්තනො පබ්බජිතදිවසනො පටියාය බහු රත්තියො ජානන්ති, විරපබ්බජිතාති චුත්තං හොති. රත්තඤ්ඤනං මහත්තභාවො රත්තඤ්ඤමහත්තං. භාවජ්ජධානො එස නිද්දෙසො. “රත්තඤ්ඤමහත්ත”න්ති වා පායො. එස නයො සෙසෙසුපි. ථෙරනවමජ්ඣිමානං වසෙන විපුලභාවො වෙපුල්ලමහත්තං. සික්ඛත්තයසඬගහිතස්ස සාසනබ්‍රහ්මවරියස්ස ක්‍රියානාහිඤ්ඤාදිවසෙන විපුලභාවො බ්‍රහ්මවරියමහත්තං. විසිටියස්ස පච්චයලාභස්ස විපුලභාවො ලාභග්ගමහත්තං. චතුබ්බිධෙන මහත්තෙනාති චතුබ්බිධෙන මහත්තභාවෙන. මහාපජාපනියා දුස්සයුගදානකාලෙති භගවතො සඬසෙ ගාරවස්ස පාකටකාලදස්සනමත්තං. න හි භගවා තතො පුබ්බෙ සඬසෙ ගාරවරහිතො විහාසි.

පඨමඋරුවෙලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියඋරුවෙලසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ හුහුඬකජාතිකෙනාති සො කිර දිට්ඨමඩ්ගලිකො මානවසෙන කොධවසෙන ව “හුහු”න්ති කරොන්තො විවරති, තස්මා හුහුඬකජාතිකොති චුච්චති. “හුහුක්කජාතිකො”තිපි පඨන්ති, තෙන සද්ධිං ආගතාති අත්ථො. ජරාජිණ්ණාති ජරාය බණ්ඩදන්තපලිතකෙසාදිභාවං ආපාදිතා. වයොචුද්ධාති අඬගපච්චඩ්ගානං චුද්ධිමරියාදජ්ජත්තා. ජාතිමහල්ලකාති උපපත්තියා මහල්ලකභාවෙන සමන්තාගතා. මහත්තං ලන්ති ගණ්හන්තිති මහල්ලකා, ජාතියා මහල්ලකා, න විභවාදිනාති ජාතිමහල්ලකා. වයොඅනුජ්ජත්තාති පච්ඡිමවයං සම්පත්තා, පච්ඡිමවයො නාම වස්සසතස්ස පච්ඡිමො තතියො භාගො. ජිණ්ණාති වා පොරාණා, විරකාලජ්ජවත්තකුලන්වයාති චුත්තං හොති. චුද්ධාති සීලාචාරාදිගුණචුද්ධියුත්තා. මහල්ලකාති විභවමහත්තතාය සමන්තාගතා. මහද්ධනාති මහාභොගා. අද්ධගතාති මග්ගජ්ජපිපත්තා බ්‍රාහ්මණානං වතවරියාදිමරියාදං අවිතික්කම්ම වරමානා. වයොඅනුජ්ජත්තාති ජාතිචුද්ධිභාවං අන්තිමවයං අනුජ්ජත්තා. සුතං නෙතන්ති එත්ථ සුතං නො එතන්ති පදවිජෙදො. නොති ව කරණත්ථෙ සාමිච්චනං. තෙනාහ “අම්හෙහි සුත”න්ති.

අකාලෙති අයුත්තකාලෙ. අසභාවං වදනීති යං නත්ථී, තං වදනි. අනත්ථං වදනීති අකාරණනිස්සිතං වදනි. අකාරණනිස්සිතන්ති ච නිජ්ඵලන්ති අත්ථො. ඵලඤ්ඤි කාරණනිස්සිතං. අකාරණනිස්සිතතා ච තදවිනාභාවතො අකාරණෙ නිස්සිතං, නිජ්ඵලං සම්ඵන්ති චුත්තං හොති. අවිනයං වදනීති න සංවරවිනයප්පට්ඨසංයුත්තං වදනි, අත්තනො සුණන්තස්ස ච න සංවරවිනයාවහං වදනීති චුත්තං හොති. න හදයෙ නිධෙතඛිබ්බයුත්තකන්ති අහිතසංහිතන්තා චිත්තං අනුප්පවෙසෙත්වා නිධෙතුං අයුත්තං. කට්ඨෙ අයුත්තකාලෙනාති ධම්මං කට්ඨන්තෙන යො අත්ථො යස්මිං කාලෙ චත්තඛිබ්බො, තතො පුබ්බෙ පච්ඡා ච තස්ස අකාලො, තස්මිං අයුත්තකාලෙ චත්තා. අපදෙසරහිතන්ති සුත්තාපදෙසරහිතං. සාපදෙසං සකාරණං කත්වා න කට්ඨන්ති “භගවතා අසුකෙ සුත්තෙ ඵලං චුත්ත”න්ති ඵලං සාපදෙසං කාරණසහිතං කත්වා න කට්ඨති.

පරියන්තරහිතන්ති පරිච්ඡෙදරහිතං, සුත්තං වා ජාතකං වා නික්ඛිපිත්වා තස්ස අනුයොගං උපමං වා චත්ථුං වා ආහරිත්වා යං සුත්තං ජාතකං වා නික්ඛිපිතං, තස්ස සරීරභූතං කථං අනාමසිත්වා බාහිරකථංයෙව කට්ඨති, නික්ඛිත්තං නික්ඛිත්තමත්තමෙව හොති, “සුත්තං නු බො කට්ඨති ජාතකං නු බො, නාස්ස අන්තං වා කොට්ඨං වා පස්සාමා”ති චත්තඛිබ්බතං ආපජ්ජති. යථා වටරුක්ඛසාධානං ගතගතට්ඨානෙ පාරොහා ඔතරන්ති, ඔතිණ්ණො-තිණ්ණට්ඨානෙ විරුළුහිං ආපජ්ජිත්වා පුන චඩ්ඪන්තියෙව, ඵලං අඩ්ඪයොජනම්පි යොජනම්පි ගච්ඡන්තියෙව. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ පන මූලරුක්ඛො විනයස්සති, අනුජාතපාරොහමූලානියෙව තිට්ඨන්ති, ඵලං අයම්පි නිග්‍රොධධම්මකථිකො නාම හොති. නික්ඛිත්තං නික්ඛිත්තමෙව කත්වා පස්සෙතෙව පරිහරන්තො ගච්ඡති. යො පන බහුම්පි භණන්තො “ඵතදත්ථම්ඳං චුත්ත”න්ති නික්ඛිත්තසුත්තතො අඤ්ඤම්පි අනුයොගූපමාවත්ථුචසෙන තදුපයොගීතං ආහරිත්වා ආහරිත්වා ජානාපෙතුං සක්කොති, තථාරූපස්ස ධම්මකථිකස්ස බහුම්පි කට්ඨෙ චට්ඨති. න ලොකියලොකුත්තරඅත්ථනිස්සිතන්ති අත්තනො පරෙසඤ්ච න ලොකියලොකුත්තරහිතාවහං.

පකට්ඨානං උක්කට්ඨානං සීලාදිඅත්ථානං බොධනතො සභාවනිරුත්තිවසෙන ච බුද්ධාදීහි භාසිතන්තා පකට්ඨානං චචනප්පබන්ධානං ආලීති පාළි, පරියත්තිධම්මො. පුරිමස්ස අත්ථස්ස පච්ඡිමෙන අත්ථෙන අනුසන්ධානං අනුසන්ධි, අත්ථමුඛෙන පන පාළිප්පදෙසානම්පි අනුසන්ධි හොතියෙව. ස්වායං අනුසන්ධි පුච්ඡානුසන්ධිඅජ්ඣාසයානුසන්ධියථානුසන්ධිආදිවසෙන චතුඛිබ්බො, තංතංදෙසනානං පන පුබ්බාපරපාළිවසෙන අනුසන්ධිවසෙන පුබ්බාපරවසෙනාති පච්චෙකං යොජෙතඛිබ්බං. උග්ගහිතන්ති බ්‍යඤ්ජනසො අත්ථසො ච උද්ධං උද්ධං ගහිතං, පරියාපුණනවසෙන වෙච පරිපුච්ඡාවසෙන ච හදයෙන ගහිතන්ති අත්ථො. චට්ඨක්ඛනිස්සරණත්ථිකෙහි සොතඛිබ්බතො සුතං, පරියත්තිධම්මො. තං ධාරෙතීති සුතධරො. යො හි සුතධරො, සුතං තස්මිං පතිට්ඨිතං හොති සුප්පතිට්ඨිතං අරොගිකං, තස්මා චුත්තං “සුතස්ස ආධාරභූතො”ති. තෙනාහ “යස්ස හී”තිආදි. ඵකං පදං ඵකක්ඛරම්පි අවිනට්ඨං හුත්වා සන්තිවීයතීති සන්තිවයො, සුතං සන්තිවයො

එතස්මින්ති සුතසන්නිවයො. අජ්ඣෙකොසායාති අනුප්පවිසිත්වා. තිට්ඨතීති න සම්මුස්සති.

පගුණාති වාචුග්ගතා. නිව්වලිකන්ති අවිපරිවත්තං. සංසන්දිත්වාති අඤ්ඤෙහි සංසන්දිත්වා. සමනුග්ගාහිත්වාති පරිපුච්ඡාවසෙන අත්ථං ඔගාහිත්වා. පබ්බතස්ස විච්ඡේදාභාවතො ගඬගාසොතසදිසං. “භවඬගසොතසදිස”න්ති වා පායො, අකිත්තිමං සුඛප්පවත්තීති අත්ථො. සුත්තෙකදෙසස්ස සුත්තමත්තස්ස ච වචසා පරිවයො ඉධ නාධිප්පෙනො, වග්ගාදිවසෙන පන අධිප්පෙනොති ආහ “සුත්තදසක...පෙ.... සජ්ඣායිතා”ති, “දසසුත්තානි ගතානි, දසවග්ගානි ගතානි”ති ආදිනා සල්ලක්ඛෙත්වා වාචාය සජ්ඣායිතාති අත්ථො. මනසා අනු අනු පෙක්ඛිතා භාගසො නිජ්ඣායිතා චිත්තිතා මනසානුපෙක්ඛිතා. රූපගතං විය පඤ්ඤායතීති රූපගතං විය චක්ඛුස්ස විභූතං හුත්වා පඤ්ඤායති. සුප්පට්ඨිද්ධාති නිජ්ජට්ඨං නිග්ගමිතං කත්වා සුට්ඨු යාථාවතො පට්ඨිද්ධා.

අධිකං වෙනොති අභිවෙනො, උපචාරජ්ඣානචිත්තං. තස්ස පන අධිකතා පාකතිකකාමාවචරචිත්තෙනෙහි සුන්දරතාය, සා පටිපක්ඛතො සුද්ධියාති ආහ “අභික්කන්තං විසුද්ධං චිත්ත”න්ති. අධිචිත්තන්ති සමාධිමාහ. සොපි උපචාරසමාධි දට්ඨබ්බො. විවෙකජං පිතිසුඛං, සමාධිජං පිතිසුඛං, අපිතිජං කායසුඛං, සතිපාරිසුද්ධිජං ඤාණසුඛන්ති චතුබ්බධම්පි ඤානසුඛං පටිපක්ඛතො නික්ඛන්තතං උපාදාය නෙක්ඛම්මසුඛන්ති වුච්චතීති ආහ “නෙක්ඛම්මසුඛං චිත්තදතී”ති. ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සමාපජ්ජතුං සමත්ථොති ඉමිනා තෙසු ඤානෙසු සමාපජ්ජනවසිභාවමාහ. නිකාමලාභීති පන වචනතො ආවජ්ජනාධිට්ඨානපච්චවෙක්ඛණවසියොපි චුත්තා එවාති වෙදිතබ්බො. සුඛෙනෙව පච්චනීකධම්මෙ වික්ඛම්භෙත්වාති එතෙන තෙසං ඤානානං සුඛප්පට්ඨදනං බිජ්ජාහිඤ්ඤාඤ්ච දස්සෙති.

විපුලානන්ති වෙපුල්ලං පාපිතානං ඤානානං. විපුලතා නාම සුභාවිතභාවෙන චිරතරජ්ජවත්තියා, සා ච පරිච්ඡේදානුරූපාව ඉච්ඡිතබ්බාති “විපුලාන”න්ති වත්වා “යථාපරිච්ඡේදෙන වුට්ඨාතුං සමත්ථොති චුත්තං භොතී”ති ආහ. පරිච්ඡේදකාලඤ්ඤි අප්පත්තාව වුට්ඨහන්තො අකසිරලාභී න භොති යාවදිච්ඡිතං පවත්තෙතුං අසමත්ථත්තා. ඉදානි යථාචුත්තෙ සමාපජ්ජනාදිවසිභාවෙ බ්‍යතිරෙකවසෙන විභාවෙතුං “එකච්චො හී”ති ආදි චුත්තං. තත්ථ ලාභියෙව භොතීති ඉදං පටිලද්ධමත්තස්ස ඤානස්ස වසෙන චුත්තං. තථාති ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ. පාරිපන්ථිකෙති වසිභාවස්ස පච්චනීකධම්මෙ. ඤානාධිගමස්ස පන පච්චනීකධම්මා පගෙව වික්ඛම්භිතා, අඤ්ඤා ඤානාධිගමො එව න සියා. කිච්ඡෙන වික්ඛම්භෙතීති කිච්ඡෙන විසොධෙති. කාමාදීනවපච්චවෙක්ඛණාදිහි කාමච්ඡන්දාදීනං විය අඤ්ඤෙසම්පි සමාධිපාරිපන්ථිකානං දුරසමුස්සාරණං ඉධ වික්ඛම්භනං විසොධනඤ්චාති වෙදිතබ්බං. නාළිකයන්තන්ති කාලමානනාළිකයන්තමාහ.

අට්ඨපිතසඬකප්පොති න සම්මාපණිනිසඬකප්පො. අභිඤ්ඤාපාරගුති සබ්බෙසං ලොකියලොකුත්තරධම්මානං අභිඤ්ඤාය පාරං ගතො, සබ්බධම්මෙ අභිවිසිට්ඨාය අග්ගමග්ගපඤ්ඤාය ජානිත්වා ධිතොති අත්ථො. පරිඤ්ඤාපාරගුති පඤ්චන්තං ඛන්ධානං පරිඤ්ඤාය පාරං ගතො, පඤ්චක්ඛන්ධෙ පරිජානිත්වා ධිතොති අත්ථො. භාවනාපාරගුති චතුන්තං මග්ගානං භාවනාය පාරං ගතො, චත්තාරො මග්ගෙ භාවෙන්වා ධිතොති අත්ථො. පහනපාරගුති සබ්බකිලෙසානං පහනෙන පාරං ගතො, සබ්බකිලෙසෙ පජහිත්වා ධිතොති අත්ථො. සච්ඡිකිරියාපාරගුති නිරොධසච්ඡිකිරියාය පාරං ගතො, නිරොධං සච්ඡිකත්වා ධිතොති අත්ථො. සමාපත්තිපාරගුති සබ්බසමාපත්තීනං සමාපජ්ජනෙන පාරං ගතො, සබ්බා සමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා ධිතොති අත්ථො. බ්‍රහ්මවරියස්ස කෙවලීති යං බ්‍රහ්මවරියස්ස කෙවලං සකලභාවො, තෙන සමන්තාගතො, සකලචතුර්මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසොති අත්ථො. තෙනාහ “සකලබ්‍රහ්මවරියො”ති, පරිපුණ්ණමග්ගබ්‍රහ්මවරියොති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

දුතියඋරුවෙලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ලොකසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ ලොකොති ලුප්ථනපලුප්ථනට්ඨෙන ලොකො. අත්ථතො පුරිමස්මිං අරියසච්චද්වයං, ඉධ පන දුක්ඛං අරියසච්චං වෙදිතබ්බං. තෙනාහ “ලොකොති දුක්ඛසච්ච”න්ති. විසංයුත්තොති විසංසට්ඨො න පටිබද්ධො, සබ්බෙසං සංයොජනානං සම්මදෙව සමුච්ඡින්නත්තා තතො විජ්ජමුත්තොති අත්ථො. ලොකසමුදයොති සුත්තන්තනයෙන තණ්හා, අභිධම්මනයෙන පන අභිසංඛාරෙහි සද්ධිං දියඬිඬිකිලෙසසහස්සං. ලොකනිරොධොති නිබ්බානං. සච්ඡිකතොති අත්තපච්චක්ඛො කතො. ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදාති සීලාදික්ඛන්ධත්තයසඬගහො අරියො අට්ඨඬිගිකො මග්ගො. සො හි ලොකනිරොධං නිබ්බානං ගච්ඡති අධිගච්ඡති, තදත්ථං අරියෙහි පටිපජ්ජියති වාති ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදාති වුව්චති.

එත්තාවතා තථානි අභිසම්බුද්ධො යාථාවතො ගතොති තථාගතොති අයමත්ථො දස්සිතො හොති. චත්තාරි හි අරියසච්චානි තථානි නාම. යථාහ –

“චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. කතමානි චත්තාරි? ඉදං දුක්ඛන්ති, භික්ඛවෙ, තථමෙනං අවිතථමෙනං අනඤ්ඤථමෙන”න්ති (සං. නි. 5.1090; පටි. ම. 2.8) විත්ථාරො.

අපිව තථාය ගතොති තථාගතො, ගතොති ව අවගතො අතීතො පත්තො පටිපන්නොති අත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති – යස්මා භගවා සකලලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාය අවිපරීතාය ගතො අවගතො, තස්මා ලොකො තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො. ලොකසමුදයං පහනපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො

අතීතොති තථාගතො. ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය තථාය ගතො පත්තොති තථාගතො. ලොකනිරොධගාමීනිං පටිපදං තථං අවිපරිතං ගතො පටිපත්තොති තථාගතොති. එවං ඉමිස්සා පාළියා තථාගතභාවදීපනවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉති භගවා චතුසච්චාභිසම්බොධවසෙන අත්තනො තථාගතභාවං පකාසෙත්වා ඉදානි තත්ථ දිට්ඨාදිඅභිසම්බොධවසෙනපි තං දස්සෙතුං “යං, භික්ඛවෙ”ති ආදිමාහ. අට්ඨකථායං පන “චතුභි සච්චෙහි අත්තනො බුද්ධභාවං කථෙත්වා”ති වුත්තං, තං තථාගතසද්දබුද්ධසද්දානං අත්ථනො නින්නානාකරණං දස්සෙතුං වුත්තං. තථා වෙව හි පාළි පවත්තාති. දිට්ඨන්ති රූපායතනං දට්ඨබ්බතො. තෙන යං දිට්ඨං යං දිස්සති, යං දක්ඛති, යං සමවායෙ පස්සෙය්‍යා, තං සබ්බං දිට්ඨන්තෙව ගතිං කාලවිසෙසස්ස අනාමට්ඨභාවතො යථා “දුද්ධ”න්ති දස්සෙති. සුතන්ති ආදීසුපි එසෙව නයො. සුතන්ති සද්දායතනං සොතබ්බතො. මුතන්ති සනිස්සයෙ ඉන්ද්‍රියෙ නිස්සයං මුඤ්චිත්වා පාපුණිත්වා ගහෙතබ්බං. තෙනාහ “පත්වා ගහෙතබ්බතො”ති. විඤ්ඤාතන්ති විජානිතබ්බං. තං පන දිට්ඨාදිවිනිමුත්තං විඤ්ඤෙය්‍යන්ති ආහ “සුබ්බක්ඛාදි ධම්මාරම්මණ”න්ති. පත්තන්ති යථා තථා පත්වා භත්ථගතං, අධිගතන්ති අත්ථො. තෙනාහ “පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා”ති. පරියෙසිතන්ති පත්තියා අත්ථං පරිශිට්ඨං. තං පන පත්තං වා සියා අප්පත්තං වා, උභයථාපි පරියෙසිතමෙවාති ආහ “පත්තං වා අප්පත්තං වා”ති. ද්වයෙනපි ද්විප්පකාරම්පි පත්තං ද්විප්පකාරම්පි පරියෙසිතං තෙන තෙන පකාරෙන තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධන්ති දස්සෙති. චිත්තෙන අනුසඤ්චරිතන්ති තෙ පන අපාපෙත්වා චිත්තෙනෙව අනු අනු සඤ්චරිතං, විපරිතක්කිතන්ති අත්ථො.

පීතකන්ති ආදීති ආදිසද්දෙන ලොභිතඔදාතාදිසබ්බං රූපාරම්මණභාගං සඬගණ්භාති. සුමනොති රාගවසෙන ලොභවසෙන සද්ධාදිවසෙන වා සුමනො. දුම්මනොති බ්‍යාපාදවිතක්කවසෙන වා විහිංසාවිතක්කවසෙන වා දුම්මනො. මජ්ඣිමනොති අඤ්ඤාණවසෙන, ඤාණවසෙන වා මජ්ඣිමනො. එස නයො සබ්බත්ථ. තත්ථ ආදිසද්දෙන සඬබසද්දො, පණවසද්දො, පත්තගන්ධො, පුප්ඵගන්ධො, පුප්ඵරසො, ඵලරසො, උපාදින්නං, අනුපාදින්නං, මජ්ඣිමතවෙදනා කුසලකම්මං අකුසලකම්මන්ති එවමාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. අප්පත්තන්ති ඤාණෙන අසම්පත්තං, අවිදිතන්ති අත්ථො. තෙනාහ “ඤාණෙන අසච්ඡිකත”න්ති. ලොකෙන ගතන්ති ලොකෙන ඤාතං. තථෙව ගතත්තාති තථෙව ඤාතත්තා අභිසම්බුද්ධත්තා, ගතසද්දෙන එකත්තං බුද්ධිඅත්ථන්ති අත්ථො. ගතිඅත්ථො හි ධාතවො බුද්ධිඅත්ථා භවන්තීති අක්ඛරචිත්තකා.

යඤ්ච, භික්ඛවෙ, රතීං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣතීති යස්සඤ්ච විසාබ්පුණ්ණමාය රත්තියං තථාආගතත්තාදිඅත්ථෙන්න තථාගතො භගවා බොධිමණ්ඩෙ අපරාජිතපල්ලඬකෙ නිසින්තො තිණ්ණං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා උත්තරිතරාභාවතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං ආසවක්ඛයඤාණෙන සද්ධිං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං අධිගච්ඡති. යඤ්ච රත්තීං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායතීති යස්සඤ්ච විසාබ්පුණ්ණමාය රත්තියංයෙව කුසිනාරායං උපවත්තනො

මල්ලානං සාලවනෙ යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති. යං එතස්මිං අන්තරෙති ඉමාසං ද්විත්තං සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුනං මජ්ඣෙ පඤ්චවත්තාලීසවස්සපරිමාණකාලෙ පයමබ්බොධියමපි මජ්ඣමබ්බොධියමපි පච්ඡිමබ්බොධියමපි යං සුත්තගෙය්‍යාදිප්පහෙදං ධම්මං භාසති නිදස්සනවසෙන, උපති උද්දිසනවසෙන, නිද්දිසති පරිනිද්දිසනවසෙන. සබ්බං තං තථෙව භොතීති තං එත්ථන්තරෙ දෙසිතං සබ්බං සුත්තගෙය්‍යාදිනවච්ඡගං බුද්ධවචනං අත්ථනො බ්‍යඤ්ජනතො ව අනුනං අනධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං රාගමදනිම්මදනං දොසමදනිම්මදනං මොහමදනිම්මදනං, නත්ථී තත්ථ වාලග්ගමත්තමපි අවක්ඛලිතං, එකමුද්දිකාය උඤ්ඡිතං විය එකාය නාළියා මිතං විය එකතුලාය තුලිතං විය ව තං තථෙව භොති යස්සත්ථාය භාසිතං, එකන්තෙනෙව තස්ස සාධනතො, නො අඤ්ඤථා, තස්මා තථං අවිතථං අනඤ්ඤථං. එතෙන තථාචාදිතාය තථාගතොති දස්සෙති. ගදඅත්ථො අයං ගතසද්දො ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා, තස්මා තථං ගදතීති තථාගතොති අත්ථො. අථ වා ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තතො අවිපරිතො ආගදො අස්සාති ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා තථාගතොති එවමෙත්ථ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො.

යථාචාදීති යෙ ධම්මෙ භගවා “ඉමෙ ධම්මා අකුසලා සාවජ්ජා විඤ්ඤාගරහිතා සමත්තා සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති” ති පරෙසං ධම්මං දෙසෙන්නො වදති, තෙ ධම්මෙ එකන්තෙනෙව සයං පභාසි. යෙ පන ධම්මෙ භගවා – “ඉමෙ ධම්මා කුසලා අනවජ්ජා විඤ්ඤාප්පසත්ථා සමත්තා සමාදින්නා හිතාය සුඛාය සංවත්තන්ති” ති වදති, තෙ ධම්මෙ එකන්තෙනෙව සයං උපසම්පජ්ජ විහරති, තස්මා යථාචාදී භගවා තථාකාරීති වෙදිතබ්බො. තථා සම්මදෙව සීලාදිපරිපුරණවසෙන සම්මාපටිපදායං යථාකාරී භගවා, තථෙව ධම්මදෙසනාය පරෙසං තත්ථ පතිට්ඨාපනවසෙන තථාචාදී. භගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති, කායස්සපි වාචා, තස්මා යථාචාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාචාදී ව භොති. එවංභූතස්ස ව යථා වාචා, කායොපි තථා ගතො පවත්තො. යථා ව කායො, වාචාපි තථා ගතා පවත්තාති අත්ථො.

අභිභූ අනභිභූතොති උපරි භවග්ගං, හෙට්ඨා අවිචිතිරයං පරියන්තං කත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු භගවා සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙනපි සමාධිනාපි පඤ්ඤායපි විමුක්තියාපි, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථී. අසමො අසමසමො අප්පටිමො අප්පටිහාගො අප්පටිපුග්ගලො අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො ධම්මරාජා දෙවදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා, තතො එව අයං න කෙනචි අභිභූතො. දක්ඛතීති සබ්බං පස්සති. විසෙසවචනිච්ඡායපි අභාවතො අනවසෙසවිසයො දසසද්දො. තෙන යං කිඤ්චි නෙය්‍යං නාම, සබ්බං තං හත්ථනලෙ ආමලකං විය පස්සතීති දීපෙති. අවිපරිතං ආසයාදිඅවබ්බොධෙන හිතුපසංභාරාදිනා ව සත්තෙ, භාවඤ්ඤත්ථත්තුපනයවසෙන සඬ්ඛාරෙ, සබ්බාකාරෙන සුවිණ්ණවසිතාය සමාපත්තියො, විත්තඤ්ච වසෙ වත්තෙතීති වසවත්තීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විසංයුත්තොති චතුභි යොගෙහි විසංයුත්තො. තෙනාහ “චතුත්තං යොගානං පහානෙන විසංයුත්තො”ති. තණ්හාදිට්ඨිඋපයෙහි විරහිතොති සබ්බස්මිම්පි ලොකෙ තණ්හාදිට්ඨිසංඛාතෙහි උපයෙහි විරහිතො.

අභිභවිත්වා යීතොති තබ්බිසයකිලෙසප්පහානෙන අභිභුයා අතික්කමිත්වා යීතො. චත්තාරොපි ගත්ථෙ මොචෙත්වා යීතොති සබ්බෙ අභිජ්ඣාකායගන්ථාදිකෙ සකසන්තානතො මොචෙත්වා යීතො. වෙනෙයාසන්තානෙ වා අත්තතො දෙසනාවිලාසෙන තෙසං පමොචනොති සබ්බගන්ථප්පමොචනො. චුට්ඨස්ස පරමා සන්තීති අස්ස අනෙන ඛිණාසවෙන බුද්ධෙන පරමා සන්ති ඤාණචුසනෙන චුට්ඨාති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ “චුට්ඨස්සා”තිආදි. නිබ්බානෙ කුතොචි භයං නත්ථීති කුතොචි භයකාරණතො නිබ්බානෙ භයං නත්ථී අසංඛිතභාවෙන සබ්බසො ඛෙමන්තා. තෙනාහ භගවා – “ඛෙමඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි ඛෙමගාමිතිඤ්ච පටිපද”න්තිආදි (සං. නි. 4.379-408). නිබ්බානප්පත්තස්ස වා කුතොචි භයං නත්ථීති නිබ්බානං අකුතොභයන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො, න කුතොචි භයං එත්ථ එතස්මිං අධිගතෙති අකුතොභයං, නිබ්බානන්ති එවමෙත්ථ නිබ්බවනඤ්ච දට්ඨබ්බං.

අනීසො නිද්දුක්ඛො. සබ්බකම්මක්ඛයං පත්තොති සබ්බෙසං කම්මානං ඛයං පරියොසානං අච්චන්තභාවං පත්තො. උපධි සම්මදෙව ඛියන්ති එත්ථාති උපධිසංඛිතයො, නිබ්බානන්ති ආහ “උපධිසංඛිතයසංඛිතො නිබ්බානෙ”ති. චක්කන්ති ධම්මචක්කං. පචත්තයීති තෙපරිවට්ටං ද්වාදසාකාරං පචත්තෙසි. මහන්තෙහි සීලාදිගුණෙහි සමන්තාගතත්තා මහන්තං. විතසාරදන්ති චතුර්වෙසාරජ්ජයොගෙන විතසාරදං. සෙසං උත්තානමෙව.

ලොකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කාළකාරාමසුත්තවණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ ඛාළ්භං බො නෙ පසංසසීති නෙ සමණෙ ඛාළ්භං කත්වා පසංසසි වණ්ණයසි. කිදිසං සීලං එතෙසන්ති කිංසීලා. කො සමාවාරො එතෙසන්ති කිංසමාවාරා. ගුණමග්ගසණ්ඨිතාති ගුණමග්ගසණ්ඨිතා. ම-කාරො පදසන්ධිකරො, අග්ගගුණෙ පතිට්ඨිතාති චුත්තං හොති. සන්තින්ද්‍රියා සන්තමානසා, “සන්තං තෙසං ගතං යීත”න්තිපි පටන්ති. එකකියාති එකකා, චතුසු ඉරියාපථෙසු එකකා හුත්වා විහරන්තීති අධිප්පායො. තෙනෙවාහ “අදුතියා”ති. තාදිසා සමණා මමාතීති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන –

“කායකම්මං සුචි නෙසං, වාචාකම්මං අනාවිලං;
මනොකම්මං සුචිසුද්ධං, තාදිසා සමණා මම.

“විමලා සංඛිමුත්තාහා, සුද්ධා අත්තරබාහිරා;
පුණ්ණා සුද්ධෙහි ධම්මෙහි, තාදිසා සමණා මම.

“ලාභෙන උන්නතො ලොකො, අලාභෙන ච ඔනතො;
ලාභාලාභෙන එකට්ඨා, තාදිසා සමණා මම.

“යසෙන උන්නතො ලොකො, අයසෙන ච ඔනතො;
යසායසෙන එකට්ඨා, තාදිසා සමණා මම.

“පසංසායුන්නතො ලොකො, නින්දායපි ච ඔනතො;
සමා නින්දාපසංසායු, තාදිසා සමණා මම.

“සුඛෙන උන්නතො ලොකො, දුක්ඛෙනපි ච ඔනතො;
අකම්පා සුඛදුක්ඛෙසු, තාදිසා සමණා මම” ති. (ධ. ප. අට්ඨ. 2.303
වුළුසුභද්දාවත්ථු) –

එවමාදිං සඨගණ්භාති.

“දුරෙ සන්නො” තිආදිගාථාය අයමත්ථො. සන්නොති රාගාදීනං සන්නතාය
බුද්ධාදයො සන්නො නාම, ඉධ පන පුබ්බබුද්ධෙසු කතාධිකාරා උස්සන්නකුසලමූලා
භාවිතභාවනා සන්නා සන්නොති අධිජ්ජෙතා. පකාසන්නීති දුරෙ ධීතාපි බුද්ධානං
ඤාණපථං ආගච්ඡන්නා පාකටා භොන්ති. හිමවන්නොවාති යථා
තියොජනසහස්සවිත්ථතො පඤ්චයොජනසතුබ්බෙධො චතුරාසීතියා කුටසහස්සෙහි
පටිමණ්ඩිතො හිමවන්නපබ්බතො දුරෙ ධීතානම්පි අභිමුඛෙ ධීතො විය පකාසති, එවං
පකාසන්නීති අත්ථො. අසන්නෙත්ථ න දිස්සන්නීති ලාභගරුකා,
විත්ථිණ්ණපරලොකා, ආමිසවක්ඛුකා, ජීවිකත්ථාය පබ්බජිතා, බාලපුග්ගලා
අසන්නො නාම. තෙ එත්ථ බුද්ධානං දක්ඛිණස්ස ඡාණුමණ්ඩලස්ස සන්නිකෙ
නිසින්නාපි න දිස්සන්නි න පඤ්ඤායන්ති. රත්තිං ඛිත්තා යථා සරාති රත්තිං
චතුරඨගසමන්නාගතෙ අන්ධකාරෙ ඛිත්තා සරා විය තථාරූපස්ස උපනිස්සයභූතස්ස
පුබ්බභෙතූතො අභාවෙන න පඤ්ඤායන්තිති අත්ථො.

බ්‍රහ්මදෙය්‍යන්ති සෙට්ඨදෙය්‍යං, යථා දින්නං න පුන ගහෙතබ්බං භොති
නිස්සට්ඨං පරිච්චත්තං, එවං දින්නන්ති අත්ථො.

දිට්ඨං න මඤ්ඤතීති එත්ථ දිට්ඨන්ති මංසවක්ඛුනාපි දිට්ඨං, දිබ්බවක්ඛුනාපි
දිට්ඨං, රූපායතනස්සෙතං අධිවචනං. යඤ්භි වක්ඛුද්වයෙන
කතදස්සනකිරියාසමාපනං, යං වක්ඛුද්වයං පස්සති අපස්සි පස්සිස්සති, සමවායෙ
පස්සෙය්‍යා, තං සබ්බං කාලවිසෙසවචනිච්ඡාය අභාවතො “දිට්ඨ” න්තෙව චුත්තං
යථා “දුද්ධ” න්ති. තෙනෙවාහ “දිට්ඨං රූපායතන” න්ති. එවරූපානි හි වචනානීති
“දිට්ඨබ්බං සොතබ්බ” න්තිආදීනි.

ලාභෙපි තාදී, අලාභෙපි තාදීති යථා අලාභකාලෙ ලාභස්ස ලද්ධකාලෙපි
තථෙවාති තාදිසො. යසෙපිති යසෙ සතිපි මහාපරිවාරකාලෙපි. සෙසමෙත්ථ
උත්තානමෙව.

කාළකාරාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බ්‍රහ්මවරියසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ නයිදන්ති එත්ථ න-ඉති පටිසෙධෙ නිපාතො, තස්ස “චුස්සති” ති ඉමිනා සම්බන්ධො “න චුස්සති” ති, ය-කාරො පදසන්ධිකරො. ඉදං-සද්දො “එකම්දාහං, භික්ඛවෙ, සමයං උක්කට්ඨායං විහරාමි සුභගවනෙ සාලරාජමූලෙ” තිආදීසු (දී. නි. 2.91; ම. නි. 1.501) නිපාතමත්තං, “ඉදං ඛො තං, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකං සිලමත්තක” තිආදීසු (දී. නි. 1.27) යථාචුත්තෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ ආගතො.

“ඉදඤ්චි තං ජෙනවනං, ඉසිසඬ්ඝනිසෙවිතං;
ආචුත්ථං ධම්මරාජෙන, පිතිසඤ්ජනනං මමා” ති. (ම. නි. 3.387-388; සං. නි. 1.48, 101) –

ආදීසු චක්ඛමානෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ. ඉධාපි චක්ඛමානෙයෙව ආසන්නපච්චක්ඛෙ දට්ඨබ්බො.

බ්‍රහ්මවරිය-සද්දො –

“කිං තෙ වතං කිං පන බ්‍රහ්මවරියං,
කිස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
ඉද්ධි පුතී ඛලචිරියුපපත්ති,
ඉදඤ්ච තෙ නාග මහාවිමානං.

“අභඤ්ච හරියා ව මනුස්සලොකෙ,
සද්ධා උභො දානපතී අහුම්භා;
ඔපානභූතං මෙ සරං තදාසි,
සන්තප්පිතා සමණබ්‍රාහ්මණා ව.

“තං මෙ වතං තං පන බ්‍රහ්මවරියං,
තස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
ඉද්ධි පුතී ඛලචිරියුපපත්ති,
ඉදඤ්ච මෙ වීර මහාවිමාන” ති. –

ඉමස්මිං පුණ්ණකජාතකෙ (ජා. 2.22.1595) දානෙ ආගතො.

“කෙන පාණි කාමදදො, කෙන පාණි මධුස්සවො;
කෙන තෙ බ්‍රහ්මවරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිමිහි ඉජ්ඣති” ති. –

ඉමස්මිං අඬ්ඤරපෙතවත්ථුස්මිං (පෙ. ව. 275, 277) වෙය්‍යාවච්චෙ.

“එවං බො තං, භික්ඛවෙ, තිත්තිරියං නාම බ්‍රහ්මවරියං අහොසි” ති ඉමස්මිං තිත්තිරජාතකෙ (වුළුව. 311) පඤ්චසික්ඛාපදසීලෙ.

“තං බො පන මෙ, පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මවරියං නෙව නිබ්බිදාය න විරාගාය...පෙ.... යාවදෙව බ්‍රහ්මලොකුපපත්තියා” ති ඉමස්මිං මහාගොවින්දසුත්තෙ (දී. නි. 2.329) බ්‍රහ්මවිහාරෙ.

“පරෙ අබ්‍රහ්මචාරී භවිස්සන්ති, මයමෙත්ථ බ්‍රහ්මචාරී භවිස්සාමා” ති ඉමස්මිං සල්ලෙඛසුත්තෙ (ම. නි. 1.83) මෙටුනවිරතියං.

“මයඤ්ච හරියා නාතික්කමාම,
අම්හෙ ච හරියා නාතික්කමන්ති;
අඤ්ඤත්‍ර තාහි බ්‍රහ්මවරියං වරාම,
තස්මා හි අම්හං දහරා න මීයරෙ” ති. –

ඉමස්මිං මහාධම්මපාලජාතකෙ (ජා. 1.10.97) සදාරසන්තොසෙ.

“අභිජානාමි බො පනාහං, සාරිපුත්ත, චතුරඨගසමන්තාගතං බ්‍රහ්මවරියං වරිතා, තපස්සි සුදං හොමි” ති ලොමහංසසුත්තෙ (ම. නි. 1.155) විරියෙ.

“භීතෙන බ්‍රහ්මවරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති;
මජ්ඣිමෙන ච දෙවත්තං, උත්තමෙන විසුජ්ඣති” ති. –

නිමිජාතකෙ (ජා. 2.22.429) අත්තදමනවසෙන කතෙ අට්ඨඨගිකෙ උපොසටෙ.

“ඉදං බො පන මෙ, පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මවරියං එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය...පෙ.... අයමෙව අරියො අට්ඨඨගිකො මග්ගො” ති මහාගොවින්දසුත්තෙයෙව (දී. නි. 2.329) අරියමග්ගෙ.

“තයිදං බ්‍රහ්මවරියං ඉද්ධඤ්චෙව ජීතඤ්ච විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං පුටුභුතං යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිත” න්ති පාසාදිකසුත්තෙ (දී. නි. 3.174) සික්ඛත්තයසඨගහිතෙ සකලස්මිං සාසනෙ. ඉධාපි අරියමග්ගෙ සාසනෙ ච වත්තති.

වුස්සතීති වුසියති, වරියතීති අත්ථො. ජනකුහනත්ථන්ති “අහො අයොයා සීලවා වත්තසම්පන්නො අප්පිවිජො සන්තුට්ඨො මහිද්ධිකො මහානුභාවො” තිආදිනා ජනස්ස සත්තලොකස්ස විම්භාපනත්ථං. කෙච් පන “කුහනත්ථන්ති පාපිවිජස්ස ඉච්ඡාපකතස්ස සතො සාමන්තජජපනඉරියාපට්ඨස්සිතපච්චයපට්ඨෙවනසඨ්ඨාතෙන තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා කුහකභාවෙන ජනස්ස විම්භාපනත්ථං” න්ති වදන්ති. ඉධාපි අයමෙවත්ථො දස්සිතො. තෙනෙවාහ “තීහි කුහනවත්ථුහි ජනස්ස කුහනත්ථායා” ති, ජනස්ස විම්භාපනත්ථායාති අත්ථො. ජනලාපනත්ථන්ති

“එවරුපස්ස නාම අයාස්ස දින්නං මහජ්ඣලං භවිස්සති” ති පසන්නචිත්තෙහි “කෙනත්ථො, කිං ආහරියතු” ති වදාපනත්ථං. “ජනලපනත්ථ” තිති පඨන්ති, තස්ස පාපිච්ඡස්ස සතො පච්චයත්ථං පරිකථොභාසාදිවසෙන ලපනභාවෙන උපලාපකභාවෙන ජනස්ස ලපනත්ථන්ති අත්ථො. තෙනෙවාහ “න ජනලපනත්ථන්ති න ජනස්ස උපලාපනත්ථ” තිති.

න ඉතිවාදප්පමොක්ඛානිසංසත්ථන්ති එත්ථ “න ලාභසක්කාරසිලොකානිසංසත්ථ” තිති පඨන්ති. තත්ථ ය්වායං “ආකඬ්ඛෙය්‍ය වෙ, හික්ඛවෙ, හික්ඛු ‘ලාභී අස්සං විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනාගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන’ තිති, සිලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී” ති (ම. නි. 1.65) සිලානිසංසභාවෙන චූත්තො චතුපච්චයලාභො ව. චතුත්තං පච්චයානං සක්කච්චදානසඬ්ඛාතො ආදරබ්‍රමානගරුකරණසඬ්ඛාතො ව සක්කාරො, යො ව “සිලසම්පත්තො බ්‍රහ්මස්සුතො සුතධරො ආරද්ධවිරියො” තිආදිනා නයෙන උග්ගච්ඡනකපුත්තිසොසසඬ්ඛාතො සිලොකො බ්‍රහ්මවරියං වසන්තානං දිට්ඨධම්මිකො ආනිසංඝො, තදත්ථන්ති අත්ථො. කෙච් පන “ලාභසක්කාරසිලොකානිසංසත්ථන්ති පාපිච්ඡස්සෙව සතො ලාභාදිගරුතාය ලාභසක්කාරසිලොකසඬ්ඛාතස්ස ආනිසංසස්ස උදයස්ස නිජ්ඣාදනත්ථ” තිති එවමත්ථං වදන්ති.

න ඉති මං ජනො ජානාතුති එවං බ්‍රහ්මවරියවාසෙ සති “සිලවා කල්‍යාණධම්මො” තිආදිනා මං ලොකො ජානාතු සම්භාවෙතූති අත්තනො සන්තගුණවසෙන සම්භාවනත්ථම්පි න ඉදං බ්‍රහ්මවරියං චූස්සති සම්බන්ධො. කෙච් පන “පාපිච්ඡස්ස සතො අසන්තගුණසම්භාවනාධිජ්ජායෙන ‘ඉති එවංගුණොති මං ලොකො ජානාතු’ ති න ඉදං බ්‍රහ්මවරියං චූස්සති” ති එවමත්ථ අත්ථං වදන්ති. සබ්බත්ථාපි පනෙත්ථ පුරිමො පුරිමොයෙව අත්ථවිකජ්ජො සුන්දරතරො.

අථ ඛොති එත්ථ අථාති අඤ්ඤත්ථෙ නිපාතො, ඛොති අවධාරණං. තෙන කුහනාදිතො අඤ්ඤදත්ථංයෙව ඉදං, හික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මවරියං චූස්සති දස්සෙති. ඉදානි තං පයොජනං දස්සෙන්නො “සංවරත්ථං පභානත්ථ” තිති ආහ. තත්ථ පඤ්චවිධො සංවරො – පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති. “ඉති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො” තිආදිනා (විභ. 511) නයෙන ආගතො අයං පාතිමොක්ඛසංවරො, සිලසංවරොතිපි චූචිති. “රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති” ති (ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) ආගතො අයං සතිසංවරො.

“යානි සොතානි ලොකස්මිං, සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රුමි, පඤ්ඤායෙනෙ පිට්ඨෙරො” ති. (සු. නි. 1041; වුළුති.
අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 4; නෙත්ති. 4.11, 45) –

ආගතො අයං ඤාණසංවරො. “ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා” තිආදිනා (ම. නි. 1.24; අ. නි. 4.114; 6.58) නයෙන ආගතො අයං ඛන්තිසංවරො.

“උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති” තිආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.114; 6.58) නයෙන ආගතො අයං වීරියසංවරො.

අත්ථතො පන පාණාතිපාතාදීනං පජ්ඣනවසෙන චත්තජ්ජවිචත්තානං පුරුණවසෙන ච පචත්තා චෙතනා චෙව විරති ව. සඬ්ඛෙපතො සබ්බො කායච්චිසංයමො, චිත්ථාරතො සත්තන්තං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවිතික්කමො සීලසංවරො. සති එව සතිසංවරො, සතිජ්ජධානා වා කුසලා ඛන්ධා. ඤාණමෙව ඤාණසංවරො. අධිවාසනවසෙන අදොසො, අදොසජ්ජධානා වා තථාපචත්තා කුසලා ඛන්ධා ඛන්තිසංවරො, පඤ්ඤාති එකෙ. කාමචිතක්කාදීනං අභිභවනවසෙන පචත්තං වීරියමෙව වීරියසංවරො. තෙසු පයමො කායදුච්චරිතාදීසු දුස්සීලස්ස සංවරණතො සංවරො, දුතියො මුට්ඨස්සච්චස්ස, තතියො අඤ්ඤාණස්ස, චතුත්ථො අක්ඛන්තියා, පඤ්චමො කොසජ්ජස්ස සංවරණතො පිදහනතො සංවරොති චෙදිතබ්බො. එවමෙතස්ස සංවරස්ස අත්ථාය සංවරත්ථං සංවරනිජ්ජාදනත්ථන්ති අත්ථො.

තීහි පහානෙහිති තදඬගචික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදසඬ්ඛාතෙහි තීහි පහානෙහි. පඤ්චවිධජ්ජපහානම්පි ඉධ චත්තුං වට්ටතියෙව. පඤ්චවිධඤ්ඤි පහානං තදඬගචික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදජ්ජපිජ්ජස්සද්ධිනිස්සරණවසෙන. තත්ථ යං දීපාලොකෙනෙව තමස්ස පටිපක්ඛභාවතො අලොභාදීහි ලොභාදිකස්ස නාමරූපපරිච්ඡෙදාදිවිපස්සනාඤ්ඤාණෙහි තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පහානං, සෙය්‍යාථිදං – පරිච්චාගෙන ලොභාදිමලස්ස, සීලෙන පාණාතිපාතාදිදුස්සීලාස්ස, සද්ධාදීහි අස්සද්ධියාදිකස්ස, නාමරූපච්චත්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුච්චසමහෙතුදිට්ඨිනං, තස්සෙව අපරභාගෙන කඬ්ඛාවිතරණෙන කථංකථිභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන අභංගමාති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගච්චත්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සහයෙ අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනෙන අහිරනිසඤ්ඤාය, මුච්චිතුකම්‍යාතාඤ්ඤාණෙන අමුච්චිතුකම්‍යාතාය, උපෙක්ඛාඤ්ඤාණෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමෙන ධම්මට්ඨිතියං නිබ්බානෙ ව පටිලොමභාවස්ස, ගොත්‍රභූතා සඬ්ඛාරනිමිත්තග්ගාහස්ස පහානං, එතං තදඬගජ්ජපහානං නාම.

යං පන උපචාරජ්ජනාහෙදෙන සමාධිනා පචත්තිභාවනිචාරණතො සට්ඨපහාරෙතෙව උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස, තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පහානං, එතං වික්ඛම්භනජ්ජපහානං නාම. යං චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තතො සන්තානෙ “දිට්ඨිගතානං පහානායා” තිආදිනා (ධ. ස. 277; විහ. 628) නයෙන චුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගහණස්ස අච්චත්තං අජ්ජචත්තිභාවෙන සමුච්ඡින්නං, එතං සමුච්ඡෙදජ්ජපහානං නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිජ්ජස්සද්ධත්ථං කිලෙසානං, එතං පටිජ්ජස්සද්ධිජ්ජපහානං නාම. යං

සබ්බසංඛාරානිස්සංඛාරා පභිනසබ්බසංඛාරං නිබ්බානං, එතං නිස්සරණප්පභානං නාම. තස්ස පඤ්චවිධස්සපි තථා තථා රාගාදිකිලෙසානං පටිනිස්සප්පනට්ඨෙන සමතික්කමනට්ඨෙන වා පභානස්ස අත්ථාය, පභානසාධනත්ථන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

තත්ථ සංවරෙන කිලෙසානං විත්තසන්තානෙ පච්චෙසනිවාරණං පභානෙන ව පච්චෙසනිවාරණමෙව සමුග්ගානො වානි වදන්ති. උභයෙනපි පන යථාරහං උභයං සම්පප්පතිති දට්ඨබ්බං. සීලාදිධම්මා එව හි සංවරණතො සංවරං, පප්පනතො පභානන්ති.

අනීතිහන්ති ඊතියො වුවුවන්ති උපද්දවා දිට්ඨධම්මිකා සම්පරායිකා ව. ඊතියො හන්තිති ඊතිහං, අනු ඊතිහන්ති අනීතිහං, සාසනබ්‍රහ්මවරියං මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච. අථ වා ඊතීහි අනත්ථෙහි සද්ධං හනන්ති ගච්ඡන්ති පවත්තන්තිති ඊතිහා, තණ්හාදිඋපක්කිලෙසා. නත්ථි එත්ථ ඊතිහානි අනීතිහං. ඊතිහා වා යථාචුත්තෙනත්ථෙත නිත්ථියසමයා, තප්පටිපක්ඛතො ඉදං අනීතිහං. “අනීතිහ”න්තිපි පායො. තස්සත්ථො – “ඉතිහාය”න්ති ධම්මෙසු අනෙකංසග්ගාහභාවතො විචිකිච්ඡා ඉතිහං නාම, සම්මාසම්බුද්ධප්පච්චෙදිතන්තා යථානුසිට්ඨං පටිපප්පන්තානං නික්කච්චභාවසාධනතො ව නත්ථි එත්ථ ඉතිහන්ති අනීතිහං, අපරපත්තියන්ති අත්ථො. වුත්තඤ්ඤෙන “පච්චත්තං චෙදිතබ්බො විඤ්ඤුහී”ති, “අතක්කාවචරො”ති (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7-8) ව. ගාථාබන්ධසුඛත්ථං පන “අනීතිහ”න්ති දීසං කත්වා පඨන්ති. පච්ඡිමං පනෙත්ථ අත්ථවිකප්පං දස්සෙතුං “ඉතිහපරිවජ්ජිත”න්තිආදි වුත්තං.

නිබ්බානසංඛාරානං ඔගධං පතිට්ඨං පාරං ගච්ඡන්ති නිබ්බානොගධගාමී, විමුක්තිරසත්තා එකන්තෙනෙව නිබ්බානසම්පාපකොති අත්ථො, තං නිබ්බානොගධගාමීනං බ්‍රහ්මවරියං. නිබ්බානොගධොති වා අරියමග්ගො වුවුවති තෙන විනා නිබ්බානාවගාහණස්ස අසම්භවතො තස්ස ව නිබ්බානං අනාලම්බිත්වා අප්පචත්තනතො, තඤ්චෙතං එකන්තසම්පාදනෙන ගච්ඡන්ති නිබ්බානොගධගාමී. අථ වා නිබ්බානොගධගාමීනන්ති නිබ්බානස්ස අන්තොගාමීනං. මග්ගබ්‍රහ්මවරියඤ්ච නිබ්බානං ආරම්භං කරිත්වා තස්ස අන්තො එව පවත්තතිති. ඉමමෙව ව අත්ථවිකප්පං දස්සෙතුං “නිබ්බානස්ස අන්තොගාමීන”න්තිආදි වුත්තං. සොති යො සො සමතිංස පාරම්මියො පුරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ හඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, සො හගවා අදෙසයි දෙසෙසි. මහන්තෙහීති මහාආතුමෙහි උළාරජ්ඣාසයෙහි. මහන්තං නිබ්බානං, මහන්තෙ වා සීලක්ඛන්ධාදිකෙ එසන්ති ගච්චන්තිති මහෙසිනො, බුද්ධාදයො අරියා. තෙහි අනුයානො පටිපන්නො.

යථා බුද්ධෙන දෙසිතන්ති යථා අභිඤ්ඤායාදිභාවෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන මයා දෙසිතං, එවං යෙ එතං මග්ගබ්‍රහ්මවරියං තදත්ථං සාසනබ්‍රහ්මවරියඤ්ච පටිපප්පන්ති. තෙ දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසන්තස්ස සත්ථු මය්හං

සාසනකාරිනො ඔවාදප්පටිකරා සකලස්ස වට්ඨදුක්ඛස්ස අන්තං පරියන්තං
අප්පවත්තිං කරස්සන්ති, දුක්ඛස්ස වා අන්තං නිබ්බානං සව්ඡිකරිස්සන්තිති.

බ්‍රහ්මවරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුහසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙය් කුහකාති සාමන්තප්ප්පනාදිනා කුහනවත්ථුනා කුහකා,
අසන්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය කොහඤ්ඤං කත්වා පරෙසං විද්ධංසකාති අත්ථො.
ථද්ධාති “කොධනො හොති උපායාසබ්බුලො, අප්පමිපි චුත්තො සමානො
අභිසප්පති කුප්පති ඛ්‍යාපප්පති පතිත්ථියති”ති (අ. නි. 3.25, 27) එවං චුත්තෙන
කොධෙන ව, “දුබ්බවො හොති දොවචස්සකරණෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො
අක්ඛමො අප්පදක්ඛිණග්ගාහි අනුසාසනි”න්ති (ම. නි. 1.181; පාරා. 426). එවං
චුත්තෙන දොවචස්සෙන ව, “ජාතිමදො, ගොත්තමදො, ලාභමදො, ආරොග්‍යමදො,
යොබ්බතමදො, ජීවිතමදො”ති (විහ. 832) එවං චුත්තජාතිමදාදිභෙදෙන මානෙන ව
ගරුකාතබ්බෙසු ගරුසුපි නිපච්චකාරං අකත්වා අයොසලාකං ගිලිත්වා යීතා විය
අනොනතා හුත්වා විවරණකා. තෙනාහ “කොධෙන වා”තිආදි.

උපලාපකාති මිච්ඡාජීවවසෙන කුලසඬ්ගණ්හකා. ලපාති පච්චයත්ථං.
පයුත්තවාචාවසෙන නිජ්ජෙසිකතාවසෙන ලපකාති අත්ථො. සිඬ්ගන්ති සිඬ්ගාරං.
තඤ්ඤි කුසලස්ස විජ්ඣානතො සුට්ඨු ආසෙවිතතාය සීසෙ පරික්ඛිත්තං සුනිබ්බත්තං
විසාණං විය ථීරත්තා ව සිඬ්ගං වියාති සිඬ්ගං, නාගරිකභාවසඬ්ගාතස්ස
කිලෙසසිඬ්ගස්සෙතං නාමං. සිඬ්ගාරභාවො සිඬ්ගාරතා, සිඬ්ගාරකරණකආකාරො
වා. වාතුරභාවො වාතුරතා. තථා වාතුරියං. පරික්ඛතභාවො පරික්ඛතතා, පරිඛණිත්වා
යපිතස්සෙව දල්හසිඬ්ගාරස්සෙතං නාමං. ඉතරං තස්සෙව වෙච්චනං. එවං සබ්බෙහි
වාරෙහි කිලෙසසිඬ්ගාරතාව කථිතා.

උග්ගතනළාති නළසදිසං තුව්ඡමානං උක්ඛිපිත්වා විවරණකා. තෙනාහ
“තුව්ඡමානං උක්ඛිපිත්වා යීතා”ති. යස්මා තෙ කුහනාදියොගතො න
සම්මාපට්ඨන්තා, තස්මා “මම සන්තකා න හොන්ති”ති චුත්තං. අපගතාති යදිපි තෙ
මම සාසනෙ පබ්බජිතා, යථානුසිට්ඨං පන අප්පට්ඨප්පනතො අපගතා එව ඉමස්මා
ධම්මවිනයා, ඉතො තෙ සුවිදුරෙ යීතාති දස්සෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“නහඤ්ච දුරෙ පථවී ව දුරෙ,
පාරං සමුද්දස්ස තදාහු දුරෙ;
තතො හවෙ දුරතරං වදන්ති,
සතඤ්ච ධම්මො අසතඤ්ච රාජා”ති. (ජා. 2.21.414);

සබ්බත්ථ පත්ථටතාය වෙපුල්ලං පාපුණන්තිති සබ්බත්ථ පත්ථටභාවෙන
සීලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපුරියා වෙපුල්ලං පාපුණන්ති.

කුහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සන්තුට්ඨිසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ නිද්දොසානීති අවජ්ජරහිතානි ආගමනසුද්ධිතො
කායමණ්ඩනාදිකිලෙසවත්ථුභාවාභාවතො ව. තත්ථ සුලභතාය පරියෙසනදුක්ඛස්ස
අභාවො දස්සිතො, අප්පතාය පරිහරණදුක්ඛස්සපි අභාවො දස්සිතො, අනවජ්ජතාය
අගරහිතබ්බතාය භික්ඛුසාරුප්පභාවො දස්සිතො හොති. අප්පතාය වා පරිත්තාසස්ස
අවත්ථුතා, සුලභතාය ගෙධාදීනං අවත්ථුතා, අනවජ්ජතාය
ආදීනවදස්සනනිස්සරණපඤ්ඤානං අත්ථිතා දස්සිතා හොති. අප්පතාය වා ලාභෙන
න සොමනස්සං ජනයන්ති, අලාභෙන න දොමනස්සං ජනයන්ති, අනවජ්ජතාය
විජ්ජපටිසාරනිමිත්තං අඤ්ඤාණුපෙක්ඛං න ජනයන්ති අවිජ්ජපටිසාරවත්ථුභාවතො.

පංසුකුලන්ති සඬිකාරකූටාදීසු යත්ථ කත්ථවි පංසුනං උපරි යීතත්තා
අබ්භුග්ගතට්ඨෙත පංසුකුලං වියාති පංසුකුලං, පංසු විය කුච්ඡිතභාවං උලති ගච්ඡති
පංසුකුලන්ති එවං ලද්ධනාමං රථිකාදීසු පතිතනන්තකානි උච්චිතිත්වා කතච්චරං.
රුක්ඛමූලන්ති විවෙකානුරූපං යං කිඤ්චි රුක්ඛසමීපං. යං කිඤ්චි මුත්තන්ති යං
කිඤ්චි ගොමුත්තං. කෙච් පනෙත්ථ “ගොමුත්තපරිභාවිතහරිතකඛණ්ඩං
පුතිමුත්ත”න්ති වදන්ති. “පුතිභාවෙන ආපණාදිතො විස්සට්ඨං ඡඩ්ඞිතං
අපරිග්ගහිතං යං කිඤ්චි හෙසජ්ජං පුතිමුත්තන්ති අධිජ්ජෙත”න්ති අපරෙ.

යතො බොති පච්චත්තෙ නිස්සක්කවචනං, යං බොති චුත්තං හොති. තෙන
තුට්ඨො හොතීති චුත්තකිරියං පරාමසති. තුට්ඨොති සන්තුට්ඨො. ඉදමස්සාහන්ති
ය්වායං චතුබ්බිධෙන යථාචුත්තෙන පච්චයෙන අජ්ජෙන සුලභෙන සන්තොසො, ඉදං
ඉමස්ස භික්ඛුනො සීලසංවරාදීසු අඤ්ඤතරං එකං සාමඤ්ඤඞගං
සමණභාවකාරණන්ති අහං වදාමි. සන්තුට්ඨස්ස හි චතුපාරිසුද්ධිසීලං පරිපුණ්ණං
හොති, සමථවිපස්සනා ච භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡන්ති. අථ වා සාමඤ්ඤං නාම
අරියමග්ගො, තස්ස සඬ්ඛෙපතො ද්වෙ අඬ්ඛා බාහිරං අජ්ඣත්තිකන්ති. තත්ථ
බාහිරං සප්පුරිසුපනිස්සයො සද්ධම්මස්සවනඤ්ච. අජ්ඣත්තිකං පන
යොනිසොමනසිකාරො ධම්මානුධම්මජ්ජපටිපත්ති ව. තෙසු යස්මා යථාරහං
ධම්මානුධම්මජ්ජපටිපත්තිභූතා තස්ස මූලභූතා වෙතෙ ධම්මා, යදිදං අප්පිච්ඡතා
සන්තුට්ඨිතා පච්චිත්තතා අසංසට්ඨතා ආරද්ධවීරියතානි එවමාදයො, තස්මා චුත්තං
“ඉදමස්සාහං අඤ්ඤතරං සාමඤ්ඤඞගන්ති වදාමි”ති.

සෙනාසනමාරබ්භාති විහාරාදිං මඤ්චපීඨාදිඤ්ච සෙනාසනං නිස්සාය. චීවරං
පානභොජනන්ති නිවාසනාදිචීවරං අමිබපානකාදිපානං
බාදනීයභොජනීයාදිභුඤ්ජිතබ්බවත්ථුඤ්ච ආරබ්භාති සම්බන්ධො. විසාතොති
විසාතභාවො, විත්තස්ස දුක්ඛං න හොතීති යොජනා. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො —
“අමුකස්මිං නාම ආවාසෙ පච්චයා සුලභා”ති ලහිතබ්බට්ඨානගමනෙන වා “මය්හං
පාපුණාති, න තුය්හ”න්ති විවාදාපජ්ජනෙන වා නවකම්මකරණාදිවසෙන වා

සෙනාසනාදීනි පරියෙසන්තානං අසන්තුට්ඨානං ඉච්ඡිතාලාභාදිනා යො විසානො
විත්තස්ස හොති, සො තත්ථ සන්තුට්ඨස්ස න හොති. දිසා නප්පට්ඨඤ්ඤතීති
සන්තුට්ඨියා වාතුද්දිසභාවෙන දිසා න පට්ඨනාති. චුත්තඤ්ඤෙන “වාතුද්දිසො
අප්පට්ඨො ව හොති, සන්තුස්සමානො ඉතරීතරොනා”ති (සු. නි. 42).

සමණධම්මස්ස අනුලොමාති සමණධම්මස්ස සමථවිපස්සනාභාවනාය,
අරියමග්ගස්සෙව වා අනුච්ඡවිකා අප්පිච්ඡනාදයො. තුට්ඨවිත්තස්ස භික්ඛුනොති
තුට්ඨවිත්තෙන භික්ඛුනා. අධිග්ගහිතා හොන්තීති පටිපක්ඛධම්මො අභිභවිත්වා ගහිතා
හොන්ති. අන්තොගතාති අභිභන්තරගතා. න පරිබාහිරාති න බාහිරා කතා.

සන්තුට්ඨිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අරියවංසසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ වංස-සද්දො “පිට්ඨිවංසං අතික්කමිත්වා නිසීදති”තිආදීසු ද්විත්තං
ගොපානසීනං සන්ධානට්ඨානෙ යපෙනබ්බදණ්ඩකෙ ආගතො.

“වංසො විසාලො ව යථා විසත්තො,
පුත්තෙසු දාරෙසු ව යා අපෙක්ඛා;
වංසක්කළීරොව අසප්පමානො,
එකො වරෙ බග්ගවිසාණකප්පො”ති. —

ආදීසු කට්ඨකෙ. “හෙරිසද්දො මුදිඬිගසද්දො වංසතාලසද්දො”තිආදීසු
තුරියවිසෙසෙ, වෙණුතිපි වුවවති. “හින්තෙන පිට්ඨිවංසෙන මනො හත්ථි”තිආදීසු
හත්ථිආදීනං පිට්ඨිවෙමජ්ඣෙ පදෙසෙ. “කුලවංසං යපෙස්සාමි”තිආදීසු
කුලන්වයෙ. “වංසානුරක්ඛකො පවෙණිපාලකො”තිආදීසු ගුණානුපුබ්බියං ගුණානං
පබන්ධප්පවත්තියං. ඉධ පන චතුපච්චයසන්තොසභාවනාරාමනාසඬ්ඛාතගුණානං
පබන්ධෙ දට්ඨබ්බො. තස්ස පන වංසස්ස කුලන්වයං ගුණන්වයඤ්ඤ නිදස්සනවසෙන
දස්සෙතුං “යථා හි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ බත්තියවංසොති බත්තියකුලවංසො. එස
නයො සෙසපදෙසුපි. සමණවංසො පන සමණතන්ති සමණපවෙණි.
මූලගන්ධාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන යථා සාරගන්ධාදීනං සඬ්ගහො, එවමෙත්ථ
ගොරසාදීනම්පි සඬ්ගහො දට්ඨබ්බො, දුතියෙන පන ආදි-සද්දෙන
කාසිකවත්ථසප්පිමණ්ඩාදීනං.

අරිය-සද්දො අමිලක්ඛෙසුපි මනුස්සෙසු පවත්තති, යෙසං නිවසනට්ඨානං අරියං
ආයතනන්ති වුවවති. යථාහ “යාවතා, ආනන්ද, අරියං ආයතන”න්ති (දී. නි. 2.152;
උදා. 76). ලොකියසාධුප්පනෙසුපි “යෙ හි වො අරියා පරිසුද්ධකායසමාචාරා, තෙසං
අභං අඤ්ඤතරො”තිආදීසු (ම. නි. 1.35). ඉධ පන යෙ “ආරකා
කිලෙසෙහි”තිආදීනා ලද්ධනිබ්බවනා පටිවිද්ධඅරියසච්චා, තෙ එව අධිප්පෙතාති
දස්සෙතුං “කෙ පන තෙ අරියා”ති පුච්ඡං කත්වා “අරියා වුවවන්ති”තිආදි චුත්තං.
තත්ථ යෙ මහාපණ්ඩානකප්පතො පට්ඨාය යාවායං කප්පො, එත්ථන්තරෙ

උප්පන්නා සම්මාසම්බුද්ධා. තෙ තාව සරූපතො දස්සෙත්වා තදඤ්ඤෙපි සම්මාසම්බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධෙ බුද්ධසාවකෙ ච සඬගහෙත්වා අනවසෙසතො අරියෙ දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යාව සාසනං අන්තරධායනි, තාව සත්ථා ධරති එව නාමාති ඉමමෙව භගවත්තං. යෙ චෙතරහි බුද්ධසාවකා, තෙ ච සන්ධාය පච්චුප්පන්නග්ගහණං. තස්මිං තස්මිං කාලෙ තෙ තෙ පච්චුප්පන්නාති වෙ, අනිත්තාගතග්ගහණං න කත්තබ්බං සියා.

ඉදානි යථා භගවා “ධම්මං වො, හික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣෙකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං සාත්ථං සබ්බාස්සන්තං කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මවරියං පකාසෙස්සාමි, යදිදං ඡ ඡක්කානි”ති ඡඡක්කදෙසනාය (ම. නි. 3.420) අට්ඨහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි. එවං මහාඅරියවංසදෙසනාය අරියානං වංසං “චත්තාරොමෙ, හික්ඛවෙ, අරියවංසා අග්ගඤ්ඤා රත්තඤ්ඤා වංසඤ්ඤා පොරාණා, අසංකිණ්ණා අසංකිණ්ණපුබ්බා න සංකියන්ති න සංකියස්සන්ති, අප්පට්ඨකුට්ඨා සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤුහි”ති යෙහි නවහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි, තානි තාව ආනෙත්වා ථොමනාවසෙනෙව වණ්ණෙත්තො “තෙ බො පනෙන”තිආදිමාහ. අග්ගාති ඡානිතබ්බා සබ්බවංසෙහි සෙට්ඨභාවතො සෙට්ඨභාවසාධනතො ව.

රත්තඤ්ඤා විරරත්තාති ඡානිතබ්බා රත්තඤ්ඤුහි බුද්ධාදිහි තෙහි ච තථා අනුට්ඨිතත්තා. වංසාති ඡානිතබ්බාති බුද්ධාදීනං අරියානං වංසාති ඡානිතබ්බා. පොරාණාති පුරාතනා. න අධුනප්පත්තිකාති න අධුනාතනා. අවිකිණ්ණාති න බිත්තා න ඡඩ්ඨිතා. තෙනාහ “අනපනිතා”ති. න අපනිතපුබ්බාති න ඡඩ්ඨිතපුබ්බා, තිස්සන්තම්පි සික්ඛානං පරිපුරණුපායභාවතො න පරිච්චත්තපුබ්බා. තතො එව ඉදානිපි න අපනියන්ති, අනාගතෙපි න අපනියස්සන්තියෙව. ධම්මසභාවස්ස විජානනෙන විඤ්ඤු. සම්මතපාපා සමණා වෙව බාහිතපාපා බ්‍රාහ්මණා ව. තෙහි අප්පට්ඨකුට්ඨා අප්පට්ඨිත්තා. යෙ හි න පට්ඨිකොසිතබ්බා, තෙ අනින්දිතබ්බා. අගරහිතබ්බා අපරිච්චජිතබ්බතාය අප්පට්ඨිත්තිතබ්බා භොන්තිති.

සන්තුට්ඨොති එත්ථ යථාධිප්පෙතසන්නොසමෙව දස්සෙන්නෙන පච්චයසන්නොසවසෙන සන්තුට්ඨොති වුත්තං, ඤානවිපස්සනාදිවසෙනපි ඉධ හික්ඛුතො සන්තුට්ඨතා භොතිති. ඉතරීතරෙතාති ඉතරෙන ඉතරෙන. ඉතරසද්දො අනියමවතො ද්වික්ඛත්තුං වුච්චමානො යං-කිඤ්චිසද්දෙහි සමානත්ථො භොතිති වුත්තං “යෙන කෙනච්චි”ති. ස්වායං අනියමවාචිතාය එව යථා පුලාදීනං අඤ්ඤතරවවතො, එවං යථාලද්ධාදීනම්පි අඤ්ඤතරවවතොති. තත්ථ දුතියපක්ඛස්සෙව ඉධ ඉච්ඡිතභාවං දස්සෙන්නො “අථ බො”තිආදිමාහ. නනු ච යථාලද්ධාදයොපි පුලාදයො එව? සච්චමෙතං, තථාපි අත්ථි විසෙසො. යො හි යථාලද්ධෙසු පුලාදීසු සන්නොසො, සො යථාලාභසන්නොසොව, න ඉතරො. න හි සො පච්චයමත්තසන්නිස්සයො ඉච්ඡිතො, අථ බො අත්තනො කායබලසාරූප්පභාවසන්නිස්සයොපි. පුලදුකාදයො තයොපි විචරෙ ලබ්භන්ති, මජ්ඣිමො චතුපච්චයසාධාරණො, පච්ඡිමො පන විචරෙ සෙනාසනෙ ච ලබ්භන්ති දට්ඨබ්බං. ඉමෙ තයො සන්නොසෙති ඉදං සබ්බසඬගාහිකනයෙන වුත්තං. යෙ හි

පරතො ගිලානපච්චයං පිණ්ඩපාතෙ එව පක්ඛිපිත්වා චීවරෙ වීසති, පිණ්ඩපාතෙ පන්තරස, සෙනාසනෙ පන්තරසාති සමපඤ්ඤාස සන්තොසා වුච්චන්ති, තෙ සබ්බෙපි යථාරහං ඉමෙසු එව තීසු සන්තොසෙසු සඬගහං සමොසරණං ගච්ඡන්තිති.

චීවරං ජාතිතබ්බන්ති “ඉදං නාම චීවරං කප්පිය”න්ති ජාතිතො චීවරං ජාතිතබ්බං. චීවරබෙත්තන්ති චීවරස්ස උප්පත්තික්ඛෙත්තං. පංසුකුලන්ති පංසුකුලචීවරං, පංසුකුලලක්ඛණපත්තං චීවරං ජාතිතබ්බන්ති අත්ථො. චීවරසන්තොසොති චීවරෙ ලබ්භමානො සබ්බො සන්තොසො ජාතිතබ්බො. චීවරප්පට්ඨසංයුත්තාති ධුතඬගාති ජාතිතබ්බාති, යාති ගොපෙත්තො චීවරසන්තොසෙන සම්මදෙව සත්තුට්ඨො හොතිති. බොමකප්පාසිකකොසෙයාකම්බලසාණභඩ්ගාති බොමාදීති. තත්ථ බොමං නාම බොමසුත්තෙහි වායිතං බොමපට්ටචීවරං. තථා සෙසානිපි. සාණන්ති සාණවාකසුත්තෙහි කතචීවරං. භඩ්ගන්ති පන බොමසුත්තාදීති සබ්බාති, එකච්චාති වා මිස්සෙත්වා කතචීවරං. භඩ්ගමිපි වාකමයමෙවාති කෙවි. ජාති ගණනපරිච්ඡේදො යදි එවං ඉතො අඤ්ඤා වත්ථජාති නත්ථීති? නො නත්ථී. සා පන එතෙසං අනුලොමාති දස්සෙතුං “දුකුලාදීති”තිආදි වුත්තං. ආදි-සද්දෙන පත්තුණ්ණං, සොමාරපට්ටං, චීනපට්ටං, ඉද්ධිජං, දෙවදිත්තන්ති තෙසං සඬගහො. තත්ථ දුකුලං සාණස්ස අනුලොමං වාකමයත්තා. පත්තුණ්ණදෙසෙ සඤ්ජාතවත්ථං පත්තුණ්ණං. “කොසෙයාවිසෙසො”ති හි අභිධානකොසෙ වුත්තං. සොමාරදෙසෙ චීනදෙසෙ ව ජාතවත්ථාති සොමාරචීනපට්ටාති. පත්තුණ්ණාදීති තිණි කොසෙයාස්ස අනුලොමාති පාණකෙහි කතසුත්තමයත්තා. ඉද්ධිජං එහිහික්ඛුනං පුඤ්ඤද්ධියා නිබ්බත්තචීවරං, තං බොමාදීනං අඤ්ඤතරං හොතිති තෙසං එව අනුලොමං. දෙවතාහි දිත්තචීවරං දෙවදිත්තං, තං කප්පරුක්ඛෙ නිබ්බත්තං ජාලිනියා දෙවකඤ්ඤාය අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස දිත්තවත්ථසදිසං, තමිපි බොමාදීනංයෙව අනුලොමං හොති තෙසු අඤ්ඤතරභාවතො.

ඉමානීති අන්තොගධාවධාරණවචනං, ඉමානි එවාති අත්ථො. බුද්ධාදීනං පරිභොගයොග්ගතාය කප්පියචීවරානි. ඉදානි අවධාරණෙන නිවත්තිතානි එකදෙසෙන දස්සෙතුං “කුසචීර”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ කුසතිණෙහි අඤ්ඤෙහි වා තාදිසෙහි තිණෙහි කතචීවරං කුසචීරං. අක්කවාකාදීහි වාකෙහි කතචීවරං වාකචීරං. චතුක්කොණෙහි තිකොණෙහි වා එලකෙහි කතචීවරං එලකචීරං. මනුස්සානං කෙසෙහි කතකම්බලං කෙසකම්බලං. වාමරිවාලඅස්සවාලාදීහි කතං වාලකම්බලං. මකචිත්තන්තුහි වායිතො පොත්ථකො. වම්මන්ති මිගවම්මාදි යං කිඤ්චි වම්මං. උලුකපක්ඛෙහි ගන්ථිත්වා කතචීවරං උලුකපක්ඛං. භූපත්තතවාදිමයං රුක්ඛදුස්සං. තිරිටකන්ති අත්ථො. සුබ්බමතරාහි ලතාහි ලතාවාකෙහි වා වායිතං ලතාදුස්සං. එරකවාකෙහි කතං එරකදුස්සං. තථා කදලිදුස්සං. සුබ්බමෙහි වෙළුච්චිලිවෙහි කතං වෙළුදුස්සං. ආදි-සද්දෙන වක්කලාදීනං සඬගහො. අකප්පියචීවරානි තිත්ථියද්ධජභාවතො.

අට්ඨන්තං මාතිකානං වසෙනාති ‘‘සීමාය දෙනි, කතිකාය දෙනි’’ තිආදිනා (මහාව. 379) ආගතානං අට්ඨන්තං වීවරුප්පත්තිමාතිකානං වසෙන. වීවරානං පටිලාභක්ඛෙන්තදස්සනත්ථඤ්ඤි භගවතා ‘‘අට්ඨිමා, හික්ඛවෙ, මාතිකා’’ තිආදිනා මාතිකා යයිතා. මාතිකාති හි මාතරො වීවරුප්පත්තිජනිකාති.

සොසානිකන්ති සුසානෙ පතිතං. පාපණිකන්ති ආපණද්වාරෙ පතිතං. රජීයන්ති පුඤ්ඤත්ථිකෙහි වාතපානන්තරෙන රජීකාය ඡඩ්ඛිතවොළකං. සඩ්ධිකාරකුටකන්ති සඩ්ධිකාරට්ඨානෙ ඡඩ්ඛිතවොළකං. සිනානන්ති නභානවොළකං, යං භූතවෙජ්ජෙහි සසීසං නභායින්වා කාලකණ්ණිකවොළන්ති ඡඩ්ඛෙන්වා ගච්ජන්ති. තිත්ථන්ති තිත්ථවොළං, සිනානතිත්ථෙ ඡඩ්ඛිතපිලොතිකා. අග්ගිද්ධිසන්ති අග්ගිනා ද්ධිසප්පදෙසං. තඤ්ඤි මනුස්සා ඡඩ්ඛෙන්ති. ගොබායිතාදීනි පාකටානෙව. තානිපි හි මනුස්සා ඡඩ්ඛෙන්ති. ධජං උස්සාපෙත්වාති නාවං ආරොහන්තෙහි වා යුද්ධං පවිසන්තෙහි වා ධජයට්ඨිං උස්සාපෙත්වා, තත්ථ ඛද්ධං වාතෙන ආනීතං තෙහි ඡඩ්ඛිතන්ති අධිජ්ජායො.

සාදකහික්ඛුනාති ගහපතිවීවරස්ස සාදියනහික්ඛුනා. එකමාසමත්තන්ති වීවරමාසසඤ්ඤිතං එකමාසමත්තං විතක්කෙතුං වට්ටති, න තතො පරන්ති අධිජ්ජායො. සබ්බස්සපි හි තණ්හානිග්ගහන්ථා සාසනෙ පටිපත්තිති. පංසුකුලිකො අද්ධමාසෙනෙව කරොති අපරජ්ජට්ඨිකත්තා පටිලාභස්ස, ඉතරස්ස පන පරජ්ජට්ඨිකත්තා මාසමත්තං අනුඤ්ඤාතං. ඉදං මාසඩ්ඛිතමාසමත්තං...පෙ.... විතක්කසන්තොසො විතක්කෙන්තස්ස පරිමිතකාලිකත්තා. මහාටෙරං තත්ථ අත්තනො සභායං ඉච්ඡන්තොපි ගරුගාරවෙන ‘‘ගාමද්වාරං, හත්තෙ, ගම්ස්සාමි’’ ඉච්චෙවාහ. ටෙරොපි තස්ස අජ්ඣාසයං ඤත්වා ‘‘අහම්පාවුසො, ගම්ස්සාමි’’ ති ආහ. ‘‘ඉමස්ස හික්ඛුනො විතක්කස්ස අවසරො මා හොතු’’ ති පඤ්ඤං පුච්ඡමානො ගාමං පාවිසී. උච්චාරපලිබ්බද්ධොති උච්චාරෙන පිළිතො. තදා භගවතො දුක්කරකිරියානුස්සරණමුඛෙන තථාගතෙ උජ්ජන්තස්ස පිතිසොමනස්සවෙගස්ස බලවහාවෙන කිලෙසානං වික්ඛම්භිතත්තා තස්මිංයෙව...පෙ.... තිණි එලානි පත්තො.

කත්ථ ලහිස්සාමිති වින්තනාපි ලාභාසාපුබ්බිකාති තථා ‘‘අචින්තෙන්වා’’ ති චුත්තං. ‘‘සුන්දරං ලහිස්සාමි, මනාපං ලහිස්සාමි’’ තිඵලමාදිවින්තනාය කා නාම කථා, කථං පන ගන්තබ්බන්ති ආහ ‘‘කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ගමන’’න්ති. තෙන වීවරං පටිච්ච කිඤ්චිපි න වින්තෙතබ්බමෙවාති දස්සෙති. අපෙසලො අජ්ජනිරූපායපි පරියෙසනාය පච්චයො භවෙය්‍යාති ‘‘පෙසලං හික්ඛුං ගහෙන්වා’’ ති චුත්තං. ආහරියමානන්ති සුසානාදීසු පතිතං වත්ථං ‘‘ඉමෙ හික්ඛු පංසුකුලපරියෙසනං වරන්ති’’ ති ඤත්වා කෙනවි පුරිසෙන තතො ආනීයමානං. එවං ලද්ධං ගණ්හන්තස්සපිති එවං පටිලාභසන්තොසං අකොපෙත්වා ලද්ධං ගණ්හන්තස්සපි. අත්තනො පහොනකමත්තෙනෙවාති යථාලද්ධානං පංසුකුලානං එකපට්ටදුපට්ටානං අත්ථාය අත්තනො පහොනකජ්ජමාණෙනෙව. අවධාරණෙන උපරි පච්චාසං

නිවන්තෙති. ගාමෙ භික්ඛාය ආභිණ්ඩන්තෙන සපදානවාරිනා විය ද්වාරජපටිපාටියා වරණං ලොලුප්පවිච්ඡන්තං නාම ලොලුප්පස්ස දුරසමුස්සාරිත්තං.

යාපෙතුන්ති අත්තභාවං පවත්තෙතුං. ධොවනුපගෙනාති ධොවනයොග්ගෙන. පණ්ණානීති අම්බජම්බාදිපණ්ණානි. අකොපෙත්වාති සන්තොසං අකොපෙත්වා. පහොනකනීභාරෙනෙවාති අත්තරවාසකාදීසු යං කාතුකාමො, තස්ස පහොනකනීයාමෙනෙව යථාලද්ධං පුලසුබ්බමාදිං ගහෙත්වා කරණං. තිමණ්ඩලප්පටිච්ඡාදනමත්තස්සෙවාති නිවාසනං වෙ නාභිමණ්ඩලං, ජාණුමණ්ඩලං, ඉතරඤ්ඤෙව ගලවාටමණ්ඩලං, ජාණුමණ්ඩලන්ති තිමණ්ඩලප්පටිච්ඡාදනමත්තස්සෙව කරණං. තං පන අත්ථතො තිණ්ණං විවරානං හෙට්ඨිමන්තෙන චුත්තපරිමාණංයෙව හොති. අවිචාරෙත්වා න විචාරෙත්වා.

කුසිඛන්ධනකාලෙති මණ්ඩලානි යොපෙත්වා සිඛිඛනකාලෙ. සත්ත වාරෙති සත්ත සිඛිඛනවාරෙ. කප්පඛිත්ථුඅපදෙසෙන කස්සපි විකාරස්ස අකරණං කප්පසන්තොසො.

සීතප්පටිසාතනාදි අත්ථාපත්තිතො සිජ්ඣන්ති මුඛ්‍යමෙව විවරපරිභොගෙ පයොජනං දස්සෙතුං “භිරිකොපිනප්පටිච්ඡාදනමත්තවසෙනා”ති චුත්තං. තෙනාහ භගවා “යාවදෙව භිරිකොපිනප්පටිච්ඡාදනත්ථ”න්ති (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.58; මහානි. 206). වට්ටති, න තාවතා සන්තොසො කුප්පති සම්භාරානං දක්ඛිණෙය්‍යානං අලාභතො. සාරණීයධම්මෙ යත්වාති සිලවන්තෙහි භික්ඛුහි සාධාරණභොගිභාවෙ යත්වා. ඉතීතිආදිනා පයමස්සෙව අරියවංසස්ස පංසුකුලිකඛිගතෙවිවරකඛිගානං තෙසඤ්ඤස්ස පච්චයනං දස්සෙන්නො “ඉති ඉමෙ ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සමුට්ඨාපකා උපත්ථම්භකා වා”ති දීපෙති. එස නයො ඉතො පරෙසු.

සන්තුට්ඨො හොති වණ්ණවාදීති එත්ථ චතුක්කොට්ඨකං සම්භවති. තත්ථ චතුත්ථොයෙව පක්ඛො වණ්ණිතථොමිතොති තථා දෙසනා කතා. එකො සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති සෙය්‍යථාපි ථෙරො නාලකො. එකො න සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති සෙය්‍යථාපි උපනන්දො සකාපුත්තො. එකො නෙව සන්තුට්ඨො හොති, න සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති සෙය්‍යථාපි ථෙරො ලාභදායි. එකො සන්තුට්ඨො වෙව හොති, සන්තොසස්ස ව වණ්ණං කථෙති සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාකස්සපො.

අනෙසනන්ති අයුත්තං එසනං. තෙනාහ “අප්පතිරූප”න්ති, සාසනෙ ධීතානං අප්පතිරූපං අයොග්ගං. කොහඤ්ඤං කරොන්නොති විවරුප්පාදනනිමිත්තං පරෙසං කුහනං විම්භාපනං කරොන්නො. උත්තසතීති තණ්හාසන්තාසෙන උපරුපරි තසති. පරිතස්සතීති පරිතො තස්සති. යථා සබ්බෙ කායවච්ඡපයොගා තදත්ථා එව ජායන්ති, එවං සබ්බභාගෙහි තසති. ගධිතං චුච්චති ගිද්ධො, සො චෙත්ථ අභිජ්ඣාලක්ඛණො අධිජ්ජෙතො. ගධිතං එතස්ස නත්ථිති අගධිතොති ආහ “විගතලොභගිද්ධො”ති. මුච්ඡන්ති තණ්හාවසෙන මුය්හනං. තස්ස සමුස්සයස්ස අධිගතං අනාපන්නො

අනුපගතො. අනොත්ථනො අනඡ්ඤාත්ථනො. අපරියොනද්ධොති
තණ්හවිජදනෙන අවිජාදිතො. ආදීනවං පස්සමානොති දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකඤ්ච
දොසං පස්සන්තො. ගධිතපරිභොගතො නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං,
ඉදමට්ඨිකතා. තං පජානාතීති නිස්සරණපඤ්ඤො. තෙනාහ “යාවදෙව...පෙ....
ජානන්තො”ති.

නෙවත්තානුක්කංසෙතීති අත්තානං නෙව උක්කංසෙති න උක්ඛිපති න
උක්කට්ඨතො දහති. අහන්තිආදි උක්කංසනාකාරදස්සනං. න වම්භෙති න භිලෙති න
නිහීනතො දහති. තස්මිං වීවරසන්තොසෙති තස්මිං යථාචුත්තෙ වීසතිවිධෙ
වීවරසන්තොසෙ. කාමඤ්චෙත්ථ චුත්තජපකාරසන්තොසග්ගහණෙනෙව වීවරහෙතු
අනෙසනාපජ්ජනාදිපි ගහිතමෙව තස්මිං සති තස්ස භාවතො, අසති ච අභාවතො.
වණ්ණවාදිතාඅත්තුක්කංසනපරවම්භනාති පන ගහිතාති න හොන්තීති
“වණ්ණවාදාදීසු වා”ති විකප්පො චුත්තො. එත්ථ ව දක්ඛොතිආදි යෙසං ධම්මානං
වසෙනස්ස යථාචුත්තසන්තොසාදී ඉජ්ඣන්ති, තදස්සනං. තත්ථ දක්ඛොති ඉමිනා
තෙසං සමුට්ඨාපනපඤ්ඤං දස්සෙති. අනලසොති ඉමිනා පග්ගණ්හනවිරියං,
සම්පජානොති ඉමිනා පාරිභාරියපඤ්ඤං, පටිස්සතොති ඉමිනා තත්ථ
අසම්මොසචුත්තිං දස්සෙති.

පිණ්ඩපාතො ජාතිතබ්බොති පහෙදතො පිණ්ඩපාතො ජාතිතබ්බො.
පිණ්ඩපාතක්ඛෙත්තන්ති පිණ්ඩපාතස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. පිණ්ඩපාතසන්තොසො
ජාතිතබ්බොති පිණ්ඩපාතසන්තොසජපහෙදො ජාතිතබ්බො. ඉධ හෙසජ්ජමපි
පිණ්ඩපාතගතිකමෙව. ආහරිතබ්බතො හි සප්පිආදීනම්පි ගහණං කතං.

පිණ්ඩපාතක්ඛෙත්තං පිණ්ඩපාතස්ස උප්පත්තිට්ඨානං ඛෙත්තං විය ඛෙත්තං.
උප්පජ්ජති එත්ථ, එතෙනාති ව උප්පත්තිට්ඨානං. සඬ්ඝතො වා හි භික්ඛුනො
පිණ්ඩපාතො උප්පජ්ජති උද්දිස්සවසෙන වා. තත්ථ සකලස්ස සඬ්ඝස්ස
දාතබ්බහත්තං සඬ්ඝහත්තං. කතිපයෙ භික්ඛු උද්දිස්සිත්වා උද්දෙසෙන දාතබ්බහත්තං
උද්දෙසහත්තං. නිමන්තෙත්වා දාතබ්බහත්තං නිමන්තනං. සලාකාය දාතබ්බහත්තං
සලාකහත්තං. එකස්මිං පක්ඛෙ එකදිවසං දාතබ්බහත්තං පක්ඛිකං. උපොසථෙ
උපොසථෙ දාතබ්බහත්තං උපොසථිකං. පාටිපදදිවසෙ දාතබ්බහත්තං පාටිපදිකං.
ආගන්තුකානං දාතබ්බහත්තං ආගන්තුකහත්තං. ධුරගෙහෙ එව යපෙත්වා
දාතබ්බහත්තං ධුරහත්තං. කුට්ඨං උද්දිස්ස දාතබ්බහත්තං කුට්ඨහත්තං. ගාමවාසිආදීහි
වාරෙන දාතබ්බහත්තං වාරහත්තං. විහාරං උද්දිස්ස දාතබ්බහත්තං විහාරහත්තං.
සෙසාති පාකටානෙව.

විතක්කෙති “කත්ථ නු ඛො අහං අජ්ජ පිණ්ඩාය වරිස්සාමි”ති. “ස්වෙ කත්ථ
පිණ්ඩාය වරිස්සාමා”ති ථෙරෙන චුත්තෙ “අසුකගාමෙ, හන්තෙ”ති කාමමෙතං
පටිච්චනදානං, යෙන පන විත්තෙන වින්තෙත්වා තං චුත්තං, තං සන්ධායාහ
“එත්තකං වින්තෙත්වා”ති. තතො පට්ඨායාති විතක්කමාලකෙ යත්වා
විතක්කිතකාලතො පට්ඨාය. තතො පරං විතක්කෙන්තො අරියවංසා චුතො හොතීති

ඉදං තිණ්ණමිපි අරියවංසිකානං වසෙන ගහෙනබ්බං, න එකචාරිකස්සෙව. සබ්බොපි හි අරියවංසිකො එකචාරමෙව චිතක්කෙතුං ලහති, න තතො පරං. පරිබාහිරොති අරියවංසිකභාවතො බහිභූතො. ස්වායං චිතක්කසන්තොසො කම්මට්ඨානමනසිකාරොන න කුප්පති විසුජ්ඣති ව. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. තෙනෙවාහ “කම්මට්ඨානසිසෙන ගන්තබ්බ”න්ති. ගහෙනබ්බමෙවාති අට්ඨානප්පයුත්තො එව-සද්දො. යාපනමත්තමෙව ගහෙනබ්බන්ති යොජෙනබ්බං.

එත්ථාති එතස්මිං පිණ්ඩපාතප්පට්ඨගහණේ. අප්පන්ති අත්තනො යාපනප්පමාණතොපි අප්පං ගහෙනබ්බං දායකස්ස චිත්තාරාධනත්ථං. පමාණෙනෙවාති අත්තනො පමාණෙනෙව අප්පං ගහෙනබ්බං. පමාණෙන ගහෙනබ්බන්ති එත්ථ කාරණං දස්සෙතුං “පට්ඨගහණස්මිඤ්ඤි”තිආදි වුත්තං. මක්ඛෙති විද්ධංසෙති අපනෙති. චිතිපාතෙති විනාසෙති අට්ඨානචිතියොගෙන. සාසනන්ති සත්ථුසාසනං අනුසිට්ඨිං න කරොති න පටිපජ්ජති. සපදානචාරිනා විය ද්වාරපටිපාටියා චරණං ලොලුප්පච්චජ්ජනසන්තොසොති ආහ “ද්වාරපටිපාටියා ගන්තබ්බ”න්ති.

හරාපෙත්වාති අධිකං අපනෙත්වා. ආහාරගෙධතො නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං. ජිසච්ඡාය පටිච්චනොදනත්ථං කතා, කායස්ස ධීතිආදිපයොජනං පන අත්ථාපත්තිතො ආගතමෙවාති ආහ “ජිසච්ඡාය...පෙ.... සන්තොසො නාමා”ති. නිදහිත්වා න පරිභුඤ්ජිතබ්බං තද්වුපිති අධිප්පායො. ඉතරත්ථ පන සික්ඛාපදෙනෙව චාරිතං. සාරණියධම්මෙ ධීතෙනාති සිලවන්තෙහි හික්ඛුහි සාධාරණභොගිභාවෙ ධීතෙන.

සෙනාසනෙනාති සයනෙන ආසනෙන ව. යත්ථ යත්ථ හි මඤ්චාදිකෙ විහාරාදිකෙ ව සෙති, තං සෙනං. යත්ථ යත්ථ පියාදිකෙ ආසති, තං ආසනං. තද්වුහයං එකතො කත්වා “සෙනාසන”න්ති වුත්තං. තෙනාහ “මඤ්චො”තිආදි. තත්ථ මඤ්චො මසාරකාදි. තථා පීඨං. මඤ්චහිසි, පීඨහිසිති දුට්ඨො හිසි. විහාරො පාකාරපට්චින්නො සකලො ආවාසො, “දීඝමුඛපාසාදො”ති කෙවි. අඨ්ඨයොගො දීඝපාසාදො, “එකපස්සච්ඡාදනකසෙනාසන”න්ති කෙවි. පාසාදොති චතුරස්සපාසාදො, “ආයතචතුරස්සපාසාදො”ති කෙවි. හම්මීයන්ති මුණ්ඩච්ඡදනපාසාදො. ගුහාති කෙවලා පබ්බතගුහා. ලෙණං ද්වාරබන්ධං. අට්ටො බහලභිත්තිකගෙහං, යස්ස ගොපානසියො අග්ගහෙත්වා ඉට්ඨකාහි එව ඡදනං හොති, “අට්ටලාකාරෙන කරියති”තිපි වදන්ති. මාලො එකකුට්ඨගහිතො අනෙකකොණො පටිස්සයවිසෙසො, “වට්ටාකාරෙන කතසෙනාසන”න්ති කෙවි.

පිණ්ඩපාතෙ වුත්තනයෙනෙවාති “සාදකො හික්ඛු ‘අහං කත්ථ වසිස්සාමි’ති චිතක්කෙති”තිආදිනා යථාරහං පිණ්ඩපාතෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. “තතො පරං චිතක්කෙත්තො අරියවංසා වුතො හොති පරිබාහිරො, සෙනාසනං කුහිං ලහිස්සාමිති අචිත්තෙත්වා කම්මට්ඨානසිසෙනෙව ගන්තබ්බ”න්ති ව එවමාදි සබ්බං පුරිමනයෙනෙව.

කස්මා පනෙන්ට් පව්වයසන්නොසං දස්සෙන්තෙන භගවතා ගිලානපව්වයසන්නොසො න ගහිතොති? න ඛො පනෙනං එවං දට්ඨබ්බන්ති දස්සෙන්තො “ගිලානපව්වයො පන පිණ්ඩපාතෙ එව පව්ට්ඨො”ති ආහ, ආහරිතබ්බතාසාමඤ්ඤෙතාති අධිජ්ජායො. යදි එවං තත්ථාපි පිණ්ඩපාතෙ විය විතක්කසන්නොසාදයොපි පන්නරස සන්නොසා ඉච්ඡිතබ්බාති? නොති දස්සෙන්තො ආහ “කත්ථා”තිආදි. නනු චෙන්ට් ද්වාදසෙව ධුතඬිගාති විනියොගං ගතාති, එකං පන නෙසජ්ජිකඬිගං න කත්ථවි විනියුත්තන්ති ආහ “නෙසජ්ජිකඬිගං භාවනාරාමඅරියවංසං හජති”ති. අයඤ්ච අත්ථො අට්ඨකථාරුළ්භො එවාති දස්සෙන්තො “චුත්තම්පි චෙත”න්තිආදිමාහ.

පට්ඨං පත්ථරමානො වියාතිආදි අරියවංසදෙසනාය සුදුක්කරභාවදස්සනං මහාවිසයන්තා තස්සා දෙසනාය. යස්මා නයසහස්සපට්මණ්ඩිතං හොති, අරියමග්ගාධිගමාය විත්ථාරතො පවත්තියමානා දෙසනා විත්තුජ්ජාදකණ්ඨෙ අයඤ්ච භාවනාරාමඅරියවංසකථා අරියමග්ගාධිගමාය විත්ථාරතො පවත්තියමානා එව හොතිති චුත්තං “සහස්සනායපට්මණ්ඩිතං...පෙ.... දෙසනං ආරභී”ති.

පට්පක්ඛවිධමනතො අභිමුඛභාවෙන රමණං ආරමණං ආරාමොති ආහ “අභිරතීති අත්ථො”ති. ඛායකරණානම්පි පදානං වසෙන භවති ඛාහිරත්ථසමාසො යථා “උරසිලොමො කණ්ඨෙකාලො”ති ආහ “භාවනාය ආරාමො අස්සාති භාවනාරාමො”ති. අභිරමිතබ්බට්ඨොන වා ආරාමො, භාවනා ආරාමො අස්සාති භාවනාරාමොති එවම්පෙන්ට් සමාසයොජ්ජා වෙදිතබ්බා. භාවෙන්තො රමතීති එතෙන භාවනාරාමසද්දානං කත්තුසාධනතං කම්මධාරයසමාසතඤ්ච දස්සෙති. “පජ්ඣන්තො රමතී”ති චුත්තත්තා පභානාරාමොති එත්ථාපි එසෙව නයො.

කාමං “නෙසජ්ජිකඬිගං භාවනාරාමඅරියවංසං හජති”ති චුත්තං භාවනානුයොගස්ස අනුච්ඡවිකත්තා, නෙසජ්ජිකඬිගවසෙන පන නෙසජ්ජිකස්ස භික්ඛුතො එකච්චාහි ආපත්තීහි අනාපත්තිභාවොති තම්පි සඬිගණ්හන්තො “තෙරසන්නං ධුතඬිගාන”න්ති වත්ථා විනයං පත්ථා ගරුකෙ යාතබ්බන්ති ඉච්ඡිතත්තා සල්ලෙඛස්ස අපරිච්චජනවසෙන පට්පත්ති නාම විනයෙ යීතස්සෙවාති ආහ “තෙරසන්නං...පෙ.... කථිතං හොති”ති. කාමං සුත්තාහිධම්මපිටකෙසුපි තත්ථ තත්ථ සීලකථා ආහටායෙව, යෙහි පන ගුණෙහි සීලස්ස වොදානං හොති, තෙසු කථිතෙසු යථා සීලකථාබාහුල්ලං විනයපිටකං කථිතං හොති, එවං භාවනාකථාබාහුල්ලං සුත්තපිටකං අභිධම්මපිටකඤ්ච චතුත්ථෙන අරියවංසෙන කථිතෙන කථිතමෙව හොතිති චුත්තං “භාවනාරාමෙන අවසෙසං පිටකද්වයං කථිත”න්ති. “සො තෙක්ඛම්මං භාවෙන්තො රමතී”ති තෙක්ඛම්මපදං ආදිං කත්ථා තත්ථ දෙසනාය පවත්තත්තා සබ්බෙසම්පි වා සමථවිපස්සනාමග්ගධම්මානං යථාසකං පට්පක්ඛතො නික්ඛමනෙන තෙක්ඛම්මසඤ්ඤිතානං තත්ථ ආගතත්තා සො පායො තෙක්ඛම්මපාළිති චුච්චතීති ආහ “තෙක්ඛම්මපාළියා කට්ඨෙබ්බො”ති. තෙනාහ අට්ඨකථායං “සබ්බෙපි කුසලා ධමා, තෙක්ඛම්මන්ති පචුච්චරො”ති.

දසුන්තරසුන්තන්තපරියායෙනාති දසුන්තරසුන්තන්තධම්මෙන (දී. නි. 3.350 ආදයො)
දසුන්තරසුන්තන්තෙ ආගතනයෙනාති වා අත්ථො. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො.

සොති ජාගරියං අනුයුත්තො භික්ඛු. නෙක්ඛම්මන්ති කාමෙහි
නික්ඛන්තභාවතො නෙක්ඛම්මසඤ්ඤිතං පයමජ්ඣානුපචාරං, සො “අභිජ්ඣං
ලොකෙ පභායා” තිආදිනා (විභ. 508) ආගතො. පයමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගභාවනා
හි ඉධාධිජ්ජෙතා, තස්මා “අබ්බාපාද” න්තිආදීසුපි එවමෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.
සඋපායානඤ්ඤි අට්ඨන්තං සමාපත්තීන්තං අට්ඨාරසන්තං මහාවිපස්සනාන්තං චතුන්තං
අරියමග්ගානඤ්ඤි වසෙනෙත්ථ දෙසනා පවත්තාති. තත්ථ අබ්බාපාදන්ති මෙත්තා.
ආලොකසඤ්ඤන්ති විභූතං කත්වා මනසිකරණෙන උපට්ඨිතආලොකසඤ්ඤානන්තං.
අවික්ඛෙපන්ති සමාධිං. ධම්මවචන්ථානන්ති කුසලාදිධම්මාන්තං යාථාවනිච්ඡයං,
“සපච්චයනාමචචන්ථාන්” න්තිපි වදන්ති. එවං කාමච්ඡන්දාදිනීවරණප්පභානෙන
“අභිජ්ඣං ලොකෙ පභායා” තිආදිනා චුත්තස්ස පයමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය
භාවනාරාමන්තං පභානාරාමනඤ්ඤි දස්සෙත්වා ඉදානි සහ උපායෙන අට්ඨසමාපත්තීහි
අට්ඨාරසහි ව මහාවිපස්සනාහි තං දස්සෙතුං “ඤාණ” න්තිආදිමාහ.
නාමරූපපරිග්ගහණකඩ්ඛාවිතරණානඤ්ඤි විබන්ධභූතස්ස මොහස්ස දුර්කරණෙන
ඤාතපරිඤ්ඤාය ධීතස්ස අනිච්චසඤ්ඤාදයො සිජ්ඣන්ති. තථා ඤානසමාපත්තීසු
අනභිරතිනිමිත්තෙන පාමොජ්ජෙන තත්ථ අනභිරතියා විනොදිතාය ඤානාදීන්තං
සමධිගමොති සමාපත්තිවිපස්සනං අරතිවිනොදනඅවිජ්ජාපදාලනඋපායො.
උජ්ජපිපාටිනිද්දෙසො පන නීවරණසභාවාය අවිජ්ජාය හෙට්ඨානීවරණසු
සඬිගහදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. කිඤ්වාපි පයමජ්ඣානුපචාරයෙව දුක්ඛං,
චතුත්ථජ්ඣානුපචාරයෙව සුඛං පභීයති, අතිසයප්පභානං පන සන්ධායාහ
“චතුත්ථජ්ඣානං සුඛදුක්ඛෙ” ති.

අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති ව අනුපස්සනා අනිච්චානුපස්සනා, තෙභූමකධම්මාන්තං
අනිච්චන්තං ගහෙත්වා පවත්තාය අනුපස්සනායෙනං නාමං. නිච්චසඤ්ඤන්ති
සඬ්ඛතධම්මෙසු නිච්චා සස්සතාති පවත්තං මිච්ඡාසඤ්ඤං. සඤ්ඤාසිසෙන
දිට්ඨිවිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි.
නිබ්බදානුපස්සනන්ති සඬ්ඛාරෙසු නිබ්බන්දනාකාරෙන පවත්තං අනුපස්සනං.
නන්දිත්ති සජ්ජිතිකතණ්හං. විරාගානුපස්සනන්ති විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තං
අනුපස්සනං. නිරොධානුපස්සනන්ති සඬ්ඛාරාන්තං නිරොධස්ස අනුපස්සනං. “තෙ
සඬ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං සමුදයවසෙන න උජ්ජප්පන්ති” ති එවං වා
අනුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා. තෙනෙවාහ “නිරොධානුපස්සනාය නිරොධෙති
නො සමුදෙති” ති. මුච්චිතුකාමතා හි අයං බලප්පත්තාති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන
පවත්තා අනුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා. පටිසඬ්ඛා සන්තිට්ඨනා හි අයං.
ආදානන්ති නිච්චාදිවසෙන ගහණං. සන්තතිසමුහකිච්චාරම්මණාන්තං වසෙන
එකත්තග්ගහණං සනසඤ්ඤා. ආයුහන්තං අභිසඬ්ඛරණං. අවත්ථාවිසෙසාපත්ති
විපරිණාමො. ධූවසඤ්ඤන්ති ථීරභාවග්ගහණං.

නිමිත්තන්ති සමුහස්තවසෙන, සකිච්චපරිච්ඡේදනය ව සඬ්ඛාරානං සවිග්ගහනං. පණ්ඩිතන්ති රාගාදිපණ්ඩං. සා පනත්ථතො තණ්හාවසෙන සඬ්ඛාරෙසු නින්තතා. අභිනිවෙසන්ති අත්තානුදිට්ඨි. අනිච්චදුක්ඛාදිවසෙන සබ්බධම්මතිරණං. අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා. සාරාදානාභිනිවෙසන්ති අසාරෙ සාරන්ති ගහණවිපල්ලාසං. “ඉස්සරකුත්තාදිවසෙන ලොකො සමුප්පන්නො”ති අභිනිවෙසො සම්මොභාභිනිවෙසො. කෙච් පන “අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධානන්තිආදිනා (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) පවත්තසංසයාපත්ති සම්මොභාභිනිවෙසො”ති වදන්ති. සඬ්ඛාරෙසු තාණලෙණභාවග්ගහණං ආලයාභිනිවෙසො. “ආලයරතා ආලයසම්මුදිතා”ති (දී. නි. 2.64, 67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7, 8) ව වචනතො ආලයො තණ්හා, සායෙව චක්ඛාදීසු රූපාදීසු ව අභිනිවෙසවසෙන පවත්ති යා ආලයාභිනිවෙසොති කෙච්. එවං ධීතා තෙ සඬ්ඛාරා පටිනිස්සජ්ජියන්තිති පවත්තං ඤාණං පටිසඬ්ඛානුපස්සනා. වට්ටතො විගතත්තා විවට්ටං නිබ්බානං, තත්ථ ආරම්මණසඬ්ඛාතෙන අනුපස්සනෙන පවත්ති යා විවට්ටානුපස්සනා ගොත්රභූ. සංයොගාභිනිවෙසන්ති සංයුජ්ජනවසෙන සඬ්ඛාරෙසු නිවෙසනං. දිට්ඨියා සහජාතකට්ඨෙ පභානෙකට්ඨෙ ව. ඔළාරිකෙති උපරිමග්ගවජ්ඣෙ කිලෙසෙ අපෙක්ඛිත්වා චුත්තං, අඤ්ඤා දස්සනජ්ජනාතබ්බාපි දුතියමග්ගවජ්ඣෙහිපි ඔළාරිකාති. අණුසහගතෙති අණුභූතෙ. ඉදං හෙට්ඨිමග්ගවජ්ඣෙකෙ අපෙක්ඛිත්වා චුත්තං. සබ්බකිලෙසෙති අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසෙ. න හි පඨමාදිමග්ගෙහිපි පහීනා කිලෙසා පුන පහීයන්තිති.

එවන්ති පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.41, 95) නෙක්ඛම්මපාළියා යොජනං නිගමෙත්වා දීඝනිකායෙතිආදිනා දසුත්තරපරියායෙන (දී. නි. 3.350 ආදයො) යොජනං දස්සෙති. එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති, එකං ධම්මං පජහන්තො රමතිති ව නයිදං දසුත්තරසුත්තෙ (දී. නි. 3.350 ආදයො) ආගතනියාමෙන චුත්තං, තත්ථ පන “එකො ධම්මො භාවෙතබ්බො, එකො ධම්මො පහාතබ්බො”ති දෙසනා ආගතා. එවං සන්තෙපි යස්මා අත්ථතො හෙදො නත්ථී, තස්මා පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.41, 95) නෙක්ඛම්මපාළියං ආගතනීභාරෙනෙව “එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති, එකං ධම්මං පජහන්තො රමති”ති චුත්තං. එස නයො සෙසවාරෙසුපි.

එවන්තිආදිනා දසුත්තරපරියායෙන (දී. නි. 3.350 ආදයො) යොජනං නිගමෙත්වා ඉදානි සතිපට්ඨානසුත්තන්තපරියායෙන (ම. නි. 1.105 ආදයො) යොජනං දස්සෙතුං “මජ්ඣිමනිකායෙ”තිආදි ආරද්ධං. කාමඤ්ඤෙත්ථ කායානුපස්සනාවසෙනෙව සංඛිපිත්වා යොජනා කතා, එකවිසතියා පන ඨානානං වසෙනපි යොජනා කාතබ්බා. ඉදානි අභිධම්මනිද්දෙසපරියායෙන දස්සෙතුං “අභිධම්මෙ නිද්දෙසපරියායෙන”තිආදි ආරද්ධං. අනිච්චතොතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු (විසුද්ධි. 2.698; විසුද්ධි. මහාවි. 2.698) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

උක්කණ්ඨිතන්ති අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු පන්තසෙනාසනෙසු ව උක්කණ්ඨාදිඤ්ච, අනනුයොගොති අත්ථො. අරියවංසපුරකො ධීරො සීලවා හික්ඛු

අරියවංසපරිපූරණස්ස හෙදං අනිච්ඡන්තො සමාහිතො විපස්සකො ච පච්චයසානෙන
අරතියා රතියා ච සහිතා අහිභවිතා භොතීති වුත්තං “අරතිරතිසභො, හික්ඛවෙ,
ධිරො”ති. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

අරියවංසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධම්මපදසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ ක්කානාදිහෙදො ධම්මො පජ්ජති එතෙනාති ධම්මපදං, අනභිජ්ඣාව
ධම්මපදං අනභිජ්ඣාධම්මපදං, අනභිජ්ඣාපධානො චා ධම්මකොට්ඨාසො
අනභිජ්ඣාධම්මපදං. එවං සෙසෙසුපි. අත්ථතො පන අනභිජ්ඣාධම්මපදං නාම
අලොභො චා අලොභසීසෙන අධිගතජ්ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානාති චා.
අඛ්‍යාපාදො ධම්මපදං නාම මෙත්තා චා මෙත්තාසීසෙන අධිගතජ්ඣානාදීති චා.
සම්මාසතිධම්මපදං නාම සුපට්ඨිතස්සති චා සතිසීසෙන අධිගතජ්ඣානාදීති චා.
සම්මාසමාධිධම්මපදං නාම අට්ඨසමාපත්ති චා අට්ඨසමාපත්තිසීසෙන
අධිගතජ්ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානාති චා. දසඅසුභවසෙන චා
අධිගතජ්ඣානාදීති අනභිජ්ජා ධම්මපදං. චතුබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන අධිගතාති
අඛ්‍යාපාදො ධම්මපදං. දසානුස්සති ආහාරෙපටිකූලසඤ්ඤාවසෙන අධිගතාති
සම්මාසතිධම්මපදං. දසකසිණආනාපානවසෙන අධිගතාති සම්මාසමාධිධම්මපදං.
අනභිජ්ඣාලුති අනභිජ්ඣායනසීලො. අහිපුබ්බො කෙසද්දො අහිජ්ඣායනට්ඨො.
තෙනෙවාහ “නිත්තණ්ණො හුත්වා”ති. පකතිභාවං අවිජ්ඣන්තෙනාති පරිසුද්ධභාවං
සභාවසඤ්ඤානඅනවජ්ජසඤ්ඤාතං පකතිභාවං අවිජ්ඣන්තෙන.
සාවජ්ජධම්මසමුප්පත්තියා හි විත්තස්ස අනවජ්ජභාවො ජහිතො භොතීති.

ධම්මපදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පරිබ්බාජකසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ අභිඤ්ඤාතාති ඵදිසො ච ඵදිසො වාති අභිලක්ඛණවසෙන ඤාතා.
තෙනාහ “ඤාතා පාකටා”ති. පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති එත්ථ පටිසල්ලානන්ති
තෙහි තෙහි සද්ධිවිහාරිකඅත්තෙවාසිකඋපාසකාදිසත්තෙහි වෙව
රූපාරම්මණාදිසඤ්ඤාතෙහි ච පටිනිවත්තීත්වා අපසක්කීත්වා සල්ලීනං නිලීයනං,
එකීභාවො පච්චෙකොති වුත්තං භොති. යො තතො වුට්ඨිතො, යො පටිසල්ලානා
වුට්ඨිතො නාම භොති. භගවා පන යස්මා පටිසල්ලානා උත්තමතො
ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාසි, තස්මා වුත්තං “පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති
ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨිතො”ති. වත්ථුකාමෙසුති රූපාදීසු කිලෙසකාමස්ස
වත්ථුභූතෙසු කාමෙසු. ඛහලරාගන්ති ථීරමූලදුම්මොවනීයතාහි අජ්ඣාසානෙන
ඛහලභූතං කිලෙසකාමං. සකාරණාති යෙහි කාරණෙහි පරෙසං වාදෙ දොසං
දස්සෙත්ති, තෙහි කාරණෙහි සකාරණා. න හි ලක්ඛණයුත්තෙන භෙතුනා විනා
පරවාදෙසු දොසං දස්සෙතුං සක්කා.

එවමාදීනි එත්ථ ආදිසද්දෙන “නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසායා”ති (දී. නි. 1.168) එවමාදිං සඬගණ්හාති, තස්මා එවමාදිවාදිනො එවං හෙතුප්පටික්ඛෙපවාදිනොති අත්ථො. එත්ථ ච නත්ථිකදිට්ඨි විපාකං පටිබාහති, අකිරියදිට්ඨි කම්මං පටිබාහති, අහෙතුකදිට්ඨි උභයං පටිබාහති. තත්ථ කම්මං පටිබාහන්තෙන විපාකො පටිබාහිතො හොති, විපාකං පටිබාහන්තෙනපි කම්මං පටිබාහිතං. ඉති සබ්බෙපෙනෙ අත්ථනො උභයපටිබාහකා අහෙතුවාදා වෙව අකිරියවාදා ච නත්ථිකවාදා ච හොන්ති.

ඔක්කන්තනියමාති ඔගාළ්හම්ච්ඡන්තනියමා. සප්ඤ්ඤායනීති තං දිට්ඨිදීපකං ගන්ථං උග්ගහෙත්වා පඨති. වීමංසනීති තස්ස අත්ථං විචාරෙති. තස්සාතිආදි වීමංසනාකාරදස්සනං. තස්මිං ආරම්මණෙන යථාපරිකප්පිතහෙතුපච්චයාභාවාදිකෙ නත්ථි හෙතුතිආදිනායප්පවත්තාය ලද්ධියා ආරම්මණෙ. මිච්ඡාසති සන්තිට්ඨතීති “නත්ථි හෙතු”තිආදිවසෙන අනුස්සවුපලද්ධෙ අත්ථෙ තදාකාරපරිවිතක්කනෙහි සවිග්ගහෙ විය සරුපතො චිත්තස්ස පච්චුපට්ඨිතෙ චිරකාලපරිචයෙන එවමෙතන්ති නිජ්ඣානක්ඛමභාවුපගමනෙන නිජ්ඣානක්ඛන්තියා තථාගහිතෙ පුනප්පුනං තථෙව ආසෙවන්තස්ස බහුලීකරොන්තස්ස මිච්ඡාවිතක්කෙන සමානීයමානා මිච්ඡාවායාමොපත්ථම්හිතා අතංසභාවං තංසභාවන්ති ගණ්හන්ති මිච්ඡාසතීති ලද්ධනාමා තංලද්ධිසහගතා තණ්හා සන්තිට්ඨති. චිත්තං එකග්ගං හොතීති යථාචුත්තවිතක්කාදිපච්චයලාභෙන තස්මිං ආරම්මණෙ අවට්ඨිතතාය අනෙකග්ගතං පහාය චිත්තං එකග්ගං අප්පිතං විය හොති මිච්ඡාසමාධිනා. සොපි හි පච්චයවිසෙසෙන ලද්ධභාවනාබලො කදාචි සමාධානපටිරූපකිච්චකරො හොතියෙව පහරණවිජ්ඣනාදිසු වියාති දට්ඨබ්බං.

ජවනානි ජවන්තීති අනෙකක්ඛන්තුං තෙනාකාරෙන පුබ්බභාගියෙසු ජවනවාරෙසු පවත්තෙසු සබ්බපච්ඡිමෙ ජවනවාරෙ සත්ත ජවනානි ජවන්ති. පඨමජවනෙ සතෙකිච්ඡො හොති, තථා දුතියාදිසුති ධම්මසභාවදස්සනමෙතං, න පන තස්මිං බණ්ණ තෙසං සතෙකිච්ඡභාවාපාදනං කෙනවි සක්කා කාතුං. තත්ථාති තෙසු තීසු මිච්ඡාදස්සනෙසු. කොචි එකං දස්සනං ඔක්කමතීති යස්ස එකස්මිංයෙව අභිනිවෙසො ආසෙවනා පවත්තා, සො එකංයෙව දස්සනං ඔක්කමති. යස්ස ද්විසු තීසුපි වා අභිනිවෙසො ආසෙවනා පවත්තා, සො ද්වෙ තීණි ඔක්කමති. එතෙන යා පුබ්බෙ උභයපටිබාහිකතාමුඛෙන පවත්තා අත්ථසිද්ධා සබ්බදිට්ඨිකා, සා පුබ්බභාගියා, මිච්ඡානියාමොක්කන්තියා පන යථාසකං පච්චයසමුදාගමදිට්ඨිතො හින්තාරම්මණානං විය විසෙසාධිගමානං එකප්ඤ්ඤා අනුප්පත්තියා අභිකිණ්ණො එවාති දස්සෙති. එකස්මිං ඔක්කන්තෙපි ද්විසු තීසු ඔක්කන්තෙසුපි නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකොව හොතීති ඉමිනා තිස්සන්තම්පි දිට්ඨිතං සමානඵලතං සමානබලඤ්ච දස්සෙති. තස්මා තිස්සොපි චෙතනා එකස්ස උප්පන්නා අඤ්ඤාමඤ්ඤං අනුබලප්පදායිකා හොන්ති.

කිං පනෙස එතස්මිඤ්ඤෙව අත්තභාවෙ නියතො, උදාහු අඤ්ඤස්මිම්පිති? එතස්මිඤ්ඤෙව නියතො. අකුසලඤ්ඤි නාමෙතං අබලං, න කුසලං විය මහාබලං. අඤ්ඤා සම්මත්තනියාමො විය අච්චන්තිකො සියා, ආසෙවනවසෙන පන

භවත්තරෙපි තං තං දිට්ඨිං රොචෙතියෙව. තෙනෙවාහ “වට්ටබාණුකො නාමෙස සත්තො”ති. තස්මා “සකිං නිමුග්ගො නිමුග්ගො එව බාලො”ති විය වට්ටබාණුජොතනා, යාදිසෙහි පන පච්චයෙහි අයං තං දස්සනං ඔක්කන්තො පුන කදාවි මිච්ඡත්තනියාමො තප්පටික්ඛෙපපච්චයෙ පටිච්ච තතො සිසුක්ඛෙපනමස්ස න භොතීති න වත්තබ්බං. තෙන චුත්තං “යෙභුයොනා”ති. එදිසාති “බුද්ධානම්පි අතෙකිච්ඡා”ති ආදිනා චුත්තසදිසා.

අත්තනො නින්දාභයෙනාති “සම්මා දිට්ඨිඤ්ච නාම තෙ ගරහන්ති”ති ආදිනා අත්තනො උපරි පරෙහි වත්තබ්බනින්දාභයෙන. සට්ටනභයෙනාති තථා පරෙසං අපසාදනභයෙන. සහධම්මෙන පරෙන අත්තනො උපරි කාතබ්බනිග්ගහො උපාරම්භො, තතො පරිත්තාසො උපාරම්භහයං. තං පන අත්ථතො උපවාදහයං භොතීති ආහ “උපවාදභයෙනා”ති. පටිප්පස්සද්ධිවසෙන අභිජ්ඣා විනයති එතෙනාති අභිජ්ඣාවිනයො, අරහත්තඵලං. තෙනාහ “අභිජ්ඣාවිනයො වුවචති අරහත්ත”න්ති.

පරිබ්බාජකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උරුචෙලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වක්කවග්ගො

1. වක්කසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පයමෙ වත්තාරි වක්කානීති එත්ථ වක්කං නාම දාරුවක්කං, රතනවක්කං, ධම්මවක්කං, ඉරියාපථවක්කං, සම්පත්තිවක්කන්ති පඤ්චවිධං. තත්ථ “යං පනිදං, සම්ම, රථකාරවක්කං ඡහි මාසෙහි නිට්ඨිතං ඡාරත්තුනෙහි”ති (අ. නි. 3.15) ඉදං දාරුවක්කං. “පිතරා පවත්තිතං වක්කං අනුවත්තෙති”ති (සං. නි. 1.215) ඉදං රතනවක්කං. “මයා පවත්තිතං වක්ක”න්ති (සු. නි. 562; බු. වං. 27.17; ඡා. 1.1.104; 1.5.100, 103) ඉදං ධම්මවක්කං. “චතුර්වක්කං නවද්වාර”න්ති (සං. නි. 1.29, 109) ඉදං ඉරියාපථවක්කං. “වත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, වක්කානි යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුර්වක්කං පවත්තිති”ති (අ. නි. 4.31) ඉදං සම්පත්තිවක්කං. ඉධාපි එතදෙව අධිප්පෙතන්ති ආහ “වත්තාරි සම්පත්තිවක්කානි වත්තන්ති”ති. අනුවච්චිකෙ දෙසෙති පුඤ්ඤකිරියාය සම්මාපටිපත්තියා අනුරූපදෙසෙ. සෙවනං කාලෙන කාලං උපසඬ්ඨකමනං. භජනං භත්තිවසෙන පශිරූපාසනං. අත්තනො සම්මා යපනන්ති අත්තනො විත්තසන්තානස්ස යොනිසො යපනං. සද්ධාදීසු නිවෙසනන්ති ආහ “සවෙ”ති ආදි. ඉදමෙව චෙත්ථ පමාණන්ති ඉදමෙව පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාසඬ්ඨානං සම්පත්තිවක්කං එව එතෙසු සම්පත්තිවක්කෙසු පමාණභූතං ඉතරෙසං කාරණභාවතො. තෙනාහ “යෙන හී”ති ආදි. සො එව ච කතපුඤ්ඤො පුග්ගලො අත්තානං සම්මා යපෙති අකතපුඤ්ඤස්ස තදභාවතො.

වක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සඨගහසුත්තවණ්ණනා

32. දුතියෙ තස්ස දානමෙව දානබ්බන්ති පබ්බජිතස්ස පබ්බජිතපරික්කාරං පත්තච්චරාදි, ගිහිනො ගිහිපරික්කාරං වත්ථාචුධයානසයනාදි දානබ්බං. සබ්බන්ති සබ්බං උපකාරං. මක්ඛෙන්වා නාසෙති මක්ඛිභාවෙ යත්වා. තෙලෙන විය මක්ඛෙන්ති සතධොතතෙලෙන මක්ඛෙන්ති විය. අත්ථවඩ්ඪනකථාති හිතාවහකථා. කථාගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං, පරෙසං හිතාවහො කායජ්ජයොගොපි අත්ථවරියා. අට්ඨකථායං පන වච්ජ්ජයොගවසෙනෙව අත්ථවරියා වුත්තා. සමානත්තතාති සදිසභාවො, සමානට්ඨානෙ යපනං, තං පනස්ස සමානට්ඨපනං අත්තසදිසතාකරණමුඛෙන එකසම්භොගතා. අත්තනො සුචුජ්ජත්තියං තස්ස ච දුක්චුජ්ජත්තියං තෙන දුක්ඛෙන අත්තනා එකසම්භොගතාති ආහ “සමානසුඛදුක්ඛාවො”ති. සා ච සමානසුඛදුක්ඛතා එකතො නිසජ්ජාදිනා පාකටා හොතිති දස්සෙන්තො “එකාසනෙ”තිආදිමාහ.

තත්ථ ජාතියා හීනො හොගෙන අධිකො දුස්සඨගහො හොති. න හි සක්කා තෙන සද්ධිං එකපරිභොගො කාතුං ජාතියා හීනත්තා. තස්ස තථා අකරියමානෙ ච සො කුජ්ඣති හොගෙන අධිකත්තා, තස්මා සො දුස්සඨගහො. හොගෙන හීනො ජාතියා අධිකොපි දුස්සඨගහො හොති. සො හි “අහං ජාතිමා”ති හොගසම්පන්නෙන සද්ධිං එකපරිභොගං ඉච්ඡති, තස්මිං අකරියමානෙ කුජ්ඣති. උභොහිපි හීනො සුසඨගහො හොති. න හි සො ඉතරොන සද්ධිං එකපරිභොගං ඉච්ඡති ජාතියා හීනභාවතො, න අකරියමානො කුජ්ඣති හොගෙන හීනභාවතො. උභොහි සදිසොපි සුසඨගහොයෙව. සදිසභාවෙනෙව ඉතරොන සහ එකපරිභොගස්ස පච්චාසිසාය, අකරණෙ ච තස්ස කුජ්ඣනස්ස අභාවතො. හික්ඛු දුස්සිලො දුස්සඨගහො හොති. න හි සක්කා තෙන සද්ධිං එකපරිභොගං කාතුං, අකරියමානෙ ච කුජ්ඣති. සීලවා පන සුසඨගහො හොති. සීලවා හි අදියමානෙපි කිස්මිඤ්චි ආමිසෙ අකරියමානෙපි සඨගහෙ න කුජ්ඣති, අඤ්ඤං අත්තනා සද්ධිං පරිභොගං අකරොන්තම්පි න පාපකෙන චිත්තෙන පස්සති පෙසලභාවතො. තතො එව පරිභොගොපි අනෙන සද්ධිං සුකරො හොති, තස්මා ගිහි වෙ, උභොහි සදිසො. පබ්බජිතො වෙ, සීලවා පුග්ගලො. එවං සමානත්තතාය සඨගහෙනබ්බො. තෙනෙවාහ “සො සවෙ ගහට්ඨස්ස ජාතියා පබ්බජිතස්ස සීලෙන සදිසො හොති, තස්සායං සමානත්තතා කාතබ්බා”ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සඨගහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සීහසුත්තවණ්ණනා

33. තතියෙ සීහොති පරිස්සයසහනතො පට්ඨකම්බහනනතො ච “සීහො”ති ලද්ධනාමො මිගාධිපති. වත්තාරොති සමානෙපි සීහජාතිභාවෙ වණ්ණවිසෙසාදිසිද්ධෙන විසෙසෙන වත්තාරො සීහා. තෙ ඉදානි නාමතො

විශේෂයෙන්ම ආහාරයෙන් දුර්වලත්වන ඉඩාධර්මයෙන් සිහි නැතප්පකාරයෙන් විභාවෙන් “නිශ්චිතය” නිසාදී ආරද්ධ. නිශ්චිතයක් සිහි නිශ්චිතය පුරිමපදෙ ෭ත්තරපදලොපෙන යථා “සාකපත්වීම” නි (පාණිනි 2.1.60). කාලවිශේෂය කාලසිහි. තථා පණ්ඩුසිහි. තෙනාහ “කාලගාවිසදිසො, පණ්ඩුපලාසවණ්ණගාවිසදිසො” නි ව. රත්තකම්බලස්ස විය කෙසරො කෙසරකලොමො එතස්ස අත්ථිති කෙසරී. ලාබාපරිකම්මකතෙහි විය පාදපරියන්තෙහිති ව යොජනා.

කම්මානුභාවසිද්ධඅධිපව්වමහෙසක්ඛතාහි සබ්බමිගගණස්ස රාජා. සුවණ්ණගුහතො වානිආදි “සිහස්ස විහාරො කිරියා එවං හොති” නි කත්වා වුත්තං.

සමං පතිට්ඨාපෙත්වාති සබ්බභාගෙහි සමමෙව භූමියං පතිට්ඨාපෙත්වා. ආකඨස්සිත්වාති පුරතො ආකඨස්සිත්වා. අභිහරිත්වාති අභිමුඛං හරිත්වා. සඛ්ඝාතන්ති විනාසං. විසති යට්ඨිකං යානං උපහං.

සමසිහොති සමජාතිකො සමජ්ජහාවො ව සිහො. සමානොස්මිති දෙසනාමත්තං, සමජ්ජහාවතාය එව න භායති. සක්කායදිට්ඨිබලවතායාති “කෙ අඤ්ඤෙ අම්හෙහි ෭ත්තරිතරා, අථ ඛො මයමෙව මහාබලා” නි එවං බලාතිමානනිමිත්තාය අහංකාරගෙතුභූතාය සක්කායදිට්ඨියා බලවහාවෙන. සක්කායදිට්ඨියා පභීනත්තාති නිරහංකාරත්තා අත්තසිනෙහස්ස සුට්ඨු සමුග්ගාතත්තා න භායති.

තථා තථාති සිහසදිසනාදිනා තෙන තෙන පකාරෙන අත්තානං කට්ඨෙහි වත්වා තමත්ථං විවරිත්වා දස්සෙතුං “සිහොති ඛො” නිආදි වුත්තං.

කතමහාහිනිහාරස්ස ලොකනාථස්ස බොධියා නියතභාවජ්ජත්තියා එකන්තභාවී බුද්ධභාවොති කත්වා “තිස්ස පාසාදෙස්ස නිවාසකාලො, මගධරඤ්ඤො පටිඤ්ඤාදානකාලො, පායාසස්ස පරිභුත්තකාලො” නිආදිනා අභිසම්බොධිතො පුරිමාවත්ථාපි සිහසදිසා කත්වා දස්සිතා. භාවිති භූතූපවාරොපි හි ලොකවොහාරො. විජ්ජාභාවසාමඤ්ඤතො ද්විවිජ්ජං ඉතරවිජ්ජමිපි එකජ්ඣං ගහෙත්වා පටිච්චසමුප්පාදසම්මසනතො තං පුරෙතරසිද්ධං විය කත්වා ආහ “තිස්සො විජ්ජා සොධෙත්වා” නි. අනුලොමපටිලොමතො පවත්තඤ්ඤාණස්ස වසෙන “යමකඤ්ඤාණමත්ථනො” නි වුත්තං.

තත්ථ විහරන්තස්සාති අප්පාලනිග්‍රොධමුලෙ විහරන්තස්ස. එකාදසමෙ දිවසෙහි සත්තසත්තාහතො පරං එකාදසමෙ දිවසෙ. අවලපල්ලඬකෙහි ඉසිපතෙන ධම්මවක්කප්පවත්තනත්ථං නිසින්තපල්ලඬකෙ. තමිපි හි කෙනවි අප්පට්චත්තියං ධම්මවක්කප්පවත්තනත්ථං නිසජ්ජාති කත්වා වජිරාසනං විය අවලපල්ලඬකං වුවවති. ඉමස්මිඤ්ච පන පදෙති “ද්වෙමෙ, හික්ඛවෙ, අත්තා” නිආදිනායජ්ජවත්තෙ ව ඉමස්මිං සද්ධම්මකොට්ඨාසෙ. ධම්මසොසො...පෙ.... දසසහස්සිලොකධාතුං පටිච්ඡාදෙසි “සබ්බත්ථ ධීතා සුඤ්ඤා” නි අධිට්ඨානෙන. සොළසභාකාරෙහිති

දුක්ඛපරික්ඛාදා, සමුදයප්පහානං, නිරොධසච්ඡිකිරියා, මග්ගභාවනානි එකෙකස්මිං මග්ගෙ චත්තාරි චත්තාරි කත්වා සොළසහි ආකාරෙහි.

පයමෙන නයෙන අභිසම්බොධිතො පුරිමතරාවත්ථාපි අවස්සංභාවිතාය ගහෙත්වා සීහසදිසතං දස්සෙත්වා ඉදානි අභිසම්බුද්ධාවත්ථාසු එව සීහසදිසතං දස්සෙතුං “අපරො නයො”තිආදි ආරද්ධං. අට්ඨහි කාරණෙහිති “තථා ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථදස්සිතාය තථාගතො, තථවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො, අභිභවනට්ඨෙත තථාගතො”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.12; සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.170; උදා. අට්ඨ. 18; ඉතිවු. අට්ඨ. 38; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.3; බු. වං. අට්ඨ. 1.2 නිදානකථා; මහානි. අට්ඨ. 14; පටි. ම. 1.37) එවං වුත්තෙහි අට්ඨහි තථාගතසාධකෙහි කාරණෙහි. යදිපි භගවා බොධිපල්ලඬකෙ නිසින්නමත්තෙව අභිසම්බුද්ධො න ජාතො, තථාපි තාය නිසජ්ජාය නිසින්නොව පනුජ්ජ සබ්බං පරිස්සයං අභිසම්බුද්ධො ජාතො. තථා හි තං “අපරාජිතපල්ලඬක”න්ති වුවිච්ඡිති, තස්මා “යාව බොධිපල්ලඬකා වා”ති චත්වා තෙන අපරිතුස්සන්තො “යාව අරහත්තමග්ගඤාණා වා”ති ආහ.

ඉති සක්කායොති එත්ථ ඉතිසද්දො නිදස්සන්තො. තෙන සක්කායො සරුපතො පරිමාණතො පරිච්ඡේදතො ච දස්සිතොති ආහ “අයං සක්කායො”තිආදි. “අයං සක්කායො”ති ඉමිනා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා සරුපතො දස්සිතා. “එත්තකො සක්කායො”ති ඉමිනා තෙ පරිමාණතො දස්සිතා. තස්ස ච පරිමාණස්ස එකන්තිකභාවං දස්සෙන්නෙන “න ඉතො හියෙයා සක්කායො අත්ථි”ති වුත්තං. සභාවතොති සලක්ඛණතො. සරසතොති සකිච්චතො. පරියන්තතොති පරිමාණපරියන්තතො. පරිච්ඡේදතොති යත්තකෙ යානෙ තස්ස පචත්තිතස්ස පරිච්ඡින්නදනතො. පරිවටුමතොති පරියොසානප්පචත්තිතො. සබ්බෙපි පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දස්සිතා භොන්ති යථාවුත්තෙන විභාගෙන. අයං සක්කායස්ස සමුදයො නාමාති අයං ආභාරාදිසක්කායස්ස සමුදයො නාම. තෙනාහ “එත්තාවතා”තිආදි. අත්ථඬිගමොති නිරොධො. “ආභාරසමුදයා ආභාරනිරොධා”ති ච අසාධාරණමෙව තං ගහෙත්වා සෙසෙසු ආදි-සද්දෙන සඬිගණ්හාති.

පණ්ණාසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතන්ති පණ්ණාසලදයවයලක්ඛණවිභූසිතං සමුදයත්ථඬිගමග්ගහණතො. ඛිණාසචත්තාති අනවසෙසං සාවසෙසඤ්ච ආසවානං පරික්ඛිණත්තා. අනාගාමීනම්පි හි භයං චිත්තුත්තාසඤ්ච න භොතිති. ඤාණසංවෙගො භයතුපට්ඨානපඤ්ඤා. ඉතරාසං පන දෙවතානන්ති අඛිණාසචදෙවෙ සන්ධාය වදති. භොති ධම්මාලපනමත්තන්ති සභාවකථනමත්තං.

චක්කන්ති සත්ථු ආණාවක්කං. තං පන ධම්මතො ආගතන්ති ධම්මචක්කං. තත්ථ අරියසාවකානං පටිවෙධධම්මතො ආගතන්ති ධම්මචක්කං. ඉතරෙසං දෙසනාධම්මතො ආගතන්ති ධම්මචක්කං. දුට්ඨෙපි ඤාණං පධානන්ති ඤාණසීසෙන

වුත්තං “පට්ඨෙධඤ්ඤාණම්පි දෙසනාඤ්ඤාණම්පි”ති. ඉදානි තං ඤාණං සරූපතො දස්සෙතුං “පට්ඨෙධඤ්ඤාණං නාමා”තිආදි වුත්තං. යස්මා තස්ස ඤාණස්ස පට්ඨිද්ධත්තා භගවා තානි සට්ඨි නයසහස්සානි වෙනෙය්‍යානං දස්සෙතුං සමත්ථො අහොසි, තස්මා තානි සට්ඨි නයසහස්සානි තෙන ඤාණෙන සද්ධිංයෙව සිද්ධානීති කත්වා දස්සෙන්නො “සට්ඨියා ව නයසහස්සෙහි පට්ඨිජ්ඣති”ති ආහ. තිපරිවට්ටන්ති “ඉදං දුක්ඛ”න්ති ව “පරිඤ්ඤායා”න්ති ව “පරිඤ්ඤාත”න්ති ව එවං තිපරිවට්ටං, තංයෙව ද්වාදසාකාරං. තන්ති දෙසනාඤ්ඤාණං. එස භගවා. අප්පට්ඨුග්ගලොති පට්ඨිනිධිභූතපුග්ගලරහිතො. එකසද්දිසස්සානි නිබ්බිකාරස්ස.

සිහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අග්ගපසාදසුත්තවණ්ණනා

34. චතුත්ථෙ අග්ගෙසු පසාදානි සෙට්ඨෙසු පසාදා. අග්ගා වා පසාදානි සෙට්ඨභූතා පසාදා. සෙට්ඨවචනො හෙත්ථ අග්ගසද්දො. පුරිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ අග්ගසද්දෙන බුද්ධාදිරතනත්තයං වුච්චති. තෙසු භගවා තාව අසද්දිසට්ඨෙත, ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙත, අසමසමට්ඨෙත ව අග්ගො. සො හි මහාහිනිභාරං දසන්තං පාරමිතං පට්ඨයඤ්ච ආදිං කත්වා බොධිසම්භාරගුණෙහි වෙව බුද්ධගුණෙහි ව පයොජනෙහි ව සෙසජනෙහි අසද්දිසොති අසද්දිසට්ඨෙතපි අග්ගො. යෙ වස්ස තෙ ගුණා මහාකරුණාදයො, තෙහි සෙසසත්තානං ගුණෙහි විසිට්ඨට්ඨෙතපි සබ්බසත්තුත්තමත්තාය අග්ගො. යෙ පන පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා සබ්බසත්තෙහි අසමා, තෙහි සද්ධිං අයමෙව රූපකායගුණෙහි වෙව ධම්මකායගුණෙහි ව සමොති අසමසමට්ඨෙතපි අග්ගො. තථා දුල්ලභපාතුභාවතො අච්ඡරියමනුස්සභාවතො බහුජනහිතසුඛාවහතො අදුනියඅසභායාදිභාවතො ව භගවා ලොකෙ අග්ගොති වුච්චති. යථාහ –

“එකපුග්ගලස්ස, හික්ඛවෙ, පාතුභාවො දුල්ලභො ලොකස්මිං. කතමස්ස එකපුග්ගලස්ස? තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො. එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති බහුජන...පෙ.... සම්මාසම්බුද්ධො. එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අදුනියො අසභායො අප්පට්ඨො අප්පට්ඨාගො අප්පට්ඨුග්ගලො අසමො අසමසමො ද්විපදානං අග්ගො. කතමො එකපුග්ගලො? තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො”ති (අ. නි. 1.171-173).

ධම්මසඬ්ඨිසා අඤ්ඤාධම්මසඬ්ඨිසෙහි අසද්දිසට්ඨෙත විසිට්ඨගුණත්තාය දුල්ලභපාතුභවාදිනා ව අග්ගො. තථා හි තෙසං ස්වාක්ඛාතනාදිසුප්පට්ඨපන්තනාදිගුණවිසෙසෙහි අඤ්ඤා ධම්මසඬ්ඨිසසද්දිසා අප්පතරං නිහීනා වා නත්ථි, කුතො සෙට්ඨා. සයමෙව තෙහි විසිට්ඨගුණත්තාය සෙට්ඨා. තථා දුල්ලභුප්පාදඅච්ඡරියභාවබහුජනහිතසුඛාවහඅදුනියාසභායාදිසභාවා ව තෙ. යදග්ගෙන

හි හගවා දුල්ලහපාත්‍රභාවො, තදග්ගෙන ධම්මසඤ්ඤාපිති. අවිජ්ජාසංයුතියි එසෙව
නායො. එවං අග්ගෙසු සෙට්ඨෙසු උත්තමෙසු පවරෙසු ගුණවිසිට්ඨෙසු පසාදාති
අග්ගජ්ජසාදා.

දුතියස්මිං පනත්තං යථාචුත්තෙසු අග්ගෙසු බුද්ධාදීසු උප්පත්තියා අග්ගභූතා
පසාදා අග්ගජ්ජසාදා. යෙ පන අරියමග්ගෙන ආගතා අවෙච්චජ්ජසාදා, තෙ
එකත්තෙනෙව අග්ගභූතා පසාදාති අග්ගජ්ජසාදා. යථාහ – “ඉධ, හික්ඛවෙ,
අරියසාවකො බුද්ධෙ අවෙච්චජ්ජසාදෙන සමන්තාගතො භොති” තිආදි (සං. නි.
5.1037-1038). අග්ගවිපාකත්තාපි වෙනෙ අග්ගජ්ජසාදා. චුත්තම්පි වෙනං – “අග්ගෙ
බො පන පසන්තානං අග්ගො විපාකො” ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

අපදා වාතිආදීසු වා-සද්දො සමුච්චයත්තො, න විකප්පත්තො. යථා
“අනුජ්ජන්තො වා කාමාසවො උප්පජ්ජති, උප්පන්තො වා කාමාසවො පවඨස්සති” ති
(ම. නි. 1.17) එත්ථ අනුජ්ජන්තො ව උප්පන්තො වාති අත්තො. යථා ව “භූතානං වා
සත්තානං ධීතියා සම්භවෙසීනං වා අනුග්ගහායා” ති එත්ථ භූතානස්ථ
සම්භවෙසීනස්ථාති අත්තො. යථා ව “අග්ගිතො වා උදකතො වා මිටුහෙදතො
වා” ති (දී. නි. 2.152) එත්ථ අග්ගිතො ව උදකතො ව මිටුහෙදතො වාති අත්තො,
එවං “අපදා වා...පෙ.... අග්ගමක්ඛායති” ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) එත්ථාපි අපදා
ව ද්විපදා වාති සම්පිණ්ඩනවසෙන අත්තො දට්ඨබ්බො. තෙන චුත්තං “වා-සද්දො
සමුච්චයත්තො, න විකප්පත්තො” ති.

රුපිනොති රුපවන්තො. න රුපිනොති අරුපිනො. සඤ්ඤිතොති
සඤ්ඤවන්තො. න සඤ්ඤිතොති අසඤ්ඤිතො. “අපදා වා” තිආදිසබ්බපදෙහි
කාමහවො, රුපහවො, අරුපහවො, එකවොකාරහවො, චතුරවොකාරහවො,
පඤ්චවොකාරහවො, සඤ්ඤිහවො, අසඤ්ඤිහවො, නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිහවොති
නවවිධෙපි හවෙ සත්තෙපි අනවසෙසතො පරියාදිස්සිත්වා දස්සෙති. එත්ථ හි
රුපිග්ගහණෙන කාමහවො, රුපහවො, පඤ්චවොකාරහවො, එකවොකාරහවො ව
දස්සිතො, අරුපිග්ගහණෙන අරුපහවො, චතුරවොකාරහවො ව දස්සිතො,
සඤ්ඤිහවාදයො පන සරුපෙනෙව දස්සිතා. අපදාදිග්ගහණෙන
කාමහවපඤ්චවොකාරහවසඤ්ඤිහවානං එකදෙසොව දස්සිතො.

කස්මා පනෙත්ථ යථා අදුතියස්සත්තෙ “ද්විපදානං අග්ගො” ති ද්විපදා එව ගහිතා,
එවං ද්විපදග්ගහණමෙව අකත්වා අපදාදිග්ගහණං කතන්ති? චුච්චතෙ –
අදුතියස්සත්තෙ තාව සෙට්ඨතරවසෙන ද්විපදග්ගහණමෙව කතං. ඉමස්මිඤ්ඤි
ලොකෙ සෙට්ඨො නාම උප්පජ්ජමානො අපදචතුප්පදබ්‍රහ්මපදෙසු න උප්පජ්ජති,
ද්විපදෙසුයෙව උප්පජ්ජති. කතරෙසු ද්විපදෙසු? මනුස්සෙසු වෙච දෙවෙසු ව.
මනුස්සෙසු උප්පජ්ජමානො සකලලොකං වසෙ වත්තෙතුං සමත්තො බුද්ධො භුත්වා
උප්පජ්ජති, දෙවෙසු උප්පජ්ජමානො දසසහස්සිලොකධාතුං වසෙ වත්තනකො
මහාබ්‍රහ්මා භුත්වා උප්පජ්ජති, සො තස්ස කප්පියකාරකො වා ආරාමිකො වා
සම්පජ්ජති. ඉති තතොපි සෙට්ඨතරවසෙනෙස ද්විපදානං අග්ගොති තත්ථ චුත්තං.

ඉඳි පන අනවසෙසපරියාදානවසෙන එවං චුත්තං “යාවතා, හික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා...පෙ.... නෙවසඤ්ඤිතාසඤ්ඤිතො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායති” ති. නිද්ධාරණෙ වෙතං සාමිවචනං. ම-කාරො පදසන්ධිකරො, අග්ගො අක්ඛායතිති පදවිභාගො. තෙනෙවාහ “ගුණෙනි අග්ගො” තිආදි.

අග්ගො විපාකො හොතිති අග්ගෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ පසන්නානං යො පසාදො අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමකොට්ඨුතො වා, තස්මා තස්ස විපාකොපි අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමකොට්ඨුතො උළාරතමො පණිතතමො හොති. සො පන පසාදො දුට්ඨො ලොකියලොකුත්තරහෙදතො. තෙසු ලොකියස්ස තාව –

“යෙ කෙවි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ,
න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං,
දෙවකායං පරිපුරෙස්සන්ති. (දී. නි. 2.332; ඉතිවු. අට්ඨ. 90; සං. නි. 1.37);

“බුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
වරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස. (දී. නි. අට්ඨ. 1.6; ඉතිවු. අට්ඨ. 90);

“සතං හත්ථි සතං අස්සා, සතං අස්සතරීරථා;
සතං කඤ්ඤාසහස්සානි, ආමුක්කමණ්ණිකුණ්ඩලා;
එකස්ස පදවිතිභාරස්ස, කලං නාග්ගන්ති සොළසිං”. (චූළව. 305);

“සාධු බො, දෙවානම්න්ද, බුද්ධං සරණගමනං හොති, බුද්ධං සරණගමනහෙතු බො, දෙවානම්න්ද, එවම්ධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස හෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති. තෙ අඤ්ඤෙ දෙවෙ දසහි යානෙහි අධිග්ගණ්හන්ති දිබ්බෙන ආයුතා, දිබ්බෙන වණ්ණෙන, දිබ්බෙන සුබ්බෙන, දිබ්බෙන යසෙන, දිබ්බෙන ආධිපතෙය්‍යෙන, දිබ්බෙනි රූපෙනි, දිබ්බෙනි සද්දෙනි, දිබ්බෙනි ගන්ධෙනි, දිබ්බෙනි රසෙනි, දිබ්බෙනි ඵොට්ඨබ්බෙනි” ති (සං. නි. 4.341) –

එවමාදීනං සුත්තපදානං වසෙන පසාදඵලවිසෙසයොගො වෙදිතබ්බො, තස්මා සො අපායදුක්ඛවිනිවත්තනෙන සද්ධිං සම්පත්තිභවෙසු සුබ්බවිසෙසදායකොව දට්ඨබ්බො.

ලොකුත්තරො පන සාමඤ්ඤඵලවිපාකදායකො වට්ටදුක්ඛවිනිවත්තකො. සබ්බොපි වායං පසාදො පරම්පරාය වට්ටදුක්ඛං විනිවත්තෙතියෙව. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යස්මිං සමයෙ, හික්ඛවෙ, අරියසාවකො අත්තනො සද්ධං අනුස්සරති,
නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න
දොසපරියුට්ඨිතං...පෙ.... න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති,

උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති, උජුගතචිත්තස්ස පාමොජ්ජං ජායති, පමුදිතස්ස පීති ජායති...පෙ.... නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාති” ති.

ධම්මාති සභාවධම්මා. සඤ්ඤාති සමෙච්ච සම්භූය පච්චයෙහි කතාති සඤ්ඤා, සපච්චයා ධම්මා. හෙතුහි පච්චයෙහි ච න කෙහිවි කතා සඤ්ඤාති අසඤ්ඤා, අපච්චයො නිබ්බානං. සඤ්ඤානං පරියොසිතභාවෙන “අසඤ්ඤා”ති පුච්චවනං. විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතීති තෙසං සඤ්ඤාසඤ්ඤාධම්මානං යො විරාගසඤ්ඤාතො අසඤ්ඤාධම්මො, යො සභාවෙනෙව සංඝභුක්ඛාවතො සත්තතරපණ්ණිකතරභාවතො ගම්භිරාදිභාවතො මදනිම්මදනාදිභාවතො අග්ගං සෙට්ඨං උත්තමං පවරන්ති වුවිති. යදිදන්ති නිපාතො, යො අයන්ති අත්ථො. මදනිම්මදනොතිආදීනි සබ්බාති නිබ්බානවෙච්චනාති. තෙනෙවාහ “විරාගොතිආදීනි නිබ්බානස්සෙව නාමානී”ති. රාගමදාදයොති ආදි-සද්දෙන මානමදපුරිසමදාදිකෙ සඤ්ඤාණ්හාති. සබ්බා පිපාසාති කාමපිපාසාදිකා සබ්බා පිපාසා. සබ්බෙ ආලයා සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්තීති කාමාලයාදිකා සබ්බෙපි ආලයා සමුග්ඝාතං යන්ති. වට්ඨානීති කම්මවට්ඨිපාකවට්ඨානි. තණ්හාති අට්ඨසතප්පහෙදා සබ්බාපි තණ්හා.

අග්ගො විපාකො හොතීති එත්ථාපි –

“යෙ කෙච්ච ධම්මං සරණං ගතාසෙ...පෙ....” (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

“ධම්මොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති...පෙ....” (දී. නි. අට්ඨ. 1.6; ඉතිවු. අට්ඨ. 90);

“සාධු බො, දෙවානම්න්ද, ධම්මං සරණගමනං හොති, ධම්මං සරණගමනහෙතු බො, දෙවානම්න්ද, එවම්ධෙකච්චෙ...පෙ.... දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහි”ති (සං. නි. 4.341) –

එවමාදීනං සුත්තපදානං වසෙන ධම්මෙ පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො වෙදිතබ්බො.

සඤ්ඤා වා ගණා වාති ජනසමුහසඤ්ඤාතා යාවතා ලොකෙ සඤ්ඤා වා ගණා වා. තථාගතසාවකසඤ්ඤාති අට්ඨඅරියපුග්ගලසමුහසඤ්ඤාතො දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤාන සංභතො තථාගතස්ස සාවකසඤ්ඤා. අග්ගමක්ඛායතීති අත්තතො සීලසමාධිපඤ්ඤාචිත්තආදිගුණවිසෙසෙන තෙසං සඤ්ඤානං අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමො පවරොති වුවිති. යදිදන්ති යාති ඉමානි. චත්තාරි පුරිසයුගානි යුගලවසෙන, පඨමමග්ගට්ඨො පඨමඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගලං, යාව චතුත්ථමග්ගට්ඨො චතුත්ථඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගලන්ති එවං චත්තාරි පුරිසයුගානි. අට්ඨ පුරිසපුග්ගලාති පුරිසපුග්ගලවසෙන එකො පඨමමග්ගට්ඨො, එකො පඨමඵලට්ඨොති ඉමිනා නයෙන අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා. එත්ථ ව පුරිසොති වා පුග්ගලොති වා එකත්ථානි එතානි පදානි, වෙනෙයාවසෙන පනෙවං වුත්තං. එස භගවතො සාවකසඤ්ඤාති යානිමානි යුගලවසෙන චත්තාරි යුගානි පාටියෙක්කතො

අටිය පුරිසපුග්ගලා, එස හගවතො සාවකසඬිසො. ආහුනෙයොයාතිආදීති
වුත්තත්ථානෙව. ඉධාපි –

“යෙ කෙවි සඬිසං සරණං ගතාසෙ...පෙ....”. (දී. නි. 2.332; සං. නි.
1.37);

“සඬිසොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ හවති යා පීති...පෙ....”. (දී. නි. අටිය.
1.6; ඉතිවු. අටිය. 90);

“සාධු ඛො, දෙවානම්න්ද, සඬිසං සරණගමනං නොති, සඬිසං
සරණගමනහෙතු ඛො, දෙවානම්න්ද...පෙ.... දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහි”ති
(සං. නි. 4.341) –

ආදීනං සුත්තපදානං වසෙන සඬිසෙ පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො තස්ස
අග්ගවිපාකතා ව වෙදිතබ්බා. තථා අනුත්තරියපටිලාභො සත්තමහවාදිනො පටියාය
වට්ටදුක්ඛසමුච්ඡෙදො අනුත්තරසුඛාධිගමොති එවමාදිඋළාරඵලනිජ්ඣාදනවසෙන
අග්ගවිපාකතා වෙදිතබ්බා.

ගාථාසු අග්ගතොති අග්ගෙ රතනත්තයෙ, අග්ගභාවතො වා පසන්තානං. අග්ගං
ධම්මන්ති අග්ගසභාවං බුද්ධසුඛොධිං ධම්මසුධම්මනං සඬිසසුජ්ජපටිපත්තිං,
රතනත්තයස්ස අනඤ්ඤසාධාරණං උත්තමසභාවං,
දසබලාදිස්වාක්ඛාතතාදිසුජ්ජපටිපත්තතාදිගුණසභාවං වා. විජානතන්ති
විජානන්තානං. එවං සාධාරණතො අග්ගජ්ජසාදවත්ථුං දස්සෙත්වා ඉදානි
අසාධාරණතො තං විභාගෙන දස්සෙතුං “අග්ගෙ බුද්ධෙ”තිආදි වුත්තං. තත්ථ
පසන්තානන්ති අවෙච්චජ්ජසාදෙන ව ඉතරජ්ජසාදෙන ව පසන්තානං අධිමුත්තානං.
විරාගුපසමෙති විරාගෙ උපසමෙ ව, සබ්බස්ස රාගස්ස සබ්බෙසං කිලෙසානං
අවිචන්තවිරාගහෙතුභූතෙ අවිචන්තඋපසමහෙතුභූතෙ වාති අත්ථො. සුඛෙති
වට්ටදුක්ඛක්ඛයභාවෙන සඬිබාරුපසමසුඛභාවෙන සුඛෙ.

අග්ගස්මිං දානං දදන්ති අග්ගෙ රතනත්තයෙ දානං දදන්තානං දෙය්‍යධම්මං
පරිච්චජන්තානං. තත්ථ ධර්මානං හගවන්තං චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා
පුජෙන්නා සක්කරොන්නා, පරිනිබ්බුතං හගවන්තං උද්දිස්ස ධාතුචෙතියාදිකෙ
උපට්ඨහන්තා පුජෙන්නා සක්කරොන්නා බුද්ධෙ දානං දදන්ති නාම. “ධම්මං
පුජෙස්සාමා”ති ධම්මධරෙ පුග්ගලෙ චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පුජෙන්නා
සක්කරොන්නා ධම්මඤ්ච විරට්ඨිතිකං කරොන්නා ධම්මෙ දානං දදන්ති නාම. තථා
අරියසඬිසං චතුහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පුජෙන්නා සක්කරොන්නා තං උද්දිස්ස
ඉතරස්මිම්පි තථා පටිපජ්ජන්තා සඬිසෙ දානං දදන්ති නාම. අග්ගං පුඤ්ඤං
පවඬිස්සිති එවං රතනත්තයෙ පසන්නෙන චෙතසා උළාරං පරිච්චාගං උළාරඤ්ච
පුජාසක්කාරං පවත්තෙන්නානං දිවසෙ දිවසෙ අග්ගං උළාරං කුසලං උපවීයති. ඉදානි
තස්ස පුඤ්ඤස්ස අග්ගවිපාකතාය අග්ගභාවං දස්සෙතුං “අග්ගං ආයු”තිආදි වුත්තං.
තත්ථ ආයුති දිබ්බං වා මානුසං වා අග්ගං උළාරං පරමං ආයු පවඬිස්සිති උපරුපරි

බුහුනි. වණ්ණොති රූපසම්පදා. යසොති පරිවාරසම්පදා. කිත්තීති ථුතිසොසො. සුඛන්ති කායිකං චෙතසිකඤ්ච සුඛං. බලන්ති කායබලඤ්චෙව ඤාණබලඤ්ච.

අග්ගස්ස රතනත්තයස්ස දානං දාතා. අථ වා අග්ගස්ස දෙයාධම්මස්ස දානං උළාරං කත්වා තත්ථ පුඤ්ඤං පවත්තො. අග්ගධම්මසමාහිතොති අග්ගෙන පසාදධම්මෙන දානාදිධම්මෙන ච සංහිතො සමන්තාගතො අවලප්පසාදයුත්තො, තස්ස වා විපාකභූතෙහි බහුජනස්ස පියමනාපනාදිධම්මෙහි යුත්තො. අග්ගප්පත්තො පමොදනීති යත්ථ යත්ථ සත්තනිකායෙ උප්පන්නො, තත්ථ තත්ථ අග්ගභාවං සෙට්ඨභාවං අධිගතො, අග්ගභාවං වා ලොකුත්තරමග්ගඵලං අධිගතො පමොදනී අභිරමති පරිතුස්සතීති.

අග්ගපසාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා

35. පඤ්චමෙ අරියෙ ඤායෙති සංකිලෙසතො ආරකත්තා අරියෙ නිද්දොසෙ පරිසුද්ධෙ නියානිකධම්මභාවතො ඤායෙ කාරණෙති අත්ථො. ඤායති නිව්ඡයෙන කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති පටිවිජ්ඣියති එතෙනාති ඤායො, අරියමග්ගො. සො එව ච සම්පාපකහෙතුභාවතො කාරණන්ති වූච්චති. ඉධ පන සහ විපස්සනාය අරියමග්ගො අධිප්පෙතොති ආහ “සහවිපස්සනකෙ මග්ගෙ”ති. ගාථාසු “ඤායං ධම්ම”න්ති එත්ථාපි එසෙව නයො.

වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දොණසුත්තවණ්ණනා

36. ඡට්ඨෙ උක්කාහි ධාරියමානාහීති දීපිකාහි ධාරියමානාහි, දණ්ඩදීපිකාසු ඡාලෙත්වා ධාරියමානාසු මාපිතත්තාති වුත්තං හොති. තඤ්ඤි නගරං “මඩ්ගලදිවසෙ සුඛණෙ සුනක්ඛත්තං මා අතික්කමී”ති රත්තිමිපි උක්කාසු ධාරියමානාසු මාපිතං. උක්කාසු යාති උක්කට්ඨා, උක්කාසු විජ්ජොතයන්තිසු ධීතා පතිට්ඨිතාති මූලවිභූජාදිපක්ඛෙපෙන (පාණිනි 3.2.5) සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. නිරුත්තිතයෙන වා උක්කාසු ධීතාසු ධීතා ආසීති උක්කට්ඨා. අපරෙ පන හණන්ති “භූමිභාගසම්පත්තියා මනුස්සසම්පත්තියා උපකරණසම්පත්තියා ච සා නගරී උක්කට්ඨගුණයොගතො උක්කට්ඨාති නාමං ලහතී”ති. සෙතබ්බන්ති තස්ස නගරස්ස නාමං. තං පන කස්සපදසබලස්ස ජාතනගරන්ති ආහ “අතීතෙ කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස ජාතනගර”න්ති.

විජ්ජන්තරිකායාති විජ්ජුනිව්ජරණක්ඛණෙ. අන්තරතොති හදයෙ. අන්තරාති ආරම්භනිබ්බත්තීතං වෙමජ්ඣෙ. අන්තරිකායාති අන්තරාලෙ. එත්ථ ච “තදන්තරං කො ජානෙයා (අ. නි. 6.44; 10.75), එතෙසං අන්තරා කප්පා ගණනතො අසඬ්ඛෙයයා (බු. වං. 28.3), අන්තරන්තරා කථං ඔපපාතෙතී”ති (ම. නි. 2.426) ච

ආදීප්ත විය කාරණාවෙමජ්ඣෙකධ්වස්ස වත්තමානා අන්තරාසද්දො එව උදාහරිතබ්බා සියුං, න පන විත්තක්ඛණුවිරෙසු වත්තමානා අන්තරඅන්තරිකසද්දො. අන්තරාසද්දස්ස හි අයමත්ථුද්ධාරොති.

අයං පනෙත්ථ අධිජ්ජායො සියා – යෙසු අන්තරාසද්දො වත්තති, තෙසු අන්තරසද්දොපි වත්තති සමානත්ථත්තා අන්තරාසද්දත්ථෙ වත්තමානො අන්තරසද්දො උදාහරො. අන්තරාසද්දො එව වා “යස්සන්තරතො”ති එත්ථ ගාථාසුඛත්ථං රස්සං කත්වා වුත්තොති දට්ඨබ්බං. අන්තරාසද්දො එව පන ඉකසද්දෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා “අන්තරිකා”ති වුත්තොති එවමෙත්ථ උදාහරණොදාහරිතබ්බානං විරොධාභාවො දට්ඨබ්බො. අයොජ්ජයමානෙ උපයොගවචනං න පාපුණාති සාම්චවනස්ස පසඬගෙ අන්තරාසද්දයොගෙන උපයොගවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තෙනෙවාහ “අන්තරාසද්දෙන පන යුත්තත්තා උපයොගවචනං කත”න්ති.

සකලජම්බුදීපෙ උජ්ජන්තං මහාකලහං වූපසමෙත්වාති පරිනිබ්බුතෙ භගවති ධාතුනං අත්ථාය කුසිනාරනගරං පරිවාරෙත්වා ධීතෙහි සෙසරාජුහි “අම්භාකං ධාතුයො වා දෙන්තු යුද්ධං වා”තිආදිනා කොසිනාරකෙහි මල්ලෙහි සද්ධිං කතං විවාදං වූපසමෙත්වා. සො කිර බ්‍රාහ්මණො තෙසං විවාදං සුත්වා “එතෙ රාජානො භගවතො පරිනිබ්බුතට්ඨානෙ විවාදං කරොන්ති, න බො පනෙතං පතිරූපං, අලං ඉමිනා කලහෙන, වූපසමෙස්සාමි න”න්ති ගන්ත්වා උන්නතෙ පදෙසෙ යත්වා ද්වේභාණුවාරපරිමාණං දොණගජ්ජිතං නාම අවොච. තත්ථ පයමභාණුවාරෙ තාව එකපදම්පි තෙ න ජානිංසු. දුතියභාණුවාරපරියොසානෙ ව “ආවරියස්ස විය භො සද්දො, ආවරියස්ස විය භො සද්දො”ති සබ්බෙ නිරවා අහෙසුං. ජම්බුදීපතලෙ කිර කුලසරෙ ජාතො යෙභුයොන තස්ස න-අන්තෙවාසිකො නාම නත්ථී, අථ බො සො අත්තනො වචනං සුත්වා නිරවෙ තුණ්හීභූතෙ විදිත්වා පුන –

“සුණන්තු භොන්තො මම එකවාචං,
අම්භාක බුද්ධො අහු ඛන්තිවාදො;
න හි සාධුයං උත්තමපුග්ගලස්ස,
සරිරභාගෙ සියා සම්පභාරො.

“සබ්බෙව භොන්තො සහිතා සමග්ගා,
සම්මොදමානා කරොමට්ඨභාගෙ;
විත්ථාරිකා භොන්තු දිසාසු ථූපා,
බහු ජනා චක්ඛුමතො පසන්නා”ති. (දී. නි. 2.237) –

ඉමං ගාථාද්වයං වත්වා තං කලහං වූපසමෙත්වා ධාතුයො අට්ඨධා භාජෙත්වා අදාසි, තං සන්ධායෙතං වුත්තං “සකලජම්බුදීපෙ උජ්ජන්තං මහාකලහං වූපසමෙත්වා ධාතුයො භාජෙස්සති”ති. ලක්ඛණචක්කානීති ද්විපු පාදතලෙසු ද්වේ ලක්ඛණචක්කානී.

ආසවෙනාති කම්මකිලෙසකාරණෙන ආසවෙන. එත්ථ හි තෙභුමකඤ්ච කම්මං, අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා “ආසවා”ති වුත්තා. දෙවූපපත්තීති දෙවෙසු උප්පත්ති නිබ්බත්ති. එත්ථ ච යක්ඛගන්ධබ්බතාය විනිමුත්තා සබ්බෙ දෙවා දෙවග්ගහණෙන ගහිතා. ගන්ධබ්බො චා විහඬගමො ආකාසවාරි. අහන්ති විහත්තිවිපරිණාමෙන යොජෙතබ්බං.

දොණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අපරිහානියසුත්තවණ්ණනා

37. සත්තමෙ නිබ්බානසන්තිකෙයෙව වරතීති කිලෙසනිබ්බානස්ස
අනුපාදාපරිනිබ්බානස්ස ච සන්තිකෙයෙව වරති “න විරස්සෙව අධිගමිස්සති”ති කත්වා. ගාථාය අප්පමාදරතොති සමථවිපස්සනාය අප්පමජ්ජනෙ රතො අභිරතො, අප්පමාදෙනෙව රත්තින්දිවං විනිනාමෙන්තොති අත්ථො. පමාදං භයතො පස්සන්තොති නිරුප්පපත්තිආදිභයහෙතුතො පමාදං භයතො පස්සන්තො. අභබ්බො පරිහානායාති සො ඵවරූපො සමථවිපස්සනාධම්මෙහි මග්ගඵලෙහි චා පරිහානාය අභබ්බො. සමථවිපස්සනාතො හි සම්පත්තතො න පරිහායති, ඉතරානි ච අප්පත්තානි පාපුණාතීති.

අපරිහානියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පතිලිනසුත්තවණ්ණනා

38. අට්ඨමෙ අත්තවා ලොකොති එකපස්සෙන වඩ්ඪිතං කසිණනිමිත්තං
“ලොකො”ති ගාහෙන චා තක්කෙන චා උප්පන්නදිට්ඨි. ලාභී හි කුඩානවක්ඛුනා පස්සිත්වා ගණ්හාති, ඉතරො තක්කමත්තෙන. අනත්තවාති සමන්තතො වඩ්ඪිතං අප්පමාණං කසිණනිමිත්තං “ලොකො”ති ගාහෙන චා තක්කෙන චා උප්පන්නදිට්ඨි. තං ජීවං තං සරීරන්ති ජීවො සරීරඤ්ච එකමෙව වත්ථුති උප්පන්නදිට්ඨි. විස්සට්ඨානීති සකපරිච්චජනවසෙන නිස්සට්ඨානි. වන්තානීති ඉදං පුන අනාදියනභාවදස්සනවසෙන වුත්තං. වත්තම්පි හි කෙචි ගණ්හන්ති, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං “වන්තානී”ති වුත්තං. න හි යං යෙන වත්තං, න සො තං පුන ආදීයති. වත්තම්පි කිඤ්චි සසන්තතිලග්ගං සියා, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං “මුත්තානී”ති වුත්තං. තෙනෙවාහ “ජීන්තබන්ධනානි කතානී”ති, සන්තතිතො විනිමොචනවසෙන ජීන්තබන්ධනානි කතානීති අත්ථො. මුත්තම්පි කිඤ්චි මුත්තබන්ධනං විය ඵලං කුභිඤ්චි තිට්ඨති, න ඵම්ඨන්ති දස්සනත්ථං “පභීනානී”ති වුත්තං. යථා කිඤ්චි දුන්නිස්සට්ඨං පුන ආදාය සම්මදෙව නිස්සට්ඨං “පට්තිස්සට්ඨ”න්ති වුච්චති, ඵං විපස්සනාය නිස්සට්ඨානි ආදින්නසදිසානි මග්ගෙන පභීනානි පට්තිස්සට්ඨානි නාම හොන්තීති දස්සනත්ථං “පට්තිස්සට්ඨානී”ති වුත්තං. තෙනෙවාහ “යථා න පුන චිත්තං ආරොහන්ති, ඵං පට්තිස්සප්ප්ඵිනානී”ති.

කාමෙසනාති කාමානං ඵසනා, කාමසඬ්ඛාතා වා ඵසනා කාමෙසනා.
 චුත්තඤ්ඤෙනං “තත්ථ කතමා කාමෙසනා? යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො කාමරාගො
 කාමනන්දී කාමපිපාසා කාමමුච්ඡා කාමජ්ඣොසානං, අයං චූච්චති කාමෙසනා”ති,
 තස්මා කාමරාගො “කාමෙසනා”ති වෙදිතඛිබ්බො. තෙනෙවාහ
 “කාමෙසනා...පෙ.... අනාගාමීග්ගෙන පභීනා”ති. භවානං ඵසනා භවෙසනා.
 චුත්තමිති චෙනං “තත්ථ කතමා භවෙසනා? යො භවෙසු භවච්ඡන්දො...පෙ....
 භවජ්ඣොසානං, අයං චූච්චති භවෙසනා”ති, තස්මා භවෙසනරාගො
 රූපාරූපභවපත්ථනාති වෙදිතඛිබ්බො. තෙනෙවාහ “භවෙසනා පන
 අරහත්තමග්ගෙන පභීයතී”ති.

බ්‍රහ්මචරියස්ස ඵසනා බ්‍රහ්මචරියෙසනා. සා ච මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස,
 දිට්ඨිගතිකසම්මතබ්‍රහ්මචරියස්ස ච ගවෙසනවසෙන ද්විජපකාරාති ආහ “බ්‍රහ්මචරියං
 ඵසිස්සාමි”තිආදි. දිට්ඨිගතිකසම්මතස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස ඵසනාපි හි
 බ්‍රහ්මචරියෙසනාති චූච්චති. චුත්තමිති චෙනං –

“තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මචරියෙසනා? සස්සතො ලොකොති වා, අසස්සතො
 ලොකොති වා, අන්තවා ලොකොති වා, අනන්තවා ලොකොති වා, තං ජීවං තං
 සරීරන්ති වා, අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති වා, හොති තථාගතො පරං
 මරණාති වා, න හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, හොති ච න ච හොති
 තථාගතො පරං මරණාති වා, නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං
 මරණාති වා, යා ඵවරූපා දිට්ඨි දිට්ඨිගතං දිට්ඨිගහනං දිට්ඨිකන්තාරං
 දිට්ඨිවිසුකායිකං දිට්ඨිවිජ්ජන්දිතං දිට්ඨිසංයොජනං ගාහො පතිට්ඨාහො
 අභිනිවෙසො පරාමාසො කුමමග්ගො මිච්ඡාපථො මිච්ඡත්තං තිත්ථායතනං
 විපරියෙසග්ගාහො, අයං චූච්චති බ්‍රහ්මචරියෙසනා”ති (විභ. 919).

තස්මා දිට්ඨිගතිකසම්මතස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස ඵසනා දිට්ඨිබ්‍රහ්මචරියෙසනාති
 වෙදිතඛිබ්බො. තෙනෙවාහ “දිට්ඨිබ්‍රහ්මචරියෙසනා පන සොතාපත්තිමග්ගෙනෙව
 පටිජ්ජස්සමහති”ති. ඵත්තාවතා ච රාගදිට්ඨියො ඵසනාති දස්සිතං හොති. න
 කෙවලඤ්ච රාගදිට්ඨියො ඵව ඵසනා, තදෙකට්ඨං කමමමිපි. චුත්තමිති චෙනං –

“තත්ථ කතමා කාමෙසනා? කාමරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං
 වචිකම්මං මනොකම්මං, අයං චූච්චති කාමෙසනා. තත්ථ කතමා භවෙසනා?
 භවරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වචිකම්මං මනොකම්මං, අයං
 චූච්චති භවෙසනා. තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මචරියෙසනා? අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨි
 තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වචිකම්මං මනොකම්මං, අයං චූච්චති
 බ්‍රහ්මචරියෙසනා”ති (විභ. 919).

නවවිධමානොති “සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යාහමස්මි”තිආදිනා (සං. නි. 4.108; ධ. ස.
 1121; විභ. 866; මහානි. 21) ආගතො නවවිධමානො.

“කාමෙසනා” තිආදිගාථාය පන බ්‍රහ්මවරියෙසනා සහති බ්‍රහ්මවරියෙසනාය සද්ධිං. විහත්තිලොපෙන හි අයං නිද්දෙසො. කරණත්ථෙ වා එතං පච්චත්තවචනං. ඉදං වුත්තං හොති “බ්‍රහ්මවරියෙසනාය සද්ධිං කාමෙසනා භවෙසනාති තිස්සො එසනා” ති. තාසු බ්‍රහ්මවරියෙසනං සරූපතො දස්සෙතුං “ඉතිසච්චපරාමාසො, දිට්ඨිට්ඨානා සමුස්සයා” ති වුත්තං. තස්සත්ථො – ඉති එවං සච්චන්ති පරාමාසො ඉතිසච්චපරාමාසො. ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤන්ති දිට්ඨියා පවත්තිආකාරං දස්සෙති. දිට්ඨියො එව සබ්බානත්ථහෙතුභාවතො දිට්ඨිට්ඨානා. වුත්තඤ්ඤෙන – “මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං, භික්ඛවෙ, චජ්ජං චදාමි” ති (අ. නි. 1.310). තා එව ච උපරූපරි වුද්ධියා මානලොභාදිකිලෙසසමුස්සයනෙන වට්ටදුක්ඛසමුස්සයනෙන ච සමුස්සයා, “ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ” න්ති මිච්ඡාහිනිවිසමානා සබ්බානත්ථහෙතුකා කිලෙසදුක්ඛූපවයතො හෙතුභූතා ච දිට්ඨියො බ්‍රහ්මවරියෙසනාති වුත්තං හොති. එතෙන පවත්තිආකාරතො නිබ්බත්තිතො ච බ්‍රහ්මවරියෙසනා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

සබ්බරාගවීරත්තස්සාති සබ්බෙහි කාමභවරාගෙහි වීරත්තස්ස. තතො එව තණ්හාක්ඛයසඬ්ඛාතෙ නිබ්බාතෙ විමුත්තත්තා තණ්හාක්ඛයවිමුත්තිනො අරහතො. එසනා පටිනිස්සට්ඨාති කාමෙසනා, භවෙසනා සබ්බසො නිස්සට්ඨා පහීනා. දිට්ඨිට්ඨානා සමුහතාති බ්‍රහ්මවරියෙසනාසඬ්ඛාතා දිට්ඨිට්ඨානා ච පයමමග්ගෙනෙව සමුග්ගාතිතා. එවමිපි ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. සෙසං සුචිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

පතිලීනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උජ්ජයසුත්තවණ්ණනා

39. නවමෙ අනුකුලයඤ්ඤන්ති අනුකුලං කුලානුක්කමං උපාදාය දාතබ්බදානං. තෙනාහ “අම්භාකං...පෙ.... කුලානුකුලවසෙන යජිතබ්බ” න්ති. වංසපරම්පරාය පච්ඡා දුග්ගතපුරිසෙහි පදාතබ්බදානං. එවරූපං කුලං සීලවන්තෙ උද්දිස්ස නිබ්ද්ධදානං, තස්මිං කුලෙ දලිද්දානිපි න උපච්ඡන්දන්ති. තත්‍රිදං වත්ථු – අනාථපිණ්ඩිකස්ස සරෙ පඤ්ච සලාකහත්තසතාති දිශිංසු. දන්තමයසලාකානං පඤ්චසතාති අහෙසුං. අථ තං කුලං අනුක්කමෙන දාලිද්දියෙන අභිභූතං. එකා තස්මිං කුලෙ දාරිකා එකසලාකතො උද්ධං දාතුං නාසක්ඛි. සාපි පච්ඡා සාතවාහනං රට්ඨං ගන්ත්වා බලං සොධෙත්වා ලද්ධධඤ්ඤෙන තං සලාකං අදාසි. එකො ථෙරො රඤ්ඤො ආරොවෙසි. රාජා තං ආනෙත්වා අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ යිපෙසි. සා තතො පට්ඨාය පුන පඤ්චපි සලාකසතාති පවත්තෙසි.

අස්සමෙධන්තිආදීසු පොරාණකරාජකාලෙ කිර සස්සමෙධං, පුරිසමෙධං, සම්මාපාසං, වාචාපෙය්‍යන්ති වත්තාරි සඬ්ඛගභවත්ථුනි අහෙසුං, යෙහි රාජානො ලොකං සඬ්ඛණ්හිංසු. තත්ථ නිජ්ජන්තසස්සතො දසමභාගග්ගහණං සස්සමෙධං නාම, සස්සසම්පාදනෙ මෙධාවිතාති අත්ථො. මහායොධානං ඡමාසිකහත්තවෙනනානුප්පදානං පුරිසමෙධං නාම, පුරිසසඬ්ඛණ්හතෙ මෙධාවිතාති

අත්ථො. දලිද්දමනුස්සානං හත්ථෙ ලෙඛං ගහෙත්වා තීණි වස්සානි විනා වඩ්ඪියා සහස්සද්විසහස්සමත්තධනානුප්පදානං සම්මාපාසං නාම. තඤ්ඤි සම්මා මනුස්සෙ පාසෙති හදයෙ ඛන්ධිත්වා විය ය්පෙති, තස්මා සම්මාපාසන්ති වුවිති. “තාත, මාතුලා” තිආදිනා පන සණ්භවාවාහණනං වාචාපෙය්‍යං නාම, පෙය්‍යවජ්ජං පියවචනතාති අත්ථො. එවං චතුහි චත්ථුහි සඬගහිතං රට්ඨං ඉද්ධඤ්ඤෙව භොති ඵීතඤ්ඤ පහුතඅත්තපානං ඛෙමං නිරිබ්බුදං, මනුස්සා මුදා මොදනා උරෙ පුත්තෙ නච්චෙත්තා අපාරුතසරද්චාරා විහරන්ති. ඉදං සරද්චාරෙසු අග්ගලානං අභාවතො නිරග්ගලන්ති වුවිති. අයං පොරාණිකා පචෙණි. අපරභාගෙ පන ඔක්කාකරාජකාලෙ බ්‍රාහ්මණා ඉමානි චත්තාරි සඬගභචත්ථුනි ඉමඤ්ඤ රට්ඨසම්පත්තිං පරිචත්තෙන්තා උම්මුලං කත්වා අස්සමෙධං පුරිසමෙධන්තිආදිකෙ පඤ්ඤ යඤ්ඤෙ නාම අකංසු. වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා බ්‍රාහ්මණධම්මීයසුත්තෙ –

“තෙසං ආසි විපල්ලාසො, දිස්වාන අණුතො අණුං...පෙ....;
තෙ තත්ථ මත්තෙ ගත්ථෙත්වා, ඔක්කාකං තදුපාගමු” ති. (සු. නි. 301-304);

ඉදානි තෙහි පරිචත්තෙන්වා ය්පිතමත්ථං දස්සෙන්තො “අස්සමෙධ” තිආදිමාහ. තත්ථ මෙධන්තිති වධෙත්ති. ද්විහි පරියඤ්ඤෙහිති මහායඤ්ඤස්ස පුබ්බභාගෙ පච්ඡා ච පචත්තෙතබ්බෙහි ද්විහි පරිවාරයඤ්ඤෙහි. සත්තනවුතිපඤ්ඤපසුසතසාතභිංසනස්සානි සත්තනවුතාධිකානං පඤ්චන්තං පසුසතානං මාරණෙන හෙරවස්ස පාපභීරුකානං භයාවහස්ස. තථා හි වදන්ති –

“ඡසතානි නියුජ්ජන්ති, පසුනං මජ්ඣිමෙ හනි;
අස්සමෙධස්ස යඤ්ඤස්ස, ඌනානි පසුහි තිහි” ති. (සං. නි. ටී. 1.1.120);

සම්මන්ති යුගච්ඡිද්දෙ පක්ඛිපිතබ්බදණ්ඩකං. පාසන්තිති ඛිපන්ති. සංභාරිමෙහිති සකටෙහි වහිතබ්බෙහි. පුබ්බෙ කිර එකො රාජා සම්මාපාසං යජන්තො සරස්සතිනදිතීරෙ පථවියා විවරෙ දිත්තෙ නිමුග්ගොයෙව අභොසි, අන්ධබාලබ්‍රාහ්මණා ගතානුගතිගතා “අයං තස්ස සග්ගගමනමග්ගො” ති සඤ්ඤාය තත්ථ සම්මාපාසයඤ්ඤං පට්ඨපෙත්ති. තෙන වුත්තං “නිමුග්ගොකාසතො පහුති” ති. අයුපො අප්පකදිවසො යාගො, සයුපො බහුදිවසං නෙය්‍යො සත්‍රයාගොති. මත්තපදාහිසඬබතානං සප්පිමධුනං වාජමිති සමඤ්ඤා. හිරඤ්ඤසුචණ්ණගොමහිංසාදි සත්තරසකදක්ඛිණස්ස. සාරගබ්භකොට්ඨාගාරාදීසු නත්ථි එත්ථ අග්ගලන්ති නිරග්ගලො. තත්ථ කිර යඤ්ඤෙ අත්තතො සාපතෙය්‍යං අනවසෙසතො අනිගුහිත්වා නිය්‍යාතියති.

මහාරම්භානි බහුපසුසාතකම්මා. අට්ඨකථායං පන “විවිධා යත්ථ හඤ්ඤරො” ති වක්ඛමානත්තා “මහාකිච්චා මහාකරණියා” ති පධමො අත්ථවිකජ්ජො වුත්තො. දුතියො පන අත්ථවිකජ්ජො “මහාරම්භානි පපඤ්ඤවසෙන අපෙළකා” තිආදි වුත්තන්ති අධිප්පායෙන “අපිචා” තිආදිනා ආරද්ධො. නිරාරම්භානි එත්ථාපි

වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නනු ව පාණානිපාතාදිඅකුසලකම්මස්ස අප්පමත්තකම්පි ඵලං නුපලබ්භති, තස්මා තස්ස නිප්ඵලභාවං අවත්වා “න තෙ භොන්ති මහජ්ජලා”ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ “නිරවසෙසත්ථෙ”තිආදි. අනුගතං කුලන්ති අනුකුලං, කුලානුගතන්ති අත්ථො. යෙ නිව්චහත්තාදිං සුබ්බපුරිසෙහි පට්ඨපිතං අපරාපරං අනුපච්ඡින්නදන්තා මනුස්සා දදන්ති, තෙ අනුකුලං යජන්ති නාම. තෙනෙවාහ “යෙ අඤ්ඤෙ අනුකුලං යජන්ති”තිආදි.

උප්පයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උදායිසුත්තවණ්ණනා

40. දසමෙ පාණසමාරම්භරහිතන්ති පාණසාතරහිතං. අබ්‍යාබජ්ඣං සුබං ලොකං, පණ්ඩිතො උපපජ්ජතිති කාමච්ඡන්දාදිබ්‍යාපාදවිරහිතත්තා අබ්‍යාබජ්ඣං නිද්දුක්ඛං. පරපිළාභාවෙ පන වත්තබ්බං නත්ථි. ක්‍යාතසමාපත්තිවසෙන සුබ්බහුලත්තා සුබං එකන්තසුබං බ්‍රහ්මලොකං ක්‍යාතපුඤ්ඤෙන, ඉතරපුඤ්ඤෙන පන තදඤ්ඤසම්පත්තිභවසඬ්ඛාතං සුබං ලොකං පණ්ඩිතො සප්පඤ්ඤො උපෙති. සෙසං උත්තානමෙව.

උදායිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චක්කවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රොහිතස්සවග්ගො

1. සමාධිභාවනාසුත්තවණ්ණනා

41. පඤ්චමස්ස පඨමෙ දිට්ඨධම්මසුබ්බිභාරායාති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ සුබ්බිභාරත්ථාය, නික්කිලෙසතාය නිරාමිසෙන සුබ්බෙන විහරණත්ථායාති අත්ථො. ඉමිනා වත්තාරි ඵලසමාපත්තිජ්ඣානාති බිණ්ණසවස්ස ආසවක්ඛයාධිගමනො අපරභාගෙ අධිගතරූපාරූපජ්ඣානාති ච කල්පිතාති. දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණදස්සනජ්ජට්ඨාභායාති දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණජ්ජට්ඨාභත්ථාය. දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණඤ්ඤි රූපගතස්ස දිබ්බස්ස ඉතරස්ස ච දස්සනට්ඨෙන ඉධ “ඤ්ඤාණදස්සන”න්ති අධිජ්ජෙතං. ආලොකසඤ්ඤං මනසි කරොතීති දිවා වා රත්ති. වා සූරියදීපවන්දමණිඋක්කාවිජ්ජුලතාදීනං ආලොකො දිවා රත්තිඤ්ච උපලද්ධො, යථාලද්ධවසෙනෙව ආලොකං මනසි කරොති විත්තෙ යපෙති, තථා ච නං මනසි කරොති, යථාස්ස සුභාවිතාලොකකසිණස්ස විය කසිණාලොකො යථිච්ඡකං යාවදිච්ඡකඤ්ච සො ආලොකො රත්තියං උපතිට්ඨති, යෙන තත්ථ දිවාසඤ්ඤං යපෙති, දිවා විය විගතථිනමිද්ධො භොති. තෙනාහ “යථා දිවා තථා රත්ති”න්ති.

යථා දිවා ආලොකසඤ්ඤා මනසි කතා, තථෙව නං රත්තිමිපි මනසි කරොතීති යථා දිවා දිට්ඨො ආලොකො, තථෙව තං රත්තිං මනසි කරොති. දුතියපදෙති “යථා

රත්තිං තථා දිවා’’ති ඉමස්මිං වාකො. එස නයොති ඉමිනා යථා රත්තියං
 චන්දාලොකාදි ආලොකො දිට්‍යො, එවමෙව රත්තිං දිට්‍යාකාරෙනෙව දිවා තං
 ආලොකං මනසි කරොති චිත්තෙ යපෙතීති ඉමමත්ථං අනිදිසති. ඉති විවටෙන
 චෙනසාති එවං අපිහිතෙන චිත්තෙන, ථිනමිද්ධාපිධානෙන අපිහිතචිත්තෙනාති
 චුත්තං හොති. අපරියොනද්ධෙනාති සමන්තතො අනද්ධෙන අසඤ්ජාදිතෙන.
 කිඤ්චාපිතිආදිනා අත්තනා චුත්තමෙවත්ථං සමත්ථෙති. ආලොකසදිසං කතං ‘‘යථා
 දිවා තථා රත්ති’’න්තිආදිනා.

සත්තට්ඨානිකස්සාති ‘‘අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී
 හොති’’තිආදිනා (දී. නි. 1.214; 2.376; ම. නි. 1.109) චුත්තස්ස සත්තට්ඨානිකස්ස
 සතිසම්පජඤ්ඤස්ස අත්ථාය. පරිග්ගහිතචත්ථාරම්මණකායාති චත්ථුනො
 ආරම්මණස්ස ව යාථාවතො විදිතභාවෙන. යථා හි සජ්ජං පරියෙසන්තෙන තස්ස
 ආසයෙ විදිතෙ සොපි විදිතො ගහිතො එව ව හොති මන්තාගදබලෙන තස්ස
 ගහණස්ස සුකරත්තා, එවං වෙදනාය ආසයභූතෙ චත්ථුමහි ආරම්මණෙ ව විදිතෙ
 ආදිකම්මිකස්සපි වෙදනා විදිතා ගහිතා එව හොති සලක්ඛණතො
 සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ව තස්සා ගහණස්ස සුකරත්තා. පගෙව
 පරිඤ්ඤාතචත්ථුකස්ස ඛිණාසවස්ස. තස්ස හි උප්පාදක්ඛණෙපි ධීතික්ඛණෙපි
 භඩ්ගක්ඛණෙපි වෙදනා විදිතා පාකටා හොන්ති ‘‘තා වෙදනා එවං
 උප්පජ්ජිත්වා’’තිආදිනා. න කෙවලඤ්ච වෙදනා එව, ඉධ චුත්තා සඤ්ඤාදයොපි
 අචුත්තා චෙනනාදයොපි විදිතාව උප්පජ්ජන්ති වෙව තිට්ඨන්ති ව නිරුප්ඤ්ඤන්ති ව.
 නිදස්සනමත්තඤ්ඤෙනං, යදිදං පාළියං වෙදනාසඤ්ඤාචිතක්කග්ගහණං. තෙන
 අනවසෙසතො සබ්බධම්මානම්පි උප්පාදාදිතො විදිතභාවං දස්සෙති.

අපිව වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති, උපට්ඨානං විදිතං හොති,
 අත්ථභිගමො විදිතො හොති. කථං වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති?
 අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො, තණ්හාසමුදයා කම්මසමුදයො, එස්සසමුදයා
 වෙදනාසමුදයොති නිබ්බන්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස සමුදයං
 පස්සති. එවං වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති. කථං වෙදනාය උපට්ඨානං විදිතං
 හොති? අනිච්චතො මනසිකරොතො ඛයතූපට්ඨානං විදිතං හොති, දුක්ඛතො
 මනසිකරොතො භයතූපට්ඨානං විදිතං හොති, අනත්තතො මනසිකරොතො
 සුඤ්ඤතූපට්ඨානං විදිතං හොති. එවං වෙදනාය උපට්ඨානං විදිතං හොති. ඉති
 ඛයතො භයතො සුඤ්ඤතො ජානාති. කථං වෙදනාය අත්ථභිගමො විදිතො හොති?
 අවිජ්ජානිරොධා වෙදනානිරොධො...පෙ.... එවං වෙදනාය අත්ථභිගමො විදිතො
 හොති. ඉමිනාපි නයෙනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉති රූපන්ති එත්ථ ඉතිසද්දො අනවසෙසතො රූපස්ස සරූපනිදස්සනත්ථොති
 තස්ස ඉදං රූපන්ති එතෙන සාධාරණතො සරූපනිදස්සනමාහ, එත්තකං රූපන්ති
 එතෙන අනවසෙසතො, න ඉතො පරං රූපං අත්ථිති තබ්බිනිමුත්තස්ස අඤ්ඤස්ස
 අභාවං. ඉති වෙදනාතිආදීසුපි අයං වෙදනා, එත්තකා වෙදනා, ඉතො පරං වෙදනා
 නත්ථි. අයං සඤ්ඤා...පෙ.... ඉමෙ සඬ්ඛාරා...පෙ.... ඉදං විඤ්ඤාණං, එත්තකං

විඤ්ඤාණං, ඉතො පරං විඤ්ඤාණං නත්ථිති එවමත්ථො දට්ඨබ්බොති ආහ
“වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො”ති.

ඤාණෙන ජානිත්වා පරොපරානි. පරොපරානීති පරානි ව ඔපරානි ව.
උත්තමාධමානීති පරත්තභාවසකත්තභාවාදීනි උත්තමාධමානි. චලිතන්ති
තණ්හාදිට්ඨිවිප්ඵන්දිනං. අනිසොති රාගාදිරිසරහිතො. අකාරි සොති සො එවරුපො
අරහා ජාතිපරං අතරි.

සමාධිභාවනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-4. පඤ්ඤාභ්‍යාකරණසුත්තාදිවණ්ණනා

42-44. දුතියෙ එතෙසං පඤ්ඤානන්ති එකංසඛ්‍යාකරණාදීනං චතුත්තං
පඤ්ඤානං. තස්මිං තස්මිං යානෙ ඛ්‍යාකරණං ජානාතීති “චක්ඛුං අනිච්ච”න්ති පුට්ඨෙ
“අනිච්ච”න්ති එකංසෙනෙව ඛ්‍යාකාතබ්බං. “අනිච්චා නාම චක්ඛු”න්ති පුට්ඨෙ පන
“න කෙවලං චක්ඛුමෙව, සොතම්පි අනිච්ච”න්ති එවං විහජිත්වා ඛ්‍යාකාතබ්බං.
“යථා චක්ඛුං තථා සොතං, යථා සොතං තථා චක්ඛු”න්ති පුට්ඨෙ “කෙනට්ඨෙත
පුච්ඡසී”ති පටිපුච්ඡිත්වා “දස්සනට්ඨෙත පුච්ඡාමි”ති චුත්තෙ “න හී”ති
ඛ්‍යාකාතබ්බං. “අනිච්චට්ඨෙත පුච්ඡාමි”ති චුත්තෙ “ආමා”ති ඛ්‍යාකාතබ්බං. “තං
ජීවං තං සරීරං”න්තිආදීනි පුට්ඨෙත පන “අඛ්‍යාකතමෙතං භගවතා”ති
යථෙතබ්බො, එස පඤ්ඤො න ඛ්‍යාකාතබ්බොති එවං ජානාතීති අත්ථො.
අත්ථසමාගමෙනාති අත්ථස්ස පටිලාභෙන ලද්ධබ්බෙන. සමිති සඬිගති
සමොධානන්ති සමයො, පටිලාභො. සමයො එව අභිසමයො, අභිමුඛභාවෙන වා
සමයො අභිසමයොති එවමත්ථ පදත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.
තතියචතුත්ථානි උත්තානත්ථානෙව.

පඤ්ඤාභ්‍යාකරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. රොහිතස්සසුත්තාදිවණ්ණනා

45-46. පඤ්චමෙ (සං. නි. ටී. 1.1.107) එකොකාසෙති චක්කවාළස්ස
පරියන්තසඤ්ඤිතෙ එකස්මිං ඔකාසෙ. භූමිමන්ති “යත්ථා”ති ඉදං භූමිමච්චනං.
සාමඤ්ඤතො චුත්තම්පි “සො ලොකස්ස අන්තො”ති වචනතො විසිට්ඨවිසයමෙව
හොති. “න ජායති, න මීයති”ති වත්ථා පුන “න වචති, න උපපජ්ජති”ති කස්මා
චුත්තන්ති ආහ “ඉදං අපරාපරං...පෙ.... ගහිත”න්ති. පදගමනෙනාති පදසා
ගමනෙන. සත්ථා සඬ්ඛාරලොකස්ස අන්තං සන්ධාය වදති උපරි සබ්බානි
පකාසෙතුකාමො. සඬ්ඛාරලොකස්ස හි අන්තො නිබ්බානං.

දළ්භං ටීරං ධනු එතස්සාති දළ්භධන්වා, සො එව “දළ්භධම්මා”ති චුත්තො.
තෙනාහ “දළ්භධනු”ති. උත්තමජ්ජමාණං නාම සහස්සථාමධනු.
ධනුග්ගණ්හනසිජ්ජවිත්තකතාය ධනුග්ගහො, න ධනුග්ගහණමත්තෙනාති ආහ

“ධනුග්ගහොති ධනුආවරියො”ති. “ධනුග්ගහො”ති වත්වා “සික්ඛිතො”ති චුත්තෙ ධනුසික්ඛාය සික්ඛිතොති විඤ්ඤායති. සික්ඛා ව එත්තකෙන කාලෙන සික්ඛන්තස්ස උක්කංසගතා හොතිති ආහ “ද්වාදස වස්සානි ධනුසිප්පං සික්ඛිතො”ති.

උසහස්පමාණෙති විසති යට්ඨියො උසහං, තස්මිං උසහස්පමාණෙ පදෙසෙ.

වාලග්ගන්ති වාලකොට්ඨං. කතහත්ථොති පරිචිතහත්ථො. කතසරක්ඛෙපොති ථීරලක්ඛෙ ව වලලක්ඛෙ ව පරෙසං දස්සනවසෙන සරක්ඛෙපස්ස කතාපී. තෙනාහ “දස්සිතසිප්පො”ති, “කතයොග්ගො”ති කෙවි. අසන්ති එතෙනාති අසනං, කණ්ඩො. තාලච්ඡාදිත්ති තාලච්ඡායං. සා පන රතනමත්තා විදත්ථිවතුරඬුලා.

පුරත්ථිමා සමුද්දාති එකස්මිං වක්කවාලෙ පුරත්ථිමා සමුද්දා. සමුද්දසීසෙන පුරත්ථිමවක්කවාලමුඛවට්ඨං වදති. පච්ඡිමසමුද්දොති එත්ථාපි එසෙව නයො. නිප්පපඤ්චතන්ති අදන්තකාරිතං. සම්පත්තෙති තාදිසෙන ජවෙන ගච්ඡන්තෙන සම්පත්තෙ. අනොතත්තෙති එත්ථාපි “සම්පත්තෙ”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො, තථා “නාගලතාදන්තකට්ඨ”න්ති එත්ථාපි. තදාති යදා සො ලොකන්තගවෙසකො අහොසි, තදා. දීඝායුකකාලොති අනෙකවස්සසහස්සායුකකාලො. වක්කවාලලොකස්සාති සාමඤ්ඤවසෙන එකවචනං, වක්කවාලලොකානන්ති අත්ථො. ඉමස්මිංයෙව වක්කවාලෙ නිබ්බන්තිපුබ්බපරිවයසිද්ධාය නිකන්තියා.

සසඤ්ඤිමිහි සමනකෙති න රූපධම්මත්තකෙ, අථ බො පඤ්චක්ඛන්ධසමුදායෙති දස්සෙති. සම්තපාපොති සමුච්ඡින්නසංකිලෙසධම්මො. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

රොහිතස්සසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සුවිදුරසුත්තවණ්ණනා

47. සත්තමෙ සුවිදුරවිදුර-සද්දානං සමානත්ථානංයෙව එකත්ථ ගහණං ඉධ නිද්දෙසො දුරාසන්නභාවස්ස අපෙක්ඛාසිද්ධත්තා ඉධාධිජ්ජෙනස්ස දුරභාවස්ස කෙනචි පරියායෙන අනාසන්නභාවදස්සනත්ථං කතන්ති ආහ “කෙනචි පරියායෙන අනාසන්නානි හුත්වා”තිආදි. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සුවිදුරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විසාඛසුත්තවණ්ණනා

48. අට්ඨමෙ වාක්කරණවාතුරියතො වචනගුණහෙතුනං පුරියා පොරි, පොරියං භවාති පොරි, තාය පොරියා. තෙනාහ “පරිපුණ්ණවාචායා”ති, අක්ඛරපදපරිපුණ්ණාය වාචායාති අත්ථො. අපලිබුද්ධායාති පිත්තාදිහි න විබද්ධාය අනනුබුත්තිතාය. අනෙලගලායාති අනෙලාය අගලාය නිද්දොසාය අගලිතපදබ්‍යඤ්ජනාය ව. ටෙරස්ස හි කථයතො පදං වා බ්‍යඤ්ජනං වා න පරිභායති. තෙනාහ “අනෙලගලායාති නිද්දොසාය වෙව අගලිතාය වා”තිආදි. තත්ථ

නිද්දොසායාති අත්ථතො ව බ්‍යඤ්ජනතො ව විගතදොසාය.
 අපතිතපදබ්‍යඤ්ජනායාති අවිරහිතපදබ්‍යඤ්ජනාය. අථ වා අනෙලගලායාති න ඵලං
 දොසං ගලතීති අනෙලගලා. අවිච්ඡින්නවාචාය අනෙලගලාය යථා දන්ධමනුස්සා
 මුඛෙන ඛෙළං ගළන්තෙන වාවං භාසන්ති, න ඵවරූපාය. අථ බො නිද්දොසාය
 විසදවාචායාති අත්ථො. විවට්ඨප්පකාසිනී වාචා න කදාචි විවට්ඨමුත්තාති කත්වා ආහ
 “විවට්ඨපරියාපන්නායා”ති, විවට්ඨං අමුඤ්චිත්වා පවත්තායාති අත්ථො.
 විවට්ඨප්පකාසිනී හි වාචා විවට්ඨං පරිච්ඡිජ්ජ ආපාදෙන්ති පවත්තති.
 නවලොකුත්තරධම්මො සබ්බධම්මෙහි සමුස්සිතට්ඨොන අබ්භුග්ගතට්ඨොන ව ධජො
 නාමාති ආහ “අබ්භුග්ගතට්ඨොනා”තිආදි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

විසාබ්සුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. විපල්ලාසසුත්තවණ්ණනා

49. නවමෙ අනිච්චාදීනි වත්ථුනි නිව්චන්තිආදිනා විපරිතතො අසන්නීති
 විපල්ලාසා, සඤ්ඤාය විපල්ලාසො සඤ්ඤාවිපල්ලාසො. ඉතරෙසුපි තිසු ඵසෙව
 නයො. ඵවමෙනෙ චතුත්තං වත්ථුනං වසෙන වත්තාරො, තෙසු වත්ථුසු සඤ්ඤාදීනං
 වසෙන ද්වාදස භොන්ති. තෙසු අට්ඨ සොනාපත්තිමග්ගෙන පභීයන්ති. අසුභෙ
 සුභන්ති සඤ්ඤාවිත්තවිපල්ලාසා සකදාගාමීමග්ගෙන තනුකා භොන්ති,
 අනාගාමීමග්ගෙන පභීයන්ති. දුක්ඛෙ සුඛන්ති සඤ්ඤාවිත්තවිපල්ලාසා
 අරහත්තමග්ගෙන පභීයන්තිති වෙදිතබ්බා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

විපල්ලාසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා

50. දසමෙ උපක්කිලිට්ඨභාවකරණෙනාති මලීනභාවකරණෙන. පඤ්චවිධාය
 සුරාය චතුබ්බිධස්ස ව මෙරයස්සාති ඵත්ථ පූවසුරා, පිට්ඨසුරා, ඔදනසුරා,
 කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ච සුරා. පුජ්ථාසවො, ඵලාසවො,
 මධ්වාසවො, ගුළාසවොති වත්තාරො ආසවා, චතුබ්බිධං මෙරයං නාම. තත්ථ පූවෙ
 භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා තජ්ජං උදකං දත්වා මද්දිත්වා කතා පූවසුරා. ඵවං සෙසසුරාපි.
 කිණ්ණාති පන තස්සා සුරාය බීජං වුච්චති. යෙ සුරා “මොදකා”තිපි වුච්චන්ති, තෙ
 පක්ඛිපිත්වා කතා කිණ්ණපක්ඛිත්තා. ධාතකිආසවාදිනානාසම්භාරෙහි සංයොජිතා
 සම්භාරසංයුත්තා. මධුකතාලනාලිකෙරාදිපුජ්ථාරසො විරපරිවාසිතො පුජ්ථාසවො.
 පනසාදිඵලරසො ඵලාසවො. මුද්දිකාරසො මධ්වාසවො. උච්ඡුරසො ගුළාසවො.

උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

රොහිතස්සවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො

1. පයමපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

51. දුතියස්ස පයමෙ පුඤ්ඤාභිසන්දාති වා පුඤ්ඤනදියො. අවිච්ඡේදෙන නිව්චං පවත්තිමානාති හි පුඤ්ඤාති අභිසන්දනටියෙන “පුඤ්ඤාභිසන්දා”ති වුත්තා. අපරිමිතන්ති ආල්භකගණනාය අපරිමිතං, යොජනවසෙන පනස්ස පරිමාණං අත්ථි. තථා හි හෙට්ඨා මහාපථවියා උපරි ආකාසෙන පරතො චක්කවාළපබ්බතෙන මජ්ඣෙ තත්ථ තත්ථ ධීතෙහි දීපපබ්බතපරියන්තෙහි පරිච්ඡින්නත්තා යොජනතො සක්කා පමාණං කාතුං. හෙරවාරම්මණෙහිති සවිඤ්ඤාණකාවිඤ්ඤාණකෙහි හෙරවාරම්මණෙහි. තථා හි තං මහාසරිරමච්ඡකුම්භීලයක්ඛරක්ඛසමහානාගදානවාදීනං සවිඤ්ඤාණකානං වළවාමුඛපාතාලාදීනං අවිඤ්ඤාණකානඤ්ච හෙරවාරම්මණානං වසෙන “බහුහෙරව”න්ති වුවිති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

පයමපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

52. දුතියෙ සොතාපන්නස්ස සද්ධා අධිජ්ජෙතාති සොතාපන්නස්ස මග්ගෙනාගතා සද්ධා අධිජ්ජෙතා.

දුතියපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. පයමසංවාසසුත්තාදිවණ්ණනා

53-54. තතියෙ යථාකම්මං තා තා ගතියො අරන්ති උපගච්ඡන්තිති අරියා, සත්තා. ඉමෙ පන කුච්ඡිතා අරියාති කදරියා. ථද්ධමච්ඡරිතො, ථද්ධෙන මච්ඡරෙන සමන්තාගතාති අත්ථො. ථද්ධමච්ඡරියසදිසඤ්ඡි කුච්ඡිතං සබ්බදා නිහීනං නත්ථි සබ්බගුණානං ආදිභූතස්ස භොගසම්පත්තිආදිසබ්බසම්පත්තිනං මූලභූතස්ස දානස්ස නිසෙධනතො. තෙනාහ “කදරියාති ථද්ධමච්ඡරිතො”ති. එකච්චො හි අත්තතො වසනට්ඨානෙ හික්ඛු හත්ථං පසාරෙත්වාපි න වන්දති. අඤ්ඤත්ථ ගතො විහාරං පටිසිත්වා සක්කච්චං වන්දිත්වා මධුරජපටිසන්ථාරං කරොති “කිං, හන්තෙ, අම්භාකං වසනට්ඨානං නාගච්ඡථ, සම්පන්නො පදෙසො, පටිබලාහං අයානානං යාගුහත්තාදිහි උපට්ඨානං කාතු”න්ති. හික්ඛු “සද්ධො අයං උපාසකො”ති යාගුහත්තාදිහි සඨගණ්හාති.

අටෙකො ථෙරො තස්ස ගාමං ගන්ත්වා පිණ්ඩාය වරති. සො තං දිස්වා අඤ්ඤෙන වා ගච්ඡති, සරං වා පටිසති. සචෙපි සම්මුඛිභාවං ආගච්ඡති, හත්ථෙන

වන්දිත්වා “අයාස්ස භික්ඛං දෙථ, අහං එකෙන කම්මෙන ගච්ඡාමි” ති පක්කමති. ථෙරො සකලගාමං වරින්වා තුව්ඡපත්තොව නික්ඛමති. ඉදං තාව මුදුමච්ඡරියං නාම. යෙන අදායකොපි දායකො විය පඤ්ඤායති. ඉධ පන ථද්ධමච්ඡරියං අධිජ්ජෙතං. යෙන සමන්තාගතො භික්ඛුසු පිණ්ඩාය පව්ට්ඨෙසු “ථෙරා ධීතා” ති චුත්තෙ “කිං මය්හං පාදා රුජ්ජන්ති” තිආදීනි වත්වා සිලාථම්භො විය බාණුකො විය ව ථද්ධො හුත්වා තිට්ඨති, සාමිවිම්පි න කරොති, කුතො දානං. අයමිධ අධිජ්ජෙතො. තෙන චුත්තං “ථද්ධමච්ඡරිනොති ථද්ධෙන මච්ඡරෙන සමන්තාගතාති අත්ථො” ති. මච්ඡරං මච්ඡෙරං මච්ඡරියන්ති අත්ථතො එකං.

පරිභාසකාති භික්ඛු සරද්ද්වාරෙ යීතෙ දිස්වා “කිං තුම්භෙ කසින්වා ආගතා වපින්වා ලාගින්වා, මයං අත්තනොපි න ලභාම, කුතො තුම්භාකං, සීසං නික්ඛමමා” තිආදීහි සන්තප්පකා. යාවකානං වචනස්ස අත්ථං ජානන්තීති එත්ථ කිඤ්චාපි භික්ඛු සරද්ද්වාරෙ යීතා තුණ්හි භොන්ති, අත්ථතො පන “භික්ඛං දෙථා” ති වදන්ති නාම අරියාය යාවනාය. චුත්තඤ්ඤෙන “උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති, එසා අරියාන යාවතා” ති (මි. ප. 4.5.9). තත්‍ර යෙ “මයං පවාම, ඉමෙ න පවන්ති, පවමානෙ පත්වා අලභන්තා කුහිං ලභිස්සන්ති” ති දෙය්‍යධම්මං සංවිහජන්ති, තෙ වදඤ්ඤා යාවකානං වචනස්ස අත්ථං ජානන්ති නාම ඤත්වා කත්තබ්බකරණතො. වතුත්ථං උත්තානමෙව.

පඨමසංවාසසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. සමජීවීසුත්තාදිවණ්ණනා

55-56. පඤ්චමෙ අනුග්ගණ්හනත්ථන්ති නකුලමාතා නකුලපිතාති ඉමෙසං ද්වින්තං සඬගහත්ථාය. නකුලස්ස දාරකස්ස පිතා නකුලපිතා. නකුලමාතාති එත්ථාපි එසෙව නයො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. ඡට්ඨෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

සමජීවීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. සුප්පවාසාසුත්තාදිවණ්ණනා

57-60. සත්තමෙ ආයුභාගපට්ඨාහිතී භොතීති ආයුකොට්ඨාසස්ස පට්ඨාහිතී භොති. තිව්ධලොකන්ති සත්තසඬබාරභාජනසඬබාතං තිව්ධං ලොකං. විදිතං කත්ථාති විභූතං කත්ථා. ලොකවිදුනන්ති කරණත්ථෙ සාමිවචනන්ති ආහ “බුද්ධෙහි පසත්ථා” ති. අට්ඨමනවමදසමාති උත්තානත්ථානෙව.

සුප්පවාසාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. පත්තකම්මවග්ගො

1-4. පත්තකම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

61-64. දුතියස්ස පයමෙ යෙ අනිට්ඨා න භොන්ති, තෙ ඉට්ඨාති අධිජ්ජෙතාති ආහ “අනිට්ඨපටික්ඛෙපෙන ඉට්ඨා”ති. ඉට්ඨාති ච පරිශිට්ඨා වා භොතු මා වා, ඉට්ඨාරම්මණභුතාති අත්ථො. ගවෙසිතම්පි හි ඉට්ඨන්ති වුච්චති, තං ඉධ නාධිජ්ජෙතං. මනෙති මනස්මිං. කන්තාති වා කමනියා, කාමෙතබ්බාති අත්ථො. මනං අජ්ජායන්තීති ඉට්ඨභාවෙන මනං වඩ්ඪෙට්ඨන්ති. කම්මසාධනො ඉධ භොග-සද්දොති ආහ “භොගාති භුඤ්ජිතබ්බා”තිආදි. ධම්මුපසාතං කත්වා කුසලධම්මං විනොදෙත්වා. උපනිජ්ඣායියන්තීති උපජ්ඣායාති ආහ “සුඛදුක්ඛෙසු උපනිජ්ඣායිතබ්බත්තා”ති, සුඛදුක්ඛෙසු උජ්ජන්තෙසු අනුස්සරිතබ්බත්තාති අත්ථො. සන්දිට්ඨසම්භත්තෙහීති එත්ථ තත්ථ තත්ථ සඬගම්ම දිට්ඨමත්තා නාතිදල්භමිත්තා සන්දිට්ඨා, සුට්ඨ භත්තා සිනෙභවන්තො දල්භමිත්තා සම්භත්තා.

විසමලොභන්ති බලවලොභං. සුඛිතන්ති සඤ්ජාතසුඛං. පීණිතන්ති ධාතං සුභිතං. තථාභුතො පන යස්මා බලසම්පන්නො භොති, තස්මා “බලසම්පන්නං කරොති”ති වුත්තං.

සොභනෙ කායිකවාචසිකකම්මෙ රතොති සුරතො උකාරස්ස දීඝං කත්වා, තස්ස භාවො සොරච්චං, කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො. සො පන අත්ථතො සුසීලභාවොති ආහ “ඛන්තිසොරච්චෙ නිවිට්ඨාති අධිවාසනක්ඛන්තියඤ්ච සුසීලතාය ච නිවිට්ඨා”ති. එකමත්තානන්ති එකං විත්තන්ති අත්ථො. රාගාදීනඤ්චි පුබ්බභාගියං දමනාදි පච්චෙකං ඉච්ඡිතබ්බං, න මග්ගක්ඛණෙ විය එකජ්ඣං පටිසඬ්ඛානමුඛෙන පජ්ඣනතො. එකමත්තානන්ති වා විචෙකවසෙන එකං එකාකිතං අත්තානං. තෙනෙවාහ “එකං අත්තනොව අත්තභාව”න්තිආදි. උපරුපරිභූමීසුති ඡකාමසග්ගසඬ්ඛානාසු උපරුපරිකාමභූමීසු. කම්මස්ස ඵලං අග්ගං නාම. තං පනෙත්ථ උච්චගාමීති ආහ “උද්ධමග්ගමස්සා”ති. සුවග්ගෙ නියුත්තා, සුවග්ගජ්ජයොජනාති වා සොවග්ගිකා. දසන්තං විසෙසානන්ති දිබ්බආයුචණ්ණයසසුඛආධිපතෙයානානඤ්චෙව ඉට්ඨරූපාදීනඤ්ච ඵලවිසෙසානං. චණ්ණග්ගහණෙන චෙත්ථ සකො අත්තභාවචණ්ණො ගහිතො, රූපග්ගහණෙන බහිද්ධා රූපාරම්මණං. දුතියතතියචතුත්ථාති උත්තානත්ථානෙව.

පත්තකම්මසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රූපසුත්තවණ්ණනා

65. පඤ්චමෙ පමිනොති උළාරතාදිවිසෙසං එතෙනාති පමාණං, රූපකායො පමාණං එතස්සාති රූපජ්ජමාණො. තතො ඵව රූපෙ පසන්තොති රූපජ්ජසන්තො. සොසොති චෙත්ථ ථුතිසොසො. ලුඛන්ති පච්චයලුඛතා. ධම්මාති සීලාදයො ගුණධම්මා අධිජ්ජෙතා. ඉමෙසං පන චතුත්තං පුග්ගලානං නානාකරණං පාළියංයෙව ආගතං. වුත්තඤ්ඤෙනං -

“කතමො ච පුග්ගලො රූපජ්ජමාණො රූපජ්ජසන්නො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො ආරොහං වා පස්සිත්වා පරිණාහං වා පස්සිත්වා සන්ධානං වා පස්සිත්වා පාරිපූරිං වා පස්සිත්වා තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා පසාදං ජනෙති. අයං වුව්චති පුග්ගලො රූපජ්ජමාණො රූපජ්ජසන්නො.

“කතමො ච පුග්ගලො සොසජ්ජමාණො සොසජ්ජසන්නො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො පරවණ්ණනාය පරථොමනාය පරපසංසනාය පරවණ්ණහාරිකාය තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා පසාදං ජනෙති. අයං වුව්චති පුග්ගලො සොසජ්ජමාණො සොසජ්ජසන්නො.

“කතමො ච පුග්ගලො ලුබ්ජ්ජමාණො ලුබ්ජ්ජසන්නො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො චීවරලුඛං වා පස්සිත්වා පත්තලුඛං වා පස්සිත්වා සෙනාසනලුඛං වා පස්සිත්වා විවිධං වා දුක්කරකාරිකං පස්සිත්වා තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා පසාදං ජනෙති. අයං වුව්චති පුග්ගලො ලුබ්ජ්ජමාණො ලුබ්ජ්ජසන්නො.

“කතමො ච පුග්ගලො ධම්මජ්ජමාණො ධම්මජ්ජසන්නො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො සීලං වා පස්සිත්වා සමාධිං වා පස්සිත්වා පඤ්ඤං වා පස්සිත්වා තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා පසාදං ජනෙති. අයං වුව්චති පුග්ගලො ධම්මජ්ජමාණො ධම්මජ්ජසන්නො”ති (පු. ප. 171-172).

තත්ථ ආරොහන්ති උච්චතං. සා ච බො තස්මිං තස්මිං කාලෙ පමාණයුත්තා දට්ඨබ්බා. පරිණාහන්ති නාතිකිසදුලතාවසෙන පිණතං. සන්ධානන්ති තෙසං තෙසං අභිගපච්චඬගානං සුසන්ධීතතං දීඝරස්සචට්ඨාදියුත්තට්ඨානෙසු තථාභාවං. පාරිපූරිත්ති සබ්බෙසං සරීරාවයවානං පරිපුණ්ණතං අවිකලතං. තත්ථ පමාණං ගහෙත්වාති තස්මිං රූපෙ රූපසම්පත්තියං පමාණභාවං උපාදාය. පසාදං ජනෙතීති අධිමොක්ඛං ජනෙති උප්පාදෙති.

පරවණ්ණනායාති “අසුකො ඵදිසො ච ඵදිසො වා”ති පරස්ස ගුණවචනෙන. පරථොමනායාති පරම්මුඛා පරස්ස සීලාසුප්පාදකෙන අභිත්ථවනෙන පරෙන ථුතිවසෙන, ගාථාදිඋපනිබන්ධනෙන වුත්තාය ථොමනායාති වුත්තං හොති. පරපසංසනායාති පරම්මුඛා පරස්ස ගුණසංකිත්තනෙන. පරවණ්ණහාරිකායාති පරම්පරවණ්ණහාරිකාය පරම්පරාය පරස්ස කිත්තනසද්දස්ස උපසංභාරෙන. තත්ථාති තස්මිං ථුතිසොසෙ.

චීවරලුඛන්ති දුලථිණ්ණබහුතූන්තකතාදිචීවරස්ස ලුඛභාවං. පත්තලුඛන්ති අනෙකගන්ථිකාහටතාදිපත්තස්ස ලුඛභාවං. විවිධං වා දුක්කරකාරිකන්ති ධුතඬගාදිවසෙන පවත්තනානාවිධං දුක්කරවරියං. සීලං වා පස්සිත්වාති සීලපාරිපූරිවසෙන විසුද්ධං කායච්චිසුවරිතං ඤාණවක්ඛුනා පස්සිත්වා, කුමානාදිඅධිගමසුද්ධිසමාධිං වා විපස්සනාභිඤ්ඤාසඬබ්බානං පඤ්ඤං වා පස්සිත්වාති අත්ථො.

එවමෙතස්මිං චතුප්පමාණෙ ලොකසන්නිවාසෙ බුද්ධෙසු අප්පසන්නා මන්දා, පසන්නා බහුකා. රූපප්පමාණස්ස හි බුද්ධරූපතො උත්තරි පසාදාවහං රූපං නාම නත්ථි. සොසප්පමාණස්ස බුද්ධානං කිත්තිසොසතො උත්තරි පසාදාවහො සොසො නාම නත්ථි. ලුඛප්පමාණස්ස කාසිකානි වත්ථානි මහාරහානි කඤ්චනභාජනානි තිණ්ණං උතුනං අනුච්ඡවිකෙ සබ්බසම්පත්තියුත්තෙ පාසාදවරෙ පභාය පංසුකුලච්චරසෙලමයපත්තරුක්ඛමුලාදියෙනාසනසෙවිතො බුද්ධස්ස භගවතො ලුඛතො උත්තරි පසාදාවහං අඤ්ඤං ලුඛං නාම නත්ථි. ධම්මප්පමාණස්ස සදෙවකෙ ලොකෙ අසාධාරණසීලාදිගුණස්ස තථාගතස්ස සීලාදිගුණතො උත්තරි පසාදාවහො අඤ්ඤො සීලාදිගුණො නාම නත්ථි. ඉති භගවා ඉමං චතුප්පමාණිකං ලොකසන්නිවාසං මුට්ඨිනා ගහෙන්වා විය යීතොති.

පමාණිංසුති පමාණං අග්ගහෙසුං. නියකප්ඤ්ඤාත්තෙ තස්ස ගුණං න ජානාතීති තස්ස අබ්භන්තරෙ පවත්තමානං සීලාදිගුණං න ජානාති. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

රූපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අභිරාජසුත්තවණ්ණනා

67. සත්තමෙ දට්ඨවිසානෙවාති අවධාරණෙන දිට්ඨවිසාදයො නිවත්තෙති. කට්ඨමුඛාදයො හි වත්තාරො ආසිවිසා දට්ඨවිසො, දිට්ඨවිසො, පුට්ඨවිසො, වාතවිසොති පච්චෙකං චතුබ්බිධා භොන්තීති විසවෙගවිකාරවසෙන සොළස වුත්තා. තෙසු දට්ඨවිසානංයෙව ඉධ ගහණං, න ඉතරෙසන්ති දස්සෙති. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

අභිරාජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දෙවදත්තසුත්තවණ්ණනා

68. අට්ඨමෙ කාලෙ සම්පත්තෙති ගබ්භස්ස පරිපාකගතත්තා විජායනකාලෙ සම්පත්තෙ. පොතකන්ති අස්සතරියා පුත්තං. “එලං වෙ කදලිං භන්තී” තිආදිගාථාය කුක්කුජකෙනෙව පත්තවට්ටිපසවස්ස උච්ඡින්නත්තා එලුප්පත්ති කදලියා පරාභවාය භොතීති ආහ “එලං වෙ කදලිං භන්තී” ති. කුක්කුජකං නාම කදලියා පුප්ඵනාළං. තථා එලපාකපරියොසානත්තා ඔසධිනං “එලං වෙචං නළ”න්ති වුත්තං. අයං පනෙත්ථ පිණ්ඩත්ථො – යථා අත්තනො එලං කදලිවෙචනලෙ විනාසෙති, ගබ්භො ච අස්සතරිං, එවං අත්තනො කම්මභූතො සක්කාරො අසප්පුරිසං විනාසෙතිති.

දෙවදත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පධානසුත්තවණ්ණනා

69. නවමෙ පදහති එතෙහිති පධානානි. උත්තමචීරියානි සෙට්ඨචීරියානි විසිට්ඨස්ස අත්ථස්ස සාධනතො. කිලෙසානං සංවරත්ථායානි යථා අභිජ්ඣාදයො න

උප්පජ්ජන්ති, එවං සත්තියා උපට්ඨානෙන කිලෙසානං සංවරණත්ථාය.
 පජ්ඣනත්ථායාති කාමචිතක්කාදීනං විනොදනත්ථාය. පධානන්ති තස්සෙව
 පජ්ඣනස්ස සාධනවසෙන පවත්තවීරියං. කුසලානං ධම්මානං බුහනත්ථායාති
 බොජ්ඣංගසංඛාරානානං කුසලධම්මානං වඩ්ඪනත්ථාය. පධානන්ති තස්සෙව
 වඩ්ඪනස්ස සාධනවසෙන පවත්තවීරියං.

පධානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අධම්මිකසුත්තවණ්ණනා

70. දසමෙ විසමන්ති භාවනපුංසකමෙතං. තෙනාහ “විසමා හුත්වා”ති.
 අසමයෙනාති අකාලෙ. භූමිමත්ථෙ භෙතං කරණවචනං. පකට්ඨං පධානං අඤ්ජසං
 එතෙසන්ති පඤ්ජසා, අඤ්ජසං පගතා පටිපන්නාති වා පඤ්ජසා,
 පකතිමග්ගගාමිනො. න පඤ්ජසා අපඤ්ජසා, අමග්ගජ්ජපිපන්නා. තෙ පන යස්මා
 මග්ගතො අපගතා නාම භොන්ති, තස්මා චුත්තං “මග්ගතො අපගතා”තිආදි.

ගාථාසු පන එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. ගුන්තං වෙ තරමානානන්ති
 ගාථීසු මහොසං තරන්තිසු. ජිම්හං ගච්ඡති පුඬ්ගවොති යදි යුථපති උසහො කුට්ඨං
 ගච්ඡති. සබ්බා තා ජිම්හං ගච්ඡන්තිති සබ්බා තා ගාථියො කුට්ඨමෙව ගච්ඡන්ති.
 කස්මා? නෙත්තෙ ජිම්හං ගතෙ සති තස්ස කුට්ඨගතත්තා. සො හි තාසං පච්චයිකො
 උපද්දවහරො ව. එවමෙවන්ති යථා චෙතං, එවමෙව යො මනුස්සෙසු
 පධානසම්මතො, යදි සො අධම්මචාරී සියා, යෙ තස්ස අනුජීවිනො, සබ්බෙපි
 අධම්මිකා භොන්ති. සාමිසම්පදා හි පකතිසම්පදං සම්පාදෙති. යස්මා එතදෙවං, තස්මා
 සබ්බං රට්ඨං දුක්ඛං සෙති, රාජා වෙ භොති අධම්මිකො.

අධම්මිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පත්තකම්මවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. අපණ්ණකවග්ගො

1-2. පධානසුත්තාදිවණ්ණනා

71-72. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ යවති තෙන ඵලං මිස්සිතං විය භොතීති යොනි,
 එකන්තිකං කාරණං. අස්සාති යථාචුත්තස්ස හික්ඛුනො. පරිපුණ්ණන්ති අවිකලං
 අනවසෙසං. ආසවෙ බෙපෙතීති ආසවක්ඛයො, අග්ගමග්ගො. ඉධ පන අරහත්තඵලං
 අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “අරහත්තත්ථායා”ති. දුතියං උත්තානමෙව.

පධානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-5. සප්පුරිසසුත්තාදිවණ්ණනා

73-75. තනියෙ පඤ්ඤාත්මය අභිනිකානි පඤ්ඤාකරණත්මය අභිමුඛං නීතො. අලම්බිතං කත්වාති අලම්බං කත්වා, අයමෙව වා පායො, විපලම්බං අකත්වාති අත්ථො. අවජානාතීති අවඤ්ඤං කරොති, නින්දතීති අත්ථො. චතුත්ථපඤ්ඤමෙ නත්ථි චත්තබ්බං.

සප්පුරිසසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුසිනාරසුත්තවණ්ණනා

76. ඡට්ඨෙය් නගරං පවිසිතුකාමා උය්‍යානතො උපෙච්ච චත්තන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති උපචත්තනං. යමෙව හි කලම්බනදිතීරතො රාජමාතුච්ඡාරද්වාරෙන ටුපාරාමං ගන්තබ්බං හොති, එවං හිරඤ්ඤවතිකාය පාරිමතීරතො සාලවනං උය්‍යානං, යථා අනුරාධපුරස්ස ටුපාරාමො දක්ඛිණපච්ඡිමදිසාය, එවං තං උය්‍යානං කුසිනාරාය දක්ඛිණපච්ඡිමදිසාය හොති. යථා ටුපාරාමතො දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පවිසනමග්ගො පාචිනමුඛො ගන්ත්වා උත්තරෙන නිචත්තති, එවං උය්‍යානතො සාලපන්ති පාචිනමුඛො ගන්ත්වා උත්තරෙන නිචත්තා, තස්මා තං “උපචත්තන” න්ති වුච්චති. අන්තරෙති ද්විත්තං සාලරුක්ඛානං වෙමජ්ඣෙකං. තත්ථ හි පඤ්ඤාපියමානස්ස මඤ්චස්ස එකා සාලපන්ති සීසභාගෙ හොති, එකා පාදභාගෙ. තත්‍රපි එකො තරුණසාලො සීසභාගස්ස ආසන්නො හොති, එකො පාදභාගස්ස. අපිච යමකසාලා නාම මූලබන්ධවිටපපත්තෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසිඛිත්වා ධීතසාලාතිපි වදන්ති.

ද්වෙළ්භකන්ති ද්විධාගාහො, අනෙකංසග්ගාහොති අත්ථො. විමතීති සංසයාපත්තීති ආහ “විනිච්ඡිකුං අසමත්ථතා” ති. තං වො වදාමීති තං සංසයවන්තං හික්ඛුං සන්ධාය වො තුම්භෙ වදාමීති. නික්කච්චභාවපච්චක්ඛකරණන්ති බුද්ධාදීසු තෙසං හික්ඛුනං නික්කච්චභාවස්ස පච්චක්ඛකාරියා යාථාවතො තමත්ථං පටිච්ඡිකිත්වා ධීතං සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණමෙව. එත්ථාති එතස්මිං අත්ථො.

කුසිනාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අචින්තෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

77. සත්තමෙ ලොකචින්තාති ලොකසන්නිවෙසප්පට්ඨසංයුත්තා වීමංසා. තෙනාහ “කෙන නු බො චන්දිමසුරියා” තිආදි. නාළිකෙරාදයොති ආදි-සද්දෙන අවුත්තානං ඔසධිතිණුවනප්පතිආදීනං සඬගහො. එවරූපා ලොකචින්තාති එදිසා චුත්තසදිසා අඤ්ඤාපි සා ලොකචින්තා.

අචින්තෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දක්ඛිණසුත්තවණ්ණනා

78. අට්ඨමෙ දානසංඛිතාය දක්ඛිණායාති දෙයාධම්මසංඛිතාය දක්ඛිණාය. විසුද්ධි නාම මහාජුතිකතා. සා පන මහජ්ඣලතාය වෙදිතඛිබාති ආහ “මහජ්ඣලතාවෙනා”ති. විසුජ්ඣකීති න කිලිස්සති, අමලිනා මහාජුතිකා මහාවිජ්ජාරා හොතීති අත්ථො. සුච්ඨම්මොති රාගාදිඅසුචිච්ඨමනෙන සුචිසභාවො. ලාමකධම්මොති භීනසභාවො පාපකිරියාය. අකුසලධම්මා හි එකන්තනිභීනා. ජුජ්ඣො සීලවා කලයාණධම්මො න හොති, තස්ස මහාබොධිසත්තස්ස අත්තනො පුත්තදානං දානපාරමියා මත්ථකං ගණ්හන්තං මහාපට්ඨිකම්පනසමත්ථං ජාතං. ස්වායං දායකගුණොති ආහ “වෙස්සන්තරමහාරාජා කථෙතඛිබො”තිආදි. උද්ධරතීති බහුලං පාපකම්මවසෙන උද්ධඛිබ්විතිපාතතො උද්ධරති, තස්මා නත්ථි මය්හං කිඤ්චි චිත්තස්ස අඤ්ඤත්ථත්තන්ති අධිජ්ජායො.

පෙනදක්ඛිණන්ති පෙනෙ උද්දිස්ස දාතඛිබදක්ඛිණං. පාපිතකාලෙයෙවාති “ඉදං දානං අසුකස්ස පෙනස්ස හොතු”ති තංඋද්දිසනවසෙන පත්තියා පාපිතකාලෙයෙව. අස්සාති පෙනස්ස. පාපුණීති ඵලසම්පත්තිලභාපනවසෙන පාපුණී. අයඤ්චි පෙනෙ උද්දිස්ස දානෙ ධම්මතා. තදා කොසලරඤ්ඤො පරිච්චාගවසෙන අතිවිය දානජ්ඣාසයතං බුද්ධජ්ජමුඛස්ස ව සංඛිසස්ස උක්කංසගතගුණවිසිට්ඨතං සන්ධායාහ “අසදිසදානං කථෙතඛිබො”න්ති.

දක්ඛිණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. වණ්ණජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා

79-80. නවමෙ තංසදිසාති යාදිසා වණ්ණජ්ජා පයුත්තා අයථාධිජ්ජායා අඤ්ඤා වා සම්පජ්ජති, තාදිසාවාති අත්ථො. ඡෙදං ගච්ඡතීති විනාසං පාපුණාති. අධිජ්ජායතො පරා විසිට්ඨාති පරාධිජ්ජායො. තෙනෙවාහ “අජ්ඣාසයතො අධිකතරඵලා හොතී”ති. චීවරාදිනා පච්චයෙන වදෙය්‍යාසීති චීවරාදිපච්චයහෙනු මං වදෙය්‍යාසී පත්ථෙය්‍යාසී. අථ වා යදා චීවරාදිනා පච්චයෙන අත්ථො හොති, තදා මං යාවෙය්‍යාසීති අත්ථො. සෙසං සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. දසමං උත්තානමෙව.

වණ්ණජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අපණ්ණකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. මචලවග්ගො

1-6. පාණාතිපාතසුත්තාදිවණ්ණනා

81-86. චතුත්ථස්ස පය්මාදීති උත්තානත්ථානෙව. පඤ්චමෙ (සං. නි. ටී. 1.1.132) “නිවෙ කුලෙ පච්චාජාතො”තිආදිකෙන අජ්ජකාසභාවෙන තමතීති තමො, තෙන තමෙන යුත්තොති තමො පුග්ගලො වුච්චති. තථා හි තංයොගතො පුග්ගලස්ස තඛිබොහාරො යථා “මච්ඡෙරයොගතො මච්ඡරො”ති, තස්මා තමොති

අප්පකාසභාවෙන තමො තමභූතො අන්ධකාරං විය ජාතො, අන්ධකාරත්තං වා පත්තොති අත්ථො. චුත්තලක්ඛණං තමමෙව පරම්පරතො අයනං ගති නිට්ඨා එතස්සාති තමපරායණො. උභයෙනපි තමග්ගභණෙන ඛන්ධතමො කට්ඨො, න අන්ධකාරතමො. ඛන්ධතමොති ව සම්පත්තිරහිතා ඛන්ධපවත්තියෙව දට්ඨබ්බා. “උච්චෙ කුලෙ පච්චාජාතො” තිආදිකෙන පකාසභාවෙන ජොතෙතීති ජොති, තෙන ජොතිනායුත්තොතිආදි සබ්බං චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. ඉතරෙ ද්වෙති ජොතිතමපරායණො, ජොතිජොතිපරායණොති ඉතරෙ ද්වෙ පුග්ගලෙ.

වෙණුවෙන්තාදිවිලිවෙහි පෙළභාජනාදිකාරකා විලිවකාරකා. මිගමච්ඡාදිනං නිසාදනතො නෙසාදා, මාගචිකමච්ඡබන්ධාදයො. රථෙසු වම්මෙන නභණකරණතො රථකාරා, වම්මකාරා. පුඉති කර්සස්ස නාමං, තං කුසෙන්නි අපනෙන්නීති පුක්කුසා, පුප්ඵඡඩ්ඛිකා. දුබ්බණ්ණොති විරූපො. ඔකොට්ඨකොති ආරොහාභාවෙන හෙට්ඨිමකො, රස්සකායොති අත්ථො. තෙනාහ “ලකුණ්ඩකො”ති. ලකු විය සට්ඨා විය ධෙති පවත්තතීති ලකුණ්ඩකො, රස්සො. කණති නිමිලතීති කාණො. තං පනස්ස නිමිලනං එකෙන අක්ඛිතා ද්විහිපි වාති ආහ “එකච්ඡිකාණො වා උභයච්ඡිකාණො වා”ති. කුණනං කුණො, හත්ථවෙකල්ලං, සො එතස්ස අත්ථිති කුණි. බඤ්ජො චුච්චති පාදවිකලො. හෙට්ඨිමකායසඬ්ඛාතො සරීරස්ස පක්ඛො පදෙසො හතො අස්සාති පක්ඛහතො. තෙනාහ “පිට්ඨප්පි”ති. පදීපෙ පදීපෙන එතබ්බං නෙතබ්බන්ති පදීපෙයං, තෙලකපාලාදිඋපකරණං. චුත්තන්ති අට්ඨකථායං චුත්තං.

ආගමනච්ඡත්තීති ආගමනට්ඨානවසෙන විපත්ති “ආගමො එත්ථා”ති කත්ථා. සුබ්බුප්පත්තපච්චයච්ඡත්තීති පඨමුප්පත්තපච්චයවසෙන විපරාවත්ති. චණ්ඩාලාදිසභාවා හිස්ස මාතාපිතරො පඨමුප්පත්තපච්චයො. පවත්තපච්චයච්ඡත්තීති පවත්තෙ සුඛපච්චයච්ඡත්ති. තාදිසෙ නිහිනකුලෙ උප්පන්නොපි කොචි විභවසම්පන්නො සියා, අයං පන දුග්ගතො දුරූපො. ආජීවුපායච්ඡත්තීති ආජීවුපායවසෙන විපත්ති. සුඛෙන හි ජීවිකං පවත්තෙතුං උපායභූතා හත්ථිසිප්පාදයො ඉමස්ස නත්ථි, පුප්ඵඡඩ්ඛිකාසිලාකොට්ඨනාදිකම්මං පන කත්ථා ජීවිකං පවත්තෙති. තෙනාහ “කසිරචුත්තිකෙ”ති. අත්තභාවච්ඡත්තීති උපධිච්ඡත්ති. දුක්ඛකාරණසමායොගොති කායිකචෙතසිකදුක්ඛුප්පත්තියා පච්චයසමොධානං. සුඛකාරණච්ඡත්තීති සුඛපච්චයපරිහානි. උපහොගච්ඡත්තීති උපහොගසුඛස්ස විනාසො අනුපලද්ධි. ජොති වෙව ජොතිපරායණභාවො ව සුක්කපක්ඛො. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

පාණාතිපාතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පුත්තසුත්තවණ්ණනා

87. සත්තම ම-කාරො පදසන්ධිකරො “අඤ්ඤමඤ්ඤ” න්තිආදීප්ප විය.
නිව්වලසමණොති ථීරසමණො. අභිසිඤ්චිතබ්බොති අභිසෙකොති කම්මසාධනො
අභිසෙකසද්දො. තෙනාහ “අභිසෙකං කාතුං යුත්තො”ති.

බාකුලත්ථෙරො වියාති ථෙරො හි මහායසස්සි, තස්ස පුත්තධිතරො
නත්තුපනත්තකා සුබ්බමසාටකෙහි වීචරාති කාරෙත්වා රජාපෙත්වා සමුග්ගෙ
පක්ඛිපිත්වා පභිණන්ති. ථෙරස්ස නභානකාලෙ නභානකොට්ඨකෙ යපෙත්ති.
ථෙරො තාති නිවාසෙති වෙව පාරුපති ව. තෙනෙවෙනං වුත්තං.

බදිරවනමග්ගෙ සීවලිත්ථෙරො වියාති සත්ථරි කිර තං මග්ගං පටිපන්නෙ
දෙවතා “අම්භාකං අයාස්ස සීවලිත්ථෙරස්ස සක්කාරං කරිස්සාමා”ති චිත්තෙත්වා
එකෙකයොජනෙ විහාරං කාරෙත්වා එකයොජනතො උද්ධං ගන්තුං අදත්වා
පාතොව උට්ඨාය දිබ්බාති යාගුආදීති ගහෙත්වා “අම්භාකං අයොසා සීවලිත්ථෙරො
කහං නිසිත්තො”ති වීචරන්ති. ථෙරො අත්තනො අභිහටං බුද්ධජපමුඛස්ස
භික්ඛුසඬ්ඝස්ස දාපෙසි. එවං සත්ථා සපරිවාරො තිංසයොජනිකං කන්තාරං
සීවලිත්ථෙරස්ස පුඤ්ඤඵලං අනුභවමානොව අගමාසි. තෙනෙවෙනං වුත්තං.

අට්ඨකනාගරසුත්තෙ ආනන්දත්ථෙරො වියාති අට්ඨකනාගරකො කිර ගහපති
ථෙරස්ස ධම්මදෙසනාය පසිදිත්වා පඤ්චසතග්ගිනකං විහාරං කාරෙත්වා අදාසි. තං
සන්ධායෙනං වුත්තං.

පිලිත්ථෙවච්ඡත්ථෙරො වියාති ථෙරස්ස කිර ඉද්ධානුභාවෙන පසන්නා මනුස්සා
සජ්ජිආදීති බහුති හෙසජ්ජාති අභිහරිංසු. පකතියාපි ව ආයස්මා පිලිත්ථෙවච්ඡො ලාභී
හොති පඤ්චන්තං හෙසජ්ජානං, උද්ධං උද්ධං පරිසාය විස්සජ්ජෙති. තෙනෙනං
වුත්තං “ගිලානපච්චයං පිලිත්ථෙවච්ඡත්ථෙරො වියා”ති.

තිණ්ණමපි සන්නිපාතෙන නිබ්බත්තානීති පිත්තාදීනං තිණ්ණමපි විසමානං
සන්නිපාතෙන ජාතාති. අතිසිතාදිභාවෙන උතුනං පරිණාමොති ආහ
“අතිසිතඅතිඋණ්භඋතුතො ජාතාති”ති. පුරිමඋතුතො විසදියො උතු උතුපරිණාමො,
තතො ජාතාති උතුපරිණාමජාති, විසභාගඋතුතො ජාතාතීති අත්ථො.
ජඬ්ගලදෙසවාසීනඤ්ඤි අනුපදෙසෙ වසන්නානං විසභාගොව උතු උජ්ජජ්ජති,
අනුපදෙසවාසීනඤ්ඤි ජඬ්ගලදෙසෙති. එවං මලයසමුද්දතීරාදිවසෙනපි උතුවිසභාගතා
උජ්ජජ්ජතියෙව. තතො ජාතාති උතුපරිණාමජාති නාම.

අත්තනො පකතිවරියානං විසමං කායස්ස පරිහරණවසෙන විසමපරිහාරජාති.
තාති පන අව්වාසනඅතිට්ඨානාදීනා වෙදිතබ්බානීති ආහ
“අව්වාසනඅතිට්ඨානාදිකා”ති. ආදි-සද්දෙන
මහාභාරවහණසුඛාකොට්ටනඅදෙසකාලවරණාදීති සඬ්ගණ්භාති. පරස්ස
උපක්කමතො නිබ්බත්තාති ඔපක්කමිකාති, අයං වොරොති වා පාරදාරිකොති වා
ගහෙත්වා ජණ්ණකකජ්ජරමුග්ගරාදීහි නිජ්ජොපනඋපක්කමං පච්චයං කත්වා
උජ්ජන්නානීති අත්ථො. තෙනාහ “වධබන්ධනාදිඋපක්කමෙන නිබ්බත්තාති”ති.

කෙවලන්ති බාහිරං පච්චයං අනපෙක්ඛිත්වා කෙවලං, තෙන විනාති අත්ථො.
තෙනාහ “පුබ්බෙකකම්මවිපාකවසෙනෙව ජාතානී”ති.

පුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. සංයොජනසුත්තාදිවණ්ණනා

88-90. අට්ඨමෙ සොතාපන්නො චතුභි වාතෙහි ඉන්ද්‍රිලො විය පරජ්ජවාදෙහි
අකම්පියො අවලසද්ධාය සමන්තාගතත්තා සාසනෙ ලද්ධජ්ජතිට්ඨො සමණමවලො
නාමාති ආහ “සාසනෙ ලද්ධජ්ජතිට්ඨත්තා”තිආදි. උද්ධභාවකරානං කිලෙසානං
සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තාති විත්තස්ස උද්ධභාවකරානං උද්ධම්භාගියකිලෙසානං
සබ්බසො අභාවා සමණසුබ්බමාලො නාම සුබ්බමාලභාවජ්ජත්තිනො. නවමදසමානි
සුවිඤ්ඤෙය්‍යානෙව.

සංයොජනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මවලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. අසුරවග්ගො

1-2. අසුරසුත්තාදිවණ්ණනා

91-92. පඤ්චමස්ස පඨමදුතියානි උත්තානත්ථානෙව.

අසුරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දුතියසමාධිසුත්තවණ්ණනා

93. තතියෙ අජ්ජට්ඨානීති භාවජ්ජධානො නිද්දෙසොති ආහ “අනිවත්තනා”ති.
“අජ්ජට්ඨානිතා”ති වත්තබ්බෙ “අජ්ජට්ඨානී”ති චුත්තං. තථා හි වීරියජ්ජවාහෙ
වත්තමානෙ අත්තරා ඵව පටිගමනං නිවත්තනං පට්ඨානං, තං අස්ස අත්ථිති පට්ඨානී,
න පට්ඨානී අජ්ජට්ඨානී, තස්ස භාවො අජ්ජට්ඨානිතා, අනිවත්තනාති අත්ථො.
අජ්ජට්ඨානීති වා ඉත්ථිලිඨගවසෙනෙවායං නිද්දෙසො. අත්තරායෙව පටිගමනං
නිවත්තනං පට්ඨානී, න පට්ඨානී අජ්ජට්ඨානී, අනිවත්තනාති අත්ථො.

දුතියසමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. තතියසමාධිසුත්තවණ්ණනා

94. චතුත්ථෙ සණ්ඨපෙතබ්බන්ති සම්මදෙව ය්‍යපෙතබ්බං. යථා පන ය්‍යිතං
සණ්ඨය්‍යිතං හොති, තං දස්සෙතුං “සන්තිසාදෙතබ්බ”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ
සන්තිසාදෙතබ්බන්ති සමාධිජ්ජපිට්ඨකිලෙසෙ සන්තිසීදාපෙන්නෙන විත්තං.

ගොවරජ්ඣන්තෙ සන්තිසීදාපෙනබ්බන්ති. එකොදි කාතබ්බන්ති
අබ්‍යග්ගභාවාපාදනෙන එකග්ගං කාතබ්බං. සමාදහිතබ්බන්ති යථා ආරම්මණෙ සුට්ඨු
අප්පිතං හොති, එවං සම්මා සම්මදෙව ආදහිතබ්බං, සුට්ඨු ආරොපෙනබ්බං සමාහිතං
කාතබ්බන්ති අත්ථො.

තතියසමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. ඡවාලාතසුත්තාදිවණ්ණනා

95-96. පඤ්චමෙ ඡවාලාතන්ති ඡවානං දඬිඪ්ඨිකානෙ අලාතං. තෙනෙවාහ
“සුසානෙ අලාත”න්ති. මජ්ඣට්ඨිකානෙ ගුට්මක්ඛිතන්ති පමාණෙන
අට්ඨකාදිමත්තං ද්විසු යානෙසු ආදිත්තං මජ්ඣෙ ගුට්මක්ඛිතං. කට්ඨත්ථන්ති
කට්ඨෙන කාතබ්බකිච්චං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

ඡවාලාතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. බ්ඡපනිසන්තිසුත්තාදිවණ්ණනා

97-100. සත්තමෙ බ්ඡපනිසන්තිති බ්ඡපපඤ්ඤා. තෙනාහ
“බ්ඡපනිසාමනො”තිආදි. අනුරූපධම්මන්ති ලොකුත්තරාධිගමස්ස
අනුච්ඡේදසභාවං. කල්‍යාණා සුන්දරා පරිමණ්ඩලපදබ්‍යඤ්ඤා වාචා අස්සාති
කල්‍යාණවාචො. තෙනාහ “සුන්දරවචනො”ති. කල්‍යාණං මධුරං වාක්කරණං
උදාහාරසොසො අස්සාති කල්‍යාණවාක්කරණො. ගුණපරිපුණ්ණභාවෙන පුරෙ
පුණ්ණභාවෙ භවාති පොරි, තාය පොරියා. තෙනාහ “ගුණපරිපුණ්ණායා”ති. පුරෙ
භවත්තා පොරියා නාගරිකිත්ථියා සුබ්බමාලත්තනෙන සදිසාති පොරි, තාය පොරියා.
“සුබ්බමාලත්තනෙනා”ති ඉමිනා තස්සා වාචාය මුදුසණ්භවාචො වුත්තො.
අපලිබ්බද්ධායාති පිත්තසෙම්භාදිහි න පලිවෙධිතාය. අදොසායාති
සන්දිද්ධවිලම්බිතාදිදොසරහිතාය අගලිතපදබ්‍යඤ්ඤායාති අපතිතපදබ්‍යඤ්ඤාය
අවිරහිතපදබ්‍යඤ්ඤාය. උභයමෙතං අනෙලගලායාති ඉමස්සෙව අත්ථවචනං.
අනෙලගලායාති හි අනෙලාය වෙව අගලාය වාති අත්ථො. අත්ථං විඤ්ඤාපෙතුං
සමත්ථායාති ආදිමජ්ඣපරියොසානං පාකට්ඨං කත්වා භාසිතත්ථස්ස
විඤ්ඤාපනසත්ථාය. අට්ඨමනවමදසමාති උත්තානත්ථානෙව.

බ්ඡපනිසන්තිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අසුරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. වලාහකවග්ගො

1-2. වලාහකසුත්තද්වයවණ්ණනා

101-2. තතියපණ්ණාසකස්ස පයමෙ ගජ්ජිකාති ථනිතා. තත්ථ ගජ්ජිත්වා නොවස්සනභාවො නාම පාපකො. මනුස්සා හි යදා දෙවො ගජ්ජති, තදා “සුචුට්ඨිකා හවිස්සති” ති ඛිජාති නිහරිත්වා වපන්ති. අථ දෙවෙ අවස්සන්තෙ ඛෙත්තෙ ඛිජාති ඛෙත්තෙයෙව නස්සන්ති, ගෙහෙ ඛිජාති ගෙහෙයෙව නස්සන්තිති දුඛිතික්ඛං හොති. නොගජ්ජිත්වා වස්සනභාවොපි පාපකො. මනුස්සා හි ඉමස්මිං කාලෙ “දුඛිචුට්ඨිකා හවිස්සති” ති නින්තට්ඨානෙසුයෙව වජ්ජං කරොන්ති. අථ දෙවො වස්සිත්වා සබ්බඛිජාති මහාසමුද්දං පාපෙති, දුඛිතික්ඛමෙව හොති. ගජ්ජිත්වා වස්සනභාවො පන හද්දකො. තදා හි සුභිතික්ඛං හොති. නොගජ්ජිත්වා නොවස්සනභාවො එකන්තපාපකොව. භාසිතා හොති නො කත්තාති “ඉදානි ගන්ථධුරං පුරෙස්සාමි, වාසධුරං පුරෙස්සාමි” ති කට්ඨකියෙව, න උද්දෙසං ගණ්භාති, න කම්මට්ඨානං භාවෙති.

කත්තා හොති නො භාසිතාති “ගන්ථධුරං පුරෙස්සාමි, වාසධුරං වා” ති න භාසති, සම්පත්තෙ පන කාලෙ සමත්තං සම්පාදෙති. ඉමිනා නයෙන ඉතරෙපි වෙදිතබ්බො. අථ වා සබ්බං පනෙතං පච්චයදායකෙහෙව කථිතං. එකො හි “අසුකදිවසෙ නාම දානං දස්සාමි” ති සඬ්ඝං නිමන්තෙති, සම්පත්තෙ කාලෙ නො කරොති. අයං පුග්ගලො පුඤ්ඤෙන පරිභායති, හික්ඛුසඬ්ඝො පන ලාභෙන පරිභායති. අපරො සඬ්ඝං අනිමන්තෙත්වා සක්කාරං කත්වා “හික්ඛු ආනෙස්සාමි” ති න ලහි, සබ්බෙ අඤ්ඤත්ථ නිමන්තිතා හොන්ති. අයම්පි පුඤ්ඤෙන පරිභායති, සඬ්ඝොපි ලාභෙන පරිභායති. අපරො පයමං සඬ්ඝං නිමන්තෙත්වා පච්ඡා සක්කාරං කත්වා දානං දෙති, අයං කිච්චකාරී හොති. අපරො නෙව සඬ්ඝං නිමන්තෙති, න දානං දෙති, අයං පාපපුග්ගලොති වෙදිතබ්බො. දුතියං උත්තානමෙව.

වලාහකසුත්තද්වයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කුම්භසුත්තවණ්ණනා

103. තතියෙ රිත්තකොති අන්තො රිත්තො. පිහිතමුඛොති පිදහිත්වා යපිතො. අපාරුතමුඛොති විවරිත්වා යපිතො, උපමිතපුග්ගලෙසු පනෙත්ථ අන්තොගුණසාරවිරහිතො ව තුච්ඡො, බාහිරසොහනතාය පිහිතො පුග්ගලොති වෙදිතබ්බො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

කුම්භසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. උදකරහදසුත්තවණ්ණනා

104. චතුත්ථෙ උදකරහදො ජණ්ණකමත්තෙපි උදකෙ සති පණ්ණරසසම්භින්තවණ්ණත්තා වා බහලත්තා වා උදකස්ස අපඤ්ඤායමානතලො උත්තානො ගම්භිරොභාසො නාම භොතීති ආහ “පුරාණපණ්ණරස...පෙ.... ගම්භිරොභාසො නාමා”ති. තිපොරිසවතුපොරිසෙ පන උදකෙ සති අවිජත්තා උදකස්ස පඤ්ඤායමානතලො ගම්භිරො උත්තානොභාසො නාම භොතීති ආහ “අවිජවිජපසන්තමණිවණ්ණඋදකො උත්තානොභාසො නාමා”ති. උභයකාරණසම්භවතො පන ඉතරෙ ද්වෙ වෙදිතබ්බා. පුග්ගලෙපි කිලෙසුස්සදභාවතො ගුණගම්භිරත්තාය ව අභාවතො ගුණගම්භිරානං සදිසෙහි අභික්කමනාදිහි යුත්තො උත්තානො ගම්භිරොභාසො නාම. ඉමිනා නයෙන සෙසා වෙදිතබ්බා.

උදකරහදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. අම්බසුත්තාදිවණ්ණනා

105-6. පඤ්චමෙ ආමකං හුත්වාති අන්තො ආමං හුත්වා. පක්කං ආමවණ්ණිති අන්තො පක්කං බහි ආමසදිසං. තත්ථ යථා අම්බෙ අපක්කභාවො ආමතා භොති, එවං පුග්ගලෙපි පුපුජ්ජනතා. යථා ව තත්ථ පක්කසදිසතා පක්කවණ්ණිතා, එවං පුග්ගලෙපි අරියානං අභික්කමනාදිසදිසතා පක්කවණ්ණිතාති ඉමිනා නයෙන සෙසා වෙදිතබ්බා. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

අම්බසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මුසිකසුත්තවණ්ණනා

107. සත්තමෙ ආවාටං බනතීති අත්තනො ආසයං බිලකුපං බනති. න ව තත්ථ වසතීති තත්ථ අවසිත්වා කිස්මිඤ්චිදෙව යානෙ වසති, එවං බිලාරාදිඅමිත්තවසං ගච්ඡති. වසිතා නො ගාධං කත්තාති සයං න බනති, පරෙන කතෙ බිලෙ වසති, එවං ජීවිතං රක්ඛති. තතියා ද්වෙපි කරොන්ති ජීවිතං රක්ඛති. චතුත්ථී ද්වෙපි අකරොන්ති අමිත්තවසං ගච්ඡති. ඉමාය පන උපමාය උපමිතෙසු පුග්ගලෙසු පටමො යථා සා මුසිකා ගාධං බනති, එවං නවඬගං සත්ථුසාසනං උග්ගණ්හාති. යථා පන සා තත්ථ න වසති, කිස්මිඤ්චිදෙව යානෙ වසන්ති අමිත්තවසං ගච්ඡති, තථා අයමිපි පරියන්තිවසෙන ඤාණං පෙසෙත්වා චතුසච්චධම්මං න පටිච්ඡිකාමිති, ලොකාමිසට්ඨානෙසු විවරන්තො මච්චුමාරකිලෙසමාරදෙවපුත්තමාරසඬ්ඛාතානං වසං ගච්ඡති. දුතියො යථා මුසිකා ගාධං න බනති, එවං නවඬගං සත්ථුසාසනං න උග්ගණ්හාති. යථා පන පරෙන බනිතෙ බිලෙ වසන්ති ජීවිතං රක්ඛති, එවං පරස්ස කථං සුත්වා චතුසච්චධම්මං පටිච්ඡිකාමිත්වා තිණ්ණං මාරානං වසං අතික්කමති. ඉමිනා නයෙන තතියචතුත්ථෙසුපි ඔපම්මසංසන්දනං වෙදිතබ්බං.

මුසිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. බලිබද්දසුත්තවණ්ණනා

108. අට්ඨමෙ බලිබද්දො තාව යො අත්තනො ගොගණං සට්ඨෙති උබ්බෙජෙති, පරගොණෙ පන සුරතො සුබසිලො හොති, අයං සගවචණ්ඩො නො පරගවචණ්ඩො නාම. පුග්ගලොපි අත්තනො පරිසං සට්ඨෙත්තො විජ්ඣන්තො ඵරුසෙ සමුදාවරත්තො, පරපරිසාය පන සොරච්චං නිවාතවුත්තිතං ආපජ්ජත්තො සගවචණ්ඩො නාමාති ඉමිනා නයෙන සෙසාපි වෙදිතබ්බා.

බලිබද්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

109. නවමෙ රුක්ඛො තාව ඵෙග්ගු සාරපරිවාරොති වනජෙට්ඨකරුක්ඛො සයං ඵෙග්ගු හොති, පරිවාරරුක්ඛා පනස්ස සාරා හොන්ති. ඉමිනා නයෙන සෙසා වෙදිතබ්බා. පුග්ගලෙසු පන සීලසාරවිරහිතතො ඵෙග්ගුතා, සීලාවාරසමන්තාගමෙන ච සාරතා වෙදිතබ්බා.

රුක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආසිච්ඡසුත්තවණ්ණනා

110. දසමෙ යස්ස විසං පජ්ජලිතතිණුක්කාය අග්ගි විය සීසං අභිරුහිත්වා අක්ඛිති ගහෙත්වා ඛන්ධං ගහෙත්වා සීසං ගහෙත්වා යිතන්ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති මණ්ඩප්පාදීනං විසං විය, මන්තං පන පරිවත්තෙත්වා කණ්ණවාතං දත්වා දණ්ඩකෙන පහටමත්තෙ ඔතරිත්වා දට්ඨට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති, අයං ආගතච්ඡො න සොරච්ඡො නාම. යස්ස පන විසං සණ්කං අභිරුහති, ආරුළුභාරුළුභට්ඨානෙ පන ආසිත්තඋදකං විය හොති උදකසප්පාදීනං විය, ද්වාදසවස්සච්චයෙනපි කණ්ණවිද්ධඛන්ධපිට්ඨිකාදීසු පඤ්ඤායති, මන්තපරිවත්තනාදීසු ච කරියමානෙසු සීසං න ඔතරති, අයං සොරච්ඡො න ආගතච්ඡො නාම. යස්ස පන විසං සීසං අභිරුහති, න සීසං ඔතරති අනෙළකසප්පාදීනං විසං විය, අයං ආගතච්ඡො ච සොරච්ඡො ච. අනෙළකසප්පො නාම මහාආසිච්ඡො. යස්ස විසං මන්දං හොති, ඔහාරියමානම්පි සුබෙනෙව ඔතරති නීලසප්පධමනිසප්පාදීනං විසං විය, අයං නෙව ආගතච්ඡො න සොරච්ඡො. නීලසප්පො නාම සාබ්වණ්ණො රුක්ඛග්ගාදීසු විවරණසප්පො.

ආසිච්ඡසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වලාහකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. කෙසිවග්ගො

1-7. කෙසිසුත්තාදිවණ්ණනා

111-117. දුතියස්ස පඨමෙ අස්සදම්මෙති දම්මනයොග්ගෙ අස්සෙ. සාරෙතීති සික්ඛාපෙති පවත්තෙති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

කෙසිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. සංවෙජනීයසුත්තාදිවණ්ණනා

118-120. අට්ඨමෙ සද්ධස්සාති බුද්ධාදීසු පසන්නචිත්තස්ස චත්තසම්පන්නස්ස, යස්ස පාතො වුට්ඨාය චෙතියඛිගණවත්තාදීනි සබ්බවත්තානි කතානෙව පඤ්ඤායන්ති. දස්සනීයානීති දස්සනාරහානි. සංවෙගො නාම සහොත්තජ්ජං ඤාණං. අභිජාතිට්ඨානාදීනිපි තස්ස උප්පත්තිහෙතුනි භවන්තීති සික්ඛාපෙන්නො ආහ “සංවෙගජනකානී”ති. යානානීති කාරණානි, පදෙසට්ඨානානි වා. නවමදසමානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි.

සංවෙජනීයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කෙසිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(13) 3. භයවග්ගො

1. අත්තානුවාදසුත්තවණ්ණනා

121. තතියස්ස පඨමෙ අත්තානං අනුවදන්තස්ස උප්පජ්ජනකභයන්ති අත්තානං අනුවදන්තස්ස පාපකම්මිනො උප්පජ්ජනකභයං. ද්වන්තිංසකම්මකාරණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයන්ති අගාරිකානං වසෙන වුත්තං, අනගාරිකානං පන විනයදණ්ඩං පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයම්පි දණ්ඩභයන්තෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අත්තානුවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඌමිභයසුත්තවණ්ණනා

122. දුතියෙ කොට්ඨපායාසස්සෙතං අධිවචනන්ති එත්ථ කුජ්ඣනට්ඨෙත කොට්ඨා, ස්වෙව චිත්තස්ස කායස්ස ච අතිජ්ජමද්දනමථනුජ්ජාදනෙහි දළ්භආයාසට්ඨෙත උපායාසො. අනෙකචාරං පවත්තිත්වා අත්තනා සමචෙතං සත්තං අජ්ඣාතථරිත්වා සීසං උක්ඛිපිතුං අදත්වා ඌමිසදිසතා දට්ඨබ්බා. යථා හි බාහිරං උදකං ඔතිණ්ණො ඌමිසු ඔසිදිත්වා මරති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ කොට්ඨපායාසෙ ඔසිදිත්වා විබ්භමති, තස්මා කොට්ඨපායාසො “ඌමිභය”න්ති වුත්තො. ඔදරිකත්තස්සෙතං අධිවචනන්ති යථා හි බාහිරං උදකං ඔතිණ්ණො කුම්භීලෙන

බාදිතො මරති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ ඔදරිකත්තෙන ඔදරිකභාවෙන ආමිසගෙධෙන මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකකප්පනෙන නාසිතසීලාදිගුණාය බාදිතධම්මසරීරො විබිභමති, තස්මා ඔදරිකත්තං “කුම්භීලභය”න්ති වුත්තං.

අනුපට්ඨිතාය සතියාති කායගතං සතිං අනුට්ඨාපෙත්වා. අසංවුතෙහීති අපිහිතෙහි. පඤ්චන්තෙනං කාමගුණානං අධිවචනන්ති යථා හි බාහිරං උදකං ඔතිණ්ණො ආවට්ටෙ නිමුජ්ජිත්වා මරති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිතො පඤ්චකාමගුණාවට්ටෙ නිමුජ්ජිත්වා විබිභමති. කාමරාගාහිභූතො හි සත්තො ඉතො ව එත්තො, එත්තො ව ඉතොති එවං මනාපියරූපාදිවිසයසඬ්ඛාතෙ ආවට්ටෙ අත්තානං සංසාරත්වා යථා තතො බහිභූතෙ නෙක්ඛම්මෙ චිත්තම්පි න උප්පාදෙති, එවං ආවට්ටෙත්වා බ්‍යසනාපාදනෙන කාමගුණානං ආවට්ටසදිසනා දට්ඨබ්බා.

අනුද්ධංසෙතීති කිලමෙති විලොචති. රාගානුද්ධංසිතෙනාති රාගෙන අනුද්ධංසිතෙන. මාතුගාමස්සෙනං අධිවචනන්ති. යථා හි බාහිරං උදකං ඔතිණ්ණො චණ්ඩමච්ඡං ආගම්ම ලද්ධප්පභාරො මරති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ මාතුගාමං ආරබ්භ උප්පන්නකාමරාගො විබිභමති, තස්මා මාතුගාමො “සුසුකාභය”න්ති වුත්තො. මාතුගාමො හි යොනිසොමනසිකාරරහිතං අධිරපුරිසං ඉත්ථිකුත්තභූතෙහි අත්තනො භාසභාවවිලාසෙහි අභිභූයා ගහෙත්වා ධීරජාතිකම්පි අත්තනො රූපාදිහි සම්පලොභනවසෙන අනවසෙසං අත්තනො උපකාරධම්මෙ සීලාදිකෙ සම්පාදෙතුං අසමත්ථං කරොත්තො අනයබ්‍යසනං පාපෙති.

ඉමානි පන චත්තාරි භයානි භායිත්වා යථා උදකං අනොරොහන්තස්ස උදකං නිස්සාය උදකපිපාසාවිනයනං සරිරසුද්ධිපරිළාභුපසමො කායඋතුග්ගාභාපනන්ති, එවමාදි ආනිසංසො නත්ථි, එවමෙවං ඉමානි චත්තාරි භයානි භායිත්වා සාසනෙ අපබ්බජන්තස්සපි ඉමං සාසනං නිස්සාය සඬ්ඛෙපතො වට්ටදුක්ඛුපසමො, විත්ථාරතො පන සීලානිසංසාදිවසෙන අනෙකවිධො ආනිසංසො නත්ථි. යථා පන ඉමානි චත්තාරි භයානි අභායිත්වා උදකං ඔරොහන්තස්ස වුත්තප්පකාරො ආනිසංසො හොති, එවං ඉමානි අභායිත්වා සාසනෙ පබ්බජන්තස්සපි වුත්තප්පකාරො ආනිසංසො හොති. මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරො පනාහ “චත්තාරි භයානි භායිත්වා උදකං අනොතරන්තො සොතං ඡින්දිත්වා පරතීරං පාපුණ්තුං න සක්කොති, අභායිත්වා ඔතරන්තො සක්කොති, එවමෙවං භායිත්වා සාසනෙ අපබ්බජන්තොපි තණ්හාසොතං ඡින්දිත්වා නිබ්බානපාරං දට්ඨුං න සක්කොති, අභායිත්වා පබ්බජන්තො සක්කොති” ති.

උග්ග්හයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පයමනානාකරණසුත්තවණ්ණනා

123. තතියෙ බ්‍රහ්මකායිකානං දෙවානන්ති එත්ථ බ්‍රහ්මානං කායො සමුහොති බ්‍රහ්මකායො, තප්පරියාපන්නතාය තත්ථ ගතාති බ්‍රහ්මකායිකා. එතාය ව සබ්බස්සපි බ්‍රහ්මකායස්ස සමඤ්ඤාය භවිතබ්බං. ආභස්සරානං දෙවානන්තිආදිනා පන

දුතියජ්ඣානභූමිකාදීනං උපරි ගහිතත්තා ගොඛලීඛද්දඤ්ඤායෙන තදවසිට්ඨානං අයං සමඤ්ඤා, තස්මා “බ්‍රහ්මකායිකානං දෙවාන”න්ති පයමජ්ඣානභූමිකානංයෙව ගහණං වෙදිතබ්බං. සහ ඛ්‍යායති ගච්ඡති සහඛ්‍යා, සහවත්තනකො. තස්ස භාවො සහඛ්‍යතා, සහපවත්තිති ආහ “සහභාවං උපගච්ඡති”ති. කප්පො ආයුජ්ජමාණන්ති එත්ථ යදිපි බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදීනං ආයුනො අන්තරං අත්ථි, උක්කට්ඨපරිච්ඡේදෙන පනෙනං වුත්තන්ති දස්සෙන්තො “පයමජ්ඣානං අත්ථි හීන”න්තිආදිමාහ.

ද්වෙ කප්පා ආයුජ්ජමාණන්ති එත්ථ පන හීනජ්ඣානෙන නිබ්බත්තානං වසෙන අයං පරිච්ඡේදො කතොති දස්සෙන්තුං “දුතියජ්ඣානං වුත්තනයෙනෙව තිව්ධං හොති”තිආදි ආරද්ධං. චත්තාරො කප්පාති එත්ථ පන උක්කට්ඨපරිච්ඡේදෙන චතුසට්ඨි කප්පා චත්තබ්බාති දස්සෙන්තො “යං හෙට්ඨා වුත්තං ‘කප්පො ද්වෙ කප්පා’ති, කම්පි ආහරිත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො”ති ආහ. කථං පනෙත්ථ අයමත්ථො ලබ්භතිති ආහ “කප්පොති ච ගුණස්සපි නාම”න්ති. තත්ථ පයමං වුත්තො කප්පො, තතො එකෙන ගුණෙන, එකස්මිං වාරෙ ගුණනායාති අත්ථො. ද්වෙ කප්පා හොන්තිති එකවාරගුණනාය කප්පස්ස ද්විගුණිකත්තා ද්වෙ මහාකප්පා හොන්තිති අත්ථො. දුතියෙනාති දුතියවාරගුණනාය. චත්තාරොති දුතියවාරගුණනාය ද්විසු කප්පෙසු ද්විගුණිතෙසු චත්තාරො මහාකප්පා හොන්තිති අත්ථො. පුන තෙ චත්තාරො කප්පාති වුත්තනයෙන ද්වෙ වාරෙ ගුණත්වා යෙ චත්තාරො කප්පා දස්සිතා, පුන තෙ චත්තාරො කප්පා චතුගුණා හොන්තිති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – ද්වෙ වාරෙ ගුණත්වා යෙ චත්තාරො කප්පා දස්සිතා, තෙසු චතුක්ඛත්තුං ගුණිතෙසු චතුසට්ඨි කප්පා සම්පජ්ජන්තිති. තථා හි චත්තාරො එකස්මිං වාරෙ ගුණිතා අට්ඨ හොන්ති, පුන තෙ අට්ඨ දුතියවාරෙ ගුණිතා සොළස හොන්ති, පුන තෙ සොළස තතියවාරෙ ගුණිතා ද්වත්තිංස හොන්ති, පුන තෙ ද්වත්තිංස චතුත්ථවාරෙ ගුණිතා චතුසට්ඨි හොන්ති. තෙනෙවාහ “ඉමෙහි චතුහි ගුණෙහි ගුණිතා එකෙන ගුණෙන අට්ඨ හොන්ති”තිආදි. එත්ථ ච හෙට්ඨා උපොසථසුත්තෙ (අ. නි. 3.71) –

“යානි මානුසකානි පඤ්ඤාස වස්සානි, වාතුමහාරාජිකානං දෙවානං එසො එකො රත්තින්දිවො”ති –

ආදිනා කාමාවචරදෙවානමෙව ආයුජ්ජමාණං දස්සිතං. හෙට්ඨායෙව –

“තයොමෙ, හික්ඛවෙ, පුග්ගලා සන්තො සංවිජ්ජමානා ලොකස්මිං. කතමෙ තයො? ඉධ, හික්ඛවෙ, එකච්චො පුග්ගලො සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා...පෙ.... ආකාසානඤ්චායතනුපගානං දෙවානං සහඛ්‍යතං උපපජ්ජති. ආකාසානඤ්චායතනුපගානං, හික්ඛවෙ, දෙවානං වීසති කප්පසහස්සානි ආයුජ්ජමාණ”න්ති (අ. නි. 3.117) –

ආදිනා අරූපාවචරානංයෙව ආයුජ්ජමාණං වුත්තං. ඉධ පන රූපාවචරානමෙව ආයුජ්ජමාණං දස්සිතං. විභඩ්ගපාළියං (විභ. 1022) පන “මනුස්සානං කිත්තකං

ආයුජ්ජමාණං, වස්සසතං අජ්ජං වා භියොයා’ ත්තිආදිනා දෙවමනුස්සානඤ්චෙව
රූපාරූපාවචරසත්තානඤ්ච ආයුජ්ජමාණං දස්සිතං.

තත්ථ සම්මාසම්බුද්ධෙන මනුස්සානං දෙවානඤ්ච ආයුං පරිච්ඡින්නානෙන
චතුසු අපායෙසු භූමිමදෙවෙසු ච ආයු න පරිච්ඡින්නං. තං කස්මාති? නිරයෙ තාව
කම්මමෙව පමාණං. යාව කම්මං න ඛියති, තාව පච්චන්ති. තථා සෙසඅපායෙසු.
භූමිමදෙවානම්පි කම්මමෙව පමාණං. තත්ථ නිබ්බත්තා භි කෙච් සත්තාහමත්තං
තිට්ඨන්ති, කෙච් අඛිඨමාසං, කජ්ජං තිට්ඨමානාපි අත්ථියෙව. තත්ථ මනුස්සෙසු
ගිහිභාවෙ ධිතායෙව සොතාපන්නාපි හොන්ති, සකදාගාමීඵලං අනාගාමීඵලං
අරහත්තම්පි පාපුණන්ති, තෙසු සොතාපන්නාදයො යාවජීවං තිට්ඨන්ති, ඛිණාසවා
පන පරිනිබ්බායන්ති වා පබ්බජන්ති වා. කස්මා? අරහත්තං නාම සෙට්ඨගුණං,
ගිහිලිඬගං භීතං, තං භීතතාය උත්තමං ගුණං ධාරෙතුං න සක්කොති, තස්මා තෙ
පරිනිබ්බාතුකාමා වා හොන්ති පබ්බජතුකාමා වා. භූමිමදෙවා පන අරහත්තං පත්තාපි
යාවජීවං තිට්ඨන්ති, ඡසු කාමාවචරෙසු දෙවෙසු සොතාපන්නසකදාගාමීනො
යාවජීවං තිට්ඨන්ති, අනාගාමීනා රූපභවං ගන්තුං වට්ටති ඛිණාසවෙන පරිනිබ්බාතුං.
කස්මා? නිලීයනොකාසස්ස අභාවා. රූපාවචරාරූපාවචරෙසු සබ්බෙපි යාවජීවං
තිට්ඨන්ති, තත්ථ රූපාවචරෙ නිබ්බත්තා සොතාපන්නසකදාගාමීනො න පුන
ඉධාගච්ඡන්ති, තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්ති. එතෙ භි ඤානඅනාගාමීනො නාම.

අට්ඨසමාපත්තිලාභීනං පන කිං නියමෙති? පගුණජ්ඣානං. යදෙවස්ස පගුණං
හොති, තෙන උපපජ්ජති. සබ්බෙසු පගුණෙසු කිං නියමෙති?
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්ති. එකංසෙනෙව භි සො
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ උපපජ්ජති. නවසු බ්‍රහ්මලොකෙසු
නිබ්බත්තඅරියසාවකානං තනුපපත්තිපි උපරූපපත්තිපි, න හෙට්ඨුපපත්ති.
පුට්ඨජ්ජනානං පන තනුපපත්තිපි හොති, උපරූපපත්තිපි, හෙට්ඨුපපත්තිපි. පඤ්චසු
සුද්ධාවාසෙසු චතුසු ච අරූපෙසු අරියසාවකානං තනුපපත්තිපි හොති උපරූපපත්තිපි.
පට්ඨජ්ඣානභූමියං නිබ්බත්තො අනාගාමී නව බ්‍රහ්මලොකෙ සොධෙත්වා මත්ථකෙ
ධීතො පරිනිබ්බාති. වෙහජ්ඵලං, අකනිට්ඨං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනන්ති ඉමෙ
තයො දෙවලොකා සෙට්ඨභවා නාම. ඉමෙසු තීසු ධාතෙසු නිබ්බත්තඅනාගාමීනො
නෙව උද්ධං ගච්ඡන්ති, න අධො, තත්ථ තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්තිති ඉදං
පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බං.

පට්ඨනානාකරණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. දුතියනානාකරණසුත්තාදිවණ්ණනා

124-6. චතුත්ථෙ තෙ ධම්මෙති තෙ “රූපගත”න්තිආදිනා නයෙන වුත්තෙ
රූපාදයො ධම්මෙ. අනිච්චතොති ඉමිනා නිච්චජ්ජට්ඨකපතො තෙසං අනිච්චතමාහ,
තතො එව ච උදයවයවන්තතො විපරිණාමතො තාවකාලිකතො ච තෙ අනිච්චාති
ජොතිතං හොති. යඤ්භි නිබ්බත්තං හොති, තං උදයවයපරිච්ඡින්නං. ජරාය මරණෙන

ව තදෙව විපරිතං, ඉත්තරක්ඛණමෙව ව හොතීති. දුක්ඛතොති ඉමිනා සුඛප්පටික්ඛෙපතො තෙසං දුක්ඛතමාහ. තතො එව ව අභිණ්භප්පටිපිළනතො දුක්ඛවත්ථුතො ව තෙ දුක්ඛාති ජොතිතං හොති. උදයවයවත්තතාය හි තෙ අභිණ්භප්පටිපිළනතො නිරන්තරදුක්ඛතාය දුක්ඛස්සෙව ව අධිට්ඨානභූතා. පච්චයයාපතීයතාය රොගමූලතාය ව රොගතො. දුක්ඛතාසුලයොගතො කිලෙසාසුච්ඡන්ද්‍රණතො උප්පාදජරාහඩ්ගෙහි උද්ධුමාතපරිපක්කපහින්තතො ව ගණ්ඩතො. පිළාජනනතො, අන්තොතුදනතො, දුන්නිභරණතො ව සල්ලතො. අවඩ්ඪිආවහනතො අසවත්ථුතො ව අසතො. අසෙරිභාවජනනතො ආබාධපදට්ඨානතාය ව ආබාධතො. අවසවත්තනතො අවිධෙයාතාය ව පරතො. බ්‍යාධිජරාමරණෙහි පලුප්පතීයතාය පලොකතො. සාමිනිවාසිකාරකවෙදකඅධිට්ඨායකවිරහතො සුඤ්ඤතො. අත්තප්පටික්ඛෙපට්ඨෙයන අනත්තතො. රූපාදිධම්මා හි න එත්ථ අත්තා අත්ථිති අනත්තා. එවං සයම්පි අත්තා න හොන්තීති අනත්තා. තෙන අබ්‍යාපාරතො නිරිහතො තුව්ඡතො අනත්තාති දීපිතං හොති. ලක්ඛණත්තයමෙව සුඛාවබොධනත්ථං එකාදසහි පදෙහි විහජිත්වා ගහිතන්ති දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. පඤ්චමජට්ඨානි උත්තානත්ථානෙව.

දුතියනානාකරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පයමතථාගතඅවජරියසුත්තවණ්ණනා

127. සත්තමෙ වත්තමානසමීපෙ වත්තමානෙ විය වොහරිතබ්බන්ති “ඔක්කමති”ති ආහ “ඔක්කන්තො හොතීති අත්ථො”ති. දසසහස්සවක්කවාළපත්ථරණො සමුප්පලභාවෙන උළාරො. දෙවානුභාවන්ති දෙවානං පභානුභාවං. දෙවානඤ්ඤි පහං සො ඔභාසො අධිභවති, න දෙවෙ. තෙනාහ “දෙවන”න්තිආදි. රුක්ඛගච්ඡාදිනා කෙනචි න භඤ්ඤතීති අසා, අසම්බාධා. තෙනාහ “නිව්ච්චරා”ති. අසංවුතාති භෙට්ඨා උපරි කෙනචි අපිහිතා. තෙනාහ “භෙට්ඨාපි අප්පතිට්ඨා”ති. තත්ථ පි-සද්දෙන යථා භෙට්ඨා උදකස්ස පිධායිකා සන්ධාරිකා පථවී නත්ථි අසංවුතා ලොකන්තරිකා, එවං උපරිපි වක්කවාළෙසු දෙවච්චිමානානං අභාවතො අසංවුතා අප්පතිට්ඨාති දස්සෙති. අන්ධකාරො එත්ථ අත්ථිති අන්ධකාරා. වක්ඛුච්ඤ්ඤාණං න ජායති ආලොකස්ස අභාවතො, න වක්ඛුතො. තථා හි “තෙනොභාසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සඤ්ජානන්ති”ති වුත්තං. ජම්බුදීපෙ ඨිතමජ්ඣන්තිකවෙලාය පුබ්බවිදෙහවාසීනං අත්ථච්චගමවසෙන උපඩ්ඪං සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤායති, අපරගොයානවාසීනං උග්ගමනවසෙන. එවං සෙසදීපෙසුපිති ආහ “එකප්පභාරෙනෙව තීසු දීපෙසු පඤ්ඤායන්ති”ති. ඉතො අඤ්ඤථා ද්විසු එව දීපෙසු පඤ්ඤායන්ති. එකෙකාය දිසාය නවනවයොජනසතසහස්සාති අන්ධකාරවිධමනමිපි ඉමිනාව නයෙන දට්ඨබ්බං. පභාය නප්පහොන්තීති අත්තතො පභාය ඔභාසිතුං නාහිසම්භුණන්ති. යුගන්ධරපබ්බතමත්ථකසමප්පමාණෙ ආකාසෙ විවරණතො “වක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙක වරන්ති”ති වුත්තං.

බ්‍යාවධානි බාදනත්ථං ගණ්හිතුං උපක්කමන්තා. විපරිවත්තිත්වාති විවට්ඨිත්වා. ඡීජ්ජිත්වාති මුච්ඡාපවත්තියා යිතට්ඨානතො මුච්චිත්වා, අභිගපච්චභිගජ්ඣෙදනවසෙන වා ඡීජ්ජිත්වා. අව්චන්තබ්බාරොති ආතපසන්තපාභාවෙන අතිසීතභාවං සන්ධාය අව්චන්තබ්බාරතා චුත්තා සියා. න හි තං කප්පසණ්ඨානඋදකං සම්පත්තිකරමභාමෙසවුට්ඨං පථවිසන්ධාරකං කප්පවිනාසකඋදකං විය බාරං භවිතුමරහති, තථා සති පථවීපි විලියෙය්‍යා, තෙසං වා පාපකම්මඵලෙන පෙතානං පකතිඋදකස්ස පුබ්බලෙභාවාපත්ති විය තස්ස උදකස්ස බාරභාවාපත්ති භොතිති චුත්තං “අව්චන්තබ්බාරො උදකෙ”ති.

පඨමතථාගතඅව්ඡරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියතථාගතඅව්ඡරියසුත්තවණ්ණනා

128. අට්ඨමෙ ආලියන්ති ආරම්භබ්බට්ඨෙත සෙවියන්තිති ආලයා, පඤ්ච කාමගුණා. ආරමන්තිති රතිං වින්දන්ති කිලන්ති ලලන්ති. ආලියන්ති වා අල්ලියන්තා අභිරමණවසෙන සෙවන්තිති ආලයා, තණ්හාවිවරිතාති. තෙහි ආලයෙහි රමන්තිති ආලයාරාමා. යටෙව හි සුසජ්ජිතං පුප්ඵළභරිතරුක්ඛාදිසම්පන්නඋය්‍යානං පට්ටියො රාජා තාය සම්පත්තියා රමති, සම්මුදිතො ආමොදිතප්පමොදිතො භොති, න උක්කණ්ඨෙති, සායම්පි නික්ඛමිතුං න ඉච්ඡති, ඵම්මෙහි කාමාලයතණ්හාලයෙහි සත්තා රමන්ති, සංසාරවට්ටෙ පමුදිතා අනුක්කණ්ඨිතා වසන්ති. තෙන තෙසං භගවා දුට්ඨමිපි ආලයං උය්‍යානභූමිං විය දස්සෙන්නො “ආලයාරාමා”තිආදිමාහ. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

දුතියතථාගතඅව්ඡරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. ආනන්දඅව්ඡරියසුත්තාදිවණ්ණනා

129-130. නවමෙ පටිසන්ථාරධම්මන්ති පකතිවාරිත්තවසෙන චුත්තං, උපගතානං පන භික්ඛූනං භික්ඛුනීනඤ්ච පුච්ඡාචිස්සජ්ජනවසෙන චෙව විත්තරුච්චසෙන ව යථාකාලං ධම්මං දෙසෙතියෙව, උපාසකඋපාසිකානං පන උපනිසින්නකකථාවසෙන. දසමං උත්තානමෙව.

ආනන්දඅව්ඡරියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(14) 4. පුග්ගලවග්ගො

1. සංයොජනසුත්තවණ්ණනා

131. චතුත්ථස්ස පයමෙ උපපත්තිපට්ඨානං සංවත්තනිකානීති
 උපපත්තිපට්ඨානියානි. භවපට්ඨානියානීති එත්ථාපි එසෙව නයො. යෙනිති යෙනි
 සංයොජනෙනි හෙතුභූතෙනි, කරණභූතෙනි වා. නනු ච සොතාපන්නස්සපි
 ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අප්පභීනානි, කස්මා පන සකදාගාමියෙව ඉධ
 ගතිතොති ආහ “සකදාගාමීස්සාති ඉදං අප්පභීනසංයොජනෙසු අරියෙසු
 උත්තමකොටියා ගතිත”න්ති. තත්ථ අප්පභීනසංයොජනෙසුති
 අප්පභීනඔරම්භාගියසංයොජනෙසු. උත්තමකොටියා ගතිතන්ති
 උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන ගතිතං. සකදාගාමිතො පරඤ්ඤි
 අප්පභීනඔරම්භාගියසංයොජනො අරියො නාම නත්ථි. නනු ච සකදාගාමීස්ස
 පභීනානිපි ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අත්ථි
 දිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසසංයොජනානං පභීනත්තා, තස්මා “ඔරම්භාගියානි
 සංයොජනානි අප්පභීනානි”ති කස්මා චුත්තන්ති ආහ “ඔරම්භාගියෙසු ච අප්පභීනං
 උපාදායා”තිආදි. යස්මා කාමරාගඛ්‍යාපාදසංයොජනානි සකදාගාමීස්ස අප්පභීනානි,
 තස්මා තානි අප්පභීනානි උපාදාය “ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අප්පභීනානි”ති
 චුත්තං, න සබ්බෙසං අප්පභීනත්තානි අධිප්පායො.

සංයොජනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පටිභානසුත්තවණ්ණනා

132. දුතියෙ පටිභානං චුච්චති ඤාණමිපි ඤාණස්ස උපට්ඨිතවචනමිපි, තං ඉධ
 අධිප්පෙතං, අත්ථයුත්තං කාරණයුත්තඤ්ඤි පටිභානමස්සාති යුත්තප්පටිභානො.
 පුච්ඡානන්තරමෙව සීසං ඛ්‍යාකාතුං අසමත්ථතාය නොමුත්තප්පටිභානමස්සාති
 නොමුත්තප්පටිභානො. ඉමිනා නයෙන සෙසා වෙදිතබ්බා. එත්ථ පන පයමො කඤ්චි
 කාලං වීමංසිත්වා යුත්තමෙව පෙක්ඛති තිපිටකවුළුනාගත්ථෙරො විය. සො පන
 පඤ්ඤං පුට්ඨො පරිග්ගහෙත්වා යුත්තප්පත්තකාරණමෙව කථෙති. දුතියො
 පුච්ඡානන්තරමෙව යෙන වා තෙන වා වචනෙන පටිබාහති, වීමංසිත්වාපි ච යුත්තං න
 පක්ඛෙති චතුතිකාසිකපිණ්ඩනිස්සත්ථෙරො විය. සො පන පඤ්ඤං පුට්ඨො
 පඤ්ඤපරියොසානමිපි නාගමෙති, යං වා තං වා කථෙතියෙව, වචනත්ථං පනස්ස
 වීමංසියමානං කත්ථවි න ලගති. තතියො පුච්ඡාසමකාලමෙව යුත්තං පෙක්ඛති,
 තංඛණංයෙව ච තං ඛ්‍යාකරොති තිපිටකවුළුනාගත්ථෙරො විය. සො පන පඤ්ඤං
 පුට්ඨො සීසමෙව කථෙති, යුත්තප්පත්තකාරණො ච හොති. චතුත්ථො පුට්ඨො
 සමානො නෙව යුත්තං පෙක්ඛති, න යෙන වා තෙන වා පටිබාහිතුං සක්කොති,
 තිබ්බන්ධකාරනිමුග්ගො විය හොති ලාභදායිත්ථෙරො විය.

පටිභානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. උග්ගට්ඨකඤ්ඤසුත්තාදිවණ්ණනා

133-4. තනියෙ උග්ගට්ඨකඤ්ඤානි එත්ථ උග්ගට්ඨනං නාම ඤාණුග්ගට්ඨනං, ඤාණෙන උග්ගට්ඨකමත්තෙයෙව ජානාතීති අත්ථො. සහ උදාහරට්ඨෙලායාති උදාහාරෙ උදාහරමත්තෙයෙව. ධම්මාභිසමයො හොතීති චතුසච්චධම්මස්ස ඤාණෙන සද්ධිං අභිසමයො. අයං වුවචතීති අයං “චත්තාරො සතිපට්ඨානා” තිආදිනා (විභ. 355) නයෙන සංඛිත්තෙන මානිකාය යපියමානාය දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිතුං සමත්ථො පුග්ගලො “උග්ගට්ඨකඤ්ඤ” ති වුවචති. විපඤ්චිතං විත්ථාරිතමෙව අත්ථං ජානාතීති විපඤ්චිතඤ්ඤ. අයං වුවචතීති අයං සංඛිත්තෙන මානිකං යපෙත්වා විත්ථාරෙන අත්ථෙ භාජියමානෙ අරහත්තං පාපුණ්තුං සමත්ථො පුග්ගලො “විපඤ්චිතඤ්ඤ” ති වුවචති. උද්දෙසාදිහි නෙතබ්බොති නෙයෙයා. අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයොති අනුක්කමෙන අරහත්තප්පත්ති. බ්‍යඤ්ජනපදමෙව පරමං අස්සාති පදපරමො. න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොතීති තෙන අත්තභාවෙන ක්‍රියානං වා විපස්සනං වා මග්ගං වා ඵලං වා නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොතීති අත්ථො. චතුත්ථං උත්තානමෙව.

උග්ගට්ඨකඤ්ඤසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-8. සාවජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා

135-8. පඤ්චමෙ සාවජ්ජොති සදොසො. සාවජ්ජෙන කායකම්මෙනාති සදොසෙන පාණාතිපාතාදිනා කායකම්මෙන. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. අයං වුවචතීති අයං පුග්ගලො තීහි ද්වාරෙහි ආයුහනකම්මස්ස සදොසත්තා ගුථකුණපාදිහරිතො පදෙසො විය “සාවජ්ජො” ති වුවචති. සාවජ්ජෙන බහුලන්ති යස්ස සාවජ්ජමෙව කායකම්මං බහුලං හොති, අප්පං අනවජ්ජං. සො “සාවජ්ජෙන බහුලං කායකම්මෙන සමන්තාගතො අප්පං අනවජ්ජෙනා” ති වුවචති. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. කො පන එවරුපො හොතීති? යො ගාමධම්මතාය වා නිගමධම්මතාය වා කදාවි කරහවි උපොසථං සමාදියති, සීලාති පුරෙති. අයං වුවචතීති අයං පුග්ගලො තීහි ද්වාරෙහි ආයුහනකම්මෙසු සාවජ්ජස්සෙව බහුලතාය අනවජ්ජස්ස අප්පතාය “චජ්ජබහුලො” ති වුවචති. යථා හි එකස්මිං පදෙසෙ දුබ්බණ්ණානි දුග්ගන්ධානි පුප්ඵානි රාසිකතානස්සු, තෙසං උපරි තහං තහං අධිමුත්තකවස්සිකපාටලානි පතිතානි භවෙය්‍යුං, එවරුපො අයං පුග්ගලො වෙදිතබ්බො. යථා පන එකස්මිං පදෙසෙ අධිමුත්තකවස්සිකපාටලානි රාසිකතානස්සු, තෙසං උපරි තහං තහං දුග්ගන්ධානි බදරපුප්ඵාදීනි පතිතානි භවෙය්‍යුං. එවරුපො තතියො පුග්ගලො වෙදිතබ්බො. චතුත්ථො පන තීහි ද්වාරෙහි ආයුහනකම්මස්ස නිද්දොසත්තා ව චතුමධුරහරිතසුවණ්ණවානි විය දට්ඨබ්බො. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සාවජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. ධම්මකථිකසුත්තාදිවණ්ණනා

139-140. නවමෙ අප්පඤ්ච භාසනීති සම්පත්තපරිසාය ථොකමෙව කථෙති.
 අසහිතඤ්චාති කථෙන්නො ව පන න අත්ථයුත්තං කාලයුත්තං කථෙති. පරිසා වස්ස
 න කුසලා භොතීති සොතුං නිසින්නපරිසා වස්ස යුත්තායුත්තං කාරණාකාරණං
 සිලිට්ඨාසිලිට්ඨං න ජානාතීති අත්ථො. එවරුපොති අයං එවංජාතිකො
 බාලධම්මකථිකො එවංජාතිකාය බාලපරිසාය ධම්මකථිකොත්ථෙව නාමං ලහති.
 ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ව ද්වෙයෙව ජනා
 සභාවධම්මකථිකා, න ඉතරෙ. ඉතරෙ පන ධම්මකථිකානං අත්තො පටිට්ඨත්තා එවං
 වුත්තා. දසමං උත්තානමෙව.

ධම්මකථිකයුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුග්ගලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(15) 5. ආභාවග්ගො

1-6. ආභාසුත්තාදිවණ්ණනා

141-146. පඤ්චමස්ස පට්ඨාදීති උත්තානත්ථානෙව.

ආභාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. දුතියකාලසුත්තාදිවණ්ණනා

147-150. සත්තමෙ පරමත්ථතො අවිජ්ජමානසභාවස්ස කාලස්ස
 භාවනාදියොගො න සම්භවතීති ආහ “කාලාති තස්මිං තස්මිං කාලෙ
 ධම්මස්සවනාදිවසෙන පවත්තානං කුසලධම්මානං එතං අධිවචන”න්ති.
 කාලසභවරිතා හි කුසලා ධම්මා ඉධ කාල-සද්දෙන ගහිතා අපරස්ස අසම්භවතො.
 අට්ඨමාදීති උත්තානත්ථානෙව.

දුතියකාලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආභාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

4. චතුත්ථපණ්ණාසකං

(16) 1. ඉන්ද්‍රියවග්ගො

1-5. ඉන්ද්‍රියසුත්තාදිවණ්ණනා

151-155. චතුත්ථස්ස පට්ඨාදීති උත්තානානෙව.

ඉන්ද්‍රියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-8. කප්පසුත්තාදිවණ්ණනා

156-158. ඡට්ඨෙ සංවට්ටනං විනස්සනං සංවට්ටො, සංවට්ටනො උද්ධං තථා
යායී සංවට්ටට්ඨායී. විවට්ටනං නිබ්බත්තනං, වඩ්ඪනං වා විවට්ටො.

“තෙජොසංවට්ටො, ආපොසංවට්ටො, වායොසංවට්ටොති එවං
සංවට්ටසීමානුක්කමෙන සංවට්ටෙසු වත්තබ්බෙසු තථා අවත්වා ආපොසංවට්ටො,
තෙජොසංවට්ටො, වායොසංවට්ටොති වචනං සංවට්ටමහාභූතදෙසනානුපුබ්බියා”ති
කෙවි. “භාවිසංවට්ටානුපුබ්බියා”ති අපරෙ. ආපෙන සංවට්ටො ආපොසංවට්ටො.
සංවට්ටසීමාති සංවට්ටනමරියාදා. සංවට්ටතීති විනස්සති. සදාති සබ්බකාලං, තීසුපි
සංවට්ටකාලෙසුති අත්ථො. එකං බුද්ධක්ඛේත්තං විනස්සතීති එත්ථ බුද්ධක්ඛේත්තං
නාම තිව්ධං හොති ජාතික්ඛේත්තං, ආණාක්ඛේත්තං, විසයක්ඛේත්තස්ථව.

තත්ථ ජාතික්ඛේත්තං දසසහස්සවක්කවාලපරියන්තං හොති, තථාගතස්ස
පටිසන්ධිග්ගහණාදීසු කම්පති. ආණාක්ඛේත්තං
කොට්ඨසතසහස්සවක්කවාලපරියන්තං, යත්ථ රතනසුත්තං (බු. පා. 6.1 ආදයො; සු.
නි. 224 ආදයො) බන්ධපරිත්තං (අ. නි. 4.67; චූළව. 251) ධජග්ගපරිත්තං (සං. නි.
1.249) ආධානාට්ඨපරිත්තං (දී. නි. 3.277-278) මොරපරිත්තන්ති (ජා. 1.2.17-18)
ඉමෙසං පරිත්තානං ආනුභාවො වත්තති. විසයක්ඛේත්තං අනන්තාපරිමාණං, යං
“යාවතා වා පනාකඛ්ඛෙය්‍යා”ති (අ. නි. 3.81) චුත්තං. තත්ථ යං යං තථාගතො
ආකඛ්ඛති, තං තං ජානාති. එවමෙනෙසු තීසු බුද්ධක්ඛේත්තෙසු එකං
ආණාක්ඛේත්තං විනස්සති, තස්මිං පන විනස්සන්තෙ ජාතික්ඛේත්තං විනට්ඨමෙව
හොති, විනස්සන්තස්ථව එකතොව විනස්සති, සණ්ඨහන්තස්ථව එකතොව සණ්ඨහති.
සෙසමෙත්ථ විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු (විසුද්ධි. මහාටී. 2.404) චුත්තනායෙනෙව
ගහෙනබ්බං. සත්තමට්ඨමානි උත්තානත්ථානෙව.

කප්පසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. භික්ඛුනීසුත්තවණ්ණනා

159. නවමෙ එවං පවත්තං පච්චුප්පන්තතණ්හං නිස්සායාති “කුදාස්සු
නාමාහම්පි ආසවානං බයා”තිආදිනා නයෙන අනුත්තරෙ විමොක්ඛෙ පිහං
උප්පාදෙන්තස්ස උප්පන්තතණ්හං නිස්සාය. කථං පන ලොකුත්තරධම්මෙ ආරබ්භ
ආසා උප්පජ්ජතීති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, න ආරම්මණකරණවසෙන
තත්ථ පිහා පවත්තති අවිසයත්තා පුග්ගලස්ස ව අනධිගතභාවතො. අනුස්සවුපලද්ධෙ
පන අනුත්තරවිමොක්ඛෙ උද්දිස්ස පිහං උප්පාදෙන්තො තත්ථ පිහං උප්පාදෙති
නාම. නාකඛ්ඪතීති කම්මපථභාවං අප්පත්තතාය පටිසන්ධිං න දෙති. සෙසං
සුවිඤ්ඤායාමෙව.

භික්ඛුනීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සුගතචිනයසුත්තවණ්ණනා

160. දසමෙ වළඤ්ජෙන්තීති සජ්ඣායන්ති වෙව වාචුග්ගතං කරොන්තා ධාරෙන්ති ව. අවිගතතණ්හතාය තං තං පරික්ඛාරජාතං බහුමිපි ආදියන්තීති බහුලා, තෙ එව බාහුලිකා යථා “වෙනයිකො”ති (ම. නි. 1.246; අ. නි. 8.11; පාරා. 8). තෙ පන යස්මා පච්චයබහුලභාවා යුත්තජ්ජයුත්තා නාම භොන්ති, තස්මා ආහ “පච්චයබාහුල්ලාය පටිපන්නා”ති. සිලීලං ගණ්හන්තීති සාඨලිකා, සික්ඛාය ආදරගාරවාහාවෙන සිලීලං අදළ්භං ගණ්හන්තීති අත්ථො. සිලීලන්ති ව භාවනපුංසකනිද්දෙසො, සිලීල-සද්දෙන වා සමානත්ථස්ස සාඨලසද්දස්ස වසෙන සාඨලිකාති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො. අවගමනතොති අධොගමනතො, ඔරම්භාගියභාවතොති අත්ථො. නිබ්බිරියාති උජ්ඣායසාහා තදධිගමාය ආරම්භමිපි අකුරුමානා.

සුගතචිනයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉන්ද්‍රියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(17) 2. පටිපදාවග්ගො

1. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

161. දුතියස්ස පඨමෙ දුක්ඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤාතිආදීසු පාළියා ආගතනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තථා හි –

“තත්ථ කතමා දුක්ඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා? කිච්ඡෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස දන්ධං තං යානං අභිජානන්තස්ස යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... අමොහො ධම්මචිවයො සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති දුක්ඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා දුක්ඛපටිපදා ඛිප්පාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා? කිච්ඡෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස ඛිප්පං තං යානං අභිජානන්තස්ස යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති දුක්ඛපටිපදා ඛිප්පාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා සුඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා? අකිච්ඡෙන අකසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස දන්ධං තං යානං අභිජානන්තස්ස යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති සුඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා සුඛපටිපදා ඛිප්පාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා? අකිච්ඡෙන අකසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස ඛිප්පං තං යානං අභිජානන්තස්ස යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා පජානනා...පෙ.... සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති සුඛපටිපදා ඛිප්පාහිඤ්ඤා පඤ්ඤා”ති (විභ. 801) – අයමෙත්ථ පාළි.

තත්ථ කිවිජෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්සාති පුබ්බභාගෙ
 ආගමනකාලෙ කිවිජෙන කසිරෙන දුක්ඛෙන සසඬ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලෙසෙ
 වික්ඛම්භෙන්වා ලොකුත්තරසමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස. දන්ධං තං යානං
 අභිජානන්තස්සාති වික්ඛම්භිතෙසු කිලෙසෙසු විපස්සනාපරිවාසෙ චිරං වසින්වා තං
 ලොකුත්තරසමාධිසඬ්ඛාතං යානං දන්ධං සංකං අභිජානන්තස්ස පටිවිජ්ඣන්තස්ස,
 පාපුණන්තස්සාති අත්ථො. අයං වුවචතීති යා එසා එවං උප්පජ්ජති, අයං
 කිලෙසවික්ඛම්භනප්පටිපදාය දුක්ඛන්තා, විපස්සනාපරිවාසපඤ්ඤාය ව දන්ධන්තා
 මග්ගකාලෙ එකචිත්තක්ඛණෙ උප්පන්නාපි පඤ්ඤා ආගමනවසෙන “දුක්ඛපටිපදා
 දන්ධාභිඤ්ඤා නාමා”ති වුවචති. උපරි තිසු පදෙසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො
 වෙදිතබ්බො.

සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විත්ථාරසුත්තවණ්ණනා

162. දුතියෙ අකතාභිනිවෙසොති අකතාධිකාරො. රූපානං ලක්ඛණාදිහි
 පරිච්ඡින්නිත්වා ගහණං රූපපරිග්ගහො. තිසු අද්ධාසු කිලමතීති පුබ්බන්තෙ
 අපරන්තෙ පුබ්බන්තාපරන්තෙති එවං තිසු පදෙසෙසු කිලමති. පඤ්චසු ඤාණෙසුති
 රූපපරිග්ගහාදිසු පඤ්චසු ඤාණෙසු. නවසු විපස්සනාඤාණෙසුති
 උදයබ්බයාදිනවිපස්සනාඤාණෙසු. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

විත්ථාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අසුභසුත්තවණ්ණනා

163. තතියෙ “යථා එතං, තථා ඉදං”න්ති ඉමිනා නයෙනාති එතෙන –

“යථා ඉදං තථා එතං, යථා එතං තථා ඉදං;
 අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා ව, කායෙ ඡන්දං විරාජයෙ”ති. (සු. නි. 205); –

ඉමං දෙසනානයං සඬ්ගණ්භාති. තස්සත්ථො – යථා ඉදං සවිඤ්ඤාණකාසුභං
 ආයුඋස්මාවිඤ්ඤාණානං අනපගමා වරති තිට්ඨති නිසීදති සයති, තථා එතං එතරහි
 සුසානෙ සයිතං අවිඤ්ඤාණකම්පි පුබ්බෙ තෙසං ධම්මානං අනපගමා අහොසි. යථා
 ව එතං එතරහි මතසරිරං තෙසං ධම්මානං අපගමා න වරති න තිට්ඨති න නිසීදති න
 සෙය්‍යං කප්පෙති, තථා ඉදං සවිඤ්ඤාණකම්පි තෙසං ධම්මානං අපගමා භවිස්සති.
 යථා ව ඉදං සවිඤ්ඤාණකං නෙතරහි සුසානෙ මතං සෙති න
 උද්ධුමාතකාදිභාවමුපගතං, තථා එතං එතරහි මතසරිරම්පි පුබ්බෙ අහොසි. යථා
 පනෙතං එතරහි අවිඤ්ඤාණකාසුභං මතකසුසානෙ සෙති උද්ධුමාතකාදිභාවඤ්ච
 උපගතං, තථා ඉදං සවිඤ්ඤාණකම්පි භවිස්සති. තත්ථ යථා ඉදං තථා එතන්ති
 අත්තනා මතසරිරස්ස සමානභාවං කරොන්තො බාහිරෙ දොසං පජහති. යථා එතං
 තථා ඉදන්ති මතසරිරෙන අත්තනො සමානභාවං කරොන්තො අජ්ඣත්තිකෙ රාගං

පජ්භතී. යෙනාකාරෙන උභයං සමං කරොති, තං සම්පජානන්තො උභයත්ථ මොහං පජ්භතී.

බහිද්ධා දිට්ඨානන්ති බහිද්ධා සුසානාදීසු දිට්ඨානං උද්ධුමාතකාදිදසන්නං අසුභානං. “නවන්තං පාටිකුලානං වසෙනා”ති කස්මා චුත්තං, නනු අන්තිමජීවිකාභාවතො පිණ්ඩපාතස්ස අලාභලාභෙසු පරිතස්සනගෙධාදිසමුප්පත්තිනො භත්තස්ස සම්මදජනනතො කිම්කුලසංවද්ධනතොති එවමාදීහිපි ආකාරෙහි ආභාරෙපටිකුලතා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤෙනං – “අන්තමිදං, හික්ඛවෙ, ජීවිකානං යදිදං පිණ්ඩොලාං අතිපාපොයං ලොකස්මිං යදිදං පිණ්ඩොලොං විචරති පත්තපාණිති (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 91). අලද්ධා ව පිණ්ඩපාතං පරිතස්සති, ලද්ධා ව පිණ්ඩපාතං ගධිතො මුච්ඡිතො අජ්ඣොපන්නො අනාදීනවදස්සාවී අනිස්සරණපඤ්ඤො පරිභුඤ්ජතිති (අ. නි. 3.124). භුත්තො ව ආභාරො කස්සපි කදාවි මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං ආවහතී”ති.

කටුකිටකාදයො ද්වන්තිංසකුලප්පහෙදා කිමියො නං උපනිස්සාය ජීවන්තිති? චුච්චතෙ – අන්තිමජීවිකාභාවො තාව චිත්තසංකිලෙසවිසොධනත්ථං කම්මට්ඨානාහිනිවෙසනතො පගෙව මනසි කාතබ්බො “මාහං ඡවාලාතසදියො භවෙය්‍ය”න්ති. තථා පිණ්ඩපාතස්ස අලාභලාභෙසු පරිතස්සනගෙධාදිසමුප්පත්තිනිවාරණං පගෙව අනුට්ඨාතබ්බං සුපරිසුද්ධසීලස්ස පටිසඬ්ඛානවතො තදභාවතො. භත්තසම්මදො අනෙකන්තිකො පරිභොගෙ අන්තොගධොවාති වෙදිතබ්බො. කිම්කුලසංවද්ධනං පන සඬිගහෙතබ්බං, සඬිගහිතමෙව වා “නවන්තං පාටිකුලානං වසෙනා”ති එත්ථ නියමස්ස අකතත්තා. ඉමිතා වා නයෙන ඉතරෙසම්පෙත්ථ සඬිගහො දට්ඨබ්බො යථාසම්භවමෙත්ථ පටිකුලතාපච්චවෙක්ඛණස්ස අධිජ්ජෙතත්තා.

එවඤ්ච කත්වා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.294-295) දසහි ආකාරෙහි පටිකුලතා වෙදිතබ්බා. සෙය්‍යථිදං – ගමනතො, පරියෙසනතො, පරිභොගතො, ආසයතො, නිධානතො, අපරිපක්කතො, පරිපක්කතො, එලතො, නිස්සන්දතො, සම්මක්ඛනතොති. එවං දසන්තං වසෙන පාටිකුලාවචනෙනපි ඉධ “නවන්ත”න්ති වචනං න විරුජ්ඣති, සම්මක්ඛනස්ස පරිභොගාදීසු ලබ්භමානභාවා විසුං තං අග්ගහෙත්වා න වදන්ති. විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.304) පන සම්මක්ඛනං පරිභොගාදීසු ලබ්භමානමිපි නිස්සන්දවසෙන විසෙසතො පටිකුලන්ති දස්සෙතුං සබ්බපච්ඡා ධර්මිතා.

උක්කණ්ඨිතසඤ්ඤාය සමන්තාගතොති තීසු භවෙසු අරුච්චනවසෙන පචත්තාය විපස්සනාපඤ්ඤාය සමන්තාගතො. නිබ්බිදානුපස්සනා භෙසා සඤ්ඤාසීසෙන චුත්තා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

අසුභසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. පයමබමසුත්තාදිවණ්ණනා

164-166. චතුත්ථෙ පධානකරණකාලෙ සීතාදීනි නක්ඛමති න සහතීති අක්ඛමා. බමති සහති අභිභවතීති බමා. ඉන්ද්‍රියදමනං දමා. ‘උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙතී’ති ආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.14; 6.58) නයෙන විතක්කසමනං සමාති ආහ ‘අකුසලවිතක්කානං වූපසමනපටිපදා’ති. නිදස්සනමත්තඤ්චෙනං, සබ්බෙසමිපි කිලෙසානං සමනවසෙන පචත්තා පටිපදා සමා. පඤ්චමජට්ඨානි උත්තානත්ථානෙව.

පයමබමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. මහාමොග්ගල්ලානසුත්තාදිවණ්ණනා

167-168. සත්තමට්ඨමෙසු මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්සාති ආදිනා මොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස හෙට්ඨා තිණ්ණං මග්ගානං සුඛපටිපදදන්ධාහිඤ්ඤාහාවො, අරහත්තමග්ගස්ස දුක්ඛපටිපදබ්භිප්පාහිඤ්ඤාහාවො චුත්තො, සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පන හෙට්ඨිමානං තිණ්ණං මග්ගානං සුඛපටිපදදන්ධාහිඤ්ඤාහාවො, අරහත්තමග්ගස්ස ච සුඛපටිපදබ්භිප්පාහිඤ්ඤාහාවො දස්සිතො. යං පන චුත්තං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.801) ‘චුද්ධානං පන චත්තාරොපි මග්ගා සුඛපටිපදබ්භිප්පාහිඤ්ඤාව අහෙසුං, තථා ධම්මසෙනාපතිස්ස. මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස පන පයමමග්ගො සුඛපටිපදබ්භිප්පාහිඤ්ඤො අහොසි, උපරි තයො දුක්ඛපටිපදදන්ධාහිඤ්ඤා’ති. යඤ්ච චුත්තං අට්ඨසාලිනියං (ධ. ස. අට්ඨ. 1476) ‘තථාගතස්ස හි සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ච චත්තාරොපි මග්ගා සුඛපටිපදබ්භිප්පාහිඤ්ඤාව අහෙසුං, මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස පන පයමමග්ගො සුඛපටිපදබ්භිප්පාහිඤ්ඤො උපරි තයො දුක්ඛපටිපදබ්භිප්පාහිඤ්ඤා’ති, තං සබ්බං අඤ්ඤමඤ්ඤං නානුලොමෙති. ඉමාය පාළියා ඉමාය ච අට්ඨකථාය න සමෙති, තස්මා වීමංසිතබ්බමෙනං. තංතංභාණකානං වා මනෙන තත්ථ තත්ථ තථා තථා චුත්තන්ති ගහෙනබ්බං.

මහාමොග්ගල්ලානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සසඬ්ඛාරසුත්තවණ්ණනා

169. නවමෙ සසඬ්ඛාරෙත දුක්ඛෙන කසිරෙන අධිමත්තපයොගං කත්ථාව කිලෙසපරිනිබ්බානධම්මොති සසඬ්ඛාරපරිනිබ්බාසී. අසඬ්ඛාරෙත අප්පයොගෙන අධිමත්තපයොගං අකත්ථාව කිලෙසපරිනිබ්බානධම්මොති අසඬ්ඛාරපරිනිබ්බාසී. ධම්මානුසාරී පුග්ගලො හි ආගමනමිහි කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො අප්පදුක්ඛෙන අකසිරෙන අකිලමන්තොව වික්ඛම්භෙතුං සක්කොති. සද්ධානුසාරී පුග්ගලො පන දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො හුත්වා වික්ඛම්භෙතුං, තස්මා ධම්මානුසාරීස්ස පුබ්බභාගමග්ගක්ඛණෙ කිලෙසච්ඡෙදකං ඤාණං අදන්ධං තිබ්ණං සුරං හුත්වා වහති. යථා නාම තිබ්ණෙන අසිනා කදලිං ඡින්දන්තස්ස ඡින්තට්ඨානං මට්ඨං හොති,

අතිසීසං වහනි, සද්දො න සුයාති, බලවවායාමකිව්වං න හොති, එවරුපා
 ධම්මානුසාරිනො පුබ්බභාගභාවනා හොති. සද්ධානුසාරිනො පන පුබ්බභාගක්ඛණ්ණ
 කිලෙසච්ඡෙදකං ඤාණං දන්ධං අතිබිණං අසුරං හුත්වා වහනි. යථා නාම කුණ්ඨෙත
 අසිනා කදලිං ඡින්දන්තස්ස ඡින්තට්ඨානං න මට්ඨං හොති, අතිසීසං න වහනි, සද්දො
 සුයාති, බලවවායාමකිව්වං ඉවිජිතබ්බං හොති, එවරුපා සද්ධානුසාරිනො
 පුබ්බභාගභාවනා හොති. එවං සන්තෙපි නෙසං කිලෙසක්ඛයෙ නානත්තං නත්ථි,
 අනවසෙසාව කිලෙසා බීයන්ති.

සසඬ්ඛාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. යුගනද්ධසුත්තවණ්ණනා

170. දසමෙ සමථපුබ්බඬ්ඨගමං විපස්සනං භාවෙතීති ඉදං සමථයානිකස්ස වසෙන
 චුත්තං. සො හි පයමං උපචාරසමාධිං වා අප්පනාසමාධිං වා උප්පාදෙති, අයං
 සමථො. සො තඤ්ච තංසම්පයුත්තෙ ව ධම්මෙ අනිච්චාදීහි විපස්සති, අයං විපස්සනා,
 ඉති පයමං සමථො, පච්ඡා විපස්සනා. තෙන චුච්චති “සමථපුබ්බඬ්ඨගමං විපස්සනං
 භාවෙතී” ති. විපස්සනාපුබ්බඬ්ඨගමං සමථං භාවෙතීති ඉදං පන විපස්සනායානිකස්ස
 වසෙන චුත්තං. සො තං චුත්තප්පකාරං සමථං අසම්පාදෙත්වා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධො
 අනිච්චාදීහි විපස්සති. පයමො ලොකුත්තරමග්ගො නිබ්බත්තතීති සොනාපත්තිමග්ගං
 සන්ධාය වදති, ලොකියමග්ගවසෙනෙව වා ඉමිස්සා පාළියා අත්ථො වෙදිතබ්බො.
 කථං? මග්ගො සඤ්ජායති, පුබ්බභාගියො ලොකියමග්ගො උප්පජ්ජති. ආසෙවති
 නිබ්බිදානුපස්සනාවසෙන. භාවෙති මුච්චිතුකමානාවසෙන. බහුලීකරොති
 පටිසඬ්ඛානුපස්සනාවසෙන. ආසෙවති වා භයතුපට්ඨානාදිඤාණවසෙන. භාවෙති
 මුච්චිතුකමානාදිඤාණවසෙන. බහුලීකරොති චුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාවසෙන.
 සංයොජනානි පහීයන්ති. අනුසයා බ්‍යන්තී හොන්තීති මග්ගප්පටිපාටියා පහීයන්ති
 බ්‍යන්තී හොන්ති.

ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතමානසන්ති ඔභාසාදීසු අරියධම්මොති පවත්තං උද්ධච්චං
 වික්ඛෙපො ධම්මුද්ධච්චං, තෙන ධම්මුද්ධච්චෙන විපස්සනාවිථිතො උග්ගමනෙන
 විරූපං ගහිතං පවත්තියමානං ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතමානසං. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතමානසං හොති, අනිච්චතො මනසි කරොති,
 ඔභාසො උප්පජ්ජති, ඔභාසො ධම්මොති ඔභාසං ආවජ්ජති, තතො වික්ඛෙපො
 උද්ධච්චං, තෙන උද්ධච්චෙන විග්ගහිතමානසො අනිච්චතො උපට්ඨානං
 යථාභූතං නප්පජානාති. දුක්ඛතො...පෙ.... අනත්තතො උපට්ඨානං යථාභූතං
 නප්පජානාති. තථා අනිච්චතො මනසිකරොතො ඤාණං උප්පජ්ජති...පෙ....
 පිති පස්සද්ධි සුඛං අධිමොක්ඛො පග්ගහො උපට්ඨානං උපෙක්ඛා නිකන්ති
 උප්පජ්ජති, නිකන්ති ධම්මොති නිකන්තිං ආවජ්ජති, තතො වික්ඛෙපො
 උද්ධච්චං, තෙන උද්ධච්චෙන විග්ගහිතමානසො අනිච්චතො උපට්ඨානං

යථාභූතං නප්පජානාති. දුක්ඛතො...පෙ.... අනත්තතො උපට්ඨානං යථාභූතං
නප්පජානාති”ති (පටි. ම. 2.6). සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

යුගනද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටිපදාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(18) 3. සඤ්චෙතනියවග්ගො

1. චෙතනාසුත්තවණ්ණනා

171. තතියස්ස පඨමෙ කායසඤ්චෙතනාහෙතුති කායකම්මනිමිත්තං, කායිකස්ස
කම්මස්ස කට්ඨතා උපචිතත්තාති අත්ථො. එස නයො සෙසසඤ්චෙතනාද්වයෙපි.
උද්ධච්චසහගතචෙතනා පචත්තිවිපාකං දෙනියෙවාති “විසතිවිධා”ති වුත්තං. තථා
වවිසඤ්චෙතනා මනොසඤ්චෙතනාති එත්ථ කාමාවචරකුසලාකුසලවසෙන විසති
චෙතනා ලබ්භන්ති. ඉදං තථා-සද්දෙන උපසංහරති. අපිචෙත්ථ නව
මහග්ගතචෙතනාපි ලබ්භන්තිති ඉමිනා නවහි රූපාරූපකුසලචෙතනාහි සද්ධිං
මනොද්වාරෙ එකුනතිංසාති තිසු ද්වාරෙසු එකුනසත්තති චෙතනා හොන්තිති
දස්සෙති. අවිජ්ජාපච්චයාවාති ඉදං තාපි චෙතනා අවිජ්ජාපච්චයාව හොන්තිති
දස්සනත්ථං වුත්තං. යථාවුත්තා හි එකුනසත්තති චෙතනා කුසලාපි අවිජ්ජාපච්චයා
හොන්ති, පගෙව ඉතරා අප්පහිනාවිජ්ජස්සෙව උප්පජ්ජනතො පහිනාවිජ්ජස්ස
අනුප්පජ්ජනතො.

යස්මා යං තං යථාවුත්තං චෙතනාහෙදං කායසංඛාරඤ්චෙව වවිසංඛාරඤ්ච
මනොසංඛාරඤ්ච පරෙහි අනුස්සාහිතො සාමම්පි අසංඛාරිකචිත්තෙන කරොති,
පරෙහි කාරියමානො සංඛාරිකචිත්තෙනපි කරොති, “ඉදං නාම කම්මං
කරොන්තොපි තස්ස එවරූපො නාම විපාකො භවිස්සති”ති එවං කම්මං විපාකඤ්ච
ජානන්තොපි කරොති, මාතාපිතුසු චෙතියවන්දනාදීනි කරොන්තෙසු
අනුකරොන්තො දාරකො විය කෙවලං කම්මඤ්ඤෙව විජ්ජානන්තො “ඉමස්ස පන
කම්මස්ස අයං විපාකො”ති විපාකං අජානන්තොපි කරොති, තස්මා තං දස්සෙතුං
“සාමං වා ත”න්තිආදි වුත්තං. පරෙහි අනාණත්තොති සරසෙනෙව චත්තමානො.
ජානන්තොති අනුස්සවාදිවසෙන ජානන්තො.

නනු ව ඛිණාසවො චෙතියං වන්දති, ධම්මං භණ්ති, කම්මට්ඨානං මනසි කරොති,
කථමස්ස කායකම්මාදයො න හොන්තිති? අවිපාකත්තා. ඛිණාසවෙන හි කතකම්මං
නෙව කුසලං හොති නාකුසලං, අවිපාකං භුත්වා කිරියාමත්තෙ තිට්ඨති. තෙනස්ස
තෙ කායාදයො න හොන්ති. තෙනෙවාහ “ඛිණාසවස්ස කායෙන කරණකම්මං
පඤ්ඤායති”තිආදි. තන්ති කුසලාකුසලං.

බිඩ්ඩාය පදුස්සන්තීති බිඩ්ඩාපදොසිනො, බිඩ්ඩාපදොසිනො එව
 බිඩ්ඩාපදොසිකා. බිඩ්ඩාපදොසො වා එනෙසං අත්ථිති බිඩ්ඩාපදොසිකා. තෙ කිර
 පුඤ්ඤවිසෙසාධිගතෙන මහත්තෙන අත්තනො සිරිවිහවෙන නක්ඛත්තං කීළන්තා
 තාය සම්පත්තියා මහත්තතාය “ආහාරං පරිභුඤ්ජිමිහා න පරිභුඤ්ජිමිහා” තිපි න
 ජානන්ති. අප් එකාහාරාතික්කමතො පට්ඨාය නිරන්තරං බාදන්තාපි පිචන්තාපි
 චචන්තියෙව න තිට්ඨන්ති. කස්මා? කම්මජනෙජස්ස බලවතාය කරජකායස්ස
 මන්දතාය. මනුස්සානඤ්ඤි කම්මජනෙජො මන්දො, කරජකායො බලවා. තෙසං
 තෙජස්ස මන්දතාය කායස්ස බලවතාය සත්තාහම්පි අතික්කම්ත්වා
 උණ්හොදකආච්ඡයාගුආදීහි සක්කා කරජකායං උපත්ථම්හෙතුං. දෙවානං පන
 තෙජො බලවා හොති උළාරපුඤ්ඤනිබ්බත්තත්තා
 උළාරගරුසිනිද්ධසුධාහාරජීරණතො ව. කරජං මන්දං මුදුසුබ්බමාලභාවතො. තෙ එකං
 ආහාරවෙලං අක්කම්ත්වාච සණ්ඨාපෙතුං න සක්කොන්ති. යථා නාම ගිම්හානං
 මජ්ඣන්තිකෙ තත්තපාසාණෙ යපිතං පදුමං වා උජ්ජලං වා සායන්හසමයෙ
 සංසතෙනපි සිඤ්චියමානං පාකතිකං න හොති විනස්සතියෙව, එවමෙව පච්ඡා
 නිරන්තරං බාදන්තාපි පිචන්තාපි චචන්තියෙව න තිට්ඨන්ති. කතමෙ පන තෙ
 දෙවාති? “ඉමෙ නාමා” ති අට්ඨකථාය විචාරණා නත්ථි, “ආහාරුපච්ඡෙදෙන
 ආතපෙ බිත්තමාලා වියා” ති චුත්තත්තා යෙ කෙචි කබ්බිකාරාහාරුපජීවිනො දෙවා
 එවං කරොන්ති, තෙ එවං චචන්තීති වෙදිතබ්බා. අභයගිරිවාසීනො පනාහු
 “නිම්මානරතිපරනිම්මිතවසවත්තිනො තෙ දෙවා, බිඩ්ඩාය පදුස්සන්තමත්තෙනෙව
 හෙතෙ බිඩ්ඩාපදොසිකාති චුත්තා” ති. කො පනෙත්ථ දෙවානං ආහාරො, කා
 ආහාරවෙලාති? “සබ්බෙසම්පි කාමාවචරදෙවානං සුධා ආහාරො, සා හෙට්ඨිමෙහි
 හෙට්ඨිමෙහි උපරිමානං උපරිමානං පණිතතමා හොති. තං යථාසකං දිවසවසෙනෙව
 දිවසෙ දිවසෙ භුඤ්ජන්ති. කෙචි පන බදරජ්ජමාණං සුධාහාරං පරිභුඤ්ජන්ති. සො
 ජීවිහායං යපිතමත්තොයෙව යාව කෙසග්ගනඛග්ගා කායං ඵරති, තෙසංයෙව
 දිවසවසෙන සත්තදිවසං යාපනසමත්ථොව හොති” ති වදන්ති.

ඉස්සාපකතත්තා පදුට්ඨෙත මනසා පදුස්සන්තීති මනොපදොසිකා. උසුයවසෙන
 වා මනසො පදොසො මනොපදොසො, සො එනෙසං අත්ථි විනාසහෙතුභූතොති
 මනොපදොසිකා. අක්කුද්ධො රක්ඛතීති කුද්ධස්ස සො කොධො ඉතරස්මිං
 අක්කුජ්ඣන්තෙ අනුපාදානො එකචාරමෙව උජ්ජත්තියා අනාසෙවනො වාවෙතුං න
 සක්කොති, උදකන්තං පත්වා අග්ගි විය නිබ්බායති, තස්මා අක්කුද්ධො තං චචනතො
 රක්ඛති. උහොසු පන කුද්ධෙසු හියොයා හියොයා අඤ්ඤමඤ්ඤම්හි පරිවඩ්ඪනවසෙන
 තිබ්බසමුදාවාරො නිස්සයදහනරසො කොධො උජ්ජජ්ජමානො හදයවත්ථුං
 නිදහන්තො අච්චන්තසුබ්බමාලං කරජකායං විනාසෙති, තතො සකලොපි අත්තභාවො
 අත්තරධායති. තෙනාහ “උහොසු පනා” තිආදි. තථා වාහ භගවා “අඤ්ඤමඤ්ඤම්හි
 පදුට්ඨවිත්තා කීළන්තකාය...පෙ.... චචන්ති” ති (දී. නි. 1.47).

කතමෙ තෙන දෙවා දට්ඨබ්බාති එත්ථ තෙනාති පච්චත්තෙ කරණචචනන්ති ආහ
 “කතමෙ නාම තෙ දෙවා දට්ඨබ්බා” ති. කරණත්ථෙයෙව වා එතං කරණචචනන්ති
 දස්සෙන්තො ආහ “තෙන වා අත්තභාවෙනා” ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

වෙනනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිකා.

2. විහත්තිසුත්තවණ්ණනා

172. දුතියෙ අත්ථප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචත්ථානකරණසමත්ථං අත්ථෙ පහෙදගතං ඤාණං අත්ථපට්ඨමිහිදා. අත්ථොති වෙන්ථ සඬ්ඛෙපතො හෙතුඵලං. තඤ්ඤි හෙතුවසෙන අරණියං ගන්තබ්බං පත්තබ්බං, තස්මා “අත්ථො”ති වුච්චති. පහෙදතො පන යං කිඤ්චි පච්චයසමුප්පන්නං, නිබ්බානං, භාසිතත්ථො, විපාකො, කිරියාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා “අත්ථො”ති වෙදිතබ්බා, තං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං අත්ථෙ පහෙදගතං ඤාණං අත්ථපට්ඨමිහිදා. තෙනාහ “පඤ්චස්ස අත්ථෙස්ස පහෙදගතං ඤාණං”න්ති. ආචික්ඛමිතිආදීස්ස ආදිතො කථෙන්නො ආචික්ඛති නාම, උද්දිසතිති අත්ථො. තමෙව උද්දෙසං පරියොසාපෙන්තො දෙසෙති. යථාඋද්දිට්ඨමත්ථං උද්දිසනවසෙන පකාරෙහි ඤාපෙන්තො ඤාපෙති. පකාරෙහි ඵව තමත්ථං පතිට්ඨාපෙන්තො පට්ඨපෙති. යථාඋද්දිට්ඨං පටිනිද්දිසනවසෙන විවරති. විවටං විහජති. විහත්තඅත්ථං හෙතුදාහරණදස්සනෙහි පාකටං කරොන්නො උත්තානිං කරොති.

තිස්සො පට්ඨමිහිදාති ධම්මනිරුත්තිපටිභානපට්ඨමිහිදා. තත්ථ ධම්මපට්ඨමිහිදා නාම ධම්මප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචත්ථානකරණසමත්ථං ඤාණං. ධම්මොති ව සඬ්ඛෙපතො පච්චයො. සො හි යස්මා තං තං විදහති පවත්තෙති වෙව පාපෙති ව, තස්මා “ධම්මො”ති වුච්චති. පහෙදතො පන යො කොචි ඵලනිබ්බන්තකො හෙතු, අරියමග්ගො, භාසිතං, කුසලං, අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා “ධම්මො”ති වෙදිතබ්බා, තං ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං ධම්මෙ පහෙදගතං ඤාණං ධම්මපට්ඨමිහිදා. නිරුත්තිප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචත්ථානකරණසමත්ථං නිරුත්තාහිලාපෙ පහෙදගතං ඤාණං නිරුත්තිපට්ඨමිහිදාති. ඉදං වුත්තං හොති – අත්ථෙ ව ධම්මෙ ව යා සභාවනිරුත්ති, තං සභාවනිරුත්තිං සද්දං ආරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං සභාවනිරුත්තාහිලාපෙ පහෙදගතං ඤාණං නිරුත්තිපට්ඨමිහිදාති.

ඵවමයං නිරුත්තිපට්ඨමිහිදා සද්දාරම්මණා නාම ජාතා, න පඤ්ඤන්තිආරම්මණා. කස්මා? යස්මා සද්දං සුත්වා “අයං සභාවනිරුත්ති”ති ජානන්ති. පට්ඨමිහිදාප්පන්නො හි “ඵස්සො”ති වුත්තෙ “අයං සභාවනිරුත්ති”ති ජානාති, “ඵස්සා”ති වා “ඵස්ස”න්ති වා වුත්තෙ පන “අයං අසභාවනිරුත්ති”ති ජානාති. වෙදනාදීසුපි ඵසෙව නයො. අඤ්ඤං පනෙස නාමාධ්‍යාතලපසග්ගධ්‍යාඤ්ජනසද්දං ජානාති න ජානාතිති? යදග්ගෙන සද්දං ජානිත්වා “අයං සභාවනිරුත්ති, අයං අසභාවනිරුත්ති”ති ජානාති, තදග්ගෙන තම්පි ජානිස්සතිති. තං පන “නයිදං පට්ඨමිහිදාකිච්ච”න්ති පටික්ඛිපිත්වා ඉදං වත්ථු කථිතං –

තිස්සදත්තත්ථෙරො කිර බොධිමණ්ඩෙ සුවණ්ණසලාකං ගහෙත්වා
 “අට්ඨාරසසු භාසාසු කතරභාසාය කථෙමි”ති පචාරෙසි. තං පන තෙන අත්තනො
 උග්ගහෙ යත්වා පචාරිතං, න පටිසම්භිදාය යිතෙන. සො හි මහාපඤ්ඤාය තං තං
 භාසං කථාපෙත්වා උග්ගහෙත්වා එවං පචාරෙසි. “භාසං නාම සත්තා
 උග්ගණ්හන්ති”ති වත්වා පනෙත්ථ ඉදං කථිතං. මාතෘපිතරො හි දහරකාලෙ
 කුමාරකෙ මඤ්ඤෙ වා පියෙ වා නිපජ්ජාපෙත්වා තං තං කථයමානා තානි තානි
 කිව්වානි කරොන්ති. දාරකා තෙසං තං තං භාසං වචන්ටාපෙත්ති “ඉමිනා ඉදං
 චුත්ත”න්ති. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ සබ්බමපි භාසං ජානන්ති. මාතා දමුළු,
 පිතා අන්ධකො. තෙසං ජාතො දාරකො සචෙ මාතුකථං පයමං සුණාති, දමුළුභාසං
 භාසිස්සති. සචෙ පිතුකථං පයමං සුණාති, අන්ධකභාසං භාසිස්සති. උභින්නමපි පන
 කථං අස්සුණන්තො මාගධභාසං භාසිස්සති. යොපි අගාමකෙ මහාඅරඤ්ඤෙ
 නිබ්බත්තො, තත්ථ අඤ්ඤො කථෙන්නො නාම නත්ථි. සොපි අත්තනො ධම්මතාය
 වචනං සමුට්ඨාපෙන්නො, මාගධභාසමෙව භාසිස්සති. නිරයෙ, තිරච්ඡානයොනියං,
 පෙත්තිවිසයෙ, මනුස්සලොකෙ, දෙවලොකෙති සබ්බත්ථ මාගධභාසාව උස්සන්තා,
 සෙසා ඔට්ටකිරාතඅන්ධකයොනකදමිළභාසාදිකා අට්ඨාරස භාසා පරිවත්තන්ති,
 කාලන්තරෙන අඤ්ඤා භොන්ති ව නස්සන්ති ව.

අයමෙවෙකා යථාභූච්චබ්‍රහ්මචෝභාරඅරියචෝභාරසඬ්ඛාතා මාගධභාසා න
 පරිවත්තති. සා හි කත්ථවි කදාවි පරිවත්තන්තිපි න සබ්බත්ථ සබ්බදා සබ්බථාව
 පරිවත්තති, කජ්ජවිනාසෙපි තිට්ඨතියෙව. සම්මාසම්බුද්ධොපි හි තෙපිටකං
 බුද්ධවචනං තත්තිං ආරොපෙන්නො මාගධභාසාය එව ආරොපෙසි. කස්මා? එවඤ්ඤි
 ආහරිතුං සුඛං භොති. මාගධභාසාය හි තත්තිං ආරුළුභස්ස බුද්ධවචනස්ස
 පටිසම්භිදාජ්ජත්තානං සොතපථාගමනමෙව පපඤ්චො. තෙන සඬ්ඝට්ඨමත්තෙනෙව
 නයසතෙන නයසභස්සෙන අත්ථො උපට්ඨාති. අඤ්ඤාය භාසාය තත්තිං
 ආරුළුභකං සොධෙත්වා උග්ගහෙතබ්බං භොති, බහුමපි උග්ගහෙත්වා පන
 පුපුජ්ජනස්ස පටිසම්භිදාජ්ජත්ති නාම නත්ථි, අරියසාවකො නොපටිසම්භිදාජ්ජත්තො
 නාම නත්ථි.

පටිභානජ්ජහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචන්ටානකරණසමත්ථං පටිභාන
 පහෙදගතං ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදා. අත්ථධම්මාදිවිසයෙසු හි තිසු ඤාණෙසු
 “ඉමානි ඤාණානි ඉදමත්ථජොතකානි”ති (විභ. 725-731) එවං
 පවත්තඤාණස්සෙන අධිවචනං. ඉමා පන වතස්සො පටිසම්භිදා ද්විසු යානෙසු
 පහෙදං ගච්ඡන්ති, පඤ්චහි කාරණෙහි විසදා භොන්තිති වෙදිතබ්බා. කතමෙසු ද්විසු?
 සෙක්ඛභූමියඤ්ච අසෙක්ඛභූමියඤ්ච, තත්ථ සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස
 මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස මහාකස්සපත්ථෙරස්ස මහාකච්චායනත්ථෙරස්ස
 මහාකොට්ඨිකත්ථෙරස්සානි අසිනියාපි මහාථෙරානං පටිසම්භිදා අසෙක්ඛභූමියං
 පහෙදගතා. ආනන්දත්ථෙරස්ස, චිත්තස්ස ගහපතිනො, ධම්මිකස්ස උපාසකස්ස,
 උපාලිස්ස ගහපතිනො, බුජ්ජුත්තරාය උපාසිකායානි එවමාදිනං පටිසම්භිදා
 සෙක්ඛභූමියං පහෙදගතානි ඉමාසු ද්විසු භූමිසු පහෙදං ගච්ඡන්ති. පහෙදො නාම
 මග්ගෙහි අධිගතානං පටිසම්භිදානං පහෙදගමනං.

කතමෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි පටිසම්භිදා විසදා හොත්තීති? අධිගමෙන,
පරියත්තියා, සවනෙන, පරිපූර්ණය, පුබ්බයොගෙන. තත්ථ අධිගමො නාම
අරහත්තං. තඤ්ඤි පත්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොත්තී. සවනං නාම ධම්මස්සවනං.
සක්කච්චං සුඤ්ඤත්තස්ස හි පටිසම්භිදා විසදා හොත්තී. පරිපූර්ණා නාම අට්ඨකථා.
උග්ගහිතපාළියා අත්ථං කථෙන්නස්ස හි පටිසම්භිදා විසදා හොත්තී. පුබ්බයොගො
නාම පුබ්බයොගාවචරතා හරණපච්චාහරණනායෙන පරිහටකම්මට්ඨානතා.
පුබ්බයොගාවචරස්ස හි පටිසම්භිදා විසදා හොත්තී.

එතෙසු පන පරියත්ති, සවනං, පරිපූර්ණානි ඉමානි තීණි පහෙදස්සෙව
බලවකාරණානි, පුබ්බයොගො අධිගමස්ස බලවපච්චයො. පහෙදස්ස හොති න
හොතීති? හොති, න පන යථා අධිගමස්ස බලවපච්චයො හොති, තථා පහෙදස්ස.
පරියත්තිසවනපරිපූර්ණා හි පුබ්බෙ හොත්තු වා මා වා, පුබ්බයොගෙන පන පුබ්බෙ
වෙව එතරහි ව සඬ්ඛාරසම්මසනං විනා පටිසම්භිදාධිගමො නාම නත්ථි. ඉමෙ පන
ද්වෙපි එකතො හුත්වා පටිසම්භිදා උපත්ථම්මහත්වා විසදා හොත්තීති.

විහත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. මහාකොට්ඨිකසුත්තාදිවණ්ණනා

173-4. තතියෙ එස්සායතනානන්ති එත්ථ ආකරට්ඨො ආයතනසද්දොති ආහ
“එස්සාකරාන”න්තිආදි. “සුවණ්ණායතනං, රජතායතන”න්තිආදීසු ආකරොපි
“ආයතන”න්ති චුත්තො, සඤ්ජාතිසමොසරණාදිවසෙනපි ආයතනට්ඨො
ලබ්භතියෙව. මා-ඉති පටිසෙධෙ නිපාතො. ස්වායං ඡන්තං එස්සායතනානං අසෙසං
විරාගනිරොධා අත්ථඤ්ඤං වචනං කිඤ්චිති සන්ධායාහාති ආහ “මා හණ්ති
අත්ථො”ති. පඤ්චඑස්සායතනානි නිරුද්ධානීති වක්ඛාදීනඤ්ච තත්ථ අභාවං
සන්ධාය වදති. ඡට්ඨස්සාති මනායතනස්ස. වතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

මහාකොට්ඨිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. උපවාණසුත්තාදිවණ්ණනා

175-6. පඤ්චමෙ විජ්ජායාති

දිබ්බවක්ඛුපුබ්බෙනිවාසානුස්සතිආසවක්ඛයඤාණසඬ්ඛාතාය තිව්ධාය විජ්ජාය,
අට්ඨවිධාය වා. අට්ඨවිධාපි හි විජ්ජා විපස්සනාඤාණෙන මනොමයිද්ධියා ව සහ
අභිඤ්ඤා පරිග්ගහෙත්වා චුත්තා. පන්තරසධම්මහෙදෙන වරණෙන
සමන්තාගතොති සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා,
ජාගරියානුයොගො, සද්ධා, හිරි, ඔත්තජ්ජං, බාහුසච්චං, වීරියං, සති, පඤ්ඤා,
චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානීති එවං පන්තරසහෙදෙන වරණධම්මෙන
සමන්තාගතො. ඉමෙයෙව හි පන්තරස ධම්මා යස්මා එතෙහි වරති අරියසාවකො
ගච්ඡති අමතං දිසං, තස්මා “වරණ”න්ති චුත්තා. ඡට්ඨෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

උපවාණසුත්තදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. රාහුලසුත්තවණ්ණනා

177. සත්තමෙ පථව්ඨාතුරෙවෙසාති දුට්ඨාපෙසා ථද්ධට්ඨයෙන, කක්ඛලට්ඨයෙන, එරුසට්ඨයෙන එකලක්ඛණා පථව්ඨාතු එවාති අජ්ඣත්තිකං බාහිරාය සද්ධිං යොජෙත්වා දස්සෙති. කස්මා? බාහිරාය පථව්ඨාතුයා අවෙනනාභාවො පාකටො, න අජ්ඣත්තිකාය, තස්මා බාහිරාය සද්ධිං එකසද්ධිසා අවෙනනායෙවාති ගණ්හන්තස්ස සුඛපරිග්ගාභා භොති, යථා කිං? දන්තෙන ගොණෙන සද්ධිං යොජිතො අදන්තො කතිපාහමෙව විසුකායති විජ්චන්දති, අථ න විරස්සෙව දමථං උපෙති, එවං අජ්ඣත්තිකං බාහිරාය සද්ධිං එකසද්ධිසාති ගණ්හන්තස්ස කතිපාහමෙව අවෙනනාභාවෙන උපට්ඨාති, අථ න විරෙනෙවස්සා අවෙනනාභාවො පාකටො භොති ධාතුමත්තතාය දස්සනතො. නෙතං මම...පෙ.... දට්ඨබ්බන්ති තං උභයමිපි “න එතං මම, න එසොහමස්මි, න එසො මෙ අත්තා”ති එවං යථාභූතං සම්මජ්ජඤ්ඤාය දට්ඨබ්බං. යථාභූතන්ති යථාසභාවං. තඤ්ඤි අනිච්චාදිසභාවං, තස්මා අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති එවං දට්ඨබ්බන්ති අත්ථො. යස්මා “නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා”ති පස්සන්තො නෙව කත්ථවි අත්තානං පස්සති, න තං පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති, න පරස්ස අත්තානං අත්තතො කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති, තස්මා චුත්තං “චතුකොට්ඨකසුඤ්ඤතා නාම කථිතා”ති.

රාහුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ජම්බාලිසුත්තවණ්ණනා

178. අට්ඨමෙ සත්තන්ති අභිගසන්තතාය වෙව ආරම්මණසන්තතාය ච කමනීයං මනොහරං. වෙතොවිමුත්තින්ති රූපාරූපාවචරං චිත්තවිමුත්තිං. තෙනෙවාහ “අට්ඨන්තං සමාපත්තිනං අඤ්ඤතරං සමාපත්ති”න්ති. ලෙපමක්ඛිතෙනාති ලාබාමක්ඛිතෙන. පාරිපන්ථිකෙ අසොධෙත්වාති කාමච්ඡන්දාදිපාරිපන්ථිකෙ අසොධෙත්වා. යො හි කාමාදීනවපච්චවෙක්ඛණාදීහි කාමච්ඡන්දං න සුට්ඨු වික්ඛම්භෙත්වා කායජ්ජස්සද්ධිවසෙන දුට්ඨුල්ලං සුජ්ජපිජ්ජස්සද්ධිං අකත්වා ආරම්භධාතුමනසිකාරාදිවසෙන ථිනමිද්ධං න සුට්ඨු පටිවිනොදෙත්වා සමථනිමිත්තමනසිකාරාදිවසෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චං න සමුහනං කත්වා අඤ්ඤෙපි සමාධිපරිපන්ථෙ ධම්මෙ න සුට්ඨු සොධෙත්වා ඤානං සමාපජ්ජති. සො අසොධිතං ආසයං පටිට්ඨහමරො විය අසුද්ධං උය්‍යානං පටිට්ඨරාජා විය ච බිජ්ජමෙව නික්ඛමති. යො පන සමාධිපරිපන්ථෙ ධම්මෙ සුට්ඨු විසොධෙත්වා ඤානං සමාපජ්ජති, සො සුවිසොධිතං ආසයං පටිට්ඨහමරො විය සුපරිසුද්ධං උය්‍යානං පටිට්ඨරාජා විය ච සකලමිපි දිවසභාගං අත්තොසමාපත්තියංයෙව භොති.

ආයමුබානීති නදිතලාකකන්දරපදරාදිතො ආගමනමග්ගා. තෙ ව කන්දරායෙවාති ආහ “චතස්සො පටිසනකන්දරා”ති. අපායමුබානීති අපගමනමග්ගා. අපෙන්නි අපගච්ඡන්ති එතෙහිති හි අපායා, තෙ එව මුබානීති

අපායමුබානි. තානි ව උදකනික්බමනවිජ්ජදානිති ආහ “අපවාහනවිජ්ජදානි”ති,
අපායසඬබාතානි උදකනික්බමනවිජ්ජදානිති අත්ථො. සෙසං සුචිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

ජමබාලීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නිබ්බානසුත්තවණ්ණනා

179. නවමෙ අභිධම්මෙ චුත්තනායෙනාති –

“කතමා භානභාගිනී පඤ්ඤා? පයමස්ස ඤානස්ස ලාභිං කාමසහගතා
සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති භානභාගිනී පඤ්ඤා, තදනුධම්මතා සති
සන්තිට්ඨති ධීතිභාගිනී පඤ්ඤා. අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා
සමුදාවරන්ති විසෙසභාගිනී පඤ්ඤා. නිබ්බදාසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා
සමුදාවරන්ති විරාගුපසඤ්ඤිතා නිබ්බේධභාගිනී පඤ්ඤා”ති (විභ. 799) –

ආදිනා විභඬ්ඨෙ චුත්තනායෙන එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පයමස්ස ඤානස්ස ලාභින්ති ය්වායං අප්පගුණස්ස පයමස්ස ඤානස්ස
ලාභී, තං. කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති තතො වුට්ඨිතං.
ආරම්මණවසෙන කාමසහගතා හුත්වා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති තුදන්ති
වොදෙන්ති. තස්ස කාමානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා
පයමජ්ඣානපඤ්ඤා භායති පරිභායති, තස්මා “භානභාගිනී පඤ්ඤා”ති චුත්තා.
තදනුධම්මතා තදනුරූපසභාවා. සති සන්තිට්ඨතීති ඉදං මිච්ඡාසතිං සන්ධාය චුත්තං,
න සම්මාසතිං. යස්ස හි පයමජ්ඣානානුරූපසභාවා පයමජ්ඣානං සන්තතො
පණිතතො දිස්වා අස්සාදයමානා අභිනන්දමානා නිකන්ති උප්පජ්ජති, තස්ස
නිකන්තිවසෙන පයමජ්ඣානපඤ්ඤා නෙව භායති න වඩ්ඪති, ධීතිකොට්ඨාසිකා
හොති. තෙන චුත්තං “ධීතිභාගිනී පඤ්ඤා”ති. අවිතක්කසහගතාති අවිතක්කං
දුතියජ්ඣානං සන්තතො පණිතතො මනසිකරොතො ආරම්මණවසෙන
අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා. සමුදාවරන්ති පගුණතො පයමජ්ඣානතො
වුට්ඨිතං දුතියජ්ඣානාධිගමත්ථාය තුදන්ති වොදෙන්ති, තස්ස උපරි
දුතියජ්ඣානානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පයමජ්ඣානපඤ්ඤා
විසෙසභූතස්ස දුතියජ්ඣානස්ස උප්පත්තිපදට්ඨානතාය “විසෙසභාගිනී”ති චුත්තා.

නිබ්බදාසහගතාති තංයෙව පයමජ්ඣානලාභිං ඤානතො වුට්ඨිතං.
නිබ්බදාසඬබාතෙන විපස්සනාඤ්ඤාණෙන සහගතා. විපස්සනාඤ්ඤාණඤ්ඤි
ඤානඬිගහෙදෙ වත්තන්තෙ නිබ්බන්දති උක්කණ්ඨති, තස්මා “නිබ්බදා”ති වුච්චති.
සමුදාවරන්ති නිබ්බානසවිජ්ජකිරියත්ථාය තුදන්ති වොදෙන්ති. විරාගුපසඤ්ඤිතාති
විරාගසඬබාතෙන නිබ්බාතෙන උපසංභිතා. විපස්සනාඤ්ඤාණඤ්ඤි සක්කා ඉමිනා
මග්ගෙන විරාගං නිබ්බානං සවිජ්ජාතුන්ති පවත්තිතො “විරාගුපසංභිත”න්ති
වුච්චති. තංසම්පයුත්තසඤ්ඤාමනසිකාරාපි විරාගුපසංභිතා එව නාම. තස්ස තෙසං

සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පඨමජ්ඣානපඤ්ඤා අරියමග්ගස්පට්ඨෙධස්ස පදට්ඨානතාය “නිබ්බේධනාගිනී”ති වුත්තාති.

නිබ්බානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මහාපදෙසසුත්තවණ්ණනා

180. දසමෙ මහාඔකාසෙති මහත්තෙ ඔකාසෙ මහත්තානි ධම්මස්ස පතිට්ඨාපනට්ඨානානි. යෙසු පතිට්ඨාපිතො ධම්මො නිව්ඡීයති අසන්දෙහතො. කානි පන තානි? ආගමනවිසිට්ඨානි සුත්තොතරණාදිනි. දුතියවිකප්පෙ අපදිසියන්තිති අපදෙසා, මහත්තා අපදෙසා එතෙසන්ති මහාපදෙසා. “සම්මුඛා මෙතං, ආවුසො, භගවතො සුත්ත”න්තිආදිනා කෙනවි ආභතස්ස ධම්මොති විනිවිජයනෙ කාරණං. කිං පන තන්ති? තස්ස යථාභතස්ස සුත්තොතරණාදි එව. යදි එවං කථං වත්තාරොති? යස්මා ධම්මස්ස ද්වෙ සම්පදායො සත්ථා සාවකො ව. තෙසු සාවකා සඤ්ඤානුග්ගලවසෙන තිවිධා. එවම්මම්හා මයායං ධම්මො පටිග්ගහිතොති අපදිසිතබ්බානං හෙදෙන වත්තාරො. තෙනාහ “සම්මුඛා මෙතං, ආවුසො, භගවතො සුත්ත”න්තිආදි. තථා ව වුත්තං නෙත්තියං (නෙත්ති. 4.18) “වත්තාරො මහාපදෙසා බුද්ධාපදෙසො, සඤ්ඤාපදෙසො, ගණාපදෙසො, පුග්ගලාපදෙසො. ඉමෙ වත්තාරො මහාපදෙසා”ති. බුද්ධො අපදෙසො එතස්සාති බුද්ධාපදෙසො. එස නයො සෙසෙසුපි. තෙනාහ “බුද්ධාදයො...පෙ.... මහාකාරණානී”ති.

නෙව අභිනන්දිතබ්බන්ති න සම්පට්ඨිතබ්බං, ගන්ථස්ස සම්පට්ඨිතං නාම සවනන්ති ආහ “න සොතබ්බ”න්ති. පදබ්බාසප්පනානීති පදානි ව බ්බාසප්පනානි ව, අත්ථපදානි බ්බාසප්පනපදානි වාති අත්ථො. පජ්ජති අත්ථො එතෙහිති පදානි, අක්ඛරාදීනි බ්බාසප්පනපදානි. පජ්ජිතබ්බතො පදානි, සඤ්ඤාසනාදීනි අත්ථපදානි. “අට්ඨකථායං පදසඤ්ඤානානි බ්බාසප්පනානීති බ්බාසප්පනපදානෙව වුත්තානී”ති කෙවි. අත්ථං බ්බාසප්පන්තිති බ්බාසප්පනානි, බ්බාසප්පනපදානි. තෙහි බ්බාසප්පිතබ්බතො බ්බාසප්පනානි, අත්ථපදානීති උභයසඤ්ඤානො. ඉමස්මිං යානෙති තෙනාහතසුත්තස්ස ඉමස්මිං පදෙසෙ. පාළි වුත්තාති කෙවලො පාළිධම්මො වුත්තො. අත්ථො වුත්තොති පාළියා අත්ථො වුත්තො නිද්දිට්ඨො. අනුසන්ධි කථිතොති යථාරද්ධදෙසනාය උපරිදෙසනාය ව අනුසන්ධානං කථිතං, සම්බන්ධො කථිතො. පුබ්බාපරං කථිතන්ති පුබ්බෙන පරං අවිරුජ්ඣනඤ්ඤෙව විසෙසට්ඨානඤ්ඤෙව කථිතං පකාසිතං. එවං පාළිධම්මාදීනි සම්මදෙව සල්ලක්ඛෙත්වා ගහණං සාධුකං උග්ගහණන්ති ආහ “සුට්ඨු ගහෙත්වා”ති. සුත්තෙ ඔතාරෙතබ්බානීති ඤාණෙන සුත්තෙ ඔගාහෙත්වා තාරෙතබ්බානි. තං පන ඔගාහෙත්වා තරණං තත්ථ ඔතරණං අනුප්පවෙසනං හොතීති වුත්තං “ඔතරිතබ්බානී”ති. සංසන්දෙත්වා දස්සනං සන්දස්සනන්ති ආහ “විනයෙ සංසන්දෙතබ්බානී”ති.

“කිං පන තං සුත්තං, කො වා විනයො”ති විචාරණායං ආවරියානං මතිහෙදමුඛෙන තමත්ථං දස්සෙතුං “එත්ථ වා”තිආදි වුත්තං. විනයොති

විභවිගපායමාහ. සො හි මාතිකාසඤ්ඤිතස්ස සුත්තස්ස අත්ථෙ සුවනතො “සුත්ත”න්ති වත්තබ්බතං අරහති. විවිධනයත්තා විසිට්ඨනයත්තා ච විනයො, බන්ධකපායො. එවන්ති එවං සුත්තවිනයෙසු පරිග්ගය්හමානෙසු විනයපිටකමිපි න පරියාදියති පරිවාරපාළියා අසඬගහිතත්තා. සුත්තන්තාහිධම්මපිටකානි චා සුත්තං අත්ථසුවනාදිඅත්ථසම්භවතො. එවම්පිති සුත්තන්තාහිධම්මපිටකානි සුත්තං, විනයපිටකං විනයොති එවං සුත්තවිනයවිභාගෙ වුව්චමානෙපි. න තාව පරියාදියන්තීති න තාව අනවසෙසතො පරිග්ගය්හන්ති. කස්මාති චෙති ආහ “අසුත්තනාමකඤ්ඤි”තිආදි. යස්මා සුත්තන්ති ඉමං නාමං අනාරොපෙත්වා සඬගිතං ජාතකාදිබුද්ධවචනං අත්ථි, තස්මා වුත්තනයෙන තිණි පිටකානි න පරියාදියන්තීති. සුත්තනිපාතඋදානඉතිවුත්තකානි දිස්නිකායාදයො විය සුත්තන්ති නාමං ආරොපෙත්වා අසඬගිතානීති අධිප්පායෙනෙත්ථ ජාතකාදීහි සද්ධිං තානිපි ගහිතානි. බුද්ධවංසවරියාපිටකානං පනෙත්ථ අග්ගහණෙ කාරණං මග්ගිතබ්බං, කිං චා එතෙන මග්ගනෙන. සබ්බොපායං චණ්ණනානායො ථෙරවාදදස්සනමුඛෙන පටික්ඛිත්තො එවාති.

කිං අත්ථිති අසුත්තනාමකං බුද්ධවචනං නත්ථියෙවාති දස්සෙති. තං සබ්බං පටික්ඛිපිත්වාති “සුත්තන්ති විනයො”තිආදිනා වුත්තසංචණ්ණනායං “නායමත්ථො ඉධාධිප්පෙතො”ති පටිසෙධෙත්වා. විනෙති එතෙන කිලෙසෙති විනයො, කිලෙසවිනයනුපායො, සො එව කාරණන්ති ආහ “විනයො පන කාරණ”න්ති.

ධම්මෙති පරියත්තිධම්මෙ. සරාගායාති සරාගභාවාය කාමරාගභවරාගපරිබුහනාය. සංයොගායාති භවසංයොජනාය. සඋපාදානායාති චතුරුපාදානුපසංහිතතාය. මහිච්ඡතායාති මහිච්ඡභාවාය. අසන්තුට්ඨියාති අසන්තුට්ඨභාවාය. කොසජ්ජායාති කුසිතභාවාය. සඬගණිකායාති කිලෙසසඬගණිකවිභාරාය. ආවයායාති තිවිධවට්ටාවයාය. විරාගායාති සකලවට්ටතො විරජ්ජනත්ථාය. විසංයොගායාති කාමරාගාදීහි විසංයුජ්ජනත්ථාය. අනුපාදානායාති සබ්බස්සපි කම්මභවස්ස අග්ගහණාය. අප්පිච්ඡතායාති පච්චයප්පිච්ඡතාදිවසෙන සබ්බසො ඉච්ඡාය අපගමාය. සන්තුට්ඨියාති ද්වාදසවිධසන්තුට්ඨභාවාය. වීරියාරම්භායාති කායිකස්ස චෙව චෙතසිකස්ස ච වීරියස්ස පග්ගණ්හනත්ථාය. විවෙකායාති පච්චිත්තභාවාය කාමවිවෙකාදිතදඬගවිවෙකාදිවිවෙකසිද්ධියා. අපවයායාති සබ්බස්සපි වට්ටස්ස අපවයනාය, නිබ්බානායාති අත්ථො. එවං යො පරියත්තිධම්මො උග්ගහණධාරණපරිපුච්ඡාමනසිකාරවසෙන යොනිසො පටිපජ්ජන්තස්ස සරාගාදිභාවපරිවජ්ජනස්ස කාරණං හුත්වා විරාගාදිභාවාය සංවත්තති, එකංසතො එසො ධම්මො, එසො විනයො සම්මදෙව අපායාදීසු අපතනවසෙන ධාරණතො කිලෙසානං විනයනතො ච. සත්ථු සම්මාසම්බුද්ධස්ස ඔවාදානුරූපජ්ජවත්තිභාවතො එතං සත්ථුසාසනන්ති ච ජානෙය්‍යාසීති අත්ථො.

චතුසච්චත්ථසුවනං සුත්තන්ති ආහ “සුත්තෙති තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ”ති. තෙපිටකඤ්ඤි බුද්ධවචනං සච්චවිනිමුත්තං නත්ථි. රාගාදිවිනයකාරණං යථා තෙන

සුත්තපදෙන පකාසිතන්ති ආහ “විනයෙති එතස්මිං රාගාදිවිනයකාරණෙ”ති.
 සුත්තෙ ඕතරණඤ්චෙන්ථ තෙපිටකබ්බද්ධවචනපරියාපන්නතාවසෙනෙව වෙදිතබ්බං,
 න අඤ්ඤාපාති ආහ “සුත්තප්පටිපාටියා කත්ථවි අනාගන්ත්වා”ති. ඡල්ලිං
 උට්ඨපෙත්වාති අරොගස්ස මහතො රුක්ඛස්ස තිට්ඨතො උපක්කමෙන ඡල්ලිකාය
 සකලිකාය පපටිකාය වා උට්ඨාපනං විය අරොගස්ස සාසනධම්මස්ස තිට්ඨතො
 බ්බාඤ්ජනමත්තෙන තප්පරියාපන්නං විය හුත්වා ඡල්ලිසදිසං
 පුබ්බාපරවිරුද්ධතාදිදොසං උට්ඨපෙත්වා පරිදිපෙත්වා. තාදිසානි පන එකංසතො
 ගුල්භවෙස්සන්තරාදිපරියාපන්නානි භොන්තිති ආහ “ගුල්භවෙස්සන්තරං...පෙ....
 පඤ්ඤායන්තිති අත්ථො”ති. රාගාදිවිනයෙති රාගාදිවිනයන්තරං අතදාකාරතාය
 අපඤ්ඤායමානානි ඡඩ්ඛෙතබ්බානි චජිතබ්බානි න ගහෙතබ්බානි. සබ්බත්ථානි
 සබ්බවාරෙසු.

මහාපදෙසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඤ්චෙතනියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(19) 4. බ්‍රාහ්මණවග්ගො

1-3. යොධාජීවසුත්තාදිවණ්ණනා

181-183. චතුත්ථස්ස පයමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

4. අභයසුත්තවණ්ණනා

184. චතුත්ථො සොවතීති චිත්තෙ උප්පන්නබලවසොකෙන සොවති,
 චිත්තසන්නාපෙන අන්තො නිජ්ඣායතීති අත්ථො. කිලමතීති තස්සෙව සොකස්ස
 වසෙන කායෙ ව උප්පන්නදුක්ඛෙන කිලමති. පරිදෙවතීති සොකුද්දෙහකවසෙන තං
 තං විජ්ජලපන්නො වාචාය පරිදෙවති. උරත්තාලීන්ති උරත්තාලං, උරං තාලෙත්වාති
 අත්ථො. තෙනාහ “උරං තාලෙත්වා”ති. කඩ්ඛාවිචිකිච්ඡාති එත්ථ “එකමෙවිදං
 පඤ්චමං නීවරණං. කිං නු බො ඉද”න්ති ආරම්මණං කඩ්ඛනතො කඩ්ඛා, “ඉදමෙව
 වර”න්ති නිවිජෙතුං අසමත්ථභාවතො “විචිකිච්ඡා”ති වුවවති – “ධම්මසභාවං
 විචින්නතො කිච්ඡති, විගතා විකිච්ඡා”ති වා කත්වා.

අභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බ්‍රාහ්මණසච්චසුත්තවණ්ණනා

185. පඤ්චමෙ එත්ථානි එතස්මිං සුඤ්ඤානානුපස්සනාධිකාරෙ. ක්වචීති කත්ථවි
 යානෙ, කාලෙ, ධම්මෙ වා. අථ වා ක්වචීති අජ්ඣාත්තං බහිද්ධා වා. අත්තනො
 අත්තානන්ති සකත්තානං “අයං බො, භො බ්‍රහ්මා, මහාබ්‍රහ්මා...පෙ.... වසී පිතා
 භූතභක්ඛාන”න්තිආදිනා (දී. නි. 1.42) පරෙහි පරිකප්පිතං අත්තානඤ්ච කස්සවි

කිඤ්චනභූතං න පස්සතිති දස්සෙන්තො “කස්සචී”තිආදිමාහ. තත්ථ පරස්සාති පරජාති පරො පුරිසොති වා එවං ගහිතස්ස. න ච මම ක්වචනීති එත්ථ මම-සද්දො අට්ඨානප්පයුත්තොති ආහ “මම-සද්දං තාව යපෙත්වා”ති. පරස්ස වාති අත්තනො අඤ්ඤස්ස. පරො පුරිසො නාම අත්ථි මමත්ථාය යීතො. තස්ස වසෙන මය්හං සබ්බං ඉජ්ඣතිති එකච්චදිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතවසෙන පරං අත්තානං තඤ්ච අත්තනො කිඤ්චනභූතං න පස්සතිති දස්සෙන්තො “න ච ක්වචනී”තිආදිමාහ. එත්ථ ච නාහං ක්වචනීති සකඅත්තනො සබ්භාවං න පස්සති. න කස්සචී කිඤ්චනතස්මිත්ති සකඅත්තනො එව කස්සචී අත්තනියතං න පස්සති. න ච මමාති එතං ද්වයං යථාරහං සම්බන්ධිතබ්බං, අත්ථි-පදං පච්චෙකං. න ච ක්වචනී පරස්ස අත්තා අත්ථිති පරස්ස අත්තනො අභාවං පස්සති. තස්ස පරස්ස අත්තනො මම කිඤ්චනතා නත්ථිති පරස්ස අත්තනො අනත්තනියතං පස්සති. එවං අජ්ඣත්තං බහිද්ධා බන්ධානං අත්තත්තනියසුඤ්ඤතා-සුද්ධසඬ්ඛාරපුඤ්ජතා-චතුකොට්ඨසුඤ්ඤතාපරිග්ගණ්හනෙන නිට්ඨා හොති. සෙසමෙත්ථ සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

බ්‍රාහ්මණසච්චසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උම්මග්ගසුත්තවණ්ණනා

186. ඡට්ඨෙ ආකඬ්ඨියතීති චිත්තවසිකො ලොකො තත්ථ තත්ථ උපකඬ්ඨියති. තෙසංයෙවෙත්ථ ගහණං වෙදිතබ්බන්ති යෙ අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකා චිත්තස්ස වසං ගච්ඡන්ති, තෙසංයෙව ගහණං. න හි පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධා පහිනකිලෙසා චිත්තස්ස වසං ගච්ඡන්ති, චිත්තං පන අත්තනො වසෙ වත්තෙන්ති. සහ සීලෙනාති වාරිත්තවාරිත්තසීලෙන සද්ධිං. පුබ්බභාගපටිපදන්ති ධුතඬ්ගමාදිං කත්වා යාව ගොත්‍රභුඤ්ඤාණං, තාව පචත්තෙතබ්බං සමථවිපස්සනාසඬ්ඛාතං සම්මාපටිපදං. සෙසං සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

උම්මග්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා

187. සත්තමෙ වස්සකාරො බ්‍රාහ්මණො මගධමහාමත්තොති එත්ථ වස්සකාරොති තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස නාමං. මහනියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්තාගතො මහාමත්තො. ඉස්සරියමත්තායාති ච ඉස්සරියප්පමාණෙනාති අත්ථො, ඉස්සරියෙන චෙව චිත්තුපකරණෙන වාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො, උපහොගුපකරණානිපි හි ලොකෙ “මත්තා”ති වුච්චන්ති. මගධරඤ්ඤො, මගධරට්ඨෙ වා මහාමත්තොති මගධමහාමත්තො. තුදිසඤ්ඤිතො ගාමො නිවාසො එතස්සාති තොදෙය්‍යා. තෙනෙවාහ “තුදිගාමවාසිකස්සා”ති. තුදිගාමවාසිතා වස්ස තත්ථ අධිපතිභාවෙනාති දට්ඨබ්බො. සො හි තං ගාමං සොණදණ්ඩො විය, වම්පං කුට්ඨන්තො විය, බාණුමතං අධිපතිභාවෙන අජ්ඣාවසති. මහද්ධනො හොති

පඤ්චවත්තාලීසකොට්ඨිභවො. පරිසතීති පරිසායං, ජනසමුහෙති අත්ථො. තෙනාහ “සන්තිපතිතාය පරිසායා”ති. අභිජ්ජසන්නොති එත්ථ අභික්කමනත්ථො අභි-සද්දොති ආහ “අතික්කම්ම පසන්නො”ති, පසාදනීයං යානං අතික්කම්මත්වා අප්පසාදනීයට්ඨානෙ පසන්නොති අධිජ්ජායො. තං තං කිච්චං අත්ථං පස්සතීති අත්ථදසා, අලං සමත්ථා පට්ඨලා අත්ථදසා අලමත්ථදසා, අලමත්ථදසෙ අතිසයන්තීති අලමත්ථදසතරා. තෙනාහ “අත්ථෙ පස්සිතුං සමත්ථා”තිආදි. නෙව සප්පුරිසං න අසප්පුරිසං ජානාති සප්පුරිසධම්මානං අසප්පුරිසධම්මානඤ්ච යාථාවතො අජානනතො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. උපකසුත්තවණ්ණනා

188. අට්ඨමෙ නිබ්බත්තිවසෙන නිරයං අරහති, නිරයසංවත්තනියෙන වා කම්මුතා නිරයෙ නියුත්තොති තෙරයිකො. අවිච්ඡිති උප්පජ්ජිත්වා තත්ථ ආයුකප්පසඤ්ඤිතං අන්තරකප්පං තිට්ඨතීති කප්පට්ඨො. නිරයුපපත්තිං පරිහරණවසෙන තිකිච්ඡිතුං අසක්කුණෙය්‍යාති අතෙකිච්ඡො. අපරියාදින්නාවාති අපරික්ඛිණායෙව. සවෙ හි එකො හික්ඛු කායානුපස්සනං පුච්ඡති, අඤ්ඤො වෙදනානුපස්සනං...පෙ.... චිත්තානුපස්සනං. “ඉමිනා පුට්ඨෙ අහං පුච්ඡාමි”ති එකො එකං න ඔලොකෙති, එවං සන්තෙපි තෙසං වාරො පඤ්ඤායති එව, බුද්ධානං පන වාරො න පඤ්ඤායති. විදත්ථීවතුරභිගුලං ඡායං අතික්කමනතො පුරෙතරංයෙව හගවා වුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනං, නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනං, සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනං, පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං කථෙති. තිට්ඨන්තු වා එවං වත්තාරො. සවෙ හි අඤ්ඤෙ වත්තාරො සම්මජ්ජධානෙසු, අඤ්ඤෙ ඉද්ධිපාදෙසු, අඤ්ඤෙ පඤ්චින්ද්‍රියෙසු, අඤ්ඤෙ පඤ්චබලෙසු, අඤ්ඤෙ සත්තබ්‍යාජ්ඣාදිගෙසු, අඤ්ඤෙ අට්ඨමග්ගභිගෙසු පඤ්ඤෙ පුච්ඡෙය්‍යං, තම්පි හගවා කථෙය්‍ය. තිට්ඨන්තු වා එතෙ අට්ඨ. සවෙ අඤ්ඤෙ සත්තතිංස ජනා බ්‍යාධිපක්ඛියෙසු පඤ්ඤෙ පුච්ඡෙය්‍යං, තම්පි හගවා තාවදෙව කථෙය්‍ය. කස්මා? යාවතා හි ලොකියමහාජනෙ එකං පදං කථෙන්නෙ තාව ආනන්දත්ථෙරො අට්ඨ පදානි කථෙති. ආනන්දත්ථෙරෙ පන එකං පදං කථෙන්නෙයෙව හගවා සොළස පදානි කථෙති. කස්මා? හගවතො හි ජීවිහා මුදු, දන්තාවරණං සුඵුසිතං, වචනං අගළිතං, හවභිගපරිවාසො ලහුකො. තෙන චුත්තං – “අපරියාදින්නාවස්ස තථාගතස්ස ධම්මදෙසනා, අපරියාදින්නං ධම්මපදබ්‍යඤ්ජන”න්ති.

තත්ථ ධම්මදෙසනාති තන්තිට්ඨපනා. ධම්මපදබ්‍යඤ්ජනන්ති එත්ථ ධම්මොති පාළි. පජ්ජති අත්ථො එතෙනාති පදං. වාක්‍යඤ්ච පදෙනෙව සභිගහිතං. අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙතීති බ්‍යඤ්ජනං, අක්ඛරං. තඤ්ඤි පදවාක්‍යං පරිච්ඡිජ්ජමානං තං තං අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙති පකාසෙති. එතෙන අපරාපරෙහි පදබ්‍යඤ්ජනෙහි සුවිරම්පි කාලං කථෙන්නස්ස තථාගතස්ස න කදාපි තෙසං පරියාදානං අත්ථිති දස්සෙති. ගුණධංසිති ගුණධංසනසිලො. පගබ්බොති වාචාපාගබ්බියෙන සමන්තාගතො.

උපකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සච්ඡිකරණියසුත්තවණ්ණනා

189. නවමෙ නාමකායෙනාති සහජාතනාමකායෙන. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සච්ඡිකරණියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපොසඨසුත්තවණ්ණනා

190. දසමෙ තුණ්හිභුතං තුණ්හිභුතන්ති ආමෙඨිතවචනං ඛ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන චුත්තන්ති ආහ “යතො යතො අනුච්චොකෙති”ති. අනුච්චොකෙත්වාති එත්ථ අනු-සද්දොපි ඛ්‍යාපනිච්ඡාවචනමෙවාති අනු අනු ච්චොකෙත්වාති අත්ථො, පඤ්චපසාදප්පටිමණ්ඩිතාති අක්ඛිති උම්මිලෙන්වා තතො තතො ච්චොකෙත්වාති චුත්තං හොති. අලන්ති යුත්තං, ඔපායිකන්ති අත්ථො “අලමෙව නිබ්බන්දිතු”න්තිආදීසු (දී. නි. 2.272; සං. නි. 2.124-126) විය. ප්‍රථමන්ධනෙන පරිහරිත්වා අසිතබ්බං පුට්ඨං සම්බලං අ-කාරස්ස ඔ-කාරං කත්වා. තෙනාහ “පාටෙය්‍ය”න්ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

උපොසඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රාහ්මණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(20) 5. මහාවග්ගො

1. සොතානුගතසුත්තවණ්ණනා

191. පඤ්චමස්ස පඨමෙ සොතානුගතානන්ති පසාදසොතං අනුගන්ත්වා ගතානං, පගුණානං වාචුග්ගතානන්ති අත්ථො. එවංභූතා ව පසාදසොතං ඔදහින්වා ඤාණසොතෙන සුට්ඨු වචන්ථපිතා නාම හොන්තිති ආහ “පසාදසොත”න්තිආදි. එකච්චස්ස හි උග්ගහිතපුබ්බවචනං තං තං පගුණං නිච්ඡරිතං සුට්ඨු වචන්ථපිතං න හොති. “අසුකං සුත්තං වා ජාතකං වා කථෙහි”ති චුත්තෙ “සප්ඤ්ඤායින්වා සංසන්දින්වා සමනුග්ගාහින්වා ජානිස්සාමි”ති වදන්ති. එකච්චස්ස තං තං පගුණං හවඨගසොතසදිසං හොති “අසුකං සුත්තං වා ජාතකං වා කථෙහි”ති චුත්තෙ උද්ධරිත්වා තමෙව කථෙති. තං සන්ධායෙන චුත්තං “ඤාණසොතෙන වචන්ථපිතාන”න්ති. ඉත්ථිලිඨිගාදීනි තිණි ලිඨිගානි. නාමාදීනි වත්තාරි පදානි. පඨමාදයො සත්ත විහත්තියො.

වළඤ්ජෙතීති පාළිං අනුසන්ධිං පුබ්බාපරවසෙන වාචුග්ගතං කරොන්තො ධාරෙති. වචසා පරිචිතාති සුත්තදසකවග්ගදසකපණ්ණාසදසකවසෙන වාචාය

සජ්ඣායිකා, “දසසුත්තානි ගතානි, දසවග්ගානි ගතානි” තිආදිනා සල්ලක්ඛේත්වා වාචාය සජ්ඣායිකානි අත්ථො. වග්ගාදිවසෙන හි ඉධ වචසා පරිවයො අධිජ්ජෙතො, න පන සුත්තෙකදෙසස්ස සුත්තමත්තස්ස වචසා පරිවයො. මනසා අනු අනු පෙක්ඛිතා භාගසො නිජ්ඣායිකා විදිතා මනුසානුපෙක්ඛිතා. යස්ස වාචාය සජ්ඣායිකං බුද්ධවචනං මනසා චිත්තෙන්තස්ස තත්ථ තත්ථ පාකටං හොති, මහාදීපං ජාලෙත්වා යිතස්ස රූපගතං විය විභූතං හුත්වා පඤ්ඤායති. තං සන්ධායෙනං චුත්තං. සුජ්ජට්ඨිද්ධානි නිජ්ජටං නිග්ගමිං කත්වා සුට්ඨු යාථාචතො පටිවිද්ධා. සෙසමෙත්ථ සුවඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සොනානුගතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. යානසුත්තවණ්ණනා

192. දුතියෙ සංවාසෙනාති සහවාසෙන. සීලං වෙදිතබ්බන්ති “අයං සුඝීලො වා දුඝීලො වා” ති සහ වසන්තෙන උපසඬ්ඤාමන්තෙන ජානිතබ්බො. තඤ්ච බො දීඝෙන අද්ධුනා, න ඉත්තරන්ති තඤ්ච සීලං දීඝෙන කාලෙන වෙදිතබ්බං, න ඉත්තරෙන. ද්විභතීභඤ්ඤි සංයතාකාරො ව සංචුතින්ද්‍රියාකාරො ව න සක්කා දස්සෙතුං. මනසි කරොතාති තම්පි “සීලමස්ස පරිග්ගහෙස්සාමී” ති මනසිකරොන්තෙන පච්චවෙක්ඛන්තෙනෙව සක්කා ජානිතුං, න ඉත්තරෙන. පඤ්ඤවතාති තම්පි සජ්ජඤ්ඤෙනෙව පණ්ඩිතෙන. බාලො හි මනසිකරොන්තොපි ජානිතුං න සක්කොති.

සංවාහාරෙතාති අපරාපරං කථනෙන.

“යො හි කොචි මනුස්සෙසු, වොහාරං උපජීවති;
ඵචං වාසෙට්ඨ ජානාහි, වාණිජො සො න බ්‍රාහ්මණො” ති. (ම. නි. 2.457; සු. නි. 619) –

ඵත්ථ හි බ්‍යවහාරො නාම. “චත්තාරො අරියවොහාරා, චත්තාරො අනරියවොහාරා” ති (දී. නි. 3.313) ඵත්ථ චෙතනා. “සඬ්ඤා සමඤ්ඤා පඤ්ඤන්ති වොහාරො” ති (ධ. ස. 1313-1315; මහානි. 73) ඵත්ථ පඤ්ඤන්ති. “වොහාරමත්තෙන සො වොහරෙය්‍යා” ති (සං. නි. 1.25) ඵත්ථ කථාවොහාරො. ඉධාපි ඵසොව අධිජ්ජෙතො. ඵකච්චස්ස හි සම්මුඛාකථා පරම්මුඛාකථාය න සමෙති පරම්මුඛාකථා සම්මුඛාකථාය. තථා පුරිමකථා පච්ඡිමකථාය, පච්ඡිමකථා ව පුරිමකථාය. සො කථනෙනෙව සක්කා ජානිතුං “අසුචි ඵසො පුග්ගලො” ති. සුචිසීලස්ස පන පුරිමං පච්ඡිමෙන, පච්ඡිමඤ්ච පුරිමෙන සමෙති. සම්මුඛාකථිතං පරම්මුඛාකථිතෙන සමෙති, පරම්මුඛාකථිතඤ්ච සම්මුඛාකථිතෙන, තස්මා කථනෙන සක්කා සුවිභාවො ජානිතුන්ති පකාසෙත්තො ඵවමාහ.

ආරාධනා කොටුවකි. යස්ස හි කොටුවකි නත්ථි, සො උප්පත්තොසු උපද්දවෙසු ගහෙනබ්බං ගහණං කත්තබ්බං කිව්වං අපස්සන්තො අද්චාරකසරං පට්ටියො විය වරති. තෙනාහ “ආපදාසු, හික්ඛවෙ, ආරාධනා වෙදිතබ්බො”ති.

සාකච්ඡායාති සංකපාය. දුප්පඤ්ඤස්ස හි කපා උදකෙ ගෙණු විය උප්පිලවති. පඤ්ඤවතො කප්පන්තස්ස පටිභානං අනන්තං හොති. උදකච්ඡන්දිතෙනෙව හි මච්ඡො බුද්දකො වා මහන්තො වාති කොයති.

කොතිච්ඡායාති වොරරොගහයාදිහි කොතිනං ච්ඡායා. හොගානං බ්‍යසනං හොගබ්‍යසනං, රාජවොරාදිවසෙන හොගච්ඡායාති අත්ථො. තෙනාහ “දුතියපදෙපි එසෙව නයො”ති. පඤ්ඤමිමග්ගොති පඤ්ඤගවෙසනං, කොතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස විමංසනන්ති අත්ථො. අනප්පකන්ති අතිත්තිකරට්ඨොන අනප්පකං සාදුරසහොජනං විය. සණ්ඨන්ති සුබ්‍රමසභාවං.

යානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. හද්දියසුත්තවණ්ණනා

193. තතියෙ කරණස්ස උත්තරං කිරියං කරණුත්තරියං, තං ලක්ඛණං එතස්සාති කරණුත්තරියලක්ඛණො. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

හද්දියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සාමුගියසුත්තවණ්ණනා

194. චතුත්ථෙ පුග්ගලස්ස පාරිසුද්ධියා පධානභූතානි වා අභිගානි පාරිසුද්ධිපධානියභිගානි. සෙසමෙත්ථ සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සාමුගියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වජ්‍ජසුත්තවණ්ණනා

195. පඤ්ඤමෙ පිහිතත්තාති අකුසලස්ස පවෙසනද්වාරං පිදහිත්වා ධීතත්තා. කායෙන සංවරිතබ්බඤ්ඤි අපිහිතෙන ද්වාරෙන පවත්තනකං පාපධම්මං සංවරිත්වා ධීතො කායෙන සංචුතො නාම. බයවිරාගෙනාති අච්චන්තබ්බසංචාරෙන විරජ්ජනෙන, අනුප්පාදනිරොධෙනාති අත්ථො. කිං විජ්ජා පුබ්බෙ උප්පන්නාති? උභයමෙතං න වත්තබ්බං. පහානාහිසමයභාවනාහිසමයානං අහින්තකාලත්තා පදිපුජ්ජලනෙන අත්ථකාරං විය විජ්ජප්පාදෙන අවිජ්ජා නිරුද්ධාව හොති, වත්තබ්බං වා හෙතුඵලත්තමුප්පාරවසෙන. යථා හි පදිපුජ්ජලනහෙතුකො අත්ථකාරවිගමො, එවං විජ්ජප්පාදහෙතුකො අවිජ්ජානිරොධො. හෙතුඵලධම්මා ව සමානකාලාපි පුබ්බාපරකාලා විය වොහරියන්ති යථා “චක්ඛුඤ්ඤ පට්ඨිව රූපෙ ව උප්පජ්ජති

වක්ඛවිඤ්ඤාණ”න්ති (ම. නි. 1.400; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43-44; 2.4.60; කථා. 465, 467) පච්චයාදානුප්පජ්ජනකිරියා. චිත්තස්ස කායස්ස ච විහතනතො විසානො, දුක්ඛං. පරිදහනතො පරිලාභො.

නිව්ච්චිභාරාති සබ්බදා පචත්තනකවිහාරා. යපෙත්වා හි සමාපත්තිවෙලං භවඛිගවෙලඤ්ච ඛිණාසවා ඉමිනා ඡළඛිගුපෙක්ඛාචිහාරෙන සබ්බකාලං විහරන්ති. වක්ඛනා රූපං දිස්වාති වක්ඛවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. වක්ඛනා රූපං දිස්වාති හි නිස්සයවොහාරෙන චුත්තං. සසම්භාරකථා හෙසා යථා “ධනුනා විජ්ඣති”ති, තස්මා නිස්සයසීසෙන නිස්සිතස්ස ගහණං දට්ඨබ්බං. රාගවසෙන න සොමනස්සජානො හොතීති ගෙහසිතපෙමවසෙනපි ජවනක්ඛණෙ සොමනස්සජානො න හොති මග්ගෙන සමුච්ඡින්නත්තා, න දොමනස්සජානො පසාදඤ්ඤාථත්තවසෙනපි. උපෙක්ඛකො මජ්ඣන්තො හුත්වා විහරතීති අසමපෙක්ඛනෙන මොහං අනුප්පාදෙන්තො ඤාණුපෙක්ඛාවසෙනෙව උපෙක්ඛකො විහරති මජ්ඣන්තො. ඛිණාසවො හි ඉට්ඨෙපි අනිට්ඨෙපි මජ්ඣන්තෙපි ආරම්මණෙ යො අසමපෙක්ඛනෙන සමසමා අයොනියොගහණෙ අඛිණාසවානං මොහො උප්පජ්ජති, තං අනුප්පාදෙන්තො මග්ගෙනෙව තස්ස සමුග්ගාතිතත්තා ඤාණුපෙක්ඛාවසෙනෙව උපෙක්ඛකො විහරති, අයඤ්චස්ස පටිපත්ති සතිවෙපුල්ලපත්තියා පඤ්ඤාවෙපුල්ලපත්තියා වාති චුත්තං “සතිසම්පජ්ඣපරිගහිතායා”ති.

එත්ථ ච “ඡසු ද්වාරෙසු උපෙක්ඛකො විහරති”ති ඉමිනා ඡළඛිගුපෙක්ඛා කථිතා. “සම්පජානො”ති වචනතො පන චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තචිත්තාති ලබ්භන්ති තෙහි විනා සම්පජානතාය අසම්භවතො. “සතතවිහාරා”ති වචනතො අට්ඨපි මහාකිරියචිත්තාති ලබ්භන්ති ඤාණුප්පත්තිපච්චයරහිතකාලෙපි පචත්තිජොතනතො. “අරජ්ජන්තො අදුස්සන්තො”ති වචනතො භසිතුප්පාදවොට්ඨබ්බනෙහි සද්ධිං දස චිත්තාති ලබ්භන්ති. අරජ්ජනාදුස්සනවසෙන පචත්ති හි තෙසම්පි සාධාරණාති. නනු චෙත්ථ “උපෙක්ඛකො විහරති”ති ඡළඛිගුපෙක්ඛාවසෙන ඉමෙසං සතතවිහාරානං ආගතත්තා සොමනස්සං කථං ලබ්භතීති? ආසෙවනතොති. කිඤ්චාපි හි ඛිණාසවො ඉට්ඨානිට්ඨෙපි ආරම්මණෙ මජ්ඣන්තෙ විය බහුලං උපෙක්ඛකො විහරති අත්තනො පරිසුද්ධප්පකතිභාවාච්ඡහනතො, කදාපි පන තථා චෙතොහිසඬ්ඛාරභාවෙ යං තං සභාවතො ඉට්ඨං ආරම්මණං, තස්ස යථාවතො සභාවග්ගහණවසෙනපි අරහතො චිත්තං සොමනස්සසහගතං හුත්වා පචත්තනෙව, තඤ්ච ඛො පුබ්බාසෙවනවසෙන.

කායොති (සං. නි. ටී. 2.2.51) පඤ්චද්වාරකායො, සො අත්තො අවසානං එතිස්සාති කායන්තිකා, තං කායන්තිකං. තෙනාහ – “යාව පඤ්චද්වාරකායො පචත්තති, තාව පචත්ත”න්ති. ජීවිතන්තිකන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. පච්ඡා උප්පජ්ජිත්වාති එතස්මිං අත්තභාවෙ මනොද්වාරිකවෙදනාතො පච්ඡා උප්පජ්ජිත්වා තතො පයමං නිරුජ්ඣති, තතො එව අත්ථසිද්ධමත්ථං සරූපෙනෙව දස්සෙතුං “මනොද්වාරිකවෙදනා පයමං උප්පජ්ජිත්වා පච්ඡා නිරුජ්ඣති”ති චුත්තං. ඉදානි තමෙව සඬ්ඛෙපෙන චුත්තං විවරිතුං “සා හි”තිආදිමාහ. යාව තෙත්තිංසවස්සාති

පයමවයො. පඤ්ඤාසවස්සකාලෙති පයමවයනො යාව පඤ්ඤාසවස්සකාලා, තාව. ධීතා හොතීති වඩ්ඪිභානියො අනුපගන්ත්වා සමරුපෙනෙව ධීතා හොති. මන්දාති මුදුකා අතිබිණා. තදාති අසිතිනවුතිවස්සකාලෙ වදන්තෙපි තථාවිරපරිවිතෙපිති අධිප්පායො. භග්ගාති තෙජොභග්ගෙන භග්ගා දුබ්බණ්ණා. භදයකොට්ඨෙයවාති චක්ඛාදිවත්ථුසු අප්පවත්තිත්වා තෙසං ආදිඅන්තකොට්ඨුතං භදයවත්ථුංයෙව. තාවාති යාව වෙදනා වත්තති, තාව.

වාපියාති මහාතලාකෙන. පඤ්චඋදකමග්ගසම්පන්නන්ති පඤ්චහි උදකස්ස පටිසන්නික්ඛමනමග්ගෙහි යුත්තං. තතො තතො විස්සන්දමානං සබ්බසො පුණ්ණත්තා. පයමං දෙවෙ වස්සන්තෙතිආදි උපමාසංසන්දනං. ඉමං වෙදනං සන්ධායාති ඉමං යථාචුත්තං පරියොසානප්පත්තං මනොද්චාරිකවෙදනං සන්ධාය.

කායස්ස හෙදාති අත්තභාවස්ස විනාසනතො. පරතො අගන්ත්වාති පරලොකවසෙන අගන්ත්වා. වෙදනානං සීතිභාවො නාම සඬබාරදරථපරිලාභාභාවො. සො පනායං සබ්බසො අප්පවත්තිවසෙනෙවාති ආහ “අප්පවත්තනධම්මාති භවිස්සන්ති”ති.

අත්තභාවං නාසෙතුකාමස්ස දළ්භං උප්පන්නං සංවෙගඤ්ඤාණං සන්ධායාහ “කුදාලො විය පඤ්ඤා”ති. තතො නිබ්බත්තිතජ්ඣානසමාධිං සන්ධාය “පිටකං විය සමාධි”ති. තත්තිස්සාය පවත්තෙතබ්බවිපස්සනාරම්භඤ්ඤාණං සන්ධාය “බතිත්ති විය විපස්සනා”ති ව චුත්තං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

වප්පසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සාල්භසුත්තවණ්ණනා

196. ඡට්ඨෙ කායදල්භිබ්බුලතං තපතීති තපො, අත්තකිලමථානුයොගවසෙන පවත්තං වීරියං. තෙන කායදල්භිබ්බුලතානිමිත්තස්ස පාපස්ස ඡ්ගුව්ඡනං වීරජ්ජනං තපොඡ්ගුව්ඡාති ආහ “දුක්කරකාරිකසඬබාතෙනා”තිආදි. තපොඡ්ගුව්ඡවාදාතිආදිසු තපොඡ්ගුව්ඡං වදන්ති, මනසාපි තමෙව සාරතො ගහෙත්වා විවරන්ති, කායෙනපි තමෙව අල්ලිනා නානප්පකාරං අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්තිති අත්ථො. අපරිසුද්ධකායසමාවාරාති අපරිසුද්ධෙන පාණාතිපාතාදිනා කායසමාවාරෙන සමන්තාගතා. අපරිසුද්ධවච්ඡිසමාවාරාති අපරිසුද්ධෙන මුසාවාදාදිනා වච්ඡිසමාවාරෙන සමන්තාගතා. අපරිසුද්ධමනොසමාවාරාති අපරිසුද්ධෙන අභිජ්ඣාදිනා මනොසමාවාරෙන සමන්තාගතා. කාමං අකුසලකායසමාවාරවච්ඡිසමාවාරප්පවත්තිකාලෙපි අභිජ්ඣාදයො පවත්තන්තියෙව, තදා පන තෙ වෙතනාපක්ඛිකා වා අබ්බොහාරිකා වාති, මනොසමාවාරවාරෙ ඵව අභිජ්ඣාදිවසෙන යොජනා කතා. අථ වා ද්වාරන්තරෙ පවත්තානං පාණාතිපාතාදීනං වච්ඡිසමාවාරාදිභාවාභාවො විය ද්වාරන්තරෙ පවත්තානම්පි අභිජ්ඣාදීනං.

කායසමාවාරාදිභාවො අසිද්ධො, මනෝසමාවාරභාවො එව පන සිද්ධොති කත්වා මනෝසමාවාරවාරෙ එව අභිජ්ඣාදයො උද්ධවා. තථා හි වුත්තං -

“ද්වාරෙ වරන්ති කම්මානි, න ද්වාරා ද්වාරවාරිනෝ;
තස්මා ද්වාරෙහි කම්මානි, අඤ්ඤමඤ්ඤං වචන්තීතා”ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසලද්වාරකථා);

අපරිසුද්ධාජීවාති අපරිසුද්ධෙන වෙජ්ජකම්මදුක්කම්මවඩ්ඪියොගාදිනා එකවිසතිඅනෙසනාහෙදෙන ආජීවෙන සමන්තාගතා. ඉදඤ්ච සාසනෙ පබ්බජිතානංයෙව වසෙන වුත්තං, “යෙපි තෙ සමණුච්ඡාග්ගමණා”ති පන වචනතො බාහිරකවසෙන ගහට්ඨවසෙන ව යොජනා වෙදිතබ්බා. ගහට්ඨානම්පි හි ජාතිධම්මකුලධම්මදෙසධම්මවිලෝමනවසෙන අඤ්ඤථාපි මිච්ඡාජීවො ලබ්භතෙව.

ඤාණදස්සනායාති එත්ථ ඤාණදස්සනන්ති මග්ගඤාණම්පි වුව්චති එලඤාණම්පි සබ්බඤ්ඤාඤාණම්පි පච්චචෙක්ඛණඤාණම්පි විපස්සනාඤාණම්පි. “කිං නු බො, ආවුසො, ඤාණදස්සනවිසුද්ධත්ථං හගවති බුභ්මවරියං වුස්සති”ති (ම. නි. 1.257) හි එත්ථ මග්ගඤාණං “ඤාණදස්සන”න්ති වුත්තං. “අයමඤ්ඤො උත්තරිමනුස්සධම්මො අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො අධිගතො ථාසුච්ඡාරො”ති (ම. නි. 1.328) එත්ථ එලඤාණං. “හගවතොපි බො ඤාණං උදපාදි සත්තාහකාලකතො ආළාරො කාලාමො”ති (මහාව. 10) එත්ථ සබ්බඤ්ඤාඤාණං. “ඤාණඤ්ච පන මෙ දස්සනං උදපාදි, අකුප්පා මෙ විමුත්ති, අයමන්තිමා ජාති”ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 16; පටි. ම. 2.30) එත්ථ පච්චචෙක්ඛණඤාණං. “ඤාණදස්සනාය චිත්තං අභිනිභරති”ති (දී. නි. 1.234-235) එත්ථ විපස්සනාඤාණං. ඉධ පන ඤාණදස්සනායාති මග්ගඤාණං “ඤාණදස්සන”න්ති වුත්තං. තෙනාහ “මග්ගඤාණසංඛ්ඛාතාය දස්සනායා”ති. අවිරාධිතං විජ්ඣාතිති අවිරාධිතං කත්වා විජ්ඣාති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤායාමෙව.

සාළ්භසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මල්ලිකාදෙවීසුත්තවණ්ණනා

197. සත්තමෙ අප්පෙසක්ඛාති අප්පානුභවා. සා පන අප්පෙසක්ඛතා ආධිපතෙයාසම්පත්තියා පරිවාරසම්පත්තියා ව අභාවෙන පාකටා හොති. තත්ථ පරිවාරසම්පත්තියා අභාවං දස්සෙන්නො “අප්පපරිවාරා”ති ආහ. ඉස්සරාති ආධිපතෙයාසංවත්තනකම්මබලෙන ඊසනසීලා. සා පනස්සා ඉස්සරතා විභවසම්පත්තිපච්චයා පාකටා ජාතාති අධිස්තාපරියායභාවෙන වදන්තො “අධිස්තාති ඉස්සරා”ති ආහ. මහන්තං ධනමෙතිස්සා භූමිගතඤ්චෙව වළඤ්ජනකඤ්චාති මහද්ධනා. ඉධ පන වළඤ්ජනකෙනෙව ධනෙන මහද්ධනතං දස්සෙන්නො “වළඤ්ජනකධනෙන මහද්ධනා”ති ආහ. ඊසාති ඊසා, අභිභූති අත්ථො. මහති ඊසා මහෙසා, සුප්පතිට්ඨිතමහෙසතාය පන පරෙහි මහෙසොති අක්ඛාතබ්බතාය

මහෙසක්කා. යස්මා පන සො මහෙසක්කාභාවො ආධිපතෙය්‍යපරිවාරසම්පත්තියා විඤ්ඤායති, තස්මා “මහාපරිවාරා”ති වුත්තං.

සංශ්ඨානපාරිපුරියා අධිකං රූපමස්සාති අභිරූපා. සංශ්ඨානපාරිපුරියාති ව භත්ථපාදාදිසරීරාවයවානං සුසංශ්ඨිතතායාති අත්ථො. අවයවපාරිපුරියා හි සමුදායපාරිපුරිසිද්ධි. රූපන්ති ව සරීරං “රූපවන්තෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති”ති ආදීසු විය. දස්සනසුත්තාති සුරූපභාවෙන පස්සිතබ්බයුත්තා, දිස්සමානා චක්ඛුනි පියායතිති අඤ්ඤකිච්චවික්ඛෙපං හිත්වාපි දට්ඨබ්බාති වුත්තං හොති. දිස්සමානාව සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙතීති පාසාදිකා. තෙනාහ “දස්සනෙන පාසාදිකා”ති. පොක්ඛරතාති වුව්චති සුන්දරභාවො, වණ්ණස්ස පොක්ඛරතා වණ්ණපොක්ඛරතා, තාය වණ්ණසම්පත්තියාති අත්ථො. පොරාණා පන පොක්ඛරන්ති සරීරං වදන්ති, වණ්ණං වණ්ණමෙව. තෙසං මතෙන වණ්ණඤ්ච පොක්ඛරඤ්ච වණ්ණපොක්ඛරාති, තෙසං භාවො වණ්ණපොක්ඛරතා. ඉති පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතායාති උත්තමපරිසුද්ධෙන වණ්ණෙන වෙව සරීරසංශ්ඨානසම්පත්තියා වාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ “වණ්ණෙන වෙව සරීරසංශ්ඨානෙන වා”ති. තත්ථ වණ්ණෙනාති වණ්ණධාතුයා. සරීරං නාම සන්තිවෙසවිසිට්ඨො කරචරණගිවාසිසාදිඅවයවසමුදායො, සො ච සංශ්ඨානමුඛෙන ගස්හතිති ආහ “සරීරසංශ්ඨානෙනා”ති.

අභිසජ්ජතිති කුප්ඤ්ඤාවසෙනෙව කුට්ඨකණ්ටකො විය තස්මිං තස්මිං සමුට්ඨානෙ මකරදන්තො විය ලගති. යඤ්චි කොධස්ස උප්පත්තිට්ඨානභූතෙ ආරම්මණෙ උපනාහස්ස පච්චයභූතං කුප්ඤ්ඤාවසෙන අභිසජ්ජනං, තං ඉධාධිජ්ජෙතං, න ලුබ්භනවසෙන. කුප්පතිති ආදීසු පුබ්බුප්පත්ති කොපො, තතො බලවතරො ඛ්‍යාපාදො ලද්ධාසෙවනතාය චිත්තස්ස ඛ්‍යාපජ්ජනතො. සාතිසයං ලද්ධාසෙවනතාය තතො ඛ්‍යාපාදතොපි බලවතරා පච්චත්ථිකභාවෙන ටාමජ්ජත්ති පතිත්ථියනා. අන්තං පානන්ති ආදීසු අදියතො අන්තං, බාදනීයං භොජනීයඤ්ච. පාතඛ්‍යතො පානං, යංකිඤ්චි පානං. වසිතබ්බතො අවිජාදෙතබ්බතො වත්ථං, නිවාසනපාචුරණං. යන්ති තෙනාති යානං, ඡත්තුපාහනවස්භසිට්ඨිකාදි යංකිඤ්චි ගමනපච්චයං. ඡත්තම්පි හි වස්සාතපදුක්ඛනිවාරණෙන මග්ගගමනසාධනන්ති කත්වා “යාන”න්ති වුව්චති. මාලන්ති යංකිඤ්චි සුමනමාලාදිපුප්ඵං. ගන්ධන්ති යංකිඤ්චි වන්දනාදිවිලෙපනං.

මල්ලිකාදෙවිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අත්තන්තපසුත්තවණ්ණනා

198. අට්ඨමෙ ආහිතො අභංගානො එත්ථාති අත්තා, අත්තභාවො. ඉධ පන යො පරො න හොති, සො අත්තා, තං අත්තානං. පරන්ති අත්තතො අඤ්ඤං. දිට්ඨෙති පච්චක්ඛභූතෙ. ධම්මෙති උපාදානක්ඛන්ධධම්මෙ. තත්ථ හි අත්තා භවති, අත්තසඤ්ඤාදිට්ඨි භවතිති අත්තභාවසමඤ්ඤා. තෙනාහ “දිට්ඨෙව ධම්මෙති

ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ”ති. ඡාතං වුච්චති තණ්හා ජීසවිජාහෙතුකාය. අන්තො තාපනකිලෙසානන්ති අත්තතො සන්තානෙ දරථපරිලාභජනනෙන සන්තාපනකිලෙසානං.

පරෙසං භනනසාතනාදිනා රොදාපනතො ලුද්දො. තථා විසාතකභාවෙන කායචිත්තානං විදාලනතො දාරුණො. ථද්ධහදයො කක්ඛලො. ඛන්ධනාගාරෙ නියුත්තො ඛන්ධනාගාරිකො.

ඛත්තියාභිසෙකෙනාති ඛත්තියානං කාතඛිබ්බභිසෙකෙන. සන්ථාගාරන්ති සන්ථාරවසෙන කතං අගාරං යඤ්ඤාගාරං. සජ්ජිතෙලෙනාති සජ්ජිමිස්සෙන තෙලෙන. යමකස්තෙනහෙන හි එසා තදා කායං අබ්භඤ්ජති. වච්ඡභාවං තරිත්වා ධීතො වච්ඡතරො. පරික්ඛෙපකරණත්ථායාති නවමාලාහි සද්ධිං දබ්බෙහි වෙදියා පරික්ඛිපනත්ථාය. යඤ්ඤභූමියන්ති අවසෙසයඤ්ඤට්ඨානෙන.

දුරසමුස්සාරිතමානස්සෙව සාසනෙ සම්මාපටිපත්ති සම්භවති, න මානජාතිකස්සාති ආහ “නිභතමානත්තා”ති. උස්සන්තත්තාති බහුභාවතො. භොගාරොග්‍යාදිවත්ථුකා මදා සුජ්ජහියා භොන්ති නිමිත්තස්ස අවට්ඨානතො, න තථා කුලවිජ්ජාමදාති ඛත්තියබ්‍රාහ්මණකුලානං පබ්බජිතානම්පි ඡාතිවිජ්ජා නිස්සාය මානජජ්ජනං දුජ්ජහන්ති ආහ “යෙභුය්‍යෙන හි...පෙ.... මානං කරොන්ති”ති. විජාතිතායාති නිහීනජාතිතාය. පතිට්ඨාතුං න සක්කොන්තිති සුච්ඡද්ධං කත්වා සීලං රක්ඛිතුං න සක්කොන්ති. සීලවසෙන හි සාසනෙ පතිට්ඨහන්ති. පතිට්ඨාතුන්ති වා සච්චජ්ජට්ඨෙධෙන ලොකුත්තරාය පතිට්ඨාය පතිට්ඨාතුං. යෙභුය්‍යෙන හි උපනිස්සයසම්පන්නා සුජාතායෙව භොන්ති, න දුජ්ජාතා.

පරිසුද්ධන්ති රාගාදීනං අවිචන්තමෙව පහානදීපනතො නිරුපක්කිලෙසනාය සබ්බසො විසුද්ධං. සද්ධං පටිලභතීති පොථුජ්ජනිකසද්ධාවසෙන සද්දහති. විඤ්ඤජාතිකානඤ්ඤි ධම්මසම්පත්තිග්ගහණපුබ්බිකා සද්ධාසිද්ධි ධම්මජ්ජමාණධම්මජ්ජසන්නභාවතො. ඡායම්පතිකාති සරණිපතිකා. කාමං “ඡායම්පතිකා”ති වුත්තෙ සරසාමිකසරසාමිතිවසෙන ද්වින්නංයෙව ගහණං විඤ්ඤායති, යස්ස පන පුරිසස්ස අනෙකා පජාපතියො භොන්ති, තත්ථ කිං වත්තඛිබ්බන්ති එකායපි සංවාසො සම්බාධොති දස්සනත්ථං “ද්වෙ”ති වුත්තං. රාගාදීනා සකිඤ්චනට්ඨෙයන, ඛේත්තවත්ථුආදීනා සපලිබ්බාධට්ඨෙයන රාගරජාදීනං ආගමනපථතාපි උජ්ජජනට්ඨානතා එවාති ද්වෙපි වණ්ණනා එකත්ථා, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. අලග්ගනට්ඨෙයනාති අසජ්ජනට්ඨෙයන අජ්ජට්ඨෙයනාවෙන. එවං අකුසලකුසලජ්ජවත්තිනං යානභාවෙන සරාවාසපබ්බජ්ජානං සම්බාධබ්බොකාසනං දස්සෙත්වා ඉදානි කුසලජ්ජවත්තියායෙව අට්ඨානට්ඨානභාවෙන තෙසං තං දස්සෙතුං “අපිචා”තිආදි වුත්තං.

සඬ්ඛෙපකථාති විසුං විසුං පදුද්ධාරං අකත්වා සඬ්ඛෙපතො අත්ථවණ්ණනා. එකම්පි දිවසන්ති එකදිවසමත්තම්පි. අඛණ්ඩං කත්වාති දුක්කට්මත්තස්සපි

අනාපඡ්ඡනෙන අබණ්ඩිතං කත්වා. කිලෙසමලෙන අමලිනන්ති
තණ්හාසංකිලෙසාදිවසෙන අසංකිලිට්ඨං කත්වා. පරිදහිත්වාති නිවාසෙත්වා චෙව
පාරුපිත්වා ච. අගාරවාසො අගාරං උත්තරපදලොපෙන, තස්ස වඩ්ඪිආවහං අගාරස්ස
හිතං.

භොගක්ඛන්ධොති භොගරාසි භොගසමුදායො. ආබන්ධනටියෙනාති පුත්තො
නත්තාතිආදිනා පෙමවසෙන සපරිච්ඡෙදවසෙන බන්ධනටියෙන. අම්භාකමෙතෙති
ඤායන්තිති ඤාති, පිතාමහපිතුපුත්තාදිවසෙන පරිවත්තනටියෙන පරිවට්ටො.
සාමඤ්ඤවාචිපි සික්ඛා-සද්දො ආජීවසද්දසන්නිධානතො
උපරිවුච්චමානවිසෙසාපෙක්ඛාය ච විසෙසනිවිටියොව භොතිති වුත්තං “යා හික්ඛුනං
අධිසිලසඬ්ඛාතා සික්ඛා”ති. සික්ඛිතබ්බටියෙන සික්ඛා, සහ ආජීවන්ති එත්ථාති
සාජීවො. සික්ඛනභාවෙනාති සික්ඛාය සාජීවෙ ච සික්ඛනභාවෙන. සික්ඛං
පරිපුරෙන්නොති සිලසංවරං පරිපුරෙන්නො. සාජීවඤ්ඤ අවිතික්කමන්නොති
“නාමකායො, පදකායො, නිරුත්තිකායො, ඛාඤ්ජනකායො”ති (පාරා. අට්ඨ. 1.39)
වුත්තං සික්ඛාපදං භගවතො ච වචනං අවිතික්කමන්නො හුත්වාති අත්ථො. ඉදමෙව
ච “සික්ඛන”න්ති වුත්තං, තත්ථ සාජීවානං අවිතික්කමො සික්ඛාපාරිපුරියා
පච්චියො. තතො හි යාව මග්ගා සික්ඛාපාරිපුරි භොතිති.

අනුප්පදාතාති අනුබලප්පදාතා, අනුවත්තනවසෙන වා පදාතා. කස්ස පන
අනුවත්තනං පදානඤ්ඤාති? “සහිතාන”න්ති වුත්තත්තා සන්ධානස්සාති විඤ්ඤායති.
තෙනාහ “සන්ධානානුප්පදාතා”ති. යස්මා පන අනුවත්තනවසෙන සන්ධානස්ස
පදානං ආධානං ආරක්ඛනං වා දළ්භකරණං භොති, තෙන වුත්තං “ද්වෙ ජනෙ
සමග්ගෙ දිස්වා”තිආදි. ආරමන්ති එත්ථාති ආරාමො, රමිතබ්බටියානං. යස්මා පන
ආ-කාරෙන විනාපි අයමත්ථො ලබ්භති, තස්මා වුත්තං “සමග්ගරාමොතිපි පාළි,
අයමෙවත්ථො”ති.

එත්ථාති –

“නෙලඬිගො සෙනපච්ඡාදො, එකාරො වත්තති රථො;
අනිසං පස්ස ආයන්තං, ඡින්නසොතං අබන්ධන”න්ති. (සං. නි. 4.347; උදා.
65; පෙටකො. 25) –

ඉමිස්සා ගාථාය. සිලඤ්ඤෙත්ථ නෙලඬිගන්ති වුත්තං. තෙනෙවාහ – “විත්තො
ගහපති, නෙලඬිගන්ති ඛො, හන්තෙ, සිලානමෙතං අධිවචන”න්ති (සං. නි. 4.347).
සුකුමාරාති අප්ඵරුසතාය මුදුකා. පුරස්ස එසාති එත්ථ පුර-සද්දො
තන්නිවාසිවාචකො දට්ඨබ්බො – “ගාමො ආගතො”තිආදීසු විය. තෙනෙවාහ
“නගරවාසින”න්ති. මනං අප්පායති වඩ්ඪෙතිති මනාපො. තෙන වුත්තං
“විත්තවුඩ්ඪිකරා”ති.

කාලවාදීන්හැට්ටි සම්ප්‍රදාය පටිවර්තස්ස පටිපත්තිදස්සනං. අත්ථසංහිතාපි හි වාචා අයුත්තකාලප්පයොගෙන අත්ථාවහා න සියාති අනත්ථවිඤ්ඤාපනවාචං අනුලොමෙති, තස්මා සම්ප්‍රදායං පජහන්තෙන අකාලවාදිනා පරිහරිතබ්බාති චුත්තං “කාලවාදී”ති. කාලෙන වදන්තෙනපි උභයානත්ථසාධනතො අභූතං පරිවජ්ජෙතබ්බන්ති ආහ “භූතවාදී”ති. භූතඤ්ච වදන්තෙන යං ඉධලොකපරලොකහිතසම්පාදකං, තදෙව වත්තබ්බන්ති දස්සෙතුං “අත්ථවාදී”ති චුත්තං. අත්ථං වදන්තෙනපි ලොකියධම්මසන්නිස්සිතමෙව අවත්වා ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතං කත්වා වත්තබ්බන්ති දස්සනත්ථං “ධම්මවාදී”ති චුත්තං. යථා ච අත්ථො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොති, තං දස්සෙතුං “විනයවාදී”ති චුත්තං. පඤ්චන්තඤ්චි සංවරවිනයානං පඤ්චන්තඤ්ච පහානවිනයානං වසෙන චූච්චමානො අත්ථො නිබ්බානාධිගමනහෙතුභාවතො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොතීති. එවං ගුණවිසෙසයුත්තොව අත්ථො චූච්චමානො දෙසනාකොසල්ලෙ සති සොහති, කිච්චකරො ච හොති, න අඤ්ඤාථාති දස්සෙතුං “නිධානවතීං වාචං භාසිකා”ති චුත්තං. ඉදානි තං දෙසනාකොසල්ලං විභාවෙතුං “කාලෙනා”තිආදිමාහ. පුච්ඡාදිවසෙන හි ඔතිණ්ණවාචාවත්ථුස්මි. එකංසාදිබ්බාකරණවිභාගං සල්ලක්ඛෙත්වා යපනාහෙතුදාහරණසන්දස්සනාදිං තංතංකාලානුරූපං විභාවෙන්තියා පරිමිතපරිච්ඡින්නරූපාය විපුලතරගම්භිරොදාරපරමත්ථවිත්ථාරසඬ්භිතාය කථාය ඤාණබලානුරූපං පරෙ යාථාවතො ධම්මෙ පතිට්ඨාපෙන්නො “දෙසනාකුසලො”ති චූච්චතීති එවමෙත්ථ අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා.

එවං පටිපාටියා සත්ත මූලසික්ඛාපදානි විහජිත්වා අභිජ්ඣාදිප්පහානං ඉන්ද්‍රියසංවරජාගරියානුයොගෙහි විභාවෙතුං තම්පි නිහරිත්වා ආචාරසීලස්සෙව විහජනවසෙන පාළි පවත්තාති තදත්ථං විවරිතුං “බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ බීජානං ගාමො සමුහො බීජගාමො. භූතානං ජාතානං නිබ්බත්තානං රුක්ඛගච්ඡලතාදීනං සමුහො භූතගාමො. නනු ච රුක්ඛාදයො විත්තරහිතතාය න ජීවා, විත්තරහිතතා ච පරිප්ඵන්දාභාවතො ජින්නෙ විරුහනතො විසදිසජාතිභාවතො චතුයොනිඅපරියාපන්නතො ච වෙදිතබ්බා, චුද්ධි පන පවාළසිලාලවණානම්පි විජ්ජතීති න තෙසං ජීවභාවෙ කාරණං, විසයග්ගහණඤ්ච නෙසං පරිකප්පනාමත්තං සුපනං විය විඤ්චාදීනං, තථා දොහළාදයො, අථ කස්මා බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවරති ඉච්ඡිතාති? සමණසාරූප්පතො තන්තිවාසිසත්තානුරක්ඛණතො ච. තෙනෙවාහ – “ජීවසඤ්ඤිතො හි මොසපුරිස මනුස්සා රුක්ඛස්මි”න්තිආදි (පාවි. 89).

මූලමෙව බීජං මූලබීජං, මූලං බීජං එතස්සාතිපි මූලබීජං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. එඵබ්බිජන්ති පබ්බතබීජං. පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුළුහො බීජ-සද්දො තදත්ථසංසිද්ධියා මූලාදිසුපි කෙසුපි පවත්තතීති මූලාදිතො නිවත්තනත්ථං එකෙන බීජ-සද්දෙන විසෙසෙත්වා චුත්තං “බීජබීජ”න්ති “රූපරූපං, දුක්ඛදුක්ඛං”න්ති (සං. නි. 4.327) ච යථා. කස්මා පනෙත්ථ බීජගාමභූතගාමං උද්ධරිත්වා බීජගාමො එව

නිද්දිටියොති? න බො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, නනු අවොවුම්භා “මූලමෙව ඛිජං මූලඛිජං, මූලං ඛිජං එතස්සාතිපි මූලඛිජ”න්ති. තත්ථ පුරිමෙන ඛිජගාමො නිද්දිටියො, දුතියෙන භූතගාමො. දුට්ඨොපෙස මූලඛිජඤ්ච මූලඛිජඤ්ච මූලඛිජන්ති සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනසෙන වා උද්දිටියොති වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ “පඤ්චවිධස්සා”තිආදි. නීලතිණුරුක්ඛාදිකස්සාති අල්ලතිණස්ස වෙව අල්ලරුක්ඛාදිකස්ස ව. ආදි-සද්දෙන ඔසධිගච්ඡලතාදීනං සඬගහො.

එකං භත්තං එකභත්තං, තං අස්ස අත්ථිති එකභත්තිකො. සො පන රත්තිභොජනෙනපි සියාති තන්තිවත්තනත්ථං ආහ “රත්තුපරතො”ති. එවම්පි අපරණ්භහොජීපි සියා එකභත්තිකොති තන්තිවත්තනත්ථං “විරතො විකාලභොජනා”ති වුත්තං. අරුණුග්ගමනතො පටියාය යාව මජ්ඣන්හිකා අයං බුද්ධාදීනං අරියානං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණො භොජනස්ස කාලො නාම, තදඤ්ඤො විකාලො. අට්ඨකථායං පන දුතියපදෙන රත්තිභොජනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා “අතික්කන්තෙ මජ්ඣන්හිකෙ යාව සූරියත්ථඬගමනා භොජනං විකාලභොජනං නාමා”ති වුත්තං.

දාරුමාසකොති යෙ වොහාරං ගච්ඡන්තීති ඉති-සද්දෙන එවංපකාරෙ දස්සෙති. අඤ්ඤෙහි ගාහාපනෙ උපනික්ඛිත්තසාදියෙන ව පටිග්ගහණත්ථො ලබ්භතීති “නෙව තං උග්ගණ්හාති, න උග්ගහාපෙති, න උපනික්ඛිත්තං සාදියති”ති වුත්තං. අථ වා තිවිධං පටිග්ගහණං කායෙන, වාචාය, මනසාති. තත්ථ කායෙන පටිග්ගහණං උග්ගණ්හනං, වාචාය පටිග්ගහණං උග්ගහාපනං, මනසා පටිග්ගහණං සාදියනන්ති තිවිධම්පි පටිග්ගහණං එකජ්ඣං ගහෙත්වා පටිග්ගහණාති වුත්තන්ති ආහ “නෙව තං උග්ගණ්හාති”තිආදි. එස නයො ආමකධඤ්ඤපටිග්ගහණාතිආදීසුපි. නීවාරාදිඋපධඤ්ඤස්ස සාලිආදිමූලධඤ්ඤන්තොගධත්තා වුත්තං “සත්තවිධස්සා”ති. “අනුජානාමි, හික්ඛවෙ, පඤ්ච වසානි හෙසජ්ජානි අච්ඡවසං, මච්ඡවසං, සුසුකාවසං, සුකරවසං, ගද්දවස”න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා ඉදං ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතං නාම. තස්ස පන “කාලෙ පටිග්ගහිත”න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා පටිග්ගහණං වට්ටති සති පච්චයෙති ආහ “අඤ්ඤනු ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතා”ති.

සාරුජ්ජෙන වඤ්චනං රූපකුටං, පතිරූපෙන වඤ්චනාති අත්ථො. අඬගෙන අත්තනො සරීරාවයවෙන වඤ්චනං අඬගකුටං. ගණ්හනවසෙන වඤ්චනං ගහණකුටං. පටිච්ඡන්තං කත්වා වඤ්චනං පටිච්ඡන්තකුටං. අක්කමතීති නිජ්ජිලෙති, පුබ්බහාගෙ අක්කමතීති සම්බන්ධො. හදයන්ති නාලිආදිමානභාජනානං අබ්භන්තරං. තෙලාදීනං නාලිආදීහි මීනනකාලෙ උස්සාපිතා සිබායෙව සිබාහෙදො, තස්සා භාපනං. කෙවීති සාරසමාසාවරියා උත්තරවිහාරවාසිනො ව.

වට්ඨෙති මුට්ඨිජ්ජහාරකසාතාලනාදීහි හිංසනං, විහෙයනන්ති අත්ථො. විහෙයනත්ථොපි හි වධ-සද්දො දිස්සති “අත්තානං වධිත්වා වධිත්වා රොදති”තිආදීසු. යථා හි අපටිග්ගහභාවසාමඤ්ඤ සතිපි පබ්බජිතෙහි

අප්පටිග්ගහිතබ්බවත්ථුච්චසෙසභාවසන්දස්සනත්ථං ඉත්ථිකුමාරිදාසිදාසාදයො විභාගෙන චුත්තා, එවං පරස්සභරණභාවතො අදින්නාදානභාවසාමඤ්ඤෙ සතිපි තුලාකුටාදයො අදින්නාදානවිසෙසභාවදස්සනත්ථං විභාගෙන චුත්තා. න එවං පාණානිපාතපරියායස්ස වධස්ස පුන ගහණෙ පයොජනං අත්ථි, තත්ථ සයංකාරො, ඉධ පරංකාරොති ව න සක්කා වත්තුං “කායවච්ඡ්පයොගසමුට්ඨාපිකා වෙනනා ඡප්පයොගා”ති (දී. නි. ටී. 1.10) වචනතො, තස්මා යථාචුත්තො එවමෙත්ථ අත්ථො යුත්තො. අට්ඨකථායං පන “වධොති මාරණ”ත්ති චුත්තං. තම්පි පොථනමෙව සන්ධායාති ව සක්කා විඤ්ඤාතුං මාරණසද්දස්ස විහිංසනෙපි දිස්සනතො.

විවරපිණ්ඩපාතානං යථාක්කමං කායකුච්ඡ්පරිහරණමත්තජොතනායං අවිසෙසතො අට්ඨන්තං පරික්ඛාරානං තප්පයොජනනා සම්භවතීති දස්සෙන්නො “තෙ සබ්බෙපි”තිආදිමාහ. එතෙපිති නවපරික්ඛාරිකාදයොපි අප්පිච්ඡා ව සන්තුට්ඨා ව. න හි තත්තකෙන මහිච්ඡනා අසන්තුට්ඨිතා භොතීති.

චතුසු දිසාසු සුඛං විහරති, තතො එව සුඛවිහාරට්ඨානභූතා චතස්සො දිසා අස්ස සන්තීති වාතුද්දිසො. තත්ථ වායං සත්තෙ වා සඬ්ඛාරෙ වා භයෙන නප්පට්ඨඤ්ඤතීති අප්පට්ඨො. ද්වාදසවධස්ස සන්තොසස්ස වසෙන සන්තුස්සනතො සන්තුස්සමානො. ඉතරිතරෙතාති උච්චාවචෙන පරිස්සයානං බාහිරානං සිහඛ්‍යග්ගාදීනං, අඛන්තරානඤ්ච කාමච්ඡන්දාදීනං කායචිත්තූපද්දවානං අභිභවනතො පරිස්සයානං සහිතා. ඛන්ධනභාවකරහයාභාවෙන අච්ඡම්භි. එකො අසභායො. තතො එව බග්ගමිගසිඬගසදිසනාය බග්ගවිසාණකප්පො චරෙය්‍යාති අත්ථො.

ඡින්නපක්ඛො, අසඤ්ජාතපක්ඛො වා සකුණො ගන්තුං න සක්කොතීති පක්ඛි- සද්දෙන විසෙසෙත්වා සකුණො පාළියං චුත්තොති ආහ “පක්ඛයුත්තො සකුණො”ති. යස්ස සන්තිධිකාරපරිභොගො කිඤ්චි යපෙනබ්බං සාපෙක්ඛායපනඤ්ච නත්ථි, තාදිසො අයං හික්ඛුති දස්සෙන්නො “අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො”තිආදිමාහ. අරියන්ති අපෙත්ති තතො දොසා, තෙහි වා ආරකාති අරියොති ආහ “අරියෙනාති නිද්දොසෙනා”ති. අප්ඤ්ඤාත්තන්ති අත්තති. නිද්දොසසුඛන්ති නිරාමිසසුඛං කිලෙසවඡ්ජරහිත්තා.

යථාචුත්තෙ සීලසංවරෙ පතිට්ඨිතස්සෙව ඉන්ද්‍රියසංවරො ඉච්ඡිතබ්බො තදධිට්ඨානතො තස්ස ව පරිපාලකභාවතොති චුත්තං “සො ඉමිනා අරියෙන සීලක්ඛන්ධෙන සමන්තාගතො හික්ඛු”ති. සෙසපදෙසුති “න නිමිත්තග්ගාහි භොතී”තිආදිපදෙසු. අයං පනෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – න නිමිත්තග්ගාහීති ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං වා සුභනිමිත්තාදිකං වා කිලෙසවත්ථුභූතං නිමිත්තං න ගණ්භාති, දිට්ඨමත්තෙයෙව සණ්ඨාති. නානුඛ්‍යඤ්ජනග්ගාහීති කිලෙසානං අනු අනු ඛ්‍යඤ්ජනතො පාකට්ඨාචකරණතො අනුඛ්‍යඤ්ජනන්තිලද්ධවොහාරං හත්ථපාදසිතහසිතකථිතවිලොකිතාදිහෙදං ආකාරං න ගණ්භාති. යං තත්ථ භූතං, තදෙව ගණ්භාති. යත්වාධිකරණමෙනන්තිආදිමිහි යංකාරණා යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරස්ස හෙතු එතං පුග්ගලං සතිකවාටෙන චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංචුතං

අපිහිතවක්බුද්ධාරං හුත්වා විහරන්තං එතෙ අහිජ්ඣාදයො ධම්මා අන්වස්සවෙය්‍යං
 අනුප්පබන්ධෙය්‍යං. තස්ස සංවරාය පටිපජ්ජති තස්ස වක්ඛන්ද්‍රියස්ස සතිකවාටෙන
 පිදහනත්ථාය පටිපජ්ජති. එවං පටිපජ්ජන්තොයෙව ච “රක්ඛති වක්ඛන්ද්‍රියං,
 වක්ඛන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති”ති වුච්චති. සොතෙන සද්දං සුත්වාතිආදීසුපි එසෙව
 නයො. එවමීදං සඬ්ඛෙපතො රූපාදීසු
 කිලෙසානුබන්ධනිමිත්තාදිග්ගාහපරිවජ්ජනලක්ඛණං ඉන්ද්‍රියසංවරං සීලං
 වෙදිතබ්බං. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු
 (විසුද්ධි. මහාටී. 1.13) චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. කිලෙසෙහි
 අනවසිත්තසුබන්තිආදීසු රූපාදීසු නිමිත්තාදිග්ගාහපරිවජ්ජනලක්ඛණත්තා
 ඉන්ද්‍රියසංවරස්ස කිලෙසෙහි අනවසිත්තසුබතා අවිකිණ්ණසුබතා වස්ස වුත්තා.

අහික්කමනං අහික්කන්තො, පුරතො ගමනං. පටික්කමනං පටික්කන්තො,
 පච්චාගමනං. තදුභයම්පි චතුසු ඉරියාපටෙසු ලබ්භති. ගමනෙ තාව පුරතො කායං
 අහිහරන්තො අහික්කමති නාම, පටිනිවත්තෙන්තො පටික්කමති නාම. යානෙපි
 ධීතකොච කායං පුරතො ඔණමන්තො අහික්කමති නාම, පච්ඡතො අපනාමෙන්තො
 පටික්කමති නාම. නිසජ්ජායපි නිසින්තකොච ආසනස්ස පුරිමඅඬිගාහිමුඛො
 සංසරන්තො අහික්කමති නාම, පච්ඡිමං අඬිගජ්ජදෙසං පච්චාසංසරන්තො
 පටික්කමති නාම. නිපජ්ජායපි එසෙව නයො.

සාත්ථකසම්පජ්ඣ්ඤාන්තිආදීසු සමන්තතො පකාරෙහි, පකට්ඨං වා සවිසෙසං
 ජානාතීති සම්පජානො, සම්පජානස්ස භාවො සම්පජ්ඣ්ඤං, තථාපවත්තං ඤාණං.
 ධම්මතො වඩ්ඪිසඬ්ඛාතෙන සහ අත්ථෙත වත්තතීති සාත්ථකං,
 අහික්කන්තාදිසාත්ථකස්ස සම්පජ්ඣ්ඤං සාත්ථකසම්පජ්ඣ්ඤං. සජ්ජායස්ස
 අත්තතො උපකාරාවහස්ස සම්පජ්ඣ්ඤං සජ්ජායසම්පජ්ඣ්ඤං. අහික්කමාදීසු
 හික්ඛාචාරගොචරෙ, අඤ්ඤත්ථාපි පවත්තෙසු අවිජ්ඣිතකම්මට්ඨානසඬ්ඛාතෙ
 ගොචරෙ සම්පජ්ඣ්ඤං ගොචරසම්පජ්ඣ්ඤං. අහික්කමාදීසු අසම්මුය්හනමෙව
 සම්පජ්ඣ්ඤං අසම්මොහසම්පජ්ඣ්ඤං. තත්ථ (දී. නි. අට්ඨ. 1.214; ම. නි. අට්ඨ.
 1.109) අහික්කමනවිත්තෙ උජ්ජන්තෙ විත්තවසෙනෙව අගන්ත්වා “කිත්තු මෙ
 එත්ථ ගතෙන අත්ථො අත්ථී නත්ථී”ති අත්ථානත්ථං පරිග්ගහෙත්වා
 අත්ථපරිග්ගහණං සාත්ථකසම්පජ්ඣ්ඤං. තත්ථ ච අත්ථොති
 චෙතියදස්සනබොධිදස්සනසඬ්ඝදස්සනටෙරදස්සනඅසුභදස්සනාදිවසෙන ධම්මතො
 වඩ්ඪි. චෙතියං වා බොධිං වා දිස්වාපි හි බුද්ධාරම්මණං, සඬ්ඝදස්සනෙන
 සඬ්ඝාරම්මණං පීතිං උජ්ජාදෙත්වා තදෙව බයවයතො සම්මසන්තො අරහත්තං
 පාපුණාති. ටෙරෙ දිස්වා තෙසං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය අසුභං දිස්වා තත්ථ පට්ඨජ්ඣානං
 උජ්ජාදෙත්වා තදෙව බයවයතො සම්මසන්තො අරහත්තං පාපුණාති, තස්මා එතෙසං
 දස්සනං “සාත්ථක”න්ති වුත්තං. කෙචි පන “ආමිසතොපි වඩ්ඪි අත්ථොයෙව තං
 නිස්සාය බ්‍රහ්මවරියානුග්ගහාය පටිපන්නත්තා”ති වදන්ති.

තස්මිං පන ගමනෙ සජ්ජායාසජ්ජායං පරිග්ගහෙත්වා සජ්ජායපරිග්ගහණං
 සජ්ජායසම්පජ්ඣ්ඤං. සෙය්‍යාටීදං – චෙතියදස්සනං තාව සාත්ථං. සවෙ පන

වෙනියස්ස මහාපුජාය දසද්වාදසයොජනන්තරෙ පරිසා සන්නිපතන්ති, අත්තනො විභවානුරූපං ඉත්ථියොපි පුරිසාපි අලඬිකතපටියත්තා චිත්තකම්මරූපකානි විය සඤ්චරන්ති. තත්‍ර වස්ස ඉටියෙ ආරම්මණෙ ලොහො, අනිටියෙ පටිසො, අසමපෙක්ඛනෙ මොහො උප්පජ්ජති, කායසංසග්ගාපත්තිං වා ආපජ්ජති, ජීවිතබ්‍රහ්මවරියානං වා අන්තරායො හොති. එවං තං යානං අසප්පායං හොති, චුත්තජ්ජකාරඅන්තරායාභාවෙ සප්පායං. බොධිදස්සනෙපි එසෙව නයො. සඬ්ඝදස්සනම්පි සාත්ථං. සවෙ පන අත්තොගාමෙ මහාමණ්ඩපං කාරොත්වා සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං කරොත්තෙසු මනුස්සෙසු චුත්තජ්ජකාරොනෙව ජනසන්නිපාතො වෙව අන්තරායො ව හොති. එවං තං යානං අසප්පායං, අන්තරායාභාවෙ සප්පායං. මහාපරිසාපරිවාරානං ථෙරානං දස්සනෙපි එසෙව නයො. අසුභදස්සනම්පි සාත්ථං මග්ගඵලාධිගමහෙතුභාවතො. දන්තකට්ඨත්ථාය සාමණෙරං ගහෙත්වා ගතදහරහික්ඛුනො වත්ථුපෙත්ථ කථෙතබ්බං. එවං සාත්ථම්පි පනෙතං පුරිසස්ස මාතුගාමාසුභං අසප්පායං, මාතුගාමස්ස ව පුරිසාසුභං. සභාගමෙව සප්පායන්ති එවං සප්පායපරිගණ්හනං සප්පායසම්පජ්ඤ්ඤං නාම.

එවං පරිගහිතසාත්ථකසප්පායස්ස පන අට්ඨතිංසාය කම්මට්ඨානෙසු අත්තනො චිත්තරූපියං කම්මට්ඨානසඬ්ඛානං ගොචරං උග්ගහෙත්වා හික්ඛාචාරගොචරෙ තං ගහෙත්වා ව ගමනං ගොචරසම්පජ්ඤ්ඤං නාම.

අහික්කමාදීසු පන අසම්මුය්හනං අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං. තං එවං වෙදිතබ්බං – ඉධ හික්ඛු අහික්කමන්තො වා පටික්කමන්තො වා යථා අත්තපුපුජ්ජනා අහික්කමාදීසු “අත්තා අහික්කමති, අත්තනා අහික්කමො නිබ්බත්තිතො” ති වා, “අහං අහික්කමාමි, මයා අහික්කමො නිබ්බත්තිතො” ති වා සම්මුය්හන්ති, තථා අසම්මුය්හන්තො “අහික්කමාමි” ති චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ තෙනෙව චිත්තෙන සද්ධිං චිත්තසමුට්ඨානා වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා උප්පජ්ජති, ඉති චිත්තකිරියවායොධාතුවිජ්ජාරවසෙන අයං කායසම්මතො අට්ඨිසඬ්ඝාටො අහික්කමති, තස්සෙවං අහික්කමතො එකෙකපද්දරණෙ පථව්ඨාතු, ආපොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා හොන්ති බලවතියො. තථා අතිහරණචිතිහරණෙසු. වොස්සජ්ජනෙ තෙජොධාතු, වායොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා බලවතියො. තථා සන්නික්ඛෙපනසන්නිරුම්භනෙසු. තත්ථ උද්ධරණෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා අතිහරණං න පාපුණන්ති, තථා අතිහරණෙ පවත්තා චිතිහරණං, චිතිහරණෙ පවත්තා වොස්සජ්ජනං, වොස්සජ්ජනෙ පවත්තා සන්නික්ඛෙපනං, සන්නික්ඛෙපනෙ පවත්තා සන්නිරුම්භනං න පාපුණන්ති. තත්ථ තත්ථෙව පබ්බපබ්බං සන්නිසන්ධි ඔධිඔධි හුත්වා තත්තකපාලෙ පක්ඛිත්තතිලං විය පටපටායන්තා හිජ්ජන්ති. තත්ථ කො එකො අහික්කමති, කස්ස වා එකස්ස අහික්කමනං? පරමත්ථතො හි ධාතුනංයෙව ගමනං, ධාතුනං යානං, ධාතුනං නිසජ්ජනං, ධාතුනං සයනං. තස්මිං තස්මිඤ්ඤි කොට්ඨාසෙ සද්ධිං රූපෙන –

“අඤ්ඤං උප්පජ්ජනෙ චිත්තං, අඤ්ඤං චිත්තං නිරුජ්ඣති;

අවිච්ඡිකාසම්බන්ධො, නදීසොතොව චත්තනී”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.214; ම. නි. අට්ඨ. 1.109; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.368);

එවං අභික්කමාදිසු අසම්මුඤ්ඤානං අසම්මොහසම්පජ්ඣාදං නාමාති.
පච්චයසම්පත්තින්ති පච්චයපාරිසුරිං. ඉමෙ චත්තාරොති සීලසංචරො, සන්තොසො,
ඉන්ද්‍රියසංචරො, සතිසම්පජ්ඣාදන්ති ඉමෙ චත්තාරො අරඤ්ඤවාසස්ස සම්භාරො.
චත්තබ්බතං ආපජ්ජති “අසුකස්ස භික්ඛුනො අරඤ්ඤෙ තිරච්ඡානගතානං විය
චනවරකානං විය ච නිවාසමත්තමෙව, න අරඤ්ඤවාසානුච්ඡවිකා කාවි
සම්මාපට්ඨන්ති”ති අපවාදවසෙන චත්තබ්බතං, ආරඤ්ඤකෙහි වා තිරච්ඡානගතෙහි
චනවරකවිසභාගජනෙහි විජ්ජට්ඨන්තිවසෙන චත්තබ්බතං ආපජ්ජති. භෙරවසද්දං
සාවෙන්ති, තාවතා අපලායන්තානං හත්ථෙහි සීසං...පෙ.... කරොන්ති.
කාලකසදිසත්තා කාලකං, චිත්තිකමසඛාතං පුල්ලවජ්ජං. තිලකසදිසත්තා තිලකං,
මිච්ඡාචිත්තිකසඛාතං අණුමත්තවජ්ජං. තන්ති පිතිං. විභූතභාවෙන උපට්ඨානතො
බයතො සම්මසන්තො.

විචිත්තන්ති ජනවිචිත්තං. තෙනාහ “සුඤ්ඤ”න්ති. තං පන
ජනසද්දනිග්ගොසාභාවෙන වෙදිතබ්බං සද්දකණ්ටකත්තා ඤානස්සාති ආහ
“අප්පසද්දං අප්පනිග්ගොසන්ති අත්ථො”ති. එතදෙවාති නිස්සද්දතංයෙව. විහාරො
පාකාරපරිච්ඡින්නො සකලො ආවාසො. අඛිඨයොගො දීඝපාසාදො,
“ගරුළුසණ්ඨානපාසාදො”තිපි වදන්ති. පාසාදො චතුරස්සපාසාදො. හම්මීයං
මුණ්ඩච්ඡදනපාසාදො. අට්ඨො පට්ඨාජ්ජනං පට්ඨාහනයොග්ගො චතුරස්සඤ්චුමකො
පතිස්සයවිසෙසො. මාලො එකකුටසඛිගහිතො අනෙකකොණවත්තො
පතිස්සයවිසෙසො. අපරො නයො – විහාරො නාම දීඝමුඛපාසාදො. අඛිඨයොගො
එකපස්සච්ඡදනකසෙනාසනං. තස්ස කිර එකපස්සෙ හිත්ති උච්චතරා හොති,
ඉතරපස්සෙ නිවා. එතෙන තං එකපස්සච්ඡදනකං හොති. පාසාදො නාම
ආයතචතුරස්සපාසාදො. හම්මීයං මුණ්ඩච්ඡදනං චන්දිකඛිගණයුත්තං. ගුහා නාම
කෙවලා පබ්බතගුහා. ලෙණං ද්වාරබද්ධං පබ්භාරං. මණ්ඩපොති සාබාමණ්ඩපො.
ආවසථභූතං සෙනාසනං විහරිතබ්බට්ඨොන විහාරසෙනාසනං. මසාරකාදි මඤ්චපීඨං
තත්ථ අත්ථරිතබ්බහිසි උපධානඤ්ච මඤ්චපීඨසම්බන්ධතො මඤ්චපීඨසෙනාසනං.
විමිලිකාදි භූමියං සන්ථරිතබ්බතාය සන්ථතසෙනාසනං. අභිසඛිතභාවතො
කෙවලං සයනස්ස නිසජ්ජාය ව ඔකාසභූතං රුක්ඛමූලාදි පටික්කමිතබ්බට්ඨානං
ඔකාසසෙනාසනං. සෙනාසනග්ගහණෙන ගහිතමෙවාති “විචිත්තං සෙනාසන”න්ති
ඉමිනා සෙනාසනග්ගහණෙන ගහිතමෙව සාමඤ්ඤජොතනාභාවතො.

යදි එවං කස්මා “අරඤ්ඤ”න්ති චුත්තන්ති ආහ “ඉමස්ස පනා”තිආදි.
භික්ඛුනීනං වසෙන ආගතන්ති ඉදං විනයෙ තථා ආගතං සන්ධාය චුත්තං,
අභිධම්මෙපි (විහ. 529) පන “අරඤ්ඤන්ති නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්ද්‍රිඛිලා සබ්බමෙතං
අරඤ්ඤ”න්ති ආගතමෙව. තත්ථ හි යං න ගාමජ්ජදෙසන්තොගධං, තං අරඤ්ඤන්ති
නිජ්ජරියායවසෙන තථා චුත්තං. ධුතඛගනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.31) යං චුත්තං, තං
යුත්තං, තස්මා තත්ථ චුත්තනයෙන ගහෙතබ්බන්ති අධිජ්ජායො. රුක්ඛමූලන්ති

රුක්මසම්පං. වුත්තඤ්ඤානං “යාවතා මජ්ඣන්තිකෙ කාලෙ සමන්තා ඡායා එරති,
නිවානෙ පණ්ණානි පතන්ති, එත්තාවතා රුක්මමුල”න්ති. සෙල-සද්දො
අවිසෙසනො පබ්බතපරියායොති කත්වා වුත්තං “පබ්බතන්ති සෙල”න්ති, න
සිලාමයමෙව. පංසුමයාදිකො හි තිව්ධොපි පබ්බතො එවාති. විවරන්ති ද්විත්තං
පබ්බතානං මිථො ආසන්නතරෙ යිතානං ඔවරකාදිසදිසං විවරං. එකස්මිංයෙව වා
පබ්බතෙ. උමඛිගසදිසන්ති සුදුසිගාසදිසං. මනුස්සානං අනුපචාරට්ඨානන්ති
පකතිසඤ්චාරවසෙන මනුස්සෙහි න සඤ්චරිතබ්බට්ඨානං. ආදි-සද්දෙන
“වනපත්ථන්ති වනසණ්ඩානමෙතං සෙනාසනානං අධිවචනං. වනපත්ථන්ති
හිංසනකානමෙතං. වනපත්ථන්ති සලොමහංසානමෙතං. වනපත්ථන්ති
පරියන්තානමෙතං. වනපත්ථන්ති න මනුස්සුපචාරානමෙතං සෙනාසනානං
අධිවචන”න්ති (විහ. 531) ඉමං පාළිප්පදෙසං සඛිගණ්හාති. අච්ඡන්තන්ති කෙනචි
ජදනෙන අන්තමසො රුක්මසාධායපි න ඡාදිතං. නික්කඩ්ඪිත්වාති නිහරිත්වා.
පබ්භාරලෙණසදිසෙහි පබ්භාරසදිසෙ, ලෙණසදිසෙ වා.

පිණ්ඩපාතපරියෙසනං පිණ්ඩපාතො උත්තරපදලොපෙනාති ආහ
“පිණ්ඩපාතපරියෙසනතො පටික්කන්තො”ති. පල්ලඛිකන්ති එත්ථ පරි-සද්දො
සමන්තතොති එතස්මිං අත්ථො, තස්මා වාමොරුං දක්ඛිණොරුඤ්ච සමං යපෙත්වා
උහො පාදෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤං සම්බන්ධෙ කත්වා නිසජ්ජා පල්ලඛිකන්ති ආහ
“සමන්තතො උරුබද්ධාසන”න්ති. උරුනං බන්ධනවසෙන නිසජ්ජා පල්ලඛිකං.
ආභුජිත්වාති ව යථා පල්ලඛිකවසෙන නිසජ්ජා හොති, එවං උහො පාදෙ ආභුජිතෙ
සම්ඤ්ජිතෙ කත්වා. තං පන උභිත්තං පාදානං තථාසම්බන්ධතාකරණන්ති ආහ
“බන්ධිත්වා”ති. හෙට්ඨිමකායස්ස අනුජුකං යපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව
බොධිතන්ති උජුං කායන්ති එත්ථ කාය-සද්දො උපරිමකායවිසයොති ආහ
“උපරිමසරීරං උජුකං යපෙත්වා”ති. තං පන උජුකං යපනං සරුපතො
පයොජනතො ව දස්සෙතුං “අට්ඨාරසා”තිආදි වුත්තං. න පණමන්තිති න
ඔණමන්ති. න පරිපතතිති න විගච්ඡති වීරීං න ලඛිසෙති, තතො එව පුබ්බෙනාපරං
විසෙසසම්පත්තියා කම්මට්ඨානං වුද්ධිං ඵාතිං ගච්ඡති. පරිමුඛන්ති එත්ථ පරි-සද්දො
අභි-සද්දෙන සමානත්ථොති ආහ “කම්මට්ඨානාහිමුඛ”න්ති, බහිද්ධා
පුට්ඨත්තාරම්මණතො නිවාරෙත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛත්වාති අත්ථො.
සම්පත්ථො වා පරි-සද්දොති දස්සෙත්තො “මුඛසම්පෙ වා කත්වා”ති ආහ. එත්ථ ව
යථා “විචිත්තං සෙනාසනං හජ්ජි”තිආදිනා භාවනානුරූපං සෙනාසනං දස්සිතං, එවං
නිසිද්ධති ඉමිනා අලිනානුද්ධවචපක්ඛියො සන්තො ඉරියාපථො දස්සිතො.
“පල්ලඛිකං ආභුජිත්වා”ති ඉමිනා නිසජ්ජාය දළ්භහාවො. “පරිමුඛං සතිං
උපට්ඨපෙත්වා”ති ඉමිනා ආරම්මණපරිග්ගහුපායො.

පරිති පරිග්ගහට්ඨො “පරිණායිකා”තිආදීසු (ධ. ස. 16, 20) විය. මුඛන්ති
නියානට්ඨො “සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛ”න්තිආදීසු විය. පටිපක්ඛතො
නිග්ගමනට්ඨො හි නියානට්ඨො, තස්මා පරිග්ගහිතනියානං සතින්ති සබ්බථා

ගහිතාසම්මොසං පරිච්චත්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමසතිනෙපක්කං
උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො.

අභිජ්ඣායති ගිජ්ඣාති අභිකඬ්ඛති එතායාති අභිජ්ඣා, ලොභො.
ලුජ්ජනට්ඨෙතාති හිජ්ජනට්ඨෙත, ඛණ ඛණ හිජ්ජනට්ඨෙතාති අත්ථො.
වික්ඛම්භනවසෙතාති එත්ථ වික්ඛම්භනං අනුප්පාදනං අප්පවත්තනං පටිපක්ඛෙන
සුප්පහිනත්තා. පහිනත්තාති ච පහිනසද්දිසතං සන්ධාය චුත්තං ඝාතස්ස
අනාධිගතත්තා. තථාපි නයිදං චක්ඛුච්ඤාඤාණං විය සභාවතො විගතාහිජ්ඣං, අථ
බො භාවනාවසෙත. තෙනාහ “න චක්ඛුච්ඤාඤාණසද්දිසෙනා”ති. එසෙව නයොති
යථා චක්ඛුච්ඤාඤාණං සභාවෙන විගතාහිජ්ඣං අඛ්‍යාපන්තඤ්ච න භාවනාය
වික්ඛම්භිතත්තා, න එවමිදං. ඉදං පන විත්තං භාවනාය පරිසොධිතත්තා අඛ්‍යාපන්තං
විගතථිනමිද්ධං අනුද්ධතං නිබ්බිච්චිකිච්ඡඤ්චාති අත්ථො. පුරිමපකතින්ති
පරිසුද්ධපණ්ඩරසභාවං. “යා තස්මිං සමයෙ විත්තස්ස අකල්‍යානා”තිආදිනා (ධ. ස.
1162; විහ. 546) ථිතස්ස, “යා තස්මිං සමයෙ කායස්ස අකල්‍යානා”තිආදිනා (ධ. ස.
1163; විහ. 546) ච මිද්ධස්ස අභිධම්මෙ නිද්දිට්ඨත්තා චුත්තං “ථිනං
විත්තගෙලඤ්ඤං, මිද්ධං චෙතසිකගෙලඤ්ඤ”න්ති. සතිපි හි අඤ්ඤාමඤ්ඤං
අවිජ්ජයොගෙ විත්තකායලභ්‍යතාදීනං විය විත්තචෙතසිකානං යථාක්කමං
තංතංවිසෙසස්ස යා තෙසං අකල්‍යානාදීනං විසෙසපච්චයතා, අයමෙතෙසං සභාවොති
දට්ඨබ්බං. ආලොකසඤ්ඤීති එත්ථ
අතිසයත්තවිසිට්ඨඅත්ථිඅත්ථාවබොධකොයමිකාරොති දස්සෙන්නො ආහ
“රත්තිමිපි...පෙ.... සමන්තාගතො”ති. ඉදං උභයන්ති සතිසම්පජ්ඣඤ්ඤාමාහ.

අතික්කම්භිත්වාති වික්ඛම්භනවසෙත පජ්ඣිත්වා. කථමිදං කථමිදන්ති පවත්තියා
කථංකථා, විචිකිච්ඡා, සා එතස්ස අත්ථිති කථංකථී, න කථංකථීති අකථංකථී,
නිබ්බිච්චිච්ඡො. ලක්ඛණාදිපෙදතොති එත්ථ ආදි-සද්දෙන
පච්චයපරිහානප්පභායකාදීනමිපි සඬිගහො දට්ඨබ්බො. තෙපි හි පහෙදතො
දට්ඨබ්බාති. උච්ඡින්නදිත්වා පාතෙන්නීති එත්ථ උච්ඡින්නදනං පාතනඤ්ච තාසං
පඤ්ඤානං අනුප්පන්නානං උප්පජ්ජිතුං අප්පදානමෙව. ඉති
මහග්ගතානුත්තරපඤ්ඤානං එකච්චාය ච පරිත්තපඤ්ඤාය අනුප්පත්තිහෙතුභූතා
නිවරණධම්මා ඉතරාය ච සමත්ථතං විහනන්තියෙවාති “පඤ්ඤාය
දුබ්බලිකරණා”ති චුත්තා. අප්පෙන්නොති නිගමෙන්නො.

අත්තන්තපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. තණ්හාසුත්තාදිවණ්ණනා

199-200. නවමෙ තයො භවෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා යීතං “අජ්ඣාත්තිකස්ස
උපාදාය අට්ඨාරස තණ්හාවිවර්තානී”තිආදිනා චුත්තං තං තං අත්තනො
කොට්ඨාසභූතං ජාලමෙතිස්සා අත්ථිති ජාලිනී. තෙනාහ “තයො වා භවෙ”තිආදි.
තත්ථ තත්ථාති තස්මිං තස්මිං භවෙ, ආරම්මණෙ වා. අපිවාතිආදිනා නිද්දෙසනායෙන

විසත්තිකාපදස්ස අත්ථං දස්සෙන්නො නිද්දෙසපාළියා එකදෙසං දස්සෙති
 “විසමුලා”තිආදිනා. අයඤ්ඤෙත්ථ නිද්දෙසපාළි (මහානි. 3; වුළුනි.
 මෙත්තගුමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 22, ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසො 124) –

“විසත්තිකාති කෙනටියෙන විසත්තිකා? විසතාති විසත්තිකා, විසටාති
 විසත්තිකා, විසාලාති විසත්තිකා, විසක්කතීති විසත්තිකා, විසංහරතීති
 විසත්තිකා, විසංවාදිකාති විසත්තිකා, විසමුලාති විසත්තිකා, විසඵලාති
 විසත්තිකා. විසපරිභොගාති විසත්තිකා. විසාලා වා පන සා තණ්හා රූපෙ
 සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ ඵොට්ඨබ්බෙ කුලෙ ගණෙ ආවාසෙ ලාභෙ යසෙ පසංසාය
 සුඛෙ විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරෙ කාමධාතුයා
 රූපධාතුයා අරූපධාතුයා කාමභවෙ රූපභවෙ අරූපභවෙ සඤ්ඤිභවෙ
 අසඤ්ඤිභවෙ නෙවසඤ්ඤිතාසඤ්ඤිභවෙ එකචොකාරභවෙ
 චතුචොකාරභවෙ පඤ්චචොකාරභවෙ අතීතෙ අනාගතෙ පච්චුජ්ජන්තො
 දිට්ඨසුත්තමුත්තවිඤ්ඤාතබ්බෙසු විසටා විත්ථතාති විසත්තිකා”ති.

තත්ථ (මහානි. අට්ඨ. 3; සං. නි. ටී. 1.1.1 ඔසතරණසුත්තවණ්ණනා) විසතාති
 විත්ථතා රූපාදීසු තෙභූමකධම්මබ්බාපනවසෙන. විසටාති පුරිමච්චනමෙව ත-කාරස්ස
 ට-කාරං කත්වා වුත්තං. විසාලාති විපුලා. විසක්කතීති පරිසහති. රත්තො හි
 රාගවත්ථුනා පරෙත තාළියමානොපි සහති, විජ්චන්දනං වා “විසක්කන”න්ති
 වදන්ති. විසංහරතීති තථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං දස්සෙන්නි විවිධෙහි ආකාරෙහි
 නෙක්ඛම්මාහිමුඛජ්ජවත්තිතො විත්තං සංහරති සංඛිපති. විසං වා දුක්ඛං, තං හරති
 උපනෙතීති අත්ථො. අනිච්චාදිං නිච්චාදිතො ගණ්හන්ති විසංවාදිකා හොති.
 දුක්ඛනිබ්බත්තකස්ස කම්මස්ස භෙතුභාවතො විසමුලා, විසං වා දුක්ඛදුක්ඛාදිභූතා
 වෙදනා මූලං එතිස්සාති විසමුලා. දුක්ඛසමුදයත්තා විසං ඵලං එතිස්සාති විසඵලා.
 තණ්හාය රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්ස පරිභොගො හොති, න අමතස්සාති සා විසපරිභොගා
 වුත්තා. සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. යො පනෙත්ථ පධානො
 අත්ථො, තං දස්සෙතුං පුන “විසටා වා පනා”තිආදි වුත්තං.

තත්තං වුච්චති (දී. නි. ටී. 2.95 අපසාදනාවණ්ණනා; සං. නි. ටී. 2.2.60)
 වත්ථවිනනත්ථං තත්තවායෙහි දණ්ඩකෙ ආසඤ්චිත්වා පසාරිතසුත්තවට්ඨි
 “තනීයතී”ති කත්වා, තං පන සුත්තං සන්තානාකුලතාය නිදස්සනභාවෙන
 ආකුලමෙව ගහිතන්ති ආහ “තත්තං විය ආකුලජාතො”ති. සඬ්ඛෙපතො
 වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “යථා නාමා”තිආදි වුත්තං. සමානෙතුන්ති
 පුබ්බෙනාපරං සමං කත්වා ආනෙතුං, අවිසමං උජුං කාතුන්ති අත්ථො. තත්තමෙව
 වා ආකුලං තත්තාකුලං, තත්තාකුලං විය ජාතො භූතොති තත්තාකුලකජාතො.
 විනනතො ගුලාති ඉත්ථිලිඬ්ඛිගවසෙන ලද්ධනාමස්ස තත්තවායස්ස ගුණ්ඨිකං නාම
 ආකුලභාවෙන අග්ගතො වා මූලතො වා දුච්ඤ්ඤායාමෙව බලිබද්ධතත්තසුත්තන්ති
 ආහ “ගුලාගුණ්ඨිකං වුච්චති පෙසකාරකඤ්ජීයසුත්ත”න්ති.

සකුණිකාති පටපදසකුණිකා. සා හි රුක්ඛසාබාසු ඔලම්බනකුටවා හොති. තඤ්ඤි සා කුට්ටං තතො තතො තිණ්ණිරාදිකෙ ආනෙත්වා තථා විනති, යථා තෙ පෙසකාරකඤ්ඤීයසුත්තං විය අග්ගෙන වා අග්ගං, මූලෙන වා මූලං සමානෙනං විවෙචෙනං වා න සක්කා. තෙනාහ “යථා”තිආදි. තදුභයමිපි “ගුලාගුණ්ඨික”න්ති චුත්තං කඤ්ඤීයසුත්තං කුලාවකඤ්ඤි. පූර්වනසෙනෙවති “එවමෙව සත්තා”තිආදිනා චුත්තනසෙනෙව. කාමං මුඤ්ජපඤ්ඤිකානි යථාජාතානිපි දීඝභාවෙන පතිත්වා අරඤ්ඤට්ඨානෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං විනන්ධිත්වා ආකුලබ්බාකුලානි හුත්වා තිට්ඨන්ති, තානි පන න තථා දුබ්බිවෙවියානි යථා රජ්ජුහුතානීති දස්සෙනං “යථා තානී”තිආදි චුත්තං. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා චුත්තනසමෙව.

අපායාති අවධිසීකා, සුබ්බෙන, සුබ්බහෙතුනා වා විරහිතාති අත්ථො. දුක්ඛස්ස ගතිභාවතොති ආපායිකස්ස දුක්ඛස්ස පවත්තිට්ඨානභාවතො. සුබ්බසමුස්සයතොති අබ්භද්දයතො. විනිපතිතත්තාති විරූපං නිපාතත්තා, යථා තෙනත්තභාවෙන සුබ්බසමුස්සයො න හොති, එවං නිපතිතත්තා. ඉතරොති සංසාරො. නනු “අපාය”න්තිආදිනා චුත්තොපි සංසාරො එවාති? සච්චමෙතං, නිරයාදීනං පන අධිමත්තදුක්ඛභාවදස්සනත්ථං අපායාදිග්ගහණං. ගොබ්බිඤ්ඤායෙනායමත්ථො වෙදිතබ්බො.

බන්ධනඤ්ඤි පටිපාටීති පඤ්ඤන්තං බන්ධනං හෙතුඵලභාවෙන අපරාපරජ්ජවත්ති. අබ්බොවජ්ජන්තං වත්තමානාති අවිච්ඡේදෙන වත්තමානා. තං සබ්බමිපිති තං “අපාය”න්තිආදිනා චුත්තං සබ්බං අපායදුක්ඛඤ්ඤි වට්ටදුක්ඛඤ්ඤි. මහාසමුද්දෙ වාතක්ඛිත්තා නාවා වියාති ඉදං පරිබ්භමනට්ඨානස්ස මහන්තදස්සනත්ථඤ්ඤිවෙව පරිබ්භමනස්ස අනවට්ඨිතතාදස්සනත්ථඤ්ඤි උපමා. යන්තෙ යුත්තගොණො වියාති ඉදං පන අවසීභාවදස්සනත්ථඤ්ඤිවෙව දුප්පමොක්ඛභාවදස්සනත්ථඤ්ඤිවාති වෙදිතබ්බො.

“සමුහග්ගාහොති තණ්හාමානදිට්ඨිතං සාධාරණග්ගාහො”ති වදන්ති, “ඉත්ථං එවං අඤ්ඤා”ති පන විසෙසං අකත්වා ගහණං සමුහග්ගාහොති දට්ඨබ්බො. විසෙසං අකත්වාති ච අනුපනිධානං සමතො අසමතො ච උපනිධානන්ති ඉමං විභාගං අකත්වාති අත්ථො. ඉත්ථන්ති හි අනුපනිධානං කමීතං. එවං අඤ්ඤාති පන සමතො අසමතො ච උපනිධානං. අඤ්ඤං ආකාරන්ති පරසන්තානගතං ආකාරං.

අත්ථීති සදා සංවිජ්ජතිති අත්ථො. සීදතිති නස්සති. සංසයපරිවිතක්කවසෙනාති “කිං නු බො අහං සියං, න සිය”න්ති එවං පරිවිතක්කවසෙන. පත්ථනාකප්පනවසෙනාති “අපි නාම සාධු පනාහං සිය”න්ති එවං පත්ථනාය කප්පනවසෙන. සුද්ධසීසාති තණ්හාමානදිට්ඨිතං සාධාරණා සීසා. “ඉත්ථං එවං අඤ්ඤා”ති චුත්තස්ස විසෙසස්ස අනිස්සිතත්තා “සුද්ධසීසා”ති චුත්තා. තත්ථ දිට්ඨිසීසෙහි දිට්ඨියා ගහිතාය තදවිනාභාවනී තණ්හා දස්සිතා, චතුහි සීසෙහි ද්වාදසහි ච සීසමූලකෙහි මානදිට්ඨිහි අයමෙව තණ්හා දස්සිතාති ආහ “එවමෙතෙ...පෙ.... තණ්හාවිවරිතධම්මා වෙදිතබ්බො”ති. නනු ච මානදිට්ඨිග්ගාහොපි ඉධාධිජ්ජෙතො,

යතො “තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන සමුහග්ගාහො” ති අට්ඨකථායං වුත්තං, තස්මා කථං තණ්හාවිවර්තානීති ඉදං වචනං? වුච්චතෙ – දිට්ඨිමානෙසුපි තණ්හාවිවර්තානීති වචනං අඤ්ඤාමඤ්ඤං විජ්ජයොගීතං දිට්ඨිමානානං තණ්හාය අවිජ්ජයොගානං තංමුලකත්තා තජ්ජධානතාය කතන්ති වෙදිතබ්බං. දසමං උත්තානමෙව.

තණ්හාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

5. පඤ්චමපණ්ණාසකං

(21) 1. සජ්ජුරිසවග්ගො

1-10. සික්ඛාපදසුත්තාදිවණ්ණනා

201-210. පඤ්චමස්ස පට්ඨමෙ අසජ්ජුරිසොති ලාමකපුරිසො. පාණං අනිපාතෙති පාණානිපාතී. අදිත්තං ආදියති අදිත්තාදායී. කාමෙසු මිච්ඡා වරතිති කාමෙසුමිච්ඡාවාරී. මුසා වදතිති මුසාවාදී. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදෙ තිට්ඨතිති සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨායී. පාණානිපාතෙ සමාදපෙතිති යථා පාණං අනිපාතෙති, තථා නං තත්ථ ගහණං ගණ්හාපෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයං වුච්චතිති අයං එවරුපො පුග්ගලො යස්මා සයංකතෙන ච දුස්සීලොන සමන්තාගතො, යඤ්ච සමාදපිතෙන කතං, තතො උපඨිඨස්ස දායාදො, තස්මා “අසජ්ජුරිසෙන අසජ්ජුරිසතරො” ති වුච්චති. සජ්ජුරිසොති උත්තමපුරිසො. සජ්ජුරිසෙන සජ්ජුරිසතරොති අත්තනා ච කතෙන සුසීලොන සමන්තාගතත්තා යඤ්ච සමාදපිතො කරොති, තතො උපඨිඨස්ස දායාදත්තා උත්තමපුරිසෙන උත්තමපුරිසතරො. එත්ථ ච පරෙන කතං දුස්සීලාං සුසීලාං වා ආණත්තියා අත්තනා ච වවිජ්ජයොගෙන කතන්ති ආණාපනවසෙන පසුතපාපස්ස පුඤ්ඤස්ස වා දායාදො “තතො උපඨිඨස්ස දායාදො” ති වුත්තො. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සික්ඛාපදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සජ්ජුරිසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

211-220. දුතියො පරිසාවග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

(23) 3. දුච්චරිතවග්ගවණ්ණනා

221-231. තතියස්ස පට්ඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව. චිත්තාකච්ඡිආදීසු චත්ථුඅනුසන්ධිඋභයමෙව විරෙන චිත්තෙත්ථා කරණවසෙන චිත්තාකච්ඡි

වෙදිතබ්බො. කිඤ්චි සුත්වා සුතෙන අස්සුතං අනුසන්ධෙත්වා කරණවසෙන සුතකච්චි,
කිඤ්චි අත්ථං උපධාරෙත්වා තස්ස සඬබ්භතචිත්ථාරණාදිවසෙන අත්ථකච්චි යංකිඤ්චි
පරෙන කතං කබ්බං නාටකං වා දිස්වා තංසදිසමෙව අඤ්ඤං අත්තනො
යානුප්පත්තිකප්පටිභානෙන කරණවසෙන පටිභානකච්චි වෙදිතබ්බො.

දුච්චරිතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(24) 4. කම්මවග්ගො

1. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

232. චතුත්ථස්ස පයමෙ කාලකන්ති මලීනං, චිත්තස්ස අප්පහස්සරභාවකරන්ති
අත්ථො. තං පනෙත්ථ කම්මපථප්පත්තමෙව අධිප්පෙතන්ති ආහ
“දසඅකුසලකම්මපථ”න්ති. කණ්භාහිජාතිහෙතුතො වා කණ්භං. තෙනාහ
“කණ්භවිපාක”න්ති. අපායුපපත්ති මනුස්සෙසු ව දොහග්ගියං කණ්භවිපාකො, යං
තස්ස තමභාවො චුත්තො. නිබ්බත්තනතොති නිබ්බත්තාපනතො. පණ්ඩරකන්ති
ඔදානං, චිත්තස්ස පහස්සරභාවකරන්ති අත්ථො. සුක්කාහිජාතිහෙතුතො වා සුක්කං.
තෙනාහ “සුක්කවිපාක”න්ති. සග්ගූපපත්ති මනුස්සසොහග්ගියඤ්ච සුක්කවිපාකො,
යං තස්ස ජොතිභාවො චුත්තො. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන පන “සග්ගෙ
නිබ්බත්තනතො”ති චුත්තං, නිබ්බත්තාපනතොති අත්ථො. මිස්සකකම්මන්ති
කාලෙන කණ්භං කාලෙන සුක්කන්ති ඵලං මිස්සකවසෙන කතකම්මං.
සුඛදුක්ඛවිපාකන්ති චත්වා තත්ථ සුඛදුක්ඛානං පචන්තිආකාරං දස්සෙතුං
“මිස්සකකම්මං හී”තිආදි චුත්තං. කම්මස්ස කණ්භසුක්කසමඤ්ඤා
කණ්භසුක්කාහිජාතිහෙතුතායාති අපචයගාමිතාය තදුභයවිද්ධංසකස්ස
කම්මක්ඛයකරකම්මස්ස ඉධ සුක්කපරියායොපි ඉච්ඡිතොති ආහ “උභය...පෙ....
අයමෙත්ථ අත්ථො”ති. තත්ථ උභයවිපාකස්සාති යථාධිගතස්ස උභයවිපාකස්ස.
සම්පත්තිභවපරියාපන්තො හි විපාකො ඉධ සුක්කං සුක්කවිපාකොති අධිප්පෙනො,
න අච්චන්තපරිසුද්ධො අරියඵලවිපාකො.

සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චිත්ථාරසුත්තවණ්ණනා

233. දුතියෙ සඛ්‍යාඛජ්ඣන්ති වා සදුක්ඛං, අත්තනා උප්පාදෙනබ්බෙන දුක්ඛෙන
සදුක්ඛන්ති අත්ථො, දුක්ඛසංචන්තනිකන්ති චුත්තං භොති. කායසඬ්ඛාරාදීසු
කායද්වාරෙ ගහණාදිවසෙන චොපනප්පත්තා ද්වාදස අකුසලචෙතනා
අඛ්‍යාඛජ්ඣකායසඬ්ඛාරො නාම. වච්ඡ්වාරෙ හනුසංචොපනවසෙන
වච්චෙදප්පචන්තිකා තායෙව ද්වාදස වච්චසඬ්ඛාරො නාම. උභයචොපනං අප්පත්වා
රහො චිත්තෙන්තස්ස මනොද්වාරෙ පචන්තා මනොසඬ්ඛාරො නාම. ඉති තීසුපි
ද්වාරෙසු කායදුච්චරිතාදිහෙදා අකුසලා චෙතනාව සඬ්ඛාරාති වෙදිතබ්බො.

අභිසංඛාරොතිති ආයුහනි, තං පන ආයුහනං පච්චයසමවායසිද්ධිතො සඬකඬඪිත්වා පිණ්ඩනං විය හොති. සදුක්ඛං ලොකන්ති අපායලොකමාහ. විපාකඵස්සාති ඵස්සසීසෙන තත්ථ විපාකඵපවත්තමාහ. වෙමානිකපෙතාති ඉදං බාහුල්ලතො චුත්තං, ඉතරෙසමිපි විනිපාතිකානං කාලෙන සුඛං, කාලෙන දුක්ඛං හොති. තස්ස පහානායාති තස්ස යථාචුත්තස්ස කම්මස්ස අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනාය. යා චෙතනාති යා අපචයගාමීනිචෙතනා. තෙනෙවාහ “විච්චගාමීනී මග්ගචෙතනා චෙදිතඛ්ඛා”ති.

විත්ථාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-9. සොණකායනසුත්තාදිවණ්ණනා

234-240. තතියෙ පුරිමානි, හත්තෙ, දිවසානි පුරිමතරානීති එත්ථ භියොයා දිවසං පුරිමං නාම, තතො පරං පුරිමතරන්ති ආහ “අතීතානන්තරදිවසතො පට්ඨායා”තිආදි. ඉති ඉමෙසු ද්වීසු පවත්තිතො යථාක්කමං පුරිමපුරිමතරභාවො දස්සිතො. එවං සන්තෙපි යදෙත්ථ “පුරිමතර”න්ති චුත්තං, තතො පභුති යං යං ඔරං, තං තං පුරිමං. යං යං පරං, තං තං පුරිමතරං ඔරපාරභාවස්ස විය පුරිමතරභාවස්ස ච අපෙක්ඛාසිද්ධත්තා. සෙසං චුත්තනයමෙව. චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සොණකායනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10-11. සමණසුත්තාදිවණ්ණනා

241-2. දසමෙ සෙසපදෙසුපිති “ඉධ දුතියො සමණො”තිආදීසු සෙසපදෙසුපි. යථා හි “විච්චිචෙව කාමෙහි”ති (දී. නි. 1.226; ම. නි. 1.271, 287, 297; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123) එත්ථ කතො නියමො “විච්චිච අකුසලෙහි”ති එත්ථාපි කතොයෙව හොති සාවධාරණඅත්ථස්ස ඉච්ඡිතඛ්ඛත්තා, එවමිධාපිති. තෙනාහ “දුතියාදයොපි හී”තිආදි. සාමඤ්ඤඵලාධිගමවසෙන නිප්පරියායතො සමණභාවොති තෙසං වසෙනෙත්ථ චත්තාරො සමණා දෙසිතා. ඉමස්මිඤ්ඤි යානෙ චත්තාරො ඵලට්ඨකසමණාව අධිප්පෙතා සමිතපාපසමණග්ගණතො. කස්මා පනෙත්ථ මහාපරිනිබ්බානෙ විය මග්ගට්ඨා තදත්ථාය පටිපත්තාපි න ගහිතාති? චෙනෙයාජ්ඣාසයතො. තත්ථ හි මග්ගාධිගමත්ථාය විපස්සනාපි ඉතො ඛහිද්ධා නත්ථී, කුතො මග්ගඵලානීති දස්සෙන්නෙන භගවතා “ඤායස්ස ධම්මස්ස පදෙසවත්තී, ඉතො ඛහිද්ධා සමණොපි නත්ථී”ති (දී. නි. 2.214) චුත්තං. ඉධ පන නිට්ඨානප්පත්තමෙව තංතංසමණභාවං ගණින්නෙන ඵලට්ඨකසමණාව ගහිතා, මග්ගට්ඨානො ඵලට්ඨො සවිසෙසං දක්ඛිණෙයොති. ස්වායමත්ථො ද්වීසු සුත්තෙසු දෙසනාහෙදෙනෙව විඤ්ඤායතීති. රිත්තාති විචිත්තා. කුච්ඡාති නිස්සාරා පටිපත්තකසාරාභාවතො.

පවදන්ති එතෙහිති පවාදා. දිට්ඨිගතිකානං නානාදිට්ඨිදීපකසමයාති ආහ “චත්තාරො සස්සතවාදා”තිආදි. තත්ථ චත්තාරො සස්සතවාදාති ලාභිවසෙන

තයෝ, තක්කිවසෙන එකොති එවං චත්තාරො සස්සතවාදා. පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණලාභී තිත්ථියෝ මන්දපඤ්ඤො අනෙකජාතිසතසහස්සමත්තං අනුස්සරති, මජ්ඣපඤ්ඤො දස සංවට්ටව්වට්ටකප්පානි, තික්ඛපඤ්ඤො චත්තාලීස සංවට්ටව්වට්ටකප්පානි, න තතො පරං. සො එවං අනුස්සරන්තො “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”ති අභිවදති, තක්කි පන තක්කපරියාහතං වීමංසානුවරිතං සයංපටිභානං “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”ති අභිවදති. තෙන වුත්තං “ලාභිවසෙන තයෝ, තක්කිවසෙන එකොති එවං චත්තාරො සස්සතවාදා”ති.

සත්තෙසු සඬ්ඛාරෙසු ව එකච්චං සස්සතන්ති පවත්තො වාදො එකච්චසස්සතවාදො. සො පන බ්‍රහ්මකායිකබ්බිඨාපදොසිකමනොපදොසිකත්තභාවතො චචිත්වා ඉධාගතානං තක්කිනො ව උප්පජ්ජනවසෙන චතුබ්බිධොති ආහ “චත්තාරො එකච්චසස්සතවාදා”ති.

චත්තාරො අත්තානන්තිකාති එත්ථ අමති ගච්ඡති එත්ථ වොසානන්ති අත්තො, මරියාදා. තප්පට්ඨෙධෙන අනන්තො. අත්තො ව අනන්තො ව අත්තානන්තො සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා “නාමරූපපච්චයා සළායතන”න්තිආදීසු (ම. නි. 3.126; උදා. 1) විය. අත්තානන්තසහවරිතො වාදො අත්තානන්තො යථා “කුන්තා වරන්ති”ති. අත්තානන්තසන්තිස්සයො වා යථා “මඤ්චා සොසන්ති”ති. සො එතෙසං අත්ථිති අත්තානන්තිකා. “අත්තවා අත්තා ව ලොකො ව, අනන්තවා අත්තා ව ලොකො ව, අත්තවා ව අනන්තවා ව අත්තා ව ලොකො ව, නෙවන්තවා නානන්තවා”ති එවං පවත්තවාදා චත්තාරො. අවඬ්ඪිතකසිණස්ස තං කසිණං අත්තාති ව ලොකොති ව ගණ්හන්තස්ස වසෙන පඨමො වුත්තො, දුතියො වඬ්ඪිතකසිණස්ස වසෙන වුත්තො, තතියො තිරියං වඬ්ඪෙත්වා උද්ධමධො අවඬ්ඪිතකසිණස්ස, චතුත්ථො තක්කිවසෙන වුත්තො. එත්ථ ව යුත්තං තාව පුරිමානං තිණ්ණං වාදානං අත්තඤ්ච අනන්තඤ්ච අත්තානන්තඤ්ච ආරබ්භ පවත්තවාදත්තා අත්තානන්තිකත්තං, පච්ඡිමස්ස පන තදුහයනිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා කථමන්තානන්තිකත්තන්ති? තදුහයප්පට්ඨෙධෙනවසෙන පවත්තවාදත්තා එව. අත්තානන්තිකප්පට්ඨෙධවාදොපි හි අත්තානන්තවිසයො එව තං ආරබ්භ පවත්තත්තා.

න මරතීති අමරා. කා සා? “එවන්තිපි මෙ තො”තිආදිනා (දී. නි. 1.62) නයෙන පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි වෙච වාචා ව. විච්චො ඛෙපොති වික්ඛෙපො, අමරාය දිට්ඨියා, වාචාය වා වික්ඛෙපොති අමරාවික්ඛෙපො, සො එතස්ස අත්ථිති අමරාවික්ඛෙපිකො. අථ වා අමරා නාම මච්ඡජාති, සා උම්මුජ්ජනාදිවසෙන උදකෙ සන්ධාවමානා ගාහං න ගච්ඡති, එවමෙවං අයම්පි වාදො ඉතො චිතො ව සන්ධාවති, ගාහං න උපගච්ඡතීති අමරාවික්ඛෙපොති වුව්චති, සො එතෙසං අත්ථිති අමරාවික්ඛෙපිකා. ස්වායං වාදො මුසාවාදානුයොගජන්දරාගහයමොභභාවහෙතුකතාය චතුධා පවත්තොති ආහ “චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා”ති.

අධිවිච්ඡේදනං යං කිංඤ්චි කාරණං කස්සපි බුද්ධිපුබ්බං වා විනා සමුප්පන්නොති අත්තලොකසඤ්ඤිතානං ඛන්ධානං අධිවිච්ඡ පවත්තිආකාරාරම්මණං දස්සනං තදාකාරසන්නිස්සයෙන පවත්තිතො තදාකාරසභවරිතතාය ව “අධිවිච්ඡමුප්පන්න” න්ති වුවිච්ඡති යථා “මඤ්චා ඝොසන්ති”, “කුන්තා වරන්ති” ති ව. තං ඵතෙසං අත්ථිති අධිවිච්ඡමුප්පන්නිකා. ලාභිවසෙන තක්කිවසෙන ව “ද්වෙ අධිවිච්ඡමුප්පන්නිකා” ති වුත්තං.

සඤ්ඤීති පවත්තො වාදො සඤ්ඤිවාදො, සො ඵතෙසං අත්ථිති සඤ්ඤිවාදො. රුපිචතුක්කං ඵකන්තසුඛචතුක්කන්ති ඉමෙසං චතුන්නං චතුක්කානං වසෙන සොළස සඤ්ඤිවාදො. ඉමෙසුයෙව පුරිමානං ද්වින්නං චතුක්කානං වසෙන අට්ඨ සඤ්ඤිවාදො, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤිතාසඤ්ඤිවාදො වෙදිතබ්බො. කෙවලඤ්ඤි තත්ථ “සඤ්ඤි අත්තා” ති ගණ්හන්තානං තා දිට්ඨියො, ඉධ අසඤ්ඤීති ව නෙවසඤ්ඤිතාසඤ්ඤීති ව.

සත්ත උච්ඡේදවාදාති මනුස්සත්තභාවෙ කාමාවචරදෙවත්තභාවෙ රූපාවචරත්තභාවෙ චතුබ්බිධාරූපත්තභාවෙ ව යත්වා සත්තස්ස උච්ඡේදපඤ්ඤාපනවසෙන සත්ත උච්ඡේදවාදො.

පඤ්ච දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති පඤ්චකාමගුණඋපහොගවසෙන චතුබ්බිධාරූපජ්ඣානසුඛපරිහොගවසෙන ව දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බුතිපඤ්ඤාපනවාදො. දිට්ඨධම්මොති පච්චක්ඛධම්මො වුවිච්ඡති, තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධත්තභාවස්සෙන අධිවච්ඡනං. දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානං දිට්ඨධම්මනිබ්බානං, ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ දුක්ඛවූපසමන්ති අත්ථො. තං වදන්තිති දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදො.

ඤායති කමති පටිච්ඡේදනීති ඤායො, සො ඵච නිබ්බානසම්පාපකහෙතුතාය ධම්මොති ආහ “ඤායස්ස ධම්මස්සා” ති. ඉතො ඛනිද්ධා සමණොපි නත්ථිතිආදීසු කස්මා පනෙනෙ අඤ්ඤත්ථ නත්ථිති? අක්ඛෙත්තතාය. යථා හි න ආරග්ගෙ සාසපො තිට්ඨති, න උදකපිට්ඨෙ අග්ගි ජලති, න පිට්ඨිපාසාණෙ බීජානි විරුහන්ති, ඵවමෙවං බාහිරෙසු තිත්ථායතනෙසු න ඉමෙ සමණා උප්පජ්ජන්ති, ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ උප්පජ්ජන්ති. කස්මා? සුක්ඛෙත්තතාය. සා පන නෙසං අක්ඛෙත්තතා සුක්ඛෙත්තතා ව අරියමග්ගස්ස අභාවතො භාවතො ව වෙදිතබ්බො. තෙනාහ භගවා –

“යස්මිං බො, සුභද්ද, ධම්මචිතයෙ අරියො අට්ඨච්ඡිකො මග්ගො න උපලබ්භති, සමණොපි තත්ථ න උපලබ්භති, දුතියොපි තත්ථ සමණො න උපලබ්භති, තතියොපි තත්ථ සමණො න උපලබ්භති, චතුත්ථොපි තත්ථ සමණො න උපලබ්භති. යස්මිඤ්ච බො, සුභද්ද, ධම්මචිතයෙ අරියො අට්ඨච්ඡිකො මග්ගො උපලබ්භති, සමණොපි තත්ථ උපලබ්භති, දුතියොපි තත්ථ... තතියොපි තත්ථ... චතුත්ථොපි තත්ථ සමණො උපලබ්භති. ඉමස්මිං බො, සුභද්ද, ධම්මචිතයෙ අරියො අට්ඨච්ඡිකො මග්ගො උපලබ්භති. ඉධෙව,

සුභද්ද, සමණො, ඉධ දුතියො සමණො, ඉධ තතියො සමණො, ඉධ චතුත්ථො සමණො, සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහි”ති (දී. නි. 2.214).

අරියමග්ගස්ස ච අභාවො භාවො ච සුපරිසුද්ධස්ස සීලස්ස සුපරිසුද්ධාය සමථවිපස්සනාභාවනාය අභාවතො භාවතො ච වෙදිතබ්බො. තදුභයඤ්ච දුරක්ඛාතස්වාක්ඛාතභාවහෙතුකං. සො ච අසම්මාසම්බුද්ධප්පවෙදිතත්තා. යස්මා තිත්ථායතනං අක්ඛේත්තං, සාසනං ඛේත්තං, තස්මා යථා සුරත්තහත්ථපාදො භාසුරකෙසරභාරො සීහො මීගරාජා න සුසානෙ වා සඬිකාරකූටෙ වා පටිවසති, තියොජනසහස්සවිත්ථනං පන හිමවන්තං අජ්ඣොගාහෙත්වා මණිගුභායමෙව වසති, යථා ච ඡද්දන්තො නාගරාජා න ගොවරියහත්ථිකුලාදීසු නවසු කුලෙසු උප්පජ්ජති, යථා ච වලාහකො අස්සරාජා න ගදුහකුලෙ වා සොටකකුලෙ වා උප්පජ්ජති, සින්ධුතීරෙ පන සින්ධවකුලෙයෙව උප්පජ්ජති, යථා ච සබ්බකාමදදං මනොහරං මණිරතනං න සඬිකාරකූටෙ වා පංසුපබ්බතාදීසු වා උප්පජ්ජති, විපුලපබ්බතබ්හන්තරෙයෙව උප්පජ්ජති, යථා ච තිමිරපිඬගලො මච්ඡරාජා න බුද්දකපොක්ඛරණීසු උප්පජ්ජති, චතුරාසිතියොජනසහස්සගම්හීරෙ මහාසමුද්දෙයෙව උප්පජ්ජති, යථා ච දියඬිඨයොජනසතිකො සුපණ්ණරාජා න ගාමද්වාරෙ ඵරණ්ඩවනාදීසු පටිවසති, මහාසමුද්දං පන අජ්ඣොගාහෙත්වා සිම්බලිදහවනෙයෙව පටිවසති, යථා ච ධතරට්ඨො සුවණ්ණහංසො න ගාමද්වාරෙ ආවාටකාදීසු පටිවසති, නවුතිහංසසහස්සපරිවාරො පන හුත්වා විත්තකූටෙයෙව පටිවසති, යථා ච චතුද්දීපිස්සරො චක්කවත්තිරාජා න නීවකුලෙ උප්පජ්ජති, අසම්භින්නජාතියඛත්තියකුලෙයෙව පන උප්පජ්ජති, එවමෙවං ඉමෙසු සමණෙසු එකසමණොපි න අඤ්ඤත්ථ තිත්ථායතනෙ උප්පජ්ජති, අරියමග්ගපරික්ඛතෙ පන බුද්ධසාසනෙයෙව උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා – “ඉධෙව, හික්ඛෙව, සමණො...පෙ.... සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහි”ති (ම. නි. 1.139-140; අ. නි. 4.241). එකාදසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

සමණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කම්මවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(25) 5. ආපත්තිභයවග්ගො

1. සඬිසහෙදකසුත්තවණ්ණනා

243. පඤ්චමස්ස පඨමෙ විවාදාධිකරණාදීසුති විවාදාධිකරණං අනුවාදාධිකරණං ආපත්තාධිකරණං කිච්චාධිකරණන්ති ඉමෙසු චතුසු. තත්ථ ධම්මොති වා අධම්මොති වා අට්ඨාරසහි වත්ථුහි විවදන්තානං භික්ඛූනං යො විවාදො, ඉදං විවාදාධිකරණං නාම. සීලවිපත්තියා වා ආචාරදිට්ඨිආජීවවිපත්තියා වා අනුවදන්තානං යො අනුවාදො උපවදනා වෙව වොදනා ව, ඉදං අනුවාදාධිකරණං නාම. මාතිකාය ආගතා පඤ්ච, විහඬිගෙ ද්වෙති සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා, ඉදං ආපත්තාධිකරණං නාම. සඬිසස්ස

අපලොකනාදීනං චතුත්තං කම්මානං කරණං, ඉදං කිව්වාධිකරණං නාම.
සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සඬ්ඝභෙදකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-3. ආපත්තිභයසුත්තාදිවණ්ණනා

244-5. දුතියෙ භස්සති නිරත්ථකභාවෙන බිපියතීති භස්මං, ඡාරිකා. තස්ස පුටං
භණ්ඩිකා භස්මපුටං. තෙනාහ “භස්මපුටන්ති ඡාරිකාභණ්ඩික”න්ති. තතියං
උත්තානත්ථමෙව.

ආපත්තිභයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-7. සෙය්‍යාසුත්තාදිවණ්ණනා

246-9. චතුත්ථෙ පෙනාති පෙච්චභාවං ගතා. තෙ පන යස්මා ඉධ කතකාලකිරියා
කාලෙන කතජීවිතුච්ඡේදා භොන්ති, තස්මා වුත්තං “කාලකතා වුව්චන්ති”ති, මතාති
අත්ථො. අථ වා පෙච්චභාවං ගතා, පෙනුපපත්තිවසෙන නිබ්බන්තිං උපගතාති
අත්ථො. තෙනාහ “අථ වා පෙනවිසයෙ නිබ්බන්තා පෙනා නාමා”ති. එකෙන
පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති දුක්ඛුප්පත්තිතො.

තෙජුස්සදත්තාති ඉමිනා සිහස්ස අභිරුකභාවං දස්සෙති. භිරුකා සෙසමිගා
අත්තනො ආසයං පච්ඡිත්වා සන්තාසපුබ්බකං යථා තථා සයන්ති, සීභො පන
අභිරුකො සභාවතො සතොකාරී භික්ඛු විය සතිං උපට්ඨපෙත්ථාව සයති. තෙනාහ
“ද්වෙ පුරිමපාදෙ”තිආදි. දක්ඛිණෙ පුරිමපාදෙ වාමස්ස පුරිමපාදස්ස යපනවසෙන
ද්වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං යානෙ යපෙත්ථා. පච්ඡිමපාදෙ වුත්තනෙයෙනෙව ඉධාපි
එකස්මිං යානෙ යපනං වෙදිතබ්බං, ධීතොකාසසල්ලක්ඛණං අභිරුකවසෙනෙව.
සීසං පන උක්ඛිපිත්ථාතිආදිනා වුත්තසිහකිරියා අනුත්‍රස්තප්පඛුජ්ඣනා විය
අභිරුභාවසිද්ධධම්මතාවසෙනෙවති වෙදිතබ්බා. සීහවිජම්භනං අතිවෙලං
එකාකාරෙ යපිතානං සරීරාවයවානං ගමනාදිකිරියාසු යොග්‍යභාවාපාදනත්ථං.
තික්ඛන්තුං සීහනාදනදනං අප්පෙසක්ඛමිගරාපෙහි පරිත්තාසපරිහරණත්ථං.

අයං වුව්චති, භික්ඛවෙ, තථාගතසෙය්‍යාති ඉමිනා චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා
තථාගතසෙය්‍යා නාමාති දස්සෙති. සෙති අඛ්‍යාවටභාවෙන පවත්නති එත්ථාති
සෙය්‍යා, චතුත්ථජ්ඣානමෙව සෙය්‍යා චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා. කිං පන තං
චතුත්ථජ්ඣානන්ති? ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං. තත්ථ හි යත්වා විපස්සනං
වඩ්ඪෙත්ථා භගවා අනුක්කමෙන අග්ගමග්ගං අධිගන්ත්වා තථාගතො ඡාතොති.
තයිදං පදට්ඨානං නාම න සෙය්‍යා, තථාපි යස්මා “චතුත්ථජ්ඣානසමනන්තරා භගවා
පරිනිබ්බාසී”ති මහාපරිනිබ්බානෙ (දී. නි. 2.219) ආගතං, තස්මා
ලොකියචතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති එව තථාගතසෙය්‍යාති කෙවි. එවං සති
පරිනිබ්බානකාලිකාව තථාගතසෙය්‍යා ආපජ්ජති, න ච භගවා

ලොකියවතුත්ථජ්ඣානසමාපජ්ජනබහුලො විහාසි. අග්ගඵලවසෙන පවත්තං පනෙත්ථ චතුත්ථජ්ඣානං වෙදිතබ්බං. තත්ථ යථා සත්තානං නිද්දුපගමලක්ඛණා සෙය්‍යා භවඬගචිත්තවසෙන හොති, සා පන නෙසං පයමජාතිසමන්වයා යෙභුය්‍යවුත්තිකා, එවං භගවතො අරියජාතිසමන්වයං යෙභුය්‍යවුත්තිකං අග්ගඵලභූතං චතුත්ථජ්ඣානං තථාගතසෙය්‍යාති වෙදිතබ්බං. පඤ්චමාදීනි උත්තානත්ථාති.

සෙය්‍යාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පයමචොභාරසුත්තවණ්ණනා

250-253. අට්ඨමෙ අනරියානන්ති අසාධුනං නිහීනානං. චොභාරාති සංචොභාරා අභිලාපා වා, “දිට්ඨං මයා”ති එවංවාදිතා. එත්ථ ච තංතංසමුට්ඨාපකචෙතනාවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නවමාදීසු නත්ථි චත්තබ්බං.

පයමචොභාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපත්තිභයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

(26) 6. අභිඤ්ඤාවග්ගො

1-3. අභිඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

254-256. ඡට්ඨස්ස පයමෙ පච්චනිකසමනතො සමථො, සමාධීති ආහ “චිත්තෙකග්ගතා”ති. අනිච්චාදිනා විච්චෙදනාකාරෙත දස්සනතො විපස්සනා, සඬබාරපරිග්ගාහකඤ්ඤාණං. තෙනාහ “සඬබාරපරිග්ගවිපස්සනාඤ්ඤාණ”න්ති.

දුතියෙ අනරියෙහි පරියෙසිතබ්බත්තා අනරියානං පරියෙසනාති අනරියපරියෙසනා. සයං ලාමකතාය අනරියානං පරියෙසනාති වා අනරියපරියෙසනා. ජරාසභාවන්ති ජීරණපකතිකං. තතියං උත්තානමෙව.

අභිඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-10. මාලුකාසුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

257-263. චතුත්ථෙ අපසාදෙතීති නිග්ගණ්හාති. උස්සාදෙතීති පග්ගණ්හාති. අපසාදනාකාරං උස්සාදනාකාරඤ්ච විභාවෙතුං “කථ”න්තිආදි ආරද්ධං. පඤ්චමාදීනි උත්තානානෙව. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මාලුකාසුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අභිඤ්ඤාවග්ගවශේෂතා නිව්ඨිතා.

ඉති මනොරථපුරණියා අඩ්භුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය
චතුක්කනිපාතවශේෂතාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

දුතියො භාගො නිව්ඨිතො.